Fr. Francis Maria
Cordini.

IACOBI PONTANI
DE SOCIETATE IESV

PROGYMNASMATVM LATINITATIS, SIVE DIALOGORVM

Volumen secundum, cum
Annotationibus.

De morum perfectione.

EDITIO, DECIMATERTIA.

Denuo à mendis vindicata.

Ex legato Ill.mi Cocini

MONACHII,
Ex Typographéo Annæ Bergiæ, viduæ.
Impensis IOANNIS HERTSROY.
ANNO 1619.

SERENISSIMIS
VTRIVSQVE BAVARIÆ PRINCIPIBVS, PALATINIS RHENI, PHILIPPO EPISCOPO RAtisbonensi Præposito Coloniensi, &c. & eius germano fratri FERDINANDO, Canonico Coloniensi, Treuirensi, &c.

IACOBVS PONTANVS
de Societate IESV S. P. D.

NATVRAM ET GENVS IPSVM, PRINCIPES Sereniss. certiora hominibus afferre solere præsidia ad bene, & cum virtute viuendum, quàm educationem, siue disciplinam, plerosque probata sapientia viros opinionem habuisse animaduerto. Plato enim (vt hunc solum nominem, qui est vnus instar omnium: ex cuius quasi sanctis quibusdam, augustisq; fontibus maiores nostri religiosissimi libenter, ac sæpe hauriebant) in dialogo qui Menexenus, seu oratio funebris inscribitur, qua ciuib. suis charitatē patriæ suadet, & honorificentissimis verbis eos extollit, qui pro

eius salute ac libertate extremum in certamine spiritum effuderant sic ait: ἀγαθοὶ δὲ ἐγένοντο διὰ τὸ φῦναι ἐξ ἀγαθῶν, τὴν εὐγένειαν οὖν πρῶτον αὐτῶν ἐγκωμιάζωμεν, δεύτερον δὲ τὴν τροφήν τε, καὶ παιδείαν, *&c. Boni extiterunt, quòd ex bonis progeniti erant. Quocirca generosam ipsorum originem primùm, deinde educationem, institutionémque commendemus. Præterea [illegible]tendamus, quàm præclara, & his maximè consentanea facinora ediderint. [illegible]ines igitur vnà cum sanguine virtutum, [illegible]uo tantundem probabilitatis inest) vitiosi [illegible]uoq; suarum semina quædam in filiorum [illegible]os plerunque transmittunt: producúntque religiosi pios sobrij temperantes, mansueti placabiles, benigni liberales, magnanimi fortes, naui industri[illegible]: contrà, impij sacrorum contemptores, ebriosi vinolentiæ deditos, sæui crudeles, sordidi, & restricti auaros, timidi imbelles, ignaui desides. Ad consummandam porrò prauitatem quanquam præceptio non requiritur, ideo quòd facillimum est natura sola, sine magistri opera vel improbissimum euadere, tamen quò sit partibus suis expleta virtus, & vt præclarum ac singulare quiddam existat, ad eximiam & illustrem naturam adiungenda videtur doctrina*

con-

conformatio, adiungendum studium, adiungendus vsus: quibus si destituta fuerit, eius bonum turpitudine vitæ, morúmque contaminabitur. Hinc persapienter Horatius.

Doctrina sed vim promouet insitam,
Rectíque cultus pectora roborant:
Vtcunque defecere mores,
Dedecorant bene nata culpæ.

Iam verò hic cultus à magistro venit. Quamobrem eximius ille naturæ habitus est sicut in agricultura fertile, ac pingue solum; magister moratus & prudens tanquam peritus colonus; præcepta ipsa velut electissima semina. Quam beatos ergo, quam felices illos numerabimus, quibus hæc singula diuino beneficio, ac munere adeo cumulatè contigerunt, vt eis ex omnī sæculorum memoria comparari perpauci, anteponi haud scio an vlli omnino possint? Quorum cogitata, dicta, facta, immortalitatis sunt magis quàm ætatis. Qui curriculis mentium omnem temporum celeritatem præteruolant: ante viri quàm adolescentes: ante senes quàm iuuenes. Quæritis, quorsum hæc mea spectet oratio? Ad vos ipsos, inquam, qui eorum satu procreati estis; vnde in vos cum illustrissima nobilitate tanta ad præclarissimas actiones, tamque

incredibilis ad honestatem, & decus peruenit; atque transfusa est iucitatio. Qui quidem ut vobis maximo honori sunt: (non tantùm quia magni Principes, verùm etiam quia mirabiliter in omni pietatis exercitatione inter se consentientes, & spectata vitæ sanctimonia, pérque orbem longè, ac latè non dubiis hominum sermonibus celebrati Principes sunt) sic illos vicissim liquidissima voluptate compleri arbitror, quoties de vestris in virtute, literarúmque disciplina processibus, & de certissimis, iisque multis futuræ olim præstantiæ significationibus nuntios accipiunt: accipiunt autem in dies pæne singulos. Non eos audimus mollibus, ac peregrinis gaudere deliciis: non in ludis, & spectaculis tempus ponere: non fluxum denique, & caducum aliquid admirari. Vos illorum gaudia, vos spectacula, vos secundum Deum estis omnia, habitatisque in eorum medullis, & hæretis in visceribus. Si enim, vt scriptum est apud Tullium, nihil dulcius hominum generi à natura datum est, quàm sui cuique liberi: tam bonis, tam religiosis, tam ad omnem excellentiam factis, tam ad parentum suorum laudem, atque gloriam efflorescentibus liberis, poterúntne illi quidquam reperire dulcius?

Nam

Nam illud inprimis quanti faciendum est, quod ista ætate necdum matura cælestis amore numinis tantopere deuincti tenemini? ex quo in sacris mysteriis obeundis, in diuinis precationibus frequentandis summa elucet assiduitas vestra, summa pietas: in tuenda autem animorum pulchritudine, & innocentia, repellendisque scelerum contagionibus ardor planè inexspectatus. mirificus, singularis. His addo flagrans desiderium exscindendi religiones deliras, & sacrilegas, iisque doctoribus quacunque via, quibuscunque modis resistendi, à quibus inclyta Germaniæ pestem. & exitium comparatum videtis. Cui sanctissimæ voluntati reipsa aliquando explicandæ inseruiet prudentia vestra, inseruiet eruditio, grauitas, & constantia vestra, totus denique virtutum vestrarum nobilissimus comitatus, quarum clara specimina quotidie præbetis. Illam autem humanitatem, illam affabilitatem, illos mores suauissimos, quibus vtimini etiam erga infimos, illámque libeberalitatem, quam in pauperes ipsi etiam præsentes, eorúmque domicilia obeuntes confertis, ad conciliandos vtrique omnium mortalium animos quantum vim tandem habituras credimus?

 Veni-

Veniam ad ea quæ ingenij, & literarum sunt. In rebus grauibus, & arduis ita præstare judicio, ita subtiliter falsa à veris, bona à malis, æqua ab iniquis, honesta à turpibus internoscere, ac discernere posse ætatem vestram etiamnum teneram; nemo non secum ipse miratur. Declarat item ingeniorum vestrorum magnitudinem, docilitatémque, quod paucissimis annis latine loqui & scribere atque etiam poëmata condere didicistis. Diligentiam & proficiendi cupiditatem, amorem recitandi, repetendi, cum condiscipulis acerrimè disputandi, qui vobis à studiis sunt, miris efferunt laudibus. Omitto pronuntiatas orationes & carmina, tota audiente Academia, præsentibúsque viris principibus: actione tam venusta, graui, & ad animos permouendos idonea, vt omnes obstupuerint. Quod præterea conciones habere vos nonnunquam delectat (quas nihilominus corona applaudente habetis) hoc ipso magnis quibusdam rebus efficiundis quasi præludere mihi videmini. Hæc aliáque multa primum quidem Deo auctori bonorum vniuersorum, tum commemorandæ naturæ vestræ, rectissimæ voluntati ac sedulitati, accuratissimæ institutioni, magistrorúmque vestrorum probitati, prudentiæ,

solli-

ſollicitudini tribuenda ſunt: quæ eadem me ad vos mente penitiſſima, atque intimis ſenſibus complectendos. & ad iſtuc meum judicium ad poſteritatem prodendum, domuíque veſtræ laudatiſſimæ, toti Bauariæ, toti Germaniæ, toti Eccleſiæ Catholicæ de duobus tam admirandæ ſpei fratribus gratulandum impulerunt. Cuius rei certiſſimum teſtem hoc ſecundum progymnaſmatum meorum volumen ad vos mitto Nec fuit ſanè, quod aut ego potius donare vel poſſem, vel deberem: aut à Serenit. Veſtra libentiùs acceptum iri conſiderem: quorum delectamenta præcipua ſunt libri: & tales quidem, qui annis juuenilibus, & ſtudiis, in quibus per hoc tempus verſamini reſpondent. Quorum è numero hunc noſtrum fore ſpero: quem eadem diligentia, qua antea primum, fructu autem, quod ſpero, vberiore euoluetis. Poſtulauerunt inſuper hoc à me officium à parentibus, auis, & proauis veſtris non ſolùm in Bauaria, ſed aliis quoque locis apud Societatem IESV collocata multa, & magna beneficia: nempe vt eorum nos memores, & ad gratificandum, inſeruiendumque Principum familiæ clariſſimæ pro rationibus inſtituti noſtri ſemper paratiſſimos demonſtra-

 rem.

rem. Quòd superest, rogo hoc exiguum paruúmque munus ne aspernemini, & Societatem nostram exemplo maiorum vestrorum, sicuti jam pridem facitis: omni beneuolentia comprehendere ne cessetis. DEVS Opt. Max. cui sincerissimum cultum adhibetis, quemq́ à paruulis diligere cœpistis, quàm longissimè æuum amborum extendat, & quam impertiuit mentem optimam ac diuinam, eam in vobis vsque ad exitum vitæ pro sua benignitate custodiat. Augustæ, Kal. Iunij. 1589.

Quod hoc R. P. IACOBI PONTANI Progymnasmatum latinitatis siue Dialogorum Volumen Secundum Christianæ juuentuti cùm moribus, tùm etiam optimis disciplinis formandæ accommodatissimum fit: luce & publicatione dignissimum esse judicaui.

PETRVS STEVARTIVS, Leodius, Professor Theolog. & Colleg. Theolog. hoc tempore Decani Vicarius, &c.

HVMA-

HVMANISSIMIS LECTORIBVS.

DE REBVS humanis non tam præclarè mereri eos, qui ſcientiam bene dicendi afferunt, quàm qui piè, & innocenter docent viuere, quod eſt longè præſtabilius: cùm illud ad paucos, hoc ad omnes pertineat: atque idcirco apud Græcos maiore fuiſſe in gloria Philoſophos quàm Oratores, quia rectè viuendi doctores exiſtimarentur, initio diuinarum Inſtitutionum Lactantius affirmauit. Quandò igitur nos quoque, quantumcunque in nobis eſt literarum, quod exiguum eſt, ad communes vtilitates ſumma voluntate conferimus, & quò de iuuentute mereri quàm optimè poſſimus, ſtudioſè enitimur, viſum eſt faciendum, vt cùm ſermo Latinus ſine aliqua rerum tractatione doceri nequeat, in ipſis rebus, quas eius tradendi cauſſa explicandas ſuſcepimus, morum quoque honeſtorum, & Chriſtianæ, Catholicæque pietatis rationem vel potiſſimam haberemus. Verùm enimuerò hanc argumenti partem omnium præſtantiſſimam, inprimiſque ac vehementer neceſſariam eo temperamento perſecuti ſumus; vt neque ſingula quæ vtiliter dici poſſent diceremus, ne nimium creſceret voluminis magnitudo: neq; puerorum, & adoleſcentum ingenia, quibus præſertim iſta elaborauimus, diſputationibus tortuoſis, ac ſpinoſis oneraremus, ac perturbaremus potiùs, quàm oratoria quadam ſimplicitate, facilitatéque erudire conaremur. Illud perſæpe nobis optandum fuit, vt extaret, in cuius tanquam veſtigiis ponere greſſum liceret: qui, inquam, Dialogis ſcholaſticis componendis, hunc ordinem, iſtúmq; modum & inſtitutum ſimile tenuiſſet. Nunc, quod ad methodi quidem huius noſtræ nouitatem, ad rerum multitudinem, diuerſitatémque attinet

quam

quam progymnaſmatis longè plurimis comprehenſam in tria, eáque haud parua ſanè volumina includo, poterα fortaſſis aliquo modo vti verbis Lucretij, qui primus naturæ Philoſophiam latinis verſibus illuſtrabat:

Auia Pieridum peragro loca, nullius antè
Trita ſolo, &c.

Et quanquam ipſi fontes ad quos accedo, jam integri non ſunt: propterea quod ex illis ante me doctiſſimi viri in eodem negotio hauſerunt: nec poſſim meo capiti petere inde coronam (vt inquit idem poëta)

Vnde prius nulli velarint tempora Muſæ,

vellem tamen etiam atque etiam, capacioribus vrnis hauſiſſent, ſtudioſorúmque animos & ingenia affatim irrigaſſent; non autem dialogis tam parcè conſcribendis, id eſt, verbis, & locutionibus pro rerum immenſitate pauciſſimis, tantummodo velut leuiter aſperſiſſent, ſiue irroraſſent. Veruntamen illi non temerè, credo ſed deliberatè, & cum judicio, ſuo quaſi, & alio itinere inceſſerunt: & quod in omnibus artibus factum cernimus, poſteris quoque inuenta augendi, ornandiq; materiam, poteſtatémq; reliquerunt. Quapropter verbum non addam. Ab beneuolo & erudito Lectore peto & quæſo, ne grauetur in hiſce vigiliis laboribúſq; meis τοῖς μὲν παραλελειμμένοις συγγνώμην, τοῖς δ' εὑρημένοις πολλὴν χάριν ἔχειν.

APPENDIX.

Etſi contendi, vt in his Dialogorum meorum voluminibus omnia latinis, & proprijs verbis ſcriberem, id tamẽ me aſſecutum non affirmo. Itaq, dum ſemel, & iterum eos recognoſco, vnam aut alteram, voculam emendaui, quod nunc demum in ſubligar pag. 6. & 11. ſubligaculum pag. 86. facio, quas voces balneatoribus remitto, & pro ijs femoralia repono. Si quæ alia eruditus lector aut inuenit hactenus, aut inueniet, ab eo veniam Peto. Multa enim ſcribentem nuſquam offendere, vix eſt in cuiuſquam manu.

INDEX.

INDEX.
PROGYMNASMATVM SECVNDI VOLVMINIS.

TRI.

TRICLINIVM, SIVE COENATIO.

TEMPVS.

ADMINICVLA, SEV NVTRIMENTA, ET IMPEDIMENTA VIRTVTIS.

51. Mi-

FIDES ET PIETAS CATHOLICORVM.

PRO-

PROGYMNASMATVM LATINITATIS, SIVE DIALOGORVM VOLVMEN SECVNDVM.

CVBICVLVM.

PROGYMNASMA, SIVE DIALOGVS PRIMVS.

Cubitum discessuri.

PAEDAGOGVS, LVCIOLVS, & AMANDVS pueri, PATER, MATER.

PÆDAGOGVS, Heus pueri, jam satiś superq; lusum est à cœna, quantum videlicet nunquam antehac. Dormitum censeo aliquando discedamus: quando quidem istuc hora nos admonuit. L. Hora? numerastin', Amande, octauam? A. Ego verò, ac pridem. L. Cur tu reticebas? A. Quia juuabat ludendo tempus extrahere: & alienas partes atq; munus arrogare mihi nolebam. L. Astutè. P. Amande, Amande, quid verbi ego ex te audio? A. habes causas. P. Quæ isthæc religio in te incessit? Tibi edico, in posterũ

pace mea arroges licet: & simul octauam pomeridianam audieris, mihi aurem vellas. A. Si ita vis. P. Nempe ita volo. L. Nec dum est cupido somni: ne prohibe nos, amabo, adhuc aliquãtisper hac tã bella & optata lusione contendere: paululo contenti erimus. P. Arcessit vos somnus: qui, quàm mox cubilia vestra ascenderitis, tam mox vtrumq; complectetur: etenim puerorũ est amantissimus. Est ne aliter ac dixi? A. haud aliter. P. ite præ. L. Ecce imus. P. Cæterùm, antequam in cubiculum nos abdamus, parentibus pro consuetudine dicenda est salus, porrigendáque prius osculata manus dextera, poplitibus modicè curuatis: id quod boni, liberaléisq; pueruli factitare consueuerunt, & ego vos sic institui. A. Adeamus igitur ad eos festinato. Pater mi charissime, & tu mater suauissima bene valete in hanc noctem: nos ad quietem capessendam proficiscimur. L. Saluus esto in crastinum Pater: salua esto Mater. PAT. Quid? sopor ocellos vestros obtegere properat: vtinam quiescatis ambo tranquillissimè, vsque in lucem. Veruntamen non vsque adeò in multam lucem. Septem horę vel pueris putantur sufficere Nihilominus ego vobis octauam quoque, & aliquid etiam vltra indulserim. A. Istuc tibi est in manu, pater. M. Dominus IESVS vigilantes vos juxtà, atque somno consopitos ab omni malo periculóq; semper custodiat, filioli mei. P. Spero equidem hanc noctem euenturam nobis ex sententia.

ANNO-

ANNOTATIONES.

PÆDAGOGVS) *De Pædagogo deligendo Plutarch. de educand. lib. Quintil. lib. 1. cap. 1. Maphæus l. 2. cap. 4.* DORMITVM DISCEDAMVS) *Cicero, dormitum se conferre, epist. 26. lib. 9. cubitum discedere, in somnio Scip. cubitum ire. 2. de Diuinat. quieti se tradere, 1. Tuscul. proficisci ad somnum, ad quietem ire. 1. de Diuinat. In eodem lib. Accius poëta vetus.*

Cùm jam quieti corpus nocturno impetu
Dedi, sopore placans artus languidos.

Plautus, dormitum abire, Pseud. dare operam somno, ibidem. Lecto se commendare, Persa. Cato de re rust. somno se dare. Lucretius, corpus fessum mandare quieti, lib. 4. Ouid. dare corpora somno. 2. & 4. Fast. Horat. dare membra sopori, sat. 2. lib. 2. Idem, dormitum ire, sat. 5. l. 1. & Plaut. Mostell. Virgil. eclog. 1. somnum inire. CVR RETICEBAS?) *Donatus in Eunuch. ibi, Virgo conscissa veste lacrumans obticet. Tacemus consilia, reticemus dolores, obticemus quorum nos pudet confunduntur.* RELIGIO IN TE INCESSIT) *sic Terent. And. Nomen hoc creberrimò capitur pro eo, quod aliàs scrupulus, & quod vulgus dicit, conscientiæ scrupulus: pro metu scilicet peccati in re quapiam aut admissi, aut admittendi. Ex quo illa tam multa, & varia loquendi genera apud Ciceronem, Liuium, Cæsarem, aliósque manarunt. Religionem deponere, suscipere. Hæc res mihi in religionem venit. Hæret in Repub. religio. Religionem offerre, afferre, injicere alicui, pro facere alicui scrupulum. Item adhibere religionem, in religionem vertere, trahere. Implicare se religione, aut im-*

pace mea ãrroges licet: & ſimul octauam pomeridianam audieris, mihi aurem vellas. A. Si ita vis. P. Nempe ita volo. L. Nec dum eſt cupido ſomni: ne prohibe nos, amabo, adhuc aliquãtiſper hac tã bella & optata luſione contendere: paululo contenti erimus. P. Arceſsit vos ſomnus: qui, quàm mox cubilia veſtra aſcenderitis, tam mox vtrumq; complectetur: etenim puerorũ eſt amantiſſimus. Eſt ne aliter ac dixi? A. haud aliter. P. ite præ. L. Ecce imus. P. Cæterùm, antequam in cubiculum nos abdamus, parentibus pro conſuetudine dicenda eſt ſalus, porrigendáque prius oſculata manus dextera, poplitibus modicè curuatis: id quod boni, liberaléſq; pueruli factitare conſueuerunt, & ego vos ſic inſtitui. A. Adeamus igitur ad eos feſtinato. Pater mi chariſſime, & tu mater ſuauiſſima bene valete in hanc noctem: nos ad quietem capeſſendam proficiſcimur. L. Saluus eſto in craſtinum Pater: ſalua eſto Mater. PAT. Quid? ſopor ocellos veſtros obtegere properat: vtinam quieſcatis ambo tranquilliſſimè, vſque in lucem. Veruntamen non vſque adeò in multam lucem. Septem horę vel pueris putantur ſufficere Nihilominus ego vobis octauam quoque, & aliquid etiam vltra indulſerim. A. Iſtuc tibi eſt in manu, pater. M. Dominus IESVS vigilantes vos juxtà, atque ſomno conſopitos ab omni malo periculóq; ſemper cuſtodiat, filioli mei. P. Spero equidem hanc noctem euenturam nobis ex ſententia.

ANNO-

ANNOTATIONES.

PÆDAGOGVS) *De Pædagogo deligendo Plutarch. de educand. lib. Quintil. lib. 1. cap. 1. Maphæus l. 2. cap. 4.* DORMITVM DISCEDAMVS) *Cicero, dormitum se conferre, epist. 26. lib. 9. cubitum discedere, in somnio Scip. cubitum ire. 2. de Diuinat. quieti se tradere, 1. Tuscul. proficisci ad somnum, ad quietem ire. 1. de Diuinat. In eodem lib. Accius poëta vetus.*

Cùm jam quieti corpus nocturno impetu
Dedi, sopore placans artus languidos.

Plautus, dormitum abire, Pseud. dare operam somno, ibidem. Lecto se commendare, Persa. Cato de re rust. somno se dare. Lucretius, corpus fessum mandare quieti, lib. 4. Ouid. dare corpora somno. 2. & 4. Fast. Horat. dare membra sopori, sat. 2. lib. 2. Idem, dormitum ire, sat. 5. l. 1. & Plaut. Mostell. Virgil. eclog. 1. somnum inire. CVR RETICEBAS?) *Donatus in Eunuch. ibi, Virgo consciſſa veste lacrumans obticet. Tacemus consilia, reticemus dolores, obticemus quorum nos pudet confunduntur.* RELIGIO IN TE INCESSIT) *sic Terent. And. Nomen hoc creberrimò capitur pro eo, quod aliàs scrupulus, & quod vulgus dicit, conscientiæ scrupulus: pro metu scilicet peccati in re quapiam aut admiſſi, aut admittendi. Ex quo illa tam multa, & varia loquendi genera apud Ciceronem, Liuium, Cæsarem, aliósque manarunt. Religionem deponere, suscipere. Hæc res mihi in religionem venit. Hæret in Repub. religio. Religionem offerre, afferre, injicere alicui, pro facere alicui scrupulum. Item adhibere religionem, in religionem vertere, trahere. Implicare se religione, aut impli-*

plicari religionibus, obstringi, obligari. Impediri, tangi religione, habere religioni. Hæc, & si qua sunt similia, planum est quid valeant. Legimus etiam, religio est, pro nefas est non licet: & cum dandi casu, religio mihi est, hoc affirmare. Barbari: ego haberem magnum scrupulum; ego facerem mihi conscientiam de hoc. Iam illa quoque optimorum auctorum sunt: soluere, exsoluere, liberare aliquem religione: eximere, eripere alicui religionem. Latinum est & scrupulus: sed loquendi rationes obseruandæ sunt. Terent. Adelph. Inieci scrupulum homini. Cicer. pro Sex. Roscio. Hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctésque stimulat ac pungit, vt euellatis postulat. Cæterùm de vi & notione huius vocabuli quædam ἐκ ἀπεριδρόνυσα Nannius Miscel. l. 1. PACE MEA) *Pace tua, pace vestra, bona venia, bona cum venia tua, vestra, modi sunt loquendi ad captandam audientium beneuolentiam, vitandámque eorum quæ proferenda sunt offensionem. Cicer. pro Sex. Rosc. Vos oro atque obsecro, Iudices, vt attentè, bonáque cum venia verba mea audiatis. Et 1. de Nat. Deor. Doleo te (bona venia me audies) in tam leues, ne dicam ineptas sententias incidisse. Ibid. ex Q. Catulo.*

> *Pace mihi liceat calestes dicere vestra,*
> *Mortalis visus pulchrior esse Deo.*

De Orat. 1. Vix vllam oratoribus cæteris (pace horum dixerim) laudem reliquisti. Et 5. Tuscul. At Platoni meo videtur: cuius ego iudicium (pace tua dixerim) longè antepono tuo. Liuius. Cum bona venia quæso audiatis P. C. id quod eloquar. SIMVL OCTAVAM AVDIERIS) *Sic Cic. Academ. 2. Itaque simul experrecti sumus, visa illa contemnimus. Ibid. simul tibicen inflauit. Ad Attic.*

simul

simul aliquid audiero, scribam ad te. Horat. sat. 1. lib. 1. Quæ simul inuersum contristat aquarius annum. Et Ode 4. lib. 1.

> *Et domus exilis Plutonia, quò simul mearis,*
> *Nec regna vini sortiere talis.*

Catull. de nupt. Pelei & Thetid. Quæ simul optatæ finito tempore luces, Aduenere. His locis, & alijs insuper apud Terent. Lucret. Virgil. particula, simul, eandem vim habet prorsus, quam habent simul ac, simul vt, simul atque. Sed ignorantia quorundam sæpius illud in hæc mutauit. AVREM VELLAS) Quoniam aures dicatæ sunt memoriæ (cæca enim antiquorum superstitio singulis partibus humani corporis deos singulos præficiebat) aurem vellere, est admonere. Virgil. eclog. 6. Cum canerem Reges & prælia, Cynthius aurem vellit, & admonuit. Vide Seruium ibid. Seneca libro secundo de Benef. Loquar mecum, & mihi aurem peruellam. Hoc est, ego ipsimet mihi fiam admonitor, ne similiter peccem. Sumptum à prisco ritu, quem explicant Paræmiographus, Rhodigin. libro tertio, capite vigesimo nono, & Lamb. in sat. 9. libri primi, apud Flaccum. DICENDA EST SALVS) Abeuntes quoque dicuntur salutare, cùm valedicunt, salutemue precantur. Ex quo illud tritum, insalutato aliquo discedere. Æneid. 9. Euryalus commendans Ascanio matrem suam.

> *Hanc ego nunc ignaram huius quodcunque pericli,*
> *Inque salutatam linquo (nox, & tua testis*
> *Dextera) quod nequeam lachrymas perferre parentis.*

Et longùm valere (μακρὸν χαίρειν, & πολλὰ χαίρειν) idem est quod longùm saluere. Cicero item salue cum vale coniungit in epist. vt Virgilius & Catullus. Potius

tamen hæc forma locutionis in rebus tristibus, quàm lætis vsurpatur, salue, inquam, & vale coniunctim. SOPOR OCELLOS OBTEGERE) *Catull. dixit. Nec somnus tegeret quiete ocellos. Propert. lib. 1. labentes premit mihi somnus ocellos. Tibull. l. 3. Sera quies languentia premit lumina.*

PROGYMNASMA SECVNDVM.

Sese vestibus exuentes, preces ante somnum.

PAEDOTRIBA, IVSTVS, FVLGENTIVS, DEMETRIVS

PÆDOTRIBA. Quorsum vos cunctamini? detracto amictu vsque ad subuculam, suo se lecto quisque commendet. Auferte moras; ego actutum huc reuertar. Quod nisi cubantes inuenero, postea virgarum vibicibus exarati cubabitis. Prænunciaui cladem: prohibete à vobis vim meam. I. Nescio quomodo nodus geminus, & arctissimus in ista ligula coriacea mihi extitit: quæso adiuta me Fulgenti. F. Quàm multis astrigmentis, & quàm scitè hic femoralia thoraci alligauit? D. Sic oportet, ast ego, aspicite vt laborem in abstrahendis caligis. I. Quare? D. Quia ex deambulatione, cursúque hodierno pedes & crura affatim sudore immaduerunt. I. Adiuuabo te.

te. F. Mihi verò quis subibit auxilio? I. In quo tandem? F. Vellem sanè alter vestrûm purgaret calceos meos: oppidò lutulenti sunt. I. Tute, vt reor, ad istam rem non malè aptus es, & sufficis. Mihi quoque præter me nullus est seruus. F. Hancne gratiam refers? phuy, vt olidi sunt calcei tui lintei? I. Mirum ni balsamum spirent, aut pastillos, aut stacten, atq; casiam oleant: gestaui duabus hebdomadibus. F. Certè quidem pro istis allium, hircum, suem olent. Dares lauandos. I. Darem vtique, si alios retulisset mulier quæ lauat. D. Oh, quid tu, Fulgenti, hoc tempore & loco de diploide tua puluerem excutis? oculos, aures, nares, faciem mihi comples. Fac modum. An nondum etiam? quin parcis, inquam, mihi παρέχειν πράγματα? F. Vbi ergo, & quando excuterem? D. Foris. F. Non ausim foras ire sine thorace. D. Ad fenestram procederes saltem. F. Nec ibi honestum est in indusio conspici à prætereuntibus. D. Par reponam, quod te mordeat. Quorsum tot fibulæ? adornatum scilicet superuacaneum, atque ad dissipandas, & disperdendas pecunias. F. Tua quid interest? I. Commutemus Demetri, cingulos. Eia, annuito. D. Támne blanditur oculis tuis meum? I. Et quidem multò ante hunc diem. D. Quid diceret Præceptor? I. Nihil prorsus; ne vereare. D. Qui periculum amat, etiam in re leui, næ ille haud mecum sentit. Verùm ego periscelides, seu fascias crurales tuas validius optauerim, quàm tu istanc zonam meam.

 I. Postô-

I. Posterius hoc dicis quàm credidi. At tu, Fulgenti, in arca tam alta, tam longa, tam lata quid habes? F. Quid hoc autem ad te attinet? libros nonnullos philosophicos. D. Hui, philosophicos? F. Ita, philosophicos, quibus me vsurum spero, postquã æui florem contigero: aliquot indusia, femoralia bina, tibialium paria duo, interulam eleganti opere contextam, pileum sericum, & quatuor tenuissima tela, pérque angulos acupicta sudariola. Adhæc totidem collaria linea, striata ampliter; quibus nouo inuento collum circumdare mos increbuit. I. Malo ego collaria indusiis continentia, plana, super oram vestis aliquantum proiecta, qualia sacerdotes, literatíque viri gestant. D. Quàm commodum, & decens conopeum hoc, quo muscas & culices arceo? I. Beatus ter & amplius, si quid etiam ad arcendos pulices. D. Obsecro, tu mihi armorum tuorum, tegumentorúmque pauxillulum commoda, quibus te aduersus illorum insultus, morsúsq; communire soles atque defendere. F. Væ misero. Vt se isti impudentissimi sceleratissimíque scarificatores meo sanguine hac nocte ingurgitabunt? integros alo exercitus, & sum stigmaticus toto corpore. D. En præterea lecticam spaciosam, per quam me volutare possum vt libet. En culcitam plumeam, non vti vestræ, lana inculcatam: puluinar longum, ceruical mollissimum, toralia candidissima, stragulam vestem splendidam, ac principe dignam. I. Ideóne arctius dormis quàm nos? qui

æsta-

æſtate, vt nunc, gauſapinis tegimur ſatis: cortinas ſericas, tuáſque exoticas delicias nihili pendimus. Atat, Præceptor redit: ſileamus, & in lectum perniciter. P. Comprimite linguas. Siccine hoc fieri? An iſtuc eſt colere veſpertinum ſilentium? Cras pro his meritis condigno vos afficiam precio. Cur non occluſiſti valuas Iuſte? I. Oblitus ſum. P. Solennem precationē edidiſtis? immò eam quoque, vt ſuſpicor, obliti eſtis. Vide quàm parum religioſi ſunt iſti adoleſcētes. Sic ſomnum carpſiſſent, Deique, ſuíque, meíque funditus immemores. Nonne hæc tua hebdomas eſt Demetri? D. Equidem eſt. P. Ergo age, dum veſtimenta pono ad cubandum, interea loci piè pronuncia ſolitas preces, & ſinguli iunctas manus cœlo attollite. D. *Omnipotens pater, exuberantiſſime fons bonorum, qui nocturnam requiem, ſoporémq; delinimentum ad ſalutem corporum hominibus tribuere dignatus es, tibi gratias agimus, cùm nos hoc die clementia tua ab omni caſu aduerſo tutos præſtitiſti: iterúmque rogamus, vt peccatoribus nobis per tormenta, & mortem* IESV *Chriſti filij tui, quidquid hodie cogitatione, verbis & actione deliquimus, benignè ignoſcas. Tuere nos iſta nocte à quocunque corporis & animæ periculo. Eſto excubitor noſter, tu, qui nunquam dormitabis neque dormies: vt ſani ac læti experg eſiamus, & cum gratiarum actione die craſtina, atque in omni reliqua vita noſtra imperijs atque præceptis tuis ſeruitutem hilarèm totis viribus ſeruiamus. O Maria virgo benedicta inuentrix gratiæ, mater ſalutis, illos tuos miſericordes oculos ad nos conuerte, tuiſque precibus com-*

missorum veniam, iustitiamque veram nobis impetra: vt cum supremus, maximeq; formidandus ille dies aduenerit, digni habeamur, qui possimus stare ante judicem viuorum ac mortuorum, Dominum nostrum Iesum Christum, benedictum fructum ventris tui: cui cum Patre & Spiritu sancto honor, virtus & fortitudo in omnium saeculorum aeternitates, Amen.

ANNOTATIONES.

PÆDOTRIBA) *Inter gymnasiorum exercitationumue ministros, quae olim valetudinis caussa suscipiebantur, & de quibus varia eruditione refertissimos libros composuit Hieronymus Mercurialis, erat etiam paedotriba. Quem cum gymnaste contendens Galenus, militi & coco: hunc autem medico & Imperatori similem ait. Vt enim miles nihil eorum nouit, quae ad bellicam scientiam pertinent, nec cocus eorum quidquam, quae ad medicinam, sed ille tantum Imperatoris, hic medici mandata curat: sic paedotriba exercitationum corporis omnium vim facultatemque ignorans, gymnastae duntaxat praecepta agitabat. Ob experientiam quandam non eum quidem vsus, differentiae, modi exercitationem fugiebant: nihilominus ob ignorantiam à scopo crebriùs aberrabat, lege insuper Rhodigia, lib. 21. 6. 3. Quando igitur vox à terendis, id est, exercendis pueris in palestra, & motibus illis gymnasticis ducta est, nihil vetabit, opinor, eam ad alia mulsa transferre: inprimisq; ad exercitationes & institutiones animi: id quod ad litterarum laudem, morum commoditatem, honestatémq; pertinet: & vocare nos paedotribam, quem aliás paedagogum, didascalum, custodem, praeceptorem dicimus.* QVOD NISI CVBAN-

BANTES) *Pleonasmus,pro nisi: sicut, Quod vtinam, pro vtinam: seu pro, sed nisi, sed vtinam. Cæsar, lib. 1. de bello Gall. Quod nisi decedat ex his regionibus, aut exercitum dedat, sese illum non pro amico, sed pro hoste habiturum. Salust. Coniur. Quod ni Catilina maturasset pro curia signum socijs dare. Cicer. ad Att. epist. 43. lib. 13. Quod nisi me Torquati caussa teneret, satis erat dierum vt Puteolos excurrere possem. Ouid. lib. 1. Trist. eleg. 3. Quod nisi mutatas emiserit Aeolus auras. Terent. Phorm. Quod ni fecissem incogitans. Virg. eclog. 9.*

Quod nisi me quacunq; nouas incidere lites
Antè sinistra caua monuisset ab ilice cornix.

Cicero epist. 4. lib. 15. Quod vtinam minus vitæ cupidus fuissem. OPPIDO LVTVLENTI) *Oppidò est valde, ortum ex sermone rusticorum. Fest. Nonius. Plaut. Amphit. oppidò perij. Cic. 3. de finib. Eorum definitiones paullùm oppidò inter se differunt.* CALCEI LINTEI) *Socci lintei. Libri lintei apud Liuium lib. 4. Qui vdones appellant, falluntur. Nam vdo pallium, aut vestimentum est, aduersus imbrium iniuriam excogitatum. Turneb. calceamenta esse vult, ex hircinis pilis texta. Profert illud Martial. lib. 14. Nos hos lana dedit, sed olentis barba mariti. Vide cap. 13. lib. 1.* PASTILLOS) *Pastillus, inquit Festus, forma panis, parui vtique, diminutiuum est à pane. Alij à pasta deriuatum credunt. Globulus est, & quodammodo panis rotundus, seu massula ex odoriferis rebus coagmentata & composita. Vti consueuerunt pastillis mulieres, & viri mulierum similes: effœminati scilicet ac molles. Græci nominant τροχίσκους, rotulas. Horat. sat. 2. lib. 1. Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum.*

cum. Sunt præterea pastilli, quibus vtuntur medici. Celsus lib. 5. cap. 17. DE DIPLOIDE TVA) Græcum vocabulum, ab eo, quod sit duplex amictus. Est autem vestis muliebris. Vide Isid. lib. 19. cap. 24. Nos pro thorace duplicato, siue suffulto vsurpauimus, nec id sine exemplo. Diplois, ein gefüttert oder doppelt Wammes. MOS INCREBVIT) Quæsitum increbescone, an increbresco dicendum, & increbuit, an increbruit. Manut. mauult increbesco, cuius disput. vide in epist. 20. lib. 7. DECENS CONOPEVM) κωνωπεῖον rete, velum in tentorij similitudinem confectum, papilio lineus, laneus, bombycinus ad muscas, & culices arcendos lectulo circundatus: quo magis Alexandrini vtuntur, quia ibi è Nilo culices copiosè nascuntur. Sic Isid. lib. 19. cap. 5. Horat. Epod. Ode 9. & Propert. eleg. 10. lib. 3. vltimæ proximam syllabam contraxerunt; vt alioqui facere mos est poëtis in voce platea, & quibusdam alijs, quæ Græcis cum ει scribuntur. BEATVS TER ET AMPLIVS) Horat. Ode 13. lib. 1. Fœlices ter & amplius, Quos irrupta tenet copula. Virgil. 1. Aeneid.

> ô terq; quaterq; beati,
> Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
> Contigit oppetere.

Tibull. lib. 3. O mihi fœlicem terque quaterque diem. Homerus τρὶς μάκαρες. CVLCITAM PLVMEAM) Martial. lib. 5. Nulla tegit fractos nec inanis culcita lectos. Quid sit culcita stramentitia, lanea, tomentitia, plumea, consule Nomenclat. Iunij. Nonius ad hoc verbum recitat illa Cic. ex Tuscul. 3. Eripiamus huic ægritudinem. Quomodo? collocemus in culcita plumea: psaltriam

adducamus, &c. Culcita legit, & ita veteres libri, non culcitra. TORALIA CANDIDISSIMA) *Cum videremus à quibusdam doctis vocari toralia, quæ vulgus linteamina, voce haud latina; quasi à toro velando & operiendo, eos imitari visum est. Propriè tamen inuolucrum tori erat, id est, congestæ plumæ vel herbæ, vel arundinis operimentum, quod elegantiore rursus stragulo obducebatur, conuiuij caussa, aut feriarum. Plura Turneb. lib. 1. cap. 24. Pro linteaminibus dicemus item lintea lecticaria, & sindones lecticarias: sed hoc posterius Principum esto.* STRAGVLAM VESTEM) *Stragulæ vestes, quæ iniiciendi insternendiq; non induendi caussa comparatæ sunt: vt aulæa, peristromata, quibus ornatus gratia lecti, mensæ, humus, parietes operiuntur. De stragulo Isid. lib. 19. cap. 26. Cicer. Tuscul. 5. Collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimè textili stragulo, magnificis operibus picto.*

PROGYMNASMA TERTIVM.

E somno suscitati, precatio matutina.

CALIXTVS, ADOLPHVS, HENRICVS, SYMPERTVS.

CALIXTVS. Benedicat nos hodie Deus Pater à quo conditi, & Filius, cuius dira morte à sempiterna morte vindicati, & Spiritus sanctus, per quem abluti & sanctificati sumus. Iam lucis orto sydere, &c. Surgite contubernales, surgite.

gite. Adolphe, Henrice, Symperte. Ecquid audistis? Expergiſcimini. Tacent. Cernite, vt valuis recluſis clariſſima ſe lux infundit. Surrectæ rine eſtis, an non? A. Quid tu (malum) nobis iſta horribili vociferatione ſomnum abrumpis? quid gannis? quid vis? atra bilis te agitat? C. Surgendum eſt tibi; deſerendus nidulus. Heus heus ſurge. A. Ceſſa ſis hoc clamoris edere. Enimuerò profectò non poſſum. C. Profectò potes. A. Conniui potiùs hac nocte quàm dormiui: eamque plenam timoribus, & miſerijs habui: plumbeum gero caput. C. Et cuiuſnam erant illi rhonchi? A. Nullos ſenſi rhonchos, abſiſte hinc. C. Non igitur verum loqueris, te conniuiſſe: ſomno approbè irrigatus, ſummerſúſque iacuiſti, ſi rhonchos, & quidem tantos minime ſenſiſti: ego ſenſi. Surge, non piger, ſed ipſamet pigritia. A. Ah, Calixte, nimis hoc quidem inhumaniter, & valde importunè? ſine pauxillum: ſic tibi obtingant, quæcunque exoptas bona. C. Littori loqueris. Henrice, corripe è ſtrato corpus. H. Quota eſt hora? C. Quinta. H. Erratis vterque, tu & horrologium. Adhuc nox atra caua circumuolat vmbra. C. Scilicet in oculis tuis. Faxo mox adducatur faber, qui forcipibus illos tibi aperiat. Excute noctem dormitator. Quin ſurgis: H. Obtundis: jam primùm verſaui me in alterum latus. C. O Chriſte, etiam hic ſtertere vult in meridiem. In eodem ludo videntur docti ad ſomnolentiam. Sed eſt vocis ſat. Symperte, ſurge. S. Dictum

ac

ac factum, surgo. C. Te laudo, haud somniculosus es. Vos, nisi è vestigio surrexeritis, renunciabo magistro, vt vapuletis pro ientaculo. A. Quod tibi Deus Opt. Max. pro tuo prandio largiatur. Facessant minæ. C. Vt oscitant? vt brachia tanquam in cruce suffigendi distorquent? vt capita scalpunt? vt oculos fricant? quasi vespertiliones lucē indignantur. H. Nonne hic dies est festus? S. Cur tu istuc quæris? H. Quia de more ad sextam liceret somno recreari. S. Negotiosus, seu profestus est, non festus. Sed conticescite, dum solitam precationem expedio: attendite, animosq; vestros vna mecum ad Deum transferte. A. Hoc agimus. S. *Aeterna mundi opifex, tibi gratias, quantas nostra mentes capiunt, cum nos hac transacta nocte viuos, incolumes, omnis maculæ puros, atque integros tua misericordia conseruasti. Oramus te per bonitatem tuam cum ista luce, cuius primordium videmus, veræ, Catholicaque fidei lucem, emendationem vitæ nostræ, securitatem mentis, & diuinæ consolationis tuæ lætitiam nobis hodie, & quoad vixerimus concedas. Tibi corpora, tibi animas nostras, introitum & exitum, vitam atque obitum, omnia denique nostra commendamus ac tradimus. Miserere nostri Domine, miserere nostri. Sancta Maria, in tuam custodiam & clientelam nos recipe. Ora pro nobis peccatoribus. Amen.*

ANNOTATIONES.

SVRGITE CONTVBERNALES) *Vox est castrensis, seu militaris, à tabernis quæ ex tabulis fiebant. Hinc tabernaculorum nomen, à tabulis inquam: tam-*

eti

etsi ex tentoriis quoq; pellibúsque constarent. Significat autem socium, siue comilitonem, qui in eodem tabernaculo habitat. Ad alia accommodari solet, & capi pro familiari atq; domestico. Contubernium est ipsa contubernalium habitatio, quæ similiter generatim conuictus, & sodalitas exprimitur. Spartianus & alij, commanipulares & commanipulones, & commanipulationem vocant, quos Vegetius ceterique contubernales, & contubernium.

QVID TV (MALÙM) *particula indignantis, increpantis, interrogationi interiecta: tanquam scilicet aduerbium, aut interiectio Cic. 1. Philipp. Quæ nam (malùm) est ista voluntaria seruitus? Et 2. Off. Quæ te (malùm) inquit, ratio in istam spem induxit? Sic apud Maronem ponitur infandùm. Georg. 1.*

pecudésq; locutæ;
(Infandùm) sistunt amnes, terræq; dehiscunt

Et 1. Aeneid.

Nos tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Nauibus (infandùm) amissis, vnius ob iram
Prodimur, atque Italis longè disiungimur oris.

Sic apud Catullum, nefas.

Troia (nefas) commune sepulchrum Europæ. Asiaq;.

Et apud Horat. turpe, Ode 7. lib. 2.

Cum fracta virtus, & minaces,
Turpe, solum tetigere mento.

QVID GANNIS) *Gannire vulpecularum est, vt boare boum, rugire leonum, hinnire equorum, sibilare serpentum, coaxare ranarum, rudere asinorum, balare ouium, gracillare gallinarum, crocitare coruorum, pipire passerum, cucurrire gallorum. Fertur poematium de vocibus animalium, quod Ouidij libris adiungebatur olim.* ATRA

BILIS

BILIS AGITAT) *Plaut. Capt. Atra bilis agitat hominem. Græcis est* μελαγχολία, *quæ cùm redundauerit, furorem creat & insaniam. Itaque furor ipse etiam* μελαγχολία, *dicitur, &* μελαγχολᾶν, *furere, insanire.* SIC TIBI) *Vt facilius consequamur, quod petimus ab alio, eo precamur illi, quorum scimus amantem & cupidum esse, adiuncta particula, sic. Hoc autem poëtæ tam Latini, quàm Græci potissimùm faciunt. Virgil. eclog. 9.*

Sic tua Cyrnæas fugiant examina taxos,
Sic cytiso pastæ distentent vbera vaccæ.

Tibull. eleg. 6. lib. 2.

Annue, sic tibi sint intonsi Phœbe capilli,
Sic tua perpetuò sit tibi casta soror.

Horat. Ode 3. lib. 1.

Sic te Diua potens Cypri,
Sic fratres Helenæ lucida sydera,
Ventorúmq; regat pater.

DICTVM AC FACTVM) *Apud Terent. And. prouerbium est, celeritatem declarans. Dictum ac factum, inuenerit aliquam occasionem, quamobrem illam reijciat oppido. Rursum Heaut. dictum ac factum. huc abijt Clitipho. Græci* ἅμ᾽ ἔπος, ἅμ᾽ ἔργον. QVOD TIBI DEVS OPT. MAX.) *Cic. 2. de nat. Deor. sed ipse Iupiter, id est iuuans pater, quem conuersis casibus appellamus à iuuando Iouem, à poëtis pater diuûmq; hominúmque dicitur, à maioribus nostris Opt. Max. Et quidem ante optimus, id est, beneficentissimus, quàm maximus: quia maius est, certéque gratius prodesse omnibus, quàm opes magnas habere. Tamen de fundo & agro etiam dicebatur.* HOC AGIMVS) *Hoc agere Plauto, Terent. Horat. & alijs, est animum attentum præbere in re, aut sermone aliquo: tota*

mente in negotium aliquod curámq; incumbere: omne studium, & cogitationem omnem in re aliqua collocare, neque aliud, siue alias res agere.

PROGYMNASMA QVARTVM.

Vestientes se, & reliqua peragentes.

IIDEM.

CALIXTVS. Adolphe. A. Hem, quid est? C. Veni huc sis. A. Quid hic homo vult? C. Quid ais? A. Qua de re? C. Cur piget te attrahere sursum caligas, thoracíque astrigmentis istis, quę plurima dependent subligare: vt pulchrè, sine plicis atque rugis adhæreant pedibus vndiq;, vti meas vides adhærere? Nam hoc negligere, quid est aliud? quàm segnem & desidiosum velle argui? A. Nouimus te φιλόκαλον, & mundiorem ipsa munditia. Porro meas ille indoctus sartor nimiùm laxas, nimiùm longas fecit: nihil attrahendo proficio. S. Túne fregisti hanc matulam, Henrice? H. Apage cum istac insimulatione: nuces juglandes, castaneas, amygdalas fregi multas: hoc scio. A. Quis autem pectinem meum sublegit? C. Ne clama, hem illum tibi. Ego ante vsus sum, quàm tu experrectus es, quia meum nescio vbi deposuerim. S. In risco videbam heri. C. Visam. Rem elocutus es, hîc est. Pecte igitur caput Adolphe. Primùm, vti sua-

ſuadent medici, radijs rarioribus; tum denſioribus, & à brechmate in occiput, rurſúmq; ab occipite in ſinciput ducito: ſic enim pori aperiuntur, & exhalationibus caput leuatur. A. Obtempero, ac vellem hanc me citius medicinam docuiſſes. Da inductorium, calcei ſunt anguſti & breues. S. Vt ſtridet ſponda mea? vt item crepidæ meæ, & hoc quod calco catapetaſma ſcirpeum? C. Pedes lecticæ tuæ, Adolphe, quàm carioſi ſunt? A. Non minus tuæ, ſi aſpicias. Et, ſi ſcruteris, forſitan muſculos aliquot inuenies, quos tibi culcita tua ſtramentitia progenuerit. C. Sentirem, ſi quid eſſet vernularum iſtorum domi meæ procreatum. H. Globulos thoraci aſſutos vnumquemq; ocello ſuo fac indas, Adolphe: ne, vt ventrioſi & abdomina, eo infra aperto, ſub interiore tunica ventriculum tuum ſpectandum ingeras. A. Euge, calceolos tuos nitidiſſimos vinculis ſuis obliga, ne laxi in pede hæreant. C. Hic tapes de pariete cadet, tot paſſim abiunctis anſulis, quibus ad vncinulos ſuſpendebatur. Symperte, prouidebis vt commodius pendeat. S. Prouidebo. Quò pedem Adolphe? A. Etiam tu interrogas? deorſum ad abluendam frigida & faciem, & manus. Cæterùm guttus, & pollubrum, vt ſcitis, immunda ſunt. Demus ancillæ teruncios aliquot, vt permundet: interim ad ſalientem lauemus in atrio. C. Continuò te ſequemur. Tolle tecum lintea, quibus nos extergimus poſtquam lauimus. S. Tu, Henrice, vt aſperſus es atramento? vt digitos habes ſordita-

tos? calida opus sit tibi, non frigida, & pondo sinegmatis. H. Eò diligentius lauabo. S. Frica item cilia, & palpebras, sunt ibi sordes: nec minus auriculas: & gargariza bis ter, quod ad fauces collúmque purgandum valet. H. Ductum ne doceas. C. Eamus, ego obserabo cubiculum. S. Clauim autem in ianua relinque, vt nuper: vnde cleptarum irrepens quispiam, cùm attulerit steriles manus, grauidas exportet foras, iterúmque mihi scabellum auferat, & puluillos deinde: ac nisi grauis sit nimiùm, grabatum cum ipsis toralibus. C. Nullus est hoc meticulosus æquè. S. Si spondes te damnum præstaturum, non metuam. C. Spondeat Henricus, mihi non est otium. H. Ain' verò? C. Certè inquam.

ANNOTATIONES.

NVCES IVGLANDES) *Seruius in eclog. 2. Nuces dicuntur omnia corio tecta duriore, vt auellanæ, amygdalæ, juglandes, castaneæ: sicut è contrario poma, omnia molliora.* PECTINEM MEVM SVBLEGIT) *Verbo, sublegere, vsus est Virgil. eclog. 9. pro surripere, furto clam subducere, auferre. Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper. Seruius ibid. Nam sublegi est furatus sum. vnde & sacrilegus dicitur, qui sacra legit, id est furatur.* IN RISCO) *Docet Nonius riscum esse locum angustum in parietibus. Seruius paruam fenestram in pariete, ad res nimirum quasdam reponendas relictam. Terent. Eunuch. T. Abi tu, cistellam, Pythia, domo effer cum monumentis. P. Vbi sita est? T. in risco, Odiosa, cessas?*

CAL-

CALCEI SVNT ANGVSTI) *Calceare ſe, pedes excalceare dicit Suetonius, Idem in Octauio. Calceus perperam ſiniſter pro dextro inducitur.* CATAPETASMA SCIRPEVM) καταπετάννυμι *infra, ſubtus extendo, explico,* περιπετάννυμι *circum extendo. Hinc tapetia viliora, quibus pauimentum tegitur, in ædibus nempe hominum beatorum ac principum, & in templis catapetaſmata: quibus autem in conclauibus atque cubiculis & triclinijs parietes circumcirca conueſtiuntur, ea peripetaſmata & periſtromata; vt item ſuperiora illa cataſtromata à* καταστορέννυμι *ſubtus ſterno, appellantur.* ET ABDOMINA) *Per notam figuram vocemus licet abdomini ſeruientes, abdomina: vt ventres alioqui dicuntur comedones illi, & flagitia flagitioſi.* AD SALIENTEM) *Quàm plurima adiectiua Græcis & Latinis certis quibuſdam ſubſtantiuis ſubintellectis vſitata ſunt, idq́ virili, muliebri, & neutro genere. Huiuſmodi eſt ſaliens, ſubaudimus enim, aqua: vt in illis, frigida, calida, tepida. Ferina, agnina, bubula: ſubauditur caro. Græci* εἰς πολεμίαν, *in hoſtilem, ſubaudi* χώραν, *regionem, eadem eſt ratio cæterorum generum: ſat eſt monuiſſe adoleſcentes.* GRABATVM CVM LECTO, ET TORALIBVS) *Græcè eſt* κράββατος, *ſiue* κράβαττος, *legiturque Marci 2. Ioan. 5. & in Actis Apoſtolicis. Semper autem his locis pro lecto: in quam ſignificationem & Virgil. Moreto vſus videtur. Membra leuat ſenſim vili dimiſſa grabato. Cicer. 2. de Diuinat. à lecto ſeiungit, his verbis: Deos immortales concurſare omnium non modo lectos, verùm etiam grabatos, & his obijcere viſa, &c. Intelligit lecticam exiguam, in qua veteres meridiari ſolebant, vt quidam Grammatici exponunt,* Ein ſotterbettlin. *ſic Catull. de Varo.*

Fractum qui veteris pedem grabati
In collo sibi collocare posset.
Martial. lib. 11.
Et teges, & cimex, & nudi sponda grabati.

Apud eundem lib. 12. tripes, grabatus, & tripes mensa. Omitto aliorum in hanc rem testimonia. Dictum volunt παρὰ τὸ κρεμᾶν τοὺς βάσεις, *à gradu suspendendo: ut sit propriè lectus pensilis, in quo qui sedent, aut recumbunt, pedibus terram non contingunt.*

PROGYMNASMA QVINTVM.

Mores in cubiculo, in lecto.

PÆDONOMVS, VICTOR, CYRIACVS. THEODORVS, ALII.

PÆDONOMVS. Quosdam in angulo collatis capitibus consusurrantes intueor. Victor Victor, quid nugarum? V. nihil. P. Hic puer quotiescunq; interrogatur quid faciat, aut quid fabulatus sit, hoc solum respondet, nihil. Si tandem contra verberibus te obseuero, aut, colaphis caput tuum impleuero, non erit, opinor, cur fleas, quia nihil tibi fecero. C. De tabella loquebamur. P. De qua tabella? C. Quæ introrsus ad cubiculi januam appensa cernitur, morúmque cubicularium præcepta continet, quæ tu annum abhinc nobis dedisti. Aiebam igitur ea hodie de more legenda publicè; Victor à me dissentire, quod mensis nondũ to-

tus

tus præteriisset. P. Immò, vt sis sciens Victor, hesternus dies Maium clausit, & hodie calendas Iunias egimus. An ita est? A. Ita est. P. Custodiatur ergo mos, & ne ante quieti tradantur corpora, quàm leges recitentur. Aduertite aures, & in quam, quásue hactenus quisque commisit, in eas ne committat de cætero, magnoperè caueat. Quis leget? T. Ego legam, si mandas. P. Age, hanc cistam conscende, & voce elata, intelligenter, ac distinctè.
T. *A cubiculo omnes profana, impudica, stulta imagines absunto: earum loco sacras pudicas, hominum qui in laude vixerunt, quósque in cælum merita vocauerunt, reponunto.* P. Decet animum accipere formas rerum honestissimas, de quibus tū cogitet, quas somniet, & in quibus corpus iucundè obdormiscat. Quare autem prima, quæ nascente, & vltima, quæ occidente die contuemur, honesta ac pia non sint: & cur non potius mentē ad virtutis amorem, ad Deum, ad cœlestia erigant, quàm sua deformi, abiecta, & ridicula specie ad res humiles, sordidas, turpes ac leues rapiant? C. Victor ad caput lecticæ suæ affixit imaginem Bacchi, coloribus variatam. Insidet asello, gestat vexillum, in quo sunt farcimina, pocula, placentæ, pulli gallinacei, & vasculum vinarium. Stipant illum cum ventre collatiuo satellites, coronati pampinis (vt ipsemet Liber) botris in orbem dependentibus. P. Hem, quæ hæc est fabula? C. Ecce tibi portentum. P. Leuicule puer, quid tibi voluisti cum hac monstrosissima effigie? placet hoc tibi? istæ sunt cogitationes tuæ cùm

ſurgis, cùm te lecto credis? hæccine ſomnia? viſne tu comes Bacchi, an Muſarum fieri? Ego te pro iſtis factis vlciſcar probè. V. Quia pulchra, & jocoſa eſt, ideo affixi; & dederat mihi frater meus. P. Non inueniſſes alium locum vbi affigeres? V. Hic tutiſſimus videbatur. P. Extemplò refige, & in conſpectu omnium conſcinde. Malam rem non effugies, ſi poſthac quidquam ſimile: nec tu, nec reliqui omnes.

T. *Clamorem & colloquia penitus vitanto: ſi quid dicere neceſſum fuerit, ſummiſſa voce, & paucis tranſiguntо: ſilentium ſanctè obſeruanto.*

Seu cùm ſurgunt, ſeſéq; amiciunt, ſeu cùm ſtratis ſe commiſſuri veſtimenta exuunt, verecundiæ rationem maximam ducunto. Corpus quoad licebit opertum ſemper habento. P. Flagitij principium eſt nudare inter ciues corpora, inquit apud Ciceronem Ennius. Nec mulier modò cum veſte verecundiam exuit, vt inquit Herodotus, verùm etiam adoleſcens, vt ego affirmare non dubito. T. *Ad vicini lectum ne accedunto, néue per cubicula cœtus celebranto.*

Scopulas veſtiarias, ſeu verricula ſetacea in cubiculo appendunto, illiſq; ad purgandas veſtes crebrius vtuntor.

Feneſtras vbi ſudum erit aperiunto: aërem incluſum & denſatum rareſcere, & puriorem fieri permittunto.

Antequam decumbant, & manè cum ſurgunt, in frontem & pectus ſalutiferam S. Crucis notam exprimunto: precationes præſcriptas adiungunto. P. Facitiſne hæc, pueri? A. Facimus. P. Bene nuncias. Si falſi-

falsitatis vos comperero, pessimo loco sita erit res vestra: pœnas quàm atrocissimas à vobis reposcam. T. *Cum surrexerint, aluum deiiciunto, lectum componunto, caput pectunto, manus & faciem lauanto, os probè eluunto.*

A qualitunque cuiuscunque generis sorditudine sese liberos præstanto. P. Apud quemcunque inuentus fuerit vnus pediculus, ille Tribunus pedicularis renunciabitur, & curabit, ne quid alij eiusmodi morbo laborent.

T. *Lintea lecticaria, indusia, strophiola die præstituto ad lauandum danto.* P. Hactenus quæ extra lectum seruanda sunt: nunc quæ in ipso lecto.

T. *Lectum vbi occupauerint, verbum ne edunto.*

Sine intima tunica somnum nunquam, nusquam, ineunto.

Ne corpus huc illuc iactanto, neue malè cooperti iacento.

Neue proni, neue supini, sed in latus dexterum cubanto, brachiis ita transuersim compositis, vt dextra manus sinistro, læua dextro humero admoueatur, similitudóque crucis exprimatur. P. Hic mos admodum pius est, & laudabilis, traditus etiam ab iis, qui de formandis adolescentum moribus scripserunt, pectus modò ista figura ne prematur.

T. *Si necessitate flagitante cum sodali cubuerint aliquando, quieti sunto, stragula ad se ne attrahunto.*

A ronchis abstinere se assuescunto. P. Nimirum, quod per se patet, vt, dormire detur cæteris. Si solus fueris, da fræna rhonchis. Quanquam ita

pacatè, ac ſine ſonitu corpus ſomno reficere, vt id nemo ſentiat, eſt commentatione dignum.

T. *In ſingulos menſes haſce leges recitando iteranto.*

ANNOTATIONES.

AVT COLAPHIS CAPVT TVVM) *Non eſſe idem colaphum, quod alapa, quodque Germanis* Maultaſchen / *cùm videlicet faciem alicuius explicata manu cædimus & depalmamus, ſed eſſe ictum qui pugno in caput incutitur, teſtimonia Plauti & Terentij confirmant; extra quos neſcio num antiquorũ quiſpiam hoc nomine vſus reperiatur. Ergò ille Rud. Verbum adde vnum, jam cerebro colaphos abſtrudam tuo. Ita validè, inquit, pugnis contundam caput tuum, vt ad cerebrum penetrent, vt oſſa tibi comminuantur. Et Perſa. Dij deæque te omnes perdant. Niſi te hodie, ſi prehendero, defigam in terram colaphis. Hic autem Adelph. Præterea colaphis tuber eſt totum caput. Colaphi igitur,* gutte Püff. IN QVAM QVASVE HACTENVS COMMISIT) *In legem ſeu contra legem committere, ornatè dictum. Apud Tullium iſta quoque idem valentia inuenias. Diſcedere à lege, legem conuellere: & maiore quadam emphaſi, perfringere, perrumpere, conculcare legem. Plaut. Pſeud. & Perſa legirupas; & violationem legum in Rud. legirupionem vocat.* OMNES PROFANÆ, IMPVDICÆ, STVLTÆ) *Si vellemus interdum imperare ſenſibus noſtris & coërcere proteruam illam videndi audiendique cupiditatem, non tam variarum obſcœnarúmque voluptatum illecebroſæ imagines, tanquam patentibus portis, apertiſque feneſtris incurrentes pulſarent animos noſtros,*

qui-

quibuscum deinde magnum certamen nobis, & difficilis ad quietum, sedatúmque statum reuersio. Sapientißimus numerari debet, qui sensus omnes sub potestatem coëgit. INSIDET ASELLO) *Habent picturas suas, quibus earum vis & natura declaretur virtutes, habent etiam vitia & peccata suas. Sed quo pacto temulentia, & ventris, atque gulæ studium aptius depingantur, quàm vt hîc depicta sunt, equidem non video. Quomodo pictores & Rhetores antiqui imaginem Iustitiæ depingerent Gell. lib. 14. cap. 4.* CVM VENTRE COLLATIVO) *Plaut. Curcul. Quis hic est homo cum collatiuo ventre, atque oculis herbeis? Festus interpretatur, ventrem magnum & turgidum, ita vocatum à Plauto, quod in eum omnia edulia congregantur. Notari potest hoc eodem prouerbio homo prodigus, vorax, omnia abliguriens & insatiabilis.* PLACET HOC TIBI?) *Cùm in manifestißima culpa aliquem deprehenderant, & qui factum suum tueri posse nulla ratione videretur, sic eum interrogabant: placet hoc tibi? Thais Chaream leuiter obiurgans: satis hoc tibi placet? Vide Muret. cap. 8. lib. 15.* COETVS CELEBRANTO) *Peculiare verbum auctoribus de seditiosa coitione. Liuius. Cœtus nocturni plebis suspecti patribus Sueton. in Iulio, cap. 16. Senatus ob eundem cœtum festinatò coactus. Et 24. Ac ne qui noui cœtus recensionis caussa moueri possent. Seneca declamat. 3. Qui cœtum fecerit, capitale sit. Sæpius igitur in reprehensione positum legas.* SALVTIFERAM S. CRVCIS NOTAM) *Muret. hymno in S. Cruce.*

Crux hostes hominum sola procul fugat.
Crux sola insidijs munit ab omnibus.
Aduersa intrepidus despiciat licet,
Cuius spes cruce nititur.

Lacedæmonem quidem hoc signum pessimè odisse & auersari, indicat illud vulgare Germanorum, quo significant aliquem à re quapiam mirificè alienum. Er fleucht die Kirch wie der Teuffel das Creutz. ALVVM DELICIVNTO) *Dictu est incredibile, quanta verborum locutionúmque paupertate laborent, qui se latinitatis alumnos profitentur, cùm in alijs nimium multis, tum hac in re naturali sanè, & omnium communi cùm opus est, quod frequenter est, exprimenda. Tum nihil audias, præter ista sordidissima: habeo sedem, fluxum, non potui habere sedem, beneficium ventris, curre citò, &c. Discamus igitur à magnis scriptoribus & verecundè simul, & politè eam rem efferre. Cicero, naturæ parere. Sallust. Purgare aluum, ire ad requisita naturæ: quod paulò lepidius, suoque more Plaut. Curcul. ire quò saturi solent. Xenophon.* ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀποχωρεῖν. *I. de vita Cyri. Ibid.* ἀπιέναι γαστρὸς ἕνεκεν. *Ad necessaria secedere, ventris caussa de medio abire. Cornelius Celsus medicorum Cicero, aluum deijcere: siquidem, vt seruius ait, aluus est in quam sordes defluunt. Verum qui Celsum legerunt, multa in hoc genere elegantiæ & pudoris plena obseruare potuerunt. Eius enim sunt (quò exemplis res fiat apertior) aluus astricta, resoluta, fusa, citata, nigra, varia, venter liquidus, suppressus. Idem sic loqui consueuit. Quem frequenter citata aluus exercet. Quoties aluus constiterit. Cui frequens deiectio accidit. Aluus redditur. Venter nihil reddit. Venter per se excernit. Deiectionibus laborare. Purgatione aluum sollicitare. Aluum firmare. Cicer. epist. 26. lib. 7. Tanta me* διάῤῥοια *arripuit, vt hodie primùm videatur cœpisse consistere. Notandum est etiam, quibus*

formis

formis idem eloquantur probati auctores, cùm de bestijs sermo est. Plin. lib. 8. cap. 15. de bonaso, reddere fimum. De ibi eodem libro. Per eam partem se proluens, qua reddi ciborum onera maxime salubre est. Arnob. lib. 2. aduersus gentes. Superfluas fœditates inferioribus egerunt, abijciuntque posticis. Et nos cibo sustentamur & potu, & quod natura iam respuit, per eosdem effundimus tramites.

PROGYMNASMA SEXTVM.

Salutatio matutina, jentaculum.

PAEDAGOGVS, CALLISTVLVS, & HYACINTHVS pueri, PATER, MATER, COQVA.

PÆDAGOGVS. O Callistule, itane tardus in induendis caligulis tuis? C. Præceptor, dum festino, conuersa est sutura in latus tibiæ: jamque nec progredi possum trahendo, nec regredi: vsque adeò fixè adhærescunt. P. Sine, ego à pede detractas, denuò inducam. Induxi, bene habet. Porrige calceolos Hyacinthe. H. Apertósne, an cum obstragulo? P. Apertos, cum zonula. Nunc thoracem simplum cape. Tu, Hyacinthe, ligulis astringe thoraci caligas fraterculi: fac nodos laxos, non angustos. H. Prô, istæ ligulæ sunt exarmatæ propemodum

dum omnes. P. Ementur nouæ; nunc vt potes. Pecte modò capillum Callistule: hem tibi pectinem. Hoi hei. P. Quid est quod sic clamas? C. Crines nimiùm sunt conuoluti & implicati: dolorem mihi facio dum pecto. P. Radiis maioribus vtere. Citò faciem manúsque abluite. H. Factum. P. Descendamus in hypocaustum. Vbi intrauerimus, salutabitis parentes & sorores paruulas, iis verbis & gestibus, quibus à me edocti estis. C. Salue pater optime. H. Tu quoque mater amantissima salueto. C. Salutem vobis precamur sororculæ nostræ dulcissimæ. PA. Deus fortunet nobis omnibus hunc diem, mihique, coniugíque meæ seruassit communes liberos. M. Placidóne somno defuncti estis? H. Placido. C. Ego haud quaquam, ô mater: sæpius enim euigilaui. M. Miseram me, quod verbum audio: euigilasti? accede ad me propius. Quare euigilasti? mi Callistule. C. Caput dolebam, & etiamnum dolor manet. M. Multúsne? C. Aliquantus. M. Vnde hic dolor? de vento? at in cubiculo nulli venti, De frigore? at æstate noua, vt nunc, frigus vrit neminem. C. Quod suspicor, inde, quia me heri tecum cœna abstinere voluisti. M. ô factum malè. heus Euphrosyna. E. Quid me vult domina? M. Ambobus offam coque. Quàm citissimè poterit, tam hoc cedere ad factum cupio. E. è quo? M. è vino. Immisce crocum, & puluisculum nucis aromaticæ, quantum judicabis immiscendum: turundis verò panis similacei patinam imple, quibus jus feruens super fundes. E.

Teneo. Nunquid aliud? M. aliud? etiam, da vtrique nihilominus collyram suam. E. Curabitur. M. At maturè. E. Intelligo. Sed nunquid adhuc imperas? M. Nihil. PAE. Interea tantisper cum libellis colloquimini, dum ientaculum inferatur. H. Licet.

ANNOTATIONES.

IENTACVLVM) *Ientaculum est primus cibus, quo ieiunium soluitur, vnde etiam nuncupatur. Sic Isid. Sed pueris etiam merendam dare mos est. Hæc inde dicitur, quod ijs qui merebant ære, hoc est, mercenariis dabatur. Calphurnius, feræ cùm venerit hora merendæ. Nam antequam labore mitterentur à domino, seu conductore, eam accipiebant,* COQVA) *Quia focum colit & culinaria est ancilla hæc, poterit etiam appellari Focaria. Nam* μαγειρίσσας *D. Hier. Focarias latinè reddidit. Turneb. lib. 8. cap. 9.* APERTOS NE, AN CVM OBSTRAGVLO?) Die außgeschniene / oder die Sackeyen Schuch? *Prioris formæ vtiles sunt pedibus sudantibus, eorúmque vsus perfrequens olim Germanis.* NODOS LAXOS) Maschen allein / mit keinem Knopff oder mach ihm keinen Knopff. SVNT EXARMATÆ) Sie haben keine Stefft. CAPVT DOLEBAM) *Præcipua, & nobilißima, adéoque prima humani corporis pars caput est. Hinc tam multiplex præterea ei voci subiecta vis, est enim cuiusque rei origo, primaria negotij aut rei cuiusspiam pars, ac summa existimatio, status siue conditio, discrimen vitæ, seu ipsa salus, caussa, fons, auctor rei.* O FACTVM MALE) *Contrarium est, ô factum bene. De*

quibus

quibus elegantijs disputatum annotat. quadam volum. primo, in progym. vicesimum. TVRVNDIS VERO) *Turunda dicta est à terendo, & subauditur offa. Est inquam propriè offa oblonga aliquando, interdum teres, nonnunquam pastillorum modo conformata, ad anseres, gallinas, aliáq; altilia farcienda & saginanda. Turundarum & offarum meminerunt sæpius scriptores rustici. Vocat etiam turundas Marcellus medicus, quos Græci βαλάνους, qui ad aluum duriorem citandam sedi supponuntur. Hoc loco pro eo vsurpata est locutio, quod Germani* brock mir Semmel ein.

CORPORIS HONESTAMENTA.

PROGYMNASMA SEPTIMVM.

Oculorum moderatio, & affectiones.

PATER, FILIVS.

PATER. Quid caussæ fili, quod tu jam extabescente die vespertinus domum reperis? hoc mihi quæsitum velim expedias. F. Paucis dabo quamobrem. Didascalus nos vltra tempus consuetum

ſuetum in gymnaſio retinuit. P. Retinuit? quid ais? F. quod res eſt. P. Miratur animus meus. Non incidiſti dum redis in nugiuendum aliquem (celebrantur enim nundinæ jam) aut in jurgiis ſeſe laceſſentes, aut in aliquid demum ineptiarum huiuſmodi? Ibi ſi fortè ſubſtitiſſes, vt puerorum natura eſt, & oculis, auribúſque morigeratus eſſes. F. Perpetuaui ambulationem è ſchola vſque in ædes noſtras. P. Quare tandem præter conſuetudinem vos detinuit? F. Præcepta quædam morum ciuilium recentiſſimè tradita à nobis repopoſcit. P. Quæ? F. De oculis regendis, ſiue de aſpectu formando. P. Examinauit te? F. Me quidem non, ſed alios. P. Quid ſi, quoniam vacuus nunc ſum ad audiendum, ego præſtem me hypodidaſcalum, ſiue vicarium, ne tu non interrogatus abeas? Eſne ad reſpondendum comparatus? F. Sum. P. Quales condecet eſſe oculos? F. Cum imago animi, & tacitus quidam ſermo ſtatuatur vultus, & indices eiuſdem, atque interpretes ſint oculi, per quos ille rectè affectus, ſedatus ac bene compoſitus, aut motione aliqua turbulenta agitatus apparet, quales in vtramque partem haberi volumus, tales ipſo aſpectu gerere nos debemus. P. Quonam modo? F. Torua lumina, acritérque intuentia iracundiam indicant. Eorum eſt etiam toruis oculis aſpicere, quos obtinet, atque inceſſit mala ſuſpicio, quique inſidias, fraudes, dolos machinantur. P. Si nunc toruo te lumine obirem, putaréſne vehementer ſuccen-

ſcere me tibi, eieciſsé que animum erga te patris? F. Haud quaquam. P. Eſt ergò ad tempus quædā toruitas ſimulata. F. Quis hoc neget? P. Dic quæ deinceps dicenda. F. Ne ſint immobiles, inconniuentes, affixíque penitus ei rei, in quam intuentur: ne volubiles admodum atque lubrici: ne nimiùm aperti, immoderatéque diducti. Primum illud attonitis, alterum inſanis ac furentibus, tertium ſtolidis relinquendum affirmabat. P. Benè hæc illi diſtributa ſunt, & verum, atque ita vti res eſt, dixit. F. Palpebris ſubinde conniuentes oculi inconſtantem, innuentes, loquaces, ac ludibundi mentem parum pudicam arguunt. Qui alterutro lumine clauſo, inſtar luſcorum aſpiciunt, ad ſcopum arcubus iaculantes, & fabros amuſſi, ſeu rubrica trabes dimetientes imitari videntur. P. Pulchra, & viris quoque, nedum adoleſcentulis tradenda morum inſtituta. F. Monuit inſuper, ne intentis in eorum faciem oculis fixi hæreremus, néue in eoſdem identidem coniiceremus, quibuſcum ſermonem copularemus; potiſſimùm ſi viri graues, & honorati eſſent: inprimiſque ſi fœminæ, & puellæ, ore floridulo nitentes, vt ille ait. Hoc indecorum, impudens, libidinoſum exiſtimari: nec difficilè illud conſequi poſſe quod ait Terent. capius eſt, habet. Proferebat item hoc ex poëta quodam antiquo: Si neſcis, oculi ſunt in amore duces: & aliud ex Propheta: Oculus meus deprædatus eſt animam meam. P. Compertiſſima locutus

eſt.

eſt. Nam ſi Dauid Rex in Vriæ coniugem aſpectu non incidiſſet, non eam concupiſſet: ſi non concupiſſet, non cum ea corpus commiſcuiſſet; non maritum morti obieciſſet: non, inquam, duobus ſe nefandis ſceleribus deuinxiſſet. F. Ne etiam ſemiclauſis oculis, niſi neceſſitas aliquando exigeret, quidpiam aſpiceremus. P. Prudenter. De ſuperciliis nihil? F. Imò aliquid. Q. Nempe. F. Superciljs nos negare & annuere: his declarari faſtum, & arrogantiam. Proinde jactari prouerbium: attollere ſupercilium, cùm hoc vitium ſignificatur: contrarium eſſe, ponere ſupercilium. Ne attolleremus igitur; ne in oculos deprimeremus: ne contraheremus: in quas ſeſe conſuetudines vitioſiſſimas ſubnixè ambulantes ac ſuperbi, improba machinantes ac faſtidioſi, aliena aſpernantes & contemnentes adduxerunt. P. Quoniam idem ille vir latinam linguam vos docet aſſiduò, num aliud diſſeruit, quod ad oculos pertineret? F. Quaſdam eorum affectiones naturales expoſuit, vnde quidam nuncuparentur luſcioſi, ſeu luſcitioſi, qui propter caligantes oculos aut rem ipſis, aut ipſos rei intuendæ propius admouere cogerentur. Strabones ſeu ſtrabi, qui eſſent oculis diſtortis ſiue detortis, Ocellæ ſiue lucinij, quorum eſſent minuti, paruique oculi, ſiue ocelli potius. Pœti, qui venuſtè, ac leuiter obliquatos, ſeu declinatos haberent. P. Vt tu videlicet. F. Ita pater. Exophthalmi, quibus multum prominerent: qui proinde luminibus facilius ca-

ſere me tibi, eiecisſéque animum erga te patris? F. Haud quaquam. P. Eſt ergò ad tempus quædã toruitas ſimulata. F. Quis hoc neget? P. Dic quæ deinceps dicenda. F. Ne ſint immobiles, inconniuentes, affixíque penitus ei rei, in quam intuentur: ne volubiles admodum atque lubrici: ne nimiùm aperti, immoderatéque diducti. Primum illud attonitis, alterum inſanis ac furentibus, tertium ſtolidis relinquendum affirmabat. P. Benè hæc illi diſtributa ſunt, & verum, atque ita vti res eſt, dixit. F. Palpebris ſubinde conniuentes oculi inconſtantem, innuentes, loquaces, ac ludibundi mentem parum pudicam arguunt. Qui alterutro lumine clauſo, inſtar luſcorum aſpiciunt, ad ſcopum arcubus iaculantes, & fabros amuſſi, ſeu rubrica trabes dimetientes imitari videntur. P. Pulchra, & viris quoque, nedum adoleſcentulis tradenda morum inſtituta. F. Monuit inſuper, ne intentis in eorum faciem oculis fixi hæreremus, neue in eoſdem identidem coniiceremus, quibuſcum ſermonem copularemus; potiſſimùm ſi viri graues, & honorati eſſent: inprimiſque ſi fœminæ, & puellæ, ore floridulo nitentes, vt ille ait. Hoc indecorum, impudens, libidinoſum exiſtimari: nec difficilè illud conſequi poſſe quod ait Terent. captus eſt, habet. Proferebat item hoc ex poëta quodam antiquo: Si neſcis, oculi ſunt in amore duces: & aliud ex Propheta: Oculus meus deprædatus eſt animam meam. P. Compertiſſima locutus

eſt.

est. Nam si Dauid Rex in Vriæ coniugem aspectu non incidisset, non eam concupisset: si non concupisset, non cum ea corpus commiscuisset; non maritum morti obiecisset: non, inquam, duobus se nefandis sceleribus deuinxisset. F. Ne etiam semiclausis oculis, nisi necessitas aliquando exigeret, quidpiam aspiceremus. P. Prudenter. De superciliis nihil? F. Imò aliquid. Q. Nempe. F. Supercilijs nos negare & annuere: his declarari fastum, & arrogantiam. Proinde iactari prouerbium: attollere supercilium, cùm hoc vitium significatur: contrarium esse, ponere supercilium. Ne attolleremus igitur: ne in oculos deprimeremus: ne contraheremus: in quas sese consuetudines vitiosissimas subnixè ambulantes ac superbi, improba machinantes ac fastidiosi, aliena aspernantes & contemnentes adduxerunt. P. Quoniam idem ille vir latinam linguam vos docet assiduò, num aliud disseruit, quod ad oculos pertineret? F. Quasdam eorum affectiones naturales exposuit, vnde quidam nuncuparentur luscioſi, seu luscitiosi, qui propter caligantes oculos aut rem ipsis, aut ipsos rei intuendæ propius admouere cogerentur. Strabones seu strabi, qui essent oculis distortis siue detortis, Ocellæ siue lucinij, quorum essent minuti, paruique oculi, siue ocelli potius. Pœti, qui venustè, ac leuiter obliquatos, seu declinatos haberent. P. Vt tu videlicet. F. Ita pater. Exophthalmi, quibus multum prominerent: qui proinde luminibus facilius ca-

perentur. Cœlophthalmi, quibus multùm recederent, ſeu profundiores, & condidi eſſent. Cœſij, quaſi cœlii, quibus cœrulei. Lippi, quibus humorem exſudarent, ſempérque plorarent: vt potatoribus. Item oculorum angulos appellari hirquos: eſſe in iis albumen, ſiue albuginem, pupillam ſeu pupulam, & alia nonnulla, quæ melius nominare didiciſſent, qui tractarent artem medicam. Pelliculam qua operirentur dici palpebram, ex cuius crepidine pilos enaſcentes nomen habere cilia. Intercilium dici ſpatium inter ſupercilia, vbi naſus inciperet. Conſpicilia, ſiue ſpecilla eſſe illa vitra coriaceis, oſſeis, æneis, argenteiſue circulis inſerta, quibus propter hebetatam oculorum aciem ſenecta ætate homines maxime vterentur. Poſtremò ſcriptoribus oculos appellari noctuinos, herbeos, lynceos, aquilinos Emiſitios Plautum vocare, qui huc illuc curioſè vagarentur. Nictare eſſe crebrò conniuere, inde nictus. Ac pleriſq; vt id facere non eſſent naturale eſſe, eoſq; videri pauidiores. P. Ob diligentiam, cuius egregium ſpecimen dediſti in præſens (ita mihi ſuperſtes ſis) emam tibi quæ vis, F. Nihil aliud niſi libros volo. P. Da igitur mihi ſcriptum catalogum. F. Dabo cras. P. Atque audin' etiam? F. Ecce. P. Eos nomina, qui apud Bibliopolam hunc noſtrum inueniri poterunt: Nam Pariſios, aut Lugdunum, aut Antuerpiam emptum libros mittere non eſt voluntas nunc quidem. F. Ne tibi iſtuc ſollicitudini ſit, mi pater. Non tamen exiguè ſumptum

ptum præbebis, sed te mihi largum dabis. P. Largissimum.

ANNOTATIONES.

GRAVE & *ingens malum cæcitas, de quo vide Rhodigin. lib. 3. cap. 28. magnum verò & excellens bonum visus, siue oculi, Parua quidem pars in corpore nostro, sed omnium partium principatum obtinens, & sensus longè charissimus. Cùm enim natura trahamur ad cupiditatem scientiæ, ideò sensus diligimus, quando quidem per eos veluti ministros rerum intelligentias accipimus. Atqui in hoc ipso munere visus ceteris præstat, quem plures rerum differentias ingerere animis, & ob hanc caussam omnibus chariorem esse, in 1. de Sapientia confirmat Aristoteles. Quocirca in magni quoque amoris significatione oculorum fit mentio: cùm testamur nos aliquem amare vt oculos nostros, & oculitus amare, &c. Hebræi ad exprimendum ardentem, & omnino singularem quendam amorem duobus loquendi modis vtuntur. Dicunt quippe, se cupere alicui animam suam, & oculos suos tradere. Vtrumque adhibuit Apostolus: illum ad Thessal. 1. c. 2. hunc ad Galat. cap. 4. Ac priori quidem locutioni simile quiddam Tibullus. Proprios ego tecum (Sit modo fas) annos contribuisse velim. Et Plaut. Quam si intelligam vita deficere, jam ipse vitam meam tibi dilargiar. Germani quoq; hoc ipsum satis ἐμφατικῶς,* das Hertz mit einem theilen. *Adverbum. Cor suum cum aliquo partiri. Dimidiatum cor suum alicui donare. Et quoniam homo est paruus quidam mundus, quod in illo magno sunt sol, & luna, hoc in isto pusillo oculi, ipsi quoque in sublimi fulgen-*

tes, & tanquam speculatores quidam constituti quorum, vt medici docent, admirabilis, & difficillimos habens explicatus est compositio atque subtilitas. De his multa. Plin. l. 11. cap. 37. Rhodigin libro tertio, cap. 28. & lib. 13. cap. 19. TAM VESPERTINVS) *Horat. Epod. Ode 16. Nec vespertinus circum gemit vrsus ouile. Et sat. 6. libro primo. Fallacem circum vespertinúsque pererro, Sæpe forum. Virgil. Æneid. 8. Nec minus Æneas se matutinus agebat. Sic Propert. matutinus speculator. Talia apud hos, alióque poëtas sunt, nocturnus pro noctu, serus pro serò: nomina videlicet adiectiua pro aduerbijs, exemplo Græcorum. Loqui autem nos more poëtarum aliquando quid prohibet?* EGO PRÆSTEM ME HYPODIDASCALVM) *Non erit etiam contemnendum, vt parentes ipsi, cùm è scholis filij redierunt, pædagogorum personam assumentes, repeti ab illis ea iubeant, quæ interdiu à magistris didicerunt. Quod indoctum quendam patrem scio fecisse, qui tanquam longè omnium, quæ se coram recitarentur, gnarus esset, reprehendebat sæpius filium, atque eò animum illius adducebat, vt sollicitius doctrinæ percipiendæ instaret, ne à patre, quem eruditum existimabat, vlla ex parte reprehendi posset. Hæc sunt Maphæi lib. 2. cap. 4. de educend. liberis.* INDIGES EIVSDEM ATQVE NVNTII) *Plin. lib. 11. cap. 37. Neque vlla ex parte maiora animi indicia cunctis animantibus, sed homini maximè, id est moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Profectò in oculis animus inhabitat. Hos cùm osculamur, animum ipsum videmur attingere.* INSTAR LVSCORVM) *Errat vulgus, cùm luscum dicit,*

quem

quem strabum appellare conuenit. Luscus est altero captus oculo. Istuc clarißimè demonstrat etiam tritißima parœmia: Inter cæcos luscus est rex: & illud Plauti Trinum. L. Oculum tibi effodiam, si verbum addideris. ST. hercle quin dicam tamen. Nam si sic non licet luscus dixero. Et Martial. lib. 5.

Oculo Philænis semper altero plorat.
Quo fiat istud quæritis modo? lusca est.

Plin. lib. 11. c. 37. Ab ijsdem, inquit, qui altero lumine orbi nascerentur, coclites vocabantur. Varro libro sexto, de ling. latin. Ab oculo cocles quasi ocles dictus, qui vnum haberet oculum. Quocirca in Curcul. est. de Coclitum prosapia te esse arbitror: nam hi sunt vnoculi. Hinc Seruius in 8. Æneid. scribit, luscos coclites dixisse antiquos: vnde & cyclopas dictos coclites, quod vnum oculum haberent. SVNT IN AMORE DVCES) *Quantoperè ad animum sauciandum & inflammandum aspectus valeat, Plutarch. Sympos. l. 5. quæst. 7. Amoris, qua nulla est animi affectio vehementior, principium à visu nascitur, sic, vt amans diffluat, & quasi liquescat, cùm in id intuetur quod amat, inq; id velut transeat. Et paucis versibus interiectis. Qui tangunt, qui audiunt, non perinde vulnerantur, afficiuntúrue, vt ij qui fixis oculis spectantur, & spectant. Lege cætera.* ATTOLLERE SVPERCILIVM) *Tollere Supercilia non fastus modò, vt nos docuimus, verùm etiam irati & mœrentis animi signum esse, testimonio poëtarum probat Victor. lib. cap. 1.* QVASDAM EORVM AFFECTIONES NATVRALES) *Tantùmmodo hominum oculos diuerso colore, ceteris animalibus in suo cuiq;*

 genere

genere similes esse: praeterea soli homini oculos de prauari affirmat Plinius. Ab eorum, sicuti aliarum quoq; corporis partium vitijs quomodo imposita fuerint Romanis veteribus cognomenta, persequitur Alex. ab. Alex. lib. 1. c. 5. PÆTI QVI VENVSIE) *Est hoc quidem vitium, sed eiusmodi, quod plerunque laudi daretur, amabile, inquam, vitium,* liebäuglen. *Oculos pætos Veneri, vt Mineruæ flauo tribuunt poëtæ. Rhodigin.* παρὰ τὸ πέτεσθαι *volare, nimirum lascivos, & ignea quadam mobilitate præceleres, ac veluti volantes interpretatur: quod ante eum fecerat Acro Horat. explanator, in satyr. 3. lib. 1.*

PROGYMNASMA OCTAVVM.

Frons, nares, caput.

LILIVS, EVTROPIVS.

LILIVS. In mœstitia te esse coniecto, quasi dies si dicta sit. E. Vnde? amabo. L. Ex fronte & oculis, ex toto vultu. Illa rugis consulcata, isti deiecti, hic inaurata statua pallidior. Explica, explana, exporrige frontem, sustolle oculos, & pallorem istum cum rugis vltimæ, decrepitæq; senectuti reserua. Hominem ingenio liberali, cuius cor nullius maleficij conscientia sollicitat, frons serenata, miniméq; cōtracta inprimis cohonestat: torua autē bobus, & tauris relinquenda, quibus propter præcipuā frontis asperitatem toruorum epitheton semper adiungunt poëtæ; vt itē agrestibus, &

& crudelibus. De Polyphemo in 3, cothurnatus ille Maro.

Et telo lumen terebramus acuto,
Ingens quod torua solum sub fronte latebat,

Scribit præterea Festus, à taurorum ferocitate toruitatem appellatam. Quamobrem torui tauri, & toruæ frontes, taurorum frontes sunt. E. Non videmus manticæ quod in terga est. Sic enim comparata est hominum natura omnium, aliena melius vt videant, & iudicent, quàm sua: Dum tu frõtem meam obductam, & caperatam reprehendis, ego, si cares, muccinium tibi commodare meditor, quo nares mucoris, & piuitæ plenas emungeres. Vereor quippe, ne id pallio facias, & cubito deinde resimum nasum tuum, quem toties corrugare, seu crispare soles in alios, abstergas. Aut si manu te emunxeris, purulentia illa vestem, calceúmque incrustes. L. Tuum tibi retine. Hem auersus abs te paululùm, tanquam ab insigni viro, vt consueui, si quando linteolum aut amisi, aut per obliuionem reliqui, duobus digitis me emungam, spurcitiémque pede statim proteram. Non adeò rusticanum hoc dices. E. Tamen digitos aliquo extergere necesse habes. Verùm aspico solem: fortè sternutabis, purgabísque cerebrum. L. Psi, psi, psi. E. Seruet te Deus. L. Psi. E. Adhuc? quot peccata? debuisti te aliquantum in latus conuertere, ne ita rusticè mihi vestem, faciémq; conspueres. Cur etiam non signasti os à sternuta-

tione? L. Quo signo? E. O Christianum. Quo signo? ego arcanò dicam tibi. In quo Constantinus vicit Maxentium tyrannum. Iámne intelligis? sanctæ crucis. L. Nunc demum intelligo. Nimis religiosus es. E. Cur mihi bene precanti non agebas gratias? quin etiam, vt si esses annis obsitus, & ego quadrimulus: tu homo veteris prosapiæ, multarúmque imaginum, ego patrem meum nominare non possem, caput aperiebam. L. Restántne plura? E. Plura. Vocem siue sonum cùm sternutares, ita intendebas, vt hunc murum fermè ruperis. Hoc non oportet: vt nec cohibere adeò, ac reprimere impetum, quem natura affert, si sanitati consultum velimus. L. In quo te nasus meus præterea offendit? E. Eurum, aut Fauonium aliquem videris intus alere, ita spiras per nares. Sibilas item vt arguta ilex: & quod rusticissimum, rhonchos trahis vigilans. Peccabas insuper aliud. L. Scilicet. E. In sudariolum inspiciebas, cùm nasum emunxisses. Timebas credo, ne è tuo illo præclaro cerebro smaragdum, sapphirúmue elicuisses. Quis te his moribus tam impolitis expoliuit? aut vbi denuo instituuntur, qui sic instituuntur? L. Tuum verò sacrosanctum diuinúmque caput quando est pexum? plumas paruulas video de puluino. Quàm mundum? Quot trieterides abierunt cum lauisti? aut quibus tandem Coss.? Fortè vermiculorum quoq; gregem pascis, quos pediculos vocant: etenim non frustra illud scabis toties, prurit vtique. Quid quod frequenter,

ter, vt equus, concusso capite capillum in frontem propendentem discutis? Accersere nos etiam tonsores quatuor oportet, qui humeros jam attingentem, & densissimum tondeant. E. Pecto quotidie, nisi obliuiscar: lauo (si te fortè hoc delectat) quoties aut lustrum conditur, aut acta est olympias: quoniam audiui (quod nec tibi reor inauditum) manus lauandas sæpe, pedes rarò, caput nunquam. L. Seruent ipsi hoc, & illoti sordescant quantum libet. E. Pruritum creant mihi, non lendes, sed furfures. L. At enim abeo hinc, ne forsitan ab istis ad alia maiora mutuò, & cum conuitio obiicienda veniamus, oriatúrque latum ex vna scintilla incendium. E. Ita facto opus est. L. Nunquid vis? E. Rectè.

ANNOTATIONES.

CVM RVGIS VLTIMÆ) *Rugæ sulci sunt, quibus senum cutis exaratur. Horat. Epod. Ode 8.*

Cùm sit tibi dens ater, & rugis vetus
Frontem senectus exaret.

Vnde seniles rugæ ab Ouid. 3. Fast. inque suo preceio ruga senilis erat. Et alibi. Iámque meos vultus ruga senilis arat. Dicuntur præterea rugæ in fructibus & vestibus. Plaut. Cas. vsus est verbo rugare absoluto. Vide palliolum: vt rugatū id est, vt rugosum est? FRONS SERENATA) *Nubes enim frontis, & nubes supercilij* μεταφορικῶς *appellatur seuerus nimis ac tristis vultus, siue cogitatione aliaqua maiore, ægritudinéque perturbatus: quæ, vt nubes cœli splendorem, ac serenitatem maculant. Plura Vict. lib. 16. cap. 14.* NON VIDEMVS MANTICÆ) *Catull. ad Varum.*

Nimi-

Nimirum idem omnes fallimur, neq; est quisquam,
Quem non in aliqua re videre Suffenum possis.
Suus cuique attributus est error:
Sed non videmus manticæ quod in tergo est.

Ad Aesopi fabellam respexit, quam sic Stobæus narrat: Aesopus ait vnumquemque nostrûm duas gestare peras, seu manticas, vnàm à fronte: alteram à tergo. Et in illa quidem reponere solere peccata aliena: in hac propria. Idcirco nostra non videmus. Horat. sat. 3. lib. 2.

Dixerit insanum qui me, totidem audiet, atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.

Persius sat. 4.

Vt nemo sese tentat descendere? nemo:
Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Plaut. Sticho.

Sed curiosi sunt hic quàm plures mali,
Alienas res qui curant studio maximo.
Quibus ipsis nulla est quam procurent sua.

Addam pauca ex Cicer. Tuscul. 3. Est enim proprium stultitiæ, aliorum vitia cernere, obliuisci suorum. OBDVCTAM ET CAPERATAM) *Caperare Nonio est rugis frontem contrahere, & asperare, tractum à caprorum frontibus asperis, Plaut. Epid. Quid illud est, quod illi caperat frons seueritudine? Varro Eumenid. Quin mihi caperatam tuam frontem Strobile omittis?* MVCCINIVM TIBI) *Linteum quo exceptatur nasi mucus sic videtur nominasse. lib. 2. Arnob. scriptor & antiquus, & sanè quàm cultus. Strophiolum, & linteolum rem minus aptè significant.* NVNQVID VIS) *Abituri, ne id durius facerent, nunquid vis? dicebant his cum quibus constitissent. Terent. Eunuch.*

Dum

Dum hæc dicit, abijt hora: rogo nunquid velit. Rectè, inquid abeo. Hoc est, dico quod abeuntes solent, significo me abire. Et, Rectè, id est nihil. Sic Donat. in eum locum.

PROGYMNASMA NONVM.

Malæ, os, labra, dentes, vultus.

GENESIVS, LEONTIVS, PARMENIVS.

GENESIVS. Purpurissimum, cerussam, stibium, quibus mulierculæ ad deformitatem tegēdam, & ad pulchritudinis laudem aucupandam genas, & supercilia pingere, fucaréque interdum solet, ecquid vllo modo adolescenti probo, ingenuóque adhibenda putatis? L. Dicam quod Parmenius quoque approbet. Non adhibebit, nisi fœminam se quàm marem natum esse malit, P. Mihi iam lanugo malas vestit, hunc fucum optabilem judico. Quin ne mulieres quidem paulò grauiores istis pigmentis, vnguentísque vtuntur. Ac tum bene olet fœmina, ait Cicero, ni fallor, cùm nihil olet. G. Tenebam duo dicta ad argumentum vestrum peridonea, quæ animo exciderunt: alterum Pythriadis filiæ Aristotelis alterum Catonis Censorij. L. Pythiadis hoc fuit. Interrogata quis color esset pulcherrimus, respondit: qui in adolescentibus ingenuis ex pudore na-

re nascere tur. P. Occurrit mihi Catonis. Dicebat sibi mágis placere juuenes, qui erubescerent, quàm qui pallescerent: quod rubor notaret probam indolem, pallor non item. G. Mihi verò tertium in mentem venit, duobus his minimè alienū, Diogenis Cynici. Is adolescenti cuidam erubescenti, atque ob id perturbato: bono animo esto, inquit, fili, instiusmodi est virtutis color. Videris jam, quemadmodum isti malas juueniles colorari velint: natiuo scilicet liberali colore, quem pudor & verecundia, quæ sunt propria huius ætatis ornamenta, generare consueuerunt. Eum nisi fœminæ quoque habuerint, in ipsa forma tum naturali, tum commentitia sunt deformissimæ. P. Os quo pacto rectè componitur? G. Si labra leniter sese contingant, neque constringantur, neque hiatu disiungantur, ne dentes appareant: vtrumque turpitudine non vacat. Nec decorum est rostellum formare, vt qui popysmum edunt. Sunt qui per diem os aliquoties eluunt. Scire licet hoc à magistris morum vituperari. Manè autem si id fiat pura, & frigida, quia salutare est, laudatur. Cùm oscitamus, & corpus auertere à præsentibus non possumus, linteolo aut vola os cruce signatum obtegere jubemur. L. De labris displicet sanè, quod interdū in te, Parmeni, obseruo. P. Quid obseruas? L. Supernis dentibus mordes inferius, & infernis superius. Vtrumuis faciunt qui excandescunt, quique minantur. Quid quod etiam lingua eiecta circumlambis nonnunquam labia? hoc (sit venia dicto) feles

feles & canes solent, vbi quippiam comederunt. P. Per imprudentiam factum est, si factum est. L. Non sunt etiam porrigenda labra, nec adducenda, Nec edendus ore strepitus aut sibilus, aliudue signum, cùm vel admiramur, vel ludibrio quippiam habemus. G. Dẽtes tui, Parmeni, sunt nigri. P. Sunt certè. At qua ratione albos reddam? G. Puluisculũ ex pharmacopolijs audio puellas petere. Quod mihi cùm vanũ, tum delirũ videtur esse, vt dicam cũ Lucretio. At tu has noli imitari: nec sale, aut alumine in hanc rem vtere, quoniam gingiuæ læduntur; aliũ modũ quære. Aspexi etiã te ad illos purgandos cultello vti: hoc perniciosum credas. Audiẽdus hic nobis Martialis de dentiscalpio. P. Quid is? G.

Lentiscum melius: sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna leuare potest.

Nec vnguibus, nec mantili adhibito extrahere ciuile est, si quid inhæsit. L. De vultu adde vnum verbum. G. Ne sit tristis, asper, tetricus, sed hilaris, placidus, jucundus, quantum naturæ nostræ imperare poterimus: nam ab animo vultus fingitur. Ita tamen lætus, vt habitus oris honestus retineatur. Nec sæpe commutetur, quò nos inconstantiæ suspicione exsoluamus. L. Tu nobis hodiè Præceptor quidam fuisti: oratio tua egregiè nobis probatur.

ANNOTATIONES.

PVRPVRISSVM, CERVSSAM, STIBIVM) *Nimiam sese ornandi diligentiam, & immodicum formæ conciliandæ studium, odorum, pigmentorúmque delicias vituperauit etiam in sua Propert. Tantum abest, vt mulie-*

in muliere honesta, ac pudica luxus ille meretricius probandus videatur. Et praeterea Terent. Heaut. vbi Ctesiphon non absque stomacho.

Non cogitas hinc longius abesse, & nosti mores mulierum,
Dum Poliuntur, dum comuntur, annus est.

Apud Sybaritas gentes effœminatißimam, Plutarchus in Conuiuio septem sapientum, & Athenaeus lib. 12. legem fuisse tradiderunt, vt anno priore mulieres inuitarentur, si quas conuiuio, aut sacrificio publico adesse vellent. Totum nempe spatium illud ad sese per otium vestibus, & auro ornandas ipsis concedebatur. Sed Plautum audiamus Pœnulo.

Pulchrum ornatum turpes mores peius cœno collinunt
Lepidi mores turpem ornatum facile factis comprobant.

IAM LANVGO MALAS VESTIT) *Lucret. lib. 5.*

Tum demum pueris aeue florente iuuentus
Occipit, & molli vestit lanugine malas.

Virg. 8. Aeneid. Tum mihi prima genas vestibat flore iuuenta. Lanuginem vocat florem: eandem eodem libro vestem. Aurea caesaries ollis, atq; aurea vestis. Ita Lucret. lib. 5. & impubem molli impubescere veste: statimq; sequente, mollem barbam, Et pariter mollem malis demittere barbam. Ex quo vesticeps, qui est pubes, & inuesticeps impubes, inuestis, planè imberbis. Nonius. Inuestes dicuntur impuberes, quibus propter teneram aetatem nulla pars corporis pilat. Sed melius intelligi potest inuestes appellatos, quasi in Vesta, id est, in pudicitia & castitate. BENE OLET FAEMINA) *Cic. ad Att. Epist. 1. lib. 2. Quanquam tua illa (legi enim libenter) horridula mihi, atq; incompta visa sunt: sed tamen erant ornata hoc ipso quod ornamenta neglexerant: & vt mulieres, ideo bene olere, quia nihil olebant,*

olebant, videbantur. Et in Orat. *Vt mulieres esse dicuntur nonnullæ inornatæ, quas idipsum deceat: sic hæc subtilis oratio etiam incompta delectat.* Plaut. Mostell. *Æcastor, mulier rectè olet, vbi nihil olet.* Similis sent. Varronis, quam profert Macrob. l. 3. Saturnal. *Bellaria ea maximè sunt mellita quæ mellita non sunt.* POPPYSMVM) *poppysma, & poppysmus (vtrumque enim dicitur) est acutus ille sonus, qui labris compressis editur. Etiam est blandus ille sonitus, quem equorum domitores & magistri, equos leniter manu attrectantes edunt.* Virg. Æneid. 12.

Circumstant properi aurigæ: manibúsque lacessunt
Pectora plausa cauis, & colla comantia pectunt.

PROGYMNASMA DECIMVM.

Ceruix, humeri, brahia, manus, vngues, auriculæ.

MAGISTER, PETRONIVS, SVLPITIVS discipuli.

MAGISTER. O Petroni Petroni, quàm contumax pueres? Sæpicule te docui, ne antrorsum ceruicem inflecteres, néue resupinares, néue in dextrum, néue in sinistrum latus inclinares, sed molliter erectam sustineres. Tu nihilominus in his omnibus offendere non dubitas. Si necessitudo aliqua postulet, non interdixerim, quin eam in vtramuis partem, atque

 etiam

istos pulchellos vnguiculos, tam leniter quidem, vt præ dolore clamorem ingeminetis. S. A Præceptor, da veniam, ipsi præsecabimus domi. P. Ego præmordere soleo. M. Honestius præsecantur: quanquam diligentes, attentiq; studiosi non aduertentes id faciunt quod tu. Vnde si quid cum cura, & diligentia scriptum indicare volumus, demorsos vngues sapere dicimus. At at, etiam auriculæ sordibus onustæ sunt. O immundos. Purgate quamprimum, aut in ludum ne redite. P. Purgabimus. M. Sed est insuper paucis quod vos monitos voluerim. S. Quidnam istuc est? M, In aperiendis partibus, quas natura contexit atque abdidit, videte dum necessitati paretis, vt id quam occultissimè faciatis, ne quid indecorè, ac parum modestè, quamuis neminem visurum sciatis. Honestas enim etiam sine teste diligenda, & custodienda est. Hoc moneo, quod negligentes vos hac in re deptehenderim. P. & S. Ad hunc lapidem deinceps non offendemus.

ANNOTATIONES.

IN HIS OMNIBVS OFFENDERE) *Quintuplici notione reperitur verbum offendere. Est etenim lædere, cuius exempla sunt notissima. Item reperire. ep. 14. lib. 5. Tam misero tempore nihil noui consilij cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quam Rempub. offendissem. Et incidere. 2. de inuent. Quod si in cæteris quoque studijs è multis eligere homines commodissimum quódque, quàm se vni alieni certo vellent addicere, minus in*

arrogantiam offenderent. Et peccare, vel aliquid committere, unde existimationis, honoris, beneuolentiaeq́ iactura fiat. epist. 18. lib. 2. Si dignum se maioribus suis praebuerit, vt spero & opto, tua laus ex aliqua parte fuerit: sin quid offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit. Ad Attic. ep. 4. lib. 10. eúmque perturbatum, quod intelligeret se apud ipsam plebem offendisse de aerario. Patiendi vim habet epist. 14. lib 5. Ex quibus aut in altero mihi velim, si potes, obtemperes: aut in altero non offendas, pro offendaris. Pro Milone. Si in me aliquid offendistis. Caesar. 2. de bello ciuili. At, credo, si Caesarem probatis, in meo offenditis, pro offendimini. Haec quam licuit breuissimè, magno cum desiderio commodandi studijs adolescentum, ex Manut. in epist. 14. lib. 5. De quo viro cùm omnia praeclara sentiam, tum verò ita de Cicerone meritum judico, vt melius neminem. CONSVETVDINIS MAGNA EST VIS) *Ita sanè in 2. Tuscul. Cicer. tanta omnino vis, vt cantetur vulgò: consuetudo altera natura: quod est in 5. de finibus, Graeci, ἡ χρῆσις ἑτέρα φύσις. Cuius sententiae primus auctor Theophrastus. Grauissimum est imperium consuetudinis, inquit Pub. Syrus. Cic. 1. de Iuuent. consuetudo vim naturae obtinet. Et 1. de leg. Corruptela malae consuetudinis igniculi extinguntur à natura dati, exoriuntúrque & confirmantur vitia contraria.* VT SI TE PEDES MORDERENT) *Pedes dicuntur, quos deminuto vocabulo pediculos nominamus. Ab his pedicosi appellantur. Vt est illud pedicosus, squalidus, vbi me videt, caput scabit, pedes legit. Iosephus Scaliger contendit, Festum, apud quem haec sunt ex Titinio, pedidosus legere debuisse. Profert etiam carmen Lucilij. Quod deformis senex, pedidosus ac podagrosus. Plaut. Vidularia muliebri*

genere

genere, & singulari numero extulit. Vbi quámque pedem videbat, suffurabatur omnes. DVM FINGI, AC FLECTI POTESTIS) *Nouimus quid vsu veniat agricolis in stirpibus adultioribus: franguntur citius, quam inflectuntur. Idem in ætate humana contingit. Regitur, & quamuis in partem dirigitur facillimè, dum tenera est: grandis & robusta inflecti se non patitur. Illustrabunt hunc locum, quæ sunt apud Flaccum in extrema epist. 2. lib. 1.*

Fingit equum tenera docilem ceruice magister,
Ire viam, quam monstrat eques. Venaticus ex quo
Tempore ceruinam pellem latrauit in aula,
Militat in syluis catulus. Nunc adbibe puro
Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.

NVNC ANSATVS INCEDIS) *Quid sit olla ansata latet neminem. Cùm itaque sublatis, curuatisque brachijs manus ad latera admouemus, ansas exprimimus. Plaut. Persa. Sed quis hic ansatus ambulat? Rem eandem declarant, quæ proximè antecedunt: subnixus aliis me inferam. Barbari, & in sermone latino hospites, cùm aliquid dicendum, quod quemadmodum dicatur, ipsi prorsus nesciunt, ita loqui consueuerunt gestu adhibito. Faciebat sic: ita tenebat caput: habebat mirabile instrumentum, nescio quomodo vocatur: erat quasi, &c. Sic verba plus decem, non absque auscultantium fastidio profundunt, vbi vnum & alterum & suffecisset, & rem aliquanto melius expressisset.* IAM PRÆSECABO VOBIS) *Vnde præsegmina. Nonius. Propriè Plaut. Aulul. præsegmina ea dici voluit, quæ vnguibus eminulis præsecantur.*

Quin ipsi pridem tonsor vngues dempserat,
Collegit, omnia abstulit præsegmina.

QVAS NATVRA CONTEXIT ATQVE ABDIDIT)

DIT) *Cic. 1. Offic. Principiò corporis nostri magnam natura ipsa videtur habuisse rationem: quæ formam nostram reliquámq; figuram, in qua esset species honesta, eam posuit in promptu. Quæ partes autem corporis ad naturæ necessitatem data, aspectum essent deformem habituræ, atq; turpem, eas contexit atq; abdidit: & quæ sequuntur, ad commendandum iuuentuti tum in rebus & actionibus ipsis, tum in colloquijs decorum dicta grauissimè. Arnobius Lactantij magister, idem Christianus, idem disertus & elegans scriptor, considera mihi, quam venustè ac tectè loquatur lib. 5. contra gentes. Partes illæ, quas pudor communis abscondere, quas naturalis verecundia lex jubet: quas inter aures castas sine venia nefas est, ac sine honoribus appellare præfatis. Plin. ep. 24. lib. 6. circa velanda corporis vlceribus putrescebat.* AD HVNC LAPIDEM DEINCEPS) *Cic. epist. 20. lib. 10. Culpa enim illa, bis ad eundem, vulgari reprehensa prouerbio est. Græcè sic:* δὶς πρὸς τὸν αὐτὸν αἰσχρὸν εἰσκρούειν λίθον. *Similia sunt. Improbè Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit. Et illud Horatij ad Pisones. Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem.*

PROGYMNASMA VNDECIMVM.

Spuere, tussire, eructare, screare, oscitare, vomere.

PRVDENTIVS, STANISLAVS, ROBERTVS.

PRV-

PRVDENTIVS. Non fœminis duntaxat, sed adolescentibus quoque vitio vertendum audiui à Magistro, crebriùs expuere. Qui mihi (vt est homo in scriptis veterum diu multúmque volutatus) è Xenophonte referebat: apud Persas sæpius spuere, nares emungere, eructare, fuisse vituperationi obnoxia. Et quia hæc perrarò facerent, fuisse item ipsam testimonium moderati eorum victus, laborúmque quos sibi conficiendi causa susciperent. At quidam non tanta compulsi necessitate, vt equidem suspicor, sed more malo prauóque, etiam dum sermonem cum alijs exsequuntur, post tertium quódque verbum spuunt. S. Sunt humidiore cerebro. Quid illis facias? vt saliuam deglutiant? hoc medici non approbauerint. R. Sinamus eos spuere, cùm illorum constitutio id requirit: dummodò vrbanè, declinatione quadam corporis, nulliúsque vestem conspurcantes. Item, si quid fœdius purulentiúsque, ac per screatum eiecerint, pede illud (ne aspicientem cum nausea offendat) subitò conterentes: quanquam huiusmodi phlegmatica sputa qui sudariolis excipiunt, vt omnino ne videantur, multò se gerunt ciuilius. P. Illud absurdum, rusticúmque duco, quod nonnulli tussiculis interpositis loquuntur. Afferunt profectò opinionem audientibus, se non haberi parata quæ verbis prodant: & interea dum ita tussiunt, confingere aliquid, ac mentiri velle. R. In vitio sunt isti, quod patet. At illi magis: qui,

cùm natura compulerit, cum sonitu maximo tussiunt: vt exaudiri possint è longinquo, præsentésque pituitosa aspergine contaminant. Quid autem videtur tibi, Stanislae, de crudioribus, aut saturitate ebriis quibusdam, qui ructus haud cohibent, verùm apertis faucibus fœtentem, crassúmque fumum è stomacho ascendentem in alios exhalant? S. Quid aliud, nisi frontem perfricuisse? P. Sæpius screantes, & cum impetu magno, perinde vt si conuellere pulmones, & euomere omnia viscera conarentur, ferre nunquam potui. R. Nihilo magis ego. P. Solent etiam pueri distantes, inuicem screatibus sibi signa dare, seséq; monere atq; appellare quodammodò. Hoc modestiæ legibus aduersatur. R. Quàm inelegans etiam illorum mos: qui cùm oscitant, pergunt loqui, nec loquuntur tamen; sed tanquam muti semet ad loquendū videntur vrgere. Et est reuerà potius vululatus ille, quàm vox dicenda. P. Adolescens honestatis studiosus etiam cauebit ne frequenter oscitet. S. Quamobrem? P. Qui id facit, existimari potest eorum quibuscum versatur cœtum, colloquiúmque fastidire, & alibi esse malle. Arguit deinde eadem res hominem animo & corpore otiosum atque segnem: occupatos enim raró oscitare cernimus. S. Quid vomentes? num hos perferre potes? P. Quosdam ad vomitionem crapula, quosdam stomachi imbecillitas, aut cruditas aliqua improuisa compellit. Atque illos quidem, qui propter ingluuiem vomunt, inter porcos deceret

ret vomere: cùm ipsi inter homines videantur quidam porci, quos scimus sordibus, & luto amicas esse animantes. Quacunque autem de caussa eueniat, secedendum est in latebram. Multa quippe sunt, quæ cùm naturaliter fiant, ita demùm honestè fiunt, si occultè: inhonestè, si in propatulo. R. Quomodò tu hoc nulla interposita dubitatione confirmas: sic nos eidem nihil omnino refragantes, vt ἀποδείξει assentimur.

ANNOTATIONES.

CREBRIVS EXSPVERE) *Locus est in 1. de vita & disciplina Cyri: sic enim in Bruto κύρου παιδείαν Cicero conuertit, eósque libros ad Q. F. Epist. 1. lib. 1. non ad historiæ fidem, sed ad effigiem iusti imperij scriptos, & à Scipione Africano nunquam de manibus poni solitos confirmat. Quin seipsum quoque κύρου παιδείαν contriuisse legendo, totámque in imperio suo (quod in Cilicia administrabat) explicasse gloriatur Epist. vigesima quinta, lib. 9.* IPSORVM CONSTITVTIO) *Complexio Ciceroni est verborum comprehensio, seu periodus, argumenti conclusio, dilemma, Collusio quædam in verbis, & genus exornationis apud Cornificium in 4. quod Repetitionem, Conuersionémque complectitur. Habitudinem & temperamentum corporis, constitutionem vocabimus, eamque firmam, infirmam, bonam, malam &c. Cic. 3. Off. Corporis firma constitutione, & eius constitutionis spe explorata, vita omnis beata (vt à Metrodoro scriptum est) continetur.* SATVRITATE EBRIVS) *Plaut. Capt. Vnde saturitate sæpe ego exij ebrius. Verba sunt Ergasili parasiti.*

siti. Porrò ebrij vocabulum vt hic ad saturitatem, sic ab Horatio ad fortunam bellissimè translatum est. Cleopatram quippe fortuna dulci ebriam dixit Ode 37. lib. 1. Demosthenes item Philippum secundis rebus ebrium. Et Philostratus in Herodis vita, homines diuitijs ebrios. Et Theocritus Amycum plagis ebrium. Plaut. ebriam cœnam. pro adipali & opipara. Sic vestis ostro ebria legitur, quam Martial. simili metaphora, saturatam murice appellat. Lucret. in 3. Ebrius vrgeris multis miser vndiq; curis. Lege c. 6. lib. 3. apud Iunium, & 16 lib. 5. apud Muretum. FRONTEM PERFRICVISSE) *τεἰψαμέτωπον Græci eodem sensu, cùm nimirum significant, aliquem impudentem factum. Cic 3. Tuscul. de Epicuro. Cùm os perfricuisti. Reliqua Victor. lib. 8. c. 6.* OCCVPATOS ENIM RARO OSCITARE) *Cessantibus planéque otiosis amica est oscitatio. Quare si quis fortè de huiusmodi numero in turba sui similium oscitauerit, mox illos alios etiam videbis oscitare, tanquam signo dato admonitos. Est præterea satis notum, quid oscitans in lingua latina significet: negligentem scilicet ac desidem. Vitium appellatur oscedo. Eodem nomine vocantur oris vlcuscula, quas medici aphtas.* DECERET VOMERE) *Vocabula vomere & euomere quàm festiuè ad alias res significandas translata sint, docet Victor. lib. 22. cap. 14.*

PROGYMNASMA DVODECIMVM.

Risus, sessio, genuflexio, incessus.

PARDA-

PAEDAGOGVS, COELIVS, QVINTINVS, FERDINANDVS pueri.

PÆDAGOGVS. Si teneris, pueri, quæ de morum honestate & elegantia adhuc præcepta vobis sunt, bene est, & à me initis solidam, & grandem gratiam. C. Tenemus vtique. P. Tu quidem citra cunctationem satis audacter affirmas pro omnibus: videbimus quàm verax fueris, cùm depositum exegero. Q. Inter nos hesterno die repetiuimus omnia, cùm tu abesses. F. Si vel jam interroges me, possum recitare. P. Erit cum interrogabo. Nunc alia vos docebo. Ac primùm quæ in risu cauenda. Adeste animis. Totũ corpus clamosissimo, & insulsissimo cachinno concuti, probro datur cuius sexui, cuiuis ætati. Euge cachinnator attende ni faxis plorabis. Vitiosissimum est, etiam, quod quidam ridendo hinniunt. Alij os tam vastè diducunt, itáq; dentes spectandos exhibent, vti canes, cùm ringuntur. Adolescentiam verecũdiùs ridere, ac potiùs tantũ subridere pulchrũ est: quod Platonẽ adhuc adolescentẽ factitasse inuenio: nec ridere quia consueuerit, sed quia ita necesse sit. Neq; verò quẽquã propter aliquid à se lepidè, ac jocosè dictũ ridere conuenit, ne semetipsum commendare quasi facetum videatur. C. Habemus quomodò ridendum sit: sine cachinnis, sine hinnitu, ore clauso, aut paulùm, modestéque aperto. Quando arridendum? P. Qui dictis factisue aut suis, aut alienis pæne omnibus arrident, stolidi a

ſtolidi; qui nullis vnquam, ſtupidi: qui flagitioſis & impuris, peruerſi, laſciuíque judicantur. Q. Aliquando quiſpiam in ſolitudine, aut facetæ rei veniens in memoriam, aut incerta de cauſſa repentinò ridet. Quid de huiuſmodi riſu ſentis? P. Quid ſentiam? Idem Catullo. Nam riſu inepto res ineptior nulla eſt. Et quod in monoſtichis legitur.

Γελᾷ δ᾽ ὁ μωρὸς κἄν τι μὴ γελοῖον ᾖ.
Cum cauſſa nulla eſt, morio rides tamen.

F. Si cui deſubitò, aliis præſentibus riſus eruperit, vt abhinc biduum Quintino, quid agendum? P. Vt riſum hunc inopinatum mirari deſinant cæteri, & ne quis è corona ſe derideri arbitretur, promatur cauſſa, ſi proba eſt. Si tacenda, aliquid eiuſmodi afferatur, per quod leuitatis, & ineptiæ ſuſpicionem euitemus. C. Quantum intelligo, non placent tibi loquendi illa genera, riſu corruere, diffluere, emori, & ſimilia. P. Non plus quàm ipſi riſus intemperantes atque immodici. Non quia latina non ſint; ſed quia parum pudentia, ſeu ἀπειροβωλικώτερα. Q. Si mihi propter factum, narrationémque aliquam de improuisò tantus concitetur riſus, qui ſimul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, quem quantumuis cupiens tenere nequeam, quid agam? P. Strophiolo, aut explicata manu os tegendum ſuadeo. Quales in ſedendo quoque vos eſſe oporteat, indicabo. Æquè parum elegans, & politum exiſtimo, diſtractis, diuulsíſque

ſedere

ſedere genibus, atque diuaricatis, & diſiunctis conſiſtere tibiis. Cùm ſedebitis genua, cùm ſtabitis pedes coniungite, aut aliquantulum diſiunctos habete. Ne pedem dextrum ſiniſtro ſuperponite cùm ſtatis: ne ciconias imitemini, quæ alteri pedi inſiſtunt; néue ita tibias componite, vt dimidiatum X ſtantes exprimatis, ſeu ne decuſſatim ſtetis: ne tibiam ſuper tibiam ſedentes locate, néue pedibus ludite, néue alioqui manibus geſticulemini: hæc omnia fœda ſunt, & mentem vagam minúſq; ſeria cogitantem produnt. F. Quintinum ter quater ita ſedere, vt dicebas, obſeruaui. Q. Tace tu, ne tua quoque vitia. Nam profectò nec ſtare, nec ſedere, nec ridere ſatis aptè noſti. F. Quot maledicta? Q. Indignis ſi maledicitur, maledictum id eſſe duco. Verùm ſi dignis dicitur: benedictum eſt, meo quidem animo. F. Carnifex quæ loquitur? P. Silentium eſto. Non hîc linguis, ſed auribus vſus eſt. Indecorum porrò eſt ita ſedere, vt corpus in alterum, velut fulcrum inclines, aut ei tergum obuertas, pedémue ſic extollas, vt fiminalia appareant. Q. Scio quis hîc peccet. P. Iterum edico, ſile. De flectendis genibus hoc accipite. Vtrumque ſimul junctim, æqualitérque inflectere mulierum eſt. Hoc facere cauebitis. Religioſi, & monachi verticem loco genuflexionis inclinant, modicè curuato corpore reliquo. Vos recto corpore manentes, reducto aliquantum pede ſiniſtro vtrumque poplitem mediocriter curuabitis. In hoc tamen, vt in alijs ad mores ſpectantibus, po-

pulo.

pulorum, regionúmq; mos sequendus, si cum honestate non pugnet. Etenim vnaquæq; natio suos sibi mores laudat: alienos ac peregrinos ægriùs tolerat. Atque hoc seculo optandum esset, vt quidam Germani Italismis, Hispanismis, Gallicismis parciùs vterentur, & suum sibi pulchrum domi haberent, quomodo aliæ nationes: patriisque moribus, & institutis viuerent. C. Arbitramur te copiosum esse posse, si neoterismos istos velles sigillatim recensere. P. At nihil est necesse. De incessu audite. Cic. 1. Offic. Cauendum autem est, ne aut tarditatibus vtamur in ingressu mollioribus, vt pomparum ferculis similes esse videamur; aut suscipiamus nimias celeritates. Quæ cùm fiunt, anhelitus mouentur, vultus mutantur, ora cõtorquentur. Ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam. Ineptum item passus amplos facere, pedes altè attollere, cum sonitu in terram deponere, tibias collidere, inclinare se eundum ad tibialia attrahenda, motu clunium gressus anatum æmulari. Hæc vitabitis, & quæ præcepi paulò ante, & aliàs, ea vsu exercebitis. C. Sic nos amabit veneranda Honestas, vt præcepta tua nostra modestia vsque sarta tecta habebimus. P. Quamuis autem in singulis istiusmodi, si pecces, paruum quoddam peccatum, atque leue committi videatur, tamen vos cogitate, in multis simul, atque adeò vniuersis prætermittendis grauiter multùmque peccari: ex compluribus enim minutis erratis conflatur quoddam ingens. Quo verò maiora sunt, eò cautione opus

ne opus est maiore: siquidem non ita facilis est singulorum, & tam variorum, multorũmq; animaduersio. Quòd si contemnantur, consuetudo nascetur in moribus assiduè labendi. Iam vt impensæ mediocres & paruæ, si crebræ fuerint, paulatim, & occultè magnum quoque thesaurum exhauriunt atque consumunt: sic ista minima, & leuissima delicta propter copiam suam quasi furtim hominibus eximiis famam, atque existimationem magis magis eripiunt.

ANNOTATIONES.

RISVS) *Duæ affectiones, risus atq; fletus humanæ naturæ sunt propriæ, & vsitatæ admodum: nec aliud in scholis Dialecticorum, cùm de proprietate quarti modi loquuntur, est in illo tritius: homo est animal aptum ad ridendum. Cic. in 2. de Orat. capita solùm indicat, quæ de risu disputari possent, ipse nullum disputat.* NI PAXIS PLORABIS) *οἰμώξεις, eris miser. Græci quemodo cui bene cupiunt, eum iubent χαίρειν & εὖ πράττειν gaudere, & bene rem gerere; ita cui vel minãtur, vel malum, damnũmue precantur, eum iubent, οἰμώζειν, κλαίειν, Latini plorare, flere. Horat. sat. vlt. lib. 1. Discipulorum inter iubeo plorare cathedras. Et sat. 1. lib. 2.*

Qui me commôrit (melius non tangere clamo)
Flebit, & insignis tota cantabitur Vrbe.

Et Ode 5. Epod. O multa fleturum caput. Legas censes Victor. lib. 13 cap. 12. AVT TARDITATIBVS VTAMVR) *Basilij quoque præceptum epist. illa longa ad Gregor. Theolog. Ciceroniano huic simillimum, hoc est, καὶ τὸ βάδισμα &c.*

διομα &c. Incessus esto nec segnis, ne animum dissolutum declaret: nec rursus vehemens, insolenterq́; incitatus, ne consternatos impetus animi significet. EX COMPLVRIBVS, ET MINVTIS) *Hesiodus lib. 1.*

Namq́; super paruum si paruum apponerecures,
Idq́; frequens facias, ingens consurget aceruus.

Plutarch. lib. de prof. virtutis sentiendo. Non mediocre, inquit, argumentum est, nos in virtute progredi: si nullum jam peccatum leue, & exiguum putemus: sed omnia studiose vitemus atq́; obseruemus. Vt enim qui diuites se fore desperant, paruos sumptus facere pro nihilo habent: quod nihil magni futurum putant si paruum paruo adijciatur: spes autem ad finem propius accedens, simul cum diuitijs auget diuitiarum amorem: ita in virtute, qui non dicit: quid tum postea? modo sic, aliàs melius: sed singulis intentus, vbi vel minimo peccato vitium se insinuans veniæ locum dare videtur, ægrè fert & indignatur, satis ostendit, se purum aliquid sibi jam comparasse, quod iniquinari nullo modo velit.

VESTITVS, SIVE HABITVS.

PROGYMNASMA DECIMVM TERTIVM.

Vestes litteratorum.

AEMI-

AEMILIVS, LIBERALIS.

ÆMILIVS. In hac peregrinatione mea, quæ mihi velut libera quædam legatio cõcessa est, cùm animi caussa nobiliores Germaniæ ciuitates obirem ac perlustrarem, in Academiam quandam ingressus sum. Eo ipso die commodùm accidit, vt quindecim, facie liberali, togati omnes, & quadratis pileis capita tecti adolescentes in aula Academica pulcherrimis peripetasmatis exornata, præsentibus viris eruditis illustribúsque, & studiosorum frequentissima corona, artium ingenuarum, & philosophiæ Magistri decernerentur. Et quia tum mos est de insigni aliquo themate, quod literas, literatósue attingat, orationẽ haberi ab eo, cui Promotori nomen inditur, quíque Candidatis illud dignitatis vocabulum imponit, disputabat ille de cultu litteratorũ, oratione longiuscula, grauiter sanè, compositè, ornatè, & cõpiosè, cum magna, vt apparebat, assensione audientium. L. Argumentum profectò his temporibus congruens & frugiferum tractauit. Nunc enim cernimus volitare studiosos militibus aliisue profanis hominibus quàm simillimos. Æ. Hoc ille quoque deplorabat, istámque siue leuitatem, siue stultitiam, ipsa, cuius se alumnos profiterentur, sapientia indignissimam asseuerabat. L. Quæso. Æmili, retinuistine summam orationis huius? Æ. Summam? quid si pæne totam edidicerim? L. Quî hoc fiat semel audiendo, quamuis memoriæ præstantia cum illis antiquis contendas? Æ. Ami-

cùm natura compulerit, cum sonitu maximo tussiunt: vt exaudiri possint è longinquo, præsentésque pituitosa aspergine contaminant. Quid autem videtur tibi, Stanislae, de crudioribus, aut saturitate ebriis quibusdam, qui ructus haud cohibent, verùm apertis faucibus fœtentem, crassúmque fumum è stomacho ascendentem in alios exhalant? S. Quid aliud, nisi frontem perfricuisse? P. Sæpius screantes, & cum impetu magno, perinde vt si conuellere pulmones, & euomere omnia viscera conarentur, ferre nunquam potui. R. Nihilo magis ego. P. Solent etiam pueri distantes, inuicem screatibus sibi signa dare, seséq; monere atq; appellare quodammodò. Hoc modestiæ legibus aduersatur. R. Quàm inelegans etiam illorum mos: qui cùm oscitant, pergunt loqui, nec loquuntur tamen; sed tanquam muti semet ad loquendũ videntur vrgere. Et est reuerà potius vululatus ille, quàm vox dicenda. P. Adolescens honestatis studiosus etiam cauebit ne frequenter oscitet. S. Quamobrem? P. Qui id facit, existimari potest eorum quibuscum versatur cœtum, colloquiúmque fastidire, & alibi esse malle. Arguit deinde eadem res hominem animo & corpore otiosum atque segnem; occupatos enim raro oscitare cernimus. S. Quid vomentes? num hos perferre potes? P. Quosdam ad vomitionem crapula, quosdam stomachi imbecillitas, aut cruditas aliqua improuisa compellit. Atque illos quidem, qui propter ingluuiem vomunt, inter porcos decerec

ret vomere: cùm ipsi inter homines videantur quidam porci, quos scimus sordibus, & luto amicas esse animantes. Quacunque autem de caussa eueniat, secedendum est in latebram. Multa quippe sunt, quæ cùm naturaliter fiant, ita demùm honestè fiunt, si occultè: inhonestè, si in propatulo. R. Quomodò tu hoc nulla interposita dubitatione confirmas: sic nos eidem nihil omnino refragantes, vt ἀποδείξει assentimur.

ANNOTATIONES.

CREBRIVS EXSPVERE) *Locus est in 1. de vita & disciplina Cyri: sic enim in Bruto* κύρου παιδείαν *Cicero conuertit, eósque libros ad Q. F. Epist. 1. lib. 1. non ad historiæ fidem, sed ad effigiem iusti imperij scriptos, & à Scipione Africano nunquam de manibus poni solitos confirmat. Quin seipsum quoque* κύρου παιδείαν *contriuisse legendo, totámque in imperio suo (quod in Cilicia administrabat) explicasse gloriatur Epist. vigesima quinta, lib. 9.* IPSORVM CONSTITVTIO) *Complexio Ciceroni est verborum comprehensio, seu periodus, argumenti conclusio, dilemma, Collusio quædam in verbis, & genus exornationis apud Cornificium in 4. quod Repetitionem, Conuersionémque complectitur. Habitudinem & temperamentum corporis, constitutionem vocabimus, eamque firmam, infirmam, bonam, malam &c. Cic. 3. Off. Corporis firma constitutione, & eius constitutionis spe explorata, vita omnis beata (vt à Metrodoro scriptum est) continetur.* SATVRITATE EBRIVS) *Plaut. Capt. Vnde saturitate sæpe ego exij ebrius. Verba sunt Ergasili para-*

siti. Porrò ebrij vocabulum vt hic ad saturitatem, sic ab Horatio ad fortunam bellißimè translatum est. Cleopatram quippe fortuna dulci ebriam dixit Ode 37. lib. 1. Demosthenes item Philippum secundis rebus ebrium. Et Philostratus in Herodis vita, homines diuitijs ebrios. Et Theocritus Amycum plagis ebrium. Plaut. ebriam cœnam, pro adipali & opipara. Sic vestis ostro ebria legitur, quam Martial. simili metaphora, saturatam murice appellat. Lucret. in 3. Ebrius vrgeris multis miser vndiq; curis. Lege c. 6. lib. 3. apud Iunium, & 16 lib. 5. apud Muretum. FRONTEM PERFRICVISSE) *τεθλασμένον τὸ μέτωπον Græci eodem sensu, cùm nimirum significant, aliquem impudentem factum. Cic 3. Tuscul. de Epicuro. Cùm os perfricuisti. Reliqua Victor. lib. 8. c. 6.* OCCVPATOS ENIM RARO OSCITARE) *Cessantibus planéque otiosis amica est oscitatio. Quare si quis fortè de huiusmodi numero in turba sui similium oscitauerit, mox illos alios etiam videbis oscitare, tanquam signo dato admonitos. Est præterea satis notum, quid oscitans in lingua latina significet: negligentem scilicet ac desidem. Vitium appellatur oscedo. Eodem nomine vocantur oris vlcuscula, quas medici aphtas.* DECERET VOMERE) *Vocabula vomere & euomere quàm festiuè ad alias res significandas translata sint, docet Victor. lib. 22. cap. 14.*

PROGYMNASMA
DVODECIMVM.

Risus, seßio, genuflexio, inceßus.

PAED.

PAEDAGOGVS, COELIVS, QVINTINVS, FERDINANDVS pueri.

PÆDAGOGVS. Si tenetis, pueri, quæ de morum honestate & elegantia adhuc præcepta vobis sunt, bene est, & à me initis solidam, & grandem gratiam. C. Tenemus vtique. P. Tu quidem citra cunctationem satis audacter affirmas pro omnibus: videbimus quàm verax fueris, cùm depositum exegero. Q. Inter nos hesterno die repetiuimus omnia, cùm tu abesses. F. Si vel jam interroges me, possum recitare. P. Erit cum interrogabo. Nunc alia vos docebo. Ac primùm quæ in risu cauenda. Adeste animis. Totũ corpus clamosissimo, & insulsissimo cachinno concuti, probro datur cuius sexui, cuiuis ætati. Euge cachinnator attende ni faxis plorabis. Vitiosissimum est, etiam, quod quidam ridendo hinniunt. Alij os tam vastè diducunt, itaq; dentes spectandos exhibent, vti canes, cùm ringuntur. Adolescentiam verecũdiùs ridere, ac potiùs tantũ subridere pulchrũ est; quod Platonẽ adhuc adolescentẽ factitasse inuenio: nec ridere quia consueuerit, sed quia ita necesse sit. Neq; verò quẽquã propter aliquid à se lepidè, ac jocosè dictũ ridere conuenit, ne semetipsum commendare quasi facetum videatur. C. Habemus quomodò ridendum sit: sine cachinnis, sine hinnitu, ore clauso, aut paulùm, modestéque aperto. Quando arridendum? P. Qui dictis factisue aut suis, aut alienis pæne omnibus arrident, stolidi a

ſtolidi: qui nullis vnquam, ſtupidi: qui flagitioſis & impuris, peruerſi, laſciuique judicantur. Q. Aliquando quiſpiam in ſolitudine, aut facetæ rei veniens in memoriam, aut incerta de cauſſa repentinò ridet. Quid de huiuſmodi riſu ſentis? P. Quid ſentiam? Idem Catullo. Nam riſu inepto res ineptior nulla eſt. Et quod in monoſtichis legitur.

Γελᾷ δ' ὁ μωρὸς κἄν τι μὴ γελοῖον ᾖ.
Cum cauſſa nulla eſt, morio rides tamen.

F. Si cui deſubitò, aliis præſentibus riſus eruperit, vt abhinc biduum Quintino, quid agendum? P. Vt riſum hunc inopinatum mirari deſinant cæteri, & ne quis è corona ſe derideri arbitretur, promatur cauſſa, ſi proba eſt. Si tacenda, aliquid eiuſmodi afferatur, per quod leuitatis, & ineptiæ ſuſpicionem euitemus. C. Quantum intelligo, non placent tibi loquendi illa genera, riſu corruere, diffluere, emori, & ſimilia? P. Non plus quàm ipſi riſus intemperantes atque immodici. Non quia latina non ſint; ſed quia parum pudentia, ſeu ἀπειρεβωλικώτερα. Q. Si mihi propter factum, narrationémque aliquam de improuisò tantus concitetur riſus, qui ſimul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, quem quantumuis cupiens tenere nequeam, quid agam? P. Strophiolo, aut explicata manû os tegendum ſuadeo. Quales in ſedendo quoque vos eſſe oporteat, indicabo. Æquè parum elegans, & politum exiſtimo, diſtractis, diuulsíſque

ſedere

ſedere genibus, atque diuaricatis, & diſiunctis conſiſtere tibiis. Cùm ſedebitis genua, cùm ſtabitis pedes coniungite, aut aliquantulum diſiunctos habete. Ne pedem dextrum ſiniſtro ſuperponite cùm ſtatis: ne ciconias imitemini, quæ alteri pedi inſiſtunt; néue ita tibias componite, vt dimidiatum X ſtantes exprimatis, ſeu ne decuſſatim ſtetis: ne tibiam ſuper tibiam ſedentes locate, néue pedibus ludite, néue alioqui manibus geſticulemini: hæc omnia fœda ſunt, & mentem vagam minúſq; ſeria cogitantem produnt. F. Quintinum ter quater ita ſedere, vt dicebas, obſeruaui. Q. Tace tu, ne tua quoque vitia. Nam profectò nec ſtare, nec ſedere, nec ridere ſatis aptè noſti. F. Quot maledicta? Q. Indignis ſi maledicitur, maledictum id eſſe duco. Verùm ſi dignis dicitur: benedictum eſt, meo quidem animo. F. Carnifex quæ loquitur? P. Silentium eſto. Non hîc linguis, ſed auribus vſus eſt. Indecorum porrò eſt ita ſedere, vt corpus in alterum, velut fulcrum inclines, aut ei tergum obuertas, pedémue ſic extollas, vt fiminalia appareant. Q. Scio quis hîc peccet. P. Iterum edico, ſile. De flectendis genibus hoc accipite. Vtrumque ſimul junctim, æqualitérque inflectere mulierum eſt. Hoc facere cauebitis. Religioſi, & monachi verticem loco genuflexionis inclinant, modicè curuato corpore reliquo. Vos recto corpore manentes, reducto aliquantum pede ſiniſtro vtrumque poplitem mediocriter curuabitis. In hoc tamen, vt in alijs ad mores ſpectantibus, po-

pulorum, regionúmq; mos sequendus, si cum honestate non pugnet. Etenim vnaquæq; natio suos sibi mores laudat: alienos ac peregrinos ægriùs tolerat. Atque hoc seculo optandum esset, vt quidam Germani Italismis, Hispanismis, Gallicismis parciùs vterentur, & suum sibi pulchrum domi haberent, quomodo aliæ nationes: patriisque moribus, & institutis viuerent. C. Arbitramur te copiosum esse posse, si neoterismos istos velles sigillatim recensere. P. At nihil est necesse. De incessu audite. Cic. 1. Offic. Cauendum autem est, ne aut tarditatibus vtamur in ingressu mollioribus, vt pomparum ferculis similes esse videamur; aut suscipiamus nimias celeritates. Quæ cùm fiunt, anhelitus mouentur, vultus mutantur, ora cõtorquentur. Ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam. Ineptum item passus amplos facere, pedes altè attollere, cum sonitu in terram deponere, tibias collidere, inclinare se eundum ad tibialia attrahenda, motu clunium gressus anatum æmulari. Hæc vitabitis, & quæ præcepi paulò ante, & aliàs, ea vsu exercebitis. C. Sic nos amabit veneranda Honestas, vt præcepta tua nostra modestia vsque sarta tecta habebimus. P. Quamuis autem in singulis istiusmodi, si pecces, paruum quoddam peccatum, atque leue committi videatur, tamen vos cogitate, in multis simul, atque adeò vniuersis prætermittendis grauiter multùmque peccari: ex compluribus enim minutis erratis conflatur quoddam ingens. Quo verò maiora sunt, eò cautione opus

ne opus est maiore: siquidem non ita facilis est singulorum, & tam variorum, multorúmq; animaduersio. Quòd si contemnantur, consuetudo nascetur in moribus assiduè labendi. Iam vt impensæ mediocres & paruæ, si crebræ fuerint, paulatim, & occultè magnum quoque thesaurum exhauriunt atque consumunt: sic ista minima, & leuissima delicta propter copiam suam quasi furtim hominibus eximiis famam, atque existimationem magis magis eripiunt.

ANNOTATIONES.

RISVS) *Duæ affectiones, risus atq; fletus humanæ naturæ sunt propriæ, & vsitatæ admodum: nec aliud in scholis Dialecticorum, cùm de proprietate quarti modi loquuntur, est in illo tritius: homo est animal aptum ad ridendum. Cic. in 2. de Orat. capita solum indicat, quæ de risu disputari possent, ipse nullum disputat.* NI PAXIS PLORABIS) *οἰμώξεις, eris miser. Græci quemodo cui bene cupiunt, eum jubent χαίρειν & εὖ πράττειν gaudere, & bene rem gerere; ita cui vel minantur, vel malum, damnúmue precantur, eum jubent, οἰμώζειν, κλαίειν, Latini plorare, flere. Horat. sat. vlt. lib. 1. Discipulorum inter jubeo plorare cathedras. Et sat. 1. lib. 2.*

Qui me commôrit (melius non tangere clamo)
Flebit, & insignis tota cantabitur Vrbe.

Et Ode 5. Epod. O multa fleturum caput. Legas censes Victor. lib. 13. cap. 12. AVT TARDITATIBVS VTAMVR) *Basilij quoque præceptum epist. illa longa ad Gregor. Theolog. Ciceroniano huic simillimum, hoc est, καὶ τὸ βάδισμα &c.*

διομα &c. *Incessus esto nec segnis, ne animum dissolutum declaret: nec rursus vehemens, insolentérq; incitatus, ne consternatos impetus animi significet.* EX COMPLVRIBVS, ET MINVTIS) *Hesiodus lib. 1.*

Namq; super paruum si paruum apponere cures,
Idq; frequens facias, ingens consurget aceruus.

Plutarch. lib. de prof. virtutis sentiendo. Non mediocre, inquit, argumentum est, nos in virtute progredi: si nullum jam peccatum leue, & exiguum putemus: sed omnia studiose vitemus atq; obseruemus. Vt enim qui diuites se fore desperant, paruos sumptus facere pro nihilo habent: quod nihil magni futurum putant si paruum paruo adjiciatur: spes autem ad finem propius accedens, simul cum diuitijs auget diuitiarum amorem: ita in virtute, qui non dicit: quid tum postea? modo sit, aliâs melius: sed singulis intentus, vbi vel minimo peccato vitium se insinuans veniæ locum dare videtur, ægre fert & indignatur, satis ostendit, se purum aliquid sibi jam comparasse, quod inquinari nullo modo velit.

VESTITVS, SIVE HABITVS.

PROGYMNASMA DECIMVM TERTIVM.

Vestes litteratorum.

AEMI-

AEMILIVS, LIBERALIS.

ÆMILIVS. In hac peregrinatione mea, quæ mihi velut libera quædam legatio cõcessa est, cùm animi caussa nobiliores Germaniæ ciuitates obirem ac perlustrarem, in Academiam quandam ingressus sum. Eo ipso die commodùm accidit, vt quindecim, facie liberali, togati omnes, & quadratis pileis capita tecti adolescentes in aula Academica pulcherrimis peripetasmatis exornata, præsentibus viris eruditis illustribúsque, & studiosorum frequentissima corona, artium ingenuarum, & philosophiæ Magistri decernerentur. Et quia tum mos est de insigni aliquo themate, quod literas, literatósue attingat, orationẽ haberi ab eo, cui Promotori nomen inditur, quíque Candidatis illud dignitatis vocabulum imponit, disputabat ille de cultu litteratorũ, oratione longiuscula, grauiter sanè, compositè, ornatè, & copiosè, cum magna, vt apparebat, assensione audientium. L. Argumentum profectò his temporibus congruens & frugiferum tractauit. Nunc enim cernimus volitare studiosos militibus aliisúe profanis hominibus quàm simillimos. Æ. Hoc ille quoque deplorabat, istámque siue leuitatem, siue stultitiam, ipsa, cuius se alumnos profiterentur, sapientia indignissimam asseuerabat. L. Quæso. Æmili, retinuistine summam orationis huius? Æ. Summam? quid si pæne totam edidicerim? L. Quî hoc fiat semel audiendo, quamuis memoriæ præstantia cum illis antiquis contendas? Æ. Ami-

cus mihi in ea Academia, atque adeò vnus de numero illorum Magistrorum est. Is oratu meo à Doctore, ac Promotore suo eam extorsit: mihi deinde describendi copiam fecit: descriptam attentius ac sæpius legi. L. Vellem placeret tibi capita ipsa apud me edissertare, si tantum est otioli: idque ego haud vulgaris beneficij loco ponerem. Æ. Faxo vt sit, & hanc tibi operam dabo haut inuitus. Capitis adibo periculum dum prosim tibi, ait in Comœdia nescio quis. L. In opaco illo, frigidioréque loco sub platano propter aquæ riuum in herba tenera considamus. Æ. Vt vis. Proponebat se de tribus dicturum. L. Audio. Æ. Primùm. Certum quoddam genus vestiū conuenire his, qui se studiis liberalibus consecrassent. L. Intelligo. Æ. Secūdo loco oppugnaturum eos, qui aut nimium luxuriarentur in cultu: aut sordibus, & squalore delectarentur. L. Tripartita hæc propositio (nā secundum membrum in duas diuisum est partes) admodum mihi commoda & plana videtur. Quomodo igitur princeps illud caput explicabat? Æ. Ostendebat literatos inter profanos, Deóque dicatos homines (quos Ecclesiasticos, & Religiosos contritis jam vocibus nuncuparemus) quasi medios incedere & ita ad vtrorumq; communitatem inclinare, vt rursum ab vtrisq; non paulùm declinarent. L. Quid hinc effici volebat? Æ. Disparibus vitæ generibus institutisq; disparem respondere habitum oportere, quo illa in vulgus cognoscerentur: alioqui perturbationem & confusionem

nem

nem consecuturam. Quapropter sicut religioso suus, ciui suus, colono suus, aulico suus, militi suus, sutori, fabro, coco, venatori suus, ita consectatoribus Musarum suus quidam certus sit vestitus: quo ipsi, qui neque ad profanos, neque ad sacerdotes vsquequaque accedunt, ab vtroque ordine, & cæteris vniuersis per indicium manifestissimum internoscantur. Vt ne indumenti similitudo esse opifices nescio quos, aut agricolas, aut bellatores, aut quosdam otiosos adolescentes, de iis qui noctu plateas perambulāt, intuenti suspicionē commoueat. L. Argumentatio haud ineptè conclusa. Formámne aliquā præcipiebat? id quid ab eo desiderari video potuisse. Æ. Nullā: neq; id se facere posse affirmabat, neq; velle, quamuis posset. L. Cur nam hunc in modum se excusabat? Æ. Quoniam in ipsa vestitus honestate, de qua agebat, varietatē existere, & diuersis diuersa placere non ignorabat, suúmq; judicium in disquisitionem vocari nolebat. Tantùm admonebat, vt nec profanis, nec Ecclesiasticis omnino, aut monasticis vestibus vteremur, propter rationem quam paulò ante exposui. L. Nulláſne quasi leges dabat? Æ. Ille verò dabat, ac prudenter quidem, nec minus doctè. L. Si memoria suppetit, profer aliquas in medium. Æ. Principiò, inquit, vestitus sit, mundus. Est quippe, vt ait Seneca, natura mundum, & elegans animal homo: idcirco ipsi munda vestis appetenda est. L. Tam elegans, támque mira singularique numinis prouidentia generatum ani-

mal, vt præclara ingenia quod stupeant semper sint habitura. Æ. Vetus hæc, & omnium consensu firmata opinio. Præterea sit decorus, grauis, modestus. Nam modestia singulare est adolescentiæ decus; ea ex habitu quoque perspicitur: qui, vt risus, vt sermo, vt incessus animi, cogitationúmque character & nota non immeritò perhibetur. Quare inepta vestis ineptum, leuis leuem, muliebris effœminatum, stulta fatuum, monstrosa monstrosum: ac vicissim idonea, & grauis cordatum, prudentem, grauem arguet: atq; vt illa probrum, sic ista laudem domino suo conciliabit. Existimatio plurimi facienda est cuique nostrûm: eam haud retinebit, qui, quo pacto vestiatur, nihil referre putauerit. L. Probantur ista mihi, vt quæ maximè. Quid sequebatur? Æ. Aspere, vehementérque in eos inuehebatur, qui tam crebrò vestimentorum figuras commutarent, qui aliam semper aliámq; inuenirent. Nunc ita conformatum, & hoc colore imbutum gestant pileum, paulò post aliter, deinde rursus aliter. Hoc mense pallium panno nigro, alio viridi, aut cæruleo: nunc manicatum, mox sine manicis. Hoc semestri talis modi caligas, altero alterius modi. De calceis, thoracibus, déque putida & ridicula exterarum gentium imitatione item disserebat. Accusabat etiam morem, quo quidam capillum in humeros promittunt, eúmq; tam impexum, pinguem, incultúmq;, vt è sylua Hercynia eos, aut è specubus montanis prodiisse credas. L. Exspecto jam quid contra luxum

luxum ornatúmque superuacuum attulerit. Æ. Nitidiorem vestitum existimationem afferre hominibus: formam etiam, & dignitatem corporis augere non negabat, & in eam rem prouerbium adducebat: vestis verum facit. Versantibus autem in occupationibus litterarũ, vestitum tantummodo ab omni leuitate remotum, mediocriter elegãtem, nec adeò magnę impensæ volebat conuenire: siquidem nihil æquè ad gratiam, auctoritatémque pariendam conducat, vt eruditio, cuius illi opinionem jam sunt adepti. Non generis nobilitatem, non diuitiarum affluentiam, non consulatus, non dictaturas proinde suspicere, admirarique homines, vt sapientiam, qua proximè ad diuinam præstantiam accederemus. Hanc nobis munire ad æternitatem iter: hanc mortalitatem nostram extendere: immo in quandam immortalitatem conuertere. Quicquid est opere, aut manu factum, à confectrice omnium vetustate dissolui, obrui, ad interitum redigi: sapientiæ noceri nunquam posse. Eam à præsenti ætate non deleri, à sequente non diminui; solum sapientem generis humani legibus exemptum, cui omnia secula, vt Deo, seruiant. L. Vt me ista delectant? vt pascor? vt recreor? Æ. Quid de Socratis, aliorúmque Philosophorum honoribus imminuit vestitus abiectio? aut quemnam adeò immensum splendorum Aristoteli peperit, quod eum curiosius tonderi, gestare purpuram, & annulum consueuisse legimus? Norunt omnes in Philosophia nemini imitabi-

tabilem: tam excultum ingredi solitum, infiniti nesciunt, etiam qui literas sciunt. L. Totus pendeo ab ore tuo, mulsa loqueris. Ne cela, quæcunque occurrerint: meam enim sitim non explebis. Æ. Non ego integram orationem, sed capita duntaxat, præcipuásq; illius sententias recitaturum promisi. Atque vt ab initio multa præterij, sic modò mihi faciendum est. L. Vt lubet, molestus non ero, perge modò. Æ. Dignum reprehensione factum se existimare, quosdam studiosos à potentissimis monarchis moderatione in hoc genere superatos. Hadrianum Imperatorem frequenter satis vili tunica contectum processisse in publicum, præcinctum baltheo, in quo nihil inesset auri. Augustum non temerè aliam vestem, quàm domesticam, ab vxore, & sorore, & filia, neptibúsq; confectam induere consueuisse. Oratorem Græciæ Demosthenem propter nimis accuratum, exquisitúmq; cultum probris sæpe laceratum fuisse. Hortensium item maledicorum voculas ob nimiam munditiem, nimísq; compositum ornatum haud effugisse. Neque verò se tantummodo luxum vestium abesse postulare ab eruditis, verùm etiam mollitiem. L. Suspensis auribus ista bibam. Ad felicem auram currit cymba tua. Æ. Apage eum chirothecis tenuissima è pellicula elegantissimo opere factis, & odoratis. Alioqui me tibi dicturum puta, quod cuidam vnguentato Stoicus Zeno: quis hîc mulierem olet? Tollantur bombycinæ periscelides illæ cum laminulis, seu bracteolis minutis & au-

reis.

reis. Nec calamistris iniurantur comæ. Ne pili radantur, & barba toties. Ne speculum omni pæne hora consulatur. Ne quis plicas in veste perturbari, vt Hortensius, ægrè ferat.

Sint procul à nobis iuuenes vt fœmina compti.
Fine coli modico forma virilis amat.

Hæc omnia mulierculis concedantur, quibus á natura insitum est sese comendi, poliendi, atque ornandi, indefessum studium. Ita est ingenium muliebre. Bene cùm lauta est, tersa, ornata, ficta est, infecta est tamen. L. Bellè, ita mihi tibiq; eueniant quæ comprecamur bona. Æ. Restat vltima pars, de squalore ac sordibus. L. Spero non squalidè, neque sordidè etiam hîc oratorem tuum disputauisse. Æ. Etiam cum festiuitate, ac sale. Produxit versus Horatij de satyra.

non ego auarum.
Cùm veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.
Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines,
Quos vltra citráq; nequit consistere rectum.

Similiter ego, ait, dum curiosam indumentorum, immoderatámq;, & lasciuam elegantiã in studiosis exagito, non idcirco iisdem pannosos, squalore ac pedore obsitos incedere suadeo: mensurã enim à Pythagora in carminibus inculcatam teneri desiderio, quã deserunt non solùm qui vltra prodeunt, sed etiam qui citra resistunt. Illuuiem ac sordes nõ nisi in mendicis ferendas. Quare si quem videritis sordente circum collum indusio, veste dilori-

cata, maléque accommodata, vilissimo, ac pediculoso, cum palliolo, diruptis caligis tibiam, aut per solum calcei pedes nudatum, pulueribus inquinatum, capillo impexo ac disturbato, istunc non modò in studiosis, sed ne in mendicorum quidem grege numerandum arbitremini: est enim infra gregem ducendus: nam quod illi miseri necessitate, hic voluntate committit. Quis enim cogit? Si homo est naturâ mundum, & elegans animal, vt ex Seneca docui, hi, si naturâ immundi, inelegantésq; sunt, homines certè non sunt. Si sponte, & volentes, ac scientes, tum verò homines cùm sint, ad bestiarum se societatem aggregare gestiunt: earum, inquam, quæ in cœno volutari pro summis, & suauissimis deliciis habent. L. Porcorum est hoc quidem. Ac mihi sanè hac de re venustissimi versus in mentem incidunt è lib. 6. Lucretij. Æ. Enuntia. L.

At contra nobis cœnum teterrima cùm sit
Spurcities, eadem subus hæc jucunda videtur,
Insatiabiliter toti vt voluantur ibidem.

Æ. Nitidè, vt omnia semper, Lucretius. L. Immane quantum exopto me hunc hominem orantem, ipsiúsq; vultum & actionem esse contemplatũ. Ne sim, si ille mansuetiorũ litterarum fuit imperitus: imperitus autem? immò peritissimus. Verùm nolo te interpellare pluribus. Æ. Animi confusi, distracti, vagabundi, indiligentis non futile indiciũ videri, in cultu, cæterísq; quibus vtare rebus, non decorum, non modum, non ordinem conseruare. Vt enim intus afficimur, ita nos foris gerimus. Ne

agre-

agreſtem quidem, & ruſticanum veſtitum in ſtudioſis tolerandum: quia in ſcholas non tanquam in agrum ad fodiendum, aut arandum, ſed tanquam in templum ad concionem audiendam, precéſque concipiendas ventitamus: non cum raſtris, ſarculis, & ligonibus, ſed cum libris, atramento & calamis. L. Quanquam pollicitus ſum non interpellaturum, tamen me tenere non poſſum, quin tua bona cum venia iſtorum incompoſitorum, horridorúmque ſtudioſorum cauſſam agam, ad exercendum nonnihil ingenium. Tu quod voles reſpondeto. Æ. Sanè quàm cupio vt ita facias: tantum abeſt vt nolim. Nam vt magis magis pateſcat, aperiatúrque veritas, quaſi quodam conflictu orationum, ac diſputationis contentione efficitur. L. Non erant iſti fortaſſe tam grauibus verbis laceſſendi, ac velut de flagitioſiſſimo facinore poſtulandi. Quod enim corpus negligunt, eô fit, quia mentem nobiliorem, meliorémq; ſui partem ſtudioſiſſimè curant: & in rerum indagatione, literarúmq; meditatione toto pectore deditì, priúſne dextrum, an ſiniſtrum calceum pedi inducant: diffluénſne & laxa, an aſtricta cingulo ſit tunica: purgatúſne, an pulverulentus pileus: vbiq; integra, an alicubi rupta veſtis: recénſne, an vetus, nitens an ſqualida, cogitare nequeunt. Dummodò mens perpoliatur, inſtituatúrque diſciplinis optimis, haud multùm intereſt, quàm honorificè accipiatur corpus, cuius ſeruitio, non imperio vtimur: cui perparum ſemper ſtuduiſſe legimus, quorum

est præter cæteros in sapientiæ disciplins nobilitata industria. Quid? premo te? non sudas? Æ. Tu, si quid es facturus, alia firmiora conquiras oportet, arietésque maiores admoueas, si hunc murum quatere, & subruere moliris. Dicam candidè. Idem sibimet Orator ille obiiciebat, quod tu in præsens mihi. L. Iam istuc gaudeo, congruere cogitata mea cum ingenio illo præclarissimo, atque in illius me vestigiis pedem posuisse. Quæ fuit responsio? Æ. Primùm aiebat vota facienda tali defensori, vt ipse eiusmodi defensione nunquam egeret. L. Teneo. Æ. Deinde, vitium specie virtutis, & vmbra fallere plerósq; mortalium: & in hoc negotio neglectionem corporis vocari attentionem animi in studiis: quemadmodum auaritia nonnunquam appellari solet parsimonia, effusio liberalitas, audacia fortitudo, calliditas prudentia. L. Sic certè apud Sallustium M. Cato. Hîc mihi quisquam, inquit, mansuetudinem & misericordiam nominat? Iam pridem equidem nos vera rerum vocabula amisimus. Quia bona aliena largiri liberalitas, malarum rerum audacia fortitudo vocatur: eo respub. in extremo sita est. Æ. Non se requirere anxiam curam vestium, atque corporis, quam cum illo ardore, & cupitate sciendi cohærere, coniungíque non posse certum sit: moderatam tantum, penitúsque sobriam, quæ à communi sensu judicióque non abhorreat. Timere se, ne isti stolidum quoddam genus poëtarum æmulentur, quos commemo-

memorat Flaccus, cùm accepisset Democritum Physicum docuisse, magis ingenio, quàm arte poëtam valere, & neminem omninò poëtam futurum sine inflammatione animorum, & sine quodam afflatu quasi furoris, ideo vngues non præsecabant, non barbam tondebant, balneis carebant, conspectum hominum, frequentiámque fugiebant: atque vt præstantes poëtæ haberentur, furorem simulabant. Hos verissimè furere, & insanire pronunciat. Sic vereor, inquit, ne isti, non quia nimium in literas se abdiderint, eam ob rem corpus suum negligant: verùm idcirco curam eius intermittant, vt summoperè literis implicati, & in eas se ingurgitasse existimentur. Diogenes cùm venisset Olympiam, ibiq; adolescentes quosdam Rhodios vidisset amictu splendido: cum risu, hoc nihil est, dixit, nisi fastus. Rursus cùm in Lacedæmonios incidisset, vilibus tuniculis ac sordidis opertos: en, inquit, alius fastus. Quare mihi quoque hi, vt quos supra accusaui, ostétatores videntur: & illi Rhodiis, isti Spartanis aggregandi. L. Puer à gigante perculsus, prostratúsq; sum. Arena cedo. Æ. Nihil reliquum est, promisso satisfeci. L. Quàm vellem tecum attulisses orationem ipsam, ac de scripto ad verbum recitasses: sumptuosè epulatus essem hodie. Sed mutuam abs te sumam. Æ. Dabitur mutua quandocunque petiueris. L. Bene narras. Et huius meriti erga me tui memoriam nulla delebit obliuio. Nunc mecum pro isto labore tuó cœnabis. Æ. Seriòne hoc? L. Seriò. Æ.

Tum

cus mihi in ea Academia, atque adeò vnus de numero illorum Magistrorum est. Is oratu meo à Doctore, ac Promotore suo eam extorsit: mihi deinde describendi copiam fecit: descriptam attentius ac sæpius legi. L. Vellem placeret tibi capita ipsa apud me edissertare, si tantum est otioli: idque ego haud vulgaris beneficij loco ponerem. Æ. Faxo vt sit, & hanc tibi operam dabo haut inuitus. Capitis adibo periculum dum prosim tibi, ait in Comœdia nescio quis. L. In opaco illo, frigidioréque loco sub platano propter aquæ riuum in herba tenera considamus. Æ. Vt vis. Proponebat se de tribus dicturum. L. Audio. Æ. Primùm. Certum quoddam genus vestiũ conuenire his, qui se studiis liberalibus consecrassent. L. Intelligo. Æ. Secũdo loco oppugnaturum eos, qui aut nimium luxuriarentur in cultu: aut sordibus, & squalore delectarentur. L. Tripartita hæc propositio (nã secundum membrum in duas diuisum est partes) admodum mihi commoda & plana videtur. Quomodo igitur princeps illud caput explicabat? Æ. Ostendebat literatos inter profanos, Deóque dicatos homines (quos Ecclesiasticos, & Religiosos contritis jam vocibus nuncuparemus) quasi medios incedere & ita ad vtrorumq; communitatem inclinare, vt rursum ab vtrisq; non paulùm declinarent. L. Quid hinc effici volebat? Æ. Disparibus vitæ generibus institutisq; disparem respondere habitum oportere, quo illa in vulgus cognoscerentur: alioqui perturbationem & confusionem

nem consecuturam. Quapropter sicut religioso suus, ciui suus, colono suus, aulico suus, militi suus, sutori, fabro, coco, venatori suus, ita consectatoribus Musarum suus quidam certus sit vestitus: quo ipsi, qui neque ad profanos, neque ad sacerdotes vsquequaque accedunt, ab vtroque ordine, & cæteris vniuersis per indicium manifestissimum internoscantur. Vt ne indumenti similitudo esse opifices nescio quos, aut agricolas, aut bellatores, aut quosdam otiosos adolescentes, de iis qui noctu plateas perambulãt, intuenti suspicionẽ commoueat. L. Argumentatio haud ineptè conclusa. Formámne aliquã præcipiebat? id quid ab eo desiderari video potuisse. Æ. Nullã: neq; id se facere posse affirmabat, neq; velle, quamuis posset. L. Cur nam hunc in modum se excusabat? Æ. Quoniam in ipsa vestitus honestate, de qua agebat, varietatẽ existere, & diuersis diuersa placere non ignorabat, suúmq; judicium in disquisitionem vocari nolebat. Tantùm admonebat, vt nec profanis, nec Ecclesiasticis omnino, aut monasticis vestibus vteremur, propter rationem quam paulò ante exposui. L. Nulláſne quasi leges dabat? Æ. Ille verò dabat, ac prudenter quidem, nec minus doctè. L. Si memoria suppetit, profer aliquas in medium. Æ. Principiò, inquit, vestitus sit, mundus. Est quippe, vt ait Seneca, natura mundum, & elegans animal homo: idcirco ipsi munda vestis appetenda est. L. Tam elegans, támque mira singularique numinis prouidentia generatum ani-

F 2 mal,

mal, vt præclara ingenia quod ſtupeant ſemper ſint habitura. Æ. Vetus hæc, & omnium conſenſu firmata opinio. Præterea ſit decorus, grauis, modeſtus. Nam modeſtia ſingulare eſt adoleſcentiæ decus; ea ex habitu quoque perſpicitur: qui, vt riſus, vt ſermo, vt inceſſus animi, cogitationúmque character & nota non immeritò perhibetur. Quare inepta veſtis ineptum, leuis leuem, muliebris effœminatum, ſtulta fatuum, monſtroſa monſtroſum: ac viciſſim idonea, & grauis cordatum, prudentem, grauem arguet: atq; vt illa probrum, ſic iſta laudem domino ſuo conciliabit. Exiſtimatio plurimi facienda eſt cuique noſtrûm: eam haud retinebit, qui, quo pacto veſtiatur, nihil referre putauerit. L. Probantur iſta mihi, vt quæ maximè. Quid ſequebatur? Æ. Aſpere, vehementérque in eos inuehebatur, qui tam crebrò veſtimentorum figuras commutarent, qui aliam ſemper aliámq; inuenirent. Nunc ita conformatum, & hoc colore imbutum geſtant pileum, paulò poſt aliter, deinde rurſus aliter. Hoc menſe pallium panno nigro, alio viridi, aut cæruleo: nunc manicatum, mox ſine manicis. Hoc ſemeſtri talis modi caligas, altero alterius modi. De calceis, thoracibus, déque putida & ridicula exterarum gentium imitatione item diſſerebat. Accuſabat etiam morem, quo quidam capillum in humeros promittunt, eúmq; tam impexum, pinguem, incultúmq;, vt è ſylua Hercynia eos, aut è ſpecubus montanis prodiiſſe credas. L. Exſpecto jam quid contra

luxum

luxum ornatúmque ſuperuacuum attulerit. Æ. Nitidiorem veſtitum exiſtimationem afferre hominibus: formam etiam, & dignitatem corporis augere non negabat, & in eam rem prouerbium adducebat: veſtis verum facit. Verſantibus autem in occupationibus litterarũ, veſtitum tantummodo ab omni leuitate remotum, mediocriter elegãtem, nec adeò magnę impenſæ volebat conuenire: ſiquidem nihil æquè ad gratiam, auctoritatémque pariendam conducat, vt eruditio, cuius illi opinionem jam ſunt adepti. Non generis nobilitatem, non diuitiarum affluentiam, non conſulatus, non dictaturas proinde ſuſpicere, admirarique homines, vt ſapientiam, qua proximè ad diuinam præſtantiam accederemus. Hanc nobis munire ad æternitatem iter: hanc mortalitatem noſtram extendere: immo in quandam immortalitatem conuertere. Quicquid eſt opere, aut manu factum, à confectrice omnium vetuſtate diſſolui, obrui, ad interitum redigi: ſapientiæ noceri nunquam poſſe. Eam à præſenti ætate non deleri, à ſequente non diminui; ſolum ſapientem generis humani legibus exemptum, cui omnia ſecula, vt Deo, ſeruiant. L. Vt me iſta delectant? vt paſcor? vt recreor? Æ. Quid de Socratis, aliorúmque Philoſophorum honoribus imminuit veſtitus abiectio? aut quemnam adeò immenſum ſplendorum Ariſtoteli peperit, quod eum curioſius tonderi, geſtare purpuram, & annulum conſueuiſſe legimus? Norunt omnes in Philoſophia nemini imi-

F 3 tabi-

tabilem: tam excultum ingredi solitum, infiniti nesciunt, etiam qui literas sciunt. L. Totus pendeo ab ore tuo, mulsa loqueris. Ne cela, quæcunque occurrerint: meam enim sitim non explebis. Æ. Non ego integram orationem, sed capita duntaxat, præcipuásq; illius sententias recitaturum promisi. Atque vt ab initio multa præterij, sic modò mihi faciendum est. L. Vt lubet, molestus non ero, perge modò. Æ. Dignum reprehensione factum se existimare, quosdam studiosos à potentissimis monarchis moderatione in hoc genere superatos. Hadrianum Imperatorem frequenter satis vili tunica contectum processisse in publicum, præcinctum baltheo, in quo nihil inesset auri. Augustum non temerè aliam vestem, quàm domesticam, ab vxore, & sorore, & filia, neptibúsq; confectam induere consueuisse. Oratorem Græciæ Demosthenem propter nimis accuratum, exquisitúmq; cultum probris sæpe laceratum fuisse. Hortensium item maledicorum voculas ob nimiam munditiem, nimísq; compositum ornatum haud effugisse. Neque verò se tantummodo luxum vestium abesse postulare ab eruditis, verùm etiam mollitiem. L. Suspensis auribus ista bibam. Ad felicem auram currit cymba tua. Æ. Apage cum chirothecis tenuissima è pellicula elegantissimo opere factis, & odoratis. Alioqui me tibi dicturum puta, quod cuidam vnguentato Stoicus Zeno: quis hîc mulierem olet? Tollantur bombycinæ periscelides illæ cum laminulis, seu bracteolis minutis & au-

reis.

reis. Nec calamiſtris iniurantur comæ. Ne pili radantur, & barba toties. Ne ſpeculum omni pæne hora conſulatur. Ne quis plicas in veſte perturbari, vt Hortenſius, ægrè ferat.

Sint procul à nobis iuuenes vt fœmina compti.
Fine coli modico forma virilis amat.

Hæc omnia mulierculis concedantur, quibus á natura inuſtum eſt ſeſe comendi, poliendi, atque ornandi, indefeſſum ſtudium. Ita eſt ingenium muliebre. Bene cùm lauta eſt, terſa, ornata, ficta eſt, infecta eſt tamen. L. Bellè, ita mihi tibiq; eueniant quæ comprecamur bona. Æ. Reſtat vltima pars, de ſqualore ac ſordibus. L. Spero non ſqualidè, neque ſordidè etiam hîc oratorem tuum diſputauiſſe. Æ. Etiam cum feſtiuitate, ac ſale. Produxit verſus Horatij de ſatyra.

non ego auarum.
Cùm veto te fieri, vappam iubeo ac nebulonem.
Eſt modus in rebus, ſunt certi deniq; fines,
Quos vltra citráq; nequit conſiſtere rectum.

Similiter ego, ait, dum curioſam indumentorum, immoderatámq;, & laſciuam elegantiã in ſtudioſis exagito, non idcirco iiſdem pannoſos, ſqualore ac pedore obſitos incedere ſuadeo: menſurã enim à Pythagora in carminibus inculcatam teneri deſidero, quã deſerunt non ſolùm qui vltra prodeunt, ſed etiam qui citra reſiſtunt. Illuuiem ac ſordes nõ niſi in mendicis ferendas. Quare ſi quem videritis ſordente circum collum induſio, veſte dilori-

cata, maléque accommodata, vilissimo, ac pediculoso, cum palliolo, diruptis caligis tibiam, aut per solum calcei pedes nudatum, pulueribus inquinatum, capillo impexo ac disturbato, istunc non modò in studiosis, sed ne in mendicorum quidem grege numerandum arbitremini: est enim infra gregem ducendus: nam quod illi miseri necessitate, hic voluntate committit. Quis enim cogit? Si homo est naturâ mundum, & elegans animal, vt ex Seneca docui, hi, si naturâ immundi, inelegantésq; sunt, homines certè non sunt. Si sponte, & volentes, ac scientes, tum verò homines cùm sint, ad bestiarum se societatem aggregare gestiunt: earum, inquam, quæ in cœno volutari pro summis, & suauissimis deliciis habent. L. Porcorum est hoc quidem. Ac mihi sanè hac de re venustissimi versus in mentem incidunt è lib. 6. Lucretij. Æ. Enuntia. L.

At contra nobis cœnum teterrima cùm sit
Spurcities, eadem subus hæc jucunda videtur,
Insatiabiliter toti vt voluantur ibidem.

Æ. Nitidè, vt omnia semper, Lucretius. L. Immane quantum exopto me hunc hominem orantem, ipsiúsq; vultum & actionem esse contemplatũ. Ne sim, si ille mansuetiorũ litterarum fuit imperitus: imperitus autem? immò peritissimus. Verùm nolo te interpellare pluribus. Æ. Animi confusi, distracti, vagabundi, indiligentis non futile indiciũ videri, in cultu, cæterísq; quibus vtare rebus, non decorum, non modum, non ordinem conseruare. Vt enim intus afficimur, ita nos foris gerimus. Ne

agre-

agrestem quidem, & rusticanum vestitum in studiosis tolerandum: quia in scholas non tanquam in agrum ad fodiendum, aut arandum, sed tanquam in templum ad concionem audiendam, precésque concipiendas ventitamus: non cum rastris, sarculis, & ligonibus, sed cum libris, atramento & calamis. L. Quanquam pollicitus sum non interpellaturum, tamen me tenere non possum, quin tua bona cum venia istorum incompositorum, horridorúmque studiosorum caussam agam, ad exercendum nonnihil ingenium. Tu quod voles respondeto. Æ. Sanè quàm cupio vt ita facias: tantum abest vt nolim. Nam vt magis magis patescat, aperiatúrque veritas, quasi quodam conflictu orationum, ac disputationis contentione efficitur. L. Non erant isti fortasse tam grauibus verbis lacessendi, ac velut de flagitiosissimo facinore postulandi. Quod enim corpus negligunt, eô fit, quia mentem nobiliorem, melioremq; sui partem studiosissimè curant: & in rerum indagatione, literarúmq; meditatione toto pectore dediti, priúsne dextrum, an sinistrum calceum pedi inducant: diffluénsne & laxa, an astricta cingulo sit tunica: purgatúsne, an puluerulentus pileus: vbiq; integra, an alicubi rupta vestis: recénsne, an vetus, nitens an squalida, cogitare nequeunt. Dummodò mens perpoliatur, instituatúrque disciplinis optimis, haut mulùm interest, quàm honorificè accipiatur corpus, cuius seruitio, non imperio vtimur: cui perparum semper studuisse legimus, quorum

memorat Flaccus, cùm accepiſſet Democritum Phyſicum docuiſſe, magis ingenio, quàm arte poëtam valere, & neminem omnino poëtam futurum ſine inflammatione animorum, & ſine quodam afflatu quaſi furoris, ideo vngues non præſecabant, non barbam tondebant, balneis carebant, conſpectum hominum, frequentiámque fugiebant: atque vt præſtantes poëtæ haberentur, furorem ſimulabant. Hos veriſſimè furere, & inſanire pronunciat. Sic vereor, inquit, ne iſti, non quia nimium in literas ſe abdiderint, eam ob rem corpus ſuum negligant: verùm idcircò curam eius intermittant, vt ſummoperè literis implicati, & in eas ſe ingurgitaſſe exiſtimentur. Diogenes cùm veniſſet Olympiam, ibiq; adoleſcentes quoſdam Rhodios vidiſſet amictu ſplendido: cum riſu, hoc nihil eſt, dixit, niſi faſtus. Rurſus cùm in Lacedæmonios incidiſſet, vilibus tuniculis ac ſordidis opertos: en, inquit, alius faſtus. Quare mihi quoque hi, vt quos ſupra accuſaui, oſtẽtatores videntur: & illi Rhodiis, iſti Spartanis aggregandi. L. Puer à gigante perculſus, proſtratúſq; ſum. Arena cedo. Æ. Nihil reliquum eſt, promiſſo ſatisfeci. L. Quàm vellem tecum attuliſſes orationem ipſam, ac de ſcripto ad verbum recitaſſes: ſumptuosè epulatus eſſem hodie. Sed mutuam abs te ſumam. Æ. Dabitur mutua quandocunque petiueris. L. Bene narras. Et huius meriti erga me tui memoriam nulla delebit obliuio. Nunc mecum pro iſto labore tuo cœnabis. Æ. Seriòne hoc? L. Seriò. Æ.

Tum

TANO PROPTER AQVVLAM) *Dicta est ἀπὸ τοῦ πλατέος hæc arbor: quoniam est patulis diffusa ramis, vnde ἀμφιλαφὴς à Græcis. Ob solam vmbram, potatoribus præsertim, erat in delicijs. Ab Horat. Ode 15. lib. 2. cælebs dicitur, quod non quemadmodum vlmus ad sustentādas vites adhiberetur. Ode 11. lib. eiusdē. Cur non sub alta vel platano, vel hac Pinu jacentes, &c. potamus vncti? Virgil. Georg. 4. Iámq; ministrantem platanum potantibus vmbram. Tantus item honos ei habebatur, vt mero infuso enutriretur. Plinius lib. 12. cap. 1. Martial. de platano Cordubensi. Creuit & infuso lætior vmbra mero. De Xerxe Persarum Rege, quo pacto is platanum à se amatam magnificentissimis ornamentis coluerit, Aelian. lib. 2. cap. 14. variar. histo. Platanon est locus platanis consitus. Plin. iunior epist. 3 lib. 1. Quid agit Comum tuæ, meæq; deliciæ? quid plata non opacissimus? Considet autem sub platano disputaturus cum Phædro apud Platonem Socrates, & apud Ciceronem 1. de Orat. Crassus cum Scæuola, Antonio, Cotta, Sulpitio.* NON GENERIS NOBILITATE, NON DIVITIARVM) *Cùm laudamus amplissimo genere ortùm, parentes auósque laudamus. Cùm diuitem & copiosum, fortunæ est benignitas. Cùm præualentem viribus ac sanum, morbi præda est. Cùm forma egregium, senectute flos ille deflorescet. Cùm doctrina, & probatis moribus excellentem, ipsum planè hominem laudamus. Hæc quippe bona nec à parentibus ad nos perueniunt: nec à casu & fortuna pendent: nec temporum vicissitudini subijciuntur. Et qui hæc secum portat, omnia secum portat.* DECVS ARISTOTELI PEPERIT) *Præter Laërt. lege Aelianum cap. 19. lib. 3. Vnam dissidij caussam inter ipsum & Platonem hanc quoque fuisse narrat, quod vitam, & Pla-*

& Platonem hanc quoque fuisse narrat, quod vitam, & superuacaneum corporis, delicatioremq́ ornatum non probaret in Aristotele Plato. ORATOREM GRÆCIÆ DEMOSTHENEM) *Quàm sollicitè nitorem, venustatem, munditiam vestitus consectati sint Demosthenes, & Hortensius, quo pacto hic diem collegæ dixerit, quod ei in loco angustiore fortè obuius togæ structuram disturbauerat: qui item speculum sæpius consulebat. Gell. l. 1. c. 5. Et hortabatur adolescentes Socrates, vti speculum frequenter inspicerent. Ac si quidẽ essent formosi, adhiberent studium ne pulchritudinem prauitate morum contaminarent: sin autem deformes, corporis vitium virtute morum, hoc est animi pulchritudine corrigerent. Plut. in præcept. coniugal.* A PYTHAGORA IN CARMINIBVS) μέτρον δ᾽ ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον. *Præstat quauis modus optimus in re. Quæ exuperantia, & defectione peccantur, ijs nos modus per medium incedens, & vitia vtrinque jacentia declinans liberat. Quia ergo in victu, vestitu, domicilio, & supellectili, & alijs ad corpus spectantibus vel ad luxum abduci, vel nimiam tenuitatem sordesq́ procedere possumus, caueamus ne à mediocritate vnquam aberremus. Quoniam enim animus intelligentia præditus corpori moderatur, omnia etiam quæ corporis sunt, cum intelligentia & ratione consentire oportet: quæ neque luxum, neq; sordes patiens, cum dignitate sua judicat omnia debere congruere. Hierocles comment.* NON MODO IN STVDIOSIS, SED NE) *Vsitatißimum est veteribus, non modo, pro, non modo non. Cuius quanquam ratio constare nulla videtur, nihilominus in vsu loquendi ipsam bene loquentiũ consuetudinẽ pro ratione habendam ducimus. Cic. ad Lentul. Non modò præmijs, quæ apud me minimùm valent, sed ne* pericu-

periculis quidem compulsus vllis. Pro Sext. Roscio. Qui tantum facimus commiserunt, non modò sine cura quiescere! sed ne spirare quidem sine metu possunt. Et alias persæpe. Liuius l. 25. Postremo ita consuetudine mali efferauerant animos, vt non modò lacrymis, justóq; comploratu prosequerentur mortuos, sed ne efferrent quidem, aut sepelirent. Lege Muret c. 7. l. 10. Idipsum Manut. alicubi comment. in epistolas multis exemplis. IMPERITVS AVTEM?) *Iucunditate quadam permulcentur aures, cùm hæc particula, & vltimum verbum præcedentis sententiæ cum interrogatione ipsi sententiæ affirmanti mox subijcitur, cum his verbis, immo verò. Cic. ad Att. Sed ferendus tibi in hoc meus error, ferendus autē? immo verò etiam adiuuandus. Et omisso, autē. Cic. pro Mil. Quæ quāuis etiam mediocrium delictorum conscientiam pertulissent, vt sustinuit, dij immortales, sustinuit? immo verò vt cōtempsit?* AD CONCIONEM AVDIENDAM) *Triplex vis est huius nominis. Significat enim suggestum, & locum vnde verba fiunt. Hinc illud, in concionē ascendere, & pro concione quippiam dicere. Cætum conuocati, seu assistentu populi conuentū. Sallust. concione aduocata huiuscemodi orationem habuit. Cic. in Orat. Conciones sæpe exclamare vidi, cùm aptè verba cecidissent. Orationem deniq; ipsam. Cic. ad Dolabellam. legi concionem tuam, nihil illa sapientius. Sallust. concione habita.* MELIOREMQVE SVI PARTEM) *Cùm constemus ex animo & corpore, & illo quidem immortali, ac diuinæ naturæ persimili, hoc autem caduco, & communi cū belluis: cùm, inquam, ille sit dux & imperator vitæ mortaliū, vt ait Crispus, in quo est cōsiliū, mens, ratio, ingeniū memoria, p quæ nominis acquiritur æternitas, quis eā dubitet meliorē nostri partē nominare?* RECENSNE, AN VETVS)

Recens

Recens & nouum ita differunt, vt vetus, & antiquum: & quæ sequuntur apud Manut. in epist. 21. l. 11. IN RERVM INDAGAT. LITERARVMQVE MEDITATIONE, DEDITI) *Quod nunc studere alicui rei, & alicui rei deditum esse dicimus, id veteres studere in aliqua re, & in aliqua re deditum esse dicebant. Cato. Poëticæ artis honos non erat. Si quis in ea re studebat, aut sese ad conuiuia applicabat, grassator vocabatur. Lucret. lib. 3. Et simul in pugnæ studio quod dedita mens est. Rursum l. 4. Præterquam quibus est in rebus deditus ipse. Catull.*

Ne leuis tuus in mala
Deditus vir adultera.

In quem versiculum hæc Muretus. DIOGENES CVM VENISSET OLYMPIAM) *Hac de re Ælian. lib. 9. cap. 34. Ad reprehensionem sordidorum istorum, & ipso incultu sapientiam simulantium permultum facit epist. 5. Senecæ, ad quam vide notas Mureti.* SI TAMEN QVOTIDIANI VICTVS TVI) *Plaut. Capt.*

Nec nihil hodie, nec multò plus tu hic edes, ne frustra sies:
Proin' tu tui quotidiani victi ventrem ad me afferas.

Victi, pro victus, vt alia non pauca, quæ nunc sunt quarti ordinis, antiqui patrio casu per secundum efferebant, vt senati, ornati, tumulti, &c. Versus hunc sensum continet. Ventrem afferas parabili, & quotidiano victu tuo contentum, escas exquisitas non appetentem. Scrupos am porrò viam commeatis victus (vt est in ead. comœdia) qui difficili, latebrosa, salebrosa via quæritur: hoc est, qui impedio magno paratur, quoniam minimè vilis, sed lautus est ac preciosus. QVANTVM OPERIS FECERIM HAVD POENITET)

Terent.

Terent. Heaut. At enim me quantum hic operis fiat pœnitet. Id eſt, parum videtur. Pœnitet enim eum, qui parum putat. Virgil. eclog 3. Nec te pœniteat calamo triuiſſe labellum. Cic. 1. Offic. Tamdiu autem velle debebis, quoad te quantum proficias non pœnitebit. Quæ hoc dialogo, & proximè ſuperiore, & ſequenti de ratione veſtitus aguntur, pro inſtituto noſtro agenda nobis fuerunt: cùm in hoc etiam ſita ſit morum quædam honeſtas ac turpitudo. Et habemus auctores magnos viros, quos accuſabunt, ſi qui iſta fortaſſe arroſerint.

PROGYMNASMA
DECIMVM QVARTVM.

Decorum veſtium generatim.

SALVIVS, FELICIANVS, NICASIVS diſcipuli EVPHRONIVS magiſter.

SALVIVS. Cùm tu, obſeruande doctor, pectora noſtra non minus morum amabilium, & antiquorum, quàm literarum præceptionibus quotidie formare atque excolere, quantum animo conniti, quantum larga opera conſequi potes, non intermittas, nóſque in vtroque auctus adipiſci tota cogitatione cupiamus non pœnitendos, magno abs te opere petimus & quæſumus, ſi id abſq; moleſtia tua poteris, nos doceas, quæ in veſtitu adoleſcentibus juxta, ac viris fugienda, quæ

 præ-

præſtâda ſint. E. Multa ſunt, Sed capitib⁹ aliquot rem comprehendere tentabo. F. Optimè, ſic facilius meminerimus quæ audiemus. N. Et tibi explicationis labor non erit æquè onerofus. E. Inprimis conſiderandũ opinor cuiq;, qua fortuna, qua conditione & ſtatu ſit. Nobili genere procreatos, benéq; nummatos, ac magiſtratum gerentes ornatus decet exquiſitior, ac delicatior: pauperes, ignotos, obſcuros, terræ filios ſimplicior, nec magno impendio cõparatus. Quapropter Reges, Principes, Dynaſtę Attalicis, auróue intertextis, phrygianis & conchyliatibus veſtibus vtantur. Viri ſanguine illuſtres, qui ſummam gerunt Rempub. rectores prouinciarum atq; vrbium ſericis, vndulatis, damaſcenis, holoſericis, atque etiam purpuratis, ſeu oſtrinis cooperiantur. Locupletes quoque ad tegendum corpus pro pecuniarum ſuarum magnitudine pannos emant lineos, & laneos, carbaſinos, byſſinos, bombycinos, & pelles laboratas vulpium, luporum, muſtelarum domeſticarum, aliarumq; animantium, atque è peregrinis item regionibus allatum corium, vnde ſibi thoraces, ſcortea colobia, & alia parent quæ libuerit. S. Tenemus hoc. E. Intuenda eſt item natio, & populus apud quem vita degitur. Nam ſicut non omnis tellus fert omnia; ita alia alibi, quà moribus, cibo, veſtitu, legibus vſitata ſunt, decoráque habentur: quæ ſi quis omittat, aut etiam ſi contrà quid agat, culpam committere videatur. Quid videatur? immo aliquando puniatur. N. Res ita eſt.

E. Fo-

E. Foro igitur, ac scenæ pareamus, & illud Germanorum sermone jactatum ante oculos proponamus, ländtlich sittlich. Si populares mei capillum tondeant, nolim ego capillatus incedere. Si barbã nutriant, me quoque barbatum esse juuet. Si hoc genus, & hanc formam vestis probare incipiant, eáq; passim vtantur, quamuis mihi adeò non arrideat, vtar ea tamen, & ad vulgatam consuetudinem accommodabo morem meum: ne quis putet statuisse me repugnare vnum omnibus: quod maximè inuisos reddit, & omnium in nos oculos cum odio, velut in monstra quædam, prodigiáque conuertit. F. Sunt quibus discolor vestitus placet: nobis haud ita. Nec Itali, aut Galli amiciuntur laneis ac pellitis, vti nos. Hungari strictas, & infra poplites demissas gerunt tunicas; femoralia turgentia auersãntur. Illorum sunt ferrata calceamenta, præter morem aliorum. E. Quis omnes varietates enumerauerit? N. Quid insuper obseruandum præcipis? E. Tempori quoque seruiendum. Nam non omnia vbiq; nec semper placent omnibus. In luctu lugubre, id est pullum tegumentum vsurpandum est, quod alicubi locorum cucullum adiunctum habet. In nuptiis nitidæ, ac segmentatæ vestes sunt aptiores: & festis diebus quis nolit incedere cultior? De Kal. Ianuariis, quo die desig. Coss. inibant. Ouid. 1. Fast,

Vestibus intactis Tarpeias itur ad arces:
Et populus festo concolor ipse suo est.

Taceo in æstu nõ probari vellera ouium, aut abol-

las: in hyeme vestes è tela, aut corio confectas. Iter facientibus lacernæ, siue penulæ sunt vtiles, & ad solem defendendum causiæ. S. Vt hæc tria quæ hactenus disseruisti seruentur, nihilominus peccari, & ab eo quod deceat discedi posse credimus. E. Vtique potest. F. Doce quonam modo. E. Si qua vestis eum vsum, & commodum non præstat, cuius caussa inuenta est vestis, quis dubitet ea paranda frustra consumptam esse pecuniam? S. Sed enim de veste vt de domo sentiendum opinor: quam cùm necessitas inuenerit, quo nimirum ab iniuriis cœli tuti esse possimus, ornatus postmodum ad eam accessit: sic cùm tegendi corporis gratia reperta initio sit vestis, additus est ei postea decor & elegantia. Quare quamuis non omnes vsus vestimenti impleat tunica, seu palla, seu quid aliud, poterit tamen dici, & esse vestis. E. Quid opus illis syrmatis, quibus humus verritur, puluerúmque nubes excitatur? quibus lætentur fœminæ, vt superbas pauonum caudas imitentur. Quid tæniæ tot, ac redimicula sæpe in vestibus? quid faciunt tot striæ, tot vncinuli, tot vndæ? vndas enim togæ quædam ob nimiam longitudinem, & laxitatem imitantur. Non culpauerim quod pulchrum, quod elegans, quod ornatum; sed quod inane, quod redundans, id vitupero; nimámque vt in victu, sic in cultu corporis profusionem cum sanctissimis viris, etiam cum Apostolis reprehendo. In memoria habeo sententiam Isocratis, ex aureola parænesi ad Dæmonicum. εἶναι βούλου τὰ

περὶ

περὶ τὴν ἐσθῆτα φιλόκαλος, ἀλλὰ μὴ καλλωπιστής. ἔστι γὰρ φιλοκάλου μὲν τὸ μεγαλοπρεπές, καλλωπιστοῦ δὲ τὸ περίεργον. In vestitu fac ornatum probes, luxum repudies. Habet autem ornatus magnificentiam, luxum redundantiam. N. Tu, si apud mulieres tibi esset oratio, plurima aduersus earum in vestimentis licentiam disputares. Nauis, & mulier nunquam satis ornantur, dicebat Cato. E. Verum: Euripidem me experirentur. Turpe autem, & inhonestum est discinctum ingredi. Argumentum est hoc ipsum mollitiei, dissolutionis, socordiæ, desidiæ. Imperatores quondam milites delinquentes hac pœna vlciscebantur. Romani præterea captiuos hostes sub iugum discinctos mittebant. Ad hæc turpis est in vestitu breuitas, vt partes illæ appareant. S. Intelligimus quas partes dicas, OEpido nihil opus. E. Id in palliis vehementer est indecorum. F. Ita est. E. Dissectas quoque amare vestes, vereor ne sit hominũ dissectas mentes possidentium. Quocirca aut nihil in hoc genere probem, aut modicum. N. Siccine vt meus thorax, & femoralia minutis sectionibus distinguuntur? E. Admodum. F. Diuersos colores in vestibus? E. Ego vt laudem, nondum adducor. Ne quid lasciuiæ, fastus, luxus, nouitatis præferat vestis, & à sordibus aliena sit prorsus ac libera. Præcipiendum quoque adolescentibus, vt ne ad cubitum, sicut salsamentarij & figuli se emungant. Vt vestes in latus, aut in tergum diffluere ne sinant: bene compositas, & circa collum, pectús-

G 3 que

que clauſas habeant. Si quam nouam, & pulchram induerint, ne gaudio intemperanter exultent: ne ſe circumſpectent,atque apud alios ſuperbè oſtentent: eſt enim hoc odioſum. S. De femoralibus follicantibus,) Bloderhoſen) quid cenſes? quibus ſunt aptiſſima? E. Sutoribus, ſartoribus, militibus: illa præcipuè, quæ infra genua demittuntur, quibus Æolus includere potuiſſet etiam plures ventos, quàm in vtre illo, quem Vlyſſi nauigaturo tradidit. F. Calcei feneſtrati quorum ſunt? D. Haud ſcio an grauium virorum, an ſtudioſorum adoleſcentum, quos grauitati in hoc quoque morigerari mos bonus eſt. N. Crepidas,& ſicyonia, item pedulia non interdicis nobis? E. Hyeme non interdico: ipſemet crepidatus incedo: ſandalia & ſicyonia fœminis relinquamus. N. Vincula illa calcearum ſerica,rubra, flaua, viridia, cærulea ecquid approbas? E. Delicatorum iuuenum,& nouitatis affectantium ſunt. S. Quid de pileis acuminatis, in quibus flores, auium plumæ, & ſpiræ admirabiles? E. Ornatus puerilis, leuis, profanus. F. Ocreæ num decent ſtudioſum? E. Si aut equitet,aut per lutum gradiatur: alioqui ruſticorum ſunt ocreæ. S. Quid bardocucullus? E. Honeſtum pallium eſt magis, quàm ſcholaſticum. Honeſtiora autem pallia manuleata,quæq; non carent laciniis, & genua obuelant. N. Quis color in veſte probatiſſimus? E. Simplex,& vnius generis. N. Et quis hic? E. Niger. S. Voluntati noſtræ paruiſti ſatis. Tuis præceptis

ceptis vicissim obtemperabimus sedulò, humanissime Præceptor. F. Quoad nobis vita suppetet.

ANNOTATIONES.

TERRÆ FILIOS) *In homines obscuros, ignotos & ignobiles, quorum parentes maioresque ignorarentur, contorquebant: siquidem terra communis est & antiquissima omnium mater, ideoque magna parens dicta Ouid. 1. Metamorph. Hoc sapiens ille Brutus ab oraculo Delphico rediens, & velut si prolapsus cecidisset eam osculo contingens monuit. Liuius lib. 1. Ouid. 2. Fast. Tertull. Apologet. Nam & terræ filios vulgus vocat, quorum genus incertum est. Cicer. epist. 9. lib. 7. Cn. Octauius, an Cn. Cornelius? tuus quidem familiaris, summo genere natus, terræ filius. Et epist. 11. l. 1. ad Attic. Huic terræ filio nescio cui committere epistolam tantis de rebus non audeo. Virtute porro, prudentia, viribus præstantissimos Iouis, vt Æacum, Minoa, Sarpedonem; immanes & ab omni humanitate remotos Neptuni filios appellatos à poëtis, vt Cyclopa, Cercyona, & Lestrygonas memorat Gellius lib. 15. c. 21. Qui autem dicti sint filij Cæli, filij Dei, Rhodigin. lib. 3. cap. 8.* ATTALICIS VESTIBVS) *Attalus fuit Pergami totiusque Asiæ Rex opulentissimus, qui pop. Rom. hæredem instituit. In cuius aula primùm inuenta dicuntur magnifica tapetia, quæ aulæa vocamus. Idem inuenit aurum intexere vestibus. Plinius l. 8. vnde cognomen Attalicis. Horat. Ode 1. lib. 1. Attalicæ conditiones sunt amplissimæ ac splendidissimæ.* ETIAM PVRPVRATIS) *Vestem purpuream à coccinea differre ostendit Brod. Miscell. lib. 1. cap. 8.* MVSTELARVM

DOMESTICARVM) *Mures etiam has bestiolas appellari, & pelles murinas docuit Turneb. lib. 15. cap. 23. Germanicè* Mader. SCORTEA COLOBIA) *Colobium vestis, seu tunica longa sine manicis, quo veteres magis utebantur, ne scilicet impeditiores essent. Vox profecta non à collo, sed* ἀπὸ τοῦ κολοβοῦ, *quod mutila truncata sit. Veruntamen cum Nomenclatore scorteum, seu coriaceum colobium libenter appellauerim, quod Germani* ein lederen Goller / *est enim id etiam* κολοβόν FORO AC SCENÆ PAREAMVS) *Scenæ seruire, est tempori sese, rebúsq; præsentibus accommodare. Translatum ab histrionibus, quibus vna hæc cura, vt placeant spectatoribus, ne exsibilentur. Eandem vim habet, uti foro. Id est, præsentem statum boni consulere. Seneca. Vtamur foro, & quod sors feret, æquo feramus animo. Terent. Phorm. Scisti uti foro : in quem locum lege Donat.* SEGMENTATE VESTES) *Segmenta sunt fasciæ, quod muliebribus vestimentis ad oram circumcirca assuuntur ornamenti caussa. Hinc segmentatæ vestes, hoc ornatu insignes. Aut ita. Segmenta sunt purpurei, aureiue panni virgæ quasi, & zonæ, quæ vestibus ad ornatum inseruntur, quibus illæ versicolores redduntur, tanquam limbis & institis. Turneb. libro quarto, capite vigesimo tertio. Isid. lib. 19. c. 22.* AD SOLEM DEFENDENDVM) *Defendere, latinis crebro valet idem quod arcere, excludere, prohibere, depellere, propulsare. Cic. pro Sext. Roscio. Iniuriam nouo scelere conflatam putant oportere defendi: defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent. Pro Milone. Cùm vi vis illata defenditur. In Catone, & nimios solis defendit ardores. Cæsar lib. 1. de bello Gall. & quod non bellum intulerit, sed defenderit. Plaut. Rudent. ut illos serues, vim defendas.*

fendas. Horat. sat.3. libro primo, toga quæ defendere frigus, Quamuis crassa queat. Sic defensor valet repulsor. Cic. pro Mil. loquens de seruis Milonis, qui Clodium domino suo insidiantem occiderant. Quos nisi manu misisset, tormentis etiam dedendi fuerunt conseruatores domini, vltores sceleris, defensores necis. Eodem modo Euripidem in fabula cui nomen Troades, cepisse verbum ἀρήγειν *quod alioqui* βοηθεῖν, *opem ferre exponitur, animaduertit Victor. libro trigesimo, capite vndecimo.* SVPERBAS PAVONVM CAVDAS) *Turneb. libro nono, capite sexto, explanans illud Horat. libro primo, sat. 1. nihilo vt sapientior ille, Qui te deridet caudam trahat: existimat caudam trahere esse magnificè superbéque incedere, vt qui talari toga palla ue ornati longo syrmate verrunt terrã. Horat. ad Pison. traxitque vagus per pulpita vestem, id est, magnificè incessit saltans. Nam ad syrma allusum esse puto, quod à tractu nomen est adeptum: aut, (quod non æqui placet) tractum erit ab auibus, vt gallis gallinaceis & pauonibus, qui sua insolescere videntur cauda. vnde Horat. l. 2. sat. 2. & picta pandat spectacula cauda. Trahit igitur caudam qui sibi placet, séque sapientem arbitratur.*
NAVIS, ET MVLIER) *Plaut. Pœnulo.*

Negotij sibi qui volet vim parare,
Nauem & mulierem, hac duo comparato,
Nam nulla magis res duæ plus negotij
Habent, forte si occœperis exornare.
Neque vnquam satis hæ duæ ornantur,
Neque eis vlla ornandi satis satietas est.

EVRIPIDEM ME EXPERIENTVR) *Qui hunc Tragicum legerunt, ignorare neutiquam possunt, quàm acerbo is mulierum odio imbutus fuerit, quámque jure* μισογύνης *dictus sit. Vbicunque datur occasio, miseras contumeliosissimè*

vexat. ARGVMENTVM EST HOC IPSVM) *D. Basilius in illa longiuscula & pulcherrima epistola ad Greg. Theologũ, qua vitam solitariam commendat, inter alia præcepta, de cinctu hæc præscribit,* χιτὼν διὰ ζώνης, *&c. Tunica per cingulum adstringatur corpori. Cinctus autem neque supra ilia adhibeatur, quia mulierũ: neq; laxus sit, vt tunica diffluat, quia hoc desidiosorum ac mollium est.* QVIBVS ÆOLVS INCLVDERE POTVISSET) *In 10. Odyss. ventorum pater Æolus ventis reliquis vtre illo quem Vlyssi tradiderat inclusis, solum Zephyrum dimittit liberum, cuius ille flatu in patriam deferatur. Meminit Horat. Ode 3. l. 1.* SICYONIA, PEDVLIA) *Sicyon vrbs Peloponnesi, in qua delicati, elegantésq; admodũ, & fœminis, quàm viris aptiores calcei conficiebantur. Eiusmodi orationẽ Lysiæ sibi videri dixit in carcere Soc. 1. de Orat. Lucret. in 4. Vnguenta & pulchra in pedibus sicyonia rident. Lucilius. Et pedibus leua sicyonia demit honesta. Hesychius,* σικυώνια, γυναικεῖα ὑποδήματα. *Vtebantur & saltatores conuiuijs. Prouerb. Calcei sicyonij, de re pulchra, sed qua parum deceat virum. Pedule, inquit, Cornelius Fronto, sub pedibus præstat vtilitatem. Existimat Nomenclator, esse laneum calceum, qui plantis tanquam solum quoddam aduersus frigora substernitur.* Wullen Socken. *Magius l. 3. c. 3. linteos calceos Frontonem intellexisse credit. Ibidem multa de fasc[ii]s cruralibus, calceorũ generibus, feminalibus, tibialibus, ocreis, & originatione vocis, crepida.* SANDALIA FÆMINIS) *Sandalium fuit genus calceamenti sumptuosum, diuitúmq; fœminarum proprium. Victor. lib. 14. c. 15.* BARDOCVCVLLVS) *Genus pallij, cucullum habens adiectum, & è panno crassiore. Simile est, quod ab inuentorib⁹ Hispanicum nominatur,* ein spanische

nische Kappen. QVÆQVE NON CARENT LACINIIS) *De vocabulo, lacinia, copiose eruditeq; disseruit in Epist. 21. lib. 16. Manut.*

PROGYMNASMA DECIMVM QVINTVM.

Muliebris cultus.

PRISCVS, ZACHARIAS.

PRISCVS. Pol hic quidem fungino genere est, capite se totum tegit. Quis horsum se capessit? quis hic petasatus mihi fit obuiam? Hem, sodalis est meus. Zacharia, ego te saluto, voce summa, quoad vires valent. Z. Et ego te. P. Vnde redis sudoris oppletus ac pulueris? Z. Inde quo iueram. P. Ludis me. Censen' me scire quò tu iueris? Z. In agrum paternum. P. Quid sibi volunt hoc sarculum, hoc semicinctium, isti perones, & sagũ? Z. Labori sunt idonea: laborare me oportuit, ita iussit pater. P. Inclemens pater. Non cōducit operas? Z. Conducit. Veruntamen vt Lacedæmonium me tractat: vult me asperis rebus perferundis assuescere, & robustum membris euadere. P. Duras profectò partes tuas prædicas. Z. Sed quo tute ambulas? quid in cistellula portas? P. Ad forum scrutariũ gressus dirigo: hîc ornamenta quædam insunt sororis meæ, quæ eius nomine vendat anus illa Staphyla, quam nostri, multiloqua, & merobiba. Z. Etiam multibiba. Quæ sunt obsecro.

P. Curio-

P. Curiosus homo es. dicam. Est calantica, spiræ duæ, redicula capillaria duo, plagula, & strophiũ. Z. Tantúmne vel eget argento germana tua; vel istiusmodi ornamentis circumfluit, vt hæc vendat? P. Tritiora illi, vetustioráque sunt quàm vt gestare vltra velit. Mulier est mulier, cui naturæ nihil neque nimium, neque satis diu bellum, & elegans videri potest. Nuperrimè precibus parentes peruicit, vt cycladem ipsi pulcherrimè scutatam curarent: item supparum è lino subtilissimo, plicis innumerabilibus. Pallam insuper subsutam pellibus haud parui precij. De galericulis, mammillaribus, sertis, crinalibus, mitris, fimbriis, annulis nihil addam. Quid quæris, mirarere, si eius videres synthesin. Equidem non puto in hac vrbe virginem, aut fœminam reperiri, cui plura sint vestimenta: fermè tot, quot in anno dies. Ad paupertatem propemodum parentes protrahit. Z. O sororem prædicatam fermè familiariter. quandó tandem nuptum locabitur? quousque manebit vidua? P. Adolescens de summo loco, summis diuitiis breui eam ducet. Lactauit certè procos, & falsa spe produxit plurimos, quamuis telam non retexuerit. Z. Ostendo sis mihi spiras. P. En. Z. Prô, quam nitent auro, & margaritis, præsertim maior? Estne tibi quod vendas mihi? P. Est. Z. Quid est? P. Ascopera, quam perdudum donauit mihi parens, ante cataclysmum, seu eluuionem illam terrarum, quas poëtæ Deucalionis aquas nominant, aut paulò pòst factam, vti credo; & grallæ, quibus senex

senex & podagrosus vtebatur atauus meus. Z. In malam rem cum istis mercimoniis: nolim vel gratis accipere. At enim, quid te moror? vade quò missus. P. Vado.

ANNOTATIONES.

QVIS HIC PETASATVS) *A verbo πετάννυμι vox est. Tegmen capitis latè patens, vsitatum viatoribus ad defendendum solem. Ac Mercurius quidem petasatus fingitur. Hinc idem apud Plaut. Amphit. Ego has vsque habebo in petaso pinnulas. In Pseud. enumerans quæ peregrè abeunti conuenirent: Etiam opus est chlamyde, machæra, & petaso. In Milite & Persa vocat causiam. Dicitur item galerus. Cic. ad Cassium libro decimo quinto. Sed petasati veniunt, comites ad portam expectare dicunt.* NON CONDVCIT OPERAS?) *Opera est actio, & persona ipsa, quæ opus peragit. Opus finis est, & fructus operæ. Nonnunquã opus pro opera videtur accipi. Virg. Æneid. 8. Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit. Donat. in Heaut.* VT LACEDÆMONIVM) *Lacedæmona patientem non sine caussa appellauit Horat. Ode 9. libro primo. Tota quippe disciplina eorum, qua pueritiam instituebant, patientiæ disciplina fuit. Plutarchus in Lycurgo: literas quidem vtilitatis caussa discebant: alia verò tota institutio eò referebatur, bene vt quisque pareret, & vt laborem perferre fortiter, & pugnans vincere posset. Cic. 2. Tuscul. Spartæ verò pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, vt multus è visceribus sanguis exeat: nonnunquam, vt cùm ibi essem audiebam, ad necem, quorum non modò nemo exclamauit vnquam, sed ne ingemuit quidem. Ara illa erat Dianæ, cognomento Orthiæ. Dicebantur*

bantur hi βωμονῖκαι, *ad aram certantes seu vincentes: ipsa dimicatio* διαμαστίγωσις *diflagellatio. Qui diutius verbera tolerasset illustris clarisq; habebatur. Scribit Lucianus in Anacharside, statuarum honore affectos inter verbera exanimatos pueros.* AD FORVM SCRVTARIVM) Auff den Tendelmarckt. *Qui vocis originem spectant, scruta interpretantur omnia veteramenta, quæ per vias & rudera scrutando eruimus. Alij coriacea omnia, & scortea vetera opera, vt scruta quasi scorta intelligantur, quæ notio postea omnem vilem, & veterem supellectilem complexa sit. Græci* γρυτάρια *nominant, & quem nos scrutarium* γρυτοπώλην, ῥωποπώλην. *Vide Gell. lib. 3. c. 11. Turneb. lib. 5 c. 13.* EST CALANTICA, SPIRÆ DVÆ) *De his vocibus, aliisq; consule Isidor. suo loco, & Nomenclatorem: nos enim non sic abundamus otio, vt singulas declarare, & Calepinũ conscribere possimus.* QVID QVÆRIS?) *Cic. ep. 9. l. 2. Ego voluptatem animi nimiam? quid quæris? dum illum rideo, pæne factus sum ille. In quem locum ita Manut. Vbi satis verborum effluxit: nec tamen omnino videmur quod volumus explicasse, ad hanc interrogationem confugimus, Quid quæris? & ad exitũ statim sententia perducitur.* QVOVSQVE MANEBIT VIDVA?) *Viduam non modo eam, quæ aliquando cum viro fuisset, sed eam quoque, quæ nulli adhuc nupsisset appellatã à Iurecos. legimus. quoniam vidua dicta sit vt vecors, vesanus, qui sine corde, sine sanitate esset: & illa sine duitate.* QVAMVIS TELAM NON RETEXVERIT) *Vulgatissimum illud de Penelopa, quomodo procos texenda, & retexenda tela fefellerit. Diximus annotatione quadam in volumen primum, dialogi 17.* AVRO, ET MARGARITIS) *De margaritis & vnionibus Plin. 9. c. 35.*

c.35.Isid.lib.16.c.10. Effertur & genere neutro, margaritum. Vtuntur auctores his vocabulis fermè sic, vt gemma omnis lapillus pretiosus sit: margarita concharum partus. Iurecos. gemmas esse volunt, quæ pellucidæ sint materiæ: velut smaragdi, chrysolithi, & amethysti: lapilles verò contrariæ superioribus naturæ. Margaritas autem nec gemmis, nec lapillis annumerant. Sic Horat. Ode 24. lib. 3. gemmas, & lapides, aurum & inutile. Plin. lib. 37. gemmas violari signis nefas ducebant. Id enim de pellucidis intelligo. ASCOPERA) *Pera viatoria,* Watsack. *Est apud Suetonium.*

CONVICTVS.

PROGYMNASMA
DECIMVM SEXTVM.

Morum elegantium vtilitas, & necessitudo.

AVDITOR, ETHICVS.

AVDITOR. Laudas tu quidem mihi morum institutionem vehementer, ac nosse cum aliis sese vrbanè, comiter, honestè, amabiliter, ac venustè gerere, virtutem quandam esse à me obtinere vis, aut virtuti maximè geminum atque proximum. Sint hæc ita vt tua ponit senten-

sententia: nihilominus hoc tibi confitendum est: possidere iustitiam, fortitudinem, liberalitatem, cæterósque de hoc genere diuinos animi habitus, multò quiddam præstantius, & cùm per se optabilius, tum omnium mortalium prædicatione dignius videri. E. Vt istuc tibi largiar, vti largior, tamen tu vicissim mihi des & concedas oportet, æquè commodare nobis morum in omni genere honestatem, suauitatem & quasi pulchritudinem, ac illas virtutes, quas enumerasti. A. Velim doceri quî tandem. E. Quî? Inter eos, quos naturæ similitudo nobiscum coniunxit, spiritum nos ducere, eorúmque mutuis sermonibus, opera, commercio, & consuetudine vti ac frui in dies singulos ecquid necessarium esse intelligis? A. Equidem intelligo. E. Hinc fit, vt etiam quotidie multa præstare habeamus, quæ à morum doctrina præscribuntur. Magnanimitate autem, temperantia, beneficentia, æquitate, tolerantia vtimur nos quidem, at certè minus frequenter vtimur: quid dicam in horas singulas? A. Moliris igitur hoc efficere, opinor, superiora ista quidem esse nobilitate & excellentia sua: rursus autem inferiora illis numero, & assiduitate vsus. E. Hoc ipsum. Quod si liberet, nominarem complures, quos vna scientia rectè, scitè, commodè, ac lepidè versandi cum aliis, ad altissimos honorum gradus extulerit, (illis præteritis, quibus virtutum paulò ante abs te allatarum ornamenta non deerant) homines nullis diuitiis, nulla fama, nulla demum claritate insignes, humili loco

oriun-

oriundos, in re tenui, & inglorios. A. Affirmatio tua mihi admirationi eſt, eiúſque rationem deſidero. E. Rationem? A. Sanè. E. En tibi. Quemadmodum enim præfracti, inconditi, inſuaues, difficiles, illepidi, inſulſi, ac moroſi mores deſpicientiam, alienationem, atque odium parere: ſic contrà faciles, modeſti, commodi, temperati, venuſti, humanitate conditi atque jucundi ſummum amorem, propenſum ſtudium, præſtantem beneuolentiam apud omnes inuenire conſueuerunt. Iam ſi neque vlla vnquam pœna illos, neque vllum aliquando præmium iſtos ſequeretur (quorum vtrumque falſum eſt) attamen placere nemini, & tanquam peſtiferam quandam contagionem vitari ab omnibus, haud leue ſupplicium: eſſe autem charum, acceptúmque vniuerſis, & allicere ad ſe omnium ſtudia, omnium voluntates, vti magnes ad ſe ferrum trahere, haud contemnendam remunerationem exiſtimare deberemus. A. Agreſtes iſti, illiberales, atque inepti muſcarum, culicum, & pulicum perſimiles mihi videntur. E. Expedito cauſſam huius ſimilitudinis. A. Quoniam nimirum, vt illa inſecta non timemus, cùm pardos, vrſos, leones timeamus, penitus autem odimus, propter moleſtias, quibus nos cõtinenter afficere non deſinunt: ſic hos malè tornatos, inconcinnos, bardos, ruſticos, & velut ex hara prodeũtes ferre ſine cruciatu non poſſumus: quorum moribus quaſi muſcarum pulicúmque morſibus, & compunctionibus ſæpiſſimè lædimur

mur: etiamsi eos nõ metuamus: vt audaces, impios ac sceleratos metuimus qui instar immaniũ belluarũ horribiles clades, & detrimẽta grauissima facilè cuiq; nostrum importauerint. E. Scitissima cõparatio. In dubium ergo vir prudens vocare supersedebit, ei qui ab hominum communitate in vastã aliquam solitudinem demigrare non vult, sed in mediis vrbibus, & in suorum ciuium frequentia ætatem agitare constituit, valdè conducere, ingenio tractabili ac leni, & sermone, gestu, actione ad communes vsus accommodatum esse. Et quia scientia hæc in oratione, motionibus membrorum, atq; corporis potissimùm consistit, vel pecuniam magnam, quam largitione dispertiat, vel pericula quæ subeat, vel incommodã fortunam, quã perferat, vel voluptates, quas prætermittat, vel denique res alias, in quibus sese exerceat, & sine quib⁹ nulla sit, nõ requirit: vt benignitas, vt animi inuicti excelsitas & magnitudo, vt patientia, vt temperantia. Sed tu jam probè perspicis, quantam & vtilitatem, & necessitatem habeat morum ista commoditas. A. Approbè.

ANNOTATIONES.

CONVICTVS *hoc loco nihil aliud est, quàm quod voce nequaquam Romana conuersatio dicitur à barbaris. Docebimur dialogis aliquot deinceps, quonam modo eleganter, ac politicè omnino, festiuéque in sermone, & gestibus in primis versari cum alys, & hominum agrestium, insulsorum,*

rum, malè dolatorum euitare dedecus: politorum autem, concinnorum lepidorum, excultorúmque famam, & gratiam colligere poßimus. Sciendum vero, nos eam venustatem ac leporem haud requirere neque hoc capite, neque libro toto, qui in palatijs Regum, ac Principum addiscitur, exercetur. Sed cum ista scribamus iuuentuti, generatim volumus eam eiusmodi in conuictu morum suauitatem adhibere, quam communis opinio, atque sensus non repudiet, vel potius flagitet, quámque eruditi homines in praeceptis reliquerunt: quam cognoscere, & factis approbare non adolescentum modò, verum etiam natu maiorum intersit: ad extremum qua vita humana vix caruerit, cuius crebrior magisque aßiduus in omni pene loco, & tempore vsus, quàm virtutis; qua nonnulli cùm primùm in summa gratia apud potentes ac satrapas sese posuissent, deinde honores queque, & diuites diuitias illorum ope sunt adepti. Et quoniam (vt est scriptum in fine huius dialogi) res ista aliam rem, quemadmodum virtus, non requirit, totáque in nobis est posita, debent adolescentes hoc alacrius ad eam se dare, suámque ingenuitatem hac etiam laudabili exercitatione omnibus palam ostendere.

MAGNES AD SE FERRVM) *De caussa huius rei varias philosophorum opiniones adducit Brod, lib. 3. c. 29.*

PROGYMNASMA DECIMVM SEPTIMVM.

Qui potiſsimùm in coniunctione conſuetudinis atque ſermonum odioſi.

FLAVIVS, MARTIANVS.

FLAVIVS. Prô quàm grauiter apud me offendit heſterno die, quámque nobis omnibus inuiſus,& ingratus fuit quidam,ſi vultum conſideres,nobilis,& quantiuis pretij : ſi mores, ipſa ruſticitate ruſticior, ipſa arrogãtia arrogantior. M. Quonam in loco,Flaui? F. In diuerſorio,quà nox proſerpens coëgerat cum comitibus. M. Quid is homo faciebat? F. Silebo de edacitate portenti, qua Crotoniatam Milonem vincebat. Tacebo de potandi auiditate,qua Alexandros, Tiberios,Traianos,& qui dictus eſt amphora,Xenagoram illum Rhodium ſuperabat.Nihil dicam de modo comedendi ſpurciſſimo. Turgebat faſtu, ſéq; ipſum admirabatur impenſius. M. Rem inſolitam apportas meis auribus. Sed niſi narras facinora, fruſtra me tibi poſtules credere. F. Magna verò ad narrandũ ſuppetit benignitas,Martiane.Sic ſe gerebat,ſic loquebatur,vt ſatis liqueret,eum nos prę ſe contemnere,

nere, ac pro nihilo putare. In quo illud præceptum à sua mente penitus repudiare visus est, quo pueri monemur in scholis, ne aut dicamus, aut agamus quippiam, vnde in suspicionem veniamus, quasi nō valde amemus, aut parui faciamus eos, quibuscū viuimus & versamur: néue tales simus, vt nisi iniquissimo animo videre nos nemo queat. M. Nullúsne ibidē aderat, cui vel cedere ipsum, vel æquales partes cōcedere decuisset? F. Ac plures quidē, illóq; nobiliores. Veruntamen tumor, & insolentia viri, quotquot aderant, quodāmodo cōculcabat. In accubitu principē ipse sibi locum deligebat, nobis tanquam pueris suū cuiq; distribuebat. Primus in patinā manus mittebat: plurimùm ipse fabulabatur. Si quis nostrum cœpisset narrare aliquid, ipse narrationem interrumpebat: nec quidquā quod ipse non dixisset, rectè ac verè dictū interpretabatur. Ministris, diuersoribus, & hospiti mandabat liberrimè quæ libido ferebat: omnes sua caussa occupatos, ipse vnū intētos ora tenere, atq; ad nutum suum paratos esse æquum censebat. M. Vocemus hunc stabulum impudentiæ, thesaurum arrogantiæ: siquidem ita se gessit, vt ais. F. Audi catastrophen huius comœdiæ. Cùm quieti corpora commendare instituerēmus, in omnium mollissimo lecto se collocari imperabat. Quærebat etiam ab hospite, num cubiculū elegantius & ornatius nō haberet, in quo ipse solus capere somnum posset. Negante illo. Tu verò, inquit, extruendum curato, quò aliàs me ac mei similes pro

conditione, nobilitatéq; nostra etiã cubituros accipias. Formidabam ne præciperet mihi, vti ad se accurrerẽ, caligásq; detraherem. Animo gessissem morem: adeò depexum dedissem flagitium illud hominis, vt quoad vixisset, mei semper meminisset, Ad verba quidem atrocia ventum esset, si prurientes manus continere à vetulo illo verucce potuissem. M. Peccasses tu quoque victus cholera, & à reprehensione haud absuisses, parúmque promouisses. Furore & iracundia pręcipitem abire turpissimum est. Recitare te prius tacitum oportuisset quatuor & viginti literas, quod Augusto suasit Athenodorus philosophus, ac deinde inuadere in hominem. Potius nobis Seneca audiendus. Aut potentior, aut imbecillior te læsit. Si imbecillior, parce illi: si potentior, parce tibi. Non est magnus animus quem incuruat iniuria. F. Quid? tu patrocinium huius arripis? huius tam merentis? M. Atqui nec tutum, nec decorum est quémque merentem à quouis, vbiuis, quocunque tempore vel obiurgari, vel admoneri, vel puniri. F. Honesta oratio. Sed quamuis tua natura nihil mitius cognouerim, non tulisses tamẽ, credo, tantum, támq; insolens fastidiũ. M. Valeat arrogans ille. Censen' minus incurrere in odium hominum quosdam cerebrosos, tetricos, acerbos, iracundos? Quibus nihil satis placet vnquam, quod alius fecerit: vultu nunquam sunt sereno: quidquid & quomodocunque illis dixeris, semper responsant: perpetuò castigant alios: toties conuiciantur, domi, foris,

præ-

præſentibus aliis, & abſentibus. Nunc deliquit neſcio quid vxor, nunc liberi, nunc ancillæ, nunc ſerui, nunc vicinus, nunc popularis, nunc extraneus. F. Quid ſi quiſpiam iſtis moribus tam inamœnis potius peruerſa quadā aſſuetudine, quàm deſtinatò, & nequitia ſit prǫditus? videò certè hoc accidere poſſe. M. Etiam fures, & graſſatores aſſuefacti furtis, & latrociniis peccant: nihilominus velint nolint, illi laqueo fracta gula, hi rota cōminutis oſſibus vita exturbantur. Vitioſæ conſuetudini nulla prorſus eſt relicta defenſio. F. Non pateris ergo patremfamiliâs aliquem excandeſcere, aſperius appellare, pulſare etiam ſuos? M. Ego verò patior, ſed judicio adhibito: vt neq; ſæpe, neque nimium, neque paſſim, neque coram quibuslibet. Locus, perſona, tempus aliáque adiuncta efficiunt, vt dignum reprehenſione fiat, quod opportunè factum laudari poterat. F. Veritatis vis me cogit aſſentiri: ſuperbos & iracundos fugiendos duco. M. Ego inſuper refractarios. F. Deſcribe breuiter horum ingenium. M. Aliorum voluntati, atque votis in omni negotio reſiſtere, aduerſari, velléq; contraria. F. O duros, & inhumanos. M. Cogitemus pauliſper, quantum iſta tam contumax, & ferrea repugnandi libido ad amicitias conglutinādas momentum afferat. F. Ad amicitias? ad contemptum, ad odium, ad deteſtationem longè maximum. M. Ita eſt, Flaui, vt dixiſti. Obiicere enim ſeſe, totiſque viribus omnique impetu animi alterius voluntatem oppugnare, eius delectamenta

impedire, inimicorum est officium. Inimicos autem, si naturam spectes, quis diligat? quapropter illud consequitur, vt terra marique fugere istiusmodi prauitatem debeamus, si nos cæteris charos, & jucundos esse studeamus. F. De morosis quoque verba te facturum opinine præcipio. M. Et hi malè morati non malè possunt appellari. F. Vnde hoc nomen adepti? M. Quod sunt multorum, variorum, & contrariorum morum. Quibus assiduè plurima, & facillimè displicent: qui semper, etiam minutissimis in rebus inueniũt quod cauillentur, quódq; hoc aut illo modo faciendũ audacter pronuntient. Aut ita. Morosus est, cui non placet id, quod placere debet: vel qui plus quàm oportet, exigit ab aliquo? vel qui non fert, quod ferendum videtur. Senibus familiare vitium, de quibus perquam venustè Lucret. in 3.

Post vbi jam validis quassatum est viribus aui
Corpus, & obtusis ceciderunt viribus artus,
Claudicat ingenium, delirat linguáq; ménsq;
Omnia deficiunt, atq; vno tempore desunt.

Raro quenquam blandè salutant morosi. Raro aut humaniter colloquũtur, aut placidè aspiciunt, aut sedatè respondent. Solent item negare sæpius, quę ab aliis affirmãtur, quódq; ipsis beneuolè, officioséq; aut fit, aut offertur ab aliis, id importune atq; inurbanè auersantur. Saluus sis mi Paule. Nihil moror salutem tuam: non salueo. Malo ægrotare, quàm esse tua salute sanior. Ita quidã de ista colluuie apud Plautum. Vt vales, amantissime Ioannes? Quid

Quid interrogas? valeo sicut heri, & nudiustertius, apage. Quin imus ambulatum, & corpus recreamus? Tu ito si vis: ambulationem nihil curo. Pro certo nunciatur Antuerpiam concessisse jam in potestatem Regis. Quis hoc ait? commentum est. Dono te istoc gladio. Mallem me pecunia donares: retine tibi tuum glaudium. Vellem te paucis. Vade in cruciatum: nónne vides me ampliter occupatum? Tuæ crepidæ nimium strident. Hanc literam quàm malè pronuncias? crebrò tussis, sæpe rides, domus tremit, & rimas agit, quando tu ambulas, ita ambulas. Phuy, vt intonsa tibi barba? non possum ferre. Disertè Horat. sat. 3. lib. 1, Tigellium quendam morosum exprimit, quamq; diuersorum morum & inæqualium fuerit ostendit: cui similes alios existimemus licet: eosdem videlicet, vt Martialis dixit, difficiles, faciles, jucundos, acerbos: vt, cùm sine iis viuere non possis, tamen non possis cum iis viuere. Cantores quidem in hanc turbam coniiciuntur ab eodem. F. Quomodo? M. Audi.

Omnibus hoc vitium est cantoribus inter amicos,
Vt nunquam inducant animum cantare rogati;
Iniussi vt nunquam desistant.

F. Nihil potuit dici credibilius. Morosum est hoc genus hominum, & interdum optima quoq; fastidit. M. Haud mirum, nimis purgatas ac teretes habent aures, vulgus non item. Redeamus ad Horatium.

Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Cæsar, qui cogere posset,
Si peteret per amicitiam patris, atq; suam, non
Quidquam proficeret. Sic collibuisset, ab ouo
Vsq; ad mala citaret Iô Bacche, modò summa
Voce, modò hac resonans, quæ chordis quatuor ima.
Nil æquale homini fuit illi: sæpe velut qui
Iunonis sacra ferret: habebat sæpe ducentos,
Sæpe decem seruos, modò reges, atq; tetrarchas,
Omnia magna loquens. modò, sit mihi mensa tripes, &
Concha salis puri, & toga, quæ defendere frigus,
Quamuis crassa queat. decies centena dedisses
Huic parco paucis contento, quinq; diebus
Nil erat in loculis. Noctes vigilabat ad ipsum
Mane, diem totum stertebat. Nil fuit vnquam
Sic impar sibi.

F. Nunquid non hos, vt Plato Xenocratem, jubeamus sacrificare Gratiis? M. Etiam Zenonem Citti æum imitari. Is cum naturâ asper, intractabilis, & morosus esset, nec tamen morbum suum amaret, (quod contra plerique facimus) quo eum expelleret, vinum moderatè bibisse, atque ita placidus & commodus euasisse dicitur. Aiebat enim, similē se esse lupinis: illos quippe priusquam macerarentur acerbos, maceratos vero dulces reddi. F. In vino igitur non solùm veritas, sed etiam humanitas. At melancholici propemodū eodē sunt ordine, quo morosi. M. Sunt affinia hæc duo, melancholia & morositas, idem non sunt: multóque tolerabiliores melancholici; magísq; pacifici; quā moro-

morosi: quib⁹ nihil est aut intolerabilibus aut exosum magis. Est quoddam genus hominũ altissimis cogitationibus intentum, nunquam pæne apud se, audiens non audit, videns non videt. Hoc quidem litterarum studio consecratis, & obscurissimarum, reconditissimarúmque rerum inquisitione & contemplatione distentissimis (vt antiquis philosophis nonnullis) euenire potest, quibus ignoscendum est. Nihilominus tam hi, quàm reliqui, cum mentes suas meditationibus implicatas habere volunt, ad vitandam offensionem seiungere se ab aliis, aut congressu aliorum abstinere debent. F. Probo consilium : nemo enim libenter cum iis agat, qui sese in congressu, conuictûque attonitos, & tanquam stipites ac truncos præbent. M. Rectè intelligis. Restant quidam molliores vel cuniculi capillo, vel anseris metullula, vel infima auricula : teneri omnino & delicati, quibuscum versari oportet quàm cautissimè, quàm blandissimè, quàm curiosissimè. F. Suntne cerei, an lanei, an vitrei, vt lædi turbari, frangi subitò, nullóque molimine possint ? M. Complectar vnô verbo : sunt fœminei. Erras in titulo; mox quasi in ordinẽ redacti irascuntur, inimicitias indicunt. Minus diligenter eos salutas; dolent. Haud ita frequenter eos visis; mirantur. Non summè reuereris; despici se arbitrantur. Ad quæsita tardius, nec quæ ipsis lubet audire respondes; iniuria se affectos conqueruntur. Non celeriter exequeris quæ cupiunt; non te geris perfectè vt ipsi iudicant, & vo-

lunt

lunt; cœlum terræ miſcent. Prô diuûm atque hominum fidem, quid ſtolidi iſti, quid tandem non ægrè ferunt? F. Immodicè profectò ſe amant, & à virilitate longiſſimè recedunt. M. Et quia in ſui ipſorum amore toti ſunt, amare alios non curant, immemores illius: ab alio expectes, alteri quod feceris. Quis enim queat amare eiuſmodi homines, quorum gratia tam citò, tam leui de cauſſa amittitur? quis ſeſe tanquam pedibus illorum ſubiectũ velit? F. Recenſuiſti, & depinxiſti homines, quorum ſocietas non immeritò odioſa videatur: arrogantes, cerebroſos, refractarios, moroſos, animo abſentes, delicatos. De moribus inſtituendis plura, cùm vterq; otium nactus erit. M. Si placebit, & ſi placuero. Num quid aliud vis? F. Vt priſtinam erga me voluntatem tuam conſerues. M. Iniuriam mihi irrogas, dum iſtuc rogas. Sed quid ais? F. Quid vis? M. Quid ſi perendie ad te reuiſam, vacabiſne? nam mihi decretum eſt quædam agere tecum, quorum tibi nulla nunc quidem incidit ſuſpicio. F. Vacaturum puto. M. Hoc volebam ſcire.

ANNOTATIONES.

Notantur, deſcribunturque hoc progymnaſmate hominum genera omnino ſex, quorum conſuetudo & ſocietas iniucunda planè, & ingrata, ac moleſta eſt, toleratúque difficillima: arrogantes videlicet, cerebroſi & iracundi (barbari capitoſos nominant) refractarij, moroſi, attoniti, deli-

delicati, siue nimium sui amantes. IN DIVERSORIO) *Tametsi, diuertere, verbum commune est, pertinétq; ad loca omnia siue aliena, siue nostra, ad quæ de via deflectimus, paulò pòst discessuri: diuersorium tamen appellari non solet, quocunque diuertimus: aliquid enim habent proprium quò differunt diuersoriorum, hospitium, taberna, quam opinor cum caupona idem esse, &c. Manut. in epist. 19. lib. 6.* QVA CROTONIATAM MILLONEM) *Athletæ robustissimi nomen est, qui & in epigram. græcis celebratur. Taurum ictu vno nudæ dexteræ interfecisse, per stadiũ humeris portasse, vno die totum comedisse perhibetur. Ita malum punicum tenebat, vt è manu nemo illi extorqueret, aut digitum inflecteret, cùm is tamen malum nusquam læderet. Cum semel constitisset, nemo eum è vestigio educebat. Sed quanquam robustus corpore, non tamen animo forti erat. Aelian. lib. 2. cap. 24. De eiusdem miserando interitu Gell. lib. 15. cap. 16.* XENAGORAM ILLVM) *Aelian. lib. 12. cap. 26. quo & alios vinosos recensuit.* ASSVETVDINE QVADAM) *Qui mala & vitiosa consuetudine officium deserunt, ipsimet caussa sunt quare peccent, taléisque sint: nempe impotentes, iniusti, intemperantes, violenti, &c.* αἱ γὰρ περὶ ἕκαστα ἐνέργειαι τοιούτους ποιοῦσι. *Nam quales in quaque re collatæ sunt functiones, tales efficiunt eos qui funguntur. Aristoteles libro 3. Et hic Cicer. 3. Verr. O consuetudo peccandi, quantam habes jucunditatem in improbis, cùm pœna abfuit, & licentia consecuta est? Plutarch. Sympos. lib. 5. Quæst. 7. Omnes animi affectiones si diu inhæreant, prauos ingenerant habitus: qui, vbi vim naturæ adepti sunt, quauis occasione concitati sæpenumero etiam inuitos ad familiares impellunt affectiones. Vides meticulosos etiam*

saluti-

salutifera formitare: iracundos carißimis etiam succensere: libidinosus ad extremum ne sanctißimis quidem abstinere corporibus. Magna enim vis est consuetudinis habitum ad familiarem affectionem deducendi: & qui ad lapsum sunt procliues, eos necesse est ad obuia quæque offendere. SI NATVRAM SPECTES QVIS DILIGAT?) *Quàm varia magnæque vtilitates ex inimicis capiantur: quomodo item eos citra vitium vlcisci conueniat, erudite, vt omnia, libello quodam Plutarchus nos docuit. Quia tamen inuiti ac nolentes prosunt, gratiam & amorem haut merentur. Sed doctrina Christi natura, & philosophia superior, diligere inimicos, & orare pro persequentibus & calumniantibus imperat. Et alio loco: si diligitis eos tantùm, qui vobis benefaciunt, quæ gratia est vobis? nónne & Ethnici hoc faciunt?* SENIBVS FAMILIARE VITIVM) *Cic. in Cato. At sunt morosi, & anxij, & iracundi, & difficiles senes: si quærimus, etiam auari. Sed hæc morum vitia sunt, non senectutis. Epigram. lib. 2. titulo* εἰς γῆρας, ἢ γέροντας, *incerti auctoris hoc est.*

Ἂν περιλειφθῇ μικρὸν ἐν ἄγγεσιν ἡδέος οἴνου,
Εἰς ὀξὺ τρέπεται οὗτο τὸ λειπόμενον.
Οὕτως ἀντλήσας τὸν ὅλον βίον, εἰς βαθὺ δ᾽ ἐλθὼν
Γῆρας ὁ πρεσβύτης, γίγνεται ὀξύχολος.

Continet autem hunc sensum. Si modicum de dulci vino in vase remanserit, acescit. Senex exhausta jam vita, & ad finem ætatis profectus, fit morosus & iracundus. NIHIL MOROR SALVTEM TVAM) *Plaut. Trinum. cum Amorem vituperans, dixisset eum mores hominum*

moros

moros & morosos reddere, ita deinceps eius, amoris inquam, mores, pergit describere: quæ mihi descriptio in morosi ingenium valde videtur quadrare.

Minus placet magis quod suadetur; quod dissuadetur placet.
Cum inopia est cupiat: quando eius copia est, tum non velis.
Ille qui aspellit, is compellit: ille qui consuadet, vetat.

VT PLATO XENOCRATEM.) *Laërtius rem his verbis narrat: Grauis semper ac tetrico vultu erat: ita vt sæpe illi Plato diceret:* Ξενόκρατες, θῦε ταῖς χάρισι. *Xenocrates, sacrifica Gratiis.* ANTIQVIS PHILOSOPHIS NONNVLLIS) *Quod Democritum ciuem suum perpetua rerum indagatione adeò impeditum illigatúmque cernebant. Abderitæ, vt res alias omnes negligeret, insanire hominem crediderunt, ac proinde Hippocratem ad eum curandum accersiuerunt. Anaxagoras autem assiduitate & vehementia contemplationis tum vires suas prostrauisse penitus, tum in* λειποθυμίαν *incidisse fertur.*

PROGYMNASMA
DECIMVM OCTAVVM.

Compositio corporis inter colloquendum, & consuetudines rusticanæ.

ADEL.

ADELPHVS, EVLALIVS.

ADELPHVS. Peruellem, Eulali, si esset tibi complacitum, quod in Grammaticis, idem in iis præceptionibus institutum teneremus, quibus morum laudabilium rationes in gymnasio explicatæ sunt: vt alter scilicet alterum super illis interrogaret: quò & tenacius inhærerent in mentibus quæ mansissent; & eodem reuocarentur quæ effluxissent. E. Bonum, & æquum oras Adelphe, tam mea quàm tua caussa volo. A. Per triduum proximè transactum de congressionibus disputatum esse scis. Quamobrem de iis compendiò colloquamur, si videtur. E. Mihi verò. A. In capite primo partes interrogandi, in reliquis respondendi sumam ego: nisi tu aliud vis. E. Velle tuum volo. A. Quod erat primum? E. Quis totius corporis status deceret adolescentem in colloquio. A. Apud viros auctoritate, grauitate, amplitudine aliqua præcellentes cùm sit astandum, & loquendum aperto capite, tenendúsne interim sub axilla pileus? an in manibus habendus ille quidem, circumagendus tamen sensim in orbem? an inde villi decerpendi? an puluisculus decutiendus? E. Oh, nequaquam. Isti agricolarum, & aurigarum solœcismi sunt. Sinistra pileum teneat, dexteráque ad pectus, seu vmbilicum quàm leuissimè admoueatur. A. Hoccine modo? E. Hoc ipso. A. Quid oculi, & vultus? E. Amico lumine intuendus; quîcum sermonem exsequimur, non toruiter, non impuden-

denter,non ferociter. Facies in rubore,proinde vt si sudaret non abstergenda: nec aliorsum conuertenda,nec commutanda; verùm in eodem habitu constanter conseruanda. A. Explana hoc. E. Prohibemur jam crispare nasum: jam frontem nubibus obducere,& consulcare: jam attollere supercilia: jam distorquere labra: jam hiare faucibus, A. Qualis animi hæc putas argumenta? E. Ventosissimi,inprimisq; temerarij. A. Quid habes monere de capite? E. Sunt qui illud quietum tenere haud queunt. Sunt qui ipsum quatientes petita negant. Quosdã videmus eo reducto alios accersere. Alios fricare occipitium,vel quatuor digitis,vel vno etiã, quod olim reprehensum est in Pompeio, vt mea est memoria. Horum nihil committendum: vt neq; adducendi humeri,agitanda brachia,quasi muscas abigeremus,neq; digitis exercẽdæ argutiæ,vacillandúmue pedibus, sed in vestigio primo consistendum. A. Superest de tussi, & screatu. Quod necessitas non coëgerit, vitandum est: obturbantur enim loquentes. A. Si inter amicos, sodales ac familiares de vtilibus, honestisque rebus sit introductum colloquium, an metum ibi obdormiscere deceat? E. Nisi hoc deceat, præbere opinionem isto facto, quasi præsentes in contemptionem nobis venerint, & ipsorum sermones cum aspernatione audiamus. Largiter quosdam in eo, vsq; ad rhonchos delinquentes obseruaui: quibus item saliua in barbam defluebat. A. In conseſſu confabulantiũ quid aliud cauendum?

E. Ne exſurgamus, & interea per conclaue inambulemus. A. Quid prætereа? E. Ne corpus iterum iterúmq; commoueamus, & nunc quidem in hoc, ſtatim in aliud nos latus conuertamus. Ab agro etiã ſunt, qui eo ipſo tempore, ſi quam ſecum ferunt ad ſe cõſcriptam epiſtolam, educunt è marſupio, & in conſpectu omnium taciti legunt: quique cultello vngues præſecare non erubeſcunt: veluti ſi aut nemo adeſſet; aut qui adſunt caules, aut fungi eſſent. A. Ad cætera delabamur. Tu interroga. F. Immò tu interroga. A. Reſpondere jam malo. E. Non luctabor tecum, interrogabo.

ANNOTATIONES.

REPREHENSVM EST IN POMPEIO) *Plutarch. lib. de vtilit. ex inimicis cap. vbi monet, cùm probrum falſum obiectum fuerit, vt inquiramus quibus ex cauſis eiuſmodi maledictum ſit natum: deinde caueamus, metuamúſq; ne quid imprudentes deliquerimus, vel affine, vel ſimile ei quod obijcitur, Lacides, inquit, Argiuorum rex ob comam compoſitiorem, & inceſſum delicatiorem vulgò malè audiuit, veluti mollis & effœminatus. Idem accidit Pompeio, propterea quod vno digito ſcalperet Caput, quum à mollitie, & laſciuia longiſſimè abeſſet, &c. Quindecim leges hoc dialogo datæ ſunt. De pileo vbi caput nudaueris non ruſticè tenendo, de dextera, de oculis, de facie, ſiue de vultu, de capite, de humeris, de vtroque brachio, de digitis, de pedibus, de tuſſibus & ſcreatibus, de ſomno vitando, de non*

ex-

exſurgendo, & ambulatione, de corporis quietu ſtatu, de non legendis importunè epiſtolis, de vnguibus eo tempore non præſecandis. Horum pleraq; ſæpiùs ab annoſis perpetrari videas.

PROGYMNASMA DECIMVM NONVM.

Honores quibus, & qui.

IIDEM.

EVLALIVS. Quid poſt hæc docebamur? A. Quibuſnam hominum ordinibus in omni aditu, congreſſu, occurſúque, & qualis quantúſq; honor tribuendus. E. Quibúſnam ergo? A. Sacerdotibus, ac Religioſis. E. Hiſce ante omnes. A. Ante omnes. E. Quapropter? A. Sunt enim Deo Opt. Max. dedicati, cui ſtudioſiùs miniſtrant, ſollicitéq; inſeruiunt. Dei autem famulis qui neget præ aliis obſeruantiam, honorémq; deberi, propter eundem Deum videlicet, quem in ipſis diligimus, veneramúrq;, is non eſſe in poteſtate mentis videatur. E. Si fuerint potores, aliiſque flagitiis cooperti, quales hiſce triſtiſſimis extremiſque temporibus non pauci inueniuntur? A. Deus & amplitudo, ſanctitudóque muneris quod procurant, non ipſa perſona quæ ſe ſcelere adſtringit, ante oculos ſtatuenda eſt. Illa ſuam dignita-

tem retinent semper: hæc turpis, infamiæque maculis notata, atque inusta esse potest. E. Quibus exemplis ad rem illustrandam vtebatur? A. Constantini Magni, D. Francisci, & aliorum. E. Strictim de illis duobus. A. Augustus ille, Imperatorum Christianorum signifer, cùm in concilio Niceno vltimus inter Episcopos assedisset, eorúmq; libellos accusatorios accepisset, omnes, nondum lectos, simul in ignem abiecit. Vos sacerdotes, inquit, tanquam dij ad homines gubernados delecti atque constituti estis. Ite igitur caussásque vestras inter vos diiudicate. Eiusdem est. Si quempiam sacerdotem peccantem offenderem, chlamyde mea operirem, ne ab aliis conspiceretur. D. autem Franciscus dicere solitus est: si cui beatorum è cœlo delapso, & cum aliquo sacerdote ambulanti occurreret, priùs se sacerdotis manum osculatorũ, deinde beato illi honorem habiturum. Suo prætera exemplo quanta esset sacerdotij præstantia ostendit, cùm, vt eo inauguraretur, induci nunquã potuit: diaconiq; nomen & locum tenere vsque ad occasum vitæ perseuerauit. E. Æternæ memoriæ commendandum facinus. Secundum hos qui honore prosequendi? A. Parentes, cuius rei & natam, & scriptam à Moyse legem habemus. Per eos quippe dias in luminis oras exorti, hoc cœli spiritu fruimur, & homines, id est, animantia rationis, & consilij plena procreati sumus. E. Immensum vtique, immortaléque beneficium. Qui tertium gradum obtinent? A. Præceptores. E. Qua-

Quare? A. Ex animo & corpore coagmentamur: atque vt parentes corpus istud caducum ac dissolubile; ita hi animum sempiternum, omnis scientiæ capacem progignunt quodammodò, nobisque inserunt, dum ipsum literarum, virtutúmq; præceptis diligenter excolunt, & informant. E. Quid de Alexandro? A. Plus se Aristoteli magistro, quàm parenti Philippo debere: quòd ab hoc quidem accepisset vt esset, ab illo autem vt bene esset. Quocirca non immerito lætitia magna elatum Regem illum, sibi Aristotele superstite filium esse natum, cui eum concredere erudiendum posset. E. Quid vult illud, bene esse? A. Literatum esse, quando vita sine literis mors est dicenda potiùs, quàm vita. E. Et hic Augustorum exempla producta recordor. A. Antoninus magistrorum suorum imagines aureas domi habere, eorum sepulchra floribus conspergere solebat. Gratianus Valentiniani filius Ausonium consulem creauit, cui in Galliam scripsit in hæc verba: *Cum de Coss. in annum creandis mecum solus volutarem, vt me nosti, atque vt facere debui, & te velle sciui, consilium meum ad Deum retuli. Eius auctoritati obsecutus, te consulem designaui, declaraui, & priorem nuncupaui. Trabeam palmatam tibi misi, in qua D. Constantinus pater noster intextus est. Solui quod debui, & adhuc debeo quod solui.* E. Quomodo quæso debet aliquis quod soluit: an hoc nõ est incredibile, & absurdum? A. Non est, Eulali, si gratias infinitas debeat, vt debere se hic sapientissimus Imperator adolescens judicabat. Legerat, credo,

do, illud Aristotelis: diis, præceptoribus, & parentibus pares gratiæ referri nunquam possunt. E. Quî omnium dictorum tam pulchrè meministi? A. Sollicitam dedi operam, ne elaberentur animo: sententiam in schedas confestim retuli ex ore magistri: post sæpe mecum reuolui. E. Iam quos nominabis? A. Senes, quos & sanctæ literæ honorare jubent. E. Iurè, multa enim senes tempus docuit: quod, vt auferat cætera, prudentiam quidem certè affert. A. Sola mens senescens iuuenescit, scriptum est apud Plutarchũ; & tempus cùm adimat alia, senectuti apponit scientiam. E. Nihilominus verè Plautus: non ætate, verùm ingenio adipiscitur sapientia. A. Et Seneca ille morum vitiorúmque publicorum & descriptor verissimus, & accusator acerrimus, libro de Tranquillitate animi, haud omnes senes honorandos occultè monet, cùm ait. Nihil turpius est, quàm grandis natu senex, qui nullum aliud habet argumentum, quo se probet diu vixisse, præter ætatem. Nec omnibus, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validũ est: stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, bucones multi inter senes. E. Qui supersunt? A. Nobilitate generis illustres, qui cum imperio & potestate sunt, amplissimóq; magistratu præditi, qualescùnque, seu boni, seu mali: de quibus & in Apostolicis scriptis mandatum accepimus. E. Possumúsne pares. & inferiores honore honestare aliquo? A. Maximè immo, tametsi ad id nulla lege adigimur. Laudabile siquidem, & ho-
nori-

norificium Christianis est, audire suadentem Paulum: honore inuicem præuenientes. Fit autem quisq;, dum minores honore prosequitur, non ipse minor, sed maior potius: quia modestiæ, summissionis, ciuilitatisq; ornamenta ad cæteras virtutes suas adiungit. E. Doce nunc quinam, & quantus honor istis omnibus impendendus quos protulisti. A. Honestissima pars corporis nostri, caput, inquam, reuerenter nudanda. E. Primum hoc. Quid postea? A. Poplites incuruandi aliquantum. E. Amplius? A. Assurgendum. E. Adhuc? A. De via decedendum. E. Nihil aliud? A. Si vnà ambulandum, locus dexter illis relinquendus, & medius, si plures duobus ingrediamur. Quidam solent etiam manus suas honoris eorum caussa osculari, quod ab antiqua deos venerandi, adorandique consuetudine profluxit. E. Tu velim deinceps interrogantis personam suscipias: ego respondentis recipiam. A. Tuo verò id quidem arbitratu, mi Eulali.

ANNOTATIONES.

PRopter evndem Devm videlicet) *legendum emblema 8. Alciati. Non tibi, sed religioni, & in idem Claudius Minos. Gregorius Magnus, Homilia in Dominicam tertiam post Pentecosten. Seruus sum summi patrisfamiliâs. Cùm vos admoneo ad contemptum sæculi, inuitare vos venio ad cœnam Dei. Nemo me propter me hoc in loco despiciat. Sæpe euenit, vt persona potens famulum habeat despectum; cùmq; per eum suis fortè, vel extraneis aliquid*

quid mandat, non despicitur persona loquentis serui, quia seruatur in corde reuerentia mittentis domini: nec pensant qui audiunt, per quem, sed quid, vel a quo audiant. *De honorandis porrò patribus, sacerdotibus, senioribus, eruditis, praeceptoribus, magistratibus multa Maphaeus Vegius, l. 4. cap. 4. 6. 7. 8. 9. & 10. Apud maiores, ait Gell. l. 2. c. 15. neq; generi, neq; pecuniae praestantior honos tribui, quam aetati solitus maioresq; natu à minoribus colebantur ad Deum prope, & parentum vicem, & quae sequuntur.* LAETITIA MAGNA ELATVM) *Epistolium est apud Gellium lib. 9. c. 3. Latinũ (vt quidẽ Gellius conuertit) adscribemus.*

Filium mihi genitum scito, quod equidem dijs habeo gratiam: non proinde quia natus est, quàm pro eo, quod eum nasci contigit temporibus vitae tuae. Spero enim fore, vt eductus, eruditúsq; abs te, dignus existat & nobis, & rerum istarum successione.

NON AETATE, VERVM INGENIO) *Tit. 16. lib. 1. Anthol. in senectutem & senes, elegans & sententiosum est epigrammma Philonis. Canos, si adsit prudentia, dicit venerabiles fore. Nam si ea desit, magis turpem, quàm honestã videri canitiem. Et capillos albos, si taceas, existimari posse indicium intelligentis animi. Sin loquaris, tum non magis arguere prudentiam in senibus, quàm juuenibus.*

Αἱ πολιαὶ σὺν νῷ γεραρώτεραι. αἱ γὰρ ἄτερ νοῦ
Μᾶλλον τῶν πολλῶν εἰσὶν ὄνειδος ἐτῶν.
Αἱ τρίχες ἢν σιγᾷς εἰσὶ φρένες, ἢν δὲ λαλήσῃς,
Ὡς αἱ τῆς ἥβης, οὐ φρένες, ἀλλὰ τρίχες.

APOSTOLICIS SCRIPTIS) *Paulus ad Rom. 13. ad Hebraeos item 13. Petrus. epist. 1. c. 2.* LOCVS DEXTER ILLIS RELINQVENDVS) *Dexter, an sinister locus veteribus honestior fuerit, quaeri potest, & quaesitũ à Lipsio Elect.*

Elect. lib. 2. cap. 2. probatúmq; dextrum visum potiorem. MANVS SVAS HONORIS EORVM CAVSSA OSCVLARI) *Hic mos osculalandæ manus cùm potentes, ac fortunatos salutamus, aut honorem ipsis habere volumus, ab antiquorum, deos multos colentium ridicula, & impia superstitione promanauit. Cùm enim fanum aliquod præterirent, aut ligneum lapideúmue Deum aliquem aspicerent, manum ad os referebant, tenuique murmure eos precabantur, vt sibi fauerent. Cuius meminerunt Minutius Felix in Octauio, Apuleius Apolog. 1. Plin. lib. 28. cap. 2. Hieronymus Apolog. 1. in Ruffin. Vide Muretum lib. 10. cap. 1. Pithœi aduersar. lib. 1. cap. 7. Eodem modo astra, quæ in dijs numerabant, venerabantur. Hinc illud Iobi cap. 31. Si vidi solem cùm fulgeret, & lunam gloriosè incedentem & deceptum fuit in occulto cor meum, & osculatum est manum meam os meum. Id est si vidi solem & lunam, & manum meam admoui ad os meum. Vt si diceret. Si, cùm vidi solem & lunam, adoraui ea: manu videlicet admota ori, atque ad osculum relata. In quem locum videndus D. Hieronymus.*

PROGYMNASMA VICESIMVM.

Epitheta, seu tituli.

IIDEM.

ADELPHVS. Quæ de titulis, vt à plerísq; vocantur, audiuimus, interea summatim. E. Hoc primum. Inter loquendum crebrius admiscendos,

quando ea res nos in gratiam ponit: gaudet enim quisque se honorificè appellari, & quomodo nos ignominia appetentibus non bene, sic vicissim honore augentibus naturà optimè cupimus. A. Ita vt memoras. Quotuplices sunt tituli? E. Duplices. A. Cedô. E. Peculiares, & communes. E. Enumera communes. E. Qui literas tractant, audient à nobis, viri eruditissimi, doctissimi. Sacerdotes & monachi, religiosissimi, aut reuerendi Patres. Qui sunt æquales nobis ætate, genere, fortunis, amici appellabūtur, & nonnunquam fratres. Ignotis dominorum nomen impertiemus. A. Atqui apud veteres hoc verbi in reprehensione erat, & tyrannum quasi sonabat: proditúmque literis est, Augustum, & Tiberium dominos sese nominari vetuisse. Declarant etiam voces, dominari, dominatus, dominario, quæ sæpe in malam partē ponuntur, quænam vis & potestas illi vocabulo subiecta aliquando fuerit. Odiosè item sonant rex, regnum regiè, & regnare apud Tullium. E. Cùm alios dominos hodie, & nos alicuius seruos nominitamus, sciendum Græcorum, Latinorúmque, qui multis abhinc sæculis vixerunt, nos consuetudinem retinere: apud quos in omni congressione, inscriptis quoque nihil his duob⁹, similibusque vocabulis tritius atque vsitatius. Quo factum, vt jam veluti herbæ in aquam iniectæ, diutiúsq; maceratæ, suam amaritiem exuerint: verendúmque interdum, ne dū nimis, & in omnibus Ciceroniani esse nitimur, à prudentioribus imprudētes,

tes, inepti, ac rustici numeremur. A. Doctè obiecta soluisti. Quos vocas titulos proprios? E. Quosdam voco proprios, non ita tamen, quin adhuc ad communitatem sint idonei: quorum certi Episcopis tribuuntur. A. Quinam illi? E. Amplissimi, sanctissimi, integerrimi, vigilantissimi, religiosissimi Antistites, Præsules, Pontifices. Certi deinde magistratibus, vt Consulibus, quos licebit dicas prudentissimos, sapientissimos. Certi Iudicibus, quos dicemus incorruptissimos, sanctissimos, integerrimos, æquissimos, iustissimos. Alij artium ingenuarum, magnarúmque cultoribus, & professoribus, vt Theologis, Oratoribus, Poëtis: primi grauissimi, secundi eloquentissimi seu disertissimi, postremi nobilissimi, clarissimi nominabuntur. A. Pater, mater, fratres, & sorores? E. Pater optimus & amantissimus: mater suauissima, & dulcissima: fratres, & sorores amantissimi, charissimi, optatissimi. Illud tamen ignorandum non est, epitheta quædam esse perpetua, vt curuum de littore (omne enim littus curuum & semper) album de lactè, viridis de smaragdo: quale vult Seruius esse illud apud Maronem ecloga 3. iniusta nouerca certè perpaucos adhuc extitisse puto, qui nouercas commentarint, iustasque & clementes sibi cognouerint: quædam temporalia, quæ non semper, sed quandoque substantiuis suis conueniunt, vt pudica, bona, de muliere, graue, salubre, serenum de cœlo. Sic nos, cùm in epithetis alicuius ordinis hominum id in-

ueniemus

ueniemus, à cuius subiecta notione, réq; ipsa procul quispiam abest, non id, verùm alia ex eadem scire ipsi tribuemus. Antistitem consuescentem cubilibus, flagrantémq; infamia cur aut integerrimum, aut sanctissimum potius falsò, quam amplissimum, & reuerendissimum verè compellem? Regem ardentem auaritia cauebo dicere munificentissimum, beneficentissimum, quamuis sic quoque reges sciam nominari: inclytum, magnanimum, aliisque in eum cadentibus appellabo. A. Quæro jam, hæc adiuncta ad nomen, seu apposita, vt à Cicerone, & Quintiliano, seu epitheta, vt passim à doctis vocantur, vtrum in abstracta (vt Grammatici loquuntur) mutare possimus. E. Quid ni? A. Exempla requiro. E. Iuua me consilio vir sapientissime, sic mutabo: juuet me consilio sapientia tua. Sic, tua nobilitas, moderatio, bonitas, eruditio, & alia infinita positiuis, & superlatiuis quasi quandam vicariam dabunt operam. A. Quomodo epithetis elegantibus, ac propriis abundabimus? E. Si & libellum Ciceronianorum epithetorum sæpe versabimus: & multa insuper, præsertim coniuncta, quæ Nunesius magnam partem præteriit, ipsimet diligentia studióq; nostro è Ciceronis monumentis excerpemus, atque in locos certos digeremus, idque cùm in propriis, tum in appellatiuis nominibus. Veruntamen illa his ne permisceantur. Obtineant suas paginas seorsum propria, suas item appellatiua, & ordine alphabetico vtraque colligantur. A. Coniunctorum illorum in vtroque

genere

genere exempla vellem afferres. E. Sic faciam. Socrates parens philosophiæ, princeps philosophorum, præstans vir virtutis & sapientiæ gloria. Plato sapientissimus Græciæ vir, longéq; doctissimus. Aristoteles singulari vir ingenio, & pæne diuino. Pythagoras locupletissimus auctor. Pompeius omnium sæculorum atque gentium princeps. Vir abundans bellicis laudibus. Epaminondas princeps Græciæ. Huiusmodi non in ipsos tantum valebunt, quibus à Tullio apponuntur, verùm etiam in alios: doctorum in doctos: Imperatorum atq; ducum in Imperatores & duces: virorum bonorum in bonos viros: fœminarum in fœminas. Quod autem de laudationis, idem de vituperationis epithetis intelligamus, quæ pari ratione obseruanda, conquirendáque sunt. A. Num hoc in aliis præterea scriptoribus licebit? E. Prorsus, in illis scilicet, qui vel sæculo Tulliano æuum tolerarunt, vel non multò post. Item è Christianis, & nostræ ætatis, qui ad excellentiam Ciceronianam aspirare contenderunt, quos nominarem, nisi omnibus essent notissimi. A. Narrabat Magister, se adolescentem è Lactantio Firmiano libellum epithetorum sibi confecisse, quo scriptore tum plurimùm propter claram, pollentémque facundiam fuisset delectatus. Proferebat exempla quæ mihi exciderunt. E. Nec ego omnium, multorum tamen recordor. A. Redige mihi in mentem, nisi molestum est. E. Prius monebat, se etiam periphrases, antonomasias epithetorum nomine, à quocunque aucto-

auctore sumerentur, comprehendere: siue id Grammatici æquo, siue iniquo ferrent animo. A. Nihil moramur Grammaticos. E. Quàm pulchrè de Deo? Illo summa rerum potestas; ac diuina vis. Æterna mens; & ex omni parte perfectæ consummatæq; virtutis. Communis parens generis humani, & rerum mirabilium fabricator. Ille præses mundi, & rector vniuersi. Sancta & singularis illa maiestas. De Christo, dux communis, & magister hominum. Legatus, nuncius, & sacerdos, summi patris. Omnium iustorum caput. De M. Tullio, quem mirabiliter suspicit, Romanæ philosophiæ princeps. Vir sapientissimus. Romanæ linguæ summus auctor. Perfectus orator, Summus philosophus. Qui ita studuit philosophiæ, vt nullus vnquam diligentius. Vir ingenij singularis. Eloquentię ipsius vnicum exemplar. De Epicuro. Homo, quo sano & vigente nullus æger ineptius delirauit. Turpissimæ voluptatis assertor. De diabolis & diabolo, impuri, immundi, inquinati spiritus. Malorum quæ geruntur auctores. Perditores hominum. Spiritus cōtaminati ac perditi, nequissimi. Inimici & vexatores hominum. Hostes humani generis. Machinator omnium malorum. Ille colluctator, & aduersarius noster. Diuini numinis semper inimicus. A. De hæreticis etiam quædam adducebat. E. Pulcherrima. Verbi caussa. Delira capita. Oblatrantes atque obstrepentes veritati. Cæci & hebetes, ac rerum, & veritatis ignari. Et suarum, & alienarum interfecto-

res

res animarum. Qui prauis religionibus, & institutis auertunt homines ab itinere cœlesti, & in viam perditionis inducunt. Eorum libros vocat sacrilegas literas. A. Multa satis meministi: ad Ciceronē reuertamur, è quo exempla appellatiuorum expecto. E. Homines, seu viri summa grauitate, summáque constantia, virtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimi. Ciuitatis suæ nobilissimi. Egestate & scelere perditi. In stupris inauditis, nefariísque versati. Singulari cupiditate, audacia, scelere præditi. Tetræ, immanésque belluæ, funesti latrones, proditores ac vexatores Reipub. pestes ciuitatis, turpissimi & improbissimi ciues, fatalia portenta, prodigiáque Reipub. parricidæ patriæ. Adolescentes rectissimis studiis atque optimis artibus præditi. Incredibili ac diuina quadam mente atque virtute. Clarissimi atque omnium præstantissimi. Inprimis inter suos honesti ac nobiles. Sunt alia quàm plurima tū ad laudem, tum ad reprehensionem pertinentia, ex quibus in istis libellis epithetorum pauca cernas. Parui autem refert, multa horum de Catilina, Clodio, Antonio, Verre, Pisone, aliísque huiusmodi monstris, & de Pompeio, Lentulo, aliísque viris optimis à Tullio dici: poterunt enim à nobis & de propriis, & de non propriis rectè eleganterque vsurpari. Atque hæc verè istoc triduo, quæ hactenus breuiter à nobis repetita sunto.

ANNO-

ANNOTATIONES.

SEV TITVLI) *de etymo huius vocabuli, & quamobrem inscriptiones librorum dicti sint tituli, Magius lib. 2. cap. 14.* AVGVSTVM ET TIBERIVM) *De Augusto hunc in modum Sueton. cap. 53. Domini appellationem, vt maledictum & opprobrium semper exhorruit. Cùm spectante eo ludos, pronunciatum esset à mimo. O dominum æquum & bonum: & vniuersi quasi de ipso dictum exsultantes comprobassent: statim manu, vultúq; indecoras adulationes repressit, & insequenti die grauissimè corripuit edicto: dominúmq; se post hac appellari, ne à liberis quidem, aut nepotibus suis vel seriò, vel ioco passus est: atq; huiusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit. De Tiberio autem cap. 27. Dominus appellatus à quodam denunciauit, ne se amplius contumeliæ caussa nominaret. Lege notas Mureti ad epist. 3. Senecæ, & Torrent. in Sueton. Domitianum primum fuisse, qui se dominum appellari pateretur, scribunt Eusebius & alij. Sex. Aurelius de Caligula hoc idem testatus est. De illius intolerabili fastu, & arrogantia hoc amplius, c. 13. Sueton. Cùm procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic cœpit: Dominus & Deus noster sic fieri iubet. Vnde institutum posthac, vt ne scripto quidem, at sermone cuiusquam appellaretur aliter. Obseruanda & in hoc, Tiberio, inquam, & in aliis multis veterum Imperatorum moderatio.* VT REX, REGNVM, REGIE) *Tametsi adolescentes facilè inuenturi sint exempla & harum vocum, & illarum, dominus, dominatus, dominari*

tamen

tamen aliqua nihil obest adducere. In Verrem. Dominationem exspectant, rerum potiri volunt. Pro domo sua. L. Brutus populum Romanum dominatu regio liberauit. Pro Milone. Quo(Milone) interfecto se regnaturum putabat. 2. Philipp. Quem negant regem, qui eius &c. loquitur de Iulio Caesare, quem alias tyrannum vocat liberrime. Catil. 2. Si in hunc animaduertissem, crudeliter & regie factum esse dicerent. P. Scipio, vt prodiderunt memoriae Polybius, & Liuius, cum in victoria magna ab Hispanis rex salutatus esset, id nomen Romae intolerabile esse dixit. Plura Victor. lib. 6. c. 4. A PRVDENTIORIBVS IMPRVDENTES, INEPTI) *De stultitia quorundam, qui se Ciceronianos nominant, e re tua magnopere futurum censeo, si legas cap. 1. l. 15. apud Muretum. Sane rigidus, & ad vnguem Ciceronianismus in reb. religionis, sacrorumque nostrorum declarandis, est in reprehensione ponendus, de quo nonnulla ibidem Muretus. Quibus autem barbaries, & solœcismi in diuinis libris vehementius displicent, eos oratione grauissima & acerrima persequitur Arnobius lib. 1.* QVI NOVERCAS COMMENDENT) *De odio nouercali lege tit. 50. l. 1, Epigram. graecorum, in nouercas. Ex illo autem quod primo epig. narratur (trita enim sunt) de statua nouercae tumulo imposita, quae in priuignum sese coronantem illapsa mortem ei attulit, natum fortasse prouerbium :* γυναικὶ μὴ πίστευε, μηδ᾽ ἂν ἀποθάνῃ. *Ne fidem habeto faeminae, vel mortuae.* E CHRISTIANIS ; ET NOSTRAE AETATIS) *Humanioribus, hoc est, litteris iis, quae ab humanitate nomen trahunt, probe instructis non est ignotum quos intelligam. Sigonios vtiq. Muretos, Lambinos, Victorios, &c. De antiquis autem principem statuo Lactantium, qui aetatis suae*

Christianorum Cicero prædicari iustißime potuit. Magistrũ certè Arnobium, ipsum quoq; disertum inprimis & ornatum, lactea fandi copia post se reliquit.

PROGYMNASMA VICESIMVM PRIMVM.

Quales in sermone.

PORPHYRIVS, AGAPIVS.

PORPHYRIVS. Sermonem nostrum, Agapi, qualem vult esse doctor noster? A. Minimè festinum & præcipitem: vt cum animo voluamus ac reputemus prius, quàm vocem edamus, ne lingua menti præcurrat. Hoc Isocratis est. Bene Diogenes, duas aures & vnicam linguam homini datam, vt plus audiendum sibi, quàm loquendũ sciret: quod qui in loquendo celeres & expediti sunt, nequaquam faciunt. P. Mihi quoque, qui meditatò, & consultò non loquuntur, quasi abortioni dare operam, seu fœtus effundere inchoatos magis quàm perfectos videntur: quibus necessitas imponitur sæpe se excusandi, dicendique: ignosce mihi: erraui in hoc: aliter est: immò ita volebam: sic potius dicendum erat, & his demum consentanea. August. Imp. neque in senatu, neque apud populum, neque apud milites vnquam nisi medita-

ditatus verba fecisse dicitur: de quo etiam literis proditum est, grauiores sermones cum singulis, atque etiam cum Liuia sua habendos scribere, ac descripto recitare solitum, ne plus minúsue loqueretur ex tempore. A. Oportet adhæc sermonem distinctum, & explanatum esse, vitaréque (quantum per naturam concedetur) battarismum. Humanitate item refertum: qualis non est morosorum, iracundorum, alijs studiosè contradicentium, libenter rixantium, omnia maledicó dente carpentium. Horum verò oratione nihil potest reperiri inhumanius, iniucundius, acerbius. P. Ad hoc ipsum caput pertinere sentio, emendare vocem raucam, asperam, & stridulam, quoniam vehementer est ingrata. Et balbum, aut raucum nolim frequenter loqui. Neq; probo quosdam, qui ità vocem tollunt, vt si præcones essent, atque edictum promulgarent: & illos contrà similiter parum duco laudabiles, qui eam tantoperè summittunt, vt audiri ægrè possint. A. Si quis primò verba mea non perceperit, síntque ea mihi iteranda, nonne clariore vtar voce? P. Res ipsa monet. Cauendum tamen ne vocifere: vt si illa necessaria iteratio stomacho tibi esse videatur. A. Pro certo nouerim aliquid falsum, &, vt Plautus ait, núsquam neque pictum, neque fictum, neque scriptum, quomodo alium vel citra offensiunculam, vel citra odium redarguam? P. Perutilem doctrinam hoc loco, à me ex ore doctissimi viri

K 2 hau-

hauſtam,tecum communicabo. Aſſueſcendum verbis modeſtis,gratis,& jucundis, in quibus nullus inſit aculeus nulla inurbanitas,nulla bilis, nulla offenſio. A. Difficile hoc quidem factu, iis potiſſimùm,quorum natura eſt incitatior. P. Difficilia, & laborioſa omnia, quæ cum honeſtate & excellentia quadam copulata ſunt: vincit tamen ac perrumpit difficultates etiam maximas conſuetudo. Quando igitur audimus, quod veremur, ne non ita ſe habeat, dicamus nos dubitare. Fieri nihilominus poſſe, vt aliter ſit. Cogitemus, Petre, diligentius, num verum ſit. Non poſſe nos in præſentia omnino credere: libenter aſſenſuros, credituros cùm rem exploratius cognouerimus. Quin, ſi conſtabit falſum prorſus eſſe quippiam, his ipſis modis adhuc vtemur, & ſimilibus: non, vt agreſtes quidam, impudentes & imprudentes: mentiris: hoc non eſt verum: eſt falſiſſimum. Si hoc verum eſt, dabo tibi caput meum. Talibus dictis tam audacibus, & lutulentis aures animóſque vulnerari quis non videt? Si perſona honorata fuerit, illa ipſa ſuperiora cum præfatione veniæ proloquemur. Ignoſce mihi, pace tua, tua bona venia dictum ſit. A. Quid in cauſſa eſt, cur iſti ſuprà abs te recenſiti modi non offendant? P. Quoniam excuſari quempiam in eo, in quo ipſum fas ſit reprehendere, eſt amabile. A. Vt vitia noſtra occultari, laudes publicari plerique omnes cupimus? P. Si nos quiſpiam in fraudem deduxerit, promiſſa non præſtiterit, dicemus putare

tare nos, ipſum impeditione curarum non potuiſſe negotij veritatem perſpicere: aliquid nec opinatò illi fuiſſe obiectum: aut certè quàm leniſſimè, ac molliſſimè hominem caſtigabimus, vt ille gaudeat obiurgatione potiùs, quàm doleat. Errorem item amici communē ſibi facere, ac tum demum admonere & caſtigare, manſueti animi officium eſt. Fallimur, mi Iacobe, fallimur vehementer. Hem, quinam iſtuc obliti ſumus? O nos incogitantes. Diſcedamus tandem ab iſta pertinacia. Imitemur Xenocratem, & certum tempus diei, vt alijs negotijs, ſic etiam ſilentio demus: ne continenter fabulemur. A. De interpellationibus velim te nonnihil verborum facere. P. Sunt quidam adeò verborum fundendorum cupidi ac ſitientes, vt in medio curſu orationis alios reſiſtere cogant, ipſiſque tanquam bolum è faucibus eripiant. Accipe ſapientiſſimi Plutarchi monitum libro de Audit. Adoleſcens dicentem audiens ne perturbet, neque ad ſingula elatret. Sed Etiamſi oratio non probetur, ſuſtineat tamen, & exſpectet, dum ille finem loquendi faciat. Efferuntur iracundia, quibus hanc irrogamus iniuriam: quod toties contingit, quoties voluntati ac deſiderio alicuius, quamuis parua in re impedimentum, ac remoram inferimus. Ego, exempli cauſſa oſcitare incipio, tu de improuiſo os mihi opprimis: iraſcor tibi. Et tamen leue quiddam, ac pæne nihil eſt oſcitatio. Suſtuli dexteram ad iaciendum lapidem, tu repentè brachium retines: cu-

mulatur ira cor meum. Quod si vel in ioco atque ludo nemo sine morsu aliquo doloris impeditur, multò amplius in oratione præsertim seria, cursum suum præpediri, atque interrumpi indignabitur. Quocirca commemorante quopiam, aut explicante rem aliquam, parcamus ita erumpere: jã scio, intelligo quorsum tẽdas, omittis hoc. A. Nihil istac animaduersione tua sapientius. Vetus est: quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Hoc si alibi vspiam, hic profectò valet. P. Id magis dices, cùm audieris omnia, quæ eodem spectant. A. Quæ sunt? obsecro. P. Si quis tardior fuerit in loquendo, non erit anteuertendus. Si indisertior, non erunt ei tanquam mendico verba suppeditanda: sequitur enim perturbatio, & alienatio, eorum maximè, qui se non indisertos arbitrantur. A. Vitiosum hoc quidem, & barbarum: vsitatum tamen, vt alia complura, quæ morum grauitati, honestatique aduersantur. P. Vide ne tu etiam interpelles idq; agas, quod jam dudum mecum reprehendis. A. Tacebo, loquere continuatè. P. In progressu orationis si quis, vt fit, mendaciolum asperserit, non hoc illi statim aut verbo, aut gestu exprobrandum, quassando caput, oculos distorquendo, sibilando; & aliis inurbanis rationibus: nec obstrependo, nec interim noui aliquid monstrando, præsentiúmque attentionem aliorsum traducendo perturbandus est qui loquitur. Nos item ipsi ad sermonem alterius attenti sumus, ne iterum ite-

iterúmque interrogare necesse sit: quid dicebas? quomodo? haud satis percepi, dic iterum. Indecorum id est, & eadem repetere iniucundum. Si omnino res postulabit, præfabimur vno verbo, paucissimisque interrogabimus. A. Quæ adhuc in congressu vitanda mones? P. Multa. A. Hem multa? P. Audies. A. Acriter tibi animum ad ea intendo. P. In colloquio familiari iusiurandum non est interponendum: apud tribunal id fiet rectiùs, si condicio negotij ita suaserit. A. Tu igitur, quantum coniicio, adolescentes nostrates nulla interposita dubitatione condemnares, qui post tertium quartumque verbum in ore habent, bey Gott/ auff mein Seel / der Teuffel führ mich hin / & huius generis alia, quæ ab hominibus leuissimis atque à parentibus parum religiosis discuntur. P. Egóne? Condemnarem, morémque peruersum vsque ab radicibus euellerem. A. Ad alia procede. P. Cùm alloquimur quempiam, præsertim spectatum, non tam propè consistemus, vt anima ipsum contingamus, quamuis illa non fœteat. Sunt quippe, qui halitu alieno afflari nullo modo sustineant. Neque cubito illius latus fodiendum, qui cùm sermonem conferimus, quod inepti solent, cum his verbis. Quid videtur tibi? intellexisti? nónne vera dico? quid tu ais? A. O mores planè moros. P. Actiones illæ, partésque naturales, cùm de iis loquendum erit (erit autem aliquandò, & quidem necessario) circuitione quadam tecti q; verbis sunt indi-

candæ. Quid libro de Vniuersitate per detractionem confecti consumptique cibi velit Cicero, ad declarandum Delio natatore haud est opus. A. Cur consistis? P. Quoniam ad metam perueni. A. Si velles vltra currere, me spectare non pigeret. P. Spectantes nunquam vidi sudare, currentes sæpe. A. ἀπηγορευμένον ἔστω.

ANNOTATIONES.

BATTARISMVM) *De vocibus βατταρίζειν, & βαττολογεῖν, satis multa Erasmus in Chiliadibus: vnde discas, quale vitium orationis sit: Battarismus, & Battologia. Quod quidam Grammatici à Batto equorum pastore, de quo est in 2. Metamorph. dictum volunt battarismum, id ipsis relinquamus.* MALEDICO DENTE CARPENTIVM) *Celebratum est, dente Theonino rodere, & rodi. Theon fuit Poëta quidam maledicentissimus. Vide adagium.* ASSVESCENDVM VERBIS MODESTIS) *Plutarchi doctrina hæc est, libello de discrimine adulat. & amici. Ciuilius enim arbitror (inquit) si quis dicat: Ignorasti, quàm, iniuriam fecisti. Et: non attendisti, dictu mollius est, quàm, turpiter egisti. Item: fuge mulierem te corrumpentem, vrbanius, quàm si dicas, desine mulierem corrumpere. Nam hunc desiderat modum admonitio, qua mederi velis amico.* VEREMVR, NE NON) *Cùm quid accidere nolumus, & ne accidat timemus, tum vtimur verbo, vereor, cum simplici negatione, ne. Vereor ne mentiaris. Cùm quid optamus euenire, geminamus negationem, hoc modo Vereor ne non intelligas. Pro his*

duabus negationibus vtimur particula vt. Vereor vt pater approbet. Sed multa super vsu huius verbi Manut. in epist. 1. & 6. lib. 2. & in 1. lib. 6. SI CONSTABIT FALSVM) *Falsum est quo tegitur id quod factum est. Vanum quod fieri non potest. Fictum quod non est factum, & fieri potuit. Falsum loqui mendacis est: fictum callidi: vanum stulti. Falsum loqui culpæ est: fictum virtutis: vanum vecordiæ. Auctor Donatus in Eunuchum.* PLERIQVE OMNES) *Locutio hæc idem valet, quod, omnes vel, maxima ex parte. Tale est plus satis, pro satis. Ab Atticis manasse vult Priscianus lib. 18. illi enim, πλείονες δ᾽ ἢ πάντες τοῦτο λέγουσιν ἄνθρωποι.* ACTIONES ILLÆ, ET PARTES NATVRALES) *Si legeris epist. 22. lib. 9. cuius initium. Amo verecundiam, & in eandem Manut. Cic. 1. Offi. de Diuinat. & nat. Deor. Arnobium contra gentes, Muretum lib. 6. cap. 7. Crinitum lib. 20. c. 6. magistros denique morum, cogosces quo te pacto geras verecundè in huiusce modi rebus politè etiam, ornatéq; eloquendis.*

PROGYMNASMA
VICESIMVM SECVNDVM.

Sermones fugiendi.

DOCTOR, AVDITOR.

DOCTOR. Decretum est mihi hodie quidem potissimum imitari Gorgiam Leontinum,

qui vnus, ac primus è sophistis in conuentu poscere ausus est, de quo quis vellet audire, cùm diceret προβάλλετε, proponite. Dicat igitur de frequentia vestra cui libitum est, qua de re disputari postulet. A. De sermone maiorem in modum cognoscere auemus, quotquot hîc cõgregati sumus, qua ratione is laudem promeriturus sit, seu, quænam deuitanda, declinandáque nobis arbitrere in sermonibus atque colloquiis quà rei, quà personarum. D. Hoc inprimis scito: difficillimum mihi videri linguam sub imperium cogere: vt sanctus ille vir sapienter, vereq; scripserit: nullum mortalium tantillum membrum corporis domare posse: & perfectum esse, qui lingua non offenderit. Celebratur item illud Hesiodium.

Optimus est homini linguæ thesaurus, & ingens
Gloria, qua parcis mensurat singula verbis.

Adhæc, quis est quẽ fugiat tritissimum illud, à Xenocrate profectum: locutum esse pœnituit, tacuisse nunquam? multò & tutius, & facilius est tacere omnino, quàm omnem loquendo culpam effugere. Nihilominus, quia non pecudes, quas natura mutas ac pronas, ventríque tantùm obedientes finxit, sed rationis orationísque luce ac facultate præditæ animantes ab huius immensi operis effectore & gubernatore conditi sumus, prouidendum est, vti lingua ex eiusdem voluntate mandatísque vtamur, & ea tum nobis, tum aliis, quan-

tas dabitur vtilitatesq́ conciliemus: siquidem vel ex Platone apertum est, homines hominum caussa esse generatos. A. Tu nos docebis, vt autumo, quibus te rebus agamus in congressionibus, & capita quædam, nec ea non multa præscribes. D. Immo enimuerò docturus de quibus non sit agendum, certísque capitibus definiturus sum hanc doctrinam meam: è quibus, (quando eadem est contrariorum disciplina) facilè etiam quæ res in sermonem inducendæ sint intellecturi estis. A. Quod tu optimum factu putas, id tibi tam in hoc, quam in aliis libenter assentiemur. Etsi autem perpetuam orationem audire mallemus, tamen si quid necesse erit, patieris me aut rogare, aut sententiam meam proferre, aut dubitationem exponere. D. Ita tibi & horum cuilibet faciendum. A. Me suam vicem fungi cupiunt. Ego os ero commune nostrûm omnium. Tu ordire: en, conticuêre omnes, ad te tanquam ad oraculũ audiendum quietissimi atq; promptissimi. D. Istuc primo loco præcipiendum. Nunquam néue seriò, néue ioco, néue modicum, néue magnum quippiam aduersus Deum, cœlites, & ecclesiastica mysteria effutiamus: ne non solùm leuitatis, sed etiam cuiusdam, vt videtur, impietatis maculam suscipiamus, quam quidẽ reformidare plus quàm vllius facinoris crimen debemus. A. Vt sæpe contra factum, & me fabellis quibusdam parum seueris, disputationibúsque parum idoneis hilaritudine mira perfusum memini? D.

De ſacris, diuinis, cœleſtibúſque rebus timidè, non audacter: parcè, non effusè: conſideratè, non temerè: religiosè, non impie: grauiter, non ridiculè Chriſtianum loqui oportet. Eundem de ſordidis, impuris, impudicis prohibet ſermocinari. Apoſtolus, vbi turpiloquium prohibet, cuius eſt etiam iſtuc verbum: omnis ſermo malus non procedat de ore veſtro. Noſtis illa: qualis oratio, talis vir; qualis hera, tales pediſequæ. Quocirca cuius vel lingua, vel aures obſcœnis delectantur ſermonibus, eius mens, cui vox vt ancilla paret, à fœdiſſimarum cogitationum labe vacare quî poteſt? A. Aptè concluſum argumentum. Ex abundantia cordis os loquitur. D. Proinde mentiuntur de ſe Poëtæ illis verſibus. Ouid. Vita verecunda eſt, Muſa iocoſa mea. Marti. Laſciua eſt nobis pagina, vita proba eſt. Et Hadrianus in Voconium quendam. Laſciuus verſu, mente pudicus eras. Et Veronenſis,

Qui tum deniq; habent ſalem ac leporem,
Si ſunt molliculi, & parum pudici.

His quidem ipſorum vita impuriſſimè acta reclamat. Omnibus, quod manifeſtum eſt, fractis pudicitiæ repagulis caput impoſitis preſſit Amor pedibus. Feſtiuitatem, leporem, elegantiam, ſalem omnem in verborum ac ſententiarum ſpurcitie conſtituit iſte: nec putat nitidum ac mundum, ornatúmque futurum, niſi quis in luto ſeſe volutauerit

ueri; prius, quæ porcorum ſunt deliciæ: qui tum denique elegantes, tum beati videntur ſibi, cùm in cloacis, & volutabris capite tantùm extantes iacent. Mittamus poëtas illos, quorum libelli nefariis libidinibus referti, & adoleſcentibus, quorum animi molles, & ob ætatem fluxi, tanquam Sirenum ſcopuli fugiendi ſunt. A. In tales cadere opinor, quod à Tullio ſcriptum eſt Tuſculana 2. Sed vidéſne, inquit, poëtæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortiſſimos viros: molliunt animos noſtros: ita ſunt deinde dulces, vt non legantur modò, ſed etiam ediſcantur. Sic ad malam domeſticam diſciplinam, vitamque vmbratilem & delicatam cùm acceſſerunt etiam poëtæ (Catullus nempe, Martialis, Ouidius, Propertius, Tibullus & ſimiles) neruos omnes virtutis elidunt. D. Rectè omnino. Ac ne leuia quidem, abiecta, friuola, anilia venire in colloquium debent, è quibus neque ſincera & liquida voluptas, neque vlla percipitur vtilitas: ipſi autem huiuſcemodi fabularum, ineptiarúmq; recitatores ſemet in contemptionem adducunt. Peccant verò in hoc non pueri duntaxat, ſed viri quoque: viri, inquam, ſi annos numeremus, mente pueri. A. Si quis fabellam, ſeu apologum Æſopi pro re nata afferat, num huius præcepti tui violati reus erit? D. Reus? ego Æſopum iſtum feci ſemper maximi, iudicauíque animum eius ſapientia pleniſſimum honeſtiore, commodioréque domicilio dignum fuiſſe. Ac poteſt in ipſum quoq; transferri, quod venuſtiſſimus au-

ctor

ctor Probus de Agesilao narrauit. Atque hic tantus vir, inquit, vt naturam fautricem habuerit in tribuendis animi virtutibus: sic maleficam nactus est in corpore, exiguus & claudus altero pede. Video scriptores illustrissimos eius vti testimonio, nec ignoro, quid significet: ne Æsopum quidem triuisti. A. Amabo, quis dicti huius est sensus? D. In vehementer stupidos, atq; imperitos iacitur: nam vulgus quoq; olim per græciã cõmenta illa ingeniosissima, prudentissimáq; (vt Hesiodũ pueri pro Catechismo) ediscebat. Non sunt expertia frugis illa Æsopica, nõ. Elaborãt hæretici populo vt placeant, quas ipsi procudũt fabulas: præstaret Æsopũ æmulari, & ad virtutẽ pectorib⁹ inserendã, aut ad vitiũ euellendum, ad res humanas denique vt in speculo demonstrandas aliquid de asino, de vulpe, de coruo, de simia, de cane comminisci. In bibliotheca mea cum Cicerone, cum Virgilio, Demosthene, Homero, Platone, Aristotele etiam Æsopum aspicietis, qui mihi frequenter è poculo non aureo, non gemmeo, sed ligneo vinum dulce propinat. A. Caueat Magister, ne ista dulcedine illectus, fiat aliquando ebrius. D. Istiusmodi vina, auditores mei, ex ebriosis reddunt sobrios. A. Extra jocum. Quandoquidem hic libellus abs te tantoperè commendatur, studiosius eum in posterum legemus, relegemus. D. Mihi pergratum, vobis operæprecium facietis. Hunc ad alia. A. Quo nos cunque duces, celeri passu sequemur. D. Sunt argumenta quædam spinosa, subtilia, exquisita, à communi captu abhor-

rentia, vt disputationes Theologicæ, Philosophicæ, Mathematicæ, Iuris ciuilis, & interiorum artium, quas ad scholas amando; ne istiusmodi rerum imperitis, & tamen astantibus, atq; auscultantibus molestia generetur. Omnia tempus habent: quod æquè illi nesciunt, qui quamuis alioqui probanda tempori tamen, personisque nequaquam accommodata loquuntur: Die festo ab adolescentibus ad hilare conuiuium, ad jucundissimos ludos conuenitur: isti de spectris, de carnificinis, de tristibus & quorum tunc omnis est intermittenda mentio, narrationes ordiuntur, aut concionari incipiunt. τὸ ἄκαιρον πανταχοῦ λυπηρὸν, ait Isocrates. Quid tu ibi ad mœstitiam, ad suspiria, ad horrorem vocas animos, vbi est indulgendum lætiæ, honestísque voluptatibus? A. Si quis in sermonem eiusmodi delapsus sit? D. Taceat, vel potius semetipsum ad res hilares suaui modo conuertat, aut à sodalibus conuertatur. Audiui præterea quosdam, & audiui non sine bile atque fastidio, qui sæpe de domesticis rebus, de fratribus, vxoribus, parentibus, filiis, seruis, nutricibus garrirent, quasi ea scire alios permagni interesset. Accipite, inquiunt, quid heri meus Gregorius, mea Catharinula, meus lepidissimus catellus fecerit. Prô quam fidam, & probam vxorē habeo: mira possum narrare vobis. A. Absurdum genus mortalium, nec penitus sani capitis. D. Reperiuntur item qui conantur delectare circũstantes narrandis somniis: quæ si essent similia illorũ Iosephi.

Pha-

Pharaonis, Nabuchodonosoris, possent audiri non fastidiosè: viderentur enim diuinitus oblata, rerum futurarum præsensionem habere. Nunc cùm sint pleraque inanissima, ac summè ridicula, & narratores, & auditores nugarum istarum sunt in vitio. A. Cùm vates Mantuanus canat duas esse somniorum portas, corneam & eburneam, longè plura per hanc, quàm per illam emittuntur. D. Sinamus has somniare, cœptúmque sermonem pertexamus. A. Ita profectò, sinamus. D. Turpiùs delinquunt, qui mentiuntur: idque non vt sibi commodum aliquod, aliis incommodum pariant: sed quia sic consueuerunt, delectationis nimirum aucupandæ gratia: perinde vt qui non propter sitim, sed bibendi consuetudinem calices euacuant. Quid de his dicemus, qui, veluti famis rabie subacti, cùm deest quod comedant, suos ipsorum artus miserè depascuntur? A. Et qui tandem isti? D. Qui immoderato gloriæ appetitu cruciati, cùm laudator deest, sese ipsos turpiter laudant in corona, in circulis, in conuentibus, tamq; falsa, quàm vera de se prædicant, & admirandam rerum scientiam sibi nihil verentur attribuere. Quos proximè sequuntur, qui genus, nobilitatem, honores, opes, amicitias, clientelas, res gestas aut suas, aut maiorum jactant. Hi gratiam inirent, si summissiùs, quam gloriosiùs de se loquerentur: mallentq; de jure suo aliquid amittere, quàm nimium sibi arrogare, veriq; præsentes, non etiam ignobiles, non pauperes, non stultos præ se parui pendere,

dere. Auarities, inquit Lucretius, *& honorum cæca cupido, Quæ miseros homines cogunt transcendere fines Iuris.* A. Neque tamen fortasse probandi sint, qui omnia sua nimis deprimunt & extenuant, eósque honores pertinacissimè respuunt, quibus omnium confessione dignissimi iudicantur. D. Improbandi summoperè. Datur enim significatio superbiæ cuiusdam: quasi ipsi soli vituperent, aut contemnant, quæ ab hominibus magni fiunt. Bono autem, & cordato viro, non modò malum, seu vitium ipsum, verum etiam vmbra vitij, suspicióque sedulò fugienda est. A. Ecquid in eodem exercitu militant, qui factis ipsis ita se gerunt, quasi omnium postremi, & vilissimi, nullóque penitus honore dignandi? Quas ob res vltimum semper locum quærunt, & tanquam equi indomiti aut perterrefacti semper retrocedunt, resistunt; obnituntur manibus, pedibus, toto corpore: nunquam præcedere, perpetuò sequi: non aliquando ad dexterum, semper ad sinistrum latus ire contendunt: quamuis tu id ab ipsis omnibus precibus petere contendas: vt quoddam velut bellum cum iis suscipere, & quasi inuitos canes venatum ducere, eorúmq; caussa interdum totum negotium aut differre, aut interrumpere necesse sit. D. Non malè iudicasti: imbiberunt virtutis caussa, quam non satis cognôrunt, repugnare, & aliis negotium facessere. Addam porrò ad superiora etiam hæc. De alienis rebus, caussis, moribus, negotiis, ingeniis, nationibus nihil sinistrè dicendum, quo aut

in contemptum ac despicientiam veniant, aut in inuidiam adducantur. Odiosum tale genus hominum, & hirudines imitans, dum quodammodo bonæ famæ sanguinem exsugit. Quod alium silere volumus, de consilio Senecæ, primi sileamus. Neminem gibbosum, luscum, claudum, nothum, similique corporis, aut etiam fortunæ aliquo vitio deformatum & notatum irrideamus, scommatisque laceremus. Quî scimus enim nos immunes ab iis malis futuros? & quis nostrum sese irrideri cupit? Verùm hic mos est, vt quæ nolumus ipsi mala, iis afficiamus alios facillimè: quæ volumus bona, iis soli fruamur libentissimè. A. Folium Sibillæ. D. Rumoribus nec ipsi citò fidem adiungamus: nec eos inconsideratè in aliorum aures infundamus: fama enim tam ficti prauique tenax, quàm nuntia veri. A. Mirum quantum sæpius pœnituit credidisse, ac leuem auditionem pro re comperta habuisse. D. Quem non pœnituit? nisi ad quem nullus vnquam rumor peruenit. A. Iocari, & facetis esse per te nobis licet. D. Licet verò. Veruntamen sine aculeis, sine irrisionibus, quamuis inimicissimi fuerint in quos jocamur: inest enim contemptus, quamuis voluptas quæratur jocationibus huiusmodi. Sunt quidam ita agrestes, duri & austeri, vt cum iis jocandum non sit. Nec in rebus grauibus aut flagitiosis locum habent facetiæ. Non enim risu, sed pœna dignos judicare sceleratos conuenit. Cauendum autem ne magis propter jocantis insulsitatem, quàm propter ipsas facetias in ri-

sum erumpant audientes. Distorquere oculos, aut os deformare, aut vultuosum fieri risus captandi gratia stultum est. Hæc ferè sunt, quæ de quæstione tua mihi visa sunt differenda. Poteram pluribus, sed breuitas & in scribendo, & disputando, mihi est amicissima. A. Et me nósque omnes erudita, rerúmque plena breuitas, quàm nugæ canoræ, quàm orationes longæ, parúmque doctæ magis capit.

ANNOTATIONES.

IMITARI GORGIAM LEONTINVM) *Cicero de finibus. Eorum erat iste mos, qui tum sophistæ nominabantur: quorum è numero primus est ausus Leontinus Gorgias in conuentu poscere quæstionem, id est, iubere dicere, qua de re quis vellet audire. Iunius lib. 4. cap. 17.* LINGVAM SVB IMPERIVM COGERE) *Præcepta complura linguæ moderandæ, eáque longè optima collegit Matthæus lib. 5, cap. 2.* OPTIMVS EST HOMINI LINGVÆ THESAVRVS) *Egregium caput Gellij est 15. lib. 1. quo loquacitatem insectatur. In eo item versiculi hi duo Hesiodi proferuntur. Quapropter Hesiodus, inquit, poëtarum prudentißimus linguam non vulgandam: sed recondendam esse dicit, perinde vt thesaurum. Eiúsq; esse in promendo gratiam plurimam, si modesta, & parca, & modulata sit. Bias ab Amaside Ægypti rege iussus de victima, quam illi miserat, optimum & pessimum remittere, linguam remisit. Plutarch. de Auditione.* HOMINES HOMINVM CAVSSA ESSE GENERATOS) *Cicer. 1. Off. Sed quoniam (vt præclarè scriptum est à Platone) non nobis solùm nati sumus, ortúsque nostri partem patria*

vindicat, partem parentes, partem amici: atq; (vt placet Stoicis) quæ in terra gignuntur, ad vsum hominum omnia creari, homines autem hominum caussa esse generatos. Testantur hoc idem sanctæ literæ. Vnicuique commisit Deus curam de proximo suo. NEVE SERIO, NEVE IOCO) *Est Iudæis liber, cui Talmud nomen inditum, in eo portentosa, & scurrilia de* DEO *commenta innumera. Christiani etiam de Christi, & S. Petri peregrinationibus, deque aliis, qui nunc summa cum fœlicitate immortali æuo fruuntur, leuißimas, & inepte excogitatas inter se fabulas animi caussa hybernis præsertim noctibus commemorant. Multum etiam sermonem ipsis dant sacerdotum mores & ignorantia: atque adeo in tractandis Sacramentis vel inscitia, vel leuitas, vel negligentia. Ad horum societatem aggregandi, qui quærunt, & disputant: num Deus quod factum sit poßit non factum efficere (qua sola potestate eum carere dixit Agatho, cuius sententiam affert, & laudat in 6. de moribus Aristoteles) & similia, in quibus vt ingenij abundantia aliquando, ita semper judicij egestas sese prodit. Audiamus Cicer. 2. de nat. Deorum. Mala, & impia consuetudo est contra deos disputandi, siue id ex animo fiat, siue simulate.* CVIVS VEL LINGVA, VEL AVRES) *Quàm multa improbarum cogitationum, & à recta ratione auersarum affectionum irritamenta sese per aures in animum inferant, quis nescit? Bene igitur Plutarchus. Nec vrbi portæ cæteræ clausæ id præstabunt, vt non capiatur, si per vnam aliquam hostes recipiantur: neque adolescentem continentia aduersus reliquas voluptates adhibita conseruabit, sicubi imprudens per auditum sese illis capiendum dederit. Hæc ille libro de poëtis*

audiendis. Rursum libello aureolo de Auditione. Xenocrates aurium munimenta pueris potius quàm athletis iubebat applicari: quod horum aures verberibus, illorum mores verbis peruerterentur. TANQVAM SIRENVM SCOPVLI) *Videndus Homerus Odissea. Item adagia. Apud Sirenum scopulos consenescere, Gellius lib. 16. cap. 8. Apud Sirenas aut Lotophagos hærere: Sirenibus ad persuadendum aptior: Sirenas præternauigare, de quibus Iunius.* Ἀλληγορικῶς *Homerus meretriculas quasdam fuisse sub velamento indicat, quæ inanis voluptatis dulcedine, quasi quodam suauissimo cantu, viatores incautos ad sese allicerent, eósque fortunis, & fama euerterent. Huic loco addendum puto, quod Hieronymus, apud Hebræos olim cautum fuisse, ne adolescentes, Cantica canticorum legerent.* ÆSOPVM ISTVM FECI SEMPER MAXIMI) *Gellius lib. 2. cap. 29. narraturus ex eodem festiuissimum de cassita apologum: AEsopus ille, inquit, è Phrygia fabulator, haud immerito sapiens existimatus est, cum quæ vtilia monitu suasúque erant, non seuerè, non imperiose præcepit, & censuit, vt philosophis mos est: sed festiuos, delectabilésque apologos commentus, res salubriter, ac prospicienter animaduersas in mentes animósque hominum cum audiendi quadam illecebra inducit. Similia Maximus Planudes principio vitæ ipsius.* HONESTIORE, CONMODIOREQVE DOMICILIO) *vertice acuminato erat, humeris depressis & contractis, labris prominentibus, ventriosus, incuruus, valgus, niger ac blæsus, omninóque Thersites alter, de quo Homerus 2. Iliad. Sed quoniam datus est locus, adscribamus verba Senecæ ex epist. 66. Claramum condiscipulum meum vidi post multos annos: non*

 puto

puto expectas vt adijciam senem: sed me hercules viridem animo, ac vigentem, & cum corpusculo suo colluctantem. Inique enim se natura gessit, & talem animum malè collocauit: aut fortasse voluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum sub qualibet cute latere. Et post nonnulla. Potest ex casa vir magnus exire: potest & ex deformi humilique corpusculo formosus animus, ac magnus. VT HESIODVM PVERI) Testis Columella. Indicat idem Cicer. epist. 18. l. 6. Lepta (filius Leptæ, puer) suauissimus ediscat Hesiodum: & habeat in ore, τῆς ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ, &c. Primus quidem liber aliud nihil, quàm pulcherrima quædam honestatis, & officij præcepta continet. Testificatur Pausanias, se vidisse in Helicone antiquissimum monumentum, tabulas plumbeas, quibus inscriptũ erat hoc poëma Hesiodi. CVM CICERONE, VIRGILIO, &c.) Manut. in illum locum ex epist. 18. l. 16. An pangis aliquid Sophocleum? fac opus appareat. Opus est id, quod post operam remanet, & ex aliqua re quasi fructus enascitur. Itaque interdum libri opera dicuntur, vt hic, quia fructus otij significatur. Et 3. de Offic. nulla eius ingenij monumenta mandata literis, nullum opus otij, nullum solitudinis munus exstat. Accipitur itaque pro quacunque re, quæ post operam extat, non simpliciter pro eo quod scribitur. Malè igitur latinè loquuntur, qui Platonis opera dicunt. Hæc eo libentiùs adscribo, vt ex ore tanti viri communem errorem iuuentus animaduertat. ΤΟ ΑΚΑΙΡΟΝ ΠΑΝΤΑΧΟΥ ΛΥΠΗΡΟΝ) Intempestiuum vbique molestum, Isocrates ad Demonicum. Momentum, & vim maximam omnibus in caussis atque negotijs habet καιρὸς, latinè tempus, siue opportunitas, siue occasio. Nam honestum in turpe emolu-

mentum in damnum, voluptatem in dolorem, amorem in odium, beneficium in maleficium: & vicißim turpia in non turpia, detrimentum in quæstum, molestiam in lætitiã, odium in beneuolentiam: malefactum in benefactum poteſt conuertere: quę diligentius obſeruanda nobis eſt. Ac merito inter dicta 7. ſapientum & hoc fertur, γνῶθι καιρὸν, noueris tempus. Monet item ſapiens: omnia tempus habent. DVAS ESSE SOMNIORVM PORTAS) In extremo 6. Æneid.

Sunt geminæ ſomni portæ, quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus vmbris.
Altera candenti perfecta nitens elephanto
Sed falſa ad cælum mittunt inſomnia manes.

Cur autem Æneas ſeſe per eburneam dicat exiſſe, Seruius affirmat ideo factum quia voluit intelligi, falſa eſſe omnia quæ dixit. SESE IPSOS TVRPITER LAVDANT) Quanquam ſeipſum laudare impudentiſſimum, & iniquißimum videatur, tamen eſt, cum quiſpiam de ſe ſine vlla inuidia ea poteſt dicere, quæ ſibi laudem afferant, non propter laudem, ſed rebus & opportunitatibus ita flagitantibus. Scriptum reliquit hac de re commentarium Plutarchus. NEQVE TAMEN FORTASSE PROBANDI) Prudentia (Chriſtianis doctoribus diſcretio) magiſtra & rectrix eſt virtutum omnium. Hac abſente verendum eſt, ne accidat ſæpius, etiam excellenter bonis, quod ait ad Piſones Horatius. Dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt. Quę enim alio nomine vitium prudentiæ aduerſarium, niſi ſtultitiæ appellabis? IMBIBERVNT VIRTVTIS GAVSSA) Imbibere eſt certum, ac deliberatum habere,

bere, planè sibi proponere, ita aliquid in mente & cogitatione sua defixisse, vt nequeat euelli. Sic locutus est Cicero pro Quintio, vt quidem Manut. & Muretus emendandum censuerunt. Quod si facere nolit, atque imbiberit eiusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere. Eodem modo duobus locis Lucretius; imbibit petere, & Liuius. Vide Muret. lib. 1. cap. 6. NEGOTIVM FACESSERE) *Negotium & pro re simpliciter capitur, & pro re molesta ac difficili, vt cum additur verbum facessere. In Verrem. Cum audissent ei negotium facessitum, Pro Cluent. si cui fortè negotium facesseretur. Facessere periculum eadem sententia dixit in Diuinit. Exhibere negotium lib. 3. Offic. Hac eruditiss. Manut. in epist. 10. lib. 3.* NEMINEM GIBBOSVM,) *Præcipit hoc etiam Isocrates ad Demonicum.* μηδενὶ συμφορὰν ὀνειδίξῃς, κοινὴ γὰρ ἡ τύχη, καὶ τὸ μέλλον ἀόρατον. *Nemini calamitatem exprobres: nam fortuna communis est, futuraque prouideri non possunt.* IOCARI ET FACETIS ESSE) *Bene, apteque iocari ingeniosorum est, quod epist. 16. l. 9. his verbis confirmauit Cicer. Effugere autem si velim nonnullorum acutè, aut facetè dictorum offensionem, fama ingenij mihi est abijcienda. Non se visum iri ingenio valentem existimat, si iocari nesciat. Fit igitur, vt ioci persæpe, quia ab ingenijs parum ingeniosis proficiscuntur, frigidi sint, inepti atque insulsi. Quibus autem natura hanc facultatem negauit, illi studeant alienis facetijs se facetos videri. De virtute quam Iouianus Pontanus Facetudinem existimat posse dici, vide quàm multa eruditissimè idem disputauerit lib. 3. de sermone, & deinceps reliquis.*

PRO-

PROGYMNASMA VICESIMVM TERTIVM

Nec nimium, nec minimum.

LAELIA, SIGE.

LAELIA. O præstigiatrix, ô frutex, ô statua. Eia Pythagorea, dij te eradicent, exere linguam. S. Quid ea opus? L. Vt cultro istoc abscindam tibi. S. Tu abscindas? quamobrem? L. Quæris? at patet. Quia otiosa & inutilis est tibi: siquidem ea nunquam vteris. Et quoniam perpetuò taces, à mutis animantibus nihil distas: nec Deo audebis agere gratias, quod homo nata sis, non bellua. Haben' jam caussam? directa, triuenefica, fatua. S. Loquor vbi necesse est: & cùm alia, tum hoc è silentio lucrum indipiscor, quod multis respondere non cogor. L. Non tam inuisa esses mihi, excetra si ad rei necessitudinem verba ederes. Nec istuc facis. Proinde oderunt te omnes, fugiunt tuam consuetudinem, & cœtibus suis exclusam, te in longinquam atque incultam solitudinem aliquam de portatam cupiunt vbi mortalium neminem neque audias vnquam, neque videas. Quibus tu ibi gaudiis exultares? quantis in voluptatibus baccharêre? Facilius cancer rectè ingreditur, quàm tu immodica ista taciturnitate desistas. Si multi es-

ſent tui ſimiles, prô diuûm numina ſancta, quis ſibi vitam non acerbam putaret? velut ſimulacra obambularemus, peſſum irent res humanæ, iniurioſè tractaretur Deus, cuius admirabile donum, (ſenſa animi videlicet ſermone explicandi) deſpicere videremur. Si bona eſt cauſſa tua, quin defendis te? quin me refellis? jam tibi caput tuber reddam, atq; ad loquendum eliciam. O deliram. Fugin' tu hinc ab oculis? abin' hinc an non? S. Moneo vt quieſcas, dictiſq; facias compendium. Qui quæ vult dicit, viciſſim quæ non vult audit. Tua maledicentia diſertam ne me faciat caueto. L. Ha ha, promittis ſcarabæum mel facturum. Non ſinit te loqui miſerabilis natura tua. Quin corpore vitam ſecludis? quin vnam ex te literam longam facis? nihil enim te deſpectius, nihil iniucundius, incommodius. S. Lingua, lingua quo vadis? Monſtrum mulieris. Tu illa es, quæ quidquid in buccam. Tu rimarum plena, hac atque illac perfluis. Tu loquacitate tua homines enecas. Cùm quidam deplumata luſcinia minimum carnium reperiret, ea dimiſſa, vox es, inquit, præterea nihil. In te iſtuc quadrat, quæ præter vnam linguam, ad garriendum dies atque noctes expeditiſſimam, nihil es. In te jactata tot prouerbia: Turture loquacior, Daulia cornix. Archytæ crepitaculum, Cicada vocalior, Hirundinum muſæa, &alia; quæ nunc condonaberis. Ais me deſpicabilem eſſe. Miſerum eſt negare te non poſſe, quod turpiſſimum ſit confiteri. An

tu

tu negabis, an non fateberis te contemni, te abiici, te vilipendi? nec iniuriâ. Nam cùm ita sis verbosa, videris te supra cæteros efferre in conuentibus, aliósque tanquam discipulos magistra velle erudire. Et quia intemperantissimè, sine vllo modo tam multa blateras quotidie, erras sæpissimè, peccas frequentissimè, nihilq; te intelligere, das indicia creberrima. Ad Isocratem abi, ei duplicem promitte mercedẽ: vnam vt te loqui, alteram vt tacere doceat. Heu quàm multas & idoneas occasiones corrupisti? quantas turbas toties dedisti? quot detrimenta in ciuitates ac prouincias inuexisti? Tu malorum seminarium, inuentrix scelerum, seditionum fons, humani generis opprobrium. Tu diuorum atq; hominum odium. Tu inuisum, dirisq; deuouendum caput. Tibi, tibi ferro lingua demetenda est. L. Cessa, cessa. Vehemens in vtramq; partem es nimis: aut verborum nimia parsimonia, aut probrorum largitate nimia. Hem, quot contumeliæ? nec plaustrum capiat: maledicta omnia in me contulisti. S. Ad te iustissimis reprehensionibus exagitandam, & omnibus precibus detestandam Archilochus, & Hipponax indiserti & elingues. Nec orator vllus, nec ipsa eloquentia pro dignitate tua dedecora explicauerit. Fac me missam pessima: ito ad coruos Ilias, lerna, panegyris, mare malorum, thesaurus infortunij. L. Vt execrationes serit? vt dicteriis abundat Masonicis? Esset mihi stimulus in manu, quo latera contererem tua. S. Benedictis si certasses, audi-

audisses contra bene: nunc gesta compedes, quas tibi ipsa fabricasti. *Li.* At tu scelestissima toto thylaco, non manu seuisti conuicia. Recipe te ad silentium tuum. Nimis tu dentata es, si ego nimis linguata sum. Scito tamen te Amyclas perdidisse. *S.* Scito tamen te fidem, & famam perdidisse.

ANNOTATIONES.

EIA PYTHAGOREA) *Pythagoras quos ἐφυσιογνωμόνει) id est, quorum naturas & ingenia ex ore, vultu totiúsque corporis habitu conijciebat, seu, vt Cic. 4. Tuscul. loquens de Zopyro, quorum naturas ex forma perspiciebat. Et lib. de fato: Qui se profitebatur hominum mores, naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere, suáque disciplina dignos judicabat, ijs pro æstimato solertiæ captu tempus tacendi præscribebat. Tum quæ ab aliis dicerentur audiebant: percontari, si quid parum intellexissent, aut commentari quæ audissent, fas non erat. Nec quisquam aut biennio minus, aut quinquennio amplius tacuit. Intra hoc tempus ἐχεμυθίας appellabantur ἀκουστικοί. Vbi duo omnium difficillima didicissent, tacere & audire, tum verba facere, quærere, quæ audierant scribere, quæque sibi opinarentur expromere integrum erat, dicebanturque μαθηματικοί: ab illis nempe artibus quas jam discere, ac meditari cœperant, geometria, gnomonica, musica & aliis, quas veteres μαθήματα communi omnium disciplinarum nomine vocabant. Deinde ad mundum, naturámque contemplandam ascendebant, & vocabantur φυσικοί. Gell. libro primo, capite nono. Laërt. Lucianus dial. qui βίων πρᾶσις inscribitur. Et prouerb. Tacitur-*

citurnior Pythagoreis. QVOD HOMO NATA NON BELLVA) *Aiebat Plato, se naturæ gratias agere, quod homo natus esset, non mutum animal: quod mas, non fæmina: quod Græcus, non Barbarus: quod Atheniensis, non Thebanus: quod temporibus Socratis. Refert hoc, & irridet Lactantius diuinar. Instit. libro tertio, capite decimo nono. Meminit eiusdem in Mario Plutarchus.* DIERECTA) *Dierectus est in diem, siue sub dio erectus, sublimè pendens, & expositus, sceleratus quispiam cruce dignus, in crucem actus siue agendus.* Der den liechten Galgen verdient hat. *Vsus est eo millies Plautus. Pœnulo. Abi dierectus. Mercat. I hinc dierectus. Bacchid. Recede hinc dierecte, &c.* QVI QVÆ VVLT DICIT) *Terent. And. Si mihi pergit quæ vult dicere, quæ non vult audiet. Primus hoc protulisse Homerus putatur, cuius hic est versiculus Iliad. η.*

> ὁπποῖον κ' εἴπησθα ἔπος, τοῖον κ' ἐπακούσαις.
> *Talia dicentur tibi, qualia dixeris ipse.*

Plaut. Si dices contumeliam, audies. LINGVA, LINGVA QVO VADIS) *A Suida his verbis recitatur adagium.* Γλῶσσα ποῖ πορεύῃ; πόλιν ὀρθώσουσα, καὶ πάλιν ἀναστρέψουσα. *Lingua quo vadis? Erectum ciuitatem, eandem denuo subuersura. Docet innumeras vtilitates, & incommoda plurima linguam hominibus conciliare: vt probè Salomon scripserit: Mors & vita in manibus linguæ.* AN NON FATEBERIS TE CONTEMNI?) *Seneca libro secundo de Ira, capite vigesimo octauo. Faciet nos moderatiores respectu nostri, si consuluerimus nos. Nunquid & ipsi aliquid tale commisimus: Nunquid sic errauimus? Expeditne*

ditne nobis ista damnari? Cui sententiæ affinia sunt, quæ habet Arnobius libro secundo, aduersus gentes. Cuius est autem pudoris, quinimmò inuerecundiæ cuius, quod agere te videas, in eo alterum reprehendere, maledicti & criminis loco dare ea, quæ in te poßint reciprocata vicißitudine retorqueri? ARCHILOCHVS, ET HIPPONAX) Adeò maledicis, & amarulentis versibus Lycamben socerum suum, à quo despõsa jam filia gener repudiatus est, fertur insectatus Archilochus, vt ambos ad laqueum adegerit. Aeque mordax, & contumeliosus traditur Hipponax, qui quò feriret acrius, de industria Archilochium trimetrum in Scazontem inflexit: quocirca Ouidius in Ibin parũ stabile carmen vocat, & hunc ne Athenis quidem pepercisse confirmat. Fuit in eo notabilis vultus deformitas. Quapropter cùm effigiem eius Bupalus, & Anthermus sculptores fratres ridentium oculis proposuissent, ipse in eos amaritudinem carminum suorum distrinxit. Plin. lib. 36. cap. 5. Vtriusq; meminit. Cic. 3. de nat. deorũ. Et Horat. Ode 6. Epod his verbis.

> Caue, caue, namque in malos asperrimus
> Parata tollo cornua:
> Qualis Lycambæ spretus infido gener,
> Aut acer hostis Bupalo.

Item ad Pison. Archilochum proprio rabies armauit jambo. Vide prouerb. Hipponacteum præconiũ. Archilochia edicta. MÆSONICIS) Quis fuerit Mæson, & de scommatis Mæsonicis Rhodigin. lib. 6. cap. 17. TE AMYCLAS PERDIDISSE) Cùm subinde, & falsò hostium aduentus nunciaretur, ob eámque caussam inani metu ciuitas sæpe agitaretur, lege sancitum est, ne quis vnquam hostis aduentum nuncia-

nunciaret. Ita omnibus tacentibus, inopinatò capta est urbs. Hinc locus datus proverbio, Amyclas perdidit silentium, de quo plura auctor Chiliadum. Cui hæc aduersus loquacitatem pauca erunt, libellum Plutarchi de garrulitate euoluat.

PROGYMNASMA VICESIMVM QVARTVM

Cærimoniæ.

CAEREALIS, ADIVTVS.

CÆRERREALIS. Cærimoniarum vocem millies à me auditam interpretare, si me diligis. A. Iustum erum oras. Cærimoniæ sunt ritus sancti, in sacrificiis aliisque diuinis (vt vocant) officiis, in templo præsertim adhibiti. C. Si proprium verbo huic domicilium est in rebus illis quas dixisti, quomodo igitur in alienum migrauit? nam & in profanis id ponere consueuimus. A. Cùm instituissent homines, inter se verticem inclinare, genua flectere, corpus submittere, manus veluti consecratas osculari, patronos ac dominos mutuum appellare, & maioribus denique honoribus prosequi, res quæ suo nomine carebat, aliunde vocabulum est sortita, cœptáque sunt etiam hæc cærimoniæ dici. C. Percepi caussam, & probo. Nunc velim discere in quibus versentur istæ cærimoniæ. A. In titulis, in certis

certis conceptiſque verborum formulis,in quibuſdam geſtibus, & motionibus partium quarundam corporis : quæ quidem omnia argumenta ſunt honoris , quem alicui tribuimus : etſi ſæpe mendacia ſunt : quando ſcilicet ad vitandam inuidiam, aut fugiendum aliquod incommodum conſuetudini obedimus , & in ſpeciem veneramur, quem animo potius contemnimus, aut odimus, quàm vel reueremur, vel diligimus. C. Poteſne hoc quaſi totum in genera diſpertiri? A. Poſſum in duo. C. In quæ? A. In cærimonias vtilitatis, & officij. Sed quæ propter ſpem fructus exercentur, eas adulatoribus relinquamus, quibus illud Plautinum perplacet: ad ſuum quæſtum vnumquemq; æquum eſt eſſe callidum. C. Quas vocas officij? A. Quas etiam nuncupare ſoleo debitas: nempe eas, quæ à recepto & inueterato, aut certe communi, peruulgatóq; more, qui vim legis obtinet, non autem à noſtro judicio voluntatéq; pendent, hæ non ſunt negligendæ, quandoquidem qui eas negligit, videtur iniquus & iniurius. Scimus aliquando ad vulnera, & cædes peruentū ideo; quòd quidam ſibi debitis cærimoniis affecti nō fuiſſent. C. Fortaſſis illæ certarum cærimoniarum conſuetudines non probarentur ſapientibus vbique. A. Si nullum inſit ſcelus ; ad mores regionis, aut ciuitatis nos attemperabimus : ſicuti leges non perfectiſſimas atque optimas ſeruamus; quoad eas Princeps, aut Reſp. vel ſuſtulerit, vel correxerit. Noſſe igitur ſtudeamus quibus verbis in Italia, quibus in

Gallia,

Gallia, in Germania, & alibi salutare, quibus valedicere in more sit. Quibus titulis cuiúsque conditionis homines ornare, quis appellandus magnificus, quis illustris, quis reuerendus, quis amplissimus, quis excellentissimus. Idem de fœminis sentiatur, quæ nolunt ipsæ quoque honore suo spoliari. Si Germani ita loquuntur, cùm sua alicui studia pollicentur: Ego sum planè tuus; A me omnia officia exspecta: Si quid opera, & consilio, aut re potero, iuuabo te libentissimè: Habebis me paratum ad omnia: Vt quàm rectissimè agantur quæ ad te pertinent, omni cura, opera & diligentia prouidebo: nos illas formulas retineamus, & Italorũ apud Italos, Gallorum apud Gallos. Latè patet hic locus de verbis, & vsu atque obseruatione discendus est. Quod idem de gestibus intelligatur. Vbi porrigenda manus, etiam honestis mulieribus, nõ viris tantùm, vbi non. Vbi eundem dextrà, aut sinistrà. Vbi osculandum quod porrigitur, porrectúmue accipitur, vbi non, & sexcenta huiusmodi. Nam quæ apud quasdam gentes nulli sunt turpitudini, apud alias partim infamia, partim humilia, atque ab honestate remota ponuntur. Hinc Plutarch. Themistocle. Leges hominum inter se differunt: alia autem aliis pulchra atque honesta. Honestum porrò omnibus est, quæ propria sunt seruare, & ornare. Vnum addam. Iunioribus alias, grandioribus similiter alias, plebeis alias, nobilibus alias inuicem cærimonias vsurpandas, eásque minimè confundendas. Nec stomachantur

Principes, si quando ipsos colonus, bubulcus, aut faber materiarius neque titulo, neque alia qua debuit cærimonia affecerit: potiùs rusticitate, & imperitia morum illorum compositorum, aulicorúmq; mirificè exhilarantur. In quo genere mihi, si memoriam velim excutere, exempla non sint defutura. C. Generatim disseruisti: particulatim singula dicere nimis, vt arbitror, operosum esset: & puto (quod tu etiam monuisti) obseruatione discenda. A. Nimirum rectè locutus es.

ANNOTATIONES.

CÆRIMONIÆ) *Cærimoniarum caussam, ait Festus, alij ab oppido Cære, alij à caritate dictam existimant. Cerus veteri lingua sanctus, à quo cærimonia. Vt à sanctus, sanctimonia. Nonnulli à Cerere ceremonias. Propterea Glossarium: cærimoniæ δημιήτεια. Prima ergo syllaba vocis huius cum diphthongo æ, & cum secunda vocali scribi potest. Secundum sæpius tertia vocali scriptam reperio.* SI PROPRIVM VERO HVIC DOMICILIVM EST) *Ad Ciceronem patronum libertus Tyro cùm scriberet, hac verba posuerat: Valetudini fideliter, inseruiendo. Suboffensus Cicero illo, fideliter in hoc loco, sic rescribit epist. 17. lib. 16 & tanquam ἄκυρον, seu impropriè vsurpatum admonet, & dum de verecunda translatione loquitur, ipse duo verba verecundè suauiterq; transfert. Vnde in istum locum, fideliter, venit? Cui verbo domicilium est proprium in officio, migrationes in alienum multæ. Nam & doctrina, & domus, & ars, & ager etiam fidelis dici potest: vt sit, quo modo Theophrasto placet, verecunda translatio.* RVSTICITA-

CITATE MIRIFICE) *Hoc præcipuè fit, cùm deserti à satellitibus, & comitatu soli in solos inciderunt, atq; ita velut ignoti cum ignotis agunt. Cæterùm hoc progymnasma cum 20. de Epithetis, & illud cum hoc comparetur: sunt enim affinia, seséque mutuò declarantia.*

TRICLINIVM, SIVE COENATIO.

PROGYMNASMA VICESIMVM QVINTVM.

Consecratio mensæ.

MATERFAMILIAS, LIBERI, PATERFAMILIAS.

MATERFAMILIAS. Strauistisne mensam, filij? L. Strauimus, mater. M. Aquam manibus recens è puteo haustam in gutturniũ infudistis? L. Infudimus. M. Mantile si est inquinatius, statim ancillæ meis verbis nuntiate, ac iubete vt suspendat mundius. Tum coquam percõtamini, ecquid percocta iã sint, condita, ac penitus apparata cibaria. L. Factum vtrumque: mantile pendet, & escas absumi jam posse coqua respondit. M. Patri hemicyclum cum puluino, &

ſuppedaneo appoſuiſtis? L. Etiam, mater. M. Vocate ipſum ad prandium, & ſeruo dicite, vt cibos apportat: ego paulò pòſt adero. L. Pater pater, tempus eſt cibi capiendi: omnis res parata eſt: prandium corrumpetur, ſi moraris. P. Quota eſt hora? L. Decima. P. Suntnè omnia parata? L. Paratiſſima vniuerſa. P. Eamus igitur pranſum. Eſuritis vos? L. Vehementer. P. At vbi eſt mater? L. Extemplò veniet. P. Oh, adhuc in templo hæſitat? nimis pia mulier eſt mater veſtra: diuis multa, & diu rogitandis ſatiari non poteſt. L. Non hoc dicimus pater, ſed jamiam apparebit. P. Aliquid in menſa deeſſe animaduerto. L. Quid, pater? P. Fuſcinulam, & baſim deſidero: properè afferte ambo. L. En. M. Vt iſtæ ancillæ ſemper monendæ, ac vicies per diem increpandæ ſunt. En appoſita eſt offa. Simul, pueri, ante menſam conſiſtite, coniunctiſque manibus, & in cœlum, ſuſpicientes, ſtatas precationes diſtinctè, citra feſtinationem, cum attentiſſima cogitatione ac pietate pronuntiate, atq; ad nomen Saluatoris ac Mariæ vtrumq; genu inclinate. L. *Oculi omnium in te ſperant Domine, & dù das illis eſcam in tempore opportuno, &c. Gloria patri, & Filio, &c. Pater noſter qui es in cælis, &c. Aue Maria, &c. Benedicere dignare nos Domine, & hæc tua munera, quæ ad vitam ſuſtentandam nobis largitus es. Concede, quæſumus, vt tuis bonis tibi gratias ſemper agentes: teq; collaudantes fruamur. Per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.*

AN-

ANNOTATIONES.

CONSECRATIO MENSÆ) *Qui nulla prorsus adhibita precatione ad epulas accedunt, de ijs apposite Germani:* zum Tisch/ wie ein Saw zum Trog. *Nam cui Deo supplicantem, cui gratias agentem vidisti porcum? Quæ bestia, cùm nihil habeat præter escam, præ alijs etiam quadrupedibus auidissimè quærit escam, & ita pinguescit, vt ei, ne putresceret, animam ipsam pro sale datam dixerit Chrysippus. Cic. de nat. deor. l. 2. Accipiamus D. Basilij præceptum religiosissimum ex epistola ad Georg. Theolog.* εὐχαὶ πρὸ τροφῆς, *&c. Antequam corpus cibo reficiamus, preces concipiendæ sunt pro dignitate diuinorum munerum, tū eorum, quæ in præsens nobis tribuuntur, tum eorum, quæ in posterum tribuentur. Curatis corporib. rursum preces fiant, quibus & ob accepta beneficia gratias agamus, & promissa nobis à Deo flagitemus. Verbis autem mox sequentibus etiam de hora certa cibo capiendo præstituenda monet.* MATERFAMILIAS) *Quotuplex huic nomini subiecta sit notio, docebit te Manut. in epistolam decimam libro quinto. Ex idoneis vocum antiquiorum enarratoribus tradit Gellius libro decimo octauo, cap. 7. matronam dictam esse propriè, quæ in matrimonium cum viro conuenisset, quoad in eo matrimonio maneret, etiamsi sibi liberi nondum nati forent: dictámque ita esse à matris nomine, non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendo: vnde ipsum quoque matrimonium dicitur. Matrem autem familiâs appellatam eam esse solam, quæ in mariti manu, mancipióq; aut in eius cuius maritus manu mancipioque esset: quoniam in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti, & in sui hæredis locum venisset.* AQVAM MANIBVS) *Aquam*

quam qua manus initio cœnæ vel prandij lauamus, vel Pedes abluimus aquam pedibus, & aquam manibus eleganter veteres appellabant. Quod nimirum aquam pedibus cum poscerent, & manibus, tantum dicere solerent, aquam pedibus, aquã manibus, nullo adiecto verbo. Turneb. lib. 1. cap. 14. ET SERVO DICITE) *Famuli sunt ex propria suorum familia orti. Serui autem vocabulum inde traxerunt, quod hi, qui iure belli possent occidi à victoribus, conseruabantur, & serui fiebant, à seruando scilicet serui appellati. Isid. lib. 8. c. 4.* EXTEMPLO VENIET) *Verbum est sacrorum, sicut Ilicet iudiciorum. Vt enim hoc, dimisso senatu: sic & illud sacrificio patrato à præcone pronuntiabatur. Quo significabatur vt exirent extemplo. Quod quia citò fiebat, inde pro citò, & properè sumi cœptum est. Ilicet tamen à Festo, sine dubio, à Donato in Heaut. actum est, exponitur. Seruius Æneid. 6. docet esse nouissimũ verbũ, quo vtebantur consumpto cadauere, & collectis cineribus. Est autẽ dictũ per syncopen, pro, ire licet.* BASIM DESIDERO) *Basis in supellectile mẽsaria est orbiculus, cui canthari, & patinæ in mensam illatæ superponũtur, ne videlicet mappæ inquinentur.* VT ISTÆ ANCILLÆ) *Ancillæ dictæ ab Anco Martio quod is bello magnũ fœminarum numerum ceperit. Siue ideo sic appellabantur, quod antiqui anculare dicebant pro ministrare. Auctor Festus. Sed & dij quidam inde deæq; Anculi, & Anculæ dicti, tanquam aliorum scilicet ministri, à quibus primùm dictæ videntur anculæ, quæ postmodum ancillæ.*

PROGYMNASMA
VICESIMVM SEXTVM.

Gratiarum actio post epulas.

PATER, MATER, LIBERI.

PATER. Lautè & largè nos accepisti, coniux. M. Eia, laudato me tandem aliquando, mi vir, præter morem tuum. Sed quo argumento istuc? P. Panem candidissimum ipsum farinæ florem, vinum generosum, aprugnam iure piperato, pullos gallinaceos, assas coturnices, agninam, vitulinã, postremo bellaria de saccharo, & amygdalis præbuisti. Si sæpius ita splendidè prandebimus, oppidò delicatos filios educabimus, & parcè admodum cœnare cogemur. M. Pone curam, minimè sumptuosam, ac prodigam vxorem sortitus es. Attentæ satis, & restrictæ claues dedisti. Annus euoluetur totus, antequam te similibus modis accipiam. P. Cur autem vel hodie? M. Quia mihi natalis est dies. P. Ecce, non recordabar: soceros inuitassem, si monuisses. M. Monebo in annum proximum, si superauero: & sciebam illos aliò promisisse. P. Iam verò surgamus. Pueri, mappulas vestras componite, & si quid in cyathis restat, ebibite. M. Ad agendas Deo gratias eo rursus ordine consistite, quo ante accubitum. Tu, Martinule, sta vltimus, & ad latus tuum Sibyllula. Huc ades filiola: assiste ad dexteram fratris. Incipite. L. *Laus Deo, pax viuis, requies defunctis. Gratias agamus tibi misericors & miserator Domine, quoniam dedisti escam timentibus nomẽ tuũ,*

nósq; indignos tuorum munerum participes effecisti. Te oramus, vt cælestibus ac sempiternis alimentis post decursa mortalis vitæ spacia in regno tuo explere nos digneris. Per Iesum Christum filium tuum, Amen. Pater noster, qui es in cælis, &c. Aue Maria, gratia plena, &c.

ANNOTATIONES.

PARCE ADMODVM COENARE COGEMVR) *Diogenes prodigum quendam intuitus oleas in diuersorio edentem: Si sic prandisses, ait, non sic cœnares. Laërt. Seu plura autem, seu pauciora, seu viliora, seu delicatiora apponantur, semper necessitate naturali, non appetitu voluptatis definienda est comedendi bibendiq; libertas. Lucret. lib. 4.*

Propterea capitur cibus ut suffulciat artus,
Et recreet vires interdatus: atque patentem.
Per membra ad venas ut amorem obturet edendi.

Quam eandem rem multa cum venustate Liuius. Apud quem lib. 2. Menenius Agrippa narrans fabulã de conspiratione membrorum contra ventrem, qua etiam populo reditũ in vrbem persuasit. Inde apparuisse, inquit, ventris quoque haud segne ministerium esse: nec magis aliquem alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc, quo viuimus vigemúsq; diuisum pariter in venas maturum confecto cibo sanguinem. CLAVES DEDISTI) *Romanis erat mos: vt vxoribus primùm ingredientibus domum claues darent. Quo iudicabant, eas matresfamilias esse, omnémque rei à viro quæsitæ potestatem habere. Diuortium autem cùm facerent, claues adimebant. Cic. 2. Philipp. loquens de diuortio, quod cum mima & amica sua fecerat*

Ante-

Antonius, cui ingenuarum mulierum, & legitimarum uxorem insigne tradiderat. Illam suas sibi res habere iussit, ex XII. tabulis claues ademit, exegit. Lege Victor. lib. 2. cap. 2. Muret. lib. 5. cap. 8. Coniugium porrò maritale non iucundissimam modò, verùm etiam vtilissimam esse vitæ societatem, & muliebrem sexum domestica diligentiæ, rerumque viri labore & industria quæsitarum custodiæ à natura assignatum. præfat. lib. 12. commodissimè, & facundissimè docet Columella. MIHI NATALIS EST DIES) *Apud maiores plenum fuisse, natalis, posteriores natalu dies dicere cœpisse notat Seruius in eclog. 3. Hic cum lætitia, & conuiuijs exigebatur, deósque γενεθλίας, id est, natales cærimonijs tertis, & sacrificijs venerabantur, Iouem, Iunonē, Genium. Plaut. Cap. Quia mihi natalis est dies, propterea te vocarier ad cœnam volo. Sed multò clarius, & copiosius Pseudolo.*

Tibi hoc præcipio, vt niteant ædes. Habes quod facias, propera, abi intro.
Tu esto lectisterniator, tu argentum eluito idem extruito.
Hæc, cùm ego à foro reuertar, facite vt offendam parata,
Versa, sparsa, tersa, strata, lautaq; coctaq; omnia vti sint.
Nam mihi hodie natalis dies est, decet eum omnes vos concelebrare.
Pernam, callum, glandium, sumen, facito in aqua iaceant. satin audis?
Magnificè enim volo summos viros accipere, vt mihi rem esse reantur.

Persius sat. 2.

Hunc Macrine diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos:
Funde merum genio.

Cic. 2. Philipp. Hodie non descendit Antonius. Cur? Dat natalitia in hortis. Porrò viri natali suo colebant Genium, mulieres venerabantur Iunonem. Plura Turneb. l. 16. c. 19. SI SVPERAVERO) *Hoc verbũ aliquando neutrum est, significátque suppetere, redundare; abundare, Virgil. Georg. 1. de nuce,*

Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnáq; cum magno veniet tritura calore.

Cic. Paradox. Vter igitur est ditior, cui deest, aut cui superat? qui eget, an qui abundat? Idem de finibus. De eo quod ipsis superat gratificari volunt. Non dißimilis eiusdem vsus est apud Virgil. pro superstitem esse, adhuc in vita manere. Aeneid. 3.

Quid puer Ascanius? superátne, & vescitur aura
Aetheria, nec adhuc crudelibus occubat vmbris?

SCIEBAM ILLOS ALIO PROMISISSE) *Condicit ad prandium, ad cœnam, qui vltro se ipsum inuitat: seu apud alium pransurum, cœnaturum denuntiat: promittit rogatus. Cic. ad Lentulum epist. 9. Nam cùm mihi condixisset (Crassus) cœnauit apud me in mei generi Craßipedis hortis. Dicebant item, condicere ad cœnam. Plaut. Stich. Atq; id ne vos miremini, homines seruulos potare, atque ad cœnam condicere. Sueton. Tib. ad cœnam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutares. Præterea, promittere ad aliquem, & esse apud aliquem, in eadem re significanda ponebant: & qui condicebant, si loquebantur: vna eimus hodie Cic. 2. de Ora. Ego verò, inquit Crassus, neq; Antonium verbum facere patiar,*

tiar,

tiar, & ipse obmutescam, nisi prius à vobis impetrâro. Quidnam? inquit Catulus. Vt hîc sitis hodie. Tum, cùm ille dubitaret, quòd ad fratrem premiserat, & quæ sequuntur. Plaut. Stich. Cras apud me eritis & tu & illi cum vestris vxoribus. Terent. Heaut. Nunc si commodum est, Dionysia hîc sunt, hodie apud me sis volo. Iuuenal. Tertia ne vacuo cessaret culcita lecto, Vnà simus, ait.

PROGYMNASMA
VICESIMVM SEPTIMVM.

Instruere, & adornare mensam.

SERGIVS, PROCOPIVS familiares serui.

SERGIVS. Ecquid audisti de OEconomo, Procopi, hodie in ædibus nostris instruendum conuiuium? P. Nullum verbum. S. Herus amicos quatuor vocauit, principes huius ciuitatis, eruntque missus non pauci. Lepores, capi, perdices, truttæ, salmones, & aliæ conuiuantium deliciæ apponentur, quas modò prætereunti mihi apud culinam cocus memorauit memoriter, & ipsa enumeratione me in lassitudinem dedit. P. Quid ais? S. Audi nunc jam. Nos alia aliis: cuique famulo suum munus relinquamus: quod nostrum est præstemus sedulò, mensamque suis rebus & apparatu instruamus. P. In me nihil est moræ. S. Bene factum, quod ancillula euerrit scopis hora sexta triclinium: alioqui tu euerrere debuisses. P. Tu debuisses. S. Tu debuisses. Vtinam quoque pollu-

pollubrum lauisset, sordet. Sed imperabo ipsi, etiamnum poterit. P. Ad orbiculatam hanc accubabunt opinor. S. Planum id quidem est. P. Tu mappas à famula atriensi poscas, illas arte laboratas, nosti: ego tapetum viride quæram, quo primũ mensa conuestiatur. S. Poscam. P. Cur tam serò redis? S. Mulierem illam sursum & deorsum cursitando quæritare me opportuit. P. Consternamus ergo mensam. En, constrata est. Nunc stanneas quadras afferam, & orbiculum cui patinæ superponentur, vt mappæ ne polluantur. Quot discumbent? S. Octo. P. Quid ita? S. Illi quatuor primarii ciues inuitati, herus, hera maior, filius herilis, hera minor. P. Tibi cochlearia pedunculis inauratis, & cultri manubriis argenteis curæ sint. S. De sale in pila contuso tria salina imple. P. Ecce. Curram nunc in cellam promptuariam, apportabo canistrum cum pane primario & candido: nam secundarius hinc exulabit hodie. S. Sellas ego conquiram. P. Vt promum condum timere sensi modò, ne nos de pane isto comederemus interea loci. Pumex non æquè aridus est, vt hic senex. S. Parcus, sordidus, tenax & pertinax est. P. Ipse quoque in lecto follem obstringit ob gulam, ne quid animæ amittat dormiens. S. Nec me animi fallit, cellarium in metu futurum, ne gustemus de vino. Profectò pitissabimus, dum per domum cum cirneis, lagenis, cantharis ambulabimus. Nec verò quisquam est tam ingenio duro, quin vbi quidquam occa-

sionis

sionis sit, sibi faciat bene. Impone cuilibet quadræ panem suum, & tege mappula. P. Nondum postulaui recens lotas; nam quæ in hac capsula, maculis jam sordent. Vado petitum. S. Cursim ito. P. Hîc ero, cùm illic censebis esse me. Adsum, quid jam deest? S. Vas refrigeratorium, in quod œnophorum & canthari deponantur: nunc enim æstus hiulcat agros, quippe mense Iulio. Item aliud, cuprea illa trulla, in qua crystallina pocula, & argentea eluantur. Sed hæc prostremò. Iam abacum oneremus. Defer quadras plures, vt permutare ad singulos missus, & quoties opus fuerit, commodè possimus. Iam de pane cibario paniceas quadras desecato, quæ cibis substernantur, qui mos est aulicus. Mi Procopi, afferto etiam sportulam, in quam reliquiæ ciborum, & ossicula de quadris à mensa ablatis proiiciantur. P. En, attuli. S. Euge, optimè. P. Simul abeamus ad afferendas pateras, phialas, scyphos, culullos, cymbia, ciboria, chrysendeta, anaglypta, toreumata, cælata, non cælata pocula, quamuis omnibus vsuri non sint: vt dominus noster à poculis haut inops esse videatur. S. Meritò, hæc enim eius arma sunt, cùm sit helluo, non librorum sed Liberi, & hinc vsque ad sidera notus. P. Habet hunc morbum. Quid jam desideratur? S. Magnum illud malluuium argenteum, marginibus seu labris inauratis, cum suo vrceo, vnde manibus lymphas demus: & tonsis mantilia villis. P. Curauero. hem tibi, quid insuper? S. Vt suffitum thuris

spar-

eiusdem lib. per morbum Barri immodicum formæ, cultúsq; studium, & sat. 3. lib. 2. cupiditatem lucri intelligit. Epist. item 1. lib. 1. auaritiam & Cupidinem morbos dicit. Sed quæ Græci dicunt πάθη, ea Cicer. Tuscul. 9. melius appellari asserit perturbationes; morbos non satis vsitatè. Ibidem motus animi, rationi non obtemperantes nominat.

PROGYMNASMA VICESIMVM OCTAVVM.

Quæ ante accubitum.

ISACIVS, VRSMARVS.

ISACIVS. Cùm in conuiuio mœstum sedere subrusticum, ac præter decorum sit, quoniam scilicet ingenuæ voluptatis, & lætitiæ caussa ineuntur conuiuia: deceatque nos, quando manus lotas mantili abstergimus, simul quoq; omnem abstergere, & excludere ex animis ægritudinem, ac tradere curas in mare Creticum portare ventis: quid tu, Vrsmare, hesterna luce tristiculus, meditabundus, ac suspiriosus, lugentique simillimus inter conuiuas? V. Conabar ego quidem me ad hilaritatem dare, sed, *difficile est imitari gaudia falsa, Difficile est tristi fingere mente jocum*, vt ait Poëta elegiacus. Verùm quo minus ego, hoc magis tu lætitia diffundebare, meamque tristitiam facilè compensabas.

I. Si

I. Si quid feci, aut facio quod placeat tibi, gaudeo. V. Quin & illud probabam, quod antequam accumberes, id paragebas, cuius caussa à mensa surgere non datur laudi adolescentibus. I. Quin etiã illud, quod non aduertisti. Cùm essem arctissimè cinctus, laxaueram aliquantum cingulum; id si post accubitum fecissem, omnes, puto, túque inprimis me putassent velle vorare quàm plurimum, atque ob eam rem reddidisse ventrem capacissimum. V. Etiam sic vix te suspicione exsoluis apud alios. Miror autem his regionibus morem inoleuisse, vt cum honoratis accumbatur nudatis capitibus. Quia apud nostrates mos est operto esse capite, sæpe obliuiscor huius rei; pileum non depono super scamno alicubi. I. Iam inde à maioribus hoc fit. An mirum fit, si honoratis honos habeatur: nam poculis & patinis id non fit: quamuis manus lauemus, non tantùm vt mundæ sint, verùm etiam quòd panem tractaturæ sunt: quem prisci vti rem sacram attingere consueuerunt: ideóque si fortè in terram cecidisset, reuerenter leuabant, & osculabantur. V. Idem à nostri sæculi mortalibus istanc rationem nescientibus seruatur quotidie. I. Non autem omnes prouinciales, nec semper hunc morem de capite nudato seruant: ephebi senioribus reuerentiam debemus: quemadmodum hoc quoque nos inprimis commendat, cedere loci honorem alteri cùm discumbitur, nec eligere primos accubitus in cœnis. Quod si quis natu

quam qua manus initio cœnæ vel prandij lauamus, vel Pedes abluimus aquam pedibus, & aquam manibus eleganter veteres appellabant. Quod nimirum aquam pedibus cum poscerent, & manibus, tantum dicere solerent, aquam pedibus, aquã manibus, nullo adiecto verbo. Turneb. lib. 1. cap. 14. ET SERVO DICITE) *Famuli sunt ex propria suorum familia orti. Serui autem vocabulum inde traxerunt, quod hi, qui jure belli possent occidi à victoribus, conseruabantur, & serui fiebant, à seruando scilicet serui appellati. Isid. lib. 8. c. 4.* EXTEMPLO VENIET) *Verbum est sacrorum, sicut Ilicet judiciorum. Vt enim hoc, dimisso senatu: sic & illud sacrificio patrato à præcone pronuntiabatur. Quo significabatur vt exirent extemplo. Quod quia citò fiebat, inde pro citò, & properè sumi cœptum est. Ilicet tamen à Festo, sine dubio, à Donato in Heaut. actum est, exponitur. Seruius Æneid. 6. docet esse nouissimũ verbũ, quo vtebantur consumpto cadauere, & collectis cineribus. Est autẽ dictũ per syncopen, pro, ire licet.* BASIM DESIDERO) *Basis in supellectile mẽsaria est orbiculus, cui canthari, & patinæ in mensam illatæ superponũtur, ne videlicet mappæ inquinentur.* VT ISTÆ ANCILLÆ) *Ancillæ dictæ ab Anco Martio quod is bello magnũ fœminarum numerum ceperit. Siue ideo sic appellabantur, quod antiqui anculare dicebant pro ministrare. Auctor Festus. Sed & dij quidam inde deæq́; Anculi, & Anculæ dicti, tanquam aliorum scilicet ministri, à quibus primùm dictæ videntur anculæ, quæ postmodum ancillæ.*

PROGYMNASMA
VICESIMVM SEXTVM.

Gra-

Gratiarum actio post epulas.

PATER, MATER, LIBERI.

PATER. Lautè & largè nos accepisti, coniux. M. Eia, laudato me tandem aliquando, mi vir, præter morem tuum. Sed quo argumento istuc? P. Panem candidissimum ipsum farinæ florem, vinum generosum, aprugnam jure piperato, pullos gallinaceos, assas coturnices, agninam, vitulinā, postremo bellaria de saccharo, & amygdalis præbuisti. Si sæpius ita splendidè prandebimus, oppidò delicatos filios educabimus, & parcè admodum cœnare cogemur. M. Pone curam, minimè sumptuosam, ac prodigam vxorem sortitus es. Attentæ satis, & restrictæ claues dedisti. Annus euoluetur totus, antequam te similibus modis accipiam. P. Cur autem vel hodie? M. Quia mihi natalis est dies. P. Ecce, non recordabar: soceros inuitassem, si monuisses. M. Monebo in annum proximum, si superauero: & sciebam illos aliò promisisse. P. Iam verò surgamus. Pueri, mappulas vestras componite, & si quid in cyathis restat, ebibite. M. Ad agendas Deo gratias eo rursus ordine consistite, quo ante accubitum. Tu, Martinule, sta vltimus, & ad latus tuum Sibyllula. Huc ades filiola: assiste ad dexteram fratris. Incipite. L. *Laus Deo, pax viuis, requies defunctis. Gratias agamus tibi misericors & miserator Domine, quoniam dedisti escam timentibus nomē tuū,*

nósq; indignos tuorum munerum participes effecisti. Te oramus, vt cælestibus ac sempiternis alimentis post decursa mortalis vitæ spacia in regno tuo explere nos digneris. Per Iesum Christum filium tuum, Amen. Pater noster, qui es in cælis, &c. Aue Maria, gratia plena, &c.

ANNOTATIONES.

PARCE ADMODVM COENARE COGEMVR) Diogenes prodigum quendam intuitus oleas in diuersorio edentem: Si sic prandisses, ait, non sic cœnares. Laërt. Seu plura autem, seu pauciora, seu viliora, seu delicatiora apponantur, semper necessitate naturali, non appetitu voluptatis definienda est comedendi bibendiq; libertas. Lucret. lib. 4.

> Propterea capitur cibus vt suffulciat artus,
> Et recreet vires interdatus: atque patentem.
> Per membra ad venas vt amorem obturet edendi.

Quam eandem rem multa cum venustate Liuius. Apud quem lib. 2. Menenius Agrippa narrans fabulã de conspiratione membrorum contra ventrem, qua etiam populo reditũ in vrbem persuasit. Inde apparuisse, inquit, ventris quoque haud segne ministerium esse: nec magis aliquem alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc, quo viuimus vigemúsq; diuisum pariter in venas maturum confecto cibo sanguinem. CLAVES DEDISTI) Romanis erat mos: vt vxoribus primùm ingredientibus domum claues darent. Quo iudicabant, eas matresfamiliàs esse, omnémque rei à viro quæsitæ potestatem habere. Diuortium autem cùm facerent, claues adimebant. Cic. 2. Philipp. loquens de diuortio, quod cum mima & amica sua fecerat

Ante-

Antonius, cui ingenuarum mulierum, & legitimarum uxorem insigne tradiderat. Illam suas sibi res habere iußit, ex XII. tabulis claues ademit, exegit. Lege Victor. lib. 2. cap. 2. Muret. lib. 5. cap. 8. Coniugium porrò maritale non jucundißimam modò, verùm etiam utilißmam esse vitæ societatem, & muliebrem sexum domestica diligentia, rerumque viri labore & industria quæsitarum custodiæ à natura aßignatum, præfat. lib. 12. commodißimè, & facundißimè docet Columella. MIHI NATALIS EST DIES) *Apud maiores plenum fuisse, natalis, posteriores natalis dies dicere cœpisse notat Seruius in eclog. 3. Hic cum lætitia, & conuiuijs exigebatur, deósq; γενεθλίους, id est, natales cærimonijs certis, & sacrificijs venerabantur, Iouem, Iunonẽ, Genium. Plaut. Cap. Quia mihi natalis est dies, propterea te vocarier ad cœnam volo. Sed multò clarius, & copiosius Pseudolo.*

Tibi hoc præcipio, vt niteant ædes. Habes quod facias, propera, abi intrò.
Tu esto lectisterniator, tu argentum eluito idem extruito.
Hæc, cùm ego à foro reuertar, facite vt offendam parata,
Versa, præsterga, strata, lautáq;, coctáq; omnia vti sint.
Nam mihi hodie natalis dies est, decet eum omnes vos concelebrare.
Pernam, callum, glandium, sumen, facito in aqua jaceant. satin audis?
Magnificè enim volo summos viros accipere, vt mihi rem esse reantur.

Persius sat. 2.

Hunc Macrine diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos:
Funde merum genio.

M 5 Cic.

Cic.2.Philipp. Hodie non descendit Antonius. Cur? Dat natalitia in hortis. Porrò viri natali suo colebant Genium, mulieres venerabantur Iunonem. Plura Turneb. l. 16. c. 19. SI SVPERAVERO) *Hoc verbũ aliquando neutrum est, significátque suppetere, redundare, abundare, Virgil. Georg. 2. de nuce,*

Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnáq; cum magno veniet tritura calore.

Cic. Paradox. Vter igitur est ditior, cui deest, aut cui superat? qui eget, an qui abundat? Idem de finibus. De eo quod ipsis superat gratificari volunt. Non dissimilis eiusdem vsus est apud Virgil. pro superstitem esse, adhuc in vita manere. Aeneid. 3.

Quid puer Ascanius? superátne, & vescitur aura
Aetheria, nec adhuc crudelibus occubat vmbris?

SCIEBAM ILLOS ALIO PROMISISSE) *Condicit ad prandium, ad cœnam, qui vltro se ipsum inuitat: seu apud alium pransurum, cœnaturum denuntiat: promittit rogatus. Cic. ad Lentulum epist. 9. Nam cùm mihi condixisset (Crassus) cœnauit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Dicebant item, condicere ad cœnam. Plaut. Stich. Atq; id ne vos miremini, homines seruulos potare, atque ad cœnam condicere. Sueton. Tib. ad cœnam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutares. Præterea, promittere ad aliquem, & esse apud aliquem, in eadem re significanda ponebant; & qui condicebant, si loquebantur: vna simus hodie Cic. 2. de Ora. Ego verò, inquit Crassus, neq; Antonium verbum facere patiar,*

tiar, & ipse obmutescam, nisi prius à vobis impetrâro. Quidnam? inquit Catulus. Vt hîc sitis hodie. Tum, cùm ille dubitaret, quòd ad fratrem premiserat, & quæ sequuntur. Plaut. Stich. Cras apud me eritis & tu & illi cum vestris uxoribus. Terent. Heaut. Nunc si commodum est, Dionysia hîc sunt, hodie apud me sis volo. Iuuenal. Tertia ne vacuo cessaret culcita lecto, Vna simus, ait.

PROGYMNASMA
VICESIMVM SEPTIMVM.

Instruere, & adornare mensam.

SERGIVS, PROCOPIVS familiares serui.

SERGIVS. Ecquid audisti de OEconomo, Procopi, hodie in ædibus nostris instruendum conuiuium? P. Nullum verbum. S. Herus amicos quatuor vocauit, principes huius ciuitatis, eruntque missus non pauci. Lepores, capi, perdices, truttæ, salmones, & aliæ conuiuantium deliciæ apponentur, quas modò prætereunti mihi apud culinam cocus memorauit memoriter, & ipsa enumeratione me in lassitudinem dedit. P. Quid ais? S. Audi nunc jam. Nos alia aliis: cuique famulo suum munus relinquamus: quod nostrum est præstemus sedulò, mensamque suis rebus & apparatu instruamus. P. In me nihil est moræ. S. Bene factum, quod ancillula euerrit scopis hora sexta triclinium: alioqui tu euerrere debuisses. P. Tu debuisses. S. Tu debuisses. Vtinam quoque

pollu-

pollubrum lauisset, sordet. Sed imperabo ipsi, etiamnum poterit. P. Ad orbiculatam hanc accubabunt opinor. S. Planum id quidem est. P. Tu mappas à famula atriensi poscas, illas arte laboratas, nosti: ego tapetum viride quæram, quo primũ mensa conuestiatur. S. Poscam. P. Cur tam serò redis? S. Mulierem illam sursum & deorsum cursitando quæritare me opportuit. P. Consternamus ergo mensam. En, constrata est. Nunc stanneas quadras afferam, & orbiculum cui patinæ superponentur, vt mappæ ne polluantur. Quot discumbent? S. Octo. P. Quid ita? S. Illi quatuor primarii ciues inuitati, herus, hera maior, filius herilis, hera minor. P. Tibi cochlearia pedunculis inauratis, & cultri manubriis argenteis curæ sint. S. De sale in pila contuso tria salina imple. P. Ecce. Curram nunc in cellam promptuariam, apportabo canistrum cum pane primario & candido: nam secundarius hinc exulabit hodie. S. Sellas ego conquiram. P. Vt promum condum timere sensi modò, ne nos de pane isto comederemus interea loci. Pumex non æquè aridus est, vt hic senex. S. Parcus, sordidus, tenax & pertinax est. P. Ipse quoque in lecto follem obstringit ob gulam, ne quid animæ amittat dormiens. S. Nec me animi fallit, cellarium in metu futurum, ne gustemus de vino. Profectò pitissabimus, dum per domum cum cirneis, lagenis, cantharis ambulabimus. Nec verò quisquam est tam ingenio duro, quin vbi quidquam occa-

sionis sit, sibi faciat bene. Impone cuilibet quadræ panem suum, & tege mappula. P. Nondum postulaui recens lotas; nam quæ in hac capsula, maculis jam sordent. Vado petitum. S. Cursim ito. P. Hîc ero, cùm illic censebis esse me. Adsum, quid jam deest? S. Vas refrigeratorium, in quod œnophorum & canthari deponantur: nunc enim æstus hiulcat agros, quippe mense Iulio. Item aliud, cuprea illa trulla, in qua crystallina pocula, & argentea eluantur. Sed hæc prostremò. Iam abacum oneremus. Defer quadras plures, vt permutare ad singulos missus, & quoties opus fuerit, commodè possimus. Iam de pane cibario paniceas quadras desecato, quæ cibis substernantur, qui mos est aulicus. Mi Procopi, afferto etiam sportulam, in quam reliquiæ ciborum, & ossicula de quadris à mensa ablatis proiiciantur. P. En, attuli. S. Euge, optimè. P. Simul abeamus ad afferendas pateras, phialas, scyphos, culullos, cymbia, ciboria, chrysendeta, anaglypta, toreumata, cælata, non cælata pocula, quamuis omnibus vsuri non sint: vt dominus noster à poculis haut inops esse videatur. S. Meritò, hæc enim eius arma sunt, cùm sit helluo, non librorum sed Liberi, & hinc vsque ad sidera notus. P. Habet hunc morbum. Quid jam desideratur? S. Magnum illud malluuium argenteum, marginibus seu labris inauratis, cum suo vrceo, vnde manibus lymphas demus: & tonsis mantilia villis. P. Curauero. hem tibi, quid insuper? S. Vt suffitum thuris spar-

spargamus per triclinium, odorésque incendamus quando accumbendum erit,& in tempore de vino è cadis hauriendo cellarium admoneamus: non illo ignobili & cibario, quo assiduò gulæ nostræ lauantur: neq; de fugiente ac dubio, aut acescente: sed honorario, Falerno, Cretico. Scis? P. Teneo istuc satis. Qui agent dapiferos? S. Libanus, & Stasimus: pocillatores nos duo. De lancibus, catinis, scutellis & patellis rogabimus homines, vt nobis aliquantillum asseruent, non repugnante coco, qui nos amat. Petitionem nostram curæ habebunt vtriq;. P. Idipsum meditabamur ego venterq; meus: in quo intestina præ inanitate horrendùm murmurant.

ANNOTATIONES.

A Famvla atriensi) *Atrienses, qui supellectilis curā gerebant, & atrium vt esset omni ex parte mundum, ac nitidum prouidebant, qui quasi domini alijs seruis imperabant. Plaut. Pseud. Codus promus sum, procurator peni H. quasi te dicas atriensem. P. Immo atriensis ego impero. Sic fortasse appellabimus commodè, famulas inquam atrienses, quas Germani* Beschliesserin. Abacvm oneremvs) *Præter alias huius vocabuli significationes, quas in Calepinis, Thesauris inuenies, & quæ ad institutum nihil faciunt, est mensula, super quam vasa aurea, & argentea, escaria scilicet, ac potoria siue ad vsum, siue ad ostentationem exponuntur. Cic. Tuscul. 5. Abacos complures ornauit argento, auroq; cælato. Verr. 6. Cùm aliquot abacorum faceret vasa aurea.* Ein Credentz Tischlein. Paniceas qvadras) *Has in 3. Aene. Harpyia famem Troianis vaticinans mēsas vocat.*

Sed

Sed non antè datam cingentis mœnibus Vrbem,
Quàm vos dira fames, nostraq; iniuria cædis
Ambesas subigat malis absumere mensas.

Vbi Seruius. Maiores enim has habebant in honore deorum, paniceas scilicet. Principio septimi poëta easdem adorea liba, cereale solum, exiguam Cererem, orbem fatalis crusti, patulas quadras nominat CHRYSENDETA) *Vasa crustis aureis illigata & exornata, seu vasa gemmata, quorum gemmæ auro consertæ, & contextæ erant. Plura Turneb. lib. 13. cap. 3.* NON LIBRORVM SED LIBERI) *Liber repertor vini sic appellatur, quod vino nimio vsi, omnia liberè loquãtur. Ita Festus, Seneca autẽ extremo c. 15. de Tranquil. animi. Elicit enim curas, & ab imo animi mouet: & vt morbis quibusdã, ita tristitiæ medetur: Liberq; non ob licentiam linguæ dictus est, sed quia liberat seruitio curarum animum, & asserit, vegetioremq;, & audaciorem in omnes conatus facit.* HABET HVNC MORBVM) *Quasdam prauas consuetudines, & animi vitiositates sic vocabant, vt Græci quoq; νόσους, Cic. 1. de finib. Animi autem morbi sunt cupiditates immensæ & inanes diuitiarum, gloriæ, dominationis, libidinosarum etiam voluptatum. Et Verr. 1. Nam ille quoq; sodalis erat in hoc morbo & cupiditate, & orat. 4. Venio nunc ad istius, quẽadmodum ipse appellat, studium: vt amici eius, morbum & insaniam: vt Siculi, latrocinium. Sic Catullus de Egnatio, qui de candidulis dentibus magnoperè sibi gratulabatur, & vbicunq; esset, quidquid ageret, sine vlla occasione eius candoris ostentandi caussa ridebat: habet, inquit, hunc morbum. Neq; elegantem, vt arbitror, neq; vrbanum. Horat. ode 25. l. 1. per morbum cohortis Cleopatræ, impudicitiam, & sat. 5. lib. 1. per morbum Campanum arrogantiam Campanã, & sat. 6. eiusdem*

I. Si quid feci, aut facio quod placeat tibi, gaudeo. V. Quin & illud probabam, quod antequam accumberes, id paragebas, cuius caussa à mensa surgere non datur laudi adolescentibus. I. Quin etiã illud, quod non aduertisti. Cùm essem arctissimè cinctus, laxaueram aliquantum cingulum; id si post accubitum fecissem, omnes, puto, túque inprimis me putassent velle vorare quàm plurimum, atque ob eam rem reddidisse ventrem capacissimum. V. Etiam sic vix te suspicione exsoluis apud alios. Miror autem his regionibus morem inoleuisse, vt cum honoratis accumbatur nudatis capitibus. Quia apud nostrates mos est operto esse capite, sæpe obliuiscor huius rei; pileum non depono super scamno alicubi. I. Iam inde à maioribus hoc fit. An mirum sit, si honoratis honos habeatur: nam poculis & patinis id non fit: quamuis manus lauemus, non tantùm vt mundæ sint, verùm etiam quòd panem tractaturæ sunt: quem prisci vti rem sacram attingere consueuerunt: ideóque si fortè in terram cecidisset, reuerenter leuabant, & osculabantur. V. Idem à nostri sæculi mortalibus istanc rationem nescientibus seruatur quotidie. I. Non autem omnes prouinciales, nec semper hunc morem de capite nudato seruant: ephebi senioribus reuerentiam debemus: quemadmodum hoc quoque nos inprimis commendat, cedere loci honorem alteri cùm discumbitur, nec eligere primos accubitus in cœnis. Quod si quis natu

maior etiam eò inuitet, honestum est se excusare comiter: nisi tertium, quartum, id faciat, tum illius voluntati obtemperandum est, ne verecundiam nostram cæteri contumaciam interpretentur, & ne prudentiores eo videri velle putemur. V. Arbitror me id adhuc præstitisse: & hoc similiter, cùm omni pietate videlicet; aut ipsum me precationes diuinas ante mensam recitasse: aut dum eæ recitarentur, quietum astitisse, atque auscultasse. I. Quàm multa existimas post accubitum, inter prandentum cœnandúmue obseruanda, si peccari potest non vno modo antequam recubueris? V. Tam multa, vt voluminibus mandari queant. I. Non ergo dies vnus ad enarrandum satis. V. Nec decem. Quid decem? nec viginti. I. Non me fallunt iocationes tuæ.

ANNOTATIONES.

SCILICET INGENVÆ VOLVPTATIS) *Cic. ad Papirium Pætum epist. 24. l. 9. Te ad cœnas itare desiisse molestè fero. Magna enim te delectatione & voluptate priuasti. Deinde etiam vereor (licet enim verum dicere) ne nescio quid illud, quod solebas, dediscas, & obliuiscare cœnulas facere. Nam si tum, cùm habebas quos imitarere, non multum proficiebas, quid nunc te facturum putem? Græci* συμπόσιον, *&* σύνδειπνον, *compotationem, & concœnationem vocant accubitationem epularem amicorum, vt quod in eo genere minimum est, id maximè probare videantur. At bene maiores nostri, quia vitæ coniunctionem habe-*

haberet, conuiuium nominarunt. Cicer. de Senect. Ego verò propter sermonis delectationem tempestiuis cõuiuijs delector, inquit apud eundem Cato. MEDITABVNDVS, AC SVSPIRIOSVS) *Cic. 1. Offic. Si quis cùm caussam sit acturus, in itinere, aut in ambulatione secum ipse medidetur, aut si quid aliud attentius cogitet, non reprehendatur: at hoc idem si in conuiuio faciat, inhumanus videatur, inscitia temporis.* IAM INDE A MAIORIBVS) *Apud Iurecos. parentes accipiuntur vsq; ad quintum cognationis gradum, ascendendo videlicet: eodémq; modo liberi, descendendo inquam. Nam pater, auus, proauus, atauus, tritauus parentum nomine censetur: liberorum verò filij, nepotes, pronepotes, abnepotes, trinepotes. Vlteriores, qui peculiari nomine carent, maiores, & liberi vltra hos qui dicti sunt, posteri nomen habent. Crinit. lib. 15. cap. 8. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 15.* VTI REM SACRAM) *Panis hic ipse quo viuimus, ait Plinius lib. 22. c. 25. innumeras pæne cõtinet medicinas. Ibidem de eius differentijs & generibus, de quibus item non pauca Rhodigin. l. 9. cap. 16. Democritus jam animam exhalaturus propter sororem sacerdotem Cereris lamentantem, quod sacris Thesmophorijs, si ipse moriens domum funestasset, interesse sibi non liceret, panibus recentibus & calidis ad nares admotis, odore illo vitam triduo, donec illa sacra peragerentur, retinuit, & mortem abs se prohibuit. Extat hac de re epigramma Laërtij.* TERTIVM, QVARTVM) *Non habere eandem vim tertiò & tertium, quartò & quartùm, (& sic deinceps) aliquid fecisse, Varro existimat, cuius verba recitantur à Gellio lib. 10. cap. 1. Qui etiam stat à Varrone.*

PROGYMNASMA VICESIMVM NONVM.

Decorum accubitus, & alia quædam,

POMPILIVS, ASCANIVS.

POMPILIVS. Postquam quis accubuerit, quonam modo potest in moribus offendere? A. Quonam? & pluribus modis, & facillimè. Quare autem rogas? vis tu hanc artem discere? P. Nisi mihi Deus iratus sit, carnificium potius quàm hoc artificium. A. Fortè periculum facis, an ipse mores vrbanos nouerim. P. Nec istud. A. Quid ergo? V. Vt fallamus tempus iucundo colloquio. A. Cur non de aliis multis, quæ in mensa obseruare pulchrum est? P. Nimis longum esset, & quæram aliàs. Nunc de hoc cæpite, quod proposui, differe. A. Libellus quidam fertur. Grobianus illi nomen est. Is & hoc, & alias morum elegantias enucleatissimè docebit. P. Tu in præsens meus Grobianus esto. A. An tu gestis omnino grobianismum cognoscere? P. Mitte iocularia. A. Quando accubueris, vtramque manum tene in gremio, aut alteram in sinum iniice, quasi pulicem venareris: ne supra mensam habe:

habe: aut si habes, super orbem habe. P. Intelligo. A. Innititor mensæ vtroque cubito, aut altero saltem, ac puluillum poscito quem subiicias. Incredibile dictu est, quàm hoc scitum sit & elegans: immò apud aulicos quosdam hunc morem in aulis vidi: in aulis autem quid non festiuissimum? vnde nostrum höflich. Quare caue tu faxis contrarium. P. Cauebo, etsi nullus moneas. A. Secundũ, infra te sedentem cubito sępe trudito, ne quietum sinito. Quod si quispiam è regione sederit, pedibus ei molestiam exhibeto: nam & Chrysippus ille clarissimus philosophus in conuiuio ita pedes agitauit. P. Ha, ha, he, perge, perge. A. In sella perinde ac si te venti hinc inde impellerent, nunc in dextram, nunc in sinistram partem propende. Nónne honestus sedendi modus? P. Honestissimus, si diis placet. A. Dicerem, vt curuato, & minimè recto corpore sederes, nisi sperarem te id facturum, quamuis non monitum. P. Egregiam spem. A. Si mantile dabitur, explica illud, & in globum conuolutum tanquam strophiolum juxta quadram pone. Nasum eo terge, si grauedo profluxerit; humero aut brachio sinistro complicatum ne imposueris. P. Platonica præcepta, immò Delphica. A. Poculum ad læuam esto, cultellus etiam, quem tertio quoque mense purgabis, & ad cotem exacues. Sed cultellum ita capies, vt si captus sectionibus non quadret, manubriolum in mensam impingas. Panis cùm res quodammodo sacra sit, honoris caussa ad dexteram col-

locetur. Eum vbi in frusta oblonga & tenuiora concideris, postea tribus digitis posterioribus premes, & pollice atque indice bolos, seu frustilla defringes. P. Atqui multas faciam micas hac ratione. A. Illæ erunt dapes gallinarum postea. De toto autem pane rescindes multò plus, quàm absumere decreuisti: quia decorum est fragmenta relinquere. P. Confuades. A. Extremum audi. P. Vellem hoc esset initium, adeò cum voluptate comedo sermonem tuum. A. Crustam panis superiorem, inferiorémque pulchrè reseca: nam panis ita excoriatus ad stomachum facit: & te sæpius considerare oportet, quid salutare delicatúmque sit, quàm quid nimis politi isti & vrbani ciues vituperent factum: quod tibi quidem non est in magno ponendum discrimine. P. Ago gratias, venerande doctor. Vale in perendium: tum me plura huius generis officia, & isto cum lepore docebis. Nunc enim diei tempore excludimur. A. Videbitur. Fac tibi ista ne interim ex animo defluant. P. Memori mente infixa tenebo.

ANNOTATIONES.

GROBIANVS ILLI NOMEN EST) *Alternis versibus longis, seu elegiaco carmine compositus de moribus liber extat, omnibus sanè quàm notissimus. Is per contraria præcepta qui mores fugiendi, qui sectandi sint docet. Præcipit, inquam, rustica, sordida, inepta, vt tu inde quid-vrbanum, quid mundum, quid elegans & decorum sit intelli-*

telligas, & illud factu præstes: Id quod sine iocis ac risibus doceri, ac præcipi non potest. Nobis autem tantam vim dialogorum per volumina plura conscribentibus, curandum fuit, vt quantum ingenio cõsequi possemus, œconomiam & faciem eorundẽ variaremus: nihil enim perpetuò sibi simile diu placet. Sed de varietate nostra iudicabunt eruditi. Nũc quidẽ dialogo hoc, & qui sequitur 33. quibus quædã ad mores in mensa seruandos continentur, auctorẽ illũ imitari, & ἀντιφραστικῶς præcipere honestatem voluimus: iocosè & facetè nonnihil, fateor. Veruntamen nec à quotidianis congressibus nostris, nec ab hoc genere scriptionis, quo sermo quotidianus emendatur & excolitur, omnes iocos & risus quispiã sapiens repulerit. ETSI NVLLVS MONEAS) *Terent. Eunuch. Memini, tametsi nullus moneas Hecyra. Si non quæret, nullus dixeris. Plaut. Asin. Libanũ in tonstrinã vt iusserã venire, is nullus venit. Rud. Ille, qui vocauit, nullus venit. His aliisq; mille locis apud vtrumq;, nullus pro, non, ponitur. Locutus est similiter Cic. ad Attic. ep. 22. l. 11. Philotimus nõ modò nullus venit: sed ne per literas quidem, &c. Et alibi Sextius ab armis nullus discedit. Deniq; 3. de Off. Quærit ex proximo vicino, nũ feriæ quædã piscatorum essent, quod eos nullos videret. Perperã enim ibi legitur in vulgatis, nullus. Sic videtur cepisse hoc verbi Ouid. 1. Metamorph. Nullus adhuc mundo præbebat lumina Titan.* NAM ET CHRYSIPPVS) *In potationibus autem quiescebat, crura tamen agitans: ita vt ancilla diceret, Chrysippi sola crura ebria esse. Laërt.* SI GRAVEDO PROFLVXERIT) *Grauedo est humor frigidus è capite distillans, nares obstruens, vocem obtũdens, siccã tussim cõmouens. Catullus ad fundũ suũ: Hic me grauedo frigida, & frequẽs tussis. Quassauit. Hinc graue-*

dinosi, ad hunc morbum propensi. Cic. Tuscul. 4. Itaque dicimus grauedinosos quosdam, quosdam torminosos, non quia semper sint, sed quia sæpe sint. Rectè autem in antiquis libris legi grauido & grauidinosos, per tertiam vocalem, docet Victor. lib. 4. cap. 8. COMEDO SERMONEM TVVM) *Hac tralatione vtitur Plaut. Aulul. Nimium libenter edi sermonem tuum. In Mostell. dixit, gustare sermonem. In Asin. dicta deuorare. In Pœnulo. Quàm orationem hanc aures dulcem deuorant? Horat. Ode 13. lib. 2. bibere etiam ad aures transtulit.*

PROGYMNASMA TRICESIMVM.

In potu quid deceat.

PIVS, FVLVIVS, DIDYMVS.

PIvs. In conuentu doctorum hominum loco solito scitis heri scholam explicatam hanc. Vtrum esset vinum dandum pueris. Quid vobis videbatur? F. Quod toti gregi nostro visum auguror: vt ambo, qui hæc disputabant, aquã biberent, si tam salutifera est aqua, & vinum tam pestiferum. D. Tamen propitius fuit nobis alter duorum, tantúmq; vetabat infantibus, qui adhuc lactarentur, & nutricibus vinum dari, nisi modicũ, & dilutum. Deinde docebat, medicos vini potionem vsque ad annum nonum pueris interdicere.

Cæte-

Cæteris, qui probe puberem ætatem essent, vt nos singuli Dei beneficio sumus, vinum parcè, & meracum permitti posse, quoniam ingeniis, valetudiniq; mirè conduceret. P. Sed quod aiebat tam modicum, vt magis ad cibum concoquendum, quàm ad sitim restinguendam valeret, hoc neutiquam in animum meum penetrabat. Et cùm hic locorum nullus sit vsus cereuisiæ (quam nonnulli vinum hordeaceum, alij zythum appellant) oporteret nos, si paulò largiùs bibendum esset, aquæ potores fieri. Vituli, & anseres aquam bibant: nulla gutta in corpus meum descendet vnquam. F. Dummodò bibam, diluatur vinum, si sit Franconicum, si Austriacum, si Hungaricum, si Italicum: aquam profectò gustare nec libuit adhuc, nec libebit. D. Nec mihi decretum est aquam bibere. At tu, Fului, quod nec ciuile, nec salubre censetur, simul vt accubuisti, bibis. F. Hepate sum calido. D. Ergo ignem igni addis. F. Gerræ: nunquam me comburet hic ignis. P. De patre meo sæpius audiui, non esse statim post offam bibendum, nec post esum lactis: quorum vtrumq; solet Dydimus. D. Satis dicaculus. Quod nisi obmutescis, faxo te pœniteat in me linguam expediuisse. P. Age, cominiscere àliquid. D. Non satis modestè, sed auidè hauris. Si quando de cantharo bibis, patente nimis rictu merum inuergis, vt oculi sudent, & vtrinq; in pectus vinum ab ore defluat, spiritu pæne intercepto. P. Manifesta calumnia. D. Testis est Fuluius. F. Est ita. P. Et tu, Fului, nondum manso

ac traiecto in ventriculum cibo, nec prius ore labrisq; abstersis consuesti sitim depellere, quæ turpissima sunt: nec os abstergis postquam bibisti. F. Et tu, quod crebrius notatum est, inter bibendum intortis oculis aspectas alios. P. Et tu occiput in tergum reiicis, vt nec vna guttula in poculo relinquatur. Nosti exsiccare calices. Didymus verò, quid propinantibus respondeat nescit, & tamen respondet nimium, cum summo ore tenus attingere debeat. D. Quid faciam, si vrgent? P. Ne angaris animi: dic te quod satis sit bibisse: aut dic te bibiturum, cùm denuò sitiueris. D. Doce me etiam tu, magne doctor, quoties in mensa bibendum. P. Ter, aut quater summum. D. At tu, est quando compluries pocula ducas. P. Quæsiuitistne tu, quoties ego biberem: an quoties bibendum? D. Sed *turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum*. Proinde quoties alium probri accusas, teipsum intuebere. F. Consultum fuerit, nos omnes libellum de moribus perlegere. Nam si inquireremus, omnes fortè multorum peccatorum affines inueniremur. P. Sed tu plurimorum. F. Sed tu infinitorum.

ANNOTATIONES.

VINVM DANDVM PVERIS) *Igni non est addendus ignis, ne maius euadat & perniciosius incendium. Sic cùm vinum calefaciendi vim habeat, & pueritia, calore naturali ferueat, eóq; abundet, philosophi & medici vinũ*

pueris

pueris dari vetant, ante annum ætatis nonum maximè. Malè igitur, qui etiam infantibus illud præbent. Nam dum volunt robustiores efficere, magnoperè aucto calore iracundos reddunt. ET NVTRICIBVS) *Quas ob caussas ipsæ matres quos pepererunt etiam lacte suo pascere debeant: & si id non possit fieri, quales nutrices deligendæ sint, quantumq; vitijs suis noceat hæ alumnis suis, videndus Plutarchus de lib. educand. Gellius l. 12. c. 1. Quint. c. 1. l. 1. Maphæus. l. 1. c. 4.* NVLLIVS SIT VSVS CEREVISIÆ) *Antiqui, ijs maximè regionibus, quæ ob soli vitium vineas seri non paterentur, è frugibus potum conficiebant: cuius rei auctorem Liberū patrem Diodorus l. 4. facit. Lege caput 12. l. 2. apud Iuniū. Gallos narrat idem Diodorus l. 6. ob inopiam vitium ex hordeo consuesse potionis genus conficere, cereuisiam nempe. Qamobrem Iulianus Imperat. veniens in Galliam, cùm eam gustasset, ita lusit epigrammate perquàm festiuo.*

Τίς; πόθεν εἶς Διόνυσε; μὰ γὰρ τὸν ἀληθέα Βάκχον,
Οὔ σ' ἐπιγιγνώσκω. Τὸν Διὸς οἶδα μόνον.
Κεῖνος νέκταρ ὄδωδε, σὺ δὲ τράγον. ἦ ῥά σε Κελτοὶ
Τῇ πενίῃ βοτρύων τεῦξαν ἀπ' ἀσταχύων.
Τῷ σε χρὴ καλέειν Δημήτριον, οὐ Διόνυσον,
Πυρομδυῆ μᾶλλον, καὶ Βρόμον, οὐ Βρόμιον.

Bacche quis? aut vnde es? tibi Bacchum juro per ipsum
Te minimè noui: sed Ioue nosco satum
Tu hircum, is nectar olet: nimirum Gallia tellus
Te flaua è spica vitis inops genuit.
Dicemus te igitur Cerealem, non Dionysum,
Spicigenam potius, & Bromon, haud Bromium.

[illegible])

GERRÆ) *Gerræ crates vimineæ. Athenienses cùm Syracusas obsiderent, & crebrò gerras poscerent, irridentes Siculi, Gerras clamitabant. Vnde factum est, vt gerræ pro nugis contemptu dicantur. Festus. Plaut. Pœnulo.*

Nam tua blanditiæ mihi sunt, quod dici solet;
Gerræ germanæ, & edepol lyre lyræ.

QVOTIES IN MENSA BIBENDVM) *Eubulus apud Athenæum lib. 2. c. 1. Bacchum inducit dicentem, se decem crateras miscere. Sed tres tantum sanis & prudentibus. Primum sanitatis: alterum voluptatis: tertium somni. Quartum ait pertinere ad iniuriam; quintum ad clamorem, &c. Qui autem dixit, primum haustum esse necessitatis, alterum voluptatis, tertium ebrietatis, quartum insaniæ; is nihil aliud, quàm moderationem in potu voluit nobis præscribere. Romulus ad cœnam vocatus, non multum ibi bibit, quia postridie negotium haberet. Cui cùm diceretur: Romule, si istuc omnes homines faciant, vinum vilius sit: respondit, immò verò carum, si, quantum quisq; volet, bibat: nam ego bibi quantum volui. Lepida omnino, & sobria responsio. Narrat Gell. lib. 11. c. 14.* NE ANGARIS ANIMI) *Angor animi Plaut. & Terent. Lator animi, sum miser animi Plaut. Sum incertus animi Liuius. Præstans animi, fidens animi, dubius animi Virg. Integer vitæ, integer animi, integer mentis, felix cerebri Horat. vagus animi Catull. sanus mentis Plaut.* TE IPSVM INTVERERE) *Sapientissimus vitæ emendator Plutarch. lib. de vtilit. ex inimicis cap. sic præcipit. Qui sit in alium dicturus, non hunc oportet facetum, aut clamosum, aut improbum*

bum esse: verùm eum esse conuenit, in quo nullum conuicium, aut crimen hareat. Deus enim nulli magis pracepisse videtur illud: Nosce teipsum, quàm ei, qui sit alium vituperaturus: ne si dixerit qua vult, audiat qua non vult.

PROGYMNASMA
TRICESIMVM PRIMVM.

Quando, & quomodo accipiendum e patina.

NICEPHORVS, EVLOGIVS.

NICEPHORVS. Quibus moribus potissimùm, Eulogi, te hodie inter epulas studuisti præstare cæteris? E. Quorum præcepta hesterno die reposcenti Magistro recitaueram. N. Et illa quæ fuerunt? E. Quando manu in patinam immittenda, seu quo pacto nos in patina geramus. N. Itera eadem mihi, si onerosum non est, &, si multa non sunt. E. Immò perpauca. At si quid vicissim abs te petiuero in hoc genere (nam tu quoq; conficis pensum tuum in dies singulos) recitabisne? N. Neque istic, neq; alibi vsquam tibi erit in me mora: opera & factis dictum istuc experiere. E. Vbi jam consederimus, ferculáq; illata fuerint, non est derepentè inuolandum irruendúmq; in paropsidē: sic

sic propter improbam ventris rabiem lupi facerēt. N. Atqui Plautus ait: ad suum quæstum, quemque æquum est esse callidum. E. Plautus id aliouorsum dixit. N. Hoc igitur probro summo ducendum est. Quin etiam affectui moderandum, & appetitionē in eo coërcendam puto, vt cùm subito cibum non tangamus, nec primi tangamus. E. Quinimmò, si cùm maioribus natu, lectisq; hominib^9 accumbamus, postremi omniū, & ad hoc ipsum semel atq; iterum inuitati. N. Istuc inprimis honestum existimo. E. Auiditati edacitatiq; tribuendum est, quod nonnulli bolos nimium feruidus in os ingerentes, eos aut mox reddere: aut si propter dedecus, fœditatémque non audent, non parum adusto palato deuorare coguntur. N. Recens exemplum. In offam calentissimam nudiusquartus incidimus: illi condiscipulus noster Eusebius adeò peruri fauces sensit, vt lachrymaret præ doloris magnitudine. Quamquàm nec illi laudandi, qui diutius, plenioréque spiritu afflant quod haustum est cochleari, donec nimirum omnino frigidum efficiatur. E. Et rectè id quidem. Digiti item in iura, seu embammata intingendi nōn sunt: sed buccea panis cultro affixa, & fuscinula, cultróue accipiendū de patīna, quod accipiendum, iisdémque instrumentis reponendum est. N. Habeo de nostris sodalibus nominare, qui in hoc genere se culpa deuinciunt. E. Et nos aliquando eadem culpa tenebamur. Nec verò semper abstulimus, quod ante nos esset. Quod si hoc ipsum fuerit

aliquid

aliquid ad epulandum electum & singulare, relinquemus honoris caussa proximè accumbēti, & vicinam portionem tollemus. N. Quid illi, qui inuertunt vasa escaria, vt quod viderunt inesse optimum, id ante se habeant quiq; in patinis plurimum cibi ante se congerunt. E. Idipsum stomachabar modò. N. Miror si quisquam in hoc possit honestatis transire limitem, cùm sit tam apertè rusticum? E. Inter familiares, & necessarios fortasse quidam hanc notam non timebunt. Tamen apud illos quoque ornat vnumquemq; modestia. Nunc tu mihi quoque, vt pollicitus es, recita. N. Egóne? E. Num quis hîc alius est præter me atq; te? N. Cur ego ligna in sylvam? E. Non est, vt putas: multa exciderunt animo. N. Dicam de moribus, quos teneamus, cùm porrigitur nobis aliquid: idque mea potius caussa: vt memoriam earum rerum confirmem, quàm tua, qui & hæc, & alia facilè memoria meministi. E. De me ipse videro: tu cauebis ne malum nomen videare. N. Sine versura dissoluam, & ad denarium, quid, quid hoc est æris alieni.

ANNOTATIONES.

TE STVDVISTI PRÆSTARE CÆTERIS) *Sallust. Catilin. Omnes homines, qui student sese præstare cæteris animalibus. Id est, qui conantur, qui laborant vt præstent, & antecellent. Eodem modo locutus est Cic. 2. Offic. Gratum se videri studet. Terent. Eunuch. Qui placere se student bonis, quam plurimis. Non ita dissimilis est illa loquendi ratio, in eadem*

eadem comœdia. Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt. Et 2. Tusc. Est enim quoddam genus eorum, qui se philosophos appellari volunt. Terent. And. Uxorem decrérat dare sese mihi hodie. Liu. lib. 22. Qui se bene mori, quàm turpiter viuere maluit. In his ferè omnibus sublato prouocabulo, adhuc integer manebit sensus. PROPTER IMPROBAM VENTRIS RABIEM) *Virg. 2. Aeneid.*

inde lupi ceu
Raptores, atra in nebula quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulíq; relicti
Faucibus expectant siccis.

Rictu quam latißimè diducto ad prædam deuorandam accurrere scribitur lupus. Qua fraudatus, hians obambulat. Inde prouer. lupus hiat, de eo, qui re multum sperata frustratus discedit. In fame eundem terra vesci ait Plin. lib. 8. cap. 22. Plaut. Cap. Quasi lupus esuriens metui ne in me faceret impetum. POSTREMI OMNIVM, ET AD HOC IPSVM) *Eligere primos accubitus, tametsi illi propter tuam supra cæteros auctoritatem & excellentiam debeantur tibi, non est vt commendari poßit. Semper enim aperta honorum consectatio turpis est. Recumbere autem nouißimo loco, id est, semper alijs potiores partes concedere, idq; ex animo, magnæ virtutis, & omni laude prosequendum facinus. Qui ipsus se contemnit, in eo est indoles industriæ, inquit Plaut. Veruntamen hæc doctrina ad iuniores, & obscuriores spectat maximè, quos & ætatis verecundia, & conditionis humilitas ad modestiam debent impellere.* IN OFFAM CALENTISSIMAM) *Quibus propter iuris, aut cibi feruorem*

palatum

palatum & linguæ feruescunt, aperiunt os, subinde efflantes. Hinc Plaut. in eum, qui inter loquendum os crebrius diducebat. Calidum comedisti prandium id frigefactas. Sic canes æstuantes, & leones, propter calorem intestinum ore sunt aperto. NE MALVM NOMEN) *Bonum nomen est debitor bonæ fidei: malum nomen suspectæ, aut malæ fidei: nã pro debitore etiam, non modò pro debitis hæc vox interdum effertur; & nomina facere est item debitores comparare. Hinc fœnerator Alphius, vt est apud Columel. lib. 1. c. 7. vel optima nomina fieri mala dicebat non appellando. Cic. ep. 6. l. 5. Ego autem meis rebus gestis hoc sum assecutus, vt bonum nomen existimer.* SINE VERSVRA DISSOLVAM) *Versuram facere, aut soluere, est creditorem quodammodo vertere, mutare scilicet, & fœnus fœnore, æs alienum ære alieno dissoluere, & ita nouo nomine vetus nomen expungere, quódq; prouerbio tritum est, clauum clauo pellere. Germanicè* Ein Lucken auffbrechen / vnnd die ander zumachen. *Poterit etiam vsurpari translatè: exemplo sit quod recitat Cic. Tusc. 1, Cùm Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum est (Plutar. in Laconicis Theætamenem vocatum tradidit) mortem tantoperè contempserit, vt cùm ad eam adduceretur damnatus ab Ephoris, & esset vultu hilari atque læto, dixissétque ei quidam inimicus, Contemnisne leges Lycurgi? responderit: Ego verò illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna mulctauerit, quam sine mutuatione, & versura possem dissoluere.*

PROGYMNASMA TRICESIMVM SECVNDVM.

Cum ab aliis quidpiam porrigitur.

IIDEM.

NICEPHORVS. Cùm exquiſitiores, & apparatiores, ſeu communes etiam, & vulgares partes quiſpiam diſcumbentium nobis anteposuerit, gratias agemus, paululùm etiam aſſurgentes, (ſi perſonæ dignitas ea fuerit) deinde fruſtulum reſecabimus, capientes ſummis digitis, aut fuſcinula prementes, quod nos eſuri ſumus: reliquum cultello affixum aut illi, à quo totum acceperamus, reſtituemus: aut ſi orbis eius non vacat, vicino: aut in patinam referemus. Laudantur tamen, qui rerum delicatiorum partes omnino recuſant accipere, ſenioribus eas relinquentes. Etiam illi, qui viliora ſibi vltro ad edendum ſumunt, laudem merentur. E. Si pauxillùm contigerit? N. Totum retinebimus: nec enim tum cadet in nos voracitatis ſuſpicio. E. Si dimidiatus pullus? N. Hoc nimium. E. Si auicula? N. Ita, ſi auicula: non autem, ſi auis. E. Credo equidem ſi anſer, aut capo: ſunt enim aues. N. Nimis longè abis, & te diſſimulas percipere, quid velim. E. Age, vnum hoc, & laudabile præceptum. N. Quod commodè tribus digitis excipere non poterimus, qua-

quadra porrecta excipiemus. E. Alterum. Veruntamen non tu res jurulentas, sed siccas digitis excipiendas intelligis. Rectène dicta tua interpretor? N. Prorsus rectè. E. Si quid cochleari offeretur? N. Accipiemus cochlear oblatum. Quod eo continetur, super quadram nostrā reponemus, cochlear restituemus: si liquidius aliquid fuerit, comedemus statim, cochlear autem prius mantili extersum reddemus. E. Tertium. N. Ne citius manum ad accipiendum extendamus, quàm præberi nobis videmus quod desectum est, ne alteri anteuertere, illique velle præripere suum existimemur. E. Quartum. N. Interdum dabitur, quod ad stomachum nostrum non faciet, vt caseus ad meum. E. Et porcina ad meum. N. Aut jā exempta fame, & amore illo edendi compresso: tum agendæ sunt humaniter gratiæ, oblatáq; recusanda: si perstiterit, qui porrigit, dicendū verecundè, nos amplius nihil requirere: aut eiusmodi cibum valetudini nostræ detrimentosum esse. Nec metuendū, ne recusandis aut epulis, aut poculis rusticiores videamur. Nam propter huius rei metum in cruditates, dolores, inualetudines præcipitare, hoc demum esset rusticum, & omni ratione vacuum. E. Quintum. Sed quæso te, an nihil ipsi debemus attingere, quando cum honoratis accumbimus? omniane ab aliis expectanda sunt? N. Immò attingemus: alioqui in nos cadat illud vulgatum: Pragen wie ein Baurnbraut. Tamen in eo ipso videndum, ne quid rusticè, aut cū edacitatis suspicione fiat. Deni-

que alia insuper vel trecenta (quorum pleraque tamen muliebria, & nimis aulica) præscribi possent. E. Ita reor. Tibi gratias ago pro opera tua. N. Et tibi ego pro tua.

ANNOTATIONES.

SI DIMIDIATVS PVLLVS) *Dimidium librum, dimidiam fabulam, dimidium digitum vitiosè dici, atq; in his omnibus, & similibus vocem (dimidiatum) esse adhibendam, quæ significet aliquid in partes duas pares diuisum, quasi dismediatum: dimidium autem esse id, quod ex dimidiato alterum est, non ipsum dimidiatum, docet Gellius, quem lege lib. 3. cap. 14.* IN GRVDIT. DOLOR. INVALETVD. PRÆCIPITARE) *Hæc verba, vertere, conuertere, mutare, reciprocare, mouere, præcipitare, ingeminare, accingere absolute, seu patiendi notione à nobilissimis auctoribus, Cicerone, Sallustio, Cæsare, Tacito, Virgilio vsurpata testimoniis, quam plurimis confirmat Aldus Manut. Pauli F. scholiis in Sallust. Nox humida cælo præcipitat, pro, præcipitatur. Ingeminant Austri. Na ista vobis mansuetudo & misericordia in miseriam vertet. Mores quidem populi Romani quantum mutauerint, vel hic dies argumento erit, &c. Docet etiam Gell. lib. 18. c. 12. verba agendi pro patientibus, & rursum hæc pro illis antiquos extulisse.* TRECENTA PRÆSCRIBI POSSENT) *Trecenta dicebant pro ingenti numero, seu pro admodum multis, seu innumerabilibus. Catull. Quos simul complexa tenet trecentos. Et ad Veranium.*

Veran-

Veranni omnibus è meis amicis
Antistes mihi millibus trecentis.

Ad Marrucinum.

Quare aut hendeca syllabos trecentos
Exspecta, aut mihi linteum remitte.

Plaut. Milite. *Facile est, trecenta possunt caussa colligi.*

PROGYMNASMA TRICESIMVM TERTIVM.

Acreum praeceptorum.

POMPILIVS, ASCANIVS.

POMPILIVS. Nihil potuit opportunius, te-ipsum quaerebam. Salue Ascani. A. Et tu salue, mi Pompili. P. Num quidnam oblitus es, quantum me nudiustertius facetiarum & vrbanitatis tuae leporibus hilarataueris? A. Quibus tandem? P. Cùm doceres ludibundus, quid post accubitum nos agere, & quàm modestè accumbere conueniret. Ego verò ita tum discessi, vt alium insuper, longioremq; sermonem de ciuilitate in mensa seruanda abs te stipularer. Quid nunc animi tui super hac re sit, non mihi liquet. A. Nullum sermonem promisi, nec restipulatus sum. P. Atqui non negasti: & verum illud verbum est vulgò

quod dici solet: qui tacet, consentire videtur. A. Tute leges quæ reliqui. P. Te audire præopto: tã facundus, & jucundus es. Tamen nihil nisi tuo cõmodo, ac te volente fieri cupio. A. Amicitiæ nostrę dandum est aliquid, alius non impetrares. Faciendum est quod vis. P. Amo te meritò. A. Vt ergo hinc exordiar. Si cœna aut prandium differtur, vel quia nondum adsunt accubituri: vel quia coquus necdum est paratus, legi qui studioso literarum suaderent, vt interim geographica pictura, aut lectiuncula aliqua, aut testudine pulsanda se oblectaret: atque ita cogitationem suam à mensa auocans, cum ventre quasi quoddam leue, ac breue bellum gereret. Tu obiurga cocum quàm acerrimè, & iterum iterúmq; interroga, quando tandẽ accumbendũ sit: totúmne diem exspectare oporteat. Nomina occupationes, quibus te operam dare tanta, támq; diuturna mora non sinat. Ostende ventrem tuum impatienter flagitare debitum. P. Feceram ego hoc aliquando, & ob id nescio quis aculeus pungebat pectus meũ, quam tu nunc mihi sustulisti. A. Gaudeo, si est, vt prædicas. Quæ tu esurus, aut bibiturus es, quæ que alij, iis nasum prius admouendum duco, si commodè possis. P. At nauseam aliis ciebo. A. Licet hoc, in mensa præsertim. P. At ego istuc ignorabam. A. Digitos si jure contaminaueris, vel lingito, vel ad tunicam, non ad mappulam, seu linteum extergito: quoniam id spurcissimè commaculares, & sapidum illud quantulumcunque perderes. P. Nempe vt canes

&

& feles cùm comederunt, exerta lingua, sic ego mihi os, & digitos lambere instituam. A. Tu haud stultè sapies, & res tibi sapiet, Bolos quam primũ degulti: ne multùm dentibus mole. Sint autem bene magni, & librales, vt buccæ vtrinq; tumeant: perinde vt si aut tuba caneres, aut flatu focum excitares. Neque semper panem ad carnis illa frustula adhibeto. P. Bellè cœpisti. Dimidium facti. A. Ore pleno loqui, aut bibere, labrísque patentibus comedere, spirare naribus, anhelare, diductísque labiis porculoru a mandentium sonos æmulari, schmatzen / lingua interius palatum, ac dentes perpurgare, buccas & labra lambere: hæc, inquã, aspectu simul & auditu jucundissima sunt: nec est aliud ferè quidquam meo judicio, quod tanta hilaritate conuiuas perfundat, & quotquot mensæ accumbunt. P. Teneo memoria, patrem meum nobis adhuc pueris, cùm spiraremus, illũ mue porculórum sonum ederemus inter comedendum, sæpius dare alapas: vsque adeo vrbanitatem hanc ferre non poterat. A. Laudo tuum patrem. Et noster parens ob similia peccata plagas nobis imponebat. Sine vlla intermissione oportet edere ac bibere: ac tantum quidem, quantum vel duobus vrsis sufficeret. Idcirco enim ad mensam conuenitur, apud quam verecundari neminem decet: quæ Plautina lex est: colloquia aliorum sunto. Quod si illum edendi exercitum non exerces: si dentes, inquam, ab opere vacant, interim scalpe ipsos, scabe caput, gesticu-

lare manibus, lude cultello, & in quadra cæla aliquid. P. Obſidionem Troianam, aut gigantomachiam fortaſſe. A. Non, ſed aut Aſiam, aut Africam, aut Europam. P. Ha, ha. A. Manus niſi ad cubitum propemodum ſint pollutæ, & mantile eximiè ex abſterſione oris atque digitorum conſpurcatum, nondum eſt elegantiæ munus impletum. Quin eo ita mundo, vt dixi, aliquoties oportebit cùm ſudorem propter conatum atque ſtudium, naturam cibo explendi, per faciem manantem detergere: tum naſum, emungere, dentes eodem fricare, ſeu idipſum digitis facere. P. Quàm ſunt omnia, quæ profers, rationi, & ſummæ cuidam prudentiæ conſentanea? A. Screatibus, tuſſibus, ſputis proiiciendis indulge. Hæc ingenuum adoleſcentem arguunt, qui otioſus eſſe nunquam poſſit. P. Attamen quid interim ageret aliquis? A. Aliorum auſcultandis ſermonibus det operam, ſi ipſi non datur loquendi occaſio: atq; ita tædium fallat. P. Penitus ita faciendum, bene mones. A. Quod palato blanditur, abradito cum magna ſollicitudine: & abs te ſemeſa fruſta carnium, atq; fructuũ alteri porrigito. Panem prærosum denuo in jus intingere quid vetat? P. Vrbanitas. A. Itáne obturbas? ſi fortè cochleari, cultro, patellæ ſaccharum, mel, aut aliud quidpiã dulce adheſerit, lambe & relambe. Ipſum ſalem non cultelli cuſpide, ſed tribus digitis extremis de ſalino ſume. P. Ha, ha, ha, nempe vt ruſticorum inſignia gentilitia ibidẽ impreſſa relinquã.

Drey finger in einem Saltzbüchsel. A. Si longius abfuerit, tu noli quadram protendens salem petere, verùm iube audacter ad te salinum admoueri. P. Hoc est, eritq; insulsum, si vel modium salis adhibueris. Verùm agrestiora quædam restare suspicor, quæ dicas. A. Quàm etiam politicum, & aulicum illud, cibum mansum è faucibus eximere, & in orbem reponere? P. Phuy, phuy. A. Ne execreris, audi porrò. Si quid in os missum fuerit, quod traiicere in ventrem non conducat (potest enim fieri, vt in pane latuerit carbo, aut pilus, aut simile quid) ne auerteris te, néue manum ori apposueris, sed coram omnibus cum simplicitate & libertate in terram eiice, vt resonet. P. Vide, Ascani, quò inducas. A. Etiam illa videmus quibusdam solennia esse in conuiuiis, vt cibum ambesum, aut ossa semel in quadra deposita iteratò sumant atq; tractent, vsq; dum apponatur discus, in quem coniici ea mos est. Nec ossa cultello, sed dentibus purgant. P. Quales tu mihi rusticos narras? immò canes. A. Qui verò canibus aut propriis, aut alienis de mensa subinde largiuntur, eosque contrectant, illi sunt verè humanissimi. P. Ja wol. A. Socratis est, vt quidem Plutarchus testatur, appetendos eos cibos, qui non esurientes denuò ad edendum, & potus, qui non sitientes denuò ad bibendum inuitent. Atque etiam esurientes suauibus frui potius, quàm necessariis oportere. Et postquã à cõmunibus epulis discessum est, nouas irritare appetentias. Et quamuis acceperit quis, quod

naturæ ſufficiat, nihilominus auidè ſecundis menſis & bellariis quaſi noua cœna ſeſe farcire. Et quoniam moleſtis animos imaginibus pulſant, occurrendum eſt hac ratione. Quod ſi quid aliud ſumptuoſum apponetur, cogita abſurdum eſſe, precioſis & delicatis eſcis, cùm adſunt, non frui: cùm abſunt, eas fruſtra deſiderare. Fruere. Et cùm te ad ſplendidum conuiuium inuitatum iri ſuſpicare, triduo inediam ſitimque tolera, vt appetitum, & famem magnam afferas, & in ventre rebus melioribus quàm ſit victus tuus, locus relinquatur. P. Sed onuſto nimis & malè affecto corpore diſcedam, valebóque deterius poſtridie. A. Sed optimè valebis perendie. P. Singularis tuendæ valetudinis ratio, de qua Plutarchus & Celſus nihil, quod ſciam. Procede. A. De ouis comedendis quid loquar? P. Septem, aut nouem peccata committi ſolere aiunt: vt facilius ac tutiùs videatur ouem, quàm ouum comedere. Si ita eſt, nunquam ferè abſque piaculo edentur oua, etiam quando per Eccleſiam Romanam edere ea ſine crimine licet. Hoc, immenſum quantum eſt admirabile. Vnum affer de tanto numero. A. Putamen oui non cultelli mucrone, ſed vnguibus purgare. Poſtea albumen illud concretum pane, ſed pollice excipere, & in os indere. P. Hoc, vt ego ſentio, præcipuum eſt in ouo comedendo flagitium. A. Idem ego crediderim. Hoc inſuper non mediocri commendatione dignum ſtatuo, adeò magna cum

atten-

attentione in vescendo versari, & sic omnibus neruis, toto pectore, omníque cogitatione in patinam euacuandam incumbere, vt quid alii agant, dicant, non sentias: nec satis scias, quid ipsemet agas, nisi quod manifestò experiris, tibi ventrem farctiorem, ponderosiorémq; fieri. Et si quis te nominatim compellauerit, tum quasi è profundiore somno excitari videare. P. Tales magis bonarum epularum gurgites, quã bonarum litterarum studiosi videntur: meliúsque ac felicius imitari Gallonium, Apicium, & Philoxenum, quàm M. Tullium, aut Virgilium. A. Quem imitantur, qui circumactis oculis obseruant, quid alii comedant? qui in alium nimium detentos, & defixos retinent? qui capitibus quoque retortis nosse volunt, quid in alia mensa geratur? P. Magistrum Grobianum. A. Cuiatem opinare hunc hominẽ fuisse? P. Ciuem mundi, vt Socratem. A. Nimium lepidè fabulatus es. Nunc te quædam docebo, quæ sublatis mensis obserues. P. Animaduerte, & illa æquè mecum scies P. Ausculto. A. Præsentibus aliis, antequam surgas, os vino elue, & in terram exspue, nihil ob id metuens mali. Dentiscalpium ori insertum retine, vt auicula paleam, quando nidum est constructura: aut, veluti calamum studiosi, super auriculam repone. Si ex aliquo ferculo, aut vini genere magnam gula tua voluptatem percepit, id gestu & voce, & inter conuiuandum, & post, indicabis, Iam ne satis factum tibi? P. Pro-

pemo-

pemodum. Si plus diceres, non ideo te vadimonio obstringerem: ac si vel diem totum consumeres, æqui boni facerem: aurum siquidem, & argentum merum est, quod aduersum malè dolatos illos, vereq; incultos dicis. A. Aliò properare me tempus monet, Pompili. P. Noui te iuuenem industrium, & assiduis occupationibus districtum.

ANNOTATIONES.

ABS TE STIPVLARER) *Stipulari significat postulare aliquid sibi promitti solennibus verbis. Restipulari dicitur is, qui cum eo certat, qui sponsione prouocauit. Stipulatio est illa verborum conceptio, quibus is, qui interrogatur, daturum, facturumúe se id, quod interrogatur, promittit. Et stipulari in iure is quoq; dicitur, qui spondet ac promittit, vt sit verbum commune. Dicunt autem Iurecos. stipulari de aliquo, pro, ab aliquo.* SI COENA AVT PRANDIVM DIFFERTVR) *Hæc Plutarchus commentario de tuenda valetud. Vbi adduntur ista, lectu sanè dignissima. Nam si non veretur Scytha, cùm inter potandum subinde contrectat arcum, neruóq; soluto cantat, videlicet ab ebrietate reuocans animum: vir Græcus num metuet, ne rideatur, cùm literis ac libris improbam, ac impotentem cupiditatem sensim remittit, ac relaxat? Nam & adolescentes illi apud Menandrum, quibus inter pocula, meretricibus inductis, leno tendit insidias, in sesè quisque dimissis, vt inquit, oculis arrodebant bellaria, non ausi in eas oculos inflectere. Verùm eruditionis studiosi, & honestas, & permultas iucundas habent rationes, quibus auocent atq; auertant animum, si nequeant alia*

via cibis appositis caninam, ac ferinam stomachi appetentiam cohibere. OS ET DIGITOS LAMBERE) *Quod nos dicimus, cibi suauitatem, comedentiumúe auiditatem volentes exprimere.* Die Finger darnach lecken/ *Graci* ὑπερβολικῶς, κατεσθίειν δακτύλους, *Latini prærodere digitos. Victor.lib.3 cap.24.* DIMIDIVM FACTI) *Hesiodi hemistichium est* ἀρχὴ ἥμισυ παντός. *Principium dimidium totius. Summa difficultas est, seu maxima difficultatis pars in aggrediendo negotio, reliquus labor facilior. Meminerunt huius Plato lib.de Repub. Aristoteles 1. de moribus: Horat.epist.2.l. 1. Ausonius verò perquàm festiuè.*

Incipe, dimidium facti est cæpisse: superest
Dimidium: rursum hoc incipe, & efficies.

ILLVM EDENDI EXERCITVM) *Cùm deploraret captum Hegionis filium parasitus in Capteiuis, cui vultum nunquam tranquillauerat gratiis, & cuius benedictione sæpe ex illis ædibus saturitate ebrius exierat: huic, inquit senex, illud dolèt, quia nunc remissus est edendi exercitus. Quod quidem dupliciter exponit interpres. Epularum & dapum apparatus, quem ei suppeditabat filius meus Philopolemus, eum defecit. Vel sic. Quia nunc non habet, cuius domi comedat, & quasi dentibus pugnet. Allegoria est à re militari. Meo quidem judicio prior explanatio magis cum sequentibus consentit, vbi senex ait, ad hunc exercitum reparandum multis & multigeneribus opus esse militibus: pistoriensibus, paniceis, placentinis, turdetanis, ficedulensibus, & maritimis denique militibus. Posterior non est aliena Plauti salibus, & ingenio.* TRIBVS DIGITIS EXTREMIS) *Primus, extremus, seu summus digitus, est prima, extrema, summa pars digiti. Catull.* Cui

Cui primum digitum dare appetenti,
Et acres solet incitare morsus.

Eiusmodi sunt apud Terent. prima fabula, vltima platea. Apud Plautum postrema comœdia. Apud Ciceronem primoribus labris gustare, extremis digitis attingere. GALLONIVM, APICIVM, & PHILOXENVM) P. Gallonius homo nequam, & perditißimus ac profusißimus nepos, quem apud Tullium 2. de finibus ita carpsit Lucilius:

O publi, ô gurges, Galloni, es homo miser, inquit;
Cœnasti in vita nunquam bene, cùm omnia in ista
Consumis squilla, atque acipensere cum decumano.

Meminit eiusdem Cicero in peroratione pro Quinctio his verbis. Non vsque eo tamen, vt in capite fortunisque hominum honestißimorum dominentur ij, qui relicta bonorum virorum disciplina & quæstum, & sumptum Gallonij sequi maluerunt. De Apicio, & Philoxeno multa Athenæus l. 1. c. 3. quod inscribitur. De claris gulonibus. Sed quod de altero Philoxeno (duos enim facit) exponit, non indignum relatu censuimus. Naturam accusabat, quod sibi ad perfruendam diutius descendentium in ventrem ciborum suauitatem collum gruis non dedisset, & id quidem valde sibi optabat. Multò dignius, inquit Athenæus, fuisset optare, vt boue, vel camelo, vel elephante maiores essemus, quia sic voluptates cupiditatésque multo maiores essent, ac vehementiores, quoniam pro viribus fruitiones etiam ab his percipiuntur. Vide nihilominus Aelianum lib. 10. c. 9. Quotidie in balneis aqua ferventi os perluebat, & digitos quoque in eam bulliente immittebat, quo & manibus, & gutture ad obsonia feruentißima asuefie-

assuefieret: ut si fortè in conuiuio essent apposita, alijs temperantibus, ipse solus voraret pro libidine. Leonic. l. 3. c. 14. CIVEM MVNDI, VT SOCRATEM) *Longe tamen rectius Socrates, qui se non Atheniensem, nec Graecum, sed ciuem mundanum (κόσμιον) esse dixit, ut si quis, puta, vel Rhodius, vel Corinthius dici velit. Neq. enim Sunio, vel Taenaro, aut Ceraunijs seipsũ inclusit. Plutar. de exilio. Cic. Tusc. 5. At Grobianus noster ideo est κόσμιος, quia nusquã gentiũ desunt, qui sub eo militent.* VADIMONIO OBSTRINGEREM) *Vadimonium est sponsio ad certum diem se sistendi in judicio per se, vel per aduocatos: dictum, quod vadere, hoc est, discedere ei liceat, qui vadimoniũ promiserit. Vadari aliquem, est vadimonio obstringere, seu diem judicij ex compacto constituere, & in jus vocare. Cic. pro Quinctio dixit: tres cœpit esse in vadimonium pro, in vadimonio, de quo genere locutionis Gellius lib. 1. cap. 7. Iam quid sibi velint, vadimonium facere, concipere, obire, deserere, sistere, differre, missum facere, demonstrat Budaeus in Pandect.* ÆQVI BONI FACEREM) *ἐπιείκειαν Cicero aliâs aequitatem, aliâs aequum & bonũ & absq. copula, & aequum bonum latinè vocat. Inde aequi boni facere apud eundem ad. Att. lib. 7. epist. 7. Tranquillissimus autem animus meus, qui totum istuc aequi boni facit. Liuius lib. 34. Caeterùm si vos nec cura ciuitatis, nec exemplum, nec periculum monet, nos aequi boniq. facimus. Id est, non indignamur, aequo & pacato animo ferimus, & bene interpretamur. Aequum bonum impetrare, est jus suum, rem suam recipere, aut obtinere. Cic. Philipp. 2. Is igitur à quo viuo nec praesens, nec absens quidquam aequi boni impetrauit, apud mortuum factus est gratiosus.*

Bud.

PRO.

PROGYMNASMA TRIGESIMVM QVARTVM.

Sermo apud mensam.

TITVS, IRENEVS.

TITVS. Præter alia pæne innumera, etiam perpetuum nobis in conuiuio silentium imperatur: tam nos duriter habent. Æquum esse censent nos illico à pueris nasci senes: nec sinunt agere, quæ fert ætas. I. Parcius ista viris. T. Sic est. Vera prædico. Quid enim aliud est jubere vt adolescentiores, si cum senioribus ineant prandium, aut cœnam, ne loquantur vnquam, nisi aut necessitas eos adegerit: aut interrogati, inuitatiue ad loquendum fuerint? malo equidem cibum capere cum æqualibus meis, quos inter mihi licent omnia. I. Legi nuper in quadam epist. apud Senecam. Qui imperia libens excipit, partem acerbissimam seruitutis effugit, facere quod nolit. Ibidem. Non qui jussus aliquid facit miser est, sed qui inuitus. Negare porrò non potes, quin honestum nobis sit, pauca effari in loco, & tempore. Et Chilonis est: linguam semper quidem, sed præcipuè in conuiuio continendam. T. Non possum non confiteri. I. Rectè ergo hoc nobis præcipitur, quemadmodum illud: vt jocosè ac lepidè dictis arrideamus paulu-lùm,

lum, obscœnis nequaquam: nec idcirco frontem corrugemus, si is, cui verbum castis auribus minus dignum excidit, est aliqua claritate nobilis, ne eum notare videlicet, tacitéque accusare videamur: quod cùm ipsum per se displicet: tum à nostra maximè ætate est alienissimum. Ita autem vultum componamus, quasi aut non audiuerimus, aut non intellexerimus. T. Sexcenties ego hoc conatus sum: multa enim in illis conuiuiis dictu fœda audiui. I. Sæpius igitur exercendæ virtutis materiam habuisti, Nónne id quoque prudenter; ne respondeamus, priusquam loqui cessaueritis, cui nobiscum sermo est? id quod tu parum caues aliquando. T. Cauebo in posterum, erόque cautior. Nec minus id seruabo, tuo exemplo monitus, vt si percunctantem haud probè intellexerim, parumper sileam, dum ille, quæ dixit, repetat. Si responsum omninò cupiat, petam mihi ignosci; orabóque, vt iterum dicat. Vbi id fecerit, tacebo rursus aliquandiu; & pòst breui respondebo. Gerámne me isto modo honestè satis? I. Certè; neque istuc in conuiuio tantùm, sed aliâs quoque; & semper fieri poterit ac debebit. Omninò, inquam, interuallum oportet inter quæstionem, & responsum intercedere: tùm vt qui interrogat, possit adiicere, si quid velit: tum vt responsurus consideret, quid respondeat. Solet etiam euenire nonnunquam, vt propter festinationem

alia pro aliis respondeamus. T. Mihi quidem non semel. I. Quidam vituperant liberiùs quæ apponuntur: Hoc epuli domino, seu conuiuatori quàm gratum accidat, tu reputa. T. Ingratissimum. I. Alij de absentium fama ibi detrahunt, alieníſque laudibus obtrectant; quod accepi D. Augustinum ferre nequiuisse. T. Audiui tamen cœnæ patres ineptos, dum alij nimium apparatus tenuitatem excusarent, alij in maius extollerent, commemorarentque, quanto singula precio parauissent. I. Scio etiam, & noui, qui, quod factum erat inconsideratius, id tacitum tenere non possent. T. Ab omnibus istis, similibúsque abstinebo I. Hoc ingenuos, quales nos numerari volumus, vehementer commendat. T. Licetne disputare in conuiuio, aut in cœna? I. Licet, non de iis tamen, quæ capitis dolorem & grauedinem possunt gignere. T. De quibus ergo? I. De his, quæ cùm honesta & vtilia sint, etiam jucunda sunt, caréntque omni molestia. Vt poëticarum, & historicarum quæstionum exercitatiunculæ, quas quidam eruditorum hominum secundas mensas vocauerunt.

ANNOTATIONES.

IN ILLIS CON. DICTV FOEDA) *Cato apud Ciceronem sese conuiuiorum delectationem non magis corporis voluptatibus, quàm cœtu amicorum, & sermonibus metiri profitetur. Quos autem sermones alios illum intelligere* ami-

existimamus, nisi honestos inprimis: deinde varios ac jucundos, de quibus idem versibus aliquot intermissis. Conuiuiúmque vicinorum quotidie compleo: quod ad multam noctem, quàm maximè possumus vario sermone producimus. Sed quoniam sobrietati ac temperantiæ inimica est Venus, edendo ac bibendo caremus ne quid nimis. Sic paruo negotio & ipsi linguam à lasciuis sermonibus abstinebimus: & aliorum verba nec Alexandrinis permittenda delicijs, vt Quintilianus ait, in pectus nostrum penetrare haud sinemus. INTER QVÆST. ET RESPONSVM) *Hæc è Plutarchi fontibus, lib. de garrulit. Facitis tria responsionum genera: vnum necessarium: alterum, humanum: tertium, superuacaneum, rem exemplis illustrat.* HOC EPVLI DOMINO) *Qui Græcis ἑστιάτωρ, latinis est conuiuator, qui conuiuium seu cœnam præbet. Cicero epuli dominum vocat. Nonius prolatis testibus & dominum conuiuij, & citra adiectionem, dominum à priscis vocatum ostendit. Dominus, inquit, appellatur conuiuij exhibitor: vnde & dominia conuiuia, &c. Dicebantur & cœnæ patres: Horat. sat. 8. lib. 2. Inprimis Lucanus aper leni fuit Austro Captus, vt aiebat cœnæ pater. Catullus Aurelium quendam, qui parcè & sordidè conuiuas accipiebat, patrem esuritionum falsè nominat: quasi cuius cœnæ potius esuritiones, quàm cœnæ vocādæ sint.* DISPVTARE IN CONVIVIO) *Quod genus disputationis in conuiuia inducendum sit, discimus ex Gellio lib. 18. c. 2. Nonnulla etiam super hac re Plutarchus de tuend. valetud. Item Celsus lib. 1. c. 5. & 6. Sanè quod quidam tum potissimum de religionibus, & fidei Christianæ mysterijs contentiosissimè & clamosissimè disputant, cùm se cibo &*

potione referserunt, rem stultam faciunt. Lege quæ scripsit de somnio Numenij philosophi Macrobius lib. 1. in somnium Scip. cap. 2. sub finem. SECVNDAS MENSAS) *Cic. suas disputationes in Top. discendi epulas. Et in 2. de Diuinat. vertens locum Platonis è 7. de Repub. Ea parte animi, quæ mentis ac consilij est, agitata & erecta, saturatáque bonarum cogitationum epulis. Sæpius autem hæc metaphora idem philosophus, de eruditis sermonibus loquens vti voluit. Lege Victor. 2. cap. 14.*

PROGYMNASMA
TRICESIMVM QVINTVN.

Appendix.

DIDASCALVS, PVER.

DIDASCALVS. Cùm cœnarem heri cum patre, patruóque tuo. Christiane, diuisorem te acriter defixis oculis intuentem obseruabam, notantémque curiosè, quomodo singula in portiones diuideret, & cui primò, cui postremò, præberet de patina. Cur id, amabo? P. Vt ipsa obseruatione perdiscerem hoc artificium, quo me artificio vti oportebit olim, cùm virilem togam induero. D. Istanc caussam non improbauerim. Cur de missibus raris, & delica-

licatis nihil attingebas? P. Memineram te docuisse nos, magis venire gloriam, si his abstineas, quàm si fruare. Et quemadmodum ille dixerit, nunquam se pœnituisse, quòd tacuisset; quòd locutus esset, sæpe: ita fore, vt nos quoque nunquam pœniteat quòd genus cibi lautius recusauerimus: aut falerni loco aquam biberimus. D. Prudens responsio. Verùm, cùm pro more gentis nostræ ad extremam mensam, nudato capite stans cibum vnà nobiscum caperes (quod tamen tum demum faciebas, cùm te accedere iussimus) cur ante finem epularum discedebas? P. Quia quod natura desiderabat jam sumpseram, & tu me sic agendum esse docueras, præsertim si conuiuium produceretur. D. Tollebas igitur orbem tuum cum reliquis: precatúsque à nobis veniam; & inflexis poplitibus nos salutans, mēque præcipuè, ita abibas. Placuerunt mihi hæc, vidique te moratum esse, egregiúmque adolescentulum: ac statim patris fortunas laudaui, qui gnatum haberet tali ingenio præditum: & ille testimonio meo non mediocriter est gauisus. Monui præterea, vt neque te, neque cæteros fratres tuos minores immoderato cibo potúque compleri, ac distendi permitteret, & semper citra satietatem potius, magísque crebrò, quàm multo alimento vos refici juberet. Quod si in conuiuio ad mensam vos adhibuisset, ne vsque ad finem ibi sedere inter conuiuas pateretur. Pueros impuberes, ait

Gellius, compertum est, si plurimo nimióque cibo vterentur, hebetiores fieri: aduertimúsque hinc elici tarditatem, corporáque eorum improcera fieri, minúsque adolescere. P. Currenti calcar addidisti: ille nos frugaliter alit. D. Vnûm nihilominus peroptabam. P. Quid est id autem vnum? D. Vt rediisses postea, ac si quid opus fuisset, ministrasses, aut exspectâsses, si quis voluisset quippiam. P. Id ego reuera facturus eram: at mater, quæ foris in culina ancillis imperabat, alia in re me occupauit vsque ad primam facem. D. Sat habeo, mater fuit; matri mos gerendus fuit. Cæterùm quantò venustius politiúsque tu ministrâsses nobis cœnantibus, quàm ille vester famulus? quem inter Faunos, & Satyros, in montibus & speluncis apparet educatum. Non verebatur in conspectu omnium, dum ad mensam astaret, nunc caput, nunc cubitum fricare, nunc vngues rodere. Aliquandò manus in sinum immittebat, nonnunquam à tergo eas coniungebat, quas ipsas indiligenter lauerat. Cùm patinam ferret, aut cyathum alicui accumbentium porrigeret, & exspuebat, & alia similia, quæ nunc non memini, faciebat, quæ tu, si probè ingenuitatem tuam moré$que cultissimos noui, ne magna quidem pœna proposita admitteres. P. Nescio tamen, vtrum omnes numeros in ista parte sim consecutus. D. Vicisti cogitationes meas tuis processibus.

ANNOTATIONES.

CVM COENAREM CVM PATRE TVO.) *Qui sentiunt non esse latinū, cœnare, prandere cum aliquo, ut inuitatum scelicet ab eo, sed isto sermone significari, alicuius prandentis aut cœnantis esse socium, cum aliquo accumbere, latinè autem dici cœnare apud aliquem, qui hoc, inquam, sentiunt, falluntur. Nam & apud me cœnare poterit, hoc est domi meæ, qui tamen mecum non cœnet, quod docet Manut. in epist. 2. lib. 1. & mecum prandet seu cœnat etiam is, quem ego ad cœnam aut prandium rogauerim. Plaut. Amphit.*

Tu gubernatorem è naui huc euoca verbis meis
Elspharonem, vt redinina facta, mecum prandeat.

Apud Horat. epist. 7. l. 1. cùm L. Philippus per seruulum Menam præconem ad cœnam vocâsset, & ille se venturum negâsset, postridie excusanti se ita ignoscit, Philippus, si cœnet secùm. Vt libet, inquit, Menas. Tum Philippus: post nonam venies, id est, tribus horis ante occasum solis. Versus adijcio.

sic ignouisse putato
Me tibi, si cœnas hodie mecum. Vt libet. Ergo
Post nonam venies.

HOC ARTIFICIVM, QVO ME ARTIFICIO) *Repetitio huiusmodi est vsitatissima Ciceroni. Epist. 24. lib. 9. Volo enim te scire, mi Pate, initium mihi suspicionis, & cautionis fuisse literas tuas: quibus literis congruentes fuerunt alia postea multorum. Ad Att. ep. 19. l. 8. Literas abs te M.*

Canuleius ad me attulit ad XIV. Kal. Martias. In quibus literis scribis. Ad Q. F. l. 3. ep. 3. Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo. Et in Verrinis. Nec inusitata Cæsari, de bello Gall. li. 1. Erant itinera duo, quibus itineribus. Iterum. Vltra eum locum, quo in loco Germani consederant. Et lib. 4. Iter in ea loca facere cœpit quib. in locis. Rursus. Puluere maiorē, quàm consuetudo ferret in ea parte videri, quā in partem legio iter fecisset. Terent. prol. Heaut. Habet bonorum exemplum: quo exemplo sibi licere id facere, quod illi fecerunt, putas. VIRILEM TOGAM INDVERO) *Prætextam gerebant ingenui pueri ac puellæ: illi vsq. ad annum 17. hæ vsq. ad nuptias. Anno igitur decimo sexto jam finito, in templo Iouis Capitolini, deposita prætexta, togam virilem (quæ & pura, quod purpura prætexta non esset, & candida à calore dicebatur) induebant, cùm scilicet à pueris, & ephebis excederent, quod Græci* δοκιμασθῆναι, εἰς ἄνδρας, & εἰς ἄνδρας ἐγγραφῆναι. *Iurecos. autem, in suam tutelam venire. A quibusdam sumpta est anno quarto & vicesimo, ab alys decimo quinto. Lege Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 18. Catullus loquens de eadem re, ætatem illam floridam ver appellauit.*

Tempore quo primum vestis mihi tradita pura est,
Iucundum cùm ætas florida ver ageret.

Toga liberior ab Ouidio dicitur, quòd vitæ liberioris initium esset, eleg. 10. lib. 4. Trist. ET SEMPER CITRA SATIETATEM) *Hæc cuius ætati præcepta sunto. Platoni quidē bis in die saturum fieri nullo modo placuit: at medici nunquam prodesse valetudini affirmant, appetitum explere penitus. Cauendum monet Plutarchus, ne sicut mali naucleri*

postea-

posteaquam ob auiditatem multum oneris in nauim coniecerint, deinde perpetuo labore sentinam exhauriunt, aquamq́ marinam eyciunt: ita nos quoq́, simulatq́ corpus expleuerimus, onerauerimusque, tum rursum repurgemus, & clysteribus exoneremus: sed leue & expeditum seruare conueniet: quò si quando etiam contingat premi, suberis, in morem ob leuitatem sursum emicet. Libet his adyicere quæ sunt apud Senecam epist. 21. Venter præcepta non audit, poscit, appellat. Non est tamen molestus creditor, paruo dimittetur: si modò das illi quod debes, non quod potes. De pueris idem lib. 2. de Ira cap. 20. Vinum Plato pueris negandum putat, & ignem vetat igne incitari. Ne cibis quidem implendi sunt. Distenduntur enim corpora, & animi cum corpore tumescent. Labor illos citra lassitudinem exerceat: vt minuatur, non vt consumatur calor, nimiúsq́ ille feruor despumet. VSQVE AD PRIMVM FACEM) *Latini partem eam noctis, quæ est crepusculo proxima, sic appellarunt, non quod faces & lucernæ tum accenderentur; sed quoniam Venus & vesperugo, fax cælestis, & stella post solis occasum prima tum lucere incipit. Quando verò extinctis luminibus omnes cubant somno mersi, ac tenebræ intensiores sunt, concubium dicitur. De qua voce disputat Victor. lib. 8. cap. 3. Græci homines, cùm lumen vesperi accensum afferretur, dicere solebant,* φῶς ἀγαθόν. *Varro lib. 5. de ling. Et Germani admodum piè,* Gott geb vns das ewige Liecht.

PROGYMNASMA TRICESIMVM SEXTVM.

Quæstiones sympofiacæ.

NEMESIVS, MARCELLINVS.

NEMESIVS. Agitabamus conuiuim hesterna luce apud Castorium (quem iuris ciuilis interpretem disertissimum, & quendam quasi iustitiæ sacerdotem, transacta hyeme copiosi hominis vnicam filiam duxisse vxorem, non te fugit) hominem suauissimum, & summi officii summæque humanitatis, ego Eutychius, & Paternus. Ibi cùm jam secunda scilicet mensa apposita, largiores jucundioresq; vini inuitatiunculæ fierent, quas in I. & II. de legibus, philosophorum Homerus Plato laudauit, ciuilésque censuit, ab Eutychio, vt est omnis antiquitatis literarumq; variarum scientissimus, narratum est nobis de more quodam adolescentum studiis deditorum, Tauri Philosophi discipulorum, ac familiarium, apud illas doctrinarum inuentrices Athenas. Hi, quando à magistro vocati venissent, argutas quæstiunculas, tanquam symbolas, siue collectas ad cœnam coniectabant. Accedebant proinde singuli meditati ac præparati. Quærebantur autem nec grauia nec spinosa: sed minuta & lepida, quæ florentem vino animum lacesso-

lacesserent. M. Quid ad istam narrationem vos? N. Percunctabamur quorsum id in medium protulisset, & quidnam sibi vellet. M. Quid contrà ille? N. Vt, inquit, similiter, cùm jam ficreant, & incaluerint animi nostri, aut mihi quæstiones ponatis, de quibus arbitratu meo disseram, aut à me positas dissoluatis. Tum Castorius. Benè, Eutychi, quod disiungis. Etenim quærere, quàm respondere, nisi me fallit, longè est facilius, longéque tutius. Et Paternus. Dic mihi seriò, tunè quoque ad lacessendum, aut respondendum, tunè velut Atheniensis adolescens ad Tauri cœnam huc accessisti? maximè quidem ait. Hîc Castorius. Nónne præscisse nos, nónne antè nobiscum communicatum oportuit? vt ille ait in Andria: námque ita hilariter, & omni procul molestia inter scyphos de rebus haud illiteratis disputandi consuetudo, quamuis haud vituperanda, quin commendanda potius, nobis tamen hoc sæculo, & istis moribus parum est frequentata: nisi si quando leui brachio, cùm præsertim aliqua prisca historiola commemoratur. M. Extra scholas, quomodo nunc quidem est, Musæ non audent afferre pedem & interesse conuiuiis, vt quondam: in quibus Venus magis, & Cupidines dominantur. Quanquam & in scholis algent, & pæne jam lethi januam adierunt toties cantatæ poëtarum carminibus bonæ Pierides. Quid deinde est consecutum? N. Quandoquidem ergo ita est, in sic pater-

paternus, visne quæramus ex te quæstiones loco huic, temporiq; accommodatissimas? Vt liber, excipit Eutychius, dummodò ne nimium multa quæratis: sed quædam in alias occasiones reseruetis. Non multa quæremus, inquam ego. Partiemur rem ita, vt singuli nostrum duas aut tres quæstiunculas adducamus. Cùm placuisset omnibus conditio, primum locum Castorio, qui nos vocauerat, deferebamus honoris gratia; ille Paternum sibi obstinatè præferebat.

Tum Paternus. Interrogo Eutychium, quot ex rebus putet constare honestum absolutúmq; conuiuium. M. Equidem, Nemesi, non minus ego hîc responsum exspecto, quàm vos tum exspectabatis: accenditúrq; mihi animus cognoscendi res præclarissimas à vobis illa in cœna, quam ego libens Iouis cerebro (vt Persæ quidem cœnas opiparas appellabant) anteposuissem, amicissima συζητήσει explicatas. N. Ex quatuor inquit. Si belli homunculi collecti sunt, si lectus locus, si tempus lectum, si apparatus non neglectus. Hoc loco in Castorium omnes ora conuertimus cum his verbis. Tu, hospes optime, tu videris, an hæc præstita sint, nam quin omnia tui officii ac muneris fuerint, dubitare non potes. Arrisit ille, & mox: ego verò bellissimos homines adhibui ad cœnam, cùm vos adhibui. Quod si non creditis, est mihi speculum magnum, quantum illud Demosthenis, id afferri curabo, vt in eodem vosmet contemplemini. Non erro, vultibus istis vestris nihil vi-

distis,

distis,nihil videbitis amabilius: quos ipsæ finxisse Gratiæ videntur. Nec vultus tantum, verùm cætera quoq; in vobis bellissima insunt. Illi: itáne tibi persuasisti? Et Castorius. Ego verò mihi ita persuasi. Locum porrò hunc viridissimum, & dispositis in quincuncem arboribus, quis negauerit esse vel lectissimum? In hortos Hesperidum me intrare judico, quoties huc ingredior. Quâ de tempore, Maius est, mensis totius anni gratissimus, rex & princeps mensium, & ad perfruendas cuicuimodi voluptates genus humanum mirè alliciens. Item festus dies à populo agitatur.

Festo quid potius die,
Neptuni faciam? prome reconditum
Lyde strenua Cæcubum,
Munitæq; adhibe vim sapientiæ.

Nouistis lyram hanc. De apparatu hoc solùm dixerim, ideo me ἑκατόμβην non jugulâsse, nec Sybaritarum construxisse dapes, quòd homines parabili victu contentos, ac non multi cibi, sed multi joci accepturum intelligebam. Si quid nihilominus defuisse judicatis, ad diem Solis adesse iterum: erit cur potius liberalitatem meam admiremini, quàm de parsimonia conqueramini. M. Perurbanè caussam egit suam; nihil istoc sermone festiuius. Quid vos ibi? an obmutuistis? N. Epulas dilaudauimus, vinum extulimus, & nos tam nitidè, suauitérq; cœnatos aliquando pernegauimus.

tychius: tamen vbi multitudo, ibi tumultum ac turbas existere claret. Cumque plura dicturus esset, interrupit sermonem Paternus. Tu quidem ex sententia Varronis conuiuarum numerum ad nouenarium ascendere posse docuisti. Atqui paroemia illa tibi quoq; haud ignota prohibet. Septem conuiuium, nouem conuitium. En Eutychi, tu clamorem, & tumultum fore dicis, si supra nouem accubuerint: atqui hoc dictum id futurum ait, etiam cùm nouem conuiuæ fuerint. Commune istuc pronuntiatum in Ephemeride probat Ausonius quoque.

Quinq; aduocavi, sex enim conuiuium
Cum Rege iustum: si super, conuitium est.

Vides vt reiiciatur tuus nouenarius? Abhorret ab eodem Horatius. Nam Torquatum ad cœnam minimè lautam ac sumptuosam vocans, in extremo ipsummet loquentem, ac de tribus vmbris secum adducendis pollicentem facit, Bruto, Septimio, & Sabino: respondet Horatius,

locus est & pluribus vmbris:
Sed nimis arcta premunt olida conuiuia capra.

Timet, ne si sex, septem fuerint, grauis ille odor alarum (quem caprum, hircum alii, & Catullus quoque crudelem nasorum pestem nominat) ipsis angustius sedentibus exoriatur, conuiuiique suauitatem

tem offendat. Iaces ergo, Eutychi, cum Varrone tuo, & habes palinodiam canere. Quasi verò, inquit, tantum interuallum sit inter septem ac nouem, vt non, qui minorem numerum statuit, possit ex liberalitate ad paulò maiorem progredi: & qui maiorem, in paulò minore acquiescere. Quod in hoc genere vltimum videbatur, id Varro posuit. Non pugnabo tecum pluribus, ait Paternus. Tu, Castori, quid moraris? quin tuis quoque armis hunc generosum militem lacessis? Certè vt ipsi se defendisse, sic tibi oppugnasse gloriosum erit. Ille contrà: hunc honorem Nemesio cedam. Excepi ego. Tanquam triarium quendam se reseruat Castorius. Si me superatum viderit, ipse impetum, ac totam velut belli molem sustinebit. Immò (Paternus ait) Castorius sibi cauet post principia. Tentemus, inquam, fortunam. Audaces fortuna iuuat.

Cernimus nonnunquam venire ad conuiuium non vocatos, eósque non solùm parasitos, qui solent esse inuocati in conuiuio: sed honoratos etiam viros, vocatos scilicet ab iis, qui inuitati sunt. Atque has vmbras dicimus, quæ corpora sequuntur, quorum ex Horatio quoque antea mentionem fecit Paternus. Scire peruelim, quid tu de his sentias. Si hic noster Castorius me non vocasset, tu autem ab eodem vocatus me inuitasses, vt tecum irem, vtrum decuisset obsequi, & tecum ire, an non? M. Elegans quæstio, cui dissolutionem auidius concupisco, quàm ollam amissam Euclio

N. Iam

N. Iam diu factum est, cùm non bibi, inquit Eutychius: date bibere, & quantum volo date. Impleuit mero calicem vitreum puer ad cyathos, sitientiq; porrexit: ille postquam impiger hausit, ita locutus est. Colluto jam gutture aridissimo, verba edam promptius: vos interim bibite, si placuerit: vobis siquidem erit otium, mihi negotium. Ac magnum quidem, quantum mea attingit suspicio, subiecit Paternus. Et ille, quid non mortalia pectora possint, Auxilia confisa Dei? At enim antequam doceo, quid agendum sit istis vmbris, quærendum videtur; an qui inuitatus est, ipse possit alium inuitare. In partem negantem his vtar argumentis. Vocauerit hic Castorius octo: adducant singuli vmbram vnam, aut quidem ex his nullam: alii contra duas etiam, jam erunt sexdecim conuiuæ. An fortè quibusdam liceat adducere, aliis non liceat? sed non adducent, si ab aliis adductum iri sciant. Quis hoc ipsis inter eos discurrens nuntiabit? quomodo jam tot ventribus cœna vna sufficiet? quid, quod nunquam certus erit conuiuator, quot sit conuiuas habiturus? Est verò longè alia ratio in conuiuio, atque in nauigio. Qui naues locant, vectoribus concedunt, vt & ipsi ingrediantur, & in easdem impedimenta sua sarcinásque coniiciant. At nos conuiuia nostra non ita alienæ voluntati, potestatíque permittimus, vt ea quibusuis seu notis, seu ignotis, seu aptis, seu ineptis impleri patiamur: quod tamen in nostris vmbris contingere necesse

est. Nam si tibi notus ac familiaris est, qui te sequitur, num ideo mihi est? si tibi aptus commodúsque videtur, num ideo mihi videri debet? Amici, amici & cognati ad conuiuium vocandi sunt, non alij. Cur tu ergò eos inuitas, qui in amicis non sunt? Ac demiror equidem politicum, beneque moratum hominem à conuiua inuitatum id est, remora non inuitatum ire posse: quem plerumque ignoret conuiuator. Si nouerit, & aliquantus ei vsus cum eo intercesserit, nónne tum conuiuatori hæc vmbra tacitè exprobrare inhumanitatem videbitur, qui se non inuitauerit, ac proinde se quamuis inuito domino, velle conuiuij participem fieri? Sectari alium, obseruare quando is ire velit, exspectare dum lauerit, dum se comparârit, cum cunctante cunctari, cum properante properare, & alia huius generis, nónne illiberalia, gnathonismum olentia putatis? M. Quàm timeo vt disputationem pulcherrimam, multa oblitus, tamen mihi recitare queas: & ignosce, quod incitatum orationis tuæ cursum impediui. N. Spero me rem ipsam retinuisse: si quædam verba mutauero, aut prætermisero, id susque déque ferendum faxo tu ipse pronunties. M. De verbis non æquè laboro. Perge, admittunt aues tuæ. N. Inter pocula, quis nescit quantæ libertates, quàm multa ioca? quo se pacto tum geret, qui non genuinus, neque vocatus, sed illegitimus ac spurius se ingessit, atque in conuiuium irrepsit? Postremò hoc ipsum vmbram alius appellari turpe

turpe est. His de caussis conuiua alium inuitare, secumque adducere non debet. Quamquam quod ad Principes, & peregrinos attinet inuitatos, cum his quotquot, & qualescunque venerint, accipiendi sunt. Contrariam, & aientem partem (ex cuius rationibus facilè ad obiecta responderi posse confirmabat) sic ostendebat. Tria in motu cernuntur. Primùm mouens, quod ipsum aliundè non mouetur; & extremum, quod motu cietur, ipsum ciendi vim nullam habet; & inter hæc duo, quod aliis motum affert, vicissimque ab alio impellitur. Sic in re conuiuali tres sunt: qui inuitat dutaxat; qui inuitatur tantùm; & qui inuitatur, & inuitat. Quando ergo hæc res tam bellè motum imitatur, cur mouere & moueri, id est, inuitare & inuitari eidem nefas sit? Totum in eo est, vt se rectè gerat, & qui hoc pacto tanquam vmbra adducitur, & qui adducit. Huic leges istas præscribemus, quibus seruans, conuiuatori non veniet ingratus. Ne multis stipatus accedat, seu, ne trahat secum multitudinē. Cur ita? quærat aliquis. Ne suorum turba alios, amicos scilicet conuiuatoris; tanquam oppidum velle expugnare, & exturbare videatur. Altera est, ne quosuis de suis, sed conuiuatoris præcipuè amicos familiarésque adducat. Si id minus poterit, de suismet amicis, quos conuiuator à se vocatos optaret, humano humanos, erudito eruditos; & quos cupit in colloquium cum ipso venire, amicitiámque coniungere. Hoc cœnæ patrem delecta-

bit,illiúſque animum ad gratiam, & beneuolentiam alliciet. Qui autem diuerſis ingeniis, ac moribus præditos adducunt, vt ad ſobrium vinolentos,ad frugalem ſumptuoſos,ad iuuenem hilarem ſenes auſteros, hi importuni ſunt, & pro amico congreſſu inſuauitatem apportant. Decet autem æquè jucundum eſſe inuitatum inuitanti, quàm vmbram ei, à quo ipſa eſt inuitata. Quod tum demum fiet, ſi non ſe tantùm, ſed etiam quos adduxit quis, affabiles & feſtiuos adduxerit. Quod ad vmbras attinet, cautione opus eſt. Vituperatur promptè ac temerè quemuis ſic vocantem comitari. Primò conſidera à quo voceris, ſtatímque recuſa, ſi is adeò familiaris non fuerit. Item, ſi quis velut in ſatellitio, ſeu velut ſatellitem ſuum te ducat, aut putet ſe raro quodam te honore cumulare, benéque de te mereri. Quod ſi amicus, & familiaris vocet, non repugnabis: ſi tamen ad conuiuatorem probum, & amicitia dignum hominem te ducat, atque vel ipſum tibi, vel ſibi per te ipſum conciliet. Ad improbos non eundem. Abſurdum eſt ad ignotum ire, niſi virtute excellat, & acceſſum tuum candorémque amicitiæ exordium ſit facturus. Denique ad eos ducemus vmbras, quibus idem licere volumus cùm à nobis inuitantur. Ad diuites, potẽtes, principes viros non decet vmbras adire ad conuiuandum, ne ruditatis, & imprudentiæ, ambitioniſque colligatur opinio. His dictis, Eutychi optime, inquam, nunc tempus eſt, vt iterum guttur collu-

as; nimis diu ſiccus es: & falerni pateram ei antepoſui. Tum ille, profectò non bibam ne ſitiam, vt ille philoſophus, ſed quia ſitiam. Aſt ego fortaſſis nimium longus fui. M. Tu longus? non poteſt mihi longa videri tam dulcis, & tam litterata oratio. Prorſus opto interfuiſſe veſtris epulis; meam vtiq; ſymbolam dediſſem, aliquid ipſe à doctiſſimo Eutychio quæſiuiſſem, & meam fortaſſe partem ſimiliter bibiſſem. N. Ad ſummam lætitiam nihil defuit. Nam cùm reſpiraret aliquantum, & interquieſceret Eutychius, mutuùm propinantes, flore Liberi nos complebamus. Ille ſiquidem loquendo, nos audiendo laſſi nonnihil eramus.

ANNOTATIONES.

QVASI IVSTITIÆ SACERDOTEM) *Themin deam putabant, quæ præciperet hominibus id petere, quod fas eſſet: eámque id eſſe exiſtimabant, quod & fas eſt. auctor Feſtus. Iam vt ſacerdotes ſui ſingulis dys erant, qui ſe ſuper futuris, & agendis conſulentibus reſponſa dabant: ſic veteres illi Iureconſulti gratuitam, non quæſtuariam juris prudentiam habentes, in publicum quotidie prodibant, & vnicuiq; ciuium conſulendos ſe præbebant, & tanquam oracula juſtitiæ, Themidiſq; promebant: hoc eſt, reſponſa boni & æqui plena, Vnde Seruius Sulpitius juris antiſtes appellatus eſt, auctore Quintiliano lib. 11. c. 1. vt ſacrorum antiſtites antiſtitæq; dicebantur: quomodo & Plinius lib. 7. c. 30. Platonem ſapientiæ antiſtitem vocat. Budæus in*

 Pand.

Cicero quoque 1. de Orat. domum jureconsulti ait esse oraculum totius ciuitatis. PHILOSOPHORVM HOMERVS PLATO) *Sic eum Panætius Stoicus appellabat, diuinum præterea, sapientissimum, sanctissimum. Cic. Tuscul. 1. Plato ille sublimis apex philosophorum, & columen. Arnobius libro primo, Plato ille magnus piè, sanctéq; sapiens, Idem libro secundo. In commemoratione auctorum Græcorum. Quinctil. ab Homero, vt Aratus à Ioue incipiendum putat. Vide cap. 1. lib. 10.* ILLAS DOCTRINARVM INVENTRICES.) *Cicer. 1. de Orat. præterea in Bruto. Nec enim decet, te ornatum vberrimis artibus, quas cum domo haurire non posses, accersiuisti ex vrbe ea, quæ domus est semper habita doctrinæ. Idem in 3. de Orat. domicilium semper studiorum Athenis fuisse dicit.* SYMBOLAS, SIVE COLLECTAS) *A συμβάλλω, confero, simul trado, ducitur συμβολὴ collatio, verbum è verbo: latini collectam nominant. Est autem id quod ad cœnam, aut prandium comparandum ab aliquo confertur, siue pecuniarium quiddam, siue penuarium sit, cùm plures conferunt. Terent. Andr. symbolā dedit, cœnauit: sic enim est legendum, non, symbolum, 11. de Orat. apparet esse pecuniam, quæ à conuiua exigetur. Ego verò inquit quoniam collectat à conuiua Crasse exigis. Est etiā collecta, cœna quæ Græcis ἔρανος. Turneb. lib. 3. capite sexto. De istis porro quæstiunculis, & de isto more discipulorum Tauri philosophi Gellius libro decimo octauo, capite secundo.* LETHI IANVAM ADIERVNT) *Aliquoties apud Lucretium inuenias, limen lethi, & januam lethi, metaphora quadā, pro caussi mortis & interitus. Lib. 1. hæc rebus erit pars janua lethi. lib. tertio, haud igitur lethi præclusa est janua menti. Sic Virgil. 2. AEneid. patet isti janua* lethi

letho Arnobius scriptor grauissimus, & Lucretianorũ verborum perstudiosus, libro secundo. Omnis enim passio lethi atq; interitus janua est. Eodem libro, Animæ januas lethi adeunt. QVANTVM ILLVD DEMOSTHENIS) *Cùm esset tota actione ineptus Demosthenes, quò melius sua vitia cerneret, atq; corrigeret, ingenti magnitudine speculũ corpori suo par sibi comparauit, in quod intuens gestũ agebat. De cuius diligentia, & quo pacto naturã emendauerit, Libanius, Plutarchus, Suidas, Lucianus.* DISPOSITIS IN QVINCVNCEM ARBORIBVS) *Varro libro primo de re Rust. cap. septimo, de forma cultura hoc dico, quæ specie fiũt venustiora, sequi vt maiore quoq; fructu sint: vt qui habent arbusta, si sata sunt in quincuncem propter ordines atq; interualla modica. Cic. idem de Senect. ordines arborum in quincuncẽ directi.* IN HORTOS HESPERIDVM) *De hortis, deq; istis malis aureis, de dracone peruigili à quo custodirentur, quo pacto Hercules ab Eurytheo missus abstulerit, copiosè Natalis Comes in Hercule. Mala Hesperidum donare is dicitur prouerbio, qui splendida & magna donat.* MENSIS TOTIVS ANNI GRATISSIMVS) *Extremus veris: vnumquodque enim quatuor anni temporum 3. menses cõplectitur. Sed vnde Maio nomen inditum, dubitat Ouidius 5. Fast. A maiestaténe: an à maioribus; an à Maia. Vide etiam Lilium de annis, & mensibus.* ΕΚΑΤΟΜΒΗΝ IVGVLASSE) *Vox propriè centum boues significat, frequens Homero, cùm de sacrificio loquitur. Exponitur etiã pro victimis multis, vt sit numerus certus pro incerto. Plura de hecatombis, quas Græci & Romani olim vouere consueuerint, cũ pestilentia laborarent. Alex. ab Alex. lib. 3. capite vigesimo secundo.* SYBARITARVM CONSTRXISSE DA-

PES) *Sybaritæ homines fuerunt in omne genus deliciarum, luxus & libidinis intemperantissimè effusi. Inde quicquid esset molle, effœminatum, luxuriosum, ambitiose apparatum, dictum est Sybariticum. Lege quæ affert Parœmiographus prouerbio, Sybaritica mensa.* ROMANO CALLIMACHO) *Ita quidem Propertius se ipse nominauit eleg. 1. lib. 4.*

Vt nostris tumefacta superbiat Vmbria libris.
Vmbria Romani patria Callimachi.

Tres elegiographi poëtæ insignes ante alios fuerunt inter Græcos, Callimachus, Philetas & Mimnermus, quorum loco nobis sunt Propertius, Tibullus, Ouidius. Primo præcipuè similem se euadere studuit Propertius, cuius etiam nomen sibi imponi apud posteritatem concupiuit. Hoc suum studium præ se fert apertè satis initio lib. 3. cùm inquit.

Callimachi manes, & Coi sacra Philetæ,
In vestrum quæso me sinite ire nemus.
Primus ego ingredior puro de fonte sacerdos
Itala per Graios orgia ferre choros.

Eodem libro.

Inter Callimachi sat erit placuisse libellos,
Et cecinisse modis Coe poëta tuis.

HOMVNCIO VNVS E MVLTIS) *Homo nullo numero. Græci dicunt,* εἷς ἐκ τῶν πολλῶν *pro vili, plebeio, abiecto & πολλοστός. Isocrat. orat. ad Philippum.* Διονύσιος πολλοστὸς ὢν Συρακουσίων. Einer auß dem gemeinen Hauffen. *Contrarium egregius, eximius, & insignis. Cic. 1 Tusc.*

Nec

Nec tamen quasi Pythius Apollo, certa vt sint & fixa, quæ dixero; sed vt homunculus vnus è multis, probabilia coniectura sequens. 2. de Finibus. Tenuis, vnusq; de multis. Et in Bruto. Sed de M. Calida dicamus aliquid, qui non fuit orator vnus è multis, potius inter multos prope singularis fuit. QVIA PERFECTIO TRIBVITVR) *Cur sit perfectißimus hic numerus, explicat rationem Rhodiginus lib. 22. c. 8. Eundē antiqui pro quauis multitudine vsurpabant.* TANQVAM TRIARIVM QVENDAM) *Triarij erant veterani milites, magnæ & expertæ virtutis, qui stabili genere pugnæ assueti, scuta & hastas tenentes humi fixas, genu dextro innixi, prælij euentum, & imperatoris nutum exspectabant ad inuadendum: qui medico etiam interuallo seiuncti à principibus considebant. Plura Alex. ab. Alex. lib 4. cap. 7. Prouerbium, Res ad triarios rediit, pro summo discrimine, & in rebus propè jam desperatis.* SIBI CAVET POST PRINCIPIA) *In bello & acie tutißimus est locus post principia. Hinc Thraso Terentianus quia timidus: Tu hosce instrue: hic ego ero post principia: inde omnibus signū dabo. Quem irridens Gnatho. Istud, inquit, est sapere. Vt hosce instruxit, ipse sibi cauit loco: idem hoc Pyrrhus factitanit.*

PROGYMNASMA
TRICESIMVM SEPTIMVM.

Pars secunda.

IIDEM.

Q 5 NEME-

NEMESIVS. Instauratis ad disputandum, auscultandúmque viribus, aliam quæstionem, nec insulam quæsiui: vtri nimirum essent agendæ gratiæ, conuiuatori, an conuiuæ. hoc autem modo argumentationes instituebam. Non conuenit agere gratias conuiuatorem: esset enim ridiculum, præter impensam, labores, molestias in conuiuio splendidè magnificéque parando susceptas, cum tota familia occupata fuerit, dapiferi, pueri à poculis, ancillæ, serui sursum ac deorsum cursitarint, pro rebus jam absumptis, quasi accepto beneficio gratam voluntatē ostendere, & vocibus summissis vti. Meritò sanè aguntur gratiæ iis, quorum beneficentia vsi sumus. Atqui non conuiua, sed conuiuator est beneficus. Idipsum inuitati judicant: sibi nimirum à conuiuatore beneficium dari. Tibi, Eutychi, integrum erit statuere quod voles: plura nolo. Ille cùm subticuisset paululùm, ita deinde cœpit, Res non adeò difficilem habet explicatum. Si quisquam vocauerit homines eximia probitate & sapientia conspicuos, ipse gratias jure conuiuis, & quidem verbis amplissimis aget. Nullum quippe peristroma, nullæ vestes pretiosæ, nec argentum, neç aurum tanto illius domui, ac sibi ornamento sunt, quanto talium virorum præsentia, aspectus colloquium, conuictus. Pulcherrima, & ornatissima domus fit, in quam introierunt virtus, eruditio, sapientia, honestas, gloria. Hæc viua decora, & vera; illa mortua, inania, & ficta sunt. Quis porrò

porrò dubitet, quin honoratos, non autem honorantes gratias agere conueniat? Laudatur illud, Diogenis, an Democriti? (nam ad vtrumque refertur) qui se ad conuiuium reuersurum negauit, quoniam sibi pridie non fuissent actæ gratiæ. Ac si tum gratiæ aguntur, tum præmium persoluitur pictori, qui parietes coloribus, & locupletibus picturis ornauit, nónne multò maiores agat dominus spectatæ virtutis & sapientiæ conuiuis, per quos non lapides & lingna, sed ipse insigniter illustratus, summóque honore condecoratus est? Adduxerunt enim illi comites nobilissimas, sine quibus nullum nomen, nulla speranda est amplitudo. Fingamus, si placet, oculis aspici temperantiam, modestiam, iustitiam, abstinentiam, fortitudinem, continentiam, grauitatem, prudentiam, doctrinam. An non inuicem raptabunt mortales, qui potissimè hunc beatissimum, diuinissimúmq; chorum apud se quàm humanissimè, lautissiméque accipiat? Atqui animo videmus, quod oculis nequimus, cùm viros excellentes inuitamus ad conuiuium. Quamobrem sicut illis sanctissimis virginibus gratias immortales ageremus, quod diuertere ad nos dignatæ fuissent: ita ipsarum clientibus, & amicis facere debemus, à quibus tantum est apud nos beneficium collocatum. Neque irrisione eludenda res est, post sumptus, post cocorum, domesticorúmque omnium discursus, post absumptas epulas, amplissimas nihilominus grates talibus viris agere. Non enim

enim vt se dapibus tuis farcirent, aut vt ipsorum caussa famuli sudarent, verùm ne frustra rogares, & ipsi humanitati suæ morem gererent, domum tuam inivuerunt. Ipsi forsitan laudes suas & ornamenta præ modestia, ac summissione non agnoscentes, tibi ob expertam amicitiam, & beneuolentiam gratias vltro volent agere. An tu, nisi de statu mentis es deturbatus, nisi à temetipso penitus discessisti, ne permiseris, néue teipsum irriseris. Quod contrà, si epuli dominus conuiuis dignitate, amplitudine, opibus, virtute, sapientia, auctoritate, gloria antecelluerit, ipsi debentur gratiæ, quia honore affecit, quos inuitauit, cùm eos mensa sua dignatus est. Vt autem honorificum existimatur inuitanti, vocare claros viros: ita gloriosum videtur inuitatis, vocari ab illustribus. Inuitauerit me aut princeps in Rep. aut Consul, aut Episcopus, aut Dynasta aliquis: insipienter egero, si, dum ille mihi gratias agat, exspectâro. Hoc loco ego. Potest, inquam, fieri, vt conuiuator & conuiuæ æquales sint iis rebus, quas suprà recensuisti. Ab vtro tum postulabitur gratiarum actio? Tum ille. Considerandum arbitror, quid dominus propositum habuerit. Si ideo vocauerit, vt opus honestissimum faceret, vt amorem, beneuolentiamque declararet, vt cum vocatis quàm jucundissimè viueret, nihilque ad animos hilarandos prætermisit, conuiuarum munus est, sese gratos ostendere. Qui enim se mihi sponte, & prior amicum, meriq; percupidum demonstrat, mihi officiis anteuertit, huic sanè ego ob-

obstrictus sum, huic debeo. Sin verò alicuius commodi, aut gratiæ ineundæ (mensa enim maximè, vt Cato aiebat, amicorum parens & procreatrix est) aut gloriæ maioris aucupandæ caussa hoc egit, ipse grates aget. Circumspiciendæ igitur erunt caussæ apparandi conuiuij, & conditiones personarum intuendæ, ex vtraq; parte velut in trutina positæ, vt scire queamus, vtrius officium sit de gratiis cogitare. Si plus honoris, aut vtilitatis accessisse videatur conuiuatori quàm conuiuis è conuiuio, ille: si illis, ipsi gratias jure agent: certum quippiam, & immutabile constitui non potest. Si tamen eo animo quis ineat conuiuium, vt se quantum venter capit, nobili vino, benéq; conditis dapibus compleat, ille, vt mea est opinio, cœnam soluere, magnásq; insuper gratias agere debet, quantuscunque fuerit: quia fœliciter pabulatus, ante diem octauum non esuriet. Huic quæstioni cum esset jàm datus finis, conuersus ego ad Castorium, & simul Paternus subirascenti similis: Quando, inquam, bone vir te quoque audiemus? quod in procliui est facito, interrogato, ne te rudem illiteratúmq; putemus: quod quidem putare qui tandem possumus? quippe qui paulò antè præclarum doctrinæ specimen édideris: & cùm de superiore loco jurisprudentiam trecentos discipulos doces, maximum des quotidie. Tum Eutychius, Immò disserat ipse, non interroget: jàm enim Vacunæ, & Fessoniæ mihi vota facienda sunt: longius siquidem processit disputatio, quàm opinabor, cùm inci-

inciperem. Vice mea functus sum officio, quid vultis amplius? Et quoniam pueros symphoniacos ad epulas adhibuerat Castorius, cùm illi testudinibus ac fistulis canerent, rogabamus, vt doceret, hoc ipsum rectè fieri: nam inter doctos aliquos fuisse dubitatum sciebamus. Ego, inquit, hoc solùm negotij mihi datum credebam, vt conuiuas meos pro copia cœnatos dimitterem, At vos scholæ nescio cuius explicationem à me contenditis, & ineptum me fieri cogitis: nam istæ partes vestræ fuerunt, vt factum meum defenderetis. Tamen ne diem mihi dicere, & inhumanitatem meam accusare pòssitis, quamuis nec abundem ingenio, nec vlla sit in me orationis facultas, volo vestra etiam causa ineptus fieri. Nempe ergo de Musica super conuiuiũ, & inter mensas me postulatis disserere. Illi, sanè quidem. Nam opus est huc limatulo, & politulo iudicio tuo, vt est apud Tullium.

Accumbentibus in conuiuio bonis, eruditis ac sapientibus viris, locum concedi posse citharœdis, tibicinib⁹, vno verbo symphoniacis artificib⁹ quidam negant; nituntur q; auctoritate. Socratis apud Platonẽ, qui in Protagora abiectos modò, imperitos, & circũforaneos homines id facere solitos dicit. Qui cùm non possint festiuis, & elegantibus colloquijs illud tempus traducere, animósque sermonibus in lætitiam conijcere, hilaritatem & leporem ab histrionibus, à vocum neruorúmque cantib⁹ petunt, Euripides quoq; non in conuiuiis, sed in luctu musicam vsurpandam censuit: quod

con-

conuiuia satis per se læta sint; in luctu autem quærendum sit aliquid, quo dolor leniatur. His Plutarchum cultorem vitæ morúmque rigidissimum, & Xenophontem Platonis condiscipulum, Socraticæ amœnitatis alterum lumen oppono, qui aliter senserunt. Sed rationibus res confirmanda. Suauissimum epularum condimentum esse judico sermones conuiuarum vrbanos, elegantes, disertos. Quare M. Terentius Varro apud Gellium, cum enumeraret ea quibus absolueretur conuiuium, hoc omittere non debuit. Neq; verò omisit, etsi in illis 4. non posuit: adiungit enim illico: nec loquaces autem conuiuas, nec mutos legere oportet. Sermones igitur id temporis habendos censet Varro, non super rebus anxiis, aut tortuosis? sed jucundos, atque inuitabiles, & cum quadam illecebra, & voluptate vtiles: ex quibus ingenium nostrum venustius fiat, & amœnius. Quod si etiam tam facundi, eruditíq; conuiuæ contingerent, quàm sunt illi apud Platonem, nullum fortassis aliud acroama requireretur: nihil etenim cum sapienti sermone comparatum non vilescit & omnia ei adsunt bona, quem penes est sapientia. Quia verò sapientes perfectè non sumus, aliquid, opinor, vocum neruorúmque concentui sine reprehensione in conuiuiis indulgere nobis permittetur. Scitum est illud Laconis cuiusdam, qui cum Athenis noui certarent tragœdi, spectans apparatum choragorum, studia docentium, & conatus dixit:

non

non sapere ciuitatem, quæ tantum studium in res ludicras impenderet. Ita prorsus, inquit Plutarchus, ludendo ludendum est: & neque magno sumptu, neque neglectione occasionum ad alias res vtilium redimenda animi relaxatio: sed in conuiuio & per otiũ degustandæ hæ oblectationes, interimq; dispiciendum, si qua ex iis vtilitas percipi possit. Quapropter apud Homerum in epulis Phemius, & Demodocus: apud Virgilium in cœna Didonis Iopas cithara canit. Obiiciat aliquis, hæc esse procorum, luxuriosi regis Alcinoi, & amantis Reginæ conuiuia. Tamen illud mysterio non vacat, quod Homerus epulantibus Diis canere Apollinem & Musas finxit. Quod si poëta non stultus musicam nec à Deorum conuiuiis abesse voluit non iudicasset profectò indignam hominũ prudentium & doctorum epulis. Nec ego adhuc intelligo, cur huiusmodi voluptas ab illis repudianda sit, dum moderatio quædam adsit, modíque nimium leues, & ad turpitudinem sollicitantes planè relinquantur. Socrates, quo nullus philosophorum grauior existimatus est atq; sanctior, senex didicit fidibus? quare hic grauem symphoniam, hilarem tamen, in conuiuio contempsisset? Certè Græci summam eruditionem sitam arbitrabantur in neruorum vocúmque cantibus: apud quos in conuiuiis lyra circumferebatur, ad quam carmina cantabantur de clarorum hominum virtutibus. Atque hinc nomen istuc ἐγκώμιον factum est,

est, παρὰ τὸ ἐν τοῖς κώμοις ᾄδεσθαι τοὺς ἐπαίνους ἀγαθῶν ἀνδρῶν, quod inter epulas clarorum hominum virtutes canerentur. Horatius autem indicat, non tantùm adhiberi posse symphoniam: sed illam quoq; maximè concinnam esse oportere.

Vt gratas inter mensas symphonia discors
Offendit.

Postquam conticuit Castorius: Iam nobis, inquit Paternus, en alterum conuiuium præbuisti, priore magnificentius: quoniam pauisti largissimè animos nostros doctrina liberalissima. Hac conditione licet nos cras & perendie, & in dies singulos, aut certè paucis dieb⁹ intermissis inuites. Nempe vt opera vestra res mihi ad restim redeat (excipiebat Castorius.) Num ego regio victu cultúque ætatem ago? si, vt ait Catullus, tecum attuleris bonam atque magnam cœnam, cum vino, & sale, & omnibus cachinnis, cœnabis bene, mi Paterne, apud me. Nam meus quoq; sacculus, vt illius, plenus est aranearum. Alioquin vnguentum tantùm dabo; vt idem pollicetur Fabullo, quo, vulgaris more veteri, & cantes illud Martialis:

Qui non cœnat, & vngitur, Paterne,
Hic verò mihi mortuus videtur.

Risimus ob facetias improuisas. Tum primis se tenebris intendentib⁹ accurrerunt etiam pueri, moueruntq; surgere jam hesperum; tempus esse domum eundi. Itaque surreximus. M. De hac cœna; vt de magnis Homeri cœnis, mihi quoque aliquot τεμάχια seu particulæ sunt præbitæ, quas habebo

in memoria, dum memor ipse mei. N. Particulæ partes bonæ.

ANNOTATIONES.

SINE QVIBVS NVLLVM NOMEN) *In generibus bonorum, de quibus dicendi artifices, principem tenent locum bona animi, & in his morum virtus, quæ sola bonum efficit habentem. Esse autem bonum, vt cætera desint vniuersa, per se laudatur. Pauper sit quispiam, tacitus, indoctus, modo ex virtute vitam instituat, meretur laudem. At nemo prudens aut diuitem, aut formosum, aut literis excultum, eundémque probitatis expertem commendauerit. Tanta est enim, & tam fœda improbitatis macula, vt etiam reliquum hominis nitorem obfuscet atque obscuret.* **Proinde** *Cic. 2. de Orat. Virtus est per se ipsa laudabilis, sine qua nihil laudari potest. Et Iuuenal. nobilitas sola est atque vnica virtus.* QVOD CONTRA) *Cauendum, ne cum hoc apud Ciceronem, Lucretium, aliósque melioris notæ scriptores reperiemus, aut inducendum illud. Quod, aut, Quin contrà, legendum suspicemur. Illæ in Lælio, peccasse enim se non anguntur, obiurgari molestè ferunt. Quod contra oportebat, delicto dolere, obiurgatione gaudere. Et pro Quintio. Restat vt eum nemo defenderit. Quod contrà copiosissimè defensum esse ostendi.* **Hic** *lib. 1. Quod contrà sæpius olim Relligio peperit scelerosa atque impia facta. Interdum quoque ex sanctorum Patrum monumentis, quorum alioqui simplex est, & nullis aspersa pigmentis oratio, quasdam veterum elegantiarum reliquias nostri solent eruere. Itaque D. Gregorius in natal. Seruatoris. Quid est quod nascituro Domino mundus describitur? nisi quia ille apparebat in carne, qui electos suos adscribe-*

ret

ret in æternitate. Quod contrà de reprobis dicitur. deleantur de libro viuentium,&c. VACVNÆ, ET FESSONIÆ) *Hæ vt etiam Quies, vacantium, fessorum & quiescentium deæ. Nulla enim propemodum res fuit, quantumcunque vilis & despicabilis, cui superstitiosissima vetustas non aliquod numen præficeret. Tam insana deorum creandorum libido illa sæcula occupauerat. Vide Arnob. lib. 4. initio. Adeonam, & Abeonam colebant, qui adeundi & abeundi facultatē quærebant. Arculus arcis & capsis præsidebat. Fabulinus pueris jam fari incipientibus. Quin, & Pauori & Pallori templa vouit Tullus Hostilius. Liuius l. 1. Vide plura Syntag. 1. apud Liliū. Ex quo grauiter & piè D. Leo concionē in Petrū & Paulū. Hæc ciuitas (Roma) ignorans suæ prouectionis auctorē, cùm pene omnib. dominaretur gentibus, omniū gentium seruiebat erroribus: & magnā sibi videbatur assumpsisse religionem, quia nullā respuerat falsitatē.* ETIAM INEPTVS FIERI) *Ineptum Crassus 2. de Orat. definit hunc in modum. Qui aut tempus quid postulet non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum quibuscū est vel dignitatis, vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus est. Quod ibidem addit: Græcos huic vitio nomen nullum posuisse, existimat Budæus lib. 1. de Asse meram esse calumniam: ipsum enim Ciceronem, si voluisset, non vno, sed multis nominibus græcis hoc latinum reddere potuisse.* Ἀπειρόκαλος, *inquit, est honesti experientiam non habens, honestatis, decoris rudis & ignarus, qui non videt quid deceat, vno verbo, ineptus. Præterea dici potest* ἀπειθὴς, σκαιὸς, μάταιος. *Lege totū locum.* M. TERENTIVS VARRO) *Hunc impensè admiratur, & breuissima quidē, sed illustrissima prædicatione*

tione exornat Firmianus lib. 1. cap. 6. Quo nemo vnquam doctior, ne apud Graecos quidem, neque apud Latinos vixit. Amplißimè laudatur, qui sic laudatur. Gellius lib. 19. cap. 14. doctrinarum multiformium, variarumque artium quibus Humanitas erudita est, culmen appellat. De statua adhuc viuentis & in bibliotheca ipsi ab Asinio Pollione principe oratore & ciue posita Plinius lib. 7. cap. 30. Arnobius item lib. 5. Varro ille Romanus multiformibus eminens disciplinis, & in vetustatis indagatione rimatior. Huius praeter libros 3. de re Rustica, & aliquot de lingua latina mutilos nihil superest, cùm multa scripserit. PHEMIVS ET DEMODOCVS) Prior cantat reditum Achiuorum in patriam euersa Troia, Odyß. 1. Posterior contentionem Vlyßis & Achillis, & equum Troianum. Iopas autem quid cantauerit, his versibus declarat poëta.

docuit quae maximus Atlas.
Hic canit errantem lunam, solisq; labores:
Vnde hominum genus & pecudes, vnde imber & ignes,
Arcturum, pluuiasq; hyadas, geminosq; triones, &c.

Affert etiam rationem ex Aristoxeno Plutarchus libro de Musica, quamobrem in conuiuijs rectè inducatur cantus. AD TVRPITVDINEM SOLLICITANTES) Quàm sit potens Musicae vis in animos & in corpora nostra, quomodo affectus misceat, dolores mitiget, morbos etiam aliquando pellat, vide Magium libro 4. cap. 13. & Alex. ab. Alex. lib. 2. c. 26. LYRA CIRCVMFEREBATVR) Quare Themistocles cùm in epulis recusasset lyram, habitus est indoctior. Cic. 1. Tuscul. Aiebat enim, non se quidem scire fidibus canere: scire tamen amplam, & opulentam Rempubl. efficere carmina illa, quae ad lyram cantabantur, existimans

qui-

quidam, dicta scholia, fuisséq; breues & rotundos versiculos, quales illi apud Platonem. ὑγιαίνειν ἄριστον ἐστί. τὸ δεύτερον, καλὸν φυέσθαι. τρίτον δὲ πλουτεῖν ἀδόλως. Quos ex tempore Anacreonteis vertebamus.

Bona prima sunt valere,
Tenent secunda pulchri;
Sine fraude res adepta
In tertijs locanda est.

Persimile scholion Simonidis adducit Clemens Alexand. Stromatum lib. 3. in quo tribus istis quartum additur, συνηβᾶν μέτα τῶν φίλων. Rationem nominis τῶν σχολίων, obliquorum carminum explicat Plut. Sympos. quæst. 1. PAVCIS DIEBVS INTERMISSIS) *Sic Cæsar lib. 6. de bello Gall. pro, interiectis, interpositis, intercedentibus. Delectatur hoc participio cum ista notione mirum quantum, lib. 1. de bell. Gall. Triduo intermisso, nocte intermissa, lib. 4. breui tempore intermisso, lib. 5. vento intermisso, intermisso perexiguo loci spatio lib. 7. mediocribus intermissis spatijs. lib. 1. de bello ciuil. Ab infimis radicibus montis intermissis circiter passibus DC. castra facere constituit. Idem sic loqui solet, quãuis alio sensu. Quà flumen intermittit. Castris ad eam partẽ oppidi positis, Cæsar, qua intermissa à flumine & palude, aditum, vt supra diximus, angustum habebat.* QVO VNGARIS MORE VETERI) *Græci & Latini antiquitus cùm se liberalius vellent inuitare, floribus coronati, & vnguentis delibuti cœnitabant: idque tum voluptatis caussa, tum quod crederent odoramentis ebrietatem impediri. Vide Horat. Ode 3. & 11. lib. 2. & Ode 29. lib. 3. & Catull. epigram. 13. De coronis Lucretius quoq; in 3. his verbis.*

Hoc etiam faciunt vbi discubuere, tenéntq;
Pocula sæpe homines, & inumbrant ora coronis.

Quærit etiam Plut. Sympos. lib. 3. quæst. 1. an floreis coronis inter pocula vti deceat. Conuiuatorem igitur, qui vnguentum duntaxat præberet, istis carminibus irridet Martialis:

Vnguentum fateor bonum dedisti,
Conuiuis here, sed nihil scidisti.
Res salsa est bene olere & esurire.
Qui non cœnat, & vngitur, Fabulle,
Hic vero mihi mortuus videtur.

ALIQVOT τεμάχια) *Æschylus fuit laudator & imitator Homeri quantus potest esse maximus. Hunc ferunt dicere solitum: Tragœdias suas exiguas partes, seu particulas quasdam esse (τεμάχια) de amplis, & magnis cœnis Homeri. Illum quippe vatem à Platone in 10. de Repub. Tragicorum principem, magistrum ac ducem vocatum eruditos non fallit.*

TEMPVS.

PROGYMNASMA TRICESIMVM OCTAVVM.

Parsimonia temporis.

IVNIOR, SENIOR philologi.

IVNI-

IVNIOR. Haud vulgaribus est nobilitata præconiis parsimonia, meritóque ac iurè exclamauit in Paradoxis M. Tullius. O dij immortales, non intelligunt homines, quàm magnum vectigal sit parsimonia. Nunc mihi sedit animo, hoc tibi in percunctando ponere, qua demum in re sumptum paruum atque moderatum sentias esse inprimis, vehementérque prædicabilem: seu, quam parsimoniam statuas vtilissimam. S. Si pecuniam fructuosissimum, ac præcipuum quiddam arbitrarer, pecuniarum præparcos, sumptus ore pleno commendarem. Quibus cùm vulgus inhiet auidissimè, eásque faciendi ac redigendi vias omnes nouerit, rectè non aliam parsimoniam tanti æstimat. I. Quid tu auro (quod Dircæus ille cygnus inter diuitias velut in tenebris nocturnis lucidissimam flammam corusçare cecinit) præstabilius, quid omnino quæstuosius esse credis? S. Sæpe solent auro multa subesse mala. Virtutem quæstuosiorem credo: prudentérq; Horatius: Vilius argẽtum est auro, virtutibus aurũ. I. At in virtutẽ parsimonia non cadit, quandoquidem in eius vsura nõ parci ac tenaces, sedè contrario largi ac liberales esse debemus: enitique, vt studiosis actionibus crebrò multúmq; suscipiendis, in ea vehementer excellamus. Aliud itaque parsimoniæ genus quærendum est, quod sit anteponendum omnibus. S. Crates ille Thebanus dixit, se, si fieri posset, altissimo vrbis loco conscenso proclamaturum: Quò tenditis homines, qui rei facien-

de omne impenditis studium, filiis, quibus opes vestras relinquetis, curam perparuam? Sic ego è turri altissima libens coacto in concionem humano genere, si id fieri posset, proclamarem: temporis temporis parsimoniam amplectimini, & custodite mortales. I. Quamobrem? S. Quoniam quod Theophrasto in ore semper fuit, πολυτελὲς ἀνάλωμα ὁ χρόνος. Tempus est sumptus quamuis pretiosus. Et cum omnia aliena sint, tempus tantum nostrum est. In huius rei vnius fugacis ac lubricæ possessionem natura nos misit, ex qua mox, quicunque vult expellitur, inquit sapientissimus Seneca. I. Quid hîc est expelli? aut quinam isti, qui ex hac possessione expelli volunt? S. Qui aut inertissimo ac desidiosissimo otio, aut negotiis quæ ab otio nihil differre autumabat Socrates, vt ludendo aleam, putando, dormiendo, intempestiuè confabulando, inanissima spectacula obeundo, & similibus, horas, dies, menses, annos sibi effluere nullo prorsus emolumento suo patiuntur, quos quidem haud aliquando sint recuperaturi: cùm interim ab vltima rerum linea, à morte quotidie propius absint. Quàm scitè Virgilius? *Stat sua cuique dies, breue & irreparabile tempus Omnibus est vitæ.* I. Existimat hæc prodigorum natio sat temporis sibi superesse. S. Atqui Zeno diuersum existimabat, cuius memoranda vox est: nihil magis deesse homini, quàm tēpus. Breuitatem vitæ nostræ, quam degimus in terris, considerabat. Quam non considerat, qui tē-

pore

pore se abundare putat. *Cito pede labitur ætas, Nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.* Incertum nimirum ac fragile est hoc munus naturæ, vt scribit in septimo Plinius, quidquid datur nobis : malignum verò & breue etiam in iis quibus largissimè contingit, vniuersum vtique æui tempus intuentibus. Quid quod æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque spatio vitæ suæ viuit? pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contigit quies. Nec reputantur infantiæ anni qui sensu carent : non senectæ in pœnam viuacis. I. Quoniam ergo eadem optima, eadem breuissima res tempus est, postulas tu nos eam benè ponere : in factis scilicet honestis atq; vtilibus : non in cessationibus otiosis, aut alienis ab homine libero functionibus: permittisq; in alia re quauis, in nummis, in vestibus, in ædificiis, in penu, non in hac profusos ac luxuriosos esse. S. Permitto. Vis caussam accipere? I. Volo. S. Aliæ res, è quibus emolumenta capiuntur, rursus acquiri possunt vbi amissæ sunt: hæc sola nunquam. Tempus si semel præterierit, non reuertitur, est irreuocabile. Et tamen sine fructu abiisse sibi tempus, contritos in negligentia & socordia dies nemo dolet: nemo ob id vllius errati sese insimulat. Dolet autem; lamentatur, séque castigandum statuit quilibet, si leuidensam, si catellum, si obolum, si rem denique, cuius caussa ne digitus quidem porrigendus sit, perdiderit: cùm hæc non magno vel labore, vel sumptu recuperari videamus. Qui verò senectutis macie, atq; canitie

posita florentes sibi annos reddiderit (quod Medeam Æsoni herbarum suarum succis infusis præstitisse in fabulis est) quis vnquam aut fuit, aut futurus est? I. Quin parsimonia temporis in omnibus, & in omni vita vtendum sit, nihil ambigo. Rursus tamen interrogabo, in quo potissimùm? S. In disciplinarum studiis. I. Quid caussæ? S. Sapientiæ pelagus immensum atq; infinitum est, quod viri ingenio, diligentia & solertia admirabiles, etiam qui supra centesimum annũ ætatem produxerunt, permetiri & enauigare nequiuerunt: nedum vt illi enauigent, qui ad dimidium huius tam longeuæ senectutis non sunt ducturi spiritum: præsertim si vitæ dimidium languore, & desidia transmittere postulauerint. I. Totum tibi assentior. Propone mihi exemplum literati alicuius, quem scias parcum fuisse temporis. S. Proponam tibi Plinium maiorem, polyhistorem. I. Illum librorum helluonem, in quo scilicet fuit inexhausta legendi auiditas? S. Illum nempe ipsum. I. Narra obsecro. S. Amicus quidam cum eo in cœna accubuerat. Is cum lectorem (nam lectione etiam tum pascere consueuerat animum, vt cibo corpus) quæ piam pronuntiata perperam iterare iussisset: Intellexerásne? inquit Plinius. Cum ille annuisset. Cur igitur reuocabas? decem amplius versus hæc tua interpellatione perdidimus. I. O famem audiendi, quàm comedendi multò acriorem, omninóque βουλιμίαν. O auaritiam temporis,

non

non parsimoniam. Iste summus vir vel momentum nolebat amittere, & nos hebdomadas non desistimus prodigere: stertimus noctes & dies, & nulli ob id mœstitiæ nos tradimus. S. Increpuit idem aliquando sororis suæ filium Plinium, quòd ambularet. Poteras, inquit, has horas non perdere. Sed auctor tibi sum, vt totam epistolam quintam libri tertij perlegas, quæ & quid, quamque multum librorum scripserit? & quanta in studiis assiduitate, & in tempore quanta parsimonia fuerit auunculus, subtiliter explanat. I. Dum robustis mihi viribus adolescit ætas, in hoc sumptu tam pretioso, quàm moderatissimè faciendo me exercebo: fugiam otium sine fruge, & improbas actiones ipso letho peius timebo: ad honestatem me equis, virisq; semper applicabo: ne, vbi tarda senectus per corpus serpere, & vitæ claustra resoluere jam cœperit, tum mihi occinatur: sera in fundo parsimonia.

ANNOTATIONES.

PARSIMONIA TEMPORIS) *Quam parci temporis fuerint Lacedemonij, exponit Aelian l. 2. c. 5. Quod dat consilium Lucilio Seneca epist. 1. id nobis quoq; datum arbitremur. Cùm quædam tempora eripiantur nobis, quædam subducantur, quædam effluant, vt ea colligamus ac seruemus. Turpissima tamen est jactura, inquit, quæ per negligētiam fit: &c., si volueris attendere, magna vitæ pars elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentib⁹.*

Hactenus

Hactenus ille. Inter breues porrò sententias, easdemq; sapientißimas, & vt quadam annotat, docuimus, ad Apollinem auctorem relatas, etiam hæc fuit. Tempori parce. χρόνου φείδου. *De qua legendus Victor. l. 11. cap. 9. Mentio fit apud Cic. 3. de finib. & alios.* CVM VVLGVS AVIDISS. INHIET.) *Quandoquidẽ vita, quæ per vocem, anima, sæpe significatur, nihil est homini neq; charius neq; dulcius, Hesiodus immodicum pecuniæ coaceruandæ studium, & amorem nummi nimis ardentem miseris mortalibus animam esse scripsit. Versus hic est,* χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι. *Eodem spectant illi è comœdia quapiam veteri.*

> Τ' ἀργύριον ἐςιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς.
> Ὅςις δὲ μὴ ἔχει τοῦτο μηδὲ κτήσατο,
> Οὗτος μέτα ζώντων τεθνηκὼς περιπατέει.

> *Argentum, & anima, & sanguis est mortalibus:*
> *Hoc qui caret, nec sibi parauit sedulo:*
> *Viuos hic inter mortuus circumambulat.*

Notauit hanc sacram famem Flaccus quoq; sat. 1. lib. 1.

> *At bona pars hominum decepta Cupidine falsa,*
> *Nil satis est, inquit, quia tanti, quantum habeas sis.*

Vbi propter rudiores quosdam illud mouerim, quod ante me etiam Muretus, Cupido pro cupiditate huic scriptori semper masculino genere efferri. DIRCÆVS ILLE CYGNVS) *Huius auis cognomine honorantur poëtæ, & ei sese libenter comparant, propter similem videlicet in cantu suauitatem. Virgil. eclog. 9.*

> *Vare tuum nomen, superet modo Mantua nobis,*
> *Cantantes sublimè ferent ad sydera Cygni.*

Dirce fons est agri Thebani, Pindarus Thebis natus, quem

venu-

venustè Horat. Ode 2. lib. 4. quæ tota in eo ornando consumitur, Dircæum cygnum vocauit. Versus autem illi eius poëma incohant. ἄριστον μὲν ὕδωρ, & quæ sequuntur. VT LVDENDO ALEAM) Libro de breuit. vitæ cap. 12. & 13. complures eiusmodi occupationes inanissimas enumerat Seneca, aitq; non videri otiosos interim, quorum voluptates multum habeant negotij. Qui verò literarum inutilium studijs detinentur, de illis nemo dubitabit, quin operosè nihil agant: vt qui quærunt, quem numerum remigum Vlysses habuerit: prior scripta sit Ilias an Odyssea, & an sit eiusdem auctoris, aliáq; huius notæ: quæ, siue contineas, nihil tacitam cõscientiam iuuant: siue proferas non doctior videberis, sed molestior. Huiscemodi quæstionum nullam ad rem vtilium exẽpla recenset etiam Gell. lib. 14. c. 6. Mox autẽ Seneca noster cap. 14. & 15. oratione grauitatis & sapientiæ plenissima demonstrat, qui vtiliter in studijs doctrinæ occupentur. AB VLTIMA RERVM LINEA) Horat. epist. 16. lib. 1. Mors vltima linea rerum est. Ducta est metaphora vel à figuris geometricis, quæ lineis terminantur, vel à pictura: nam & Apelles dicebat: nulla dies sine linea. Aliter hoc ipsum Nannius lib. Miscel. 7. Cic. ad Terannium. Cum omnium rerum mors sit extremum. Ouid. à cursoribus nomen mutuatus, metam, inquit, properamus ad vnam. QVOTIDIE PROPIVS ADSIT) Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æstimet? qui intelligat se quotidie mori? in hoc enim fallimur, quod mortem non prospicimus. Magna pars eius jam præterijt. Quidquid ætatis retro est, mors tenet. Seneca. BREVITATEM VITÆ NOSTRÆ) Lucret. lib. 2.

omiss-

O miseras hominum mentes, ô pectora cæca.
Qualibus in tenebris vita, quantisq; periclis
Degitur hoc æui quodcunq; est?

Sed is, quem paulò antè produxi: non inquit, exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem largè data est, si tota bene collocaretur. Sed vbi per luxum & negligentiam defluit, vbi nulli bonæ rei impenditur, vltima demum necessitate cogente, quàm ire non intelleximus, transisse sentimus. Sicut amplæ & regiæ opes, vbi ad malum dominum peruenerunt, momento dißipantur: at quamuis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, vsu crescunt. Ita ætas nostra bene disponenti multùm patet. Vita, si scias vti, longa est. Displicet Salustio quoque hominum de breuitate vitæ querimonia. Sic enim bellum Iugurthinum exorditur. Falsò queritur de natura sua genus humanum, quòd imbecilla, atq; æui breuis, & quæ sequuntur. Theophrastus tamen nobilis philosophus, & Aristotelis successor questus est. Moriens enim naturam accusauit, quod ceruis & cornicibus diuturnam, quorum id nihil interesset: hominibus, quorum id maximè interfuisset, tam exiguam vitam dedisset: quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisse, vt omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur. Querebatur igitur se tum, cùm illa videre cœpisset, extingui. Cic. Tusc. 3. Obijt autem octogenarius. De spatijs humanæ vitæ longißimis permulta virorum ac mulierum exempla. si placet, lege apud Plinium lib. 7. cap. 50. EST IRREVOCABILE) *Virg. 3. Georg.*

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,

Et lib. 10. Æneid. perelegànter, & grauiter, quem locum etiam in dialogo tetigimus.

Stat

Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus.
Omnibus est vita; sed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus.

Simili planè modo Sallustius prœmio Coniurat. Quò mihi rectius videtur, ingenij quàm virium opibus gloriam quærere: & quoniam vita ipsa, qua fruimur, breuis est, memoriam nostri quàm maximè longam efficere. Seneca epist. 1. Nemo se iudicat quidquam debere, qui tempus accepit, cùm interim hoc vnum est, quod ne gradus quidem potest reddere. QVOD MEDEAM ÆSONI) *Fabula narratur 7. Metamorph.* SAPIENTIÆ PELAGVS IMMENSVM) *Istuc non solum vniuersim, sed speciatim quoque, id est, in singulis scientiarum generibus quàm verissimum reperitur. A fine ac termino cuiusque alius alio hoc propius abest, quò doctior est: longè tamen absunt etiam doctissimi, & longissimè omnium indocti, parum inquam eruditi; metas adhuc nemo flexit. Ac necessarium est, cùm diuinæ literæ testentur, librorum scribendorum nullum esse finem, nec rerum proinde inueniendarum scientiarumq; finem vllum posse constitui. Nihilominus aliquem perfectissimum Theologum, Philosophum, Mathematicũ, Oratorem, Poëtam nuncupamus, quòd eo perfectiorem non videmus. Confirmat præterea rem illud, quod vt quisq; eruditissimus & sapientissimus est, ita clarissimè quædam sibi, vel multa potius adhuc deesse ad scientiam animaduertit, perspicuéq; intelligit, quam altis sepulti tenebris volutentur, qui se omni ex parte immensa veritatis luce circumfusos confitentissimè opinantur.* PLINIVM MAIOREM) *Plinius iunior epistol. 5. lib. 3. Quis ex istis, qui tota vita literis assideat, collatus illi, non quasi somno & inertiæ deditus erubescat? Alius de eodẽ. Omnia ille vir legit,*

vidit,

vidit, sciuit: & in vnum volumen Græcum & Latinum contulit. OMNINOQVE BOYAIMIAN) Βούλιμος, *seu* βουλιμία *est ingens atque intolerabilis fames, siue insaturabilis edendi cupiditas. Quidam vocauerunt caninam appetentiam, de qua disserit Magius lib. 2. cap. 1. & Rhodigin. lib. 25. cap. 9. & 26. cap 1. Vide insuper Plutarch. Symp. lib. 6. problem. 8.* SERA IN FVNDO PARSIMONIA) *Hesiodium est,* δειλὴ δ᾽ ἐνὶ πυθμένι φειδώ. *Citat. Seneca epist. 1. addens: non enim minimum tantum imo, sed pessimum remanet. Quapropter res necessariæ inconsultò dispperdendæ ac profundendæ non sunt; ac tum demum adhibenda moderatio, cùm vix quidquam restat. Hoc æquè in rebus ad animum spectantibus seruare oportet, ac non expectare dum senectus adueniat, & tum primum in virtutis, & eruditionis castra militatum proficisci, cùm quasi in fundo sola jam fæx annorum superest.*

PROGYMNASMA TRICESIMVM NONVM.

Cum tempore congruendum.

DISCIPVLI, MAGISTER.

DISCIPVLI. Dimitte nos extra mœnia ire ambulatum, vt te facturum nobis recepisti. M. Non dimitto, quamuis receperim. D. Sudum est, & ambulatio salutifera corporibus: id quod te plus millies prædicantem audiuimus. M. Cœlum feruet,

feruet, & jam nunc ſudore manatis. Quid exſpectemus, ſi in ardentiſſima ſole ambuletis? non eſt hoc ſalubre, non eſt. D. Arboribus ſuccedentes quieſcemus, & frigus opacum captabimus: ſine offenſione valetudinis domum redibimus: nihil nocebit hic æſtus. M. Tum vos Hippocrateam viciſtis ſapientiam, ſi id exploratum habetis. Sed hoc dicite. Num maximo imbri foris per ſpatioſa camporum ambulare optaretis, ſi ſoluta ſit vobis optio? D. Nihil minus. M. Cur? D Et permoleſtum, & ſanitati inimicum foret. M. Eaſdem ob cauſſas hîc manetote. Omnia tempus habent. Tempus naſcendi, tempus moriendi, tempus plantandi, tempus euellendi quod plantatum eſt. Tempus occidendi, tempus ſanandi, & alia eodem loco multa Hebræus ſapiens. Dicamus nos, id quod verum eſt. Tempus ſtudij, tempus ludi. Tempus per virentia prata, ſyluas, hortos deambulandi. Tempus domi ſe tenendi. D. At nunc ludendi tempus venit. M. Ludere non prohibeo. Ludite pro arbitrio: tantùm hæc prius haurite auribus. Sunt quæ honeſtè, ac laudabiliter fiunt. Eadem parum honeſtè, nullâque cum laude alieno tempore fiunt. Philoſophari, ac de iis quæ vel ad diſſerendum, vel ad res occultas, & ab ipſa natura inuolutas, vel ad vitæ diſciplinam, vel ad religionem denique ſpectent, diſputare in ſympoſio non decet. Quanquam Perſas de rebus grauibus inter pocula conſultaſſe legimus. Sed illi ſuum ſibi morem habuerint. Incedat quis penula coopertus

cœlo sereno, vti pluuio, irridebitur. Tegat corpus arietinis, aut vulpinis pellibus in æstate vt in hyeme: aut veste linea, seu bissina vtatur mense Decẽbri, siue Ianuario, vt Iulio, & Augusto, num se decore gerere existimabitur? D. Stultè potius. M. Quamobrem? D. Quia temporis discrimina ipse in nullo ponit discrimine. M. Atqui tales inueniuntur homines. In quorum ordinem cooptandi sunt, qui noctu agunt, quæ interdiu oportet agere. Cùm dormiendum esset, ipsi vigilant: cùm vigilandum, ipsi dormiunt. Cùm requiescendum diebus festis, ipsi opus faciunt: cùm opus faciendum diebus non festis, ipsi quiescunt, & in cauponulis latitantes perpotant vsque ad vesperam. Hi & in Deum videntur, & in naturam contumeliosi. Sunt item, qui prandent & cœnant quando voluntas fert, nulla certa hora præfinita. Hi medicorum leges despicationi habent, seséque detrimentis non leuibus augent. D. Tamen Diogenes interrogatus qua hora prandendum foret, respondit: diues prandeat quando vult, pauper quando potest. M. Hoc de paupere valeat, cui nempe victus in diem quæritur: de diuite philosophicè dictum accipiatur, non medicè. Relinquatur eadem libertas manduconibus, in quos illud jactatur prouerbium: Venter solarium. At enim ne diutius ad ludum festinantes detineam, vos in actionibus atque consuetudinibus vestris semper nitemini, vt cum tempore consentiatis. D. Nitemur, ita, nitemur.

AN-

ANNOTATIONES.

HIPPOCRATEAM VICISTIS SAPIENTIAM) *Medicinæ antistes, medicorúmq́ princeps Hippocrates in insula Coo genitus, primus medendi præcepta clarissimè condidit. Plin. lib. 26. cap. 2. Eidem Galenus multum tribuit: eum medicis omnium bonorum fuisse auctorem scribit. Attamen huius filij stolidissimi, Palámq́ ludibrio, & contemptui omnibus vixerunt. Quæ sit autem ratio, cùm ex homine hominem, ex bellua nasci belluam videamus, cur è doctis viris, & virtute ornatis stupidi sæpe, & nequam liberi existant, nondum patet. Fieri solere certè quidem patet, & exempla tam recentia, quàm vetusta minimè desunt. Demosthenes dixit, bonorum virorum hoc quasi fatum esse, vt ab ipsis filij nequam generentur. Lege Chiliad. prouerbio, Heroum filij noxæ.* OMNIA TEMPVS HABENT) *Extat apud Ecclesiasten, idq́ inter adagia sacra Polydorus retulit. Admonemur eo mutabilitatis, & inconstantiæ rerum humanarum, quæ cùm tempore inchoantur, finiunturque. Ac nescio an vlla in re, quàm in agricultura, omninoque in re rustica euidentius, appareat, vnumquodque negotium, vnamquamq́ rem suum sibi tempus postulare. Atq́ vt etiã vtile quippiam facias tamen meritò vituperandus sis, si non alieno, parùmq́ idoneo tempore facias. Vide Victor. lib. 2. cap. 16.* QVANQVAM PERSAS DE REBVS) *Inter epulas, vbi jam vino incaluissent, de rebus serijs magnisque consultationem Persæ instituebant: quod nempe tũ vigere animum, atq́ ob id consilijs capiundis, dijudicandisq́ aptiorem crederent. Hoc etiam Græcos factitasse memorat Plutarchus Sympostacõn lib. 7. cuius in extrema quæstione hæc sunt:*

Antiquissimi verò ipsum Bacchum tanquam nihil Mercurij egentem, Eubulum (hoc est bonum consiliarium) & eius gratia noctem Euphronen, quasi prudentiæ aptam appellarunt. IN QVORVM ORDINEM COOPTANDI) *Iocosè, quasi is ordo dignitatem habeat. Pro vocibus, admissus, electus adscitus, receptus, assumptus Cic. ferè semper vsurpare, cooptatus, præsertim cùm de senatu aut sacerdotio loquitur, obseruauit Corradus. Commentar. in Brutum.* CVM VIGILANDVM, IPSI DORMIVNT) *Seneca epist. 122. Turpis qui alto sole semisomnis jacet, cuius vigilia medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisque peruertunt: nec antè diducunt oculos hesterna graues crapula quam appetere nox cœpit. Lege quæ sequuntur.*

AD MINICVLA, SEV NVTRIMENTA, ET IMPEDIMENTA VIRTVTIS.

PROGYMNASMA QVADRAGESIMVM.

Exempla, & sententiæ prælectionibus aspersa.

VEN-

VENCESLAVS, IVO.

VENCESLAVS. Æquè ſingulari geſtientíque lætitia, vt hodie, ante ac poſt meridiem Magiſtrum docentem me attendere non memini. I. Soles tu, quod ſatis comperi, lætabundus ludum petere, & à doctoris ore pendere. V. Soleo equidem. Verùm hæc diecula fuit mihi, neſcio quomodo multorum dierum inſtar, ſeu multis diebus gratior atque jucundior, & ad culturam animi profectò vtilior. I. Affer in medium quid audieris, vnde in pectus tuum tanta voluptas penetrârit. V. Quæ de profanis libris explicantur, etiam hac luce explicata ſunt. Sed Magiſtro meo hoc ſolemne eſt. Cùm Ciceronem, Ouidium, aliúmue latinum ſcriptorem interpretatur, ſicubi occaſionem idoneam nanciſcitur, rationibus, moralibus ſententiis, apophthegmatis, exemplis ſacris & ciuilibus locos, rémque propoſitam mirabiliter illuſtrat, auditorum voluntates quò vult impellit, vnde vult deducit. Virtutis ſplendorem, & elegantiam oſtendit, vt nos ad eius amorem extimulet. Flagitiorum turpitudinem & deformitatem declarat, vt nos ad eorum deteſtationem incendat. Id nunquam proceſſit ipſi quàm hodie excellentius: cœleſti ſpiritu inſtinctus, concitatúſq; videbatur. I. Quas, amabò, hiſtorias protulit? quas ſententias recitauit? fac me, ſi vis, jucunditatis tuæ ſocium: nam ego quoq; iſtiuſmodi eſcarum ſum auidus. V. Oblatus eſt locus de fidelitate amicorum. Ibi nobis Damonis & Pythiæ, Dauidis

uidis & Ionathæ facta exposuit: addiditq; Orestis etiam & Pyladis, Nysi & Euryali, Alexandri & Hephæstionis amicitiam celebrari, de quibus aliàs se dicturum. Aristotelis illa retulit, amicus est alter ego: &, Amici anima vna in duobus corporibus. Item è sanctis literis. Amicus fidelis protectio fortis: qui inuenit illum, inuenit thesaurum. Rursus. Amico fideli nulla est comparatio: & non est digna ponderatio auri, & argenti contra bonitatem fidei illius. Dabatur oportunitas agẽdi de fortitudine, trecentorum Lacedæmoniorum virtutem, qui nimirum duce Leonida in Thermopylis occubuissent, laudum prædicatione in astra tollebat. In quos extat epitaphium à Simonide compositum, & à Cicerone iisdem numeris conuersum.

Dic hospes Spartæ, nos te hîc vidisse iacentes,
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Christianorum quoq; exempla non tecebat. Inprimis. D. Laurentium in eximia commendatione ponebat, cui adiungebat è veteri testamento Eleazarum Machabæum, qui adigi non poterat, vt porcinam, Iudæis interdictam aut comederet, aut saltem comedere se simularet. Voluptatum fiebat mentio. Sybaritas, Tarentinos, Sardanapolos, Tiberios exsecrabatur. Ex Horatio proferebat.

Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas.

Ex Silio.

Quippe nec ira Deûm tantum, nec tela, nec hostes,
Quantum sola nocet animis illapsa voluptas.

Ebrie-

Ebrietas tibi fida comes, tibi luxus, & atris
Circum te semper volitans infamia pennis.

Et ex Cicerone. Nihil altum: nihil magnificum ac diuinum suspicere possunt, qui suas omnes cogitationes abiecerunt in rem tam humilem, támq; cōtemptam. Euenit vt quippiam de castitate & pudicitia occurreret, ibi exemplum Dei matris, & ex vetustioribus Iosephi Patriarchæ laudatissimum facinus nobis ante oculos statuebat: multisq; similitudinibus illius virtutis pulchritudinem, & quasi quandam odoris suauitatē quæ inde afflaretur demonstrabat. Ad extremum versiculos quosdam purissimos ac dulcissimos de fonte non puro & amaro (sic enim dixit) adiiciebat: eos memoriæ mandaui. I. Desidero audire. V.

Vt flos in septis secretus nascitur hortis,
Ignotus pecori, nullo contusus aratro,
Quem mulcent auræ, firmat sol, educat imber:
Multi illum pueri, multæ optauêre puellæ.
Idem cùm tenui captus defloruit vnguis:
Nulli illum pueri, nullæ optauêre puellæ.
Sic virgo dum intacta manet, tum cara suis: sed
Cùm castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris jucunda manet: nec cara puellis.

Vereor vt dies hic satis sit, si omnia sigillatim narrauero, quib9 ille scholas suas hodie condiuerit. I. Materiam tanti oblectamenti quamuis justam es adeptus; & optatus hic tibi dies datus est hodie. V. Optatissimus.

ANNOTATIONES.

HOc *dialogo patefacta est ratio, quam si tenuerint Magistri & Pædagogi, discipulos suos quemadmodum Phœnix Achillem ῥητῆρας λόγων, πρηκτῆρας τε ἔργων, oratores verborum, & actores rerum, id est, literarum simul & virtutis compotes efficient. Tales quærendi sunt doctores, & de ijs filiorum caussa magis debent esse solliciti parentes, quàm de re familiari. Nam bene docti, beneq́ morati liberi ea demum est tutissima & pulcherrima possessio. Leonides quidem Alexandrum puerum quibusdam vitijs imbuit, quæ robustum quoq́, & jam maximum regem ab illa institutione puerili sunt prosecuta. Videndum ergo etiam, ne in Leonidas tanquam in leones incidat juuentus.* LÆTABVNDVS LVDVM PETERE) *Cernuntur nonnulli puerorum quotidie serius in ludum ventitantes, nonnulli sæpenumero absentes. Quis istos discendi cupidos? quis non coactos discere? quis Præceptori non molestissimos putet? quis de progressu eorũ quidquã sperare audeat?* DAMONIS ET PYTHIÆ) *Damonẽ, & Pythiam Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse, vt cùm eorũ alteri Dionysius tyrannus diem necis destinauisset, & is qui morti addictus esset, paucos sibi dies cõmendandorũ suorũ caussa postulauisset, vas factus est alter eius sistendi: vt si ille non reuertisset ad diem, moriendum esset sibi ipsi. Qui cùm ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus, petiuit vt se in amicitiam tertiũ adscriberent. Cic. 3. Offic. & Tuscul. 5. De amicitia Dauidis & Ionathæ 1. Reg. cap. 18. 19. 20. De Orestis & Pyladis Eurip. Oreste, & Iphigenia in Tauris, Ouid. eleg. 2. lib. 2. de Ponto. De Alexandri & Hephæstionis Plutarchus in Alexãdro.*

dro, Q. Curtius. Hic Rex cùm à Parmenione quoque amaretur, sed amore quodam reuerenti & masculo planè, solebat hunc φιλοβασιλέα *illum* φιλαλέξανδρον *appellare.* ALTER EGO, ANIMA VNA IN DVOBVS) *Plutarchus in commentario de amicorum multitud. Inueniemus binos semper amicos memoria perhibitos, Theseum & Pyrithoum, Achillem & Patroclum, Orestem & Pyladem, Pythiam & Damonem, Epaminondam & Pelopidam. Est enim amicus animal vnà quidem degens, sed non vt in armento, aut graculorum caterua. Et quod amicus dicitur alter ipse, id nihil aliud significat, quàm binarium esse amicitiæ mensuram. Paulò post. Itaq. valde amare & amari inter multos locum non habet: sed sicut amnes in multos diuisi alueos imbecilli fluunt ac tenues: sic vehemens amor in animo si dissipetur in multos, eneruatur. Vnde fit vt ea animalia prolẽ suã magis ament, quæ vnũ tantùm gignunt. Cic. similiter in Lælio. Quanta autẽ vis amicitiæ sit, ex hoc intelligi maximè potest: quod ex infinita societate generis humani, quã conciliauit ipsa natura, ita cõtracta res est, & adducta in angustum, vt omnis caritas aut inter duos aut inter paucos jungeretur.* TRECENTORVM LACEDÆMONIORVM) *De hac pugna Ctesias in Persicis. Multa Herodotus lib. 7. & Diodorus lib. 11. qui & funebrem egregiam victoribus illis contexuit: & qui in castra hostium irruperint, atq. ad vnum omnes occubuerint quingentos, copiarum autem Xerxis numerum decies centena millia in ipsis castris fuisse affirmat. Adhæc Iustinus lib. 2. Valerius lib. 3. cap. 2. Cic. 1. Tuscul. Aelianus l. 3. cap. 25. Sunt in eosdem epigrammata non pauca in Anthologiæ tertio.* D. LAVRENTIVM) *Belle Muretus hymno in eundem omnis memoriæ fortissimũ martyrem.*

Tanto corporeis ignibus acrior
Christi ardebat amor pectore in intimo:
Sic mens tota Dei feruida spiritu
Sensum corporis hauserat.

Lusimus & nos aliquando tetrastichon.

Cratibus affixus, rapidumq́ impositus in ignem,
Iam media Laurens parte crematus ait,
Maiores magnis flammas superaddite flammis,
Auctior est, animum quæ mihi flamma coquit.

ELEAZARVM MACHABÆVM) *Duo Eleazari celebrantur, vnus, qui pro communi libertate, & nominis æternitate elephantū subiens, eum occidit, eiusq́ casu ipse oppressus interijt, vt est cap. 6. lib. 1. Machabæorum historiæ: alter sacerdos, qui porcinam contra legem edere noluit. De quo lib. 2. cap. 6. In hunc, & septem fratres ab eodem Antiocho inaudito crudelitatis genere interemptos extat D. Gregorij Nazianzeni oratio. Laudauit hunc Eleazarum etiam Iosephus libro quem inscripsit* περὶ αὐτοκράτορος λόγου, *de imperio rationis.* IOSEPHI PATRIARCHÆ) *Est in hūc dulcißima D. Ephrem oratio, qua & hoc factum mirificè exornat. Vide insuper quàm idem constanti animo, quibusq́ verbis dominam libidine furentem à se repellat apud Theodoretum de prouidentia serm. 8.* QVAMVIS IVSTAM) *Quamuis, valet admodum, quantumuis, valde, egregiè. Virg. 1. Georg. Vt quamuis auido parerent arua colono. Lucret. l. 3. quia quamuis effera proles Officijs debet molliri victa parentum. Plaut. Menæch.*

Quamuis ridiculus est, vbi vxor
non adest.

PRO-

PROGYMNASMA QVADRGESIMVM PRIMVM.

Mansueta obiurgatio.

PAEDAGOGVS, MARINVS, PVDENTILLVS alumni.

PÆDAGOGVS. Quid vult, Marine, quod homines adolescentiores, præcipuéque mulieres specula crebrius obtuentur? M. Nosse volunt, quàm bella, quàm munda sit facies, num benè compositum ornatúmque caput, aliquáne in fronte, in malis, in naso, in toto vultu macula, qua deformentur. PÆ. Probè. Ecquid tu ipse ob hanc caussam ad speculum aliquando consulendum astas? M. Asto equidem; nam me facies turpata haud delectat. PÆ: Ausculta. Sicut, postquam intuitus es speculum, ac næuum aliquem, maculámue in vultu deprehendisti, abiecta cunctatione illam tollis: ita si admonitiones, reprehensiones, castigationes lenissimas parẽtum, Præceptorum, seniorúmque admittere ad aures volueris, delicta & culpas tuas, quæ diuinam animi tui speciem infuscant, & collutulant, manifestò cognosces, vt si oculis videas, & inde ea studebis eluere. Enimuerò tu in hoc multum Pudentillo concedis. M. Quinam? PÆ. Quandocun-

doque ego, aut parentum alter te reprehendit, durius accipis quàm nos vellemus: responsas; te excusare contendis: lapsus agnoscere detrectas. Ille nihil istorum. Verecundo rubore suffusus tacet: veniam petit: emendationem pollicetur. Verúmne video, atque vti res est dicere, Pudentille? PV. Quod alios pueros ingenuos, ac liberaliter eductos facere expertus sum, hoc facio: eorumq; exempla tum in hoc, tum in cæteris consector: idéque præstare fratrem hunc meum percupio. PÆ. Percepisti optatum? M. Etiam. PÆ. Nullo sese indicio clarius exerit naturæ bonitas in ætate qualibet, quàm cùm quis animo æquissimo patitur sua sibi peccata demonstrari. M. Est quando iniustè obiurgor, quod nulla in me culpa hæret. PÆ. Vitia tua tibi vitio verti nolles, Approbè noui, qui sis. Quid tu consuesti, Pudentille, cùm admissi falsò coargueris? PV. Modestè, & paucis nego à me factum: jurejurando me nullo deuincio. PÆ. Cur non? PV. Prudentiæ & æquitati reprehensorum meorum confido. PÆ. Disce virtutem, Marine Nónne stulti sint, qui obligari sua vulnera nolint: qui morbis suis fieri medicinam prohibeant? M. Vtique. PÆ. Nihilo his sapientiores puta, qui vitiorum suorum vlcera contingi, seséq; peccatis adstrictos admoneri & castigari non sustinent. Corripe sapientem & amabit te, est apud Ecclesiasticum. Ergo apud quem in odium, & offensionem admonitor incurrit, huius sanitas desperanda est. Itáne res est? M. Fateor: hucusq; à me peccatum est.

ANNOTATIONES.

Parentes, & Praeceptores, qui secundum illos sunt parentes proximi, ne sint vsquequaque semperq́ duri, immites & asperi, sed filiis, ac discipulis frequentius gratiam paruorum delictorum faciant, eaq́ se videre dissimulent: suam sibi adolescentiam, illámq́ ad offensiones nimis procliuem ætatem ante oculos statuentes. Legant epist. 12. lib. 9. apud Plinium. Cùm autem ad reprehensionem veniendum est, imitentur medicos, qui medicamenta acriora, & amariora dulcibus succis commiscentes, voluptate illa quodammodo sibi portam & aditum ad ægrotorum vtilitatem aperiunt: sic ipsi obiurgationum seueritatem lenitate quadam moderentur, atq; temperent, & aliquando habenas suorum laxent, aliquando adducant. Quod si magnitudo peccatorum nullam videatur pati indulgentiã, tamen illud conentur, vt cùm iustas pœnas seu verbis, seu verberibus exegerint, ira celeriter deferuescat. Est & hoc in obiurgatione seruandum, ne sit facetus ac ridiculus, ne clamosus, qui obiurgat: inprimisq́ ne eodem vitio, similibúsue, aut grauioribus ipse laboret, ac proinde nequicquam sapiat, qui sibi non sapit. Plutarchus libro de Auditione Salsè tamen in se iactum aliquod dictum, sed citra iniuriam, & cum facetia, ferre sine dolore & hilarè, non est indignum ingenuo & disciplinam experto, sed omnino liberale, & Laconicum. Addamus, quod sequitur, & adolescentum reprehensorum maximè interest. Vbi castigatio vitæ corrigẽdæ gratia suscepta sermone vtitur acriter arguente, tanquã medicamento mordente, nõ audire submissè, neq; pudore animum accensum vertigine corripi, & sudore perfundi, sed inuictum audire, diductisq́ in risum labiis,

labijs, ac dissimulare omnem dolorem, planè illiberalis est signum adolescentis, & à verecundia alieni.

PROGYMNASMA QVADRAGESIMVM SECVNDVM.

Proborum familiaritas.

PATER, FILIVS.

PATER. Quid hîc tam acriter contemplaris, Theodule, obtutúque hæres defixus in vno? F. Botrum hunc de matre sua tam pulchrè pendentem, prægrandem illum, & vicino suo acinorum multitudine, coloréque liuidulo ex altera parte respondentem admiror. P. Quod mutuùm respiciunt, hoc vtriq; ad maturitatem conducit: botrus juxta botrum maturescit, habet adagium, Et poëta Satyricus. *Vuáq; conspecta liuorē ducit ab vua.* Atqui tu, vti puer scilicet, nihil aliud, quàm botrū consideras: nihil ad formandos mores hinc elicis. F. Quid elicerem? P. Cupis jam Octobrem appetere, vt maturis solibus coctum decerperem, tibíq; donarem hunc racemum. Estné vt dico? F. Etiam, pater. Esitare vuas, in summa voluptate mihi est. P. Ego te docebo, fili, quid cogitandum sit tibi, cùm ita eximios, & propinquos botros in vite aspectas, quorum alterum ab altero matu-

maturitatem trahere jam affirmaui: & hinc, quis sit prouerbij à me adducti sensus, intelliges. F. Quid cogitabo? P. Quemadmodum vitia à vitiosis per conuictum, & societatem, sic virtutes quoque à studiosis per familiaritatem, & consuetudinem discuntur. Trahit, inquam, colorem virtutis à virtute, & maturus fit ex maturo, qui se cum homine probo tum amicitia, tum omni voluntate, sententiáque coniunxerit. Nec tam ad valetudinem vel conseruandam, vel instaurandam cœli, religiónisue salubritas & clementia, quàm ad mentis sanitatem, & ad sedatum quietúmque animi statum bonorum consuetudo apta atque opportuna est. Quòd si nulla bestia tam fera & truculenta cernitur, quæ diuturno cum hominibus commercio feritatem non exuat, fiátque tractabilior, certè minus ad illaudatas actiones sese dabit improbior aliquis, si cùm benè moratis modios salis comederit. Tu ergo, mi Theodule, ab adolescentulo fuge malos, eorúmque congressionibus & vsu lætare, quorum tibi virtus nota & perspecta fuerit. Habe cordi hæc præcepta mea, vt ego aliquando, materque tua, ex nobis te præseminatum esse, gaudere possimus.

ANNOTATIONES.

BOTRVM HVNC DE MATRE SVA) *Plaut. Amphit. impleui cirneam Eam ego vt matre fuerat natum, vini eduxi meri. Matrem vini, ex vua expreßi, vitem nominat. Sic Virgil. lib. 12. Aeneid.*

n

Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam fortè gerebat)
Nunquam fronde leui fundet virgulta, nec vmbras;
Cùm semel in syluis imo de stirpe recisum,
Matre caret, posuitq́; comas & brachia ferro.

Matrem sceptri lignei ipsam arborem dixit, vt 2. Georg. in ipso limine, cùm agit de varijs modis creandarum arborum. Hinc plantas tenero abscindes de corpore matrum Deposuit sulcis, stolones intelligit. Eodem libro loquens de lauro, quæ ab radice maioris pullulat: parua sub ingenti matris se subijcit vmbra. Columella in hoc frequens est. VVAQVE CONSPECTA) *Iuuenal. satyra 2. Quem versum exponit doctissimus Turneb. lib. 15. cap. 17.* FORMANDOS MORES) *Innumerabiles, etiam à rebus inanimis ad morum doctrinam similitudines petuntur. Nec est quidquam adeò nullius pretij, quin nos aliquid monere ac docere possit, si modò ea simus intelligentiæ perspicacitate, vt id videre queamus, quemadmodum viderunt Seneca, Plutarchus, Cic. aliiq́; sapientissimi homines, quorum libris traditum est nobis inexhaustum, semperq́; duraturum, rerum cognitione dignissimarum patrimonium. Eorum vestigijs hæreamus: quando etiam ille ab Hesiodo laudatur, qui paret rectè monenti, cùm, quid rectum sit, per se minus cognoscit.* DONAREM HVNC RACEMVM.) *Si propriè loquamur, racemi sunt vuæ minores, & exilioribus granis, qui plerumq́; à legulis sub pampino latentes fallentesq́; relicti post colliguntur. Vuæ maiores, & crassioribus acinis.* ES ITA RE VVAS IN SVMMA VOLVPTATE.) *Non quod salubrius, sed quod sensibus iucundius est, hæc ætas sequitur. Attamen, ne in valetudinis damna incurrant pueri, & cuius in adolescentia permissa est licentia, id etiam senes posteà committant, coërcendi sunt*

monen-

nonnunquam. Lege, quod de famula decrepita, & bonus ornata moribus D. August. scripsit 9. Confess. c. 8. quomodo Monicam, & sorores eius, etiam siti exardescentes, nec aquā bibere siuerit, quam prudentem huius interdicti rationem attulerit. CÆLI REGIONISVE SALVBRITAS) *Senecæ verba lib. 3. de Ira hæc sunt. Nec tam valetudini profuit vtilis regio, & salubrius cælum, quam animis, parum firmis, in turba meliorum versari. Quæ res, quantum possit, intelliges, si videris feras quoq; conuictu nostro mansuescere, nulliq; immani bestiæ vim suam permanere, si hominis contubernium diu passa est.* GAVDERE POSSVMVS) *Ex contrario, nimirum ex doloris acerbitate, quàm parentes ob filiorum maleficia, improbitatem & infamiam animis accipiunt, judicare licebit, quantis ex eorum virtute & gloria solatijs mulceantur, quantisq; gaudijs cumulentur. Et quoniam certum est, eos magis amare filios, quàm amari à filijs, illúmq; amorem ardentissimum esse, colligitur eos vel supremam voluptatem ex eorum bonis, vel incredibilem ægritudinem ex eorum malis haurire: amantium enim hoc proprium est, res amatorum sibi communes facere, eóq; id amplius, quò amor feruet magis.*

PROGYMNASMA
QVADRAGESIMVM TERTIVM.

A Deo actionum capienda primordia.

POSTHVMVS, GEMELIVS.

POSTHVMVS. Diuinare nequeo, cur non modò studia mea, verumetiam quidquid facere occipio, in dies singulos parum rectè sub manus succedat. Adeon' hominem esse infaustum, atque miserum quenquam, vt ego sum? G. Mihi è diuerso & studia mea, & quidquid auspicor quotidie satis prosperè, & ad voluntatem. Summo illi rerum parenti, ac domino sit gratia. P. Quo artificio, aut qua demum ratione hanc fœlicitatem consequeris? G. Nullo artificio: paucis tantùm verbis. P. Cantionibus, seu carmine magico fortasse. G. Quod Diui, Diuæque omnes auertant. Quali tu me ingenio arbitrare? P. Bono. G. Quid factis? P. Bonis. G. Quid religione? P. Optima. G. Quid ergo te istæc audio loqui? P. Si quid per iocum dixi, nolim te id in serium conuertere. G. Primùm cauisse oportuit, ne diceres. Verùm eadem si purgas, mihi patienda sunt. Ignosco. P. Quibus igitur verbis? validam profectò verborum tuorum vim esse oportet, si tantum efficiunt. G. Non te morabor. Memoria tenes, nos audisse aliquando, antiquos, si quid incœptarent, præfari solitos, QVOD BONVM, FAVSTVM, FOELIX, FORTVNATVMQVE SIT: QVOD FOELICITER EVENIAT: QVOD DII BENE VERTANT. P. Memor sum. G. Non te mater tua perdocuit, acturum aliquid, animum ad Deum transferre, eiúsque opem tacitè implorare? P. Nunquam. G. Credo ipsammet non

consuêsse id facere. Mei parentes consueuerunt, & ita me instituerunt, cùm sæpe illud Pauli occinerent. Omnia quæcunque facitis, siue in verbo siue in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi facite. Ob hoc itaque res tuæ fœliciter non eunt: opem enim præsidiúmque cœleste non flagitas. P. Tuam pietatem imitatus in posterùm haud desipiam. Quam adhuc malè, tam posthac benè de me ipse merebor. Velim tamen pro coniunctione beneuolentiæ nostræ precatiunculam ipsam, qua vteris, ne me celes: hoc precariò abs te peto. G. Illa Ecclesiæ communissima & commodissima est. *Actiones nostras quæsumus Domine aspirando præueni: & adiuuando prosequere, vt cuncta nostra oratio, & operatio à te semper incipiat, & per te cœpta finiatur. Per Christum Dominum nostrum, Amen.* P. Hæc valde arridet, hac vtar. G. Benè eueniat. P. Et tibi benè sit, qui me hodie ex ærumna non modica extraxisti.

ANNOTATIONES.

Cicero in Vatin. Omnium rerum magnarum à dijs immortalibus principia ducuntur. Quæ sententia est Demosthenis, epist. 1. Rursum 2. de leg. Cic. A dijs immortalibus sunt nobis agendi capiendi primordia. Pythag. quoque ἀλλ' ἔρχευ ἐπ' ἔργον θεοῖσιν ἐπευξάμενος τελέσαι. *finem dein' ante precatus Numina, opus facito. Vbi Hierocles. Videtur enim quod conamur, manui quidē non absimile, quæ ad bona accipienda experrecta sit: quod autē à Deo cōfertur, suppedi-*

 pedi-

POSTHVMVS, GEMELIVS.

POSTHVMVS. Diuinare nequeo, cur non modò studia mea, verumetiam quidquid facere occipio, in dies singulos parum rectè sub manus succedat. Adeon' hominem esse infaustum, atque miserum quenquam, vt ego sum? G. Mihi è diuerso & studia mea, & quidquid auspicor quotidie satis prosperè, & ad voluntatem. Summo illi rerum parenti, ac domino sit gratia. P. Quo artificio, aut qua demum ratione hanc fœlicitatem consequeris? G. Nullo artificio: paucis tantùm verbis. P. Cantionibus, seu carmine magico fortasse. G. Quod Diui, Diuæque omnes auertant. Quali tu me ingenio arbitrare? P. Bono. G. Quid factis? P. Bonis. G. Quid religione? P. Optima. G. Quid ergo te istæc audio loqui? P. Si quid per iocum dixi, nolim te id in serium conuertere. G. Primùm cauisse oportuit, ne diceres. Verùm eadem si purgas, mihi patienda sunt. Ignosco P. Quibus igitur verbis? validam profectò verborum tuorum vim esse oportet, si tantum efficiunt. G. Non te morabor. Memoria tenes, nos audisse aliquando, antiquos, si quid incœptarent, præfari solitos, QVOD BONVM, FAVSTVM, FOELIX, FORTVNATVMQVE SIT: QVOD FOELICITER EVENIAT: QVOD DII BENE VERTANT. P. Memor sum. G. Non te mater tua perdocuit, acturum aliquid, animum ad Deum transferre, eiúsque opem tacitè implorare? P. Nunquam. G. Credo ipsammet non

con-

consuêsse id facere. Mei parentes consueuerunt, & ita me instituerunt, cùm sæpe illud Pauli occinerent. Omnia quæcunque facitis, siue in verbo siue in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi facite. Ob hoc itaque res tuæ fœliciter non eunt: opem enim præsidiúmque cœleste non flagitas. P. Tuam pietatem imitatus in posterùm haud desipiam. Quam adhuc malè, tam pósthac benè de me ipse merebor. Velim tamen pro coniunctione beneuolentiæ nostræ precatiunculam ipsam, qua vteris, ne me celes: hoc precariò abs te peto. G. Illa Ecclesiæ communissima & commodissima est. *Actiones nostras quæsumus Domine aspirando præueni: & adiuuando prosequere, vt cuncta nostra oratio, & operatio à te semper incipiat, & per te cœpta finiatur. Per Christum Dominum nostrum, Amen.* P. Hæc valde arridet, hac vtar. G. Benè eueniat. P. Et tibi benè sit, qui me hodie ex ærumna non modica extraxisti.

ANNOTATIONES.

Cicero in Vatin. Omnium rerum magnarum à dijs immortalibus principia ducuntur. Quæ sententia est Demosthenis, epist. 1. Rursum 2. de leg. Cic. A dijs immortalibus sunt nobis agendi capiendi primordia. Pythag. quoque ἀλλ' ἔρχευ ἐπ' ἔργον θεοῖσιν ἐπευξάμενος τελέσαι. *finem deinde ante precatus Numina, opus facito. Vbi Hierocles. Videtur enim quod conamur, manui quidẽ non absimile, quæ ad bona accipienda experrecta sit: quod autẽ à Deo cõfertur, suppedi-*

 pedi-

peditationi atq; fonti, vnde fluit bonorum largitio. Et post pauca. Qui possit praeterea quispiam, quod bonum est, accipere, Deo ipso non largiente? qui rursum cupiendi libertatem habenti, nec poscenti, Deus ipse natura liberalis donare statuat? Ne igitur aut verbis tantùm preces faceremus, sed opere etiam illas firmaremus, aut nostris solùm actionibus cōfideremus; sed vt agendo etiam diuinum auxilium rogaremus, & tanquam formam materiae, preces operi adiungeremus, idque totum, vt quae ipsi ageremus, precaremur; & quae precaremur, ageremus; adiungens monuit, vt, non nisi deos precati, ad opus accederemus. Si prisci mortales in atra errorum caligine palpitantes, sine diuina ope nihil se quidquam effecturos in agendo crediderunt, nos in tam claro ac puro veritatis lumine locati non credemus? Est in epistola Basilij ad Gregorium Nazianzenum locus perillustris, propositóq; nostro conuenientissimus, quem ad verbum libet adscribere. Τί οὖν μακαριώτερον ἢ τὴν ἀγγέλων χορείαν ἐν γῇ μιμεῖσθαι; εὐθὺς μὲν ἀρχομένης ἡμέρας εἰς εὐχὰς ὁρμῶντα, καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς γεραίρειν τὸν κτίσαντα; εἶτα ἡλίου καθαρῶς διαλάμψαντος ἐπ᾽ ἔργα τρεπόμενον, πανταχοῦ αὐτῷ τῆς εὐχῆς συμπαρούσης, καὶ τοῖς ὕμνοις ὥσπερ ἅλατι παραρτύειν τὰς ἐργασίας; Τὸ γὰρ ἱλαρὸν, καὶ ἄλυπον τῆς ψυχῆς κατάστημα αἱ τῶν ὕμνων παρηγορίαι χαρίζονται. *Quid igitur beatius, quàm in terris caelestium concentum imitari? surgente die statim ad preces festinare, hymnisq; & canticis Conditori venerationem tribuere? Deinde vbi sol terras larga luce compleuerit, ad opera sese conferre, vbiq; adiunctis precationibus, sacrisq; carminibus veluti sale quodam actiones aspergere. Etenim hilarē & placatum animi statum hymnorum nobis solatia largiuntur.*

untur. IPSAMMET NON CONSVESSE) *At at, hoc illud est, inquit Terent. Non faciunt recta filij, quoniam à parentibus fieri nulla vident. Faciunt autem & dicunt improba, quoniam à parentibus fieri vident, & dici audiunt. Vt alia mittam, vnde in eorum ore execrationes & iuramenta? Vnde tantum in tam pusillis adhuc pueris, qui necdum verba satis integra pronunciant, in viros Religiosos & Ecclesiasticos odium? vnde illæ voces, quibus eos prætereuntes insectantur:* Wolff Wolff / Pfaff Pfaff? *Ab ancillis, & seruis forsitan hanc disciplinam quoq; accipiunt: sed apud bonos heros vix audent quidquam scelerata seruitia. Malorum igitur coruorum mala oua.* PRECARIO ABS TE PETO) *Precariò petit, qui precando, seu precibus petit. Pleonasmus est. Donat. And. Petimus precariò, poscimus pro imperio, postulamus iure.* BENE EVENIAT) *Ab ijs dicebatur olim, qui rectè ominabantur. Victorius lib. 9. c. 3.*

PROGYMNASMA
QVADRAGESIMVM QVARTVM.

Temperantia in victu.

MAGISTER, SIDONIVS, AMIANVS discipuli.

MAGISTER. Quò tanto altius in memoria vestrûm omnium insideant, quæ de adhibẽda cibi, potúsq; moderatione disserui, surgi-

te Sidoni & Amiane,atq; in mediũ prodeuntes,et per quæstiones,& responsiones iterate, Sidonius interroget, Amianus respondeat. Si memoria alterum defecerit, ego subueniam. S. Quamobrem edere,ac bibere cum modo debemus, & ad mensam venire animo quieto,vt desideria naturæ satiemus? A. Quia, vt Cicero scriptum reliquit, nimio cibo ac potione distenti, mente vti rectè non possumus. Et bene Horat. Sat. 2. lib. 2.

corpus onustum
Hesternis vitijs,animum quoq; prægrauat vna,
Atq; affligit humo diuinæ particulam auræ.

Bœotios quoque idcircò tam bardos ac stupidos extitisse creditum est,quoniam se vino & dapibus nimium complerent. Hinc Platoni Italicæ,& Syracusanæ mensæ in Sicilia probatæ non sunt. Possumus & testem moderati victus laudare Dei filium, qui iussit, vt caueremus, ne corda nostra grauarentur crapula & ebrietate. S. Suntnè coniuncta hæc duo,edacitas & stoliditas? A. Ferè:nam vt sapientes plerumque videmus minimi cibi, minimique potus: sic contra fatuos plurimi. Nec est, vt mirandum sit, eos bestiarum (quas natura ad pastum abiecit) morem sequi,quibus cum bestiis tanta est similitudo. S. Quid Ægyptiorum sacerdotes,rerum caussas, & sidera accuratius contemplaturi? A. Sæpius toto biduo, ac triduo nihil gustabant. S. Lacedæmoniis pueris quid fiebat? A. Decimo quoque die Ephoris se sistere cogebantur. Hi, quem molliorem, pinguioremque

cerne-

cernebant, eum plagis onerabant. Quin etiam apud ipsos ciues dedecori magno erat, obesum habere corpus. S. Quæ fuit diui Augustini sententia? A. Sobrietatem ingenuarum artium procreatricem & magistram: ebrietatem ingeniorum pestem esse. S. Hucusque, quid ingenio, ac literis officeret intemperantia: nunc, quid valetudini incommodet, expone. A. Nimium quantum incommodat: non enim reficiuntur vires, sed opprimuntur. Diogenes aiebat earum domorum, in quibus est alimentorum copia, multos esse mures, ac feles. Similiter corpora quæ multo cibo pascerentur, etiam multos asciscere morbos. S. Quorum maximè insignia exempla in hoc vitio ventris & gutturis allata sunt? A. Duorum Imperatorum, Vitellij, & Maximini. S. Qualis prior? A. Cùm voluptati huic edendi & bibendi maiorem diei noctisque partem tribueret, vt epulis nouis locum faceret, vomitu onus reiiciebat. S. Qualis posterior? A. Quadraginta libras carnis vno die absumebat: vini amphoram exhauriebat, adeò vbertim sudante corpore, vt in calicem sudor colligeretur. Et mandatum est literis, vno die collectum sudorem tres sextarios impleuisse. M. O flagitiosam hominum fœditatem. S. Quorum contrà laudata est temperantia? A. Cyri maioris. S. Quid is? A. Cùm ex eo hospes quæreret, quid ad conuium parari juberet; panem, inquit, solùm: spero enim me apud flumen cœnaturum. M. Admoneor si-

milis sententiæ Diogenis. Eos irridebat, qui cùm sitirent, fontes preterirent, & quererent, vnde Chium, aut Lesbium vinum emerent: insipientiores bestiis, quæ nunquam fontem fluentúmq; prætereant, quin bibant, si sitiant: neq; si esuriant, ab herba & gramine obuio se abstineant. Pergite. S. Cuius insuper? A. Socratis. Cùm vocasset ad cœnam diuites, & Xantippen puderet modici apparatus: Bono, inquit, esto animo. Nam si quidem modesti erunt frugique, mensam haud quaquam aspernabuntur: sin autem intemperantes, nulla nobis de hiscé cura fuerit. S. Ecquid tertium suppeditat? A. Etiam. S. Cuius illud? Alexandri Magni. Huic cùm Regina Cariæ cibos, & bellaria curiosissimo artificio apparata subinde ostentationis caussa mitteret: Meliores sibi esse dixit cocos, nocturnum iter, quo prandium, & parcitaté prandii, quo cœnam sibi suauem redderet. M. Pars est intemperantiæ, res ad epulendum exquisitas appetere. Socrates quidem hanc voluptatem nullo loco numerabat, cuius est: cibi condimentum esse famem, potionis, sitim. S. In alteram partem qui peccant? A Qui inedia immoderata & actiones mentis impediunt, & corporis bonam habitudinem planè corrumpunt. M. Huiusmodi hæc sæcula non paucos proferunt: plena nimirum comedonibus, & combibonibus. Benè & ordinatè alter vestrum quæsiuit, benè alter respondit: vterique suum erit præmium.

AN-

ANNOTATIONES.

VTI RECTE NON POSSVMVS) *Corpore immoderato pastu, potúque onusto, certum est, illam partem animi, quæ mentis & consilij est particeps, fumis illis, & halitibus crassis, qui è stomacho exspirantur, & sursum in caput feruntur, vbi, velut in officina, vim suam maximè ratio exercet, sopiri, ac plurimum hebetari: illam autem partem, quæ voluptate alitur, & in qua cum belluis nobis communes existunt appetitus, exultare, immodestéque jactari. Confirmat, quod diximus, illud Græcorum,* παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον. *Subtile pectus venter obesus non parit. Multa admodum, & grauia detrimenta valetudinis, è gulæ vitiis nascentia, percenset Seneca epist. 95. ab eo loco: Qui postquam cœpit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem quæri, &c. Idem pro victu vulgari & parabili aduersum ventris delicias, epist. 11.* BOEOTIOS QVOQVE IDCIRCO) *Ob edacitatem, cuius fructus sunt stupor, hebetudo, insulsitas, &c. Bœoti ab Atticis bardi, bruti, stolidi, agrestes, barbari, insulsi, sues deniq; nominati sunt. Et quidquid insulsum, agreste ac stultum esset, antiqui Bœoticum vocabant. Possunt tamen hæc omnia etiam cœlo crasso, quo vtebantur, accepta referenda existimari: nam vt subtile, ac purum cælum ad acumen prodest; sic contrà graue, & exspirationibus plenum ad tarditatem ingeniorum valet. Testem producamus Cic. l. de fato. Athenis tenue cælum: ex quo acutiores etiam putantur Attici: crassum Thebis: ita pingues Thebani & valentes. Thebæ autem in Bœotia fuerunt. Producamus alterum, Horat. epist. 1. l. 2.*

quod si
Iudicium subtile videndis artibus illud
Ad libros, & ad haec Musarum dona vocares,
Boeotum in crasso iurares aëre natum.

His affinia sunt, quae inuenio apud Aemilium Probum in Alcibiade. Omnes enim Boeotij magis firmitati corporis, quàm ingenij acumini seruiunt. Et in Epaminonda. Namq; illi genti plus inest virium, quàm ingenij. Nos porrò de Boeoticis suibus in hisce vigilijs nostris vnam, Cheronaea natam persaepe in medium adducimus. Sed eiusmodi suem profectò, qualem se Attica optaret peperisse; qualem seipsa Minerua gauderet fieri. Quid enim Plutarcho excogitari potest eruditius? quid fuit vnquam post homines natos sapientius? HINC PLATONI ITALICE) *De mensis Italicis, Siculis, Syracusanis nonnulla ex Platone, Athenaeo, Basilio adducit Brodaeus lib. 5. cap. 33.* TESTEM LAVDARE) *Laudare testem, pro, nominare, ideò dicitur, quòd, quem quis testem nominabat, vnà & laudem ipsius commemorabat, ne indignus videretur, cuius testimonium audiretur. Plaut. Capt. Iouem supremum testem laudo.* CIBI CONDIMENTVM ESSE FAMEM) *Diogenes vtebatur fame, & siti semper ante cibum, & existimabat hoc obsoniorum aptissimum & acerrimum. Quare iucundius comedit offam, quàm alij pretiosissimos cibos: iucundiùsque bibit fluentem aquam, quàm alij vinum Thasium, Dio Chrysost. orat. 6.*

PRO-

PROGYMNASMA QVADRAGESIMVM QVINTVM.

Quotidiana in ſemetipſum inquiſitio.

AVREOLVS, LICINIVS.

AVREOLVS. Pythagoreorum more, ait apud Tullium Cato, exercendæ memoriæ gratia quid quoque die dixerim, audiuerim, egerim, commemoro veſperi. Cur non etiam nos Catonem, & ſanctitate morum ornatiſſimos viros, virtutis cauſſa æmulati, antequam cubiculum, de nocte, ſomni ineundi cauſſa, ingredimur; quid vſq; in veſperã legerimus, audiuerimus, viderimus; dicta, inquam, facta, cogitata noſtra, quàm diligentiſſimè recognoſcimus, conſcientiamq; noſtram excutimus? vt ſi quas lapſiones atque culpas reperiamus, Deum precemur, quò is nobis propitius ignoſcat: ſi quid ex virtute geſtũ, eidem gratias agamus, ab eóq; auxilium petamus, vt in eo perſeuerare, & vltra ſemper progredi, atque rem bono atque amplo auctore perpetuo lucro poſſimus? Rogemus item, vt quæ bona legimus, & audiuimus, animo retinere, & iis aliquando vti: quæ verò mala, ea obliuiſci, & euitare liceat.

L. Iſto modo prorſus nobis faciendum duco.

Decet

Decet id bonum virum, qui in Appendice Virgiliana deſcribitur. In qua deſcriptione conſiderationis huius capita luculenter expreſſa ſunt. A. Verſiculos illos ad vnum edidici jam pridem. Niſi quid tibi videtur ſecus, recitabo. L. Mihi verò nihil. A. Omittam, quæ præcedunt de eius conſtantia & perfectione: quæ huic loco conſentanea ſunt efferam.

Non prius in dulcem declinat lumina ſomnum.
Omnia quàm longi reputauerit acta diei.
Quæ prætergreſſus? quid geſtum in tempore? quæ non?
Cur iſti facto decus abfuit, aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? cur hæc ſententia ſedit,
Quam melius mutare fuit? miſeratus egentem
Cur aliquem fracta perſenſi mente dolorem?
Quid volui, quod nolle bonum foret? vtile honeſto
Cur malus antetuli? num dicto, aut deniq; vultu
Perſtrictus quiſquam? cur me natura magis, quàm
Diſciplina trahit? ſic dicta & facta per omnia
Ingrediens, ortóq; à veſpere cuncta reuoluens
Offenſus praua, dat palmam & præmia rectis.

L. Videntur hæc copioſiùs explicare ſententiam græci carminis, quod Pythagoræ tribuitur: quo ille ſolitus ſit monere adoleſcentes, vt quoties domum ingrederentur, hęc ſecum tria meditarentur.

πῆ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;
Lapſus vbi? quid feci? aut officij quid omiſſum eſt?

Ad tria genera lapſus humanos reuocauit. Aut

enim

enim aliter agimus, quàm oportet, id est, plus minúsue: cui peccato respondet, quod in versu primum est. Aut facimus, quod prætermissum oportuit, quod secunda voce indicatur. Aut omittimus denique, quod facere debeamus: eò vltima pars carminis respicit. A. Recordor laudari à Seneca Sextium quendam, virum optimum, lib. 3. de Ira, qui huius rei, de qua loquimur, absolutum nobis exemplar esse potest. Et quoniam liber ad manum est, legamus locum. L. Legamus. A. *Faciebat hoc Sextius, vt consummato die, cùm se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum. Quod hodie malum tuum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es? Desinet ira, & erit moderatior, quæ sciet sibi quotidie ad judicem esse veniendum. Quid ergo pulchrius hac consuetudine excutiendi totum diem? Qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur, quàm tranquillus, altus ac liber, cùm aut laudatus est animus, aut admonitus, & speculator sui censorq́ secretus cognoscit de moribus suis? Vtor hac potestate, & quotidie apud me caussam dico. Cùm sublatum è conspectu lumen est, & conticuit vxor, moris jam mei conscia, totum diem mecum scrutor, facta, & dicta mea remetior. Nihil mihi ipsi abscondo, nihil transeo. Quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cùm possim dicere: Vide, ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco?* L. Pudorem interdum incutiunt Christianis, ipsisque torporem & ignauiam exprobrant, quæ de Ethnicis tam mirabilia, & supra opinionem literis sunt prodita. O curuæ in terris animæ, & cælestium inanes.

ANNO-

ANNOTATIONES.

ΠΗΠΑΡΕΒΗΝ) *Dignum est admiratione, inquit Hierocles, quod, cùm expendenda singula praecipiat, quid rectè, quid eorum, quae decuit, gestum sit, perpendendum non monuit sed ad id, quod tumoris minus haberet, memoriam traduxit: vt eorum, quae peccata sunt, indicium faceret. Iudicem praeterea adhibuit aequissimum simul, atque commodissimum: conscientiam nimirum rectamq; rationem, atq; etiam seipsum, cuius omnium maximè pudere superius quenque voluit. Infra. Efficit verò studium istud, si singulis diebus excolatur, diuinam in ijs imaginẽ, qui illud amplectuntur, dum eos vel additionibus, vel subtractionibus ad virtutis decus perducit, & quantum fas est, probum hominem perficit, &c.* PVDOREM INTERDVM INCVTIVNT) *Hoc nulli melius verè dictum intelligent, quàm qui antiquitatis memoriam euoluunt, in qua innumera quotidie exempla reperiunt, quae nos à curriculo maiorum longissimè discessisse clamitant. Non quomodo piè sanctéque, sed diu possimus viuere, cogitamus; cùm omnibus possit contingere, vt benè viuant, vt diu, nulli.*

PROGYMNASMA QVADRAGESIMVM SEXTVM.

Vitiorum peccatorúmq; amuleta generalia.

PRESBY-

PRESBYTER, SPVDAEVS, MATHESIVS adolescentuli.

PResbyter. Ecquid gymnasium quotidiana itione& reditione teritis? S. An tu secus de nobis existimas? P. Amicum est pueris, ludum subterfugere. M. Amicum pueris ignauis,& illiberalibus. P. Vos ergô de illa colluuie non estis, & obitis scholam assiduè, atque cum voluptate discitis. S. Dici aliter non potest. Occupet extremos scabies. P. Sed magistri præceptis aduersamini. M. Si aduersantur, qui sunt obedientissimi. P. Amatis litterarum studia, quod perspicio. S. Quid tandem possimus amare melius? Quin illa nobis interiores medullas edunt. P. Et eruditorum gloriosum nomen appetitis. M. Fatemur nos appetere. Si id peccare est, fatemur id quoque. P. Nunquid non multò præstat, esse innocentia admirandum, quàm doctrina excellentem? S. Præstat quidem: attamen, ambo in eodem inesse, nihil obstat. P. A vero sensu judicatis: neq; literæ virtuti, neque virtus literis contraria graditur via: cõiurant amicè, suntq; in Ecclesia Catholica iidem doctissimi, iidem sanctissimi, & cælestium agminibus inserti complures. Habemus Iustinos, Hieronymos, Augustinos, Basilios, Chrysostomos, Naziazenos, Nyssenos, Aquinates. Atque etiam hoc vbique locorum per gentes Christianas inueniuntur, qui virtutis laudem cum eruditionis præstantia coniungant. Putatisne verò minore opera quempiam literatum, an probum, ac sanctum euade-

euadere? M. Litteratum. Quamuis ille dicat: *Non datur ad Musas currere lata via.* P. Quapropter? S. Nos caussam huius rei haut satis possumus euoluere. Nihilominus ita est planè, vt dixit Mathesius. P. Ego rem omnem vobis aperiam. M. Quod te etiam atque etiam oramus. Ad vitiositatem proni propensiq; sumus à prima pueritia vsq; ad decrepitam senectutem, & cum nostris cupiditatibus prauissimis continenter bellum gerimus: nec, quod volumus bonum, hoc agimus: sed quod nolumus, malum, id facimus. A. Agnoscimus Paulum. P. Estisne vos ad hæc diurna nocturnáq; prælia satis supérq; ab armis instructi? Num induistis tunicas adamantinas? num gestatis arcum? num accincti gladiis fulgentibus? num caput operti galea? M. Nihil horum apud nos, opinor. P. Opinor narras? Tum vos sæpius vincimini, sæpius vincemini. S. Obarma tu nos, Pater: præbe scutum, suffice tela, & quo pacto hostem ferire, eiúsq; neruos eneruare, & impetum retundere debeamus, doce. P. Ars omnium artium pulcherrima, maximéq; salutifera, superare diabolum, cuius venenatissimis sagittis pænè quouis momento appetimur. Non enim quiescit, sed tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deglutiat. M. Quomodo huius leonis immanissimi fauces arocitatémq; vitabimus? P. Non vsque quaque inuicti sunt leones. Fortissimi illi bestiarum, quiq; ad nullius pauebunt occursum, gallum canentem pauitantes fugiunt. Stygium leonem fugauerit vnus agnus. S.

Quisnam

Quisnam iste agnus? P. Quis? Ille, qui sustulit peccata mundi. M. Iesum Christum videlicet dicis P. Eum ipsum, Mathesi: quem, quoties inimicorum sentitis machinationes & insidias, quoties, inquam, ad peccandum, velut esca obiecta pisces allicimini, toties precibus sollicitate, ne in tentationem intrare vos sinat. Diuinis auxiliis indigemus ad reportandam de huiusmodi hostibus victoriã. Dominus mihi adiutor, inquit quodam hymno Dauid, & ego despiciam inimicos meos. Et alio: Auxilium meum à Domino, & ipse euellet de laqueo pedes meos. S. Intelligimus optimè, quæ sit vis huius aduersus omnia venena mortésq; antidoti. P. De vitiis, & virtutibus libellos versare, non est inutile, ad cauenda declinandáq; flagitia. Inde, quid malum, quid contrà bonum, & quanta in vtroque varietas, quæ species, quæ genera, cognoscetis. Innascitur eiusmodi lectione in mentibus vt amor & cupido integritatis ac sanctimoniæ, sic odium & detestatio scelerum. Iam quod odit quispiam, ei se non facilè constringendum & inquinandum dabit: & quod amat, cuiúsque præstantiam vidit, hoc vt adipiscatur, magis laborabit. Qui sese student anteire cæteros in poësi, Maronem: qui Ciceronis in sermone puritatem, ornatum atq; copiam imitari contendunt, eius scripta voluunt ac reuoluunt. Cur minus, qui probati Christiani volunt effici, Christianè, hoc est, piè scripta volumina frequentes legant? M. Institutiones Francisci Costeri legam, si suades. P. Ego verò

ſuadeo. Catholicum, & pietatis ſtudioſum adoleſcentem benè inſtituit. Quem tu, Spudæe? S. Dionyſium Carthuſianum de 4. nouiſſimis cœpi legere. P. Nihil ſalutarius, & aduerſus peccata conducibilius. M. Duas rationes accepimus, quas memori mente nos retenturos promittimus. Cupimus proferri plures, ſi ſuperſunt. P. Cùm ad nos expugnandos admoueri arietes ſentimus, ad laborem aliquem frugiferum, honeſtúmq; toto nos animo conuertamus. Otioſi quippe & magis, tentantur, & facilius debellantur: quorum mens cùm nihil habeat propoſitum, in quod ſeriò ſeſe intendat, & in quo verſetur, hæret in eo, quod obiicitur: præſertim cùm illud naturæ ac ſenſibus blanditur. Teſtatur id etiam Ouid. & inter remedia, quib⁹ amationes nefandas excludi ex animo poſſe arbitratur, otij vitationem conſtituit. S. Memini.

Otia ſi tollas, periêre Cupidinis arcus,
Extinctaq́; iacent, & ſine luce faces.

P. Iuuabit præthereà congredi, & conſilium petere à religioſis perfectéq; moratis hominibus, quorũ oratio ad virtutem nos accenſura, & contra vitia cautiores, animoſioréſq; reddituta eſt. Nam ſi malus euadit, qui cum malis eſt frequentior: cur non bonus fiat, qui ad bonos ſeſe aggregat? Cogitemus etiam, quanta ſit in peccato fœditas; quàm ſit deteſtabilis & exitioſa res, Deum lædere: quanta è diuerſo hominis nobilitas, quanta dignitas? Imago Dei, templum Dei, Chriſti ſanguine expiatus regni cæleſtis hæres inſtitutus, angelorum

ſocius,

socius, mundi dominus sese flagitiosa aliqua actione commaculet? Hoc etiam Cicero noluit: quàm indignum videlicet homine sit, voluptatibus atq; appetitui sese permittere, imperiumq; rationis aspernari atq; abiicere. *Si considerare velimus* inquit, *quæ sit in natura hominis excellentia & dignitas intelligemus, quam sit turpe, difluere luxuria, & delicatè ac molliter viuere: quàm honestum, parce, continenter, seuerè, ac sobriè.* Et alibi: *Nec figura corporis, nec excellens vis ingenij humani significat, ad hanc vnam rem natum hominem, vt frueretur voluptatibus.* S. Quàm amans fuit iste vir honestatis & virtutis? P. Amantissimus. Perpendamus deniq; fructus vtriusq;. Peccati stipendia mors, luctus, & perpetuus angor, seu carnificina conscientię. Virtutis autem tranq • ssima, & securissima mens, lætitia constans, vita cælitum. Cogitate præterea cum animis vestris, si quid vos per laborem rectè feceritis, labor ille citò recedet, benè factum à vobis, dum viuetis, non abscedet: sed si quæ per voluntatem nequiter, voluptas citò abibit, nequiter factum illud apud vos residebit. Non etiam parùm valet, reputare secum, quàm sit breuis & incerta hæc vita; posséque fieri, vt vel in ipso scelere obeundo ac perpetrando, vel certè ante reconciliatum nobis Deum morte fungamur, quæ ante fores astare semper videtur. Æquo certè pede pauperum tabernas, Regúmque turres pulsat. Quæ tum nostra est futura conditio? ô nos tum miseria sempiterna miseros. Ignes, & tormenta inexplicabilia in mercedis loco tribuen-

buentur nobis. M. Sed si quis in hac pugna victus, & ad terram afflictus fuerit, quid ei faciendum? I. Cauendum, ne abiecto clypeo sese in potestatem hosti tradat: sed vt miles magnanimus resurgat, prælium redintegret, & ad delendam ignominiæ huius maculam fortius pugnet. Sanctorum exempla sibi ante oculos ponat, qui, quamquã aliquando scelera sceleribus cumulantes, Deum in perniciem suam vehementissimè irritassent, non tamen salutem desperarunt: sed collectis viribus hostem obtriuerunt, atque ad officium, & in viam redierunt. S. Factum est à nobis operæ pretium, cùm te audiuimus hodie. M. Magnam tibi pro institutione tua habemus gratiam: & cùm humanitatem tuam diligimus, tum rerum istarum scientiam in te admiramur. Disseruisti enim ea, quæ sole hoc ipso illustriora, & clariora sunt, quæq; omnes numeros virtutis continent. P. Num quippiam aliud me vultis? S. Vt benè sit tibi.

ANNOTATIONES.

AMICVM EST PVERIS) *Placet pueris, delectat pueros. Horat. Ode 17. lib. 2.*

Ne dijs amicum est, nec mihi, te prius
Obire, Mecænas, mearum
Grande decus columenq; rerum.

Sumptum à Græcis: illi enim ὡς θεοῖς φίλον. OCCVPET EXTREMVM SCABIES) *Horat. ad Pisones.*

Nunc

Nunc satis est dixisse: ego mira poëmata pango,
Occupet extremum scabies, mihi turpe relinqui est.

Lusus fuit puerorum, in quo currentes, scabiem ei precabantur, qui vltimus ad calcem perueniret. Sic Germani pueri cursu certantes, der legt beym Haar. TVNICAS ADAMANTINAS) *Nihil adamante solidius, vnde nomen quoque; quod scilicet domari frangiq; non posset. Horatius Ode 6. lib. primo. Quis Martem, tunica tectum adamantina Dignè scripserit? Homericum* χαλκοχίτων *expreßit.* GALLVM CANENTEM PAVITANTES) *Quæ res terreant leonem, indicat Plinius libro octauo, capite decimo sexto. Atq; hoc tale, tam sæuum animal, rotarum orbes circumacti, currúsq; inanes & gallinaceorum crista, cantúsq; etiam magis terrent, sed maximè ignes. Lucretius idem asserit, lib. 4. & rationem quoq; affert huius rei.*

Quin etiam gallum, noctem explaudentibus alis
Auroram clara consuetum voce vocare,
Nenuqueunt rapidi contra contra constare leones
Inq; tueri: ita continuò meminere fugai, &c.

Lege lepidißimum Æsopi apologum de gallo & asino, simul iter facientibus, & leoni occurrentibus: quo admonentur, qui sibi adscribunt, quod aliorum est: quæ superbia interdum peßimum sortiatur euentum, vt ibidem miser asellus malè multatus à leone interijt. OTIA SI TOLLAS) *Diogenes amorem otiosorum negotium dicebat. Theophrastus quoq; interrogatus quid esset amor, respondit:* πάθος ψυχῆς σχολαζούσης, *animi vacantis, seu otiosi morbus.* SI QVID VOS PER LABOREM) *Sententia est Musonij philosophi, quam ab eo mutuatus est in oratione, quam dixit Numantiæ Cato. Auctor Gellius lib. 16. cap. 1.*

PROGYMNASMA QVADRAGESIMVM SEPTIMVM.

Solitudo.

EREMIVS, MONASTES.

EREMIVS. Salueto mi patruelis. M. Et tu salue multum. E. Quid agis? M. Solus sum, nec tamen solus. E. Atqui ego neminem apud te conspicio, præter istum catulum Melitæum, & circumuolitantes muscas aliquot, quas tu, Imperatorem Domitianum, Vespasiani filium æmulatus, in dies certis horis, quas ille sibi idcirco sumens in abditum conclaue seccedebat, acuto stylo deberes configere. Tum verè solus esses, si tecum ne vna musca quidem. M. Plurima rerum scriptores de illis Imperatoribus, vecordiæ, stoliditatis, & amentiæ plenissima. Honestum sanè orbis terrarum domino, sempiternæque memoriæ commendandum facinus. Nesciebat infælix monstrum vti otio & solitudine, quæ osoribus literarum, inertibus ac stultis, somni, cogitationúmque & inutilium & improbarum est occasio: doctis autem, industriis atque prudentibus ad præclaras, & salutares cogitationes, ad liberales occupationes incitamentum & adiumentum validissimum.

mum. Auocat enim sese tum à sensibus animus facillimè, atque intra semetipsum totus, sibique præsens, quam in rem vult, potest expeditè, sine vlla remora se intendere. Itaque soleo sæpe tacitus mecum volutare, quod in epistola quadam positum est à Plinio. E. Præcipio locum. Et est sanè laudandus ob eam rem Plinius. M. *Postquam,* inquit, *in Laurentino meo aut lego aliquid, aut scribo, nihil audio, quod audisse, nihil dico, quod dixisse pœniteat: nemo apud me quenquam sinistris sermonibus carpit, neminem ipse reprehendo, nisi tantum me, cùm parùm commodè scribo. Nulla spe, nullo timore sollicitor, nullis rumoribus inquietor: mecum tantùm & cum libellis loquor. O egregiam & sinceram vitam, ô dulce honestúmque otium, ac penè omni negotio pulchrius. O mare, ô littus, ô verum secretúmque μουσεῖον. Quàm multa inuenitis? quàm multa dictatis?* E. Mihi alterius loci in mentem venit, qui est apud eundem epist. 36. libri noni, & solitudini commendandæ satis conuenit: *Mirè enim,* inquit, *silentio & tenebris mens alitur. Ab ijs, quæ auocant, abductus & liber, & mihi relictus, non oculos animo, sed animum oculis sequor, qui eadem, quæ mens, vident, quoties non vident alia.* Aptissimus vtique secessus, aptissima ad contemplationem virtutis & sapientiæ solitudo, in qua vt doctrina auctiores, sic vita meliores euadere quimus. Proinde hanc adamasse tantoperè audimus, qui apud priscos mortales celebrem eruditionis, & apud Christianos eximiam sanctitatis famam ad posteros transmiserunt. Nota est ἀναχώρησις An-

tonij, Arsenij, aliorúmq; prætereà centum millium. Sensit optimè optimus Seneca, quantum virtuti obstarent congressus & consuetudines. Illius enim sunt hæc, epist. 7. Quid tibi vitandum præcipuè existimem quæris? turbam. Nunquam mores, quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod composui turbatum, aliquid ex his, quæ fugaui, redit. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut nescientibus allinit. M. Si essemus omnes sapientes ac probi, nihil, credo, vel literis nostris, vel moribus officeret, versari sæpe cum aliis. Quod contra est: in vtroque multa multis, aliquid deest vniuersis. Nonnullos solitudo etiam ad fœdissimas, & cum flagitio implicatas actiones hortatur & inuitat. Nos non modò non audeamus agere occultè, ac sine teste quod palàm non auderemus, verùm ne cogitare quidem quidquam mali. Est enim Deus, qui quæcunque vbicumque nos agimus & cogitamus auditque & videt; nihil hunc testem fallit, nihil latet; is cuiq; merita præmia, cùm dies omni æternitate præstitutus aduenerit, est persoluturus. Circumferimus prætereà vltorem ac testem animum nostrum, qui conscius se remordet, vt inquit Lucretius, quem nunquam effugiemus. Is semper nos vellicabit, & flagellabit, peccatorúmque admonebit. Illæ sunt, quas poëtæ finxerunt, Eumenides. Addam M. Tullij diuinam sententiam, qua nihil quidquam religiosius, ac sanctius dictum legi. *Nobis persuasum esse debet, si*

 omnes

omnes deos hominésq; celare poßimus, nihil tamen auarè, nihil iniustè, nihil libidinosè, nihil incontinenter esse faciendum. E. Hic veluti torulus est aureus in corona florea. Hoc profectò est virtutis amore, non pœnarum formidine à factis improbis semetipsum coercere, sibique fræna iniicere.

ANNOTATIONES.

SOLVS SVM, NEC TAMEN SOLVS) *P. Scipionis Africani est, quod recitat, & commendat eximiè principio 3. Off. M. Tullius.* PLVRIMA RERVM SCRIPTORES) *Exempli, & breuitatis caussa, duo tantùm memorabimus, Caligula, quo sol stolidiorum pecudem non vidit, aliquando de nocte principes senatus accersiri jußit, tanquam de rebus necessariis consilium ab ijs capturus. vbi conuenerunt, repentè magno tibiarum, & scabellorum crepitu, cum palla tunicáq; talari prosiluit, ac desaltato cantico abijt. Incitato equo, cuius caussa pridie Circenses, ne inquietaretur, viciniæ silentium per milites indicere solebat, præter equile marmoreum, & pæsepe eburneum, prætereà purpurea tegumenta, ac monile è gemmis, domum etiam, & familiam, & supellectilem dedit, quò lautius nomine eius inuitati acciperentur. Consulatum quoq; traditur ei destinasse. Hæc Suetonius de illa impurißima bellua, cap. 54. & 55. Cætera ille idem pluribus locis, & alij, qui Cæsarum vitas literis mandauerunt.* VECORDIÆ) *Vecordia apud Terent. And. est animus prauus, malignus, & inhumanus quod vitium Græci ἀγνωμοσύνην vocant, cui humanitas, vt contraria virtus, opponitur. Item stultitiam, socordiam, & amentiam*

sonat quod norũt omnes. CIRCVMFERIMVS PRÆTEREA) *Gestamus in pectore testem nostrum, vt ait Iuuenalis. Quis ita alium alius atq; se quisq; commonefacere queat? Nõ potest non audire se necessariò, quæ intus est ratiocinandi vis. Istam Deus esse voluit, quæ nostri curam gereret. Istam ducem atq; magistram. Cum enim in memoria, tanquam in tabella, quæ fecit, descripta legit; tum legem in exemplari intuens, seipsum vel honore, vel infamia dignam pronunciat.* QVAS POETÆ FINXERVNT EVMENIDES) *Quod poëtæ finxerunt sceleratos vexari, & puniri à furijs, id de tormentis & cruciatibus conscientiæ, M. Tullius explicat in Rosciana, his verbis. Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis sæpe numerò videtis, eos, qui aliquid impiè, sceleratéq; commiserint, agitari & perterreri furiarum tædis ardentibus. Sua quemq; fraus & suus terror maximè vexat, suum quemq; scelus agitat, amentiaq; afficit: suæ malæ cogitationes, conscientiaq; animi terrent. Similia sunt in Pisoniana.* SI OMNES DEOS HOMINESQVE) *Virum sapientem non peccaturum dicebat Peregrinus Philosophus, etiamsi peccasse eum dij atq; homines ignoraturi forent. Non enim pœnæ, aut infamiæ metu non esse peccandum censebat: sed iusti honestiq; studio & officio. Si qui tamen non essent tales vel ingenio vel disciplina præditi, vt se vi sua ac sponte facilè à peccando tenerêt, eos omnes tunc peccare procliuius existimabat, cùm latere posse id peccatum putarent, impunitatemq; ex ea latebra sperarent, &c. Gellius l.12. c.11.* TOROLVS EST AVREVS) *Torus, cum carnem pulposam, musculosamq; significet, vnde torosus, etiam in arboribus & plantis locum habet: est enim materies quædam intorta, & veluti callum in sese conuoluta. Et in coronis. Sic enim in illis vocan-*

tur

tur partes, seu nodi quidam eminentiores, tortiles. Cic. Orat. perf. Aut addit aliquos, sicut in corona toros. Plautus Amphit. torolum aureum dixit pro funiculo aliquo retorto, aut paruo nodo, quo Pseudoamphitruo à vero Amphitruone discerneretur. Ein guldins Hutschnürel / oder guldine Spangen: *quod genus pileis assuitur.*

> *Tum meo patri autem torulus inerit aureus*
> *Sub petaso: id signum Amphithruoni non erit.*

PROGYMNASMA QVADRAGESIMVM OCTAVVM.

Cultus, & amor Dei.

PHILOTHEVS, THEOPHILVS.

PHILOTHEVS. Quodnam, Theophile, præcipuum ac summum oportet esse hominis Christiani studium? T. Venerari, & amare præpotentem illum, huius immensi operis conditorem, gubernatorem atque dominum. P. Quibus de caussis? T. Sexcentis. P. Ede aliquot. T. Cùm res omnes, nosque ipsi ab eo simus fabricati, non relinquitur vlla dubitatio, quin cùm nos ipsos, tum nostra vniuersa eidem debeamus. Nihil autem tam gratum acceptúmq; fieri æternæ illi maiestati potest, quàm si nos beneficiorum memores ostendamus. Quod quidem præstamus, cùm eam castè sanctéque, more maiorum, colimus. Deinde,

quoniam prior nos dilexit: nec poſſumus quidquam vel iuſtius, vel fructuoſius diligere. Deum etenim amando, nos ipſos amamus: ille enim diligentes ſe diligit, eoſq; talibus bonis remunerabitur; qualia neq; aſpectu oculorum comprehendi, neq; auribus percipi, neq; vlla cogitatione adumbrari queant. Hoc deniq; maximum & primum illius mandatum eſt: toto corde, tota mente, & ex omnibus viribus Deum diligere. P. Enumera aliquas rationes, in quibus cultus, & amor erga ipſum elucet. T. Seruare mandata eius, per filium nobis expoſita. Nam nec hominem dicitur quis amore proſequi, ſi eius voluntatem aſpernatur, & imperia negligit. Nihil de eo abſurdè ſentire, vt ſolent, qui Catholicæ veritati nefarium, atq; impium bellum indixerunt. Hinc Cicero. Nulla eſt erga deos pietas, niſi honeſta de numine deorum, ac mente opinio. In omni re eius auxilium implorare. Eidem gratias agere in proſperis ſucceſſibus: nec tantum pro externis, ſed etiam pro animi bonis, vt virtute, ingenio, & doctrina. Nihil inſuper loqui, quod eius honorem maieſtatémq; imminuere videatur. Atq; in his exempla Sanctorum hominum, præſertim Martyrum nos adiuuabunt, qui Dei cauſſa quæcunq; cruciamenta, ipſamq; mortem, cuius imaginem oculis fugimus, mentionem auribus reſpuimus; quam animis auerſamur, & ſola recordatione perhorreſcimus, conſtantiſſimè oppetiuerunt.

ANNO.

ANNOTATIONES.

DEVS, *vt sapientes tradiderunt, rerum omnium principium ac finis est. Quocircà illi potiùs, quàm nobis, nati sumus. Atque illi homines demum viuere, & animati videntur, qui de Deo, diuinisq; rebus piè loquuntur, scribunt, sentiunt, actionésq; & studia sua ad eundem referunt. Hic cultus longè optimus est. Cultus autem dei virtutum nostrarum virtus, sine quo belluis nos deteriores esse necesse omninò est. Triplici porrò ratione ad Deum colendum excitamur. Lege Rhodigin. lib. 9. cap. 19. & 20.* SERVARE MANDATA) *Hoc signum amoris nostri erga se Christus futurum dixit: Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Iam illi, qui neq; seruant, neq; seruari posse docent (ὦ τῆς βλασφημίας) diaboli oratores Theodoreto, qui deliramentis suis oblatrant atque obstrepunt veritati, num diligunt? Verbo quidem, non re. Alioqui mentiri D. Ioannem oportet, cuius illa vox est notißima. Qui dicit se diligere Deum, & mandata eius non custodit, mendax est.* EXEMPLA SANCTORVM) *Qui sanctorum virorum sacros ac pios libros lectitare consueuerunt, satis superque norunt, quàm flagrans eorum fuerit erga Deum charitas, quam non dictis modò, sed factis etiam testati sunt. Qui non legunt, ijs vereor vt vna aut altera sententia in medium adducta possim, quod volo, satis declarare, & ante oculos ponere. Veruntamen pro mille Augustini sententijs, quin vnicam recitem, tenere me nequeo. Da mihi te Deus meus, redde mihi te. En amo, & si parum est, amem validius. Non possum metiri, vt sciam, quantum desit mihi amoris ad id, quod satis est, vt currat vita mea in amplexus tuos, nec auertatur, donec abscondas eam in abscondito vultus tui. Hoc tantùm scio, quia male mihi est*

est gestare colubrum in sinu, ac non morderi: incedere per ignes suppositos cineri doloso, & minimè vstionem sentire. Nec tam facilè est, huiusmodi visco & laqueis implicitum sese explicare. Audite Lucretium.

Nam vitare plagas in amoris ne jaciamur
Non ita difficile est, quàm captum retibus ipsis
Exire, & validos Veneris perrumpere nodos.

Habendi sunt denique in honore ex præscripto Apostoli, senes vt patres; juuenes vt fratres; anus vt matres; juuenculæ vt sorores; in omni castitate: nec contemnendæ viduæ, quę veræ sunt viduæ.

ANNOTATIONES.

QVARVM DE PVDICIT.) *Mulieres prostratæ pudicitiæ, & vulgares vocat Sueton. Quæ pudicitiam in propatulo habent. Quæ parũ honestè pudicitiam habent. Salust. Quæ meretricium faciunt, Sueton. Multarũ nuptiarũ, Cic. Et de matre Aeschinis* μισθήμεραινούς γάμους *Demost. Victor. lib. 21. c. 13.* PELLICIBVS LVPIS) *Pellicis nomen putant quidam à Græco* παλλακή *profluxisse, vnde & germanicum*, ein Balg. *Eam autem antiqui pellicem nominabant, auctore Festo, quæ vxorem habenti nuberet. Cui generi mulierum etiam pœna constituta erat à Numa Pompilio. Sunt, qui velint latinam esse vocem, à pelliciendo: quod huiusmodi fœminæ virum à legitima coniuge blandiendo, ac decipiendo auocent; atque ad se traducant. Semper verò ad vxorem, nunquam ad virum refertur. Non enim dicitur Crispus, aut Caius, sed Cornelia, aut Melissa habere pellicem. Factum est tamen scortis omnibus commune. Lupa,*

inquit

inquit Isidorus, à rapacitate vocata quod ad se rapiat miseros & apprehendat. Ego existimârim ab auaritia, & bonis amatorum rapiendis; de quo toties Plautus conqueritur, seu à rapacitate sic dici meretrices. Quod insinuat idem Plautus argumento Truculenti.

Vt magna ferum est ac trucibus moribus,
Lupa ne rapiant domini parsimoniam.

VISERE NOLEBAT) *Temperare ab aspectu parum necessario fœminarum, præsertim quæ sunt concinna, ac serena facie, docuerunt nos etiam duo potentissimi Reges. Quorum tamen in hoc illecebrarum genere, vt sciunt omnes, solutiores consueuerunt esse voluntates. Cùm apud Cyrum maiorem Pantheam captiuam, vt eximia forma præditam, & vnam omnium totius Asiæ mulierum pulcherrimam laudaret Araspus, regisq; oculis dignam affirmaret: Ob hoc ipsum, respondit Cyrus, mihi ab ea videnda abstinendũ est. Si enim nunc ad eam adiero; cùm vaco, fortassis deinde ad eandem ventitabo, etiam cùm non vacabo. Xenophon lib. 5. de vita Cyri. Alexander autẽ vxorem Darij Regis à se captã, & filias eiusdem, oculis contingere noluit, vt ait Gellius: qui hoc factum illius cum facto Scipionis in eodem genere, continentiæ videlicet, comparat lib. 6. cap. 8. Iustinus tamen lib. 11. scribit, semel tantùm Alexandro visam, cùm matrem, filiásq; eius paruulas frequenter consolaretur.*

PROGYMNASMA
QVINQVAGESIMVM.
Malorum societas.

X MA-

est gestare colubrum in sinu, ac non morderi: incedere per ignes suppositos cineri doloso, & minimè vstionem sentire. Nec tam facilè est, huiusmodi visco & laqueis implicitum sese explicare. Audite Lucretium.

Nam vitare plagas in amoris ne jaciamur
Non ita difficile est, quàm captum retibus ipsis
Exire, & validos Veneris perrumpere nodos.

Habendi sunt denique in honore ex præscripto Apostoli, senes vt patres; juuenes vt fratres; anus vt matres; juuenculæ vt sorores; in omni castitate: nec contemnendæ viduæ, quę veræ sunt viduæ.

ANNOTATIONES.

QVARVM DE PVDICIT.) *Mulieres prostratæ pudicitiæ, & vulgares vocat Sueton. Quæ pudicitiam in propatulo habent. Quæ parũ honestè pudicitiam habent. Salust. Quæ meretricium faciunt, Sueton. Multarũ nuptiarũ, Cic. Et de matre Aeschinis μεθημερινοὺς γάμους Demost. Victor. lib. 21. c. 13.* PELLICIBVS LVPIS) *Pellicis nomen putant quidam à Græco παλλακὴ profluxisse, unde & germanicum,* ein Balg. *Eam autem antiqui pellicem nominabant, auctore Festo, quæ vxorem habenti nuberet. Cui generi mulierum etiam pœna constituta erat à Numa Pompilio. Sunt, qui velint latinam esse vocem, à pelliciendo: quod huiusmodi fœminæ virum à legitima coniuge blandiendo, ac decipiendo auocent; atque ad se traducant. Semper verò ad vxorem, nunquam ad virum refertur. Non enim dicitur Crispus, aut Caius, sed Cornelia, aut Melissa habere pellicem. Factum est tamen scortis omnibus commune. Lupa,*

inquit

inquit Isidorus, à rapacitate vocata quod ad se rapiat miseros & apprehendat. Ego existimârim ab auaritia, & bonis amatorum rapiendis; de quo toties Plautus conqueritur, seu à rapacitate sic dici meretrices. Quod insinuat idem Plautus argumento Truculenti.

Vi magna seruus est ac trucibus moribus,
Lupa ne rapiant domini parsimoniam.

VISERE NOLEBAT) *Temperare ab aspectu parum necessario fœminarum, præsertim quæ sunt concinna, ac serena facie, docuerunt nos etiam duo potentissimi Reges. Quorum tamen in hoc illecebrarum genere, vt sciunt omnes, solutiores consueuerunt esse voluntates. Cùm apud Cyrum maiorem Pantheam captiuam, vt eximia forma præditam, & vnam omnium totius Asiæ mulierum pulcherrimam laudaret Araspus, regisq; oculis dignam affirmaret: Ob hoc ipsum, respondit Cyrus, mihi ab ea videnda abstinendũ est. Si enim nunc ad eam adiero; cùm vaco, fortassis deinde ad eandem ventitabo, etiam cùm non vocabo. Xenophon lib. 5. de vita Cyri. Alexander autẽ vxorem Darij Regis à se captã, & filias eiusdem, oculis contingere noluit, vt ait Gellius: qui hoc factum illius cum facto Scipionis in eodem genere, continentiæ videlicet, comparat lib. 6. cap. 8. Iustinus tamen lib. 11. scribit, semel tantùm Alexandro visam, cùm matrem, filiásq; eius paruulas frequenter consolaretur.*

PROGYMNASMA
QVINQVAGESIMVM.
Malorum societas.

MATER, FILII.

MATER. Hûc adeste filij, matríque vestræ vacuas aures adhibete. F. Præstò sumus; loquere quæ vis. M. Animaduerti ego vos cum pueris œnopolæ, qui ab hinc biennium commigrauit huic viciniæ, versari crebrius, eorùmq; familiaritate, & colloquiis impendiò delectari. Sic habetote, neutiquam placere mihi, vos conflictari cum illis ingeniis. F. Neutiquam? quid ita verò, ô mater? M. Quia liberos meos juxta claudos habitare non fero, ne ipsi quoq; claudicare discant. Nolo inquam, vos prauorum, maléque educatorum puerorum moribus inficere animos: quia salus vestra mihi, pro eo ac debet, est charissima. F. Quantum nos scimus, sunt non mali. M. Sed quantum ego scio, sunt non boni. Velletísne assidui esse cum lippis? F. Non. M. Cum balbutientibus? F. Non. M. Cum scabiosis? F. Non. M. Cū pestilentia laborantibus? F. O Christe, ne tantum malum. M. Quare nolitis? F. Eadem ad nos corporum vitia, eadem lues, iidē morbi transfunderentur: sunt enim contagiones istæ, quæ manare solent latius. M. Sic prorsus animi labes, morbi, atq; pestes multò etiam facilius ab improbis hominibus in vos deriuabuntur. Si consuetudinem junxeritis cum auaris, euadetis tenaces ac sordidi: si cum iracundis iracundi: si cum impudicis libidinosi: si cum temulentis ebriosi; si cum audacibus proterui: si cum loquacibus garruli. Eodem modo, ne longum faciam, in aliis peruersitatibus. F. Qualesnam ais esse pueros quorum

no-

nobis est auersanda coniunctio? M. Parentibus parum promptè dicto obedientes sunt. Iurare assueuerunt. Ad spectacula lentissima velocius, quàm ad templum currunt. Mendaciloqui sunt. Obscœnis fabellis cupidius aures dant. Hisce artibus ne colite, néue imbuite ingenium. Propter sodales nequam grauiter multi & magni magno casu cecidere. Nec vobis illud in hoc fraudem det, quod pueri sunt. Quam plurimos ego pueros apud orci æterna expẽdere supplicia crediderim. Patris, maiorúmq; vestrorum moribus, quos vobis identidem canto, viuite. Si hæc mea capesseris imperia, multa ad vos confluent bona; & Deus benè amabit, ac tuebitur vos, charissimi filii. M. Monita tua, mater, sequemur, donec animam extremam traxerimus. Nec committemus, vt ob errata nostra tibi aliquando à nobis ægritudo oriatur. M. Quantum me diligitis, immò quantum Deum amatis, tantum istuc curatote.

ANNOTATIONES.

MALORVM SOCIETAS) *Si consuetudo & assiduitas cum morbidis corpori bene affecto non est salutaris, quoniam communicantur morbi quidam, & ad aliena corpora transfunduntur, longè profectò minus erit salutaris, immò multò amplius erit perniciosus ac pestifer vsus cũ hominibus mente corruptis ac vitiosis: quando & citius attrahuntur morbi animorum, & grauiores sanatũq; difficiliores sunt, quam corporum. Quid enim, si quis per scabiosum scabiosus, per lippum lippus, per tabidum tabidus fiat? quid si ab*

eo, qui pestilentia conflictatur, ipse eandem luem nactus sit? quid hac mala ad illa animorum? Ad quæ? Ad ebrietatem, impudicitiam, iurandi execrandique morem, ad dolos malos, furta, auaritiam, superbiam. Etiam imprudentes, propter assiduam consuetudinem, nonnulla vitia didicerunt quidam, tanta est eius vis. Vt Platonis familiares ipsius gibbum, Aristotelis amici eiusdem linguæ hæsitantiam imitabantur. Alexandri conuictores flexam ceruicem, & asperitatem vocis. Idem euenire in animo statuendum est. Quid inter morbos animi, & affectus intersit, docet Seneca, epist. 65. CONFLICTARI CVM ILLIS INGENIIS) Terent. And. Nam qui cũ ingenijs conflictatur eiusmodi, neq; cõmouetur animus in ea re tamen. Donatus exponit, atteritur, illud addens: conflictatio, est tactus corporũ inuicẽ, & collisio. Magis verbi huius vim aperient illa Cic. conflictari molestijs. & quod ait lib. de Leg. Nam eadem superstitione, qua cæteræ gentes, conflictatur. Et Cornif. lib. 4. Homines multis & magnis incommodis conflictantur propter immensam pecuniæ cupiditatem. His alijsq; locis, à me prætermissis, conflictari valet agitari, vexari, iactari, affligi, concuti, perturbari. Ingenium autem, est cùm pro natura habitu quodammodò, & pro homine toto ponitur, vt & hic locus Terentij probat, & ille Adelph. Dum id rescitum iri credit, tantisper cauet: si sperat fore clam, rursum ad ingenium redit. In partẽ meliorem, vt cùm dixit Plinius in epist. Scio quem animũ, quod horter ingenium. Et cùm dicimus, in Italia esse elegantissima ingenia. Notandum illud Cornif. lib. 2. sin inuerecundum animi ingenium possidet. Sic Cic. Catull. Plaut. Lucret. dixerũt, mens animi. IVXTA CLAVDOS HABITARE) Si iuxta claudum habitaris, subclaudicare disces. Prouerbium

bium est, quo à congressibus, conuictuq; malorũ deterremur. Hoc pueris præcipit diligenter Plutarchus, lib. de ed. lib in quo Pythagoreum symbolum: Ne gusta, quibus nigra est cauda, sic explanat: significat, non consuescendum cum hominibus, ob malitiam nigris. QVAMPLVRIMOS EGO PVEROS) Quoniam venæ peioris omne nefas in hoc æuum nostrum irrupit, vt 1. Metamorph. canit Ouid. vereq; dici de sæculo nostro potest: Terra malos homines nunc educat atque pusillos, credibile est, pueros frequẽtes deuolui ad inferos. Habet hodie locum querela Fabij. Vtinam (inquit cap. 2. lib. 1.) liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus. Infantiam statim delicijs soluimus. Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, neruos omnes & mentis, & corporis frangit, &c. Mirum porrò in iureiurando, blasphemijs, & diris jaculandis eos, quantumuis paruos, & penè adhuc maternis vberibus inhiantes, tam exercitatos esse. Rem horrificam recenset in dialogis de quodam huiuscemodi puero D. Gregorius, cui diabolus execrationes funditanti animam extorsit, sedenti in paterno gremio. ME DILIGITIS, DEVM AMATIS) Vis maior inest in verbo amare, quàm diligere, quod leuius est. Hoc ex adscriptis è Cicerone locis perspicuum faciemus. Epist. 14. l. 9. Quis erat, qui putaret id amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? Tantum accessit, vt mihi nunc demum amare videar, antea dilexisse. Epist. 47. l. 13. Vt scires, eũ non à me diligi solum, verùm etiam amari. Epist. 1. ad Brutum. Clodius Trib. pleb. des. valde me diligit: vel, vt ἐμφατικώτερον dicam, valde me amat. Vide insuper ad Att. epist. 19. lib. 14. Terent. item tãquã diuersa posuit Eunucho. Non pol. quo quemq; [illegible] plus amem, aut plus diligam, eò feci.

PROGYMNASMA QVINQVAGESIMVM PRIMVM.

Minutiora peccata.

NVTRICVLA, ALVMNVS.

NVTRICVLA. Dies Veneris est. Num tu, Basiliole, institutionibus Christianæ fidei dedisti operam in gymnasio? A. Quorsum hoc, mea nutrix, quorsum? N. Velim non ignorare, qua in parte illius libelli discenda occupère. A. In capite versor, quod de peccatis inscribitur: illud explicari cœptum est à didascalo. N. Odistine peccata? A. Et quidē supra modum. N. O egregiam, & præclarā virtutis indolem: gaudeo immortaliter. Quasi à facie colubri fuge peccatum. Dentes leonis dentes eius, interficientes animas hominum. Sed quæ peccata sic detestaris? A. superbiam, auaritiam, luxuriam, iram, gulam, inuidiam, acediam, quæ capitalia, mortifera, seu lethalia dici mos obtinuit. N. Non alia insuper? A. Etiam, homicidium, sacrilegium, idololatriam, hæresin, vsuram, periurium, proditionem, & istis magnitudine æqualia, quæ in præsentia non occurrunt. N. Hæc, & infinita, quæ reliquisti, grauissima, sempiternisq; sæculorum ætatibus apud inferos luenda sunt. At tu, fili, leuiora ista fortasse contemnis, nec odisti. A. Quæ? N. Citra

Citra sitim bibere, delicatioribus epulis ventriculum distendere, parentibus nummulos, sodalibus globulos, aut ligulas furari, cõparare se, & præferre ingenio condiscipulis, loqui quantum, & quando libet, affirmare falsa, inficiari vera, libenter agere cum mulieribus non cognatis, lædentem vicissim lædere, inuitum sæpius per annum, & oscitantem de noxis confiteri, tempus otio conterere, & id genus alia. A. Non amo ne ista quidem: & magister seriò nos hortatus est, vt vitaremus parua, si vellemus maiora effugere: nã ex illis ista generari. Scintilla, inquit, quantilla res est? & tamen neglecta fit ignis, qui domos, syluas, ciuitates depascitur. Qui modica spernit, paulatim decidet. E[illegible]sum Ouidius.

Principijs obsta, serò medicina paratur,
Cum mala per longas inualuere moras.

N. Obtempera igitur cohortationibus istis, nec modò in iis, quę aduersus Deum, verùm etiam quę contra homines, cõtráq; morum commoditatem committuntur caue pusilla, ne grandiora & robustiora fiant, quæ aliquando, etiamsi maximè contendas, propter inueteratam consuetudinem deserere non queas: vt manè faciem, & manus non abluere: vestimenta non purgare à pulueribus: non salutare obuias: cachinnum tollere: respondere impatientius: ingredi aut nimium tardè, aut nimium festinè: non gratificari cuiquam in rebus facilibus: & huiusmodi plura, quæ te nõ fugiunt summa spe animi, & ingenii præditum adolescentulũ.

quæ mammam dant: & illas alias, matres quæ pepererunt. Versus subyciam ex Menæch.

Ei sunt nati filij duo gemini,
Ita forma simili pueri, vti mater sua
Non internosse posset, quæ mammam dabat,
Neq; adeò mater ipsa, quæ illos pepererat.

PROGYMNASMA QVINQVAGESIMVM SECVNDVM.

Libelli scurriles.

SEMNOPHILVS, PHILOLESCHVS pueri, MAGISTER.

SEMNOPHILVS. O facinus animaduertendum. P. Ah, sile. S. Non sileo. P. Per tuam te misericordiam oro, ne indica. S. Surdus sum. Præceptor, iste apud se habet Marcolfum. M. Hem, Marcolfum? Illúmne jocularem libellum? S. Reuera illum ipsum. M. O te leuissimum, & plenum ineptæ curiositatis puerum. Non solùm hoc nugarum domi tuæ legis: se etiam in gymnasium tecum portare, & in hac virtutis ac sapientiæ, non leuitatis & inanitatis officina legere audes? P. Nihil continet mali. M. Parum hoc tibi patrocinatur: nihil continet mali, si nihil continet boni.

Porrige protinus. P. En. M. Aspicite hunc; pro Rudimentis, pro Catechismo suo voluit Marcolfum. P. Animi gratia tantùm lego. A. Audio. Tu in schola legis quædam animi gratia? an huc ventitamus, tanquam ad visendos saltatorum choros, aut equestres ludos, aut congressus athleticos animi gratia? Habes de hac turba alios? P. Non habeo. M. Attamen nosti præterea quosdam. P. Noui. M. Scilicet. P. Eulenspiegel/ Schimpff vnd Ernst/ Fortunati, Wünschhütlein/ Rollwagen/ etc. M. Euoluisti tu hæc figmenta? P. Bonam partem singulorum. M. Cum fructu profectò tempus collocasti, Quod potissimùm inde emolumentum excepisti? P. Nescio. M. Si tu nescis juxta tecum nescio. P. Nisi tamen sæpissimè risi, & quidem effusè. M. O libros non libros, quorum vnica laus, excitare solutissimos risus. Vellem tamen hos solùm excitarent, non etiam ad alia incitarent. Accipite animis, quæ dicam. Cuicunq; vestrûm similes libelli sunt, si alieni, restituat quàm primum: si proprii, ad me afferat, aut in ignem infœlicibus vstulandos lignis coniiciat. Nam si quem eos lectitare cognouero, is vapulabit liberaliter. Multa in iis joca, sæpe frigida, agrestia, insulsa, turpia. Amatoriis narrationibus redundant: Ecclesiæ cæremonias, sacerdotes, monachos, Deo dicatas virgines, sacramenta, fidem denique Catholicam petulantissimè irrident: animi partes maiores à virtute detorquent: & ad omnem leuitatem, impudentiamq; duces sunt. Scio extare in

Germa-

Germania nostra alios libellos, quorum ficta sunt argumenta, quorum scopus ac finis vtilis, & honestus est, in quibus nihil ineptum, friuolum, maledicum ac sordidum, eos legere non veto. Tamē vti bellaria eduntur in conuiuiis: nec id in hac ætate, in qua vos estis, verùm in maturiore, quæ consilia scriptorum videre, vnamquamque rem suis ponderibus examinare, ficta à veris, honesta à turpib⁹, grauia à scurrilib⁹, vtilia à damnosis secernere potest. Tales sunt fabulæ poëtarum plurimæ. Tales ipsimet Poëtæ, vt Homerus, & Virgilius, in quorum poëmatis plura excogitata, quàm vera, & tamen grauitatis ac sapientiæ refertissima. Tales denique aliquot apud Latinos, & Græcos prudenter & ingeniosè excogitatæ historiæ. Libros ab hoc Marcolfi discipulo nominatos, eorumque affines puto à viris grauibus, & honestatis amantibus legi non solere. Quantò minus legendi sunt pueris, nisi in perniciem suam faciles esse velint? Nam eorum ingenia cerea ac tenera cùm sint, paullo momento vt in bonum, sic in vitiosum habitum formari consueuerunt.

ANNOTATIONES.

QVID tandem caussa est, cur, cùm aliquid honestè, grauiter, eruditè aut scriptum legimus, aut verò dictum audimus, nō ita firmiter animis retineamus, vt ineptissimas fabulas, narrationes ridiculas, parū pudica, sermones deniq; nullius frugis? Horum obliuisci non possumus: post annum vicesimū & tricesimū, per omnem vitam recordamur. Et, si quando

quando est opportunitas, non est finis commemorandi: tanta suppetit benignitas. Quin etiam ad illa præclara, & bona legenda otium pænè nullum inuenire possumus, ad ista verò semper aliquid datur subsecivi temporis. Quæ, inquam, huius rei caussa est? quæ? corrupta & peruersa natura nostra, & sensus hominis ad deteriora, quàm ad meliora proniores ab adolescentia sua. Lysimachus, dux inter Getas, siti cruciatus, cum exercitu sese hostibus dedidit ob haustum frigidæ. Cùm bibisset. Dij boni, inquit, quàm breuis voluptatis gratia quantam fœlicitatem amisi? Sic nos propter modicam, & impuram, aut certè puerilem, & inanem prorsus voluptatem, quam in scurrilibus libellis quæritamus, thesaurum ingentem, immò thesauros, tempus videlicet, & mentis integritatem, atq; innocentiam amittere non dubitamus. NISI TAMEN SÆPISSIME RISI) *Nisi, valere sed innumeris pænè locis è Cicerone, Terentio, Plauto, Gellio, Plinio productis ostendit Aldus Manut. Pauli F. scholijs in Iugurtham Sallustij.* INFOELICIBVS VSTVLANDA LIGNIS) *Catull. epigram. 34. infœlicia ligna vocat, quæ essent vstura annales Volusij, quos eodem carmine mirabiliter contemnit: vstura, inquam, adeò ineptum & malum librum pessimi poëtæ. Cic. item pro Milone eadem appellatione vsus est, ob ministerium longè vilissimum, quod subire debuerit, vstionem scilicet latronis ac parricidæ P. Clodij. Tu P. Clodij cruentum cadauer eiecisti domo: tu in publicum eiecisti: tu spoliatum imaginibus, exsequiis, pompa, laudatione infœlicissimis lignis semiustulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. Apud Liuium lib. 1. in historia M. Horatij, qui sua manu sororem interfecerat, in illo: Arbori infœlici suspendito, alia quadam notione hoc verbum capitur. Ideo*

nempe

nempe infœlici, quod fortissimū virum, patriæ liberatorem à se pendentem deberet sustinere. Etiam infœlicia ligna dicimus, è quibus ad libros hæreticorum incendendos rogus componitur. PLVRA EXCOGITATA, QVAM VERA) *Vocabula ποιεῖν, unde poëtica, tam fingendi quàm faciendi subiecta est significatio, definiturq́ poëtica, ars, quæ numerosa oratione ad docendum vitæ usum actiones hominum imitatur. Fictio porrò magis, quàm carmen poëtam facit, cuius magis est proprium imitari, in quo inest fictio, & quod sine fictione fieri non potest: immò, quod ipsum totum sæpius est fictio. Itaq; Plutarchus de aud. poët. Sacrificia quædam nouimus, choris & tibijs carentia, poësin fabularum & figmentorum expertem non nouimus. Nam Empedoclis, & Parmenidis versus, Theriaca Nicandri, & sententiæ Theognidis orationes sunt, ut pedestris humilitatem incessus effugerent, granditatem & mensuram à poëtica pro vehiculo mutuatæ. Neq; igitur Lucretium, neq; Manilium in poëtis numeraret Plutarchus. Verùm de his agere fusius, & enucleatius, non est huius loci.*

PROGYMNASMA
QVINQVAGESIMVM TERTIVM.

Otium.

ARATVS, NEPOTIANVS.

ARATVS. Quid agit Nepotianus? N. Otium. A. Mallem te nihil agere, quàm otiosum esse: id

id enim aliquanto remotius est à malo. N. Dulce est otio frui. A. Dulcéne etiam animo & corpore vitiari? N. Quid hic narrat? A. Veritatem scilicet. N. Iucundum est vacare laboribus. A. Quin tu ergo illis vacas, & hac jucunditate perfrueris? Cur ista desidia tua spem ad summa perueniendi deseris? N. Carere laboribus jucundum esse dico, ne quid ambiguitatis in verbo relinquatur. A. An tibi jucundum esse potest, hebetari intelligẽtiam; imminui & carpi memoriam; mentem tuam sicut ferrum, quod non exercetur, occupari situ & rubigine; languere & marcessere, ac dissolui membra omnia: & quodammodò putrescere & fœtere, vt aquas, quæ nunquam mouentur? N. Tale nihil sentio. A. Nisi ad frugem applicas animum: nisi abs te semoues otium, & hæc incommoda. Sensurus es: & alia præterea incommodiora. Tuæ cogitationes non erunt nisi de somno, de ventre, & iis, quæ sub ventre sunt. In morbos, & in flagitia delabêris. In desideriis enim est omnis otiosus: non bonis vtiq; sed improbis desideriis; & multa mala docuit otiositas. Nec non verè, & acutè Ennius,

Otio qui nescit vti, plus negotij habet
Quam cùm est negotium in negotio.
Nam cui quod agat institutum, nullo negotio
Id agit, studet ibi, mentem atque animum delectat
suum.
Otioso otio animus nescit quid velit.

Ad hæc eris omnium hominũ, naturarúmq; dissimilis.

milis. N. Meliora Christe. Quid ita tandem ? A. Naturæ omnes agunt aliquid. N. Quomodo ? A. Cæli rapida cõuersione circum terram assiduò voluuntur, nec ad punctum temporis consistunt. N. Certè. A. Elementa sese vicissim agitant, & ad corpora efficienda cõgregantur; ac ne sint sterilia, pariunt: terra fruges, aqua pisces, aër niues, grandines, imbres. N. Res mira. A. Pecudes aut attondent gramina, aut pallentes ruminant herbas. Volucres per æthereos campos diuagantur, cantúque genus humanum demulcent. Pisces patriis in vndis lusitant: sursum ac deorsum, hunc illuc natant. Vermiculi reptant: formicæ & apiculæ operibus suis distinentur. N. Quid deinde ? A. Deinde nolo te quidquam interloqui. N. Tacebo, vt statua. A. Hominum alij imperant, alij imperata exequuntur. Tu, & tui similes tantùm numerus eritis, & fruges consumere nati. Prorsus in quam fruges consumere nati. Nam vt Menander ait: homo otiosus, quàm febricitans, longè infœlicior: bis enim tantùm comedit inutiliter. Quid nunc ? quid est ? quin respondes, quid facturus sis ? N. Ego aggrediar ad laborem, quando videbitur. Tu mihi fac desinas exhibere negotium, istísque dictis phaleratis supersedeas. A. O telluris inutile pondus. Si equi & boues loquerentur, te via indignum clamitarent: quoniam viuere tibi est edere, & bibere. Nec dorso tuo, vt asini; nec carnibus tuis, vt bouis; nec lecte tuo, vt vaccæ; nec caseis tuis, vt capræ; nec pelle tua, vt vulpis, nec lana tua,

vt ouis; nec vigilantia tua, vt canis; nec fœcunditate, vt scrophæ; nec pullis tuis, vt gallinæ; nec plumis tuis, vt anseris; nec cantibus tuis, vt merulæ; nec pennis tuis, vt phasiani vti possumus.

ANNOTATIONES.

DRACO, *qui leges dedit Athenienſibus, tantoprè dilexit otioſos, vt capite puniendos ſanxerint. Sed ad vituperationem huius mali quamuis afferri poßint multa, & impleri trecentæ paginæ, tamen illud Cic. 2. de nat. Deor. in præſens ſufficiat. Mihi enim, inquit, qui nihil agit, eſſe omninò non videtur.* NIHIL AGERES, QVAM OTIOSVS) *Plinius epiſt. 9. lib. 1. Satius eſt enim, vt Attilius noſter eruditißime ſimul & facetißimè dixit, otioſum eſſe, quàm nihil agere. Id eſt, vacare omni munere & occupatione potius, quàm agendo nihil proficere. Nos hunc ipſum locum reſpeximus, voluimusq́ melius eſſe, aliquid agere, quamuis nihil proficias, quàm penitus ceſſare, & inter viuos, tanquam mortuum obambulare.* VT AQVAS, QVÆ NVNQVAM MOVENTVR) *Ouidius de Remed. amoris.*

Cernis, vt ignauum corrumpant otia corpus,
Et vitium capiant, ni moueantur, aquæ?

PER ÆTHEREOS CAMPOS) *Mare Plautus Neptunios campos dixit Trinum. Puto me eandem vocem de cæli ſpatiys legiſſe. Veruntamen nihil affirmo. Aequor cæli, vt maris & terræ dici probat in Catull. Muretus.* FORMICÆ ET APICVLÆ) *Mira ſunt, quæ de vtraq; beſtiola literis magni auctores prodiderunt. Vtraque ſymbolum induſtriæ & laboris eſt. Ad formicam quidem à Sapiente piger mittitur,*

tur, tanquam videlicet ad magistram. VIVERE TIBI EST EDERE) *Socrates aiebat, se idcirco edere, vt viueret, non ideo viuere, vt ederet. Alij sententiam sic conformarunt. Esse oportet, vt viuas: non, viuere, vt edas. De otio vitando & hoc subijciam, propter adolescentes. Gymnosophistæ apud Indos, mensâ constratâ, priusquam cibaria apponerentur, discipulos adolescentes è diuersis locis officijsq; ad dapem conuenientes interrogabant, quid boni ab exordio lucis, vsq; in illam horam fecissent? Cùm quisq; suum factum commemoraret, qui nihil dicere de se poterat, impransus exire, & aliquid operis facere iubebatur.*

PROGYMNASMA QVINQVAGESIMVM QVARTVM.

ΦΙΛΑΥΤΙΑ, *seu cæcus amor sui.*

LAMPADISCVS, PHILOMETRIVS.

LAMPADISCVS. Quod in rem amborum futurum est olim, cùm vberiorem doctrinæ messem collegerimus, id tibi narrare meditor, Philometri. P. Deus te adiuuet, narra: do operam sedulam quamdiu vis, & dabo, quando volueris: narrationes vtiles optatæ mihi sunt, & charæ. L. Adolescentiorem hominem sibi de literis suis etiam atque etiam placentem plauden-

témque, & præ se parui pendentem alios, audiui cùm reprehenderet vir æui maturus, probus, & sapiens, qui cum patri meo magnus fuit vsus. P. Vbi is vir degit? L. Ciuis est meus, tibi parùm cognitus. P. Quod scientiæ genus colit? L. Omne genus artium, studiorúmque tractauit: in philosophia tamen plus olei consumpsit. P. Ordire. L. Longior fuit oratio: summam quandam ex me excipies. P. Vt vis. L. O adolescens, inquit, quantò melior, Deóque & hominibus gratior est modesta ignorantia, quàm superba scientia? Noli tute tibi verba dare. Noli te in fraudem induere. Qui se sapienté credit, longè à sapientia distat, & hoc longius, quò minus, quantum distet, intelligit. Summum discendi incitamentum est, putare semper, se parum scire, multa ignorare. Quod isti admiratores sui facere prætermittunt, ac proinde vltrà procedere non ita curant; quoniam se ad metas aut peruenisse omninò, aut propemodùm peruenisse existimant: benè consulentibus aduersantur: admonentibus repugnant: aliis non credunt: suas opiniones pro oraculis suspiciunt. Sic aditum sibi augusta illa sapientiæ templa intercludunt. Nulla hac, vt virtutis & rectè factorum, sic literarum est maior capitaliórq; pestis. Hæc caussa est, quamobrem in quouis genere disciplinarum perpauci excellant: amor sui nempe, & falsa doctrinæ persuasio, quæ se cõplures deludunt. Non cum iis, quibus antecellimus; sed cum his, quibus adhuc minores, indoctiorésq;
su-

sumus, nos compararemus: vt qui curriculo puluerem Olympicum colligunt, non sequentes, quos superauerunt, sed antecedentes respiciūt, quos superent. Ita si agere instituerimus, non tollemus spiritus. Videbimus enim longissimo interuallo abesse nos ab illorum præstantia, quos omnis est admirata, & admirabitur posteritas. Poëta es? quid tu ad Virgilium? quid ad Horatium? Orator? quid ad Ciceronem? quid ad Demosthenem? Mathematicus? quid ad Euclidem? quid ad Archimedem? Iurisconsultus? quid ad Scæuolas? quid ad Papinianos? Philosophus? quid ad Aristotelem? quid ad Platonem? Theologus? quid ad Thomam Aquinatem? quid ad Augustinum? Si quis in oppidulo, aut municipio, cùm primum dignitatis locum obtineat inter pauperes infimæque classis homines, idcircò se circumspiceret, ac sese in suis ipse oculis ferret, in magnam autem, & nobilissimis, opulentissimisq; ciuibus refertam ciuitatem aliquando ingrederetur, vbi se videret vix cum postremis posse conferri, nónne is vela summitteret? nónne ab arrogantia desisteret? Eadem ratione inter indoctos esse doctum, & inter pueros virum, inter pumiliones longum, inter cæcos videntem non est singulare. Reputa item, quanta sit scientiarum amplitudo; quàm incredibilia spatia; quanta in vnaquaque rerum & inuentarum, & adhuc inueniendarum immensitas: ac nequaquam fatuum fuisse puta, qui se nihil scire testatus est, cùm tam multa sciret, vt omnis philoso-

phiæ fons,& philosophorum pater habeatur. Hæc memini, & ista præcipua capita reprehensionis illius fuerunt. P. Philosophica, & plena vtilitatis oratio. Quid adolescens? mutauit mentem? L. Nõ æquè vt à principio Thrasonicè, confidentérq; verba serebat. Verùm quasi nobis hæc dixerit, ita accipiamus. P. Non insipienter mones: nos enim adhuc homines sumus.

ANNOTATIONES.

NON solùm manifesta ostentatio, sed etiam tectior, & obscurior suimet commendatio displicet audientibus. Hinc Plinius de oratione quadam sua epist. 8. l. 1. onerabit hoc modestiam nostram etiamsi stilus ipse pressus, demissúsq; fuerit: præterea quod cogimur, cum de munificentia parentum nostrorum, tum de nostra, disputare. Anceps hic, & lubricus locus est, etiam cùm illi necessitas lenocinatur. Etenim si alienæ quoq; laudes parum æquis auribus accipi solent, quàm difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se, aut de suis disserentis? Nam cùm ipsi honestati, tum aliquãdo magis gloriæ eius prædicationiq; inuidemus: atq; ea demũ rectè facta minus detorquemus & carpimus, quæ in obscuritate & silentio reponuntur. In ead. epist. Ii verò qui benefacta sua verbis adornant, non ideo prædicare quia fecerint: sed vt prædicarent fecisse creduntur. Sic quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserit recensente, vanescit. Quintilianus lib. vndecimo, cap. primo, pulchrè caussã affert, quare odio quodam incitemur in eos, qui se iactant; faueamus autẽ iis qui se ipsi deprimunt. Habet enim mens nostra

stra

stra sublime quiddam & erectum, & impatiens superioris. Ideoq; abiectos, aut summittentes se libenter alleuamus, quia hoc facere tanquã maiores videmur: & quoties discessit æmulatio, succedit humanitas. At qui se supra modum extollit, premere ac despicere alios creditur; nec se tã maiorem, quàm minores cæteros facere. Hæc aduersus ostentatores & φιλαυτολόγους generatim. Contra φιλαυτίαν litteratorũ satis in progymnasmate disputatum est. CVRRICVLO PVLVEREM OLYMPICVM) *Quod scribit Horat. Sat. 1. l. 1. de auaro, nõ solere eum cum tenuioribus se conferre, vt cùm à se viderit iã copijs superatos, rei exaggerandæ & amplificandæ modum faciat: sed cum ditioribus, vt ita semper congerere pergat: sicut qui in ludis olympicis, postquã è carceribus dimissæ sunt quadrigæ, qui secundo, aut tertio loco currunt, non respiciunt quos præterierint: sed eos, qui antecedunt, quibus conantur pares esse, ac deinde priores: hoc totũ non ineptè ad literatos accommodabitur, & tanquam præceptum aliquod ipsis proponetur. Versus sunt hi.*

Vt cùm carceribus missos rapit vngula currus,
Instat equis auriga suos vincentibus, illum
Præteritum temnens extremos inter euntem.

PRIMVM DIGNITATIS LOCVM) *Dignitas est alicuius honesta, & cultu, & honore, & verecundia digna authoritas. Cic. 2. de Inuent.* THRASONICE, CONFIDENTERQVE) *A confidentia & iactatione omnes gloriosi vocantur Thrasones. Vide quid ille miles de se in Eunucho prædicet apud Terent., & Pyrgopolinices apud Plautum in Milite glorioso. Item ille in Truculento Stratophanes. Fidens porrò, & fidentia in laude ponuntur: confidens & confi-*

denique mala consuetudine loquendi sunt in vitio, ait Cic. 5. Tusculan. Itaq; Terent. Phorm. Est parasitus quidam Phormio, homo confidens, quod dij omnes illum perdant. Exponit Donat. improbus, audax, temerarius.

VERECVNDIA, ET EIVS EXTREMA.

PROGYMNASMA QVINQVAGESIMVM QVINTVM.

Natura verecundiæ.

AEDESIMVS. MISADOXVS.

AEDESIMVS. Ne tibi istuc tam nouum atque insolitum appareat, Misadoxe, quod asserui, non esse vnam de virtutibus verecundiam. M. Qui tandem non appareat, cùm tam multis, & à tam multis doctis, indoctisq; pariter commendetur? Æ. Laudantur & aliæ res, placéntque hominibus communiter, quas si continuò virtutes numerare velimus, augendi sint nobis Philoso-

losophorum commentarij, quibus de virtutibus explicatum est. Et illorum peculiare munus dicitur, disputando quærere ac decernere, quid in virtutibus sit, quid non sit. M. Quid ergo tu verecundiam esse statuis? Æ. Perturbationem, seu affectionem quandam, siue permotionem animi, non firmum ac stabilem habitum. M. Hoc tu rationibus probes necesse est. Æ. Nihil promptius. M. Accommodo aures. Æ. Vti metus, qui in asperis, formidolosísque rebus cernitur, ita nascitur & existit verecundia, & est illius species quædam. Nam quemadmodum qui mortem instantem, aut aliquod magnũ, vicinúmq; malũ metuunt, solent expallescere: sic qui ob rem aliquam pudendam verecundia, seu pudore afficiuntur, erubescunt. Ex quo manifestum est, vtrumque ad corpus quodammodo pertinere: & quomodo metũ seu timorem, sic etiam pudorem esse motum animi turbidum, duntaxat: non autem constantem habitum, cuius non ita, velut perturbationem, proprium est mutatione corporis indicari. M. Vnum ex altero clarescit, & res accendunt lumina rebus, vt est apud Lucretium. Æ. Quid quod verecundia etiam decet pueros, & in his inuenitur, quibus tamen virtutes verè, seu propriè appellatæ haud conueniunt? Nam vt arborem teneram agricola fructiferam vocare non solet, priusquam fructum tulerit, spem bonam de ea tantùm interea concipit: sic tu puerum, & adolescentem ex verecundia, quæ futuræ vir-

tutis ac probitatis exſpectatio & ſpes eſt, non ex virtute jam adepta bonum appellabis. M. Verecũdari pueros, & eximias congeri laudes in adoleſcẽtulos verecundos, nemo eſt qui neſciat. Sed quoniam hoc natura potiùs quàm ratione, judicióque contingit, à te ſtare, fateriq; cogor, non eſſe in ipſis cum virtute coniunctum, ob inhoneſtum, aliquid rubore perfundi. In adultis porrò, etſi id antea conceſſi, nihilominus, ſi paterere, libenter calculum reducerem, ac virtutem eſſe affirmarem. Æ. Appellemus virtutem, dum intelligamus nos in eo vulgi, non philoſophorum, inprimiſque Peripateticorum tenere conſuetudinem. M. Hoc mihi ſi permittas, æquiore animo te auſcultabo. Æ. Alioqui verè affectionem, omni laude dignam, virtuti affinem, eíque copulatam, ſemiuirtutem, ſeu inchoatam virtutem, ex honeſti deſiderio, & infamiæ metu progenitam (quæ quidem virtutis proprietates, & quaſi quædam incitamenta ad eam, & calcaria videntur) nominare poſſis. M. Arripio quod das, arrepturus etiam plura, ſi dederis. Sic enim capior verecundia, ſic recreor, ſic delector, vt ſatis explicare nequeam. Nec mirum, odi enim dedecus mirabiliter. Æ. Mearum partium es. Quin & in hac perturbatione trita illa videre licet, quæ ingermanis virtutibus. M. Quomodo? Æ. Eſt in illis medium, ſeu mediocritas; ſunt extrema duo, quorum vnum in defectione, alterum in exuperantia conſiſtit, & hæc ſunt vitia. Liberalitas eſt modera-

derata pecuniarum largitio, cui repugnat tenacitas, quæ parum aut nihil: & profusio, quæ plus æquo largitur. Similiter verecundiæ contraria est impudentia, qua fit, vt minus quàm oportet, aut nihil omnino nos pudeat: & quam Græci vocant δυσωπίαν, immodica scilicet ac vitiosa verecundia, de qua Plutarchi habemus syntagma. M. Exspecto jam definitionem verecundiæ: etsi non difficilè ex dictis abs te colligitur. Æ. Est molestia quædam, & perturbatio animi, orta ex malis, quæ dedecus & ignominiam inurere videantur: iisq; aut præsentibus, aut præteritis, aut futuris. M. Quis eam his verbis definiuit? Æ. Magister accuratissimus Aristoteles in secundo de arte dicendi. M. Hinc patet, ad omnia tempora pertinere verecundiam: quod mihi velim explanes. Æ. Ad præsens quidem, vt si quis in furto deprehendatur, erubescat. Ad præteritum, vt si quis cum animo suo recordetur, se aliqua impura libidine fuisse aliquando contaminatum: aut si cuipiam turpe quiddam hoc illóue loco heri, nudiustertius, ante mensem, & annos perpetratum obiiciatur. Ad futurum, vt si puella regia homini plebeio se audiat vxorem commissum iri: quemadmodum Electram Agamemnonis Euripides colono locatam esse fingit. M. Ad hanc finitionem intelligendam amplius nihil requiro.

ANNOTATIONES.

ILLORVM PECVLIARE MVNVS) *Philosophia enim in tres partes distributa est. in naturæ obscuritatē, in disse-*

rendi subtilitatem, in vitam atque mores. 1. de Orat. & 1. Acad. quæst. Et in 2. Tuscul. Vt enim si Grammaticum se professus quispiam barbarè loquatur, aut si absurde canat is, qui se haberi velit musicum, hoc turpior sit, quod in eo ipso peccet, cuius profitetur scientiam: sic philosophus in ratione vitæ peccans, hoc turpior est, quod in officio, cuius magister esse vult, labitur, artémq; vitæ professus, delinquit in vita. PERTVRBATIONEM, SEV AFFECTIONEM) *In Categoria Qualitatis Aristoteles tertium genus (plura enim sunt) patibiles qualitates & passiones constituit. Et cum habitum dicat esse quiddam permanens ac diuturnum, quodq; nisi magna mutatione facta à morbo, vel aliquo eiusmodi à subiecto amoueri non possit, ut scientiæ & virtutes: quæ ab ijs fiunt, quæ facilè & citò corriguntur, passiones vocat, vt si quis molestia affectus irascatur: talis enim dicitur quippiam passus esse.* CALCVLVM REDVCEREM) *Reducit calculum, qui consilium, factum, sententiam mutat. Sumptum à ratiocinatoribus. Omnia porrò hæc, ad calculos vocare, reuocare, mouere calculos, ponere in vtraq; parte calculos, accedere, decedere, detrahere calculũ vt μεταφορικῶς, ita παροιμιακῶς efferuntur.* VNVM IN DEFECTIONE, ALTERVM IN) *Excessum & defectum latinas esse voces concedens Victorius, negat ijs recte ab Aristotelis interpretibus conuersa ὑπερβολὴν & ἔλλειψιν, quæ verba frequentia sunt apud Peripateticos. Melius Ciceronem reddidisse per nimium & parum. Vt 1. Offic. Nunquam enim iratus qui accedet ad pœnam, mediocritatem illam tenebit, quæ est inter nimium & parum: quæ placet Peripateticis. Et in X. Philip. Etsi in illius viri consilijs atq; factis nihil nec nimium nec parũ fuit vnquam, &c. lib. 19. c. 9.* ELECTRAM AGAMEMNO-

NIS

NIS) *Subaudi filiam. Talia sunt, Deiphobe Glauci de Sybilla. Aiax Telamonis. Hectoris Andromache, vbi subintelligitur, vxor. Oeconomiā Euripideam huius fabulæ non probant eruditi: Sophocleam probant: nam & ille huius nominis tragœdiam reliquit.*

PROGYMNASMA QVINQVAGESIMVM SEXTVM.

Laus verecundiæ.

EIDEM.

ÆDESIMVS. Quanquam verecundia, id quod ostendimus, non est è sanctissimo splēdissimóque virtutum concilio, quibus vnis non solùm maximè, sed etiam maxima laus & admiratio debetur, est tamen laudatione dignissima. M. Etsi hac de re nihil dubitauerim, scrupulum tamē, quo moueor, mihi eximito. Æ. Quis hic scrupulus? M. Ob motus animi, seu perturbationes aliquis nec laude quenquam, nec vituperatione afficiendum putauerit. Atqui verecundia motus est, siue affectus. Æ. Vniuersè, seu generatim cōsideratæ affectiones nec reprehensionē habent, nec laudem aliquam. Nihilominus quædam certo modo sese habentes, & quatenus indicia atq; argumenta, seu imagines virtutum vitiorúmque sunt, vel laudari, vel vituperari consueuerunt. M. Responsum breuissimè & rectissimè. Æ. Hæc igitur, cuius

ex

ex omnibus animantibus solus homo est particeps, certissima est bonæ indolis nuntia. Vnde Cato magis sibi placere juuenes aiebat, qui rubescerent, quàm qui pallescerent: quod nimirum egregiam indolem rubor arguat, non autem pallor. Et Seneca, recta ingenia, inquit, debilitat verecundia: praua confirmat audacia. Bonæ indolis, inquam, bonæq; spei nuntia est minimè dubia. Nutriendus pudor (est apud eundem Philosophum, quem admiratione quadam eius sapientiæ commotus, libenter verborum meorum testem adduco, & in eius chartis aurea quædam dicta, vt floriferis in saltibus apes, libenter depascor) qui quamdiu durauerit in animo, aliquis bonæ spei locus erit. Huic consentaneum est illud Plauti nostri in Bacchidibus. Nam ego illum periisse duco, cui quidem perit pudor. M. Testatissima, & cognitissima dicit. Sed te interpellare parcam. Æ. Verecundia in moribus est tanquam gemma rutilans, pudicitiæ comes, naturæ commendatio, famæ custos, virtutis fundamentum, honestatis nota, innocentiæ testis, ornamentum vitę, rerum decentium honestarúmq; procreatrix & alumna, omnis turpitudinis inimica. Huius color est pulcherrimus, vt accepimus interrogatam respondisse filiam Aristotelis Pythiadem. Est quippe virtutis color, vti confirmabat Diogenes, cùm verecundo rubore perfusum adolescentem intueretur. Et profectò nihil fieri potest pudibundo adolescente, amabilius. In quo quidem ætatis gradu, in adolescentia inquam

magis

magis se prodit hic affectus: propterea quod & tenera est frons juuenum, pudoris sedes, & calor aliquanto maior, qui sese cum sanguine in faciem spargit, quoties erubescunt. Præterea in corporibus naturaliter venustis ac decoris nescio quomodo magis decora, magisq; pulchra est verecundia, & veluti ars probati artificis, in materia commodiore ac meliore perfectius eminet atq; elucet. M. Ciceronem ne omiseris. Æ. In Partit. extremis. Custos virtutum omnium, dedecus fugiens, laudémque maximè consequens verecundia, inquit. M. Dictum Ciceronianè, hoc est, breuiter, eleganter, & grauiter. Æ. De laudibus pudoris ad necessitudinem rei dictum est, opinor, satis. M. Non quidem mihi. At enim in tuo sum arbitrio; sequar quo me cunque duces.

ANNOTATIONES.

NEC LAVDE QVENQVAM, NEC VITVPERATIONE) *Quod enim inuitis ac repugnantibus accidit, quis id simpliciter aut commendet, si bonum, aut reprehendat, si malum videatur? Voluntate aut judicio omnia metienda sunt, quorum vtrumq; in huiuscemodi subitis permotionibus deest. Moderari ergo ijsdem, in nostra situm est potestate: non sentire, & tanquam illa cæli pars, quæ soli vicina est, sereno semper sedatóq; animo viuere, hoc non est. Quod verò dictum est, nolentes nos erubescere, confirmat Seneca epist. 11. Quibusdam etiam constantissimis in conspectu populi sudor erumpit, non aliter quàm fatigatis & æstuantibus solet:*

let: quibusdam tremunt genua dicturis: quorundam dentes colliduntur, &c. Inter hæc & ruborem esse scio, qui grauissimis quoque viris subitus offunditur. Lege reliqua, quæque sequuntur, quæque antecedunt: valde etenim, quam sit insuperabilis verecundia, & in corporis temperatura inhæreat, ostendunt. CVM SANGVINE IN FACIEM) *Aristoteles in problematis causam quærens, cur, quos pudet, rubescant, &, qui timent, pallescant, cùm tamen sint vicini similesque affectus: (est enim species timoris pudor) respondet. Quia pudentium sanguis ex corde in omnes partes corporis diffunditur, vnde fit, vt quasi supernatet: timentibus autem ad cor confluit, aliasque partes destituit. Vnde vt ibi ruborem, ita hic pallorem sequi necesse est. Veruntamen tantùm dixit, quid accideret: sed cur accideret, cur, inquam, sanguis pudore diffundatur metu contrahatur, nondum dixit. Gellius l. 19. c. 6. De refugiente in metu sanguine aliquid affert præterea Macrobius lib. 7. cap. 11. de diffusione autem eiusdem in pudore non plus, quàm Aristoteles, & Gellius: nisi hoc tantum. Dicunt Physici, inquit, quod natura, pudore tacta, ita sanguinem ante se pro velamento tendat. Vt videmus quemque erubescentem manum sibi ante faciem frequenter opponere.*

PROGYMNASMA QVINQVAGESIMVM SEPTIMVM.

Adolescentiæ propriam esse verecundiam.

IIDEM

IIDEM.

ÆDESIMVS. Magno in errore pleriq; versantur, qui nobis hoc loco est coarguendus. Arbitrantur enim cuiusque ætatis pudorem esse. M. Hem, ergo non est: putaui id ego quoq; vsq; ad hoc tempus; nec desistam à sententia, nisi disputatio tua penitissimè eam ex animo meo deleuerit. Æ. Deo auspice delebitur. M. Cuinam ergo ætati minus congruit? Æ. Virili, & senectuti. M. Senes igitur poterunt esse per te inuerecundi. Æ. Malè ratiocinaris, non hoc dico. M. Quid igitur dicis? quorum est? Æ. Adolescentum, seu juuenum: sicut virorum constantia & grauitas. M. Si verbo & affirmatione sola hoc probas, sola negatione id refello. Tu me auctoritate, vti Ciceronem Plato, non franges. Æ. En tibi rationem. In omni re consensio omnium gentium lex naturæ putanda est. M. Ita quidem M. Tullius, & rectè. Æ. Et hac ille consensione, vt scis, ad docendam animorum immortalitatem vtitur. Cur nos eodem consensu in re minore non vtamur? M. Vtere. Æ. Omnium mentes hæc imbuit opinio, pueros & adolescentes oportere verecundos esse. M. Etiam viros oportere, etiam senes. Æ. Aliter est. M. Cur aliter? Æ. Cognosces. Ecquid laudamus adolescentes, si erubuerint? M. Certè. Teneo quid apud Terentium Menedemus de adolescente filio pronuntiet. Erubuit, salua res est. Quib⁹ verbis bonam sibi de eo spem pollicetur, quia rubore perfusus sit. Æ. Nunquid etiam laudamus viros, atque senes?

M. Hoc

M. Hoc dicere vix ausim, & me tam citò depulsum esse de sententia pudet. Æ. Pudendum verò, si in ea persisteres. M. Quare non iis similiter laudem impertimus? Æ. Quia nihil ab iis committendum censemus, cuius caussa verecundari debeant. Iam si ego quippiam te facientem videam, nec propterea te commendem, argumento erit, id tibi reuera honorificum non esse. Ideo autem non esse, quod taurum partium propriè non sit. M. Plus desidero, nondum enim planissimè intelligo, qua de caussa iuuentutis propria sit, non illa quidem virtus, sed quasi virtus, seu virtutum propinqua, & soror verecundia, & quamobrem ita existimemus. Æ. Quod iuuentus magis perturbationum diuersarum tempestatibus agitatur, ac circumfertur. Cui ætatis freta primitus insinuantur, vt ait Lucretius. In qua summa consilij leuitas, mira animorum inconstantia & effrænatio, ira, superbia, temeritas, libido, luxus: vt in verba paucissima conferam, ad omnem licentiam improbitatémq; non parua procliuitas. Accedat orationi meæ testis Horatius:

Imberbis iuuenis tandem custode remoto
Gaudet equis, canibusq; & aprici gramine campi?
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus prouisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidúsq; & amata relinquere pernix.

Cùm itaque certum sit, cæcis cupiditatibus adolescentes transuersos rapi solere, à gubernatrice verecundia prohibentur, quò minus easdam explerant,

ant,& ad virtutis calcem, ſicubi deflexerint, reuocantur. M. Quid autem eſt, quod Plato (quem ego auctorem vehementer ſequor, cùm tu in Ariſtotelis verba iuraſſe videare, quem legere non ita curæ mihi eſt) in Protagora ſcriptum reliquit; Iouem, dum metueret humano generi, ne periret, miſiſſe Mercurium, qui pudorem, & iuſtitiam ad homines adduceret; vt nimirum eſſent ciuitatum ornamenta, ſanctæq; inter ciues amicitiæ conciliatrices, quæ illos arctiſſimo nexu, ac fœdere copularent? Paulò pòſt cùm interrogaſſet Mercurius, deberétne illas vniuerſim omnibus diſtribuere, an ita, quemadmodum artes eſſent diſtributæ? omnibus, inquit Iupiter; omnes illarum participes ſunto. Legem verò meo nomine perfer, vt qui pudoris, & iuſtitiæ capax minimè eſſe poterit, velut ciuitatis teterrima lues, & peſtis è medio tollatur. Velim refutes hunc doctorem. Tu ais adoleſcentibus tantùm conuenire, Plato omnibus. Æ. Primùm, non quidquid apud Platonem dicitur, hoc ex ipſius Platonis, aut Socratis mente dicitur. Diſſerit autem hæc in eo dialogo Protagoras. Deinde aio, conuenire quidem ſingulis, at non omni ætati: & aliquando capi nomen verecundiæ pro quauis mali formidine, vitatione flagitij, & cupiditate honeſti: ſeu, non pro repentina illa commotione, qua quis ſubitò perturbatur, quam etiam à viro probo alienam eſſe vult Ariſtoteles: ſed pro inhærenti quadam in animo affectione, quæ à turpium rerum actione nos deterret; nec aliam turpitu-

pitudinem, nisi quæ virtuti est contraria, reformidat. Potest denique ita in omnem ætatem conuenire, quoniam sunt nonnulli annis senes, moribus & ingenio pueri: quos præ pudore sibi à sceleribus temperare, quam illo solutos in flagitia ruere melius est. M. Tibi quidem persuasisti Aristoteli non esse contrarium Platonem: mihi sanè quidem persuadere videris voluisse. Æ. Integrum tibi est, sentire quod lubet: probabilia coniectura sequor: vltra enim quo progrediamur in doctrina morali, non habemus. M. Pertinax nunquam ero, tibiq; si quo modo probabis mihi ea quę dices, non cunctabundus assentiar.

ANNOTATIONES.

VT CICERONEM PLATO) *Vt enim rationem Plato nullam afferret (vide quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret. Tot autem rationes attulit, vt velle cæteris, sibi certè persuasisse videatur. 1. Tuscul. Ostendimus alio loco prolatis testimonijs, quanti hunc philosophum Cicero faceret, volumine primo, vbi de* φιλοσοφυμένοις *Tullianis disputauimus.* IVVENTVS MAGIS PERTVRBATIONVM) *Natura vult, vt ratio, quæ diuina est, imperet brutæ parti, quæ ex ipso corpore ortum habet: ideóq; in illud demersa, & contemperata similis eius fit, corporeisque referta affectibus, qui quidem pro modo & mutatione corporis, vel concitatiores, vel languidiores fiunt. Et hæc causa est, cur adolescentum cupiditates celeres, feroces, ac rabidæ sint, copia sanguinis nimirum: in senibus autem, quia principiũ con-*

concupiscentia circa iecur restrictum est ac debilitatum, magis viget ratio. Hæc Plutarchus de virtute morali. IN DOCTRINA MORALI) *Exquisitam ac subtilem rationem, tradendæ morum disciplinæ haud esse accommodatam scribit lib. 1. ad Nicomachũ Aristoteles. Nam cum ea philosophiæ pars de honestis & iustis factis, de bonis ac malis, de fugiendis expetendisq; rebus agat, hæc autem non certa ac definita, sed incerta, variisq; mutationibus subiecta sint, vt non natura, sed opinionibus & institutis constare videantur, quis de talib. firmis argumentationibus, & nullo penitus cum errore permistis se disputaturum confidat? Quamobrem codẽ in loco eruditi hominis proprium esse affirmat, in vnaq; aq; doctrina illud exquisitum exquirere ac postulare, quod in ea reperitur. Qui secus facit, illũ perinde facere, atq; si à mathematico probabiles rationes, ab oratore demõstrationes exigat.*

PROGYMNASMA QVINQVAGESIMVM OCTAVVM.

Quæ res verecundiam pariant.

IIDEM.

MISADOXVS. Quæ esset natura verecundiæ, quibus quantisq; laudibus celebraretur, & in quam ætatem præcipuè conueniret, perspicua me & diserta oratione docuisti. Quæro

nunc abs te, quæ ſint ea, ex quibus illa gignitur: ita ſciemus nos, qui iuueniles annos nondum tranſcendimus, quæ fugienda nobis ſint, ne in ruborem coniiciamur. Quod tametſi pulchrum, nihilominus committere vt erubeſcendum ſit, turpiſſimum exiſtimo Non enim pudendo, ſed non faciendo, id, quod non decet, impudentiæ nomen effugere debemus, ait Cicero. Æ. Nulla eſt inſignis atque ſingularis turpitudo, niſi quæ ab animi prauitate aliqua profluxerit. Illas igitur prauitates inprimis vitare moneo, ſi ignominiam, quæ turpitudinis pediſequa eſt, effugere concupiſcitis. M. Vitabimus, ſi recenſueris, tuóque more ſingula illuſtraueris. Æ. An tu cenſes decorum eſſe, deſerere aciem, aut præſidium, abiicere clypeum, & fuga ſalutem quærere? M. Apud Lacedæmonios quidem probro ſummo dabatur. Hinc virago illa, poëtarum verſibus tam decantata, quæ inermem conſpicata redeuntem à pugna filium, haſta eum transfixit, vt degenerem. Æ. Apud nos etiam eadem res inſigni eſt infamia. Sed ex quo tandem vitio manat hæc actio? M. Quis non videt? ex timiditate & animi mollitia, quæ eiicienda eſt Æ. Caueant ergo timiditatem verecundi: ne, impendente periculo, ipſi ſe in pedes quantum queant. Et hoc in vno quodam genere dictum, ad alia ſimilia accommodetur: quomodo ea, quæ ſequentur. Caueant item iniuſtitiam, vnde naſcitur non reddere depoſitum. M. Sempérne reddendum? Æ. Pro me Cicero reſpon-

ſpondebit in Officiis. Honeſta enim quædam temporibus commutantur, fiúntq; contraria, vt reddere gladium furioſo. Hoc relinquendum eſt prudentiæ, quæ talibus moderatur. M. Duo vitia cõmemoraſti; cætera, & quidem complura, exſpecto. Æ. Non proferam omnia, nam ex iis, quæ dixero, quæ ſit aliorum ratio per te animaduertes. M. Optimè tibi iacta ſunt fundamenta, alacriter ædifica. Æ. Afficiunt etiam pudore, quæ ex intemperantia proficiſcuntur, vt ſunt ventri, & Veneri eſſe deditum. Item, quæ ex auaritia; & illiberalitate, vt lucrum facere, aut ex puſillis abiectíſque rebus; aut ex turpibus; aut ex iis, vnde fieri non poſſe videatur. Nec copia ſua alicuius tenuitatem ſubleuare, aut parcius eidem ſubuenire, taléque auxilium petere à tenuioribus, & quibus, minus eſt rei familiaris. Quo de conquiritur apud Terentium ſeruus. Quam iniquè comparatum eſt, inquit, ij, qui minus habent, vt ſemper addant aliquid ditioribus? Et mutuam capere pecuniam, cùm quis à te petiturus videtur: & petere, cùm aliquem repetiturum: aut repetere, cùm eum à te petiturum ſuſpicaris; laudaréque aliquid, vt illud petere judiceris. Mos eſt quippe ingenuis, ac liberalibus viris, cùm perſentiunt aliquem re quapiam, cuius ipſi ſint domini, valde affici, vltro eam donare. M. Aceruaſti exempla, quibus vnum quoddam vitium declarares. Veruntamen hanc ipſam declarationem vt declares rogo. Æ. Sic faciam. Legiſtine, quid Veſpaſianus Auguſtus

fecerit? M. Quidnam? Æ. Ex lotio vectigal sibi pendi volebat: quod Tito eius filio Imperatori longè omnium Imperatorum humanissimo summo pudori fuit; qui & patrem hortabatur, ne ex tam sordida re quæstum faceret. Auari item, vel pauperes, & mendicos suis bonis qualibuscunque exuunt, &, si possent, à mortuis tributum exigerent. Nec, quamuis cognatus fuerit, vel mediocri seu pecunia, seu rerum ad victum pertinentium auxilio eius egestatem consolantur. Simulant sese egere: similes Gellio illi apud Martialem, qui in ædificando semper erat occupatus, quò petentibus nummos amicis facilius denegare posset; quia videlicet magnos ipse in ædificatione sumptus toleraret. Est autem nimis perfricta frons eorum, qui cùm apud amicum aspexerint, quod ipsis placeat, mirificè illud, & coram laudare non cessant, séque eius percupidos demonstrant: ob quod Verrem Cicero accusat. M. Pauca scelera nominari posse arbitror, quibus non se nobilitauerit hic Prætor inclytus. Æ. Pauca. Ab ingenuo item procul abest assentatio: cuius est in os laudare, & bona, quæ laudem merentur, præter modum extollere: mala verò quasi inducere, & oblinere, ac non modò cum ridente ridere: sed etiam cum plorante plorare, & maiorem quendam animi dolorem ostendere, quàm ille ipse ostendat, cuius est calamitas. Est insuper plenum opprobrij, non posse eos labores perferre, quos vel grandiores natu; vel qui delicatam, & deli-

eiis refertam vitam agitant: vel qui in aliquo amplitudinis gradu locati: vel denique viribus imbecilliores, & idcirco laborum inpatientiores sunt, perferunt. M. Pigritiam damnas (si rectè mentem tuam interpretor) quæ est metus laboris. Æ. Rem loqueris. Et cum magnanimi sit, velle potius dare, quàm accipere beneficium, oportet eos, qui sæpe ab eodem beneficium accipiunt, esse minuti animi, parúmque pudentis. Est præterea vt æquè turpe, sic æquè humilis abiectiq; animi signum, exprobrare cuipiam beneficia: quæ obliuisci debet, qui contulit, meminisse qui accepit. M. Profectò omnes, etiam serui, indignamur, cùm quis sua nobis merita obiicit.

Sed mihi hoc molestum est. nam isthæc commemoratio
Quasi exprobratio est immemoris beneficij,

ait Sosia apud Terentium. Æ. Deforme est item, de seipso prædicare, & cum irrisione audientium imitari militem gloriosum. M. Thrasonem videlicet Terentianum, & pyrgopolinicen Plautinum. Æ. At enim si vituperandi, & infames sunt, qui sua iactant, quid illi, qui aliena pro suis venditant? arrogantissimum genus hominum. Quęcunq; demũ à vitiis manantia, & notæ etiam vitiorum, & quæ cum vitiis cognationem aliquam habent, existimationem lædunt, & cogunt erubescere. Reperitur quispiam in lustro inter mulieres parùm honestas potitans: turpis actio, & verecundia digna. Loquitur verbis parum tectis: videtur animo pa-

rum casto. Interumpis orationem grandæui, aut ei non assurgis: hoc non quidem vitium, nec nota vitij, attamen quasi vitium, seu vitio simile est. Neque vero duntaxat vitio deuinctum, verùm etiam ab honestis, rebus vacuum esse, dedecus conciliat: ab ijs nempe, quarum sint participes aut omnes; vt si omnes nobiles studia literarum colerent, turpe esset nobili refugere à litteris: aut omnes similes, qui sint, inquam, eiusdem gentis, ciuitatis, ætatis, familiæ, & qui æquo iure viuunt, hi, scilicet, aut saltem plurimi horum. Atque hæc eò turpiora, & magis probrosa erunt, si nostra culpa accidisse putabuntur, in quo turpidinis maiores partes constituimus. Plura afferre de hoc capite supersedebo, ne tibi molestus sim. M. Molestus? Si summa jucunditas est vocanda molestia. Sed cùm ostenderis, quæ parerent verecundiam, consentaneum est, vt nunc doceas, apud quos pariant, seu quos vereamur. Æ. Aggrediamur ad hoc ipsum.

ANNOTATIONES.

HÆc, *& alia pleraq; de verecundia ex Aristotelis fontibus, ex Rhetoricis, inquam, & Ethicis, item ex Plutarcho, quantum quoq; moda visum est, vt Cicero ex Stoicorum.* NISI QVÆ AB ANIMI PRAVITATE) *Hoc quanquam ita est, tamen quam multi sunt, qui non miseriores sese arbitrentur si pedibus, aut manibus capti, quã si aut ebriosi, aut libidinosi sint? Non ita, qui dixit (numeros memini, si verba tenerem; sed proferam latinum versiculum)* Ani-

Animo valente corpus ægrotet licet.

HINC VIRAGO ILLA) *Hac de re græcum epigramma recitabimus, incerto auctore, nostrámque conuersionem apponemus.*

Γυμνὸν ἰδοῦσα λάκαινα παλίντροπον ἐκ πολέμοιο
  Παῖδ᾽ ἑὸν εἰς πάτραν ὠκὺν ἰέντα πόδα,
Ἀντίη ἀΐξασα, δι᾽ ἥπατος ἤλασε λόγχην,
  Ἄρρενα ῥηξαμένη φθόγγον ἐπὶ κταμένῳ,
Ἀλλότριον σπάρτας εἶπεν γένος, ἔρρε ποθ᾽ ἅδαν,
  Ἔρρ᾽, ἐπεὶ ἐψεύσω πατρίδα, καὶ γενέτας.

Absque armis reducem natum Spartana virago
  Ad patriam celeri vidit adesse gradu.
Insiluit, telúmque furens trans pectus adegit,
  Hac super exanimem fortia verba loquens.
Sub terram Sparta falsum genus, inquit, abito;
  Ito, mentitus & patriam, & proauos.

VESPASIANVS AVGVSTVS) *Mira Suetonius de huius Imperatoris* πλεονεξίᾳ *& auaritia. Inter illa & hoc. Procuratorum rapacissimos ad ampliora officia promouebat de industria, quò locupletiores mox condemnaret. Quibus propterea dicebatur vti pro spongijs; quod quasi & siccos madefaceret, & humentes exprimeret, cap. 16.*

PROGYMNASMA QVINQVAGESIMVM NONVM.

Quosnam vereamur.

IIDEM.

ÆDESIMVS. Qui verecundia commouentur, aliud nihil timent, nisi vt ne in existimationis suæ, & bonæ famæ jacturam incurrant: non sanè, ne aut pecunias amittant, aut in re alia damno mactentur: quanquam fermè accidit, vt præter opprobrium, seu ignominiam etiam aliquod cuiuspiam rei detrimentum consequatur. Verùm id homo verecundus non tanti æstimat, vt diximus, cui studio est tueri famam ac nomen suũ, non quidem apud omnes, sed apud illos, qui de se existimare, judicaréque sincerè possint. Huiusmodi sunt, quorum rationem ducimus: quos proinde vereri, & propter quos erubescere solemus. M. Súntne hi vnius, an plurium generum? Æ. Plurimum. M. Cedò. Æ. Primùm, qui nos admirantur, propter bonũ videlicet aliquod, honore prosequendum. Deinde, quos nos ob eandem caussam admiramur. Tum à quibus coli nos volumus. Postremò quibuscum de honore concertamus. Ac denique quorum opinionem non contemnimus. A quibus insuper aliquid impetrare, quod sit in ipsorum potestate, ardenter cupimus. Conuentus item publici, seu multitudo & conspectus hominum pudorem incutit, seu cum peccauimus, seu cum peccaturos nos timemus: quam plurimos enim offensionis nostræ testes & conscios intuemur, vt Demosthenes, Theophrast^9, Cicero timore nimio expalluerunt, atque idcirco in concione dicturi obmutuerunt. Confitetur etiam L. Crassus

1. de

1. de Orat. se exalbescere in principiis dicendi solere, & tota mente, atq; omnibus artubus cõtremiscere. Adolescentulus verò, inquit, sic in initio accusationis exanimatus sum, vt hoc summũ beneficium Q. Max. debuerim, quod continuò conciliũ dimiserit, simul ac me fractum, & debilitatum metu viderit. Hinc nox pudore dicitur vacare, quia noctu neminẽ videmus, & videmur à nemine M.

Nox, & amor, vinúmq; nihil moderabile suadent:
Illa pudore vacat, Liber amórq; metu.

Quosnam præter hoc? Æ. Qui iisdem culpis obnoxij non sunt. Contrà, eiusdem improbitatis amentiæque socij inter se non erubescunt. Ebrius apud vinolentum, latro apud latronem, fœnerator apud fœneratorem. Ad hæc qui seueri, & ad tribuendam peccantibus veniam haud quaquam faciles sunt: propterea scilicet, quod ipsimet ea non perpetrant, quæ si perpetrarent, in aliis non damnarent: nec enim fur furi non libenter ignoscit, neque illi suum crimen obiectat. Cauemus item ab iis, quos delicta nostra enuntiaturos suspicamur, quæ occulta esse, & ignorari optamus: malumus enim aliquando boni haberi, quàm esse, multóque magis timemus hominum, quàm Dei amicitia excidere. M. Qui facilẽ enuntiant? Æ. Iniuria læsi, maledici, derisores. M. Quos adhuc veremur? Æ A quibus nihil vnquam frustra petiuimus: istis enim videmur admirationi esse. Et eos, qui tum primũ à nobis petunt aliquid; quos apparet bene de nobis sentire, nosq; probos, & offi-

fici-

ficiosos existimare. Atque ideò denegare quippiam nos iis pudet, ne mox in aliam de nobis, & contrariam opinionem veniant. Ad extremum, veremur non modò viros graues, verùm etiam eos, qui ad ipsos facta nostra perferre possunt: vt sunt illorum serui & amici: hos colimus, hilaritérq; excipimus dominorum gratia, quorum fauorem, & beneuolentiam aucupamur. Atque hîc etiam receptui cano. M. Hic tuus labor me locupletauit opibus & pulchris, & nulli fortunæ dominationi subiectis.

ANNOTATIONES.

PRIMVM QVI NOS) *Ciceronis morem hunc esse notauit Manut. in epist. 14. l. 15. vt cum de duabus rebus agit, vsurpet Primùm, Deinde. Cum de tribus, Primùm, Deinde, Postremò. Cùm de quatuor, tertio loco Tum inserat.* DEMOSTHENES, THEOPHRASTVS, CICERO) *Demosthenes quidem legatus apud Philippum Regem Macedonum. Theophrastus apud populum Atheniensem. Cicero pro Milone dicturus in foro. Vide Crinit. lib. 5. cap. 3. De pudore autem oratorio lege quæ à Crasso, & Antonio disseruntur 1. de Orat. quorum hic duas eiusdem caussas profert in medium.* HOMINVM QVAM DEI AMICITIA) *Non tam stultè faceremus, si mentem auocaremus aliquando à sensibus, & ad æterna vel supplicia propter scelera perferenda, vel præmia propter virtutẽ capienda transferremus.*

PRO-

PROGYMNASMA SEXAGESIMVM

Impudentia.

ARETAEVS, AEDVMENVS.

ARETÆVS. Sicut virtutes morum suos, & quidem innumeros laudatores inuenerunt, ita quoque vitia non paucos vituperatores. Ac proindè quantum illorum voces ad amplexandam honestatem, cuius parens & affectrix est virtus, tantum istorum oratio ad detestandam turpitudinem, cuius est mater vitiositas, excitare & cõmouere nos debet. Æ. Nec tantillum à tua sententia meum discrepabit vnquam judicium. Quod autem vitium maximè jubes me execrari, & omni ope fugere? A. Impudentiam, Græcis ἀναισχυντίαν. Æ. Quibus eam verbis definires? A. Quibus Aristoteles. Est, inquit, contemptio quædam, & firmitas animi, aduersus ea mala, quæ pudorem incutiunt. Contemptus est honoris videlicet ac famæ, ignominiæq; ac dedecoris voluntaria, deliberatáque patientia. Seu effrænata licentia ad turpitudinem: quo, per Deum immortalem, quid omni verborum acrimonia & contumelia dignius? quid detestabilius? quid bonæ spei superfit in tali homine, qui jam frontē, faciem, os perfricuit;

hoc

hoc est, omnem à se verecundiam remouit, longissiméque proiecit? Qui est ore ferreo, effrons denique: nam hæc singula contra impudentes valere quis nescit? qui etiam canibus comparantur, quadrupedibus (vt nôrunt omnes) inuerecundis. Æ. Currentem me, quod aiunt: fuit enim mihi semper odio hæc peruersitas, vt incredibili amori ingenuus pudor. A. Satis odisse non potes istum inter homines omnium morborum grauissimum, vt Euripides, istamque ad omnem turpitudinem ducem maximam, vt Xenophon appellauit. Per quam decorum, vitæque honestas, & modus omnis despicitur, & ad quælibet vitia (quandoquidem non timentur) via panditur. Æ. Cûm cernamus, iisdem nonnunquam sese cupiditatibus, atque delictis deuincire pudoris amantes, quibus inuerecundos, crediderit quispiam nihil inter hosce homines interesse. A. Crediderit, se auius à vera longè ratione vagabitur, vt cum Lucretio dicam. Tantum inter vtrosque differt, quantum dici vix potest. Æ. Tu hanc differentiam explicato. A. Cùm delinquunt, aut deliquerunt pudentes, capiunt animo dolorem, & molestia idcirco afficiuntur: at impudentes molestiarum securi, lætantur etiam. Et illi facillimè perturbantur, cum obiiciuntur non ea solum, quæ verè sunt turpia: sed etiam, quæ turpitudinis speciem, ac faciem quandam gerunt (quanquam hoc magis vitiosi, quàm iusti pudoris est indicium) isti omni metu vacantes ac liberi, feruntur audacter

in fa-

in facinus. Nam cùm semel verecundiæ septa, finésq; transilierint, oportet eos bene ac nauiter esse impudentes. Æ. Probè distinxisti, ita est. A. Quid ad famam inhonestius amoribus meretriciis? tamen impudens alienæ pudicitiæ vitium addere, & aliis quoque facem præferre ad libidinem non verebitur. Quid auaritia sordidius, & probrosius? tamen impudens abradet pecuniam vndecunque poterit. Quid assentatione fœdius? tamen impudens palpo percutere, & adulari potentibus non cessabit. Ingluuies & crapula quantum habent infamiæ? at illa infamia inuerecundum ingenium nihil conturbat. Quam est turpis & plena dedecoris ostentatio? ille tamen se ostentare, ac palàm dilaudare non intermittet. Quidquid animo collibitum fuerit, seu honestum seu inhonestum sit, eò se dabit. Et cum camelos glutiat, nunquam profectò culices excolabit. Æ. Quid hoc sibi significat? A. Cum facta ipsa turpia non reformidet, signa & indicia eorundem multò minus reformidauerit. Si audet sese adulterio polluere, non erubescet in verbis impudicis. Æ. Qui hoc negat, idem neget lucere meridie. Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

ANNOTATIONES.

SPECIEM AC FACIEM QVANDAM) *Faciem non tantum esse id, quod Græci πρόσωπον, os scilicet, oculos & genas, sed ea quoq; voce formam omnem, & modum, & facturam quandam corporis totius indicari, diciq; in rebus etiam*

etiam alys, demonstrat Gellius lib. 13. c. 28. Cic. 1 Off. Formam quidem ipsam, Marce fili, & tanquam faciem honesti vides. FACEM PRÆFERRE AD LIBIDINEM) *Cic. 2. Catil. Cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti? Dicerem vnde natum esset hoc loquendi genus, ex quo scilicet more, nisi id satis per se appareret.* IVNGAT VVLPES) *Virgil. ecloga 3.*

> *Qui Bauium non odit, amet tua carmina Maui,*
> *Atque idem jungat Vulpes. & mulgeat hircos.*

Duo prouerbia sunt, quibus est locus in rebus apertè absurdis. Nam quid absurdius quam vulpes ad currum jungere, aut ab hircis lac petere? quod vtrumq; recusat harum animantium natura. Demonactes, cùm videret duos philosophos æquè indoctos litigantes, & alterum proponentem quæstiones ineptas atq; ridiculas, alterum nihil ad institutum respondentem: O amici, inquit, an non alter horum vobis hircum mulgere, alter cribrum videtur supponere? Vtrumque frustrà laborare, & absurdum esse significabat.

PROGYMNASMA
SEXAGESIMVM PRIMVM.
Immodica verecundia.

IIDEM.

ARETÆVS. Agamus etiam inter nos, quando sumus otiosi, de pudore non probabili, qui verecun-

recundiæ, quæ μετριότης, seu mediocritas est, perinde vt alterum extremum, impudentia scilicet aduersatur. Æ. Idipsum abs te rogaturus eram: bene habet, quod me anteuertisti. Ast ego auditoris & discipuli, quam disputatoris partes malo obtinere. Mea enim doctrina exigua, & potius inscitia est, si cum tua sapientia conferatur. A. Nimis summissè, ac modestè de te, nimis gloriosè & elatè de me. Quod igitur in quibusdam herbis sponte sua è terra nascentibus, idem quoq; in affectionib⁹ vsu venire statuendum est. Æ. Quò tu ire contendis, eò jam præuolat cogitatio mea. A. Etenim vt illæ nō solùm agrestes planè, atq; inutiles sunt; verùm etiam bonis ac frugiferis perniciosæ, & inimicæ: & quemadmodum coloni non ideo agrum esse malum, seu macrum, quin potius pinguem ac fertilem judicant, cùm tales herbas effundat: sic affectus nonnulli cum per se bonitatis nihil habeant, & malorum quorundam caussa sint, nihilominus tanquam germina, & symbola sunt mentis bene constitutæ, quæ à ratione culturam possit accipere. Huiusmodi est pudor vitiosus, Græcis δυσωπία. Æ. Istud vocabulum enucleari velim: nimis enim leuiter græcas litteras attigi, cuius me inertiæ pœnitebit, quoad mors mihi vitales animæ nodos è corpore soluet. A. Enucleabo, faciámque vt huius motionis naturam clarius perspicias. Iuncta est vox ex particula δυς & ὤψ. Hæc oculum, seu aspectum; illa autem aliàs quidem difficultatem, hoc loco non solùm difficultatem, sed,

vt ita dicam, impossibilitatem significat. Nam δυσωπία non tantum est difficultas præ pudore in eius vultum intuendi, qui aliquid abs te petat: sed in eo ponitur, quod est, non posse quippiam à se petentem contra aspicere, qui sit immodicè verecundus. Itaq; circuitio hæc, seu periphrasis, ad huius vocabuli notationem, originem atque vim ostendendam necessaria est: quæ minimè animum subeunt, cum hæc vox græca, seu vitiosus, seu immodicus, seu immoderatus pudor, seu vitiosa, immodica, stupida verecũdia, vt vulgò, redditur. Aristoteles immodicè pudẽtes in Ethicis καταπλῆγας nominauit: qui scilicet ad omnia trepidant, & præ pudore velut attoniti, perculsi, consternati, & obstupefacti sunt. Æ. Disertè, apertè Græci nominis vim explanasti, in quo inest magna quædam ἔμφασις. Nec inuenusta fuit illa, à qua disputationem exordiri voluisti comparatio. Nihil occurrit, quod aut interrogem, aut opponam: nec fortasse deinceps occurrit. A. Vtriusque faciendi libera tibi potestas datur. Æ. Noui humanitatem, & inclinatam ad me erudiendum voluntatem tuam. A. Quomódo porrò impudentes continenter, nimiúmque fixè aspiciendo animum pertinacem ac rigidum: sic stolidè verecundi nimium deiiciendo vultu satis mollem, ac muliebrem præ se ferunt: suúmque morbum excusantes, non dubitant eum pudoris nomine cohonestare: in quò quidem ab impudentibus superantur. Non est temperans, ô boni viri, qui nihil edit aut bibit:

bibit: quamuis intemperantissimus sit, qui ebrius meiatur, & vomit. Eodem modo, non est verecundus, qui neminem intueri, neminem audet affari: quamuis sit longè inuerecundissimus, qui vtrumuis semper, & vbiuis, & apud quosuis audet. Quamobrem & quod ὁ ἀναίσχυντος & quod ὁ καταπλὴξ committunt, vituperandum est: permiscenda autem, & temperanda hæc duo, quò & à perpetuo intuitu proteruitas, & à nimia modestia mollities, imbecillitásque tollatur. Æ. Verumenimuerò, cùm ista δυσωπία sit velut herba noxia in segete, vt dixisti; facilè poterit euelli. A. Non etiam adhoc valet allata similitudo. Negotiosum est isti malo curationem admouere: tenera est siquidem, & delicata pars animi, quæ superuacaneo pudore concutitur, & quassatur. Æ. Esto quamuis tenera; quid tum posteà? A. Agricolæ arbusta, syluestriáque germina exurunt, & radicitus extirpant; vitem, aut oleam putaturi cautè manum applicant, formidantes, ne quid sanum resecent. Ita medici, cultorésque animorum philosophi, cùm iram, libidinem, inuidiam, cæterásque huiusmodi pestes veluti stirpes inutiles eximere volunt, possunt vulnus altum dare, ferróque & igni sæuire, si nō satis prudentes atq; cauti sint. Sed cum ab isto, de quo agimus, vitio adolescentum animos deterrere, seu cum pudorem istum non ingenuum amputare instituunt, curandum illis, ne simul ingenuum amputent, eósque audaces, præfractósque efficiant. Æ. Tamen inuenietur aliqua abs te medici-

dicina, vti spero. A. Inuenietur, tecúmq; communicabitur, si prius, quæ incommoda seu detrimenta hinc inuehantur, considerauerimus.

ANNOTATIONES.

QVÆ ΜΕΣΟΤΗΤΕΣ SEV MEDIOCRITATES) *Aristoteles 2. de Moribus, postquam docuit, virtutis vim omnem in mediocritate versari, esséq; μεσότητα, subijcit, etiam in quibusdam affectionibus, vt verecundia, & nemesi, seu indignatione (has enim exempli loco ponit) quæ nimirum habitus, atq; virtutes non sunt, mediocritates cerni: vt intelligamus in ipsis haud secus, quàm in virtute laudari illud medium, in quo ipso consistere traditur à Peripateticis. Ex quo patet, non aliter atq; in virtutibus extrema duo in istis permotionibus, & affectibus inueniri: quorum vnũ cum defectione, alterum cum exuperatione coniunctum sit. Cùm igitur verecundia ipsa sit medium, impudentia erit tanquam in fortitudine timiditas, & in liberalitate tenacitas, in defectu scilicet: δυσωπία autem, seu vitiosus pudor velut audacia, & effusio, quoniam non infra, sed supra modum fertur. Explicauit ista Aristoteles vocabulis, quæ Grãmatici concreta vocant, sic nempè. Atq; etiam in perturbationibus, iisq; rebus, quæ ad perturbationes pertinent, mediocritates insunt. Verecundia enim non est illa quidem virtus, veruntamen laudaturis, qui verecundus est. His enim in rebus alius est medius, is, quem modò diximus; alius qui modum superat, tanquam obstupefactus, atq; animo perculsus, qui in omni re verecundatur. Qui autem modum deserit, quémq; nihil omnino pudet, impudens: medius autem ille*

pu-

pudens, ac verecundus dicitur. IN QVIBVSDAM HERBIS SPONTE SVA) *Olitori interroganti, cur nam, quas ipse herbas & olera sereret, quantumuis curarentur diligentissimè, tardius tamen crescerent, quæ autem sponte nascerentur, ea sine vllis laboribus nostris celeriter incrementa caperent, quid AEsopus, quàmq; festiuè responderit, Planud. in eius vita.* GRÆCIS δυσωπία) *De verecundia Quintil. lib. duodecimo, capite quinto. Inuitus me herculè dico, inquit, quoniam & aliter accipi potest. Ipsam verecundiam vitium quidem, sed amabile, & quæ virtutes facillime generet. Ibidem de vitiosa verecundia his verbis. Verecundia, est timor quidam reducẽs animum ab ijs, quæ facienda sunt: vnde confusio, & cœpti pœnitentia, & subitum silentium. Quis porrò dubitet vitijs adscribere affectum, propter quem facere honestè pudet?* EVM PVDORIS NOMINE COMONESTARE) *Ita mos est hominibus, sed mos improbus. Seneca epistola quadragesima quinta. Vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt: temeritas sub titulo fortitudinis placet, moderatio vocatur ignauia, pro cauto timidus accipitur. Sic apud Sallust. in Coniurat. Catil. Cicero quoq; in Partit. Vitia imitantur virtutes. Nam & militia prudentiam, & temperantiam immanitas in voluptatibus aspernandis, &c. Plutarchus lib. quo quærit, grauioréſne sint morbi animorũ an corporum? Febrim nemo vocat sanitatẽ, neq; tabem quisquam appellat bonam habitudinem, neq; podragram pedum velocitatem, neq; pallorem nominat ruborem: at iracundiæ multi fortitudinis nomen imponunt, amorem turpem amicitiæ nomine palliant, inuidiam æmulationis, timiditatem diligentiæ.* CVLTORESQVE ANIMORVM PHILOSOPHI) *Duplex est mors, vna omnibus notissima, cùm vi-*

 deli-

delicet animus vinculis corporis aut naturali dissolutione digreditur, aut vi allata decedit, ut loquitur Arnob. lib. primo. Altera; cùm idem animus à corporis commercio seuocatur, voluptatibusq; illecebras contemnens, affectibus sese turbidis prorsus liberat. De hoc genere mortis in Phædone locutus est Plato, cuius sententiam sic explanauit Cic. Tusc. 1. Tota enim philosophorum vita, ut ait idem, commendatio mortis est. Nam quid aliud agimus, cùm à voluptate, id est, à corpore, cùm à re familiari, quæ est ministra & famula corporis, cùm à Repub. cùm à negotio omni seuocamus animum? Quid, inquam, tum agimus, nisi animum ad seipsum auocamus, secum esse cogimus, maximéq; à corpore abducimus? Secernere autem à corpore animum, nihil quidquam aliud est, quàm emori discere. Explanat eandem copiosè Macrob. in som. Scip. l. 1. c. 13. Hinc puto intelligi satis, quamobrem cultores animorum philosophi à nobis dicti sint: quoniam in docenda hac morte, quæ ad animum pertinet, quæq; illum verè viuum, florentem, ac frugiferum reddit, occupantur.

PROGYMNASMA SEXAGESIMVM SECVNDVM.

Damna, quorum auctor Vitiosus pudor.

IDEM.

ARE.

ARETÆVS. Intempestiua hæc verecundia ab eruditis scriptoribus in eo potissimè collocatur, cùm quis trepidat, & percellitur animo in omnibus, nullam petitionem à se repellere, nihil recusare, nunquam contradicere potest: ne scilicet vt durus, inhumanus, & inexorabilis per ora traducatur. Hic pauor, difficile narratu est, quàm multa inconsultò & dicendo, & faciendo peccare homines compellat, & quàm ingentem aditum, fenestramq; cupiditatibus, ac facinoribus multis aperiat. Æ. Vt miserum est inde lædi, vnde laudem & commodum exspectabas? A. Certè miserum. Pudor moderatus custos est pudicitiæ: immoderatus eiusdem aliquando corruptor ac proditor: & dum veretur blandientibus, rogitantibúsq;, & omnia pollicentibus repugnare, ipse expugnatur, intemperantiæq; seruitutem turpissimam seruit. Æ. In adolescentiam, & mulieres hæc dicis, vt opinor. A. In eos cum primis: nihilominus etiam in viros, quos, est, quando pudoris pudet. Æ. Quinam? A. Quia mutuum dant, à quibus se data recepturos parùm sperant. Quia fidem suam interponunt, pro quibus minimè vellent. Quia concedunt annos, quibus nec triduum concedendum putant. Sed audi mirabiliora. Memorant quosdam historiæ veteres, qui cùm venena sibi misceri, necémque parari suspicarentur, præ stulto & nimio isto, ac pernicioso pudore sibi cauere non sunt ausi. Æ. *Heu, cadit in quenquam tantum scelus?* Quisquam se aut tam insipienter diligere,

aut tam grauiter odisse potest? A. Exempla Dionis, Antipatri, Herculis, Alexandri & Barsines filij apud Plutarchũ libello περὶ δυσωπίας tu ipse leges, vbi volueris. Æ. In hoc ordine numerandos duco, quos audiuimus, cum essent Catholici, factos ebrios iusiurandum dedisse sodalibus ac ducibus Lutheranis, sese comites ipsis in castra aduersus Ecclesiam Catholicam ituros. Res iureiurando sancita est, inquiebant, seruanda est fides. At hi *magnoperè à vero, longéq; errasse videntur*, maléq; Ciceronem legerant, qui promissis eiusmodi non esse standum, quæ plus nocent promissori, quàm prosint ei, cui sunt promissa, prudenter monet. Quis autem non intelligit, scientem ac volentem afferre interitum defensoribus veritatis, cum scelere mortifero copulatum esse? præ pudore igitur pacta iniqua rescindendi, animas suas isti quodammodò interficiunt. A. Bellè tibi conclusa est ratio. Possim etiam ostendere, quàm impudenter in eroganda, collocandáque pecunia versentur: quam sæpe conferunt in indignos; timent enim ne præparci, aut nescio cuius rei obliti existimentur, & ita opprobrium vitarẽ moliuntur. Quomodo item, cùm in afflicta valetudine non audent, quem nôrunt, peritissimum accersere medicum, ne vel familiaribus, vel medico familiari displiceant. Cùm filiis eos magistros præficiunt, non qui sunt valde idonei; sed qui id ab ipsis enixè contenderunt, aut quos alij cõmendarũt. Cùm in iudicio non disertissimos, & rerum forensium

quam

quam ſcientiſſimos, ſed amicum aliquem, aut amici nepotem cauſſam agere ſuam, & litem perorare ſinunt. Ac reliquas quidem libidines, vbi ad rem collatæ fuerit, pœnitudo ſequitur: hîc ipſis factis conglutinata eſt. Æ. Nempe quia nec dat, nec accipit, nec fert opem, nec obſequitur, nec laudat, nec vituperat, nec promittit demum aliquid ὀκαταπλήξ, quin mox illum redarguat, & fodicet animus. Ecquid ſatis aſſequor tuum ſenſum? A. Satis. Diſcruciantur, inquam, dum exercent vitioſitatem ſuam: cùm, ſi rectè facerent, lætarentur potius: nam honeſta facta gaudium, turpia dolor comitatur. Quid verò mali, vnum non poſſe omnia? ſi non potes omnia, cur promittis tamen omnia? ſi qua in poteſtate noſtra, & viribus æqua fuerint; ſi cum honeſtate conſenſerint, in iis operam officiúmque noſtrum aliis non pudore impulſi, ſed ſpôte præſtemus. Æ. Nam hoc ipſum ita juſtum eſt, quod rectè fit, ſi eſt voluntarium, inquit Cicero. A. Fit præterea in pudore vitioſo, quod in cæteris illaudatis affectibus fieri experimur. Nam vt ibi ſequuntur, quæ per illos effugere laboramus: vt ambitionem ignominia, voluptates dolor, mollitiem labor, immodeſtum vincendi ſtudium vinci ac ſuperari: ſic immodicè pudentes, à quibus ſibi cauebant, in ea ipſa dedecora incidunt. Æ. *In vitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte.* A. Petit quiſpiam à me iniuſtum aliquid, ego præ verecundia non recuſo: alius, ad quem iniuria pertinet, me in jus vocat. Promiſi pecuniam, quam non habebam, exigit à

me cui promisi; mendacij redarguor. Et cætera ad eundem modum.

ANNOTATIONES.

PER ORA TRADVCATVR) *Ne vulgi fabula fiat, vt Tibullus ait. Ne perueniat in ora vulgi, vt Catullus. Nam hoc non modò in factis honestis, sed etiam inhonestis dici potest, vt poëta ille dixit: perinde vti apud Græcos περιβόητον εἶναι. Vide plura apud Victorium lib. 8. cap. 10.* FENESTRAMQVE CVPID. AC FACIN. MVLTIS APERIAT) *Terent. Heaut. Hui quantam fenestram ad nequitiam patefeceris! In partem deteriorem scilicet valebit hoc prouerbium, & significabit occasionem ad improbitatē ac veluti ansam porrigere. Sed in bonam quoq; illa, aperire januam, fores, pro rei alicuius initium præbere, & veluti aditum patefacere, qualiscunq; ea sit.* VNDE LAVDEM, ET COMMODVM) *Augustum Imperat. dicere solitum scripsit Trāquillus cap. 25. Minima commoda non minimo sectantes discrimine, similes hamo aureo piscantibus, cuius abrupti damnum nulla captura pensari possit. Sic isti ineptè maléque verecundi, ne apud vnum sint in offensa, ne putentur inhumani, & inurbani, pudorem & innocentiam à se repellunt. Dolet, & plorat cassita Aesopi, se, cùm nec aurum surripuerit cuiquam, nec argentum, nec rem aliam pretiosam, ob vnum, & paruum tritici granum laqueo captam vita spoliari.* QVÆ PLVS NOCERE PROMISSORI) *De promissis hæc præcepta accepimus 1. Off. à M. Tullio, quo loco de justitia seruanda disputat. Si quod promissum & conuentum, vel ei, cui promissum sit, vel ei, qui promiserit, sit inutile si efficiatur, ne præstemus. Huc adhibet, quod de Neptuno, & Theseo*

Theseo super interitu Hippolyti in fabulis est. Multò minus, si plus tibi promissa noceant, quàm illi prosint, cui promiseris, contra officium erit, maius anteponere minori. Constituisti te alicui aduocatum in rem præsentem venturum; interim grauiter ægrotare filius incipit: magis ille discedat ab officio, qui se destitutum queretur, quàm tu si quod dixisti non feceris. Quid saltatrici puellæ, & impiæ Herodiadi caput Baptistæ amputatum proderat? At Herodi, ô Deum immortalem, quantum id nocuit? Sed propter jusjurandum, & simul discumbentes rex egregius noluit puellam contristare. Hem pudorem necessarium. Alterum præceptum hoc est: nos illis promissis, quæ coacti metu, aut decepti dolo promiserimus, non teneri. Addendum tamen, nisi Sacramentum intercesserit, resq́; mala, aut cum peccato, aut cum incommodo maximo coniuncta non fuerit. NON QVI SVNT VALDE IDONEI,) *Si rudibus, indoctisq; doctoribus commissi fuerint, dimidio stultiores redibũt, quam accesserunt, eruntque postea dedocendi prius, quod malè didicerint, quam doceantur, quod eos rectè discere oportuerat.*

PROGYMNASMA
SEXAGESIMVM TERTIVM.

Duplex curatio huius vitij.

IIDEM.

ÆDESIMVS. Manifestissimè cognoui, quæ, qualia, quámque multa damna importet vitiosa verecundia. Quanquam enim,

tu pauciora percensuisti, ego tamen ex his aliquâ coniicio. Nunc quod medicamentum istis ægrotis salutiferum credas, audire studio magnoperè. A. Ratio, & exercitatio medicinam afferre debent hoc morbo implicitis. Æ. Fusius ista quæso. A. Docendus est, quem hic stupor oppressit, quemq; velut captiuum coërcet hæc insania, se affectu nocenti, ac propterea inhonesto præpediri: nihil quippe idem honestum, quod noxium. Quantum porrò noceat, satis ex antegressa disputatione perspectum est. Et illa incommoda cum exemplis inculcanda & obtrudenda sunt huiuscemodi hominibus. Æ. Nihil dubitauerim, quin hæc ratio apud eos momentum, ac pondus habitura sit: quandoquidem vnusquisque suorum incommodorum (vbi ea intellexerit) est osor maximus. A. Perutile quoque fuerit, non pauca illustrium, proborumq; virorum dicta & responsa mandasse memoriæ, quæ instantibus nobis, & ad indecoras actiones vrgentibus obiiciamus. Exempli caussa. Phocion Antipatro: non potes me simul amico vti, & adulatore. D. Petrus, oportet, inquit, Deo magis obedire, quàm hominibus. Locus hic peramplus est, & innumera suppeditabunt responsa in omni petitionum iniquarum varietate, si quis vel modicè antiquitatem, & sacros item Christianorum annales euoluerit. Æ. Recordor nonnullorum, quæ subiicerem, si docendi magis, quàm discendi partes ab initio suscepissem. Nunc, cur ego & ineptus sim, & in mare aquam? A. An tu me omnium sæculo-

culorum memoriam gestare censes in pectore? Multa quidem ego audiui, multa vidi, multa legi, at non multa memini, Ædumene. Quare licet oblitum moneas, si vti ignorantem docere me non vis. Æ. Persequere cœpta: mecum de isto conuenire nihil potes. A. Etiam per exercitationem à vitioso pudore nos vindicabimus. Æ. Nimirum? A. A paruis, vulgaribus, ac minutis capiendum est principium, in quibus difficilè non sit, rectis aliquem oculis contrà intueri, & flagitantibus negare, ne desit, quod maiora petentibus respondeamus; In cœna satis cùm biberis, adhuc propinat tibi aliquis nec paruum calicem? nihil inepto pudori concede; excusa te, & recusa, aut summo ore attinge. Prouocat te quis ad lusum aleæ: quamuis scias te petitum iri dicteriis, ne lude. Si vocere timidus idcircò, responde: fateor me timidum in his, quæ honestatis sunt aliena. Incidisti in loquacem, qui te complexus retinet: sermonem tuum absolue, & veniam præfatus discede. Eiusmodi recusationes in minoribus adhibitæ, ad maiora nos condocefaciunt, atq; ad repellendum, deponendúmq; inutilem pudorem præparant. Sic Diogenes, obambulans in Ceramico, à statuis flagitabat stipem. Id cùm alii mirarentur, ego, inquit, in hoc me exerceo, vt assuescam æquo animo frustrari postulatis. Æ. Quid, cùm interdum laudant alij, quod nobis non videtur laudandum? Vt in conuiuio citharœdus indoctè canit, aut in theatro scenicus actor sinistrè suas partes agit, plaudunt alij

&com-

& commendat. Quid ego faciam, ne cogar erubescere? A. Audi cum silentio: ne laudaueris suprà quàm tibi videatur. Si hoc non potes in alienis, quid, cùm amicus inconcinnè & illepidè scriptam orationem, si carmen inconditum tibi ostenderit? Vlulabis cum lupis, & cum reliquis adulatoribus laudabis, quod laudē non meretur? Quod si non potes non laudare vitiosa, idq; in paruis rebus, dic mihi, quomodo in magno ac serio negotio offendentem audebis reprehendere? Quomodo Rempub. aut imperium non rectè administrantem admonebis? Æ. Quàm commune, ac latè patens malum, arridere ridentibus, laudare cum laudantibus, & cum reprehendentibus reprehendere, quæ in animo aut non ita probes, aut nō ita improbes? A. Hoc ideo, quòd latissimè regnat, & multorum est pudor vitiosus, quem nos, si sapimus, omni studio contentionésque fugiamus. Æ. Fugiamus.

ANNOTATIONES.

OPORTET DEO MAGIS OBEDIRE) *Pericles, cùm amicus quispiam eum rogasset, vt in caussa sua falsum iuraret: oportet, inquit, me amicis commodare, sed vsq; ad aras: olim quippe iurantes manu aram tangebant. Monemur, ne propter hominem Deum offendendum, & salutem nostram prodendam putemus. Quantùm verò, & quibus in rebus declinatio concedatur ab officio, amicorum caussa, differit Gellius lib. 1. cap. 3.*

LVSVS.

LVSVS.

PROGYMNASMA SEXAGESIMVM QVARTVM.

Ludendum esse.

PATRVVS, NEPOS.

PATRVVS. De re lusoria, mi nepos, complura sciscitatus es, vtpote hæc. Vtrum esset ludo vtendum? Quomodo esset ludendum? Quis tenendus in ludendo modus? Quænam putarem esse officia ludentium? Qui ludi auersandi? Quæ genera honestorum lusuum? Nunquid hæc ipsa, & tot capita fuerunt, quæ mihi ad respondendum proposuisti; an vitio ingrauescentis ætatis aliquid mihi excidit? est enim obliuiosa senectus. N. Nihil sanè: ista sex petebam, vt mihi explanares, iterúmque peto, mi Patrue. Fac, vt quomodo aliâs non raró, ita hodie quoque doctior abs te discedam. De tuis innumerabilibus in me officiis hoc erit gratissimum. P. Ingenuo prorsus, prudentíque, & honestatis studioso adolescente digna est petitio tua. Quare, tametsi aliud habebam in manibus quod agerem, tamen com-

commoditates, quas ex mea dissertatione adepturum te confidis, meis quantiscunq; occupationibus non inuitus anteponam. N. Meus animus vicissim erga te is erit semper, quem tu jure postulaueris, & quem esse decet: nec in omni vita mihi tam erit res vlla proposita, quàm vt laborum in me tuorum metere possis fructum. P. Noui indolem tuam, scio ingenium. Ad rem ergô propius. Cùm ex duabus differentibus naturis compactus homo concretúsq; sit, ex animo, inquam, & corpore, quorum illum cum cœlestibus, hoc commune cum belluis habemus, si quis secum reputare, contemplariq; velit, qualis vtraq; effecta, quibus instrumentis, & virtutibus à sapientissimo artifice instructa, & condecorata sit, non aliter profectò judicabit, quàm non ad exigua quædam, sed magna: non ad leuitatem, sed grauitatem: non ad otium, sed ad laborem: non ad ludicras, sed ad serias, excellentiæq; suæ pares actiones genus humanum esse procreatum. Etenim si tam nobiles animantes ad edendum, bibendum, ad jocandum ludendúmq; tantummodò, neque ad alium quendam, eúmq; nobilissimum finem ille rerum opifex condidisset, meritò frustrà generati videremur. Deus autem temerè nihil facit. N. Dictis tuis vehementer affinia sunt, quæ apud Nasonem Metamorphoseωn lib. 1. extant de dignitate hominis. Tametsi vates ille fabulis de Chao, & Promotheo veritatem inquinauit. P. Illos versus innuis.

Sanctius

Sanctius his animal, mentisq; capacius altæ.
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset.
Natus homo est, & quæ sequuntur.

Hos verò potissimùm.

Os homini sublime dedit, cælúmq; videre
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

N. Reuera hos ipsos. Ac miror equidem memoriam tuam: nihil quippe recito ex poëta, oratore, historico, græcum, latinumúe, quin tu locum, & auctorem scias, ipsa verba deniq;. P. Non æquè fidelis est amplius, vt fuit ab hinc annis decem, & quindecim. Nam cùm illa ex animi partibus infirmissima sit, tum primo in eam senectus incurrit, & memoriola vacillare, γερόντικώτερον est, ait ad. Att. Cic. Cæterùm cùm ita generati simus, quemadmodum dixi, tamen in perpetuis, atq; continentibus corporis, animíq; laboribus, ac functionibus versari haud possumus, defatigamur, exhaurimur, frangimur. Neque enim credo è lapidibus Deucalionæis, nec (quod Euander de veteribus Latij incolis apud Maronem narrat) è truncis, & duro robore extitimus. Mens item ex adamante confecta nobis non est: suam ipsa quoq; lassitudinem persentit. Insuper hoc æui, quod degimus, permultis molestiis cinctum, variis incommodis, malísque circumscriptum, ac permistum est. Nec extat (vt ex Euripide conuertit Tullius) mortalium quisquam, quem non attingat dolor. Quare nisi interdum remitteremus, & oblectaremus ani-

quies exſpectatior, nullum otium optabilius, nec animo corporiq; conducibilius, quàm vbi ad probabile aliquod ludendi genus cum ſociis æqualibúſq; venitur. N. Quapropter tandem? P. Ibi inprimis ſumma voluntatum concordia, ibi amicitia, ibi ſermones hilaritatibus, ac ſalibus redundantes, tempeſtiui riſus, fruſtrationes miræ, incredibilis fortunæ varietas, præmiorum dulces appetitus. Quæ omnia quantam pariant delectationẽ, quis tam hebes, quis tã craſſo ſub cœlo natus, qui non animaduertat? N. Attamen illud dabis nihilominus, in ludo ſæpius concitari jurgia, exiſtere inuidiam, & aliquando luſores, in ſeſe mutuis plagis debacchari. P. Hominibus liberalibus iſtæc indecora ſunt, de quibus poſteà diſſeremus. N. Cùm neceſſarium videatur, dare ſe nonnunquam jocis & luſibus, neſcio quomodo eos in hominibus auctoritate eminentibus, & ſapientia conſpicuis vix ſatis probare poſſum. Quamobrem tu me doceas oportet hos eorum perſona non eſſe indignos. P. Quid audio? indignos? nihil (niſi aberrem à janua) erit quoquam alienum, atq; indignum, quod communi naturæ conueniens & congrum judicatur. At tu fortaſſis exempla deſideras, quò magis ad credendum ducare. N. Hoc eſt, & vt elicerem ea abs te, qui me pungebat, ſcrupulum hunc meum detexi. P. Recenſebo noſtratia primùm, deinde externa, & ea antiqua. Habet enim vt in ætatibus auctoritatẽ ſenectus, ſic in exemplis antiquitas, ait Cicero. N. Recenſe. P. Ioannem Euangeliſtam

ferunt summa jam senectute aliquando visum à viatore sedentem in loco solo, & cum perdice lusitantem. Viator cùm cerneret caniciem, & viri sanctimoniam nõ ignoraret, mirari, ac irridere etiam, velut otio tempus terentem. Cùm porrò humeris arcum suspensum portaret, age, inquit B. Ioannes, intende arcum: intendit. Debilitabitur, & inutilis reddetur. Excepit Euangelista: Sic nos, nisi jeiuniis, precationibus, aliisque nostris laboribus quietem & jucunditatem interponamus, perseuerare in instituto nequimus. An similitudo hæc ad refutationem idonea non est? N. Immò etiam, & irrisorem probè refellit. P. D. Lucas animũ lassum pingendis imaginibus recreabat. Possem recentiora producere, sed malo vetera. N. Habes in prõptu Romana? P. Habeo. De Augusto Sueton. cap. 83. Animi laxandi caussa modò piscabatur hamo, modò talis, aut oscillatis, nucibúsq; ludebat cum pueris, quos facie, & garrulitate amabiles vndique conquirebat. De socero suo M. Scæuola L. Crassus apud Ciceronem toties se audisse commemorat, cùm is narraret, Lælium, qui sapiens est cognominatus, semper ferè cum Scipione rusticatum, eósq; incredibiliter repuerascere solitos, cùm rus ex vrbe, tanquam è vinculis euolauissent, nõ audeo, inquit, de talibus viris dicere; sed tamen ita solet narrare Scæuola, conchas eos, & vmbilicos ad Caietam, & ad Laurentum legere consueuisse, & ad omnem animi remissionem ludúmq; descendere. De ambobus item Horatius.

Quin

Quin vbi se à vulgo, & scena, in secreta remorant
Virtus Scipiadæ, & mitis sapientia Læli:
Nugari cum illo, & discincti ludere, donec
Decoqueretur olus, soliti.

M, Cato, quàm grauis, quàm magna opinione vir? ille optimus orator, optimus senator, optimus Imperator cum vernis, id est, seruorum paruis liberis iocabatur. Ad Græcos transeo. Cum pueris, & seruitiis suis lusisse scribitur Archytas Tarentinus. Heraclitus Ephesius, is, qui assiduò flebat, astragalis, seu talis quî potuit ludere? Lusit tamen, quod literis extat. Hoc Democritum semper ridētem decuisset. Socrates, philosophorum pater, ab Alcibiade aliquando cum Lamprocle etiamnum pusillo puero ludens inuentus est. Agesilaus, Lacedæmoniorū Rex, cū filio paruo equitauit in arundine. Hercules, qui orbem terrarum fama nominis sui impleuit, quanquam monstris debellandis, & certaminibus duris atq; magnis obeundis esset intentissimus, nihilominus relaxabat animum, sæpiúsq; cū puerulis ludebat. Quin Euripides ipsum ita loquentem introducit.

Παίζω, μεταβολὰς γὰρ πόνων ἀεὶ φιλῶ.
Ludo, námq; laborum amo vicißitudinem.

N. Haud pauca percensuisti exempla, quibus confirmasti, quod argumentis ante persuaseras: nunc ad alterum caput sermonem transfer.

ANNOTATIONES.

MI NEPOS) *Propriè & absolutè qui ex filio, filiáue natus est. Pro illo, ex fratre, ex sorore nepos, dicendum fratris sororis filius. Nepotes item, sunt nequam homines, & decoctores qui suas facultates profundunt, & abligurriunt. Cic. pro Quint. Quis tam perditus, ac profusus nepos, non adesa jam, sed abundante etiam pecunia? Dicti autem non à nepa serpente, quæ denotat omnes fœtus suos præter vnum: sed ex eo, quod pueri, patre mortuo, in auorum tutelam venientes, tales fermè propter eorum indulgentiam euadunt: Inducimus autem adolescentem & senem: illum vt discipulum, hunc vt magistrum. Nam vt adolescentibus bona indole præditis sapientes senes delectantur, leuiórque fit eorum senectus, qui à iuuentute coluntur & diliguntur, sic adolescentes senum præceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur. Cic. in Catone.* EX ANIMI PARTIBVS INFIRMISSIMA) *Plin. lib. 7. cap. 24. Nec aliud est æquè fragile in homine, morborum, & casus iniurias atque etiam metus sentiens, aliâs particulatim, aliâs vniuersa. Ictus lapide oblitus est literas tantum. Ex præalto tecto lapsus, matris, & affinium, propinquorúmque cepit obliuionem. Alius ægrotus, seruorum etiam: sui verò nominis Messalla Coruinus orator.* E LAPIDIBVS, QVOS VACVVM) *Inde λαὸς à λᾶος lapis, dictos volunt, quasi lapidum genus. Virgil. 1. Georg.*

> *Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem:*
> *Vnde homines nati, durum genus.*

Vide Ouid. 1. Metamorph. RERVM PARENS ET CONSERVATRIX NATVRA) *Lucretius epitheton, creatrix, frequenter naturæ tribuit. Rerum natura creatrix. Et est, ubi*

ubi omniparentem vocat. Cicero matrem rerum omnium, & communem parentem. AVT OSCILLATIS) *Varia est lectio huius verbi, de qua, & simul quodnam hoc ludi genus fuerit, Turneb. lib. 3. cap. 18. Brod. lib. 4. cap. 7. Torrent. in cap. 83. Sueton. in Aug.* ILLE OPTIMVS ORATOR, OPTIMVS SENATOR) *Plin. lib. 7. cap. 27. Addit, quater & quadragies caussam dixisse: nec quenquam sepius postulatum, & semper, absolutum. At P. Crassus Mutianus quinq; habuit rerum bonarum maxima & precipua: quòd esset ditißimus, quòd nobilißimus, quòd eloquentißimus, quòd jurisconsultißimus, quòd Pontifex Maximus. Gell. lib. 1. cap. 13. De bonis & fœlicitate duorum Metellorum. Plin. lib. 7. c. 43. & 44. &c.* ARCHYTAS TARENTINVS) *De Hercule, Socrate, Agesilao, Archyta, qui cum pueris lusitarunt AElian. lib. 12. c. 15.* IS, QVI ASSIDVO FLEBAT) *Seneca lib. de Tranquillitate animi, cap. 15. coparans horum philosophorum, Heracliti inquam, & Democriti inter se facta, sic scribit. In hoc itaq; flectendi sumus, vt omnia vulgi vitia non inuisa nobis, sed ridicula videantur: & Democritum potius imitemur, quàm Heraclitũ. Hic enim quoties in publicũ processerat, flebat: ille ridebat. Huic omnia, que agimus, miserie: illi ineptie videbantur. Eleuanda ergo omnia, & facili animo ferenda. Humanius est, deridere vitam, quàm deplorare. Adijce, quod de humano quoq; genere melius meretur, qui ridet illud, quàm qui luget. Ille spei bone aliquid relinquit: hic autẽ stultè deflet, que corrigi posse desperat: & vniuersa contemplatus, maioris animi est, qui risum non tenet, quàm qui lacrymas: quando leuißimum affectum animi mouet, & nihil magnum, nihil seuerum, nec serium quidem ex tanto apparatu putat.*

PROGYMNASMA SEXAGESIMVM. QVINTVM.

Tempus, & modus ludendi.

IIDEM.

PATRVVS. Modestiæ ac temperantiæ munus antiquissimum est, coërcere moderariq; voluptatis appetitum. Quò fit, vt in eius explanatione, cum officia traduntur; de ludo etiam & in joco præcipiendum videatur (siquidem voluptates sunt) quando illis vti fas sit, & quatenus. N. Perlubens de vtróq; te disputantem auscultauero: tuâ enim oratine nihil eruditius, nihil etiam, (nec id auribus do) limatius atq; facundius. P. Ludo perinde vti conuenit vt medicina; vt somno, vt quietibus cæteris. N. Strictim tu quidem & summatim. Sed explica quod inuoluisti, amabo te, mi Patrue. P. Quis appetit quietem; & cuinam ea dulcis est? N. Ei opinor, qui multum laborauit. P. Quis somno suauissimè fruitur? N. Cui lassitudo omnia membra tenet, cuique medullam perbibit, qui Plauti sermo est. Tunc enim verè fessos sopor irrigat artus. P. Medicinam porrò qui expetunt? sanine, an morbum vel habentes jam, vel metuentes? N. Et qui ægrotant, & qui se ægro-

grotaturos timent, accerſunt medicos. P. Sic ludus jocúſq; tum eſt haud aſpernandus, cùm grauibus ſeriiſq; rebus, officióque noſtro ſatisfecerimus: quam rem fatigatio animi & corporis conſequitur, quibus ſuccurrendum eſt, velut medicaminibus, velut ſomno, velut quietibus aliis. N. Teneo, quando ludendum: de modo ſeu menſura quæro. P. Inter ludendum immoderato impetu motúque animi turbulento abſtinendum eſt: vt ſcilicet ne nimis omnia profundamus, elatíq; voluptate in turpitudinem aliquam delabamur: in lites, in inimicitias, in vulnera, in cædes etiam. Nam quia nec pueris quoties volunt ludendi poteſtatem, nec quoduis ludendi genus concedimus, ſed id, quod ab honeſtate non recedat, oportet profecto in adoleſcentum quoq;, non virorum ac ſenum jocis ludiſque duntaxat ingenuitatis, modeſtiæ, honeſtatis lumen elucere. N. Non igitur eos commendares, qui frequenter, totóq; pectore ad luſum incumbunt. P. Quis id quidem poſſit? qui crebrò ludit, non indiget ludo: quoniam cauſam ludendi non habet, de qua ſuprà diximus, & voluptatem tantummodò conſectatur, quod θηλικὸν eſt. Qui autem ſe profundit, & immodeſtus eſt, modum ac limitem tranſit, & vterq; fit intemperans. Illud antiquum: ne quid nimis, hic quoq; obſeruandum eſt. N. Iam, ſi placet, de officiis ludentium age, nam hoc deinceps ſequitur, vt puto. P. Eſt quemadmodum putas, ſequitur.

ANNOTATIONES.

LVDO PERINDE VTI) *Præcipit ita Cic. 1. Offic. vbi agit de temperantia. Nos locum vberius aliquantò, vt tractaremus, annisi sumus. Res quidem videtur haud ita magni momenti de ludo præcipere: veruntamen non parum etiam in isto genere peccari potest, quod cum ex hisce paucis progymnasmatis nostris, iisq; breuissimis aliquantum animaduerti vel à rudioribus poterit: tum illi facillimè iudicabunt, qui in omni morum commoditate & elegantia perdiscenda tempus ac studium posuerunt. Quin autem crebrius ludendum sit pueris, quàm natu maioribus, nemo dubitat, & ignoscendum etiam magis illi ætati, propter infirmitatem consilii, quàm adultæ. Horatius ad Pison.*

Reddere qui voces jam scit puer, & pede certò
Signat humum, gestit paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temerè, & mutatur in horas.

QVIS SOMNO SVAVISSIME) *Perfugium videtur omnium laborum & sollicitudinum somnus: at ex eo ipso plurimæ curæ, metusque nascuntur, Cic. 2. de diuin.*

PROGYMNASMA
SEXAGESIMVM SEXTVM.

Officia ludentium.

HDEM

IIDEM.

PATRVVS. Quæ dicturus sum, eorum aut plera que, aut omnia à paucis obseruari autumno. N. Credo equidem, nec vana fides: & ideo ipsorum lusus laude carent. P. Qui pertinaciam adhibent, qui fraudibus lusores circumueniunt, rixantur, mentiuntur, illi ad imponendas vicissim graues iniurias sese armare quodammodò, extimularéque videntur: nemo siquidem fallaciis, dolis, conuitiis, contumacia feci magi vult, & longè præstat vinci, quam vincere huiusmodi artibus. Sicuti Socrates affirmabat, meliores esse, qui acciperent, quàm qui facerent iniuriam. Et Plutarch. Non tantum egregium est, scire vincere: sed etiam posse vinci pulchrum est vbi victoria est damnosa. N. Pueri, in quib⁹ existere solet insatiabilis victoriæ cupiditas, ægrè deuitant hæc vitia, & difficillimè sibi temperant, quin alternatim decipiant, aliquid inter se litigij contrahant, vanitatem orationis adiungant, & ira exuperante (quam comprimere propter animum, qui eos regit infirmum, non possunt) vnguibus in faciem inuolent. P. Quædam officij præcepta debent, ac possunt tradi, quamuis pueris: quæ si non seruent, virgarum pœnis subiiciantur. N. Expertę virtutis remedium hoc est, pellendísque puerorum morbis efficax. P. Qui ludicrorum certaminum arbiter & judex deligetur, ei sententiam ferenti aduersari, ac reclamare non oportet. Si quandò cum sodalibus impe-

imperitoribus ludum susceperimus, eosque propemodum semper vincere possimus, cogitatò cedemus illis nonnunquam triumphum, vt se quoq; nonnihil profecisse cùm putauerint, fiant alacres, & nos alacriores reddant. N. Id obseruaui cum coæuis meis puer sæpius, & nunc cum adolescentibus adolescens obseruo. P. Optimum est. N. Tamen quo quisq; imperitior est, hoc illi amplius à ludo refugiendum existimo.

Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
Indoctúsq; pilæ, disciue trochiue quiescit,
Ne spissæ risum tollant impunè coronæ.

P. Immò enimuerò tantò magis ludat, quoniam nisi vsu & exercitatione peritia non acquiritur. Ille tantum ludere vereatur, qui nihil didicit. N. Responsione tua sum contentus. P. Ingenuum est, magis animi, quàm lucelli caussa ludere: quod cùm quæritur, difficile est tueri modestiam. Lucrum nunquam satiat: atq; adeò plus est in ea appetitione frangenda negotij. Non ergo laudas, cùm pecunia in ludo deponitur, quam victor sibi tollat. P. Non laudo. Quod si pueri nummulos deponant, multandos verberibus pronuntio. N. Quamobrem verberibus? P. Nam cum ij defecerint, parentibus furantur denuò, vt sumptus in ludum suppetant. Nuces, globuli, & similia sint, pro quibus certent. Non errant, qui indolem puerorum in ludo perspici scripserunt. Ego verò etiam viros inde cognosci aio, & commendatione prosequendos, qui semetipsos continere nôrunt, & quid-

quidquid illiberale est, remis ac velis fugiunt. N. *Fortior est, qui se, quàm qui fortissima vincit.* P. Optarem adesse ludis puerorum pædagogos, magistros, aut maiores natu, quos reuereri & metuere cogerentur: vt proinde nihil parum decens, nihil petulans & pœna expiandum committerent. Illud item à quibusdam rectè præcipitur, vt dum ludunt, latinè loquantur, certa in eum animaduersione decreta, qui vulgari sermone vsus fuerit. Hanc ad rem conducet plurimum, si Præceptores vocabula simplicia, & loquendi rationes ac phrases, ad quodq; ludi genus pertinentes ipsi explicauerint & dictauerint. N. Nusquam æquè barbarè, inquinatéque loquentes audio pueros nostros, quam inter ludendum: vt non tam imperandus illis, quàm vetandus sit latinus sermo. Vtilius enim tacere omnino, quàm adeò fæde garrire dicam, an grunnire? P. Quid mirum? nemini sollicitudini est, vt propriè, ac Romanè loquantur. N. Video in multis admonendos, ac docendos ipsos doctores. P. Cæci cæcos ducunt. N. Aliáne restant officia? P. Etiam, restant quædam. N. Eia, adiunge. P. Vt ludas cum notis. Etenim cum ignotis ludere, nec jucundum est, nec tutum. N. Vti affirmas, sic est omnino. P. Sint item collusores belli, humani ac probi, cum quibus periculum non sit, ne litiges: ne aut illi tibi, aut tu illis dicas, quod in intimum pectus descendat: quiq; deuotionibus, contumeliis, & obscenis dictis abstineant, ne quid cõtagionis ad te perueniat. Ipsũ præterea ludi genus tibi, collu-

colluſoribus, ſpectatoribusque ſit cognitum, vt ex omni parte voluptas capiatur. Nec nulla ſponſione, nec magna ludito. Illud fatuum eſt: hoc ſollicitat & perturbat animum ludentis, &, ſi victus fuerit, magnoperè excruciat. N. Neſcio quomodo mœrori eſt, vel nuces, vel ligulas paucas, ludendo perdidiſſe, nedum vitulam, quæ *bis venit ad mulctrã, binos alit vbere fœtus.* P. Poſtremò tam diu ludes, donec animum ad grauiora & ſeria reparatum ſentias. Non enim ad ludum & jocum, ſed ad ſeueritatem potius, & ad quædam ſtudia grauiora atque maiora facti ſumus, vt præclarè dictum eſt à Cicerone. N. Relinquitur jam (vt erat propoſitum) quartum quæſitum: qui luſus minimè exercendi? P. Commemini.

ANNOTATIONES.

Quò diſtinctius omnia explicarentur, meliúſque memoria tenerentur, cùm potuiſſem hoc progymnaſma cum ſuperiore, parùm longo, connectere, ſeparaui tamen. Id quod aliâs ob eandem cauſſam à me factum ſtudioſi intelligant. Nec in verbis autem, nec in rebus quidquam eſt annotatione magnoperè dignum. Habent non minus magiſtri quam pueri quod ex hoc dialogo diſcant. INSTABILIS VICTORIÆ CVPIDITAS.) *In pueris, inquit Cicero 5. de finibus, vt in ſpeculis natura cernitur. Quanta ſtudia decertantium ſunt? quanta ipſa certamina? vt illi efferuntur lætitia, cùm vicerint? vt pudet victos? vt ſe accuſari nolunt? quam cupiunt laudari? quos illi labores non perferunt, vt æqualium principes ſint? &c.* ADESSE LVDIS PVERORVM

RORVM PÆD. MAGIST.) *Cic. 1. offi. cum de adoleſcentum officijs agit. Atq; etiam cum relaxare animos, & dare ſe jucunditati volent, caueant intemperantiam, meminerint verecundiæ; quod erit facilius, ſi eiuſmodi quoq; rebus maiores natu intereſſe velint. Ergo tum hac, de qua diximus, tum alia quoq; de cauſſa, vt vult Cic. ſeniores adoleſcentum luſibus intereſſe conuenit.*

PROGYMNASMA
SEXAGESIMVM SEPTIMVM.
Luſus auerſandi.

IIDEM.

PATRVVS. Verecundum ac liberaliter eductum adoleſcentem ab illis luſibus refugere oportere; quibus infamiæ nota inuſta eſt, ex antegreſſis diſputationibus diſci potuiſſe opinor. N. A quibus iſtis? P. Alearum ſiue teſſerarum, & chartularum pictarum. Latrunculorum ludum (vulgò ſcachorum) inuenio damnari ac reiici à nonnullis, quamquam vſitatiſſimus eſt, placétq; multis, de quo Hieronymus Vida, poëta eruditus & elegans libellum fecit. Nihil aiunt habere jucunditatis: conſtare quidem ingenio: ſed ideò literatis minus idoneum, quod mentem, ſtudiis jam defatigatam, magis ceſſatione recreare, quàm nouo meditationis labore grauare oporteat: & tempus,

quo nihil sit pretiosius, ea ludi vanitate ineptè cõsumi: esse inuentum hominum nimis inertium, & ab otiosissimis frequentari. Hæc illi dicunt. N. Quod tuum est judicium? P. Ego rem in medio relinquo: caret certè ignominia, & principibus etiam viris non improbatur. N. De alea velim aliquanto vberius disseras. P. Aleæ ludus à Palamede, Nauplij filio, apud Troiam in castris ad militum otium oblectandum excogitatus putatur. Quidam hunc Palamedam latrunculorum auctorem prodiderunt. Plato scribit, Theut. priscum quendam Deum talos & aleas inuenisse. Herodotus autem lib. 1. Lydiis hoc inuentum tribuit. Interdictum olim huncce ludum Romæ fuisse indicat Horat.

ludere doctior.
Seu Græco jubeas trocho,
Seu malis vetita legibus alea.

Vlpianus quidem lib. Pandect. X. titulo de aleatoribus, eiusmodi Prætoris edictum producit. *Prætor ait: si quis eum, apud quem alea lusum esse dicetur, verberauit, damnúmue ei dederit, siue quid eo tempore domo eius subtractum est, judicium non dabo. In eum, qui aleæ ludendæ caussa vim intulerit, vti quæq; res erit, animaduertam.* Illud, *Vim inferre*, Paulus Iureconsultus sic interpretatur. Cogere ad lusum vel ab initio, vel victi dum retinent. Sapientibus & litteratis viris semper odio fuit hic ludus. Plato adolescentem alea ludentem videns cum increparet, & ille: ob rem tam paruam me obiurgas? At consuetudo

non

non est res parua, subiecit Plato. Nolebat vir singularis in consuetudinem veniri ea in re, quam iudicabat viciosissimam, nunquámne audisti illud: Optimus aleator, est nequissimus? Et illud: Quantò melius, tantò peius? N. Milites. P. Cum impudicis & ventri deditis coniungit aleones Catullus, vt ex societate, hominum præstantiam perspicias:

Quis hoc potest videre? quis potest pati,
Nisi impudicus, & vorax, & aleo?

Et Næuius apud Festum: Pessimorum pessime, audax, ganeo, lurco, aleo. Cicero item 3. Offic. Cum mendacibus, furacibus, ebriosis aleatores nominat. O genus lusorum nobilissimum: Quid talibus audacius, quid impudentius, quid in Deum, atque homines execrationibus intorquendis exercitatius? Domitianus Imperator, quoties occupationibus se relaxasset, ludebat tesseris. Vsq; adeò cæteræ iucunditates illi sordebant. Nero, immanis illa bellua, in singula puncta, nescio quot aureorum millia constituisse dicitur. O aleam pretiosam, veréq; auream & argenteam. Fuge, mi fili, hoc turpissimum genus ludendi, si quidem ex re consultas tua. N. Et Fugi, & fugiam quasi pestem quandam. Qui præter hos vitandi sunt? P. Sortium ac diuinationũ, quibus lethalis noxæ piaculo homines constringuntur: homines, inquam, malæ frugi, quos illa recreant. N. Nõ possum quin exclamem. *Facile hîc plus mali est, quàm illic boni.* P. Funambulos, gesticulatores, duellatores, moriones in ordinem aleonum referre licet. N. Superest

vltimum caput. P. Id cùm absoluero, nihil amplius debuero. N. Nihil sanè.

ANNOTATIONES.

MENTEM STVDIIS IAM DEFATIGATAM) *Qui sic ludunt, ij ludo, quem ad remittendum, non intendendum animum inuentum constat, abuti videntur. Nec tamen postulamus, vt omni prorsus agitatione mentis curáq; vacent ludentes, tanquam si catuli, bestiolæq; inter se lusitarent. Vehementiorem cogitationem, attentionémq; altiorem prohibemus: vbi videlicet, qui se ad ludum dederunt, alium astantem fabulari, alióscq; interim colloqui non patiuntur, ne ipsorum distrahantur animi: & ipsi, veluti si mathematicis figuris, & numeris occuparentur, defixi cogitationibus perpetuò silent.* ALEÆ LVDVS) *Pro instituto nostro dicta sunt multa satis in aleam. Qui plura cupit, legat cap. 4. lib. 2. apud Iunium, in quo etiam multa de talorum iactu. Ad quoduis periculum significandum vox alea vsurpatur. Hinc aleam iacere eos dicimus, qui periculo se committunt. Iureconsult. emere aleam dicuntur, qui incertæ rei futuræ spem emunt, vt captum piscium, auium, &c. Aleatores etiam, qui sese quocunq; ludendi genere fortunæ varietati audent committere: & ita pecunias, tempus, aliquando vitam quoque amittere.* DOMITIANVS IMPERATOR) *Asserat aliquis etiam muscas stylo praeacuto configere honestum esse, quoniam id egregius hic Imperator factitabat, vt suprà in dialogo quodam retulimus. Lusit & Cato aleam, & Augustus, & Claudius Imp. qui teste Sueton. c. 33. etiam librum de hac arte edidit. Item Artaxerxes, vt refert Plu-*

tar-

tarchus. Theodoricus autem, Gothorum rex, cùm in alea vinceret, indulgentißimus erat. Quare ea tempora ad promerendas gratias domestici captabant; sicut cùm Vespasianus in balneum iret.

PROGYMNASMA SEXAGESIMVM OCTAVVM.

Genera lusuum.

IIDEM.

PATRVVS. De pilæ ludo disseramus primum. N. Hoc mirificè capior. P. Delectati sunt eo Alexander Macedo, Iulius Cęsar, Augustus, M. Antoninus, Alexander, Seuerus, Domitianus, omnes potentissimi Imperatores, multiq; philosophi, & illustres viri, in quibus etiam Scæuola Iurisconsultus ille antiquus nominatur. Commendatus à quamplurimis, doctissimisq; scriptoribus, & olim à Senatu Romano approbatus est. Galenus librum de eodem composuit, in quo vt animo & corpori vehementer idoneum commendat. lib. 2. περὶ ὑγιείας inter celeres exercitationes reponit. In hoc non modica voluptate mens afficitur ingenium & animaduersio excitatur, corpus æqualiter exercetur, oculi, caput, manus, pedes cũ celeritate

dexteritateq; mouentur: vt in eo lusu etiam palæstræ artificium appareat, quod affirmat in primo de Orat. M. Tullius. Vox ipsa dilatatis arteriis clarior efficitur,& melior. Sunt autem huius genera complura, de quibus dicere non est huius loci, nec temporis. N. In posterum ero longè studiosior pilæ, postquam tu eam tantis laudibus ornasti. P. De calculis, siue latronum, latrunculorúmue lusu Martialis in apophoretis.

Insidiis suorum si ludis bella latronum,
Gemmeus ille tibi miles & hostis erit.

Vocitatur hoc nomine, quòd antiquitùs latrones dicti sunt conductitij milites, ἀπὸ τοῦ λατρεύειν, quod est inseruire, quia nimirum in bellis seruiebant mercede. Varro tamē doctos eos à latere vult, quasi laterones, vt qui circum latera erant regi, atq; ad latera ferrum habebant. Ab eoq;, inquit, veteres poëtæ nonnunquam milites appellant latrones; aut, vt posteà subdit, quòd latent ad insidias faciēdas. Est in ludis etiam equitatio, piscatio, aucupiū, deambulatiuncula, pictura. Hoc postremo genere qui vtetur, meminerit pingere, quæ aspicientem prouocant, & alliciunt ad honestatem, non ad dedecus atq; flagitium; sicut illi pseudeunucho apud Terentium contigit. Suauissimus item est lusus Musicus, cum duo, tres, quatuor aut plures in eundum locum coëuntes, vel vocibus, vel fistulis vel fidibus, vel his omnibus permistis simul concinunt. Quæ autem canentur verba & sententiæ, honesta sint non amatoria, aut scurrilia (vt

ex

[illegible]is, quæ, Madrigali vocantur, quàm plurima, nec omnis doctrinæ expertia. N. Non ipsis modò canentibus, verùm audientibus quoq; jucunda est musica: & qui canunt, & quibus canitur, vtrique summa voluptate fruuntur. Ecquid etiam festiua, & faceta colloquia in recreationibus numeras? P. Quid ni? sed in his serminibus, ad hilarandos animos inductis, tenendum est Ciceronis præceptũ. N. Quodnam? P. Duplex omninò est jocandi genus, inquit in 1 lib. Offic. vnum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: alterum elegans, vrbanum, ingeniosum, facetũ: quo genere non modò Plautus noster, & Atticorum antiqua comœdia, sed etiam philosophorum Socraticorũ libri referti sunt, multáq; multorum facetè dicta. Facilius igitur est distinctio ingenui, & illiberalis joci. Alter est, si tempore fit, ac remisso animo, libero dignus: alter ne homine quidem, si rerum turpitudini verborum adhibeatur obscœnitas. N. Ludũ attulisti, quem non quiuis possit ludere, quia doctorum ingenioſorúmq; hominum. P. Non inficior. N. Qui sunt præterea? P. Ludere etiam consueuimus orbiculis ligneis, aut æneis, super longa & angusta mẽsa. N. Hîc ego dux milésq; bonus. P. Item globis æneis in crates quasdam super mensam, impellendis ludimus. N. Et hoc noui. P. Sphæras quoque ligneas per annulum ferreum impellimus. N. Et istuc. P. Puerorum planè sunt, globulorum, nucum, turbinis, trochi, par impar, item epostracismus. Turbinis lusum venustissimis versibus

latinorum Poetarum signifer in 7. Æneidos describit, cum furorem Amatæ Reginæ depingit.

Tum verò infœlix ingentibus excita monstris,
Immensum sine more furit lymphata per vrbem.
Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena,
Curuatis fertur spacijs, stupet inscia turba,
Impubesq; manus mirata volubile buxum,
Dant animos plagæ, &c.

Tibullus quoque libro 1. eleg. 5. hac vsus est similitudine.

Namq; agor vt per plana citus sola verbere turbo,
Quem celer assueta versat ab arte puer.

N. Quid est epostracismus? Quo testulam, aut lapillum tenuem, & latum, super fluminis æquor humo tenus inclinati distringimus, & saltus, quos edit, priusquam desidat, numeramus. Ille victor euadit, cuius lapillus plures saltus saltauerit. N. Iam recordor: neq; hic mihi inusitatus fuit. P. Deditus fuisti admodum lusibus: nunc tanto studio æquum est te ad literas incumbere. N. Non patiar quidquam in me desiderari. Deus faciat, vt tibi pro tuis in me benefactis pretium aliquando possim reddere.

AN.

ANNOTATIONES.

De *ludo calculorum, siue latrunculorum, talorum, tesserarum, aleæ, pilæ, aliisq; nonnullis, quibus frequentius Romani & exteræ nationes uterentur, legendus Alex. ab Alex. lib. 3. c. 21 cum annotationibus Tiraquelli.* Non est hvivs loci) *Solebant lusitare pila paulò antè balneum, vel dum hypocausta & sudationes calefierent. Vide Turneb. cap. 4. l. 6. Vbi & illa explanantur, datatim ludere, datores, factores. Item raptim, expulsim ludere, & furam dare.* Ad dedecvs atqve flagitivm) *Propert. lib. 2. eleg. 6.*

Quæ manus obscænas depinxit prima tabellas,
Et posuit casta turpia visa domo,
Illa puellarum ingenuos corrupit ocellos,
Nequitiaeq; suæ noluit esse rudes.

Pverorvm plane svnt) *Enumeramus aliquot genera lusuum puerilium, quibus adde, quod olim exerceri solitum tradit Rhodigin. lib. 18. c. 9. cum videlicet pueri ficus, aut uuarum acinos in sublime jactabant, eósq; ore patente excipiebant. Et quod apud Italos musca cæca vocatur, nec Germanis ignotum, de quo Victor. lib. 15. c. 16. Cætera enumerare nihil attinet: non enim ex instituto docemus ludere: sed, honestè ac jucundè quomodo ludendum sit, præcipimus.* Epostracimvs) *Hunc lusum describunt Iulius Pollux, & Minutius Felix in dialogo, qui Octauius inscribitur, & octauus Arnobij liber falsò existimatur.*

PROGYMNASMA SEXAGESIMVM NONVM.

Colloquium festiuum.

BENIGNVS, SEVERVS, IVLIVS, APOLLONIVS.

BENIGNVS. Deambulare nunc propter spurcissimam tempestatem ineptum atq; insanum esset. Ob eandem caussam in sphæristerio pila palmaria, aut globis per annulum ferreum ludere non datur. Nos verò luctatores, pugiles, saltatores, palæstritæ non sumus. Neque cursu saltem contendere possumus, cùm stadium desit. Quo igitur ludo, ô sodales, potissimùm hoc tempus traducemus? S. Cantu musico. En tibi quatuor cantores, qui numeris ad plenã, communémq; symphoniam sufficit. Ecce Orlandinas cantiones. I. Ego raucesco, non aduertistis? & jam pridem non cecini quidquam. A. Miser, vix libaui musicen; sæpe hæreo & erro. Citharœdus ille rudis apud Æsopũ exemplo me suo terret. Nam cum in domo camerata, & calce illita sæpius caneret, sibique placeret admodum, judicauit se quoque in theatrum prodire cum artificio suo posse: quo progressus cùm malè caneret, à populo lapidibus appetitus.

titus, & fugatus est. Idem metuo ne mihi indocto, ac rudi inter vos, vestriq; similes eueniat; domi meæ ipse mihi canto & placeo. B. *Symphonia discors si paulum summo discessit, vergit ad imum*, ait Flaccus. Quare mauult non cani, quàm discordi concentu, & voce insuaui, qualis raucorum est: ne aures, cùm non delectentur, radantur etiam. Existimo autem Iulium imitari velle Indum sagittarium, qui etiam per annulum, longius distantem, sagittam mittebat: tam excellebat in suo artificio. Hic cùm fuisset ab Alexandro Magno captus in bello, jussus est coram rege artis suæ specimen dare. Recusantem rex præcepit interfici. Cùm igitur abduceretur, dixit carnificibus, & lictoribus, se longo interuallo non exercuisse artem, ideóq; timuisse, ne erraret. Quod vbi Alexandro renuntiatum est, vita & munere donatum dimisit: quoniam non contumacia, sed ignominiæ metu imperium Regis persequi noluisset. Sic noster Iulius, cùm sit alioqui voce canora & suaui, artisq; scientissimus, ne de collecta gloria effundat aliquid, canere jam nō aggreditur. I. Tu quidem me honoris cupidiorem facis, quam ego me esse sentio. Verùm cantum in aliud tempus differamus. Repete, amabò, his auditoribus historiam vnam ex iis, quas nuper mihi, cùm grauiter me haberem, domi meæ narrasti. B. Tu ipse repetas licet; siquidem ex me jam audiuisti. I. Multò melius & disertius tu: & ego propter rauim haud absq; molestia loquor. A. Prome aliquid, Benigne, vnde rideamus. S. Ego idem ro-

go: vide, ne sit impudentiæ & inhumanitatis, triũ preces contemnere. B. Audite igitur, quod mihimet vir grauis, ac fide dignus retulit. Maximilianus Imperator Caroli V. auus, Augustam Vindelicorum conuentum Principum indixerat ad comitia. Quo tempore, non vos præterit, quàm diuersis è locis, quàm multi nobiles viri ad eas ciuitates se conferant, in quibus illi conuentus peraguntur. Tum quoque dant sibi viuissim epulum Principes, & illustres Satrapæ, ac Dynastæ. Versabatur per eos dies Augstæ sycophanta quidam graphicus, incertum cuias fuerit, qui se pro nobili gerebat: cultu pænè regio, & torquatus incedebat: aliquot seruulos, & pedisequos sibi adiunxerat. Hic nobilis in omnibus Principum dominorúmq; conuiuiis apparebat: ventrem suum, vt parasitus, vbique pascebat, & quasi mus alienum cibum edebat: nec scire quisquam poterat, quis esset, aut qua dignitate, aut cui Regi, siue Principi seruiret: tam callidè veniebat & discedebat, omniáq; sua dissimulabat: in quo ipsum non parum mentiendi quædam dexteritas, & lingua versatilis adiuuabat. Serui eiusdem musæ æmuli, & quasi idem trahentes jugum. Aliquando nobiles aliquot viri ex compositio hunc mensarũ asseclam huiuscemodi verbis adoriuntur. Tu à prandiis, cœnísq; nostris nunquam abes, in quibus tuorum sermonum festiuitate nos multùm recreas. Num æquum tibi non videtur, vt ad te quoque pransum veniamus? Hic ille vaferrimus, & dolis instru-

instructissimus, & ad quæuis respondere paratissimus, sereno ac subridente vultu: Quid verò, inquit, mihi aut gratius, aut honorificentius possit accidere, quàm si tales viri suo me aduentu dignum arbitrentur? Venite, si placet, crastina luce ad decimam: in illa platea domum conduxi, signum est huiusmodi ante ædes. Interea famulos docere, quid agerent: quo pacto sibi quàm scitissimè, doctissiméque inseruirent. Nobiles illi viri nihil dum suspicantes etiam mali, nec scientes sibi fucum fieri, postridie veniunt, domum ingrediuntur, iste ad primum limen occurrit; amicissimè eos prior salutat: singulis dexteram porrigit: oculis, toto vultu, (quem in quemuis habitum formare poterat facillimè) voce, & verbis denique testatur, sibi illorum præsentia nihil jam pridem euenisse charius. Rogat, vti certo in loco, ad quem eos ducebat, tantisper consi-dere, & expectare velint, donec in interiore domo omnibus commodè paratis discumbatur: id mox futurum. Quid multa? assidet, varios sermones texit, hominésque mira humanitatis significatione, ac renidens demulcet. Famuli hinc indè per domum discurrere solliciti, valdéque in speciem occupari. Hic nunc istum, nunc illum nominatim ad se vocare, ac nescio quid ad aurem eis insusurrare, quod inuitati ad splendorẽ ac magnificentiã conuiuij putarent pertinere. Quin illi quoque vltrò ad dominum accedere, & cum eo coniungentes caput secretò fabulari. Ille,

bene

benè est. Item, cura vt quamprimùm. Et, caue bis quidquam omittas. Atq; hæc omnia voce clara; rursusq; ad nobiles conuerti, eos rogare, ne quid ex hac mora molestiæ traherent; jam jam accubituros. Nonnunquam famulos prætereuntes obiurgare vt segnes, & quærere, quandò tandem parati forent: nunquid ad vesperum expectandum esset? iterum hospites orare, ne ægrè paterentur moram, & iratum se cocis ministrisq; ostendere. Tandem vocatis mora nimis longa videri, & vultu iratiore signum dare. Ille blandissimè: extremùm vos oro, inquit: non putaui sanè, mihi famulos esse tam inertes: vindicabitur in eos, non impunè habebunt tarditates istas. Tùm verò repentè seruus meditatus aduolat, anhelus, & perturbatus: ad aurē domino immurmurat aliquid. Is altum trahere suspirium, & ingemiscere, mutatóq; repente vultu supra modum exalbescere, & oculos in terram deiicere: ipso etiam reliquo corpore dolorem insolitum præ se ferre. Illi, quid est, domine, quid est? quid te conturbat? Ah, accepi nuntium. Illi, quē nuntium? ingratissimum. Instant viri: indica, forsitan medebimur dolori tuo. Cũ tergiuersaretur dedita opera, & illi premerent (quod irrisor cupiebat, vt tanto verius appareret, quod dictum esset) heu, inquit, fidelissimus atq; optimus ministrorum meorum jam jam pestilentia in cubiculo extinctus mihi nuntiatur: ô me infelicem. Hoc illi audito, vehementer, vt par est, metu contagij expalluerunt, subitóq; ac sine vlla cunctatione, ne

salu-

ſalutato quidem homine, ex ædibus ſe foras eiecerunt, ac domum ſuam quiſq; velut exorto incendio proripuerunt. S. I. A. Ha ha he. S. O lepidiſſimum prandium. A. O verſutum caput. B. Poſt illum diem cum prima luce ex vrbe exceſſit. A. Cautus fuit, proſpexit & conſuluit rationibus ſuis. Fuga tutiſſimum præſidium poſt maleficium. S. Ciuilius aliquantò illuſit vmbris ſuis Philippus, Alexandri pater. B. Narra quæſo. S. Inuitatus erat ad cœnam: cumq; inter eundum plures haberet amicos obuios, ſecum eos duxit. Hoſpes turbari, qui ſciret tam multis non fore ſatis, quod apparauerat. Philippus vbi hoc ſenſit, puerum ad ſingulos amicos mittit, monet clàm, vt placentæ ſeruẽt locum, Illi credentes, placentámq; expectantes, parciſſimè appoſitis veſcebantur. Ita contigit, vt cœna modica omnibus, quamuis multis ſuffecerit. Facetè & hoſpitis pudori ſubuenit, & amicos deluſit. I. Multa huius regis argutè, jocosè, grauiter, moderatè & vrbanè dicta, factáq; referuntur, ex quibus duo in præſens occurrunt. In palæſtra prolapſus, cùm ſurgens in puluere vidiſſet corporis veſtigium: O Deum immortalem, inquit, vt minimam terræ partem naturæ ſortiti, orbem appetimus vniuerſum. Hoc ſi filio hæſiſſet animo, non potuiſſet Iuuenalis ſcribere.

Vnus Pellæo juueni non ſufficit orbis.

Cùm apud Cheronæam Athenienſes prælio fudiſſet, ne eius victoriæ gloria ſeſe inſolentius offerret, juſſit puerum in dies ſingulos ad ſe adire in lucis

exor-

exortu, & ter isthæc verba pronunciare: Philippe, homo es. Nec verò quenquam prius ad se accedere patiebatur, nec quoquàm prodibat, quàm id à puero audiuisset. Sed tu, Apolloni, tu Seuere, num discedetis ἀσύμβολοι? Afferte aliquid. A. Ego nihil memini, nisi factum rustici: si vos rustica facinora delectant, exponam: & id pro vtroque nostrûm, me & Seuero: nam id ipsi gratum fore auguror. S. Gratissimum. A. Auorum nostrorum memoria ferunt extitisse agricolam, sed ingenio tamen paullò minùs agresti & rusticano, propè etiam vrbano & ciuili. Hic cùm miro desiderio teneretur cognoscendarum sacrarum literarum, biblia sibi emit, eáque tam studiosè legit, vt magnam partẽ summa memoria pronunciaret. Cùm autem ventitare in vrbem vicinam soleret, & pro re nata cum ciuibus disputare de diuinis rebus, tandem aulicis quoque notus ac familiaris euasit, & per eos Principi commendatus est, quem ille magna sæpe cum voluptate disserentem audiebat. Aliquando igitur facetè quæsiuit ex Principe rusticus. Quæro, inquit, Illustrissime domine, cùm apud Prophetam dicat Deus, cœlum & terram ego impleo: si ei vestis esset conficienda, quot panni vlnis putas fore opus? ingens siquidem est cœli terræque capacitas, quom ille se implere profitetur. Risit Princeps. Quid tu tam ridicula quæris? aut quis hoc scire queat? Tum ille, ego verò mihi videor posse dicere. Audiamus, inquit, insulsum aliquid. Hic rusticus: non indiget Deus ad vestem

ampli-

amplius quatuor, aut quinq; vlnis. Qui dum? quia in sacro Euangelio dixit ipsemet: quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Ego autem sum minimus eius, &, vt vides, tunicam gero detritam & laceram, estque mihi opus ad nouam quinque tantum vlnis panni mediocris. Itaq; iube, obsecro, tuo mihi sumptu vestem fieri, & Deo ipsi fecisti. Summopere hilaratus hoc lepore Princeps ille, ita faciam, ait: appeliatisq; ministris, curate, inquit, huic optimo homini vestem panno singulari, quãtouis pretio fieri, de meo ærario: nam argumento id peropportuno à me impetrauit. Quàm vellem, sodales optimi, huius rustici similes haberemus non rusticos? B. Nihil hac narratiuncula festiuius.

ANNOTATIONES.

CITHAROEDVS ILLE RVDIS) *Idem, quod fabella hæc, docent prouerbia, Messe tenus propria viue; Tuo te pede metire. Ne scilicet putet quisquam se illum esse, qui non est: aut maiorem esse, quàm est, in quocunq; genere.* SYCOPHANTA GRAPHICVS) *Sycophanta, si vocem spectes, est accusator & ostensor eorum, qui furantur ficus, vt docet Festus. Quæ quoniam res parua est, adhibetur vox etiam pro calumniatore in rebus paruis, & sycophantiæ pro calumnijs. Item pro illusore, pro impostore & imposturis, vt videre est apud Plautum Trinummo, Pseudolo, Persa. Vide etiam Turneb. lib. 11. c. 5.* QVASI MVS ALIENVM CIBVM) *Querimonia Ergasili parasiti de se, suáq; natione famelica nimirum, hac est in Captiuis.*

Quos

Quos nunquam quisquam neq; vocat, neq; inuocat,
Quasi mures, semper edimus alienum cibum.

Sic in Persa:

Patres, auos, proauos, abauos, atauos, tritauos,
Quasi mures, semper edere alienum cibum.

Hinc Diogenes, cùm aspiceret mures ad mensam suam subrepentes facete. En tibi, inquit, etiam Diogenes parasitos alit. Mures porrò primos sentire ruinam vetustis ædificiis imminentem, ac propterea migrare, scribit Plin. lib. 8. c. 28. Cicer. ad Attic. lib. 14. epist. 9. Ælian. lib. 1. cap. 11. Victor. lib. 17. cap. 5. HOC SI FILIO HÆSISSET ANIMO) *Comparat filium cum patre Iustinus lib. 9. ad finem. Sunt & hæc de vtroque apud Tullium lib. Off. 1. Philippum quidem, Macedonum Regem, rebus gestis, & gloria superatum à filio: felicitate verò & humanitate video superiorem fuisse. Itaque alter semper magnus: alter sæpe turpissimus fuit: vt rectè præcipere videantur, qui monent, vt quantò superiores sumus, tantò nos geramus summißius.*

PROGYMNASMA
SEPTVAGESIMVM

Ludus lapidum orbiculatorum ad metas.

BASILIVS, CAROLVS, DANIEL, EVSEBIVS.

BASI-

BASILIVS. Quid hîc sessitamus, & marcemus otio? quin aggredimur ad ludendum? quandoquidem ea nobis à Doctore facta est copia. C. Idipsum in pectore volutabam meo, quomodo hunc diem ludis jocisque conderemus: & mirabar, te quiescere tamdiu potuisse, qui lusorum alpha sis, & qui nunquam æquè beatus tibi videare, atque cum ludo das operam. D. Ludamus cum hilaritudine. E. Et quem ludum? nam ad victoriam non parum apud me interest; neque enim trecentis in generibus exercitatum me possum affirmare. B. Nucibus ludamus, si vultis. D. Immò pila. Quid ait Carolus? C. Neutro, sed par, impar, idq; aut aciculis, aut globulis. E. Si me audiatis, optimam formam reperi. D. Nempe tibi optimam. E. Et vobis, si peritè luseritis. B. Dic sodes. E. Iactus lapidum ad conũ, seu metam probatur mihi ante omnes. C. Qua caussa? E. Vsitatissimus est cãdidatis litterarum: exercet corpus, & casui non est tam subiectus, quàm alij: nam artificio quodam contorquendus, & emittendus est lapis, si gestias vincere: casus vel nunquam vel perrarò te adiuuabit. B. Fiat, petamus scopum jaciendis lapidibus: vos pro se quisq; lapides diligite: ego hunc mihi rotundando accommodabo. D. Lapides quidem sat multi; at inepti, at nimis asperi; at magni, & inæquales. B. Quin tu me imitaris, vt ego lapicidã pulchrè imitor: C. Hui, quam elegantem & appositum inueni? E. Inuideo tibi: nihilominus quod tu à lapide, id ego à dextra mea sumã. B. Ade-

ste oculis; jam ego experiar meum. E. Perbenè cadit. C. Metas depangamus. Tu hanc, Eusebi; ego istam. D. At enim, quot passibus vnam abesse placet ab altera, quò interuallum néue nimis breue, néue nimis longum sit? hoc etenim incommodo est debilioribus; illud valentibus. B. Quindecim passus mei intersint, nisi aliud videatur. C. Agedùm, metire spacium. B. Vnus, duo, tres, quatuor, &c. D. Quinam erunt sodales inter se? E. Mox sciemus. Iacite singuli: metæ proximi sodales sunto, remotiores similiter. Ego præibo. Quod Deus bene fortunet. B. Sequor. E. A me stabis: bonum omen victoriæ. Daniel & Carolus sociabuntur sibi. D. Quid si metam attigero? B. Non attinges. D. Velis nolis, attigi. Iam tu cede mihi partes tuas Basili. C. Si ab vltimo incipias, patet, me primum fore. E. Ita est, sodalis meus est Daniel, tuus Carole, Basilius. D. Quotum ad numerum ascendendum censetis, vt sit perfecta victoria? C. Ad septenarium. B. Ad octonarium. D. Octonarius igitur sit palmarius. E. Ecquod præmium dabitur victoribus? B. Qui victi fuerint, victoribus jentaculum soluent. C. D. E. Honestum præmium. E. Initium nos facimus. Quod fœlix faustùmq; sit. Aduersarius alter mihi succedet, ne cõtinenter ludamus sodales. B. Nouimus morem. Ergo lude jam aut tu Basili, aut tu Carole. C. Ecce. D. Quo pacto tu Eusebium, eodem ego te superabo. C. Non superasti. Rade metam, Basili, si potes. Doctè. Duo numeramus. B. Nunc prior jace,

Carole. C. Benè. E, Meliùs. B. Optimè. D. Cum supremo euasero superior, quid dicam, nisi bona pace Grammaticorum, optimissimè? Iam numeramus vnum. C. Vnum numerari quî potest? D. In cruciatum sophista. Procedat jactus tertius. Prô, manu fugit lapis: iterum jaciendū est. B. Non patiemur. E. Lex hunc ludum ludentium sanxit, vt si cuius lapis manu fugerit, aut si dimidiatum spatium non transmiserit, resumat lapidē, ac de integro jaciat. C. geramus morem illis; alioqui par pari referent, quod nos mordebit. B. Lude rursum. D. Non me pœnitet iterationis huius. B. At jam pœnitebit. E. Ha, ha, cernite obsecro, quàm scitè saliat lapis Basilij? Excipe socium Carole. D. Ohe, lapis tuus Carole, æmulatur rotam. Quot millia curret? Restas solus Eusebi. Esto vir fortis. Vicimus. Quantum numerum obtinebamus anteà? Heus Carole, ecquid potest ternarius numerari? nā paulò ante monas non poterat. C. Longè abest ternarius ab octonario. E, Quotum vos adepti? B. Binarium. D. Vide mihi hunc, & vince, si queas, Basili. B. Vincam. C. Si tu deinceps ita viceris, nos jentaculum perdidimus. B. Papæ, quantum à meta disto? D. Est locus, Eusebi; appropinqua. E. En. D. Nostra est palma. C. Nostra est. D. Nostra est profectò. Quo pignore certas mecum, Carole? C. Tres ligulas, quas optimas habeo, depono. D. Ego istum torulum de pileo. B. Circumspiciamus mensuram, vimen, culmum, aut tale quid. E. Ecce mensuram. C. Metiamur. E. Fal-

lis ô mensor. C. Falleris, non fallo. E. Sine, metiar ego. C. Cape. E. Videtis non vicisse? B. Vix tanto præceditis, quantum est præsegmen vnguis. E. Et falsum autumas, & parui refert quanto, dum antecedamus modò: siquidem non is victor declaratur, qui valde multum vincit, sed qui vincit. B. Habetote quod habetis; nos spem necdum eiecimus. D. Ista spes mere est audacia. Incipe Eusebi. E. O jactum faustissimum. B. O infœlicem jactum meum, Nisi tu, Carole, doctius ludis, propemodum actum erit de nobis. Nos miseri, jam isti septẽ numerabunt. E. Iô triumphe. D. En septem: & nunc meus finem dabit. Dedit. B. Cur? D. Accurre, aspice, ipsi metæ incumbit. C. Ego deiiciam. E. Si velle esset efficere. Iecit, nihil promouit. Ientaculum, jentaculum. B. & C. Soluemus, ne clama Stentor.

ANNOTATIONES.

LVSORVM ALPHA) *Duæ literæ alphabeti, prima videlicet, & extrema, α & ω, cuiusq; rei principium & finem adagio declarant. Item supremum alicuius ordinis, & infimum gradum. Martial, lib. 2.*

Quem non lacernis Publius meus vincit,
Non ipse Codrus alpha penulatorum.

Opus est maiore quadam attentione & memoria in hoc dialogo, ne mentis intelligentia in personarum coniunctione, & numeri collectione, quem vtriusq; partis victoriæ conficiunt, aberret à via. Conatus sum quam planissimè, si non latinissime, hoc ludi genus describere.

PRO-

PROGYMNASMA SEPTVAGESIMVM PRIMVM.

Ludus globulorum.

MELANIOLVS, FABIVS.

MELANIOLVS. Heus Fabi, vnde tibi sacculus tam plenus globulorum? F. Furatum me credis? M. Apage cum istac suspicione: non puto furatum. Emisti? an donati sunt tibi? an lucrando acquisiuisti? F. Lucrando maiorem partem, reliquos emi. M. Quid si te pauperiorem conciliem? F. Quid si cælum ruat? sed si quid audes. M. Libet ludere? F. Cur non libeat: M. Quo genere? F. Illo, per quod tu mox aut Crœsus; aut Irus fias: Ille, si viceris: hic, si victus fueris, quod opto & spero. Vix tibi sunt viginti globuli. M. Fuit, quando tu trecentos non habebas. Agè, dic, quo genere certabimus? F. Par, impar volo: ita vt scrobiculum humi faciamus, capacem vnius pugni virilis, altum mediocriter, Inde ego certo interuallo distans, & subsidens, de vola meos, tuósq; omnes simul in illū leui jactu coniiciam. Si incurrerit in fossulam numerus par, omnes globuli erūt mei, quiq; foris, quiq; intus jacebunt: si impar, omnes erunt tui, M. Ast ego quoq; jacere velim. F.

 Esto,

Esto, sed tunc, quando ego victus. Fac scrobiculū. M. Commodato cultrum. F. Franges, & magno stetit. M. Nequaquam, est terra mollis & argillacea. F. Digitis euerre frustula. M. Dictum factum, euerri. Hic erit meta. F. Nimium distat. M. Quomodo nimium? duobus passibus meis, & semis: est humus plana, sine lapidibus stratoriis, leuiter aclinis, accommodata huic ludo. Si esset scrobiculus ad parietem, liceret jacere maiore vi. Quot vis dem tibi in manum? F. Si vis citò rem perdere, da multos. M. Duos dabo. F. Hoc nihil est. Vis me quatuor globulos jactare? M. Ergo quatuor do. F. Iam hoc aliquid est. En octonarium, sic collocatum, vt binarius binarium sequatur. M. Sta intra metam, ne digitum transuersum, aut vnguem latum excesseris. F. Siccine? M. Etiam. Sed jam nimis propendes contra scrobiculum. F. Non profectò. M. Immò. Esto justus, si me vis esse. F. Sum. En jacio. Quatuor sunt intus, numerus par. M. Exspecta, ne collige: adhuc alij currunt aduersus scrobiculum. Hem, quintus incurrit, mea est victoria. Iam tu mihi da numerum. F. Accipe sex. M. Placet. Prima victoria addidit animos. Aspice, omnes inieci, e-nax. F. Accipe rursus totidem. M. Accipio. Octo sunt intus. Iô, Iô, tertia palma. F. Accipe denuò, & totidem. M. Ecce tibi, rursus octo. F. Nolo amplius ludere. M. Quare? F. Tecum est fælicitas. M. I, gloriare de tuis globulis. Fecinè sacculum tuum leuiorem? F. Et tibi alius faciet. M. Tumebas antè. F. Et tu modò.

ANNOTATIONES.

SI COELVM RVAT) *Legati Germanorum, siue Gallorum, nam de vtrisque traditur, ad Alexandrum Regem missi, cùm interrogarentur ab eo, quid timerent maximè, responderunt; timere se, ne cælum rueret. Expectabat Rex, vt profiterentur, se illum ante omnia, eiúsque potentiam formidini habere: at illi stultam hominis ambitionem ludibrio habuerunt.* PAR IMPAR) *meminit huius ludi, vt aliorum puerilium Horat. sat. 3. lib. 2.*

Aedificare casas, plostello adiungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longa.

PROGYMNASMA
SEPTVAGESIMVM SECVNDVM.
Ludus nucum.

FLAVIVS, DIONYSIVS, SILVANVS, CRISPVLVS.

FLAVIVS. Adeste sodales, ego istanc ollulam, à coco, veterem, & rimosam exoraui, vt luderemus nucibus. D. Quid ad hoc ollis egemus? S. Miror istum lusorem ollarium. C. More antiquo & recepto ludamus: impinge hanc ollam parieti. F. Tibi pugnum facilius ac libentius in os impege-

pegerim. præceptor me nouum quendam lusum docuit, eum jam vos docebo; discetis nullo negotio. C. Ergo doce. F. Vnusquisq; de colluſoribus imponit in ollā duas, tres, quatuórue nuces, quot deniq; voluerit. Pòst humi collocatur; communi consensu meta statuitur, à qua vnusquisq; os ollæ ter, aut quater nuce petit vicissim, & eo ordine ac loco, quem quisq; sortitus fuerit. Iuglande ab olla ad metam prouoluta, proximus metæ fit primus, huic vicinior secundus, & ita deinceps. S. Quid amplius? F. Qui vel solus, vel sæpius suas nuces iniecerit, aufert omnes, quæ in olla reperiuntur. C. Agite, ita ludamus. D. Duas impono. F. Nos similiter. S. Iuglans altera de tuis est vitiosa, Flaui, quia mucida. F. Ecce aliam. Huius ego nucleum statim comedam, tibi relinquam putamina. S. Deuora hæc quoq;. F. Hîc ollam depono; hîc erit meta, quinq; meorum passuum interuallo. C. Ita, quinq; passuum. F. Nunc sortiamur vices. En ego metæ proximus. D. Ego te propior. S. Ego te. C. Ego omnibus. Est igitur princeps Crispulus, alter Syluanus, tertius Dionysius, postremus ego. C. Prô aberraui. S. Ansam tetigi. D. Meam inieci. F. Et ego meam. Lude mi Crispule, & perde rursus jactum tuum. C. Iterum erraui, Diuinabam hoc fore. Vidisti? inieci meam. D. Heu, infaustus fui hoc jactu. F. Ecce duas nuces intus jam habeo, spero victoriam. C. En tertia intus est. Sed quid hoc prodest? S. Iterum intraui. Nisi tu, Flaui, tertiā inieceris, erimus pares, ac præter alios quar-

quartum, aut quintùm etiam jaciemus, donec penes alterum victoria fuerit. Mitte nucem, Dionysi. D. Possum ego, fauente fortuna, secundam inicere, & aberrare Flauius ab hac vltima petitione sua; tum ego vtriq; vestrûm ero par, & palma nullius. F. Si potes. Oho ho, errasti. Tertia, tertia est intus, omnes nuces meæ sunt. Octo depositæ initiò, iniectæ à me tres, à Crispulo vna, à Syluano duæ, à Dionysio vna. Quindecim nuces, è quibus quinq; meæ, decem vestræ. Præmium igitur decem nuces. Iô triumphe. Domi sciurum alo, cui hodie cœnam dabo largissimam. Hem istuc mihi certum erat.

ANNOTATIONES.

Hoc genus ex versiculis Ouidij didicimus, qui sunt in poëmatio de nuce. Sunt autem varij modi ludendi nucibus quos nihil opus est doceri pueros, cùm melius sciant, quàm à nobis doceri possint. Atque vtinam illi aliquando nuces relinquerent, & de grauioribus ludis cogitarent. IO TRIVMPHE.) *Vox militum, Imperatorem victorem prosequentium in Capitolium, de qua dictum est alio loco.*

PROGYMNASMA SEPTVAGESIMVM TERTIVM.

Ludus turbinis.

CHARINVS, LEPIDVS, FORTVNATVS.

CHarinvs. E buxo est meus turbo. L. Meus è cornu. F. Et meus est corneus. Aspicite sultis, quàm niteat præ nigrore, quàm benè fastigiatus, excauatúsque sit. Nec est grandis nimium, qui laboriosè flagello agitaretur: nec nimis paruus, qui saltitaret immodicè, & amitteretur facilè. C. Vis commutemus? F. Qui tibi hoc cogitare libet? tuus citius teretur quàm meus: lignũ quippe mollius cornu. L. Meum hunc non laudo: jam semetipse laudabit, cum gyros describet currendo maximos, & paucis ac leuissimis ictibus curret diutissimè. C. Hoc solum est planissimum, & spatiosissimum; proindè huic lusui mirè idoneum. Quod benè vertat, contorqueo meum pollice, & medio digito. L. Ego soleo circumuoluere ter quater corrigiam flagelli, circumuolutum humi ponere, bacillum impetu attrahere sursum. Tum ille liberatus vinculo, quasi in pedes se erigit, & strenuè cursitat, hoc modo. F. Ecce meum. Insta flagello, tuus languet, Charine, agit animam: & tuus Lepide. L. Vt volitat meus? F. Vt amplissimos orbes conficit meus? C. En, vt meus tuum ferit cum sonitu, Fortunate, propemodùm deiecerat. F. Feriet meus vicissim breui. L. Ah, mei flagelli virgula diffracta est. C. Certemus nos duo, Fortunate: jam plus spatij relictum est, & turbines contra se mutuò impellamus. F. Sic agamus. Bone Deus, vt me fatigat meus? & minutis

tan-

tantum ictibus opus est. Scuticam probatissimam habeo; corrigiam optimam è pelle hircina, & bifidam. C. Sudore diffluo; cessemus F. Nondum ludo. Solus sum; validius agitabo meum. Vide, quæso, horribiles saltus edit. C. Ero aliquandiu spectator tuus. F. Quò Lepidus abiit? C. Virgulam quærit ad reparandam scuticam. F. Quare non jam pridem hunc nobilem ludum exercuimus? C. Erit, cùm etiam hic displicebit. F. Numquam, Charine. C. Quo pignore certas mecum? Sed redit Lepidus. F. Ego quoq; lassus sum: Spectabimus ambo Lepidum. O Lepidule tibi cedimus campum istum. Nunc te ostendes, quantus vir sies. L. Tam citò fessi? C. Te deficiente, (deficies enim) nos ludum iterabimus. L. Quid cras futurum sit, juxta vobiscum nescio. Hodie quidem istuc, quod vos auguramini, haut futurum est. F. Magnos spiritus tibi in hoc artificio sumis.

ANNOTATIONES.

De turbine aliquid suprà diximus, dialogo nimirum, quo de varijs ludorum generibus explicauimus. Illinc assumenda, quæ ad hoc etiam progymnasma pertinent. Est autem, vt Isidorus scribit, turbo volubilitas venti, qua aridū terræ puluerem in orbem circumagit. Species quædam venti est turbo, de qua Rhodigin. lib. 20. c. 19. ad cuius similitudinem (parua enim magnis interdum licet componere) Istud puerile ludicrum eodem nomine vocauerunt. ASPICITE SVLTIS) *Quemadmodum sis particulam, pro, si vis, addebant imperandi modo singulari numero, ad eundē leniendū i*

ste,

sic, sultis, pro, si vultis, eidem numero multitudinis ob eandem caussam. Est ergo vox composita sicut equidem, sodes, scilicet. Plautus prologo Asin. Hoc agite, spectatores, sultis nunc jam. Et aliâs sæpe. Cato pro L. Cæsetio. Audite sultis milites, si qui vestrûm in bello superfuerit, &c. plura Festus. ERIT CVM ETIAM HIC DISPLICEBIT) *Estne quisquam adeo puerilis naturæ nescius, cui mutabilitas, & inconstantia eiusdem notissima non sit? Placet huic ætati maximè varietas in rebus omnibus. Delectat enim varietas: at pueri delectatione magis quā judicio, & ratione ducūtur.* MAGNOS SPIRITVS) *Transfertur hæc vox aliquādo ad significandā animi elationem, audaciam, inflationem, fastum atq; superbiam. Ascon. Plus valet, inquit, quam si animositas contentiōue diceretur. Hinc illa loquendi genera, spiritus sumere, spiritus tollere, spiritus afferre. Et, spiritus deponere, comprimere. Sic* Φρόνημα *Græcis non pro animo simpliciter, sed pro animo elato, & magnis cogitationibus pleno.*

VARIA OFFICIA.

PROGYMNASMA SEPTVAGESIMVM QVARTVM.

obiur-

Obiurgatio fraterna, iniuriæq; condonatio.

HERMANNVS, EVDOXIVS.

HERMANNVS. Quid tam malè de te vnquam merui, aut in quo tandem apud te adeò grauiter offendi, mi Eudoxi, vt hac me tam indigna, & acerba iniuria onerares, atq; ad istam me infamiam traduceres? E. Quid feci? quid peccaui? H. Quid feceris? quod homo à probitate remotissimus. E. Quin tu actutum edisseris, quidquid est criminis (seu criminationis, aut contumeliæ potius) ac me missum facis. Si sciissem hoc futurum, hodie huc neutiquam retulissem pedem. H. Scripsistine literas ad patrem meum? E. Fateor, ante dies, opinor, quindecim. H. Cur innocenti mihi dedecus & maculam inurere voluisti? E. Quis homò istuc? H. Eudoxius. E. Ego maculam? H. Tu. E. Quam maculam? H. Turpissimam. E. Nihil de te sinistri locutus sum. H. Non mentitur parens meus: tu à mendacio non temperas. E. Valeant, qui inter nos dissidium volunt. Prorsus à me opinionē hanc tuam esse amotam cupio, & rogo absolue me: quid est? H. Certiorem fecisti bonum virum de socordia, libidine, & effusione mea: à quibus ego flagitiis tantum absum, absuiq; semper, quantum qui longissimè. E. Cur te accusarem falsò? H. Idipsum miror vehementer, cur ausus sis. Testem

ftem vis omni exceptione maiorem producam. E. Si potes. H. Hem tibi literas. Ecquid hoc signum patris mei, ecquid etiam patris tui, qui sunt germani fratres? E. Signum agnosco. H. Paululum da mihi operæ dum lego tuum animaduertendum facinus. *Scribit ad me patruelis tuus Eudoxius, te ad inertiam & voluptatem corporis pessundatum, fugere ludum vt carcerem, commessationibus & scortis esse deditum, chariora tibi esse omnia, quam pudorem, & sobrietatem. O cælum, ô terra: quid incœptas tu adolescens corruptissime? quò te transuersum agit improbitas? itáne obstinato animo te ibis perditum? an putas me thesauros colligere, quos tu helluationibus tuis intemperantissimis prodigas? me dies noctesque angi, ac tua tuorúmque fratrum caussa sollicitum esse: te græcari, & diem mero frangere? redi in viam puer omnium profligatissime. Ni faxis, exhæredabo te, & quoad vixero, in conspectum te meũ non admittam.* Quid nunc? vicine argumentis? en Eudoxi, quid malorum mihi abs te ortum sit: en quid egeris: quàm Christianè ac fraternè me habueris: quantum mihi sollicitudinum, perturbationúmque confeceris? Hoccine officium patruelis? me tua ista maleuolentissima obtrectatione in ignominiam coniecisti: patrem mihi infestissimum reddidisti: Deum scelere tuo non leuiter offendisti. E. Peccaui, inuidia me stimulauit; inuidia mihi bonam mentem eripuit. Quod ego per hanc te dexteram oro, ignosce, mi Hermanne, illúdq; tibi sæpe lectum recordare: Tunc præcipua mansuetudinis laus, cum iræ caussa justissima est. H. Quomodo veneno tam

malo

malo imbutus est tibi animus? quomodo in morbum tam fœdum incidisti? E. Incidi, ah me miserum. Oro te iterum, ignosce: pœnitet facti, vtinam infectū posset fieri. Horror mihi membra percipit dictis tuis, totus perij. H. Vt initium sanitatis est sensus morbi, ita initium salutis notitia, & agnitio peccati. Non enim corrigi vult, qui peccare se nescit. De venia porrò, quàm petis, dubitare noli. Etiamsi atrociora in me designasses, tamen ista flebilis oratio tua ad misericordiam me, humanitatémq; inflecteret, quando ego quoq; veniam ab alio peto, cui pecco quotidie, & Christianum esse memini. Proinde ne te cruciaueris, facessant lachrymæ. E. Reddidisti animum. Quasi ex turbido die serena, & tranquilla lux mihi affulsit. H. Hoc tantum moneo, ne in posterum quidquam de hoc genere, neq; contra me, neq; contra alium: omnes enim fratres sumus, & debemus diligere mutuum, & prodesse conari omnibus, lædere neminem. E. Deus tibi optata ferat omnia. Nullum mortalium posthac tui studiosiorem me vno senties: vicissimque partem aliquam mutuæ voluntatis abs te mihi tributum iri confido. H. Et mihi eris quàm fuisti longè charior.

ANNOTATIONES.

De obiurgatione apud Cic. 1. Off. hæc sunt. Obiurgationes etiam nonnunquam incidunt necessariæ in quibus vtendum est fortasse, & vocis contentione maiore, & verbo-

verborum grauitate acriore. Id agendum etiam est, vt ea ne facere videamur irati, & quæ sequuntur, locum indicaui. ABSOLVE ME) *Rem paucis expedi. Quod vis, paucis age, vt hinc mihi quàm primum liceat abire. Plaut. Amphit. Quæso absoluito me hinc extemplo, quando satis deluseris. Curcul. Sequere, hac te absoluam, qua aduenisti gratia. Aliud ergo est rem, aliud hominem absoluere* ECQVID HOC SIGNVM) *Antiqui in obsignando vtebantur vel suis ipsorum imaginibus Plaut. Pseud.*

Ea caussa miles hic reliquid symbolum,
Expressam in cera ex annulo suam imaginem.

vel maiorum suorum. Cic. 3. Catil. Tum ostendi tabellas Lentulo & quæsiui, cognosceréne signum? annuit. Est verò, inquam, signum quidem notum, imago aui tui clarissimi viri, qui amauit vnicè patriam. Vel imaginibus, quas arbitrio suo sumebant. Sueton. de Augusto, cap. 50. In diplomatibus, libellisq́, & epistolis signandis initio sphinge vsus est: mox imagine Magni Alexandri: nouissimè sua, Dioscoridis manu sculpta: qua signare insecuti quoq; Principes perseuerarunt. Ad epistolas omnes horarum quoq; momenta, nec diei modò, sed & noctis, quibus data significarentur, addebat. Sic Amphitruo apud Plaut. Sole cum quadrigis exoriente pro signo vtebatur. Mecenas rana. TE GRÆCARI) *Qui res Græcorum degustarunt, sciunt illam nationem splendidarum epularum, magnorúmq; poculorum semper fuisse studiosam: ac proinde quæ sit horum vocabulorum vis, græcari, pergræcari, satis tenent. Festus, Pergræcari, est epulis & potationibus inseruire. Titinius. Hominem improbum, nunc ruri pergræcatur.* DIEM MERO FRANGERE) *Horat. Ode 7. lib. 2.*

Pompei

Pompei meorum prime sodalium,
Cum quo morantem sæpe diem mero
Fregi, coronatus nitentes
Malobathro Syrio capillos.

Diem non totum siccus traduxi, sed diuisi, partémque in vino & poculis posui. Idem est, partem demere solido de die Ode. 1. lib. 1. quod frangere diem, Nempe opere & labore visitato & quasi legitimo intermisso atque interrupto, corpus cibo ac potione curare, genióque indulgere. DE VENIA PORRO) *Qui obiurgant, imitari debent medicos. Hi cùm secant, partem afflictam in cruciatu non destituunt, sed placidè rigant ac leniunt. Sic isti colloquijs lenioribus & comitate verborum debent mollire acriter obiurgatos. Itémque fabri lapidarij vulnus ac cicatricem, quam ictu celtis inflixerunt in statuis, rursum poliendo leuigant, ac nitidam reddunt. Hæc Plutarch. in extremo libro, quo discrimen adulat. & amici est persecutus.*

PROGYMNASMA SEPTVAGESIMVM QVINTVM.

AEgrotos visitare, in funus prodire.

PHILOTHEVS, ONESIMVS.

PHILOTHEVS. Hem, Onesime per tempus, aduenisti, te volo. Vnde nam cum his comitibus? O. Amicos duos ægrotantes inuisimus. P. Probissimè inquam factum: Christianæ pietatis est hoc officium. Sed quibus illi morbis affliguntur? O. Vnus æstu febriq; jactatur jam mensem quartum: alter est hydropicus: ambo ciues nostri, & viri cum primis honesti atque catholici. Illum priorem confidimus breui se refecturum: accessus enim rariores jam sunt; & medicus probatissimus, est simul diligentissimus: posterioris vitam in desperatis numeramus: siquidem aquæ intercutis vix est vlla curatio. Ego quidem hydropem ab aliquo medicamentis depulsum, necdum audiui. P. Tibi assentior, est verò ita. Patientesnè sunt dolorum? O. Patientissimi, cum magna religione, sicut Iobus & Tobias. Cùm eis consolationem adhibere, & virtutem, constantiámq; illorum animis addere institueremus, ipsi nos magis sunt consolati, erudierúntq; sermonib' pietate refertissimis. Quin etiam Deo gratias agebant, quòd se eius mandata in dies violantes paterna hac animaduersione puniuisset. Circumdabant lectulum hydropici vxor mœstissima, & pleni lacrymarum parui liberi. Hos blandè demulcebamus: mulierem autem pudicam sanè, viriq; amantissimam, quibus poteramus verbis à luctu, & tristitia reuocabamus: docebamúsq; hanc calamitatem æquo perferendam animo, & in diuina prouidentia conquiescendum esse: id quod egis-

sens

sent compluresChristianæ mulieres,quæ non tam doluissent, quod maritos morborum diritate excruciatos atq; confectos amisissent, quàm gauisæ essent,quod sibi à Deo tam clementi natura, tantáq; virtute præditi mariti tot annis contigissent: in quo ordine ipsum illum ægrotum reponendum affirmabamus, cuius mitissimum ingenium, & summam animi lenitatem norunt omnes. At tu vnde ades cum tuis? P. Elatus est cum funere senator quidam, Marcus Lumnius: nos exequiarum pompam vsq; ad tumulum prosecuti sumus, atq; inter eundem defuncti animam Deo precibus ritè commendauimus: memores conditionis humanæ,qua stat sua cuiq; dies, &, (vt poëta alius, nescio quis, canit) *longius aut propius mors sua quemque manet.* Beati tamen illi mortui, qui in Domino moriuntur: quo maximè modo hunc senatorem exisse de vita credimus,qui virtutibus Christianis omnibus excelluit. O. Quo loco humatus est? P. In templo monachorum,qui à sancto Dominico nomen gerunt: ibi hæreditarium ei sepulchrum. Habita ibidē concio de laudibus mortui, & huius vitæ miseriis, cum magno audientiū sensu,vt apparebat. O. Vtiliter à vobis collocatum est hoc tempus: meliúsq; ad domum luctus itur, quàm conuiuij:nam ibi cunctorum finis admonemur. P. Mane,mane. O. Quid vis? P. Pectus tuum implere lætitia volo. O. Quinam? P. Quia nuntium apporto tibi, cuius te fieri participem maximè cupias, Frater tuus ex Hispania rediit. O.

Quî scis? P. Scio. O, Vidisti? P. Istis oculis. O. Meus frater? P. Tuus frater. O. Elpidius venit? P. Vtique. O. ô mihi nuncij beati. Vbi est? P. Domi tuæ. O. Properemus domum comites, properemus. Cras apud me eris. P. Promitto.

ANNOTATIONES.

IN FVNVS PRODIRE) *Funus, propria notione, pompa exsequiarum est: à funalibus, quæ noctu cadaueri præferebantur. Noctu enim propter diurnam sacrorum celebrationem mortui sepeliebantur. Curare funus, & funeri operam dare, & venire in funus idem sunt cum illo, in funus prodire. Funus facere aliud est. Exsequiarum autem nomen inde natum est, quòd multi cadauer eius, qui efferabatur, sequebantur. Turneb. lib. 9. c. 18. Cic. pro Quintio dixit, exsequias cohonestare. Locũ subiungam. Huic acerbissimum viuo videntiq; funus ducitur: si funus id habendũ sit, quò non amici conueniunt ad exsequias cohonestandas, sed bonorum emptores, vt carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas, & distrahendas.* ACCESSVS ENIM) *Vtuntur vocabulo græco, & paroxysmum vocant, medici. Celsus latinè accessionẽ. Sueton. in Domit. accessionẽ morbi, alij exacerbationem dixerunt, & ita definierunt. Particularis motus morbi à remissione ad deterius. Cùm enim remissa jam priori accessione corpus quietem agit, si eam oborta pertubatio interrumpit, morbus παροξύνεσθαι, id est, acerbari, & in deteriorem statum facta esse commutatio meritò dicitur.* EGO QVIDEM HYDROPEM) *aquosum languorem vocat Horat. Ode 2. l. 1.*

Cre-

Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore languor.

CONCIO DE LAVDIBVS MORTVI) *Post mortem clari viri pro concione laudabantur Romæ. Primus omnium Iunius Brutus Cos. patriæ liberator à Valerio Poplicola collega laudatus est. Liuius lib. 2. Camilli temporibus senatusconsultum est factum, vt etiam matronæ ac nobiles fœminæ laudarentur propter aurum collatum. Auctor Plutarchus. Primus matrem suam Popiliam laudauit Catulus. Cic. 2. de Orat. Apud Sueton. Cæsar Quæstor Iuliã amitam, vxorémq; Cornieliam defunctas more pro rostris laudasse dicitur cap. 6. Augustus etiam 12. ætatis annum agens, auiam Iuliam pro concione celebrauit c. 8. De funebribus istis laudationibus plura volumine tertio, vbi res funeras tractabimus.* MEVS FRATER) *Quomodo in magnis ac repentinis gaudijs dubitare soleamus, & lætissima cunctantes credere, pro latis exemplis demonstrauit Nannius Miscell. lib. 2.*

PROGYMNASMA
SEPTVAGESIMVM. SEXTVM.

Pacificatio.

THEOTIMVS, VITALIANVS, ASTERIVS.

THEOTIMVS. Vt me vestrûm amborum jam diu pudet, qui propter rē nihili integram propè horam litigando, & inuicem oblatrando perdidistis, quam in studia impendere cum fructu, & animi tranquillitate poteratis. Quæ mala mens in istuc jurgium vos præcipites agit? Si non cessatis, quia sic digladiari verbis, & sese alternis conuiciis lacessere Christianis moribus indignum est, at saltem ideo cessate, quia prorsus illiberale, atq; barbarum est rixari, & maledictis se appetere. V. Iam pridem paratus fui desistere, si hic homo foribus pessulum obdere nollet. Cùm autem in me effrænatius inuadit, resistendum est. A. Idem ego dico, paratus fui: sed tua lingua nimium est impotens, & indomita. T. An putatis hic vincere gloriosum esse? non est. Quamuis probrosa res, superiorem atq; victorem velle videri clamoribus, jurgiis, iracundia, arrogantia. Gloriosum est magis vinci: id enim est cedere, dare locum iræ, vt Apostolus jubet, amare concordiam, diligere pacem, humilitatem, mansuetudinem, patientiam. V. Me pacatum reddas facilè, si Asterium perdomare queas. A. Redde tres cruciferos, audaciæ columen, quos de rationibus debes adhuc. Adeon' tibi videor idoneus, in quo sic illudas? V. Solui quantum debui; ne sis molestus. A. At ego non inuenio quantum tibi commodaui. V. Non diligenter

nume-

numerasti forsitan. A. Quid enim? an numerandum est millies? da mihi pecuniam meam, pecuniam meam volo; da pecuniam. V. Pecuniam, pecuniam. Nec obolum feres amplius. A. At ego te cogam vt des. T. Ah mi Asteri, quid ita auariter flagitas tres cruciferos? A. Quòd non sum Midas: non mihi omnia, quæ tango, in aurum conuertuntur. Si daleros, & coronatos haberem, facilimè negligerem cruciferos. T. Audisti centies negantem Vitalianum, & tamen vrges importunissimè, & in furnum frigidum panes immittis. Puto ego Helenam à Græcis non fuisse tã contentiosè repetitam, cùm legatos Troiam mitterent. *An sua cuiq; Deus fit dira cupido?* V. Quamuis sciam pro certo, me quãtum satis est, dedisse, nihilominus, vt furibundus iste flagitator conticesceret, adhuc darem: verùm vacua est crumena; nec vnum nummum possideo. T. Aquam igitur è pumice postulat Asterius V. Dabo. A. Cras credo, hodie nihil. V. Neq; diuini, neq; humani posthac quidquam mihi credas, si huius rei mendacem me inueneris. A. Dabis ergô quamprimum nanciscêris? A. Quid si intra biennium nihil nanciscerer? A. Quid si ego te pugnis saturarem, donarémque ob id pecuniam mihi debitam? V. Satur sum, nam paullò antè cœnaui: proinde tu tibi pugnos tuos retine: aut esurientibus in cœnam largire. T. O nugatores, vt mihi bilem conciunt vestri tumultus? tacete aliquando, si sapitis. A. Pone, tibi hanc afferri ab isto falláciam. T. Crede mihi, Asteri, nunquam te

hortarer ad hanc remittendam iniuriam (si modò est iniuria) nisi ego me ad idem faciendum sentirem esse promptissimum. Non soleo suadere aliis, quæ ipsemet non præsto. Neq; imitor malos medicos, qui alienos morbos se curaturos profitentur, suos curare nesciunt. Et quia difficillimum videtur abs te imperrare istam condonationem tantillæ pecuniæ, eam ego abs te pretio emam: soluam de meo, quod debetur tibi. A. De tuo? T. De meo. En sacculum quamuis inanem. Tamen, Deo volente, tres cruciferos reperiam intus. Immò, Deo sit gratia, amplius decem inuenio. A. Nolo, tu mihi nihil debes; non te appello; ne respondeas igitur. V. Quid refert, inepte, modò tu habeas tuum bolum, quem deuores. A. Tu redde. T. Accipe, quid moraris? quæso Asteri, accipe. A. Nolo profectò. T. Ferre neutiquam possum hasce lites & discordias, in quibus non sine magna mercede stultitiæ versamini. V. Quin aufers tam diu desideratos, exoptatósq; nummulos? A. Si tu dederis accipiam. V. Theotime, da mihi in manum, vt dem illi; nam de manu mea affirmat se accepturum. A. Non hoc volo: si tu dederis de tuo, tum accipiam. A. Tandémne intelliges, stupide? T. A me soluit, quod debet: tolle quod debet; tolle quod petis. A. Contra naturam mihi videtur, sumere abs te, cui nihil dedi mutuum, nec vnum pilum. Veruntamen quoniam tanta est beneuolentia tua, & tam Christiana mens, vt pro alio soluas, & quia pacis cupidissimus es, in tuam gratiam remittam hoc qua-

qualecunq; nomen Vitaliano. T. Iam gaudeo. Sed oro, manus date, dextras jungite, fidémq; futuræ in perpetuum amicitiæ sancite. Sint amantium iræ amoris redintegratio. A. Do manum, & amplexum. V. Et ego. A. Mi Vitaliane, ignosce immodestiæ meæ. V. Et tu audaciæ, ac libertati meæ da veniam. T. Sermo sermonum optimus. Deus vos in ista sententia confirmet.

ANNOTATIONES.

FORIBVS PESSVLVM OBDERE) *In Eunucho, obdere pessulum ostio, est claudere ostium, vt foris aperiri non possit. Pessulus quippè, quasi paruus pes, instrumentum ligneum, quod obijcitur ostio. Hic locutio silentij significationem habet. Est enim janua quædam animi os nostrum, quam obserat, qui tempestiuè silet. Plutarchus de lib. educand. Tempestiuum silentium res sapiens, & quauis oratione potior.* AVDACIÆ COLVMEN) *Homo audacissime, audaciani princeps. Columen quippe ea re cuius est columen firmius atq; validius. sic columen Reipub. columen familiæ apud Cicer. Apud Horat. Præsidium, dulce decus meum: & rerum tutela mearum.* QVID ENIM?) *Horat. sat. 1. lib. 1.*

> *Contra mercator nauim jactantibus Austris,*
> *Militia est potior. Quid enim? concurritur: horæ*
> *Momento aut cita mors venit, aut victoria læta.*

Hac interrogatione vtuntur Latini, cùm significare volunt, se rectè sentire, vel verum dicere, neq; eum, quicum loquuntur,

tur, contradicere quidquam posse. QVOD NON SVM MIDAS) *Midas, Phrygum Rex, cùm Silenum Baccho restituisset, optauit, vt eiusdem beneficio, quidquid tangeret, in aurum mutaretur, oblitus, se panem quoq; vescendi caussa, & potum esse tacturum, atq; ita inter epulas & pocula fame sitiq; moriturũ. Fabula narratur Metamorph. 11. De hoc Mida Cicer. 1. de Diuinat. Midæ illi Phrygio, cùm puer esset, dormienti formicæ in os tritici grana congesserunt. Ditissimum fore prædictum est. Atq; hinc fortasse fabula, quia ditissimus.* HELENAM A GRÆCIS) *Legendus Dictys Cretensis, adagium, Serò sapiunt Phryges. Fauerunt huic legationi Æneas, & Antenor, Liuius lib. 1. Iam primum omnium satis constat, Troia capta, in cæteros sæuitum esse Troianos, duobus, Æneæ Antenoríq; & vetusti jure hospitij, & quia pacis reddendæq; Helenæ semper auctores fuerant, omne jus belli Achiuos abstinuisse.* CVIQVE DEVS FIT DIRA CVPIDO?) *Ad intelligendum hoc dictum Maronis, sciendum, in Græcorum commentarijs Dei nomen quinq; ferè modis vsurpatum reperiri. Modò sapientes homines, modò reges ac potentes, modò elementa, modò fatum, modò facultates animi, ipsasq; illius cogitationes vocabant deos, Cùm enim animum ipsum, aut Deum, aut partem quandam Dei putarent esse, quiquid in Deo esset, Deum esse credebant. Neq; verò quod quasdam cupiditates malas, & exitiosas videbant, idcirco de sententia dimouebantur: nam deos quoq; alios bonos faciebant, alios malos. Ex hac opinione amor in deos relatus est. Ex hac spei, timori, impudentiæ consecrata sunt templa. Ex hac Euripid.* ἰσότητα *vtilissimam deam* φιλοτιμίαν *verò, id est, ambitionem deam perniciosam, &* φθόνον, *id est, inuidentiam Deum iniustissimum nominauit.*

tuit. Plura Muret. in Catilinariam 1. CRAS CREDO, HODIE NIHIL) *Inscriptio est cuiusdam Satyræ Varroniana, & simul prouerbium, quo tunc vti poterimus, cum fidem alicui nos minimè habere declarabimus. Vt si institor non nisi præsenti pecunia merces velit distrahere, rectè vsurpabit: Cras credo, hodie nihil.* SINT AMANTIVM IRÆ) *in libro, qui ἐρωτικὸς inscribitur, festiuo quodam simili declarat Plutarchus, quo pacto hoc fiat. Quemadmodum enim cum è nubibus exijt sol, ac post caliginem denique feruentior est, atque acrior: ita amor, cum intercessit ira, aut suspicio, pace facta, reconciliatisque animis, iucundior est, atque alacrior. Similis Terentianæ sententia est apud Plautum Amphit. Victor. lib. 4 cap. 14.*

PROGYMNASMA SEPTVAGESIMVM SEPTIMVM.

Mæcenates.

EVPHRASIVS, CARPOPHORVS.

EVPHRASIVS. Sæculum istuc nostrum, Carpophore, ab illo antiquo, veréque aureo in quamplurimis iisque honestissimis pulcherrimísque rebus discessisse, ac degenerasse comperio, dum historiarum monumenta euoluo. In hoc autem multo maximè, quod tantus amor, tantúmque studium in literas, & literatos minimè cernitur, quan-

quantum olim cernebatur, cùm ipsi quoq; reges, & monarchæ in eruditis recenseri gaudebant, & Musarum filios honoribus, ac pręmiis amplissimis decorabant. Nunc si Princeps aliquis paullò latinius loquatur, datur ei vitio. Si versus condat, orationes componat, in mathematicis, in iure ciuili si progressus habeat, si egregia quadam exercitatione sit in dialecticis, omnes mirantur, vt rem inusitatam, ac tantæ nobilitatis fastigio indignam. O tempora, ô mores. C. Iusta est querela tua: malunt nobiles atq; opulenti quidam homines alere equos, quàm pauperes studiosos, & vim ingentem pecuniarum potius in villis Lucullianus, & in conuiuiis intempestiuis, ac ludis profundere, quàm bonis ingeniis cum inopia conflictantibus præsidio, & auxilio esse. Nec intelligunt, vnde sibi nominis æternitatem comparare possent minimo negotio. E. Prætexent nonnulli fortasse hanc caussam suæ vel auaritiæ, si dare nolunt: vel insaniæ, si in res alias Reip. inutiles impendere magis volunt, istos egentes studiosos sæpe spem, vt fruges in segetem deteriorem datas, fallere, & neque scientia doctiores, neq; moribus integriores euadere. G. Sed contrà, multos vident, qui expectationem sustinent, virtutisq;, & literarum copiis aucti, ex Academiis domum reuertuntur. Filij non omnes euadunt frugi; num idcirco vxor ducenda, & liberis danda opera non est? Quin viri fortes, ac sapientes, plerunq; non fortes & insipientes, sibiq; dissimiles procreant: num ideo illi vitare debebunt

bunt coniugia? Longè plures, quibus patrimonium tenue, quiq; aliena benignitate vixerunt, doctos, & in omni disciplina claros, quàm illustres ac diuites literatos inuenimus. Illi peccant, qui quosuis in consultò alendos suscipiunt, ingenia & naturas non prius explorant. E. Duo mihi sunt alumni, quibus 300. florenorum summam breui tempore expensam tuli, vt in aduersarijs patet. C. Quibus doctrinis se dederunt? E. Minor Rhetoricæ, maior Theologiæ: ambos Ecclesiæ Catholicæ, cui eos alo præparóq;, vtiles fore confido. C. Meritò hoc facis, cùm maiorum virtute, & Dei benignitate abundes opibus, careásq; liberis. Adde verò ad hanc liberalitatem: concilia tibi nomen illustrius: ale tertium. E. Alam verò, si à te fuerit commendatus. C. Cras adducam ad te adolescentulum festiuissimum, vsq; ab vnguiculo ad capillum summum: quem parentes, quia propter rei familiaris naufragia alere vix possunt, mihi donauerunt: simul atq; aspexeris, probabis: egregiam indolem præ se fert. E. Estne ciuis, an peregrini filius? C. Ciuis, textoris. E. Quot annos est natus? C. Non plures quindecim: jamq; latinè loquitur, & scribit mediocriter. Græcam grammaticam discere cœpit, versiculos pangit: nam in singulis istis feci periculum, quid profecisset. E. Censes ergo puerum valere industria & ingenio. C. Valet, si quid est in me judicij. E. Cras igitur, vt dixisti, adduces: tum quò illum studiorum caussa mittam, & quantum ei numerem in victum annum, communi-

muniter transigemus. Quid? quid aliud volui dicere? ante meridiem vt adsit. C. Aderit.

ANNOTATIONES.

REGES ET MONARCHÆ IN ERVDITIS) *Seriem longam eruditorum Principum, veterum atq; recentiorum inuenies Theat. vit. hum. Tom. 2. pag. 1169.* HONORIBVS AC PRÆMIIS) *Possem congerere exempla innumera, sed præstare arbitror, vt tu ipse ea per otium legas Theat. Tom. 3. à pag. 3374. deinceps. Lege præterea Plin. l. 7. cap. 29. & 37.* VT IN ADVERSARIIS PATET) *Quæ à M. Tullio pro Q. Roscio aduersaria dicuntur, fuerunt libelli & commentarioli eorum, quæ homines aduertebant, & (vt ita dicam) memorialia erant, ne res aliqua eis excideret. Eos enim commonefaciebant, & memoriæ ipsorum subsidio erant. Demosthenes contra Aphobum videtur* ὑπομνήματα *appellare. Sic Turneb. lib. 2. cap. 11. Budæus in Pand. aduersaria dicũtur tumultuariæ quædam tabulæ, quæ ante tabularum confectionem præscribebantur, ne memoria rerum excideret, vt ex ijs posteà tabulæ iustæ, & æternæ fierent. Verba Cic. hæc sunt. Nimium citò ait me indagare de tabulis: non habere se hoc nomen in codice accepti & expensi relatum confitetur, sed in aduersarijs patere contendit. Et rursus. Quid est quod diligenter scribamus aduersaria? quid est quod diligenter conficiamus tabulas? qua de caussa? quia hæc sunt menstrua, illæ sunt æternæ: hæc delentur statim, illæ seruantur sanctè: hæc parui temporis memoriam, illæ perpetuæ existimationis fidem & religionem amplectuntur: hæc sunt coniecta, illæ in ordinem confectæ.*

PRO-

PROGYMNASMA SEPTVAGESIMVM OCTAVVM.

Auxilium mutuum.

CONCORDIVS, EVPHEMIVS, METHODIVS.

CONCORDIVS. Quomodò captus oculis, & vtroq; pede claudus, qualem poëtę Vulcanum fingunt' postquam à Ioue de cœlo detrusus in Lemnum insulam decidit, vnà iter facere queũt? E. Si alter, quod sibi deest, ab altero mutuetur: cæcus nempe à claudo oculos, claudus à cæco pedes. Si, inquam, cæcus claudum humeris sublatum gestet, & hic viam indicet, moneátque in quam partem, & quà sit eundum. M. De epigrammatis græcis hoc hausisti: de illo videlicet argutiarum, leporum, elegantiarum promptuario. E. Túne solum te illum librum omni laude superiorem legisse putabas? M. Scio vtrumque vestrûm Græcis libris versandis delectari. C. Ego sum loripes, ambulare longum iter non possum meis pedibus. Est autem crastino die accersitu parentis in patriam mihi discedendum ad sororis nuptias, quæ in diem abhinc octauum constitutæ sunt. Quare te rogo, mi Euphemi, tuum mihi equum commodare velis, cuius pedibus vtar: illum contrà docebo, quò procedendum sit.

Quam-

Quamuis enim cæcum non sit, nescit tamen viam jumentum tuum, meiſq; oculis indiget. E. Mitte orare: amicitia noſtra, quæ incepta à paruis, cum ætate accreuit ſimul, hoc jubet. Libenter do vtendum, & eum mihi quæſtum in animum induxi vberrimum, tuis ſeruire commodis quàm maximè. Tantum caue, ne calcaribus beſtiam plus æquo vrgeas: per ſe celeriter ambulat. C. Abſit timor, non vrgebo. M. Quando ad nos rediturus? C. Ante diem decimum quartum; niſi quid impedimenti interuenerit. E. Si aliquando tuo mihi opus auxilio fuerit, nonnè præſtabis? C. De hoc ſi ambigis, iniuriam mihi facis. E. Tuis quibuſdam libris indigebo, quos ſæpius apud bibliopolam quæſitos non inueni. C. Amicorum communia omnia, vt Virgilius Maro dicere ſolebat, qui ſuam bibliothecam (quam ornatiſſimam, & refertiſſimam poſſidebat) doctorum memini claudebat. Vtere, mi Euphemi, libris meis tanquam tuis, quoties vis. E. Amo te, Concordi, de tam liberali ingenio. M. Quia caballum tuum Concordio tam ſine vlla recuſatione ſtatim dediſti mutuum, ne graueris, obſecro; mihi quoque commodare. E. Quid à me poſtulas? M. Adi mecum ad meum hoſpitem, tanq; ipſi fidem adſtringe, vt is mihi pecuniam det mutuam, quam illi in hoc quatriduo reponam: nam fideiuſſorem requirit. E. Hoc tam tutum non eſt, quàm equum commodare. M. Immò tutum eſt. Noſti patrem meum ſat magnarem, & virum bonum. E. Quantum tibi credi vis? M.

Decem

Decem florenos. E. Spondebo pro te. M. Præsto ero vicissim, quibuscunq;, & quandocunq; auxiliis meis opus habueris. E. In describendis dictatis, quæ mihi desunt, tua manu vterer, si tu velles. M. Cùm voles, significato, describam tibi omnia. E. Significabo, cùm tibi aliquid vacui temporis relictum videro.

ANNOTATIONES.

VT POETÆ VVLCANVM FINGVNT) *Caussam, quare à Ioue de cælo deiectus sit, commemorat ipse in extremo primo Iliados. Eius epitheton est, ἀμφιγυήεις, id est, vtroq; pede claudus.* CÆCVS A CLAVDO OCVLOS) *Hac de re aliquot epigrammata extant lib. 1. Anthologiæ, quibus manum à manu lauari, id est, hominis hominis operam necessariã esse ostenditur. Vide emblema Alciati CLX. & in id Claudium Minoëm.* ARGVTIARVM LEPORVM) *Non puto quenquam librum græcum ad delectandum cum magna vtilitate lectorem magis inueniri appositum. Vtinam aut Planudes, aut Aldus Manutius, aut postremo Henricus Stephanus ea epigrammata melius distribuissent: si confusionem, inquam, sustulissent, & singula suis ac proprijs titulis, immò libris subiecissent.* EGO SVM LORIPES) *Dicuntur loripedes, quorum obtorta sunt crura, tanquam lorum, & idcirco tardius ambulant. Plaut. Pœn.*

Ne quicquam hos procos mihi elegi, loripedes tardissimos:
Qui si ituri estis hodie, ite, aut ite hinc in malam crucem.

Eosdem supra appellârat homines spissigradissimos, & tardiores, quàm corbitæ sunt in tranquillo mari. VT VIRGILIVS MARO) *Eurip. in oreste,* κοινὰ γὰρ τὰ τῶν φίλων.

Dixit hoc primus Pythagoras. Meminit eiusdem dicti in 2. Pol. Aristoteles, & Plato in 4. & 6. de Rep. Vide insuper adagium: Amicorum omnia communia.

PROGYMNASMA SEPTVAGESIMVM NONVM.

Consilium ad edomandam libidinem.

ADRIANVS, CLEOPHAS sacerdos.

ADRIANVS. De pio quodam & docto homine memini me audire sæpius, nullum vitium expugnatu adeò esse difficile, vt impuram libidinem; quam rerum sacrarum scriptores carnis concupiscentiam appellant. Eam in corpus nostrum exercere assiduam quasi tyrannidem; nec perfectè eius incendium nisi cum ipsa vita extingui. C. Nihil te putes aliquando verius audisse. Quomodo autem, quibusue armis tu adolescens, tuóque iure viuens, contra hanc hydram decertas? quibus medicamentis, seu antidotis abs te virus prohibes? A. Erubesco dicere, confiteórque meam in hoc genere pugnæ ignauiam. Quamobrem, R. P. mihi leges dignare tradere, quibus seruatis, possim contundere atq; interimere monstrum istuc. C. Iā primùm voluptati est mihi, quòd doceri postulas. Do-

Docebo te, quæ ipse vtilia sensi & sentio. A. Non parùm apud me profeceris: scito enim te discipulum docilem habiturũ. C. Cùm sentimus nos feruore libidinis inflammari, atq; flammas illas per animũ serpere, eúmq; depasci, oportet tanquã ollã nimis efferuescentem ac bullientem à foco remouere, ligna subtrahere, frigidam infundere. A. Allegoria te quadam vsum video, quam te oro vt explanes. C. Animus noster ab igne retrahitur, quando occasiones, quæ hũc ignem in membris nostris succendunt, euitantur. A. Quæ sunt autem occasiones istæ? C. Aspectus curiosiores mulierum, earũ præsertim, quæ sunt forma præter cæteras honesta ac liberali, atq; ætate integra. Colloquia cum iisdem, auditiones, lectiones rerum obscœnarum, visa inhonesta, & otium. Otium inquam. Nam Diogenes rectè amorem otiosorum negotium dixit; & Theophrastus πάθος ψυχῆς σχολαζούσης. Hæc & similia flammam excitant, excitatam magis magis augent. A. Vitabo has occasiones diligentius, quã adhuc solitus sum. Quæ vocas ligna? C. Cibum, potum, quibus si intemperantior fueris, admoues ligna huic foco, & alis ac nutris tibimet graue incendium. Nam si sine Cerere, & Baccho friget, nõ ne cum Cerere, & Baccho calebit, ardebitq; Venus? A. Non est dubium hoc. C. Quam verò putas esse aquam, qua infusa isti ardores frigescant? A. De hac velim tertio loco audire. Ne grauare hæc quoq; doctrina me impertiri. C. Corporis afflictationes, & pœnas voluntarias, quas vocãt pœniten-

tias. D. Benedictus in spinis. D. Franciscus per niuem media hyeme se volutabat: vterq; vt sæuientem in medullis Venerem restingueret. Tu jeiuna, humi cuba, feruenter dominũ precare, vt te à peccato liberum conseruet, & principiis obsta, turpésque cogitationes, & imagines simul vt senseris repelle. Nam si conniueas, tanquam viscum atq; picem, auellere difficulter poteris. Non mediocriter etiam proderit, considerare id, quod in Venerea & amatoria turpitudine delectat, temporaneum & exile admodum esse, si conferatur cum malis, quæ eidem coniuncta sunt. Sunt autẽ præcipuè quatuor: jactura temporis, qua quidem nulla est censenda maior; ipsius huius flagitij deformitas; infamia; & seruitus. Neq; verò bonis ingeniis quidquam est luxuria atq; libidine magis mortiferũ. A. Magnoperè tu hac quantumuis breui institutione adiutum me ad resistendum intelligo. Inanis ad te veneram, plenus recedo. C. Deus tibi animos & robur addat, mi Adriane, tum in hoc, tũ in aliis, quibus te expugnare nititur colluctator ille noster, malorúmq; omnium seminator diabolus.

ANNOTATIONES.

CONTRA HANC HYDRAM) *A palude Lerna dicta est hydra Lernæa, cui alij centum, alij octo capita tribuunt. Inter cæteros autem labores Herculis etiam hoc cum isto monstro certamen numeratur, cuius capite vno reciso, plura statim renascebantur. Hinc Cyneas orator, cum videret Romanos identidem post cladem copias instaurantes, dixit:*

Pyr-

Pyrrhum sibi videri aduersus Lernæam hydram bellũ gerere. D. FRANCISCVS PER NIVEM) *ob eandẽ caussam alij se in gelidissimas aquas summo frigore nudos demerserũt collo tenus: alij flagris atrociter sese multarunt: alij longa se inedia confecerunt: alij demùm alia, & ad sensum acerba supplicia susceperunt. Est aũt memorabile, quod de adolescẽte quodam scripsit in vita Pauli eremitæ D. Hieronymus.* CVM MALIS QVÆ EIDEM CONIVNCTA) *Sunt ea quidẽ satis magna & multa, quæ attulimus, cui cætera non sufficient, si quis parũ ijs cõtentus erit. Tamẽ addamus illud: quod corpora sese in cœno libidinis instar porcorũ volutantiũ lue illa exeduntur, quã vulgus Gallicã appellat. Eorundem fœtorem ferre nõ possunt apiculæ, virgines vtiq; bestiolæ, quæ sine vlla coniunctione corporũ propagant sobolem. Quamobrem si quis de hoc genere sordidissimorũ hominũ ad aluear adstiterit, dicuntur eum aculeis suis euolantes depellere.*

PROGYMNASMA
OCTOGESIMVM.

Innocentiæ patrocinium.

AGAPIVS, SEMPRONIVS.

AGAPIVS. Nec raró, & plerúmq; falsò suspicione duntaxat inani, leuissimísq; coniecturis adductus Erhardum accusas, & odisti eum immerentem. S. Tu verò nimis magno amore, ac studio es in adolescentem improbissimum. A.

Mitte contumeliam. Cum improbis nullum mihi vnquam commercium nec fuit, nec erit. Quocirca paulisper oculos aperi, atq; considera, quibuscum tu sis assiduus, quosq; diligas. S. Non possunt omnes in cœlo versari, & tam inculpatam agere vitam, vt tu. A. Nemini interdictum puto, ne sit bonus: nec quisquam cogitur esse malus. S. Ipse Erhardus semet cogit in me ingratum, mea mihi commoda inuidentem, aliquid quotidie sceleris contra me machinantem esse. Quid ego stolidus animum illius ex meo spectare volui? optimè promerenti hoccine pretij vt reddatur? A. Eho, quæ te pestis tenet? tu Erhardum hæc facinora factitare ais? S. Tu negas? A. Multum indulges perturbationi, & das fræna libidini, atq; impotentiæ. Equidē certò scio, si quidquam est quod credam, aut certò sciam, Erhardum esse alium, quàm tu per calumniam blateras, adolescentem virtutis cupidum ac studiosum, & ab omni turpitudine abhorentem: intus & in cute noui. Quamobrem te hortor maiorem in modum, vt amico & beneuolo in ipsum sis animo, rancorémq; istum tibimet excutias. S. Ægrè me tenere potero, quin, si fortè fortuna in solo loco in solum incidero, eum pugnis accipiam saltem, si ferro non vulnerem: quamuis capiundos mihi sciam inimicos homines vniuersos. A. Quid hoc verbi ex ore tuo profluxit? hæc ipsa tam peruersa voluntas tua peccatum est; quamuis opus non sequatur. Cauero: magno voles redemisse hanc audaciam, & petulantiam tuam. Væ, si mini-

mo

mo digitulo attigeris. Si quidquam aliud credis, hoc crede, me illum abs te impunè violari non passurum. Charus mihi est Erhardus, quem quacunque ratione aduersus insultus vimq; tuam conabor defendere. Possum ego quoq; pugnis te cooperire Semproni, & imponere tibi vulnera æquè multa & luculenta, vt tu aut mihi, aut Erhardo. Nec ista ideo dico, quia velim: sed vt scias, si aliter deterreri non possis, vimq; nobis afferre omninò constitueris, nos vim vi repulsuros. S. Ohe, quantum patronum nactus est Erhardus? Non putaram tibi tam in visceribus hærere illud flagitium hominis. A. Quid velitamur? curato res tuas: & innocentes ne persequere. S. O Innocentiam: A. In pertusum dolium dicta ingessi, operam lusi.

ANNOTATIONES.

SI patrocinari sceleribus graue est piaculum, defendere innocentiam, erit eximia virtus. Hanc ergo excolamus. Sed prius conemur ipsi nos innocentes præstare, omniq; culpa vacuos. Haud enim præclarum est propugnare pro alio, si tu interim vulneribus sis plenus. HOC VERBI EX ORE TVO PROFLVXIT) *Cicero cùm significare vult, aliquid dictum temerè potius, quàm cogitato, dicit excidisse verbū ex ore alicuius. Græci ἐκπεσεῖν, ἐκφυγεῖν. Vide Victor. lib. 15. c. 22.* VOLVNTAS TVA PECCATVM EST) *E sacro Euangelio didicimus, qui viderit mulierē ad concupiscendū, illū iā factū esse adulterū. Cogitationes igitur, & voluntates sola aliquādo flagitia, & scelera sunt. Benè D. Augustinus quodā loco, Voluisti, fecisti. Et sine voluntatis*

assensu nullum esse peccatum. Hinc illi apud Liuium l. 1. Lucretiam animi ægram consolantes: mentem peccare, non corpus: & vnde consilium abfuerit, culpam quoq; abesse. Peccauit tamen mens Lucretiæ, eo modo, quo 2. Fast. scribit. Ouid. Succubuit famæ victa puella metu.

PROGYMNASMA OCTOGESIMVM PRIMVN.

Peregrinatio.

AMICVS, APODEMIVS.

AMICVS. Tamne in rem tuam fore constituisti regiones exteras, longinquas oras peruagari, ac procul ducere spiritum à cõspectu patriæ, rebúsq; charissimis? AP. Nec citò desisto; nec temerè incipio. Hanc ego mentem mihi diuinitùs iniectam arbitror; nõ deponam. Dictus est dies itineri. AM. Hei, vereor, ne quid ista peregrinatio apportet mali. Quot annos fixum habes in hac peregrinatione tua consumere? AP. Quot Vlysses, decem. AM. Quas terras potissimùm, quásue ciuitates perambulabis? AP. Galliam, Italiam, Hispaniã, Britaniã, Belgicã, & transmarinas quoq; prouincias, in iisq;, quidquid est oppidorum celebrium, & insignium. Cum primis autem cogito Byzantium, vbi Imperatoris Turcarũ est domicilium. AM. Istam oro, si quis adhuc precibus locus, exue mẽtem, muta senten-

tentiam. AP. Facilius æthiops pellem. AM. Semper in istos peregrinatores illud Horatianum conuenire duxi: *Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt*. Hoc est, æquè parum prudentes, seu æquè stulti, affectibúsq; vitiosis impliciti in solum patrium reuertuntur, quàm discesserant. AP. Ad hæc, nisi molestum est, habeo sanè quæ velim. AM. Non erit. AP. Frustrà ergo Poëta sapiens Vlyssem commendauit, quod mores hominum multorum atq; vrbes lustrasset. Non frustrà: sic enim sensit, hoc ad comparandam prudentiam valere plurimùm. AM. Vlyssem ego naturà prudentem, & peracutum virum, antequam ad Troiam nauigaret, fuisse existimo. AP. Fuerit tamen haud negabis, multa & varia videre, audire, cognoscere, experiri, addere incrementa prudentiæ. Atqui hæc domi inter cognatos, seruos, & ancillas non adipiscimur. AM. Nonne multi sunt scripti, scribuntur, scribentúrq; libri, è quibus ista, quæ foris quæruntur, ac longè etiam plura cognoscantur? Quidquid post hominum memoriam apud omnes gentes, omnibus sæculis factum, dictum, cogitatum (si modò memoria dignum) hoc libri indicant, ad quos tu legendos non decem, sed centum, immò mille potius annorum spatio indigebis. Minus, fateor, oculis & auribus, duobus sensibus curiosissimis satisfiet: animus quidem maiorem in modum recreabitur, & quasi à multis Præceptoribus ad vnum scopum collimantibus vtilissimè instituetur. Nec prudentior modò, verùm etiam

probior euadet, cùm tot, & tam illustria virtutum exempla intuebitur. Nihil admirabile secum isti peregrinantes reportant. Regum palatia contemplati sunt, ruinas vrbis Romæ, aut Ilii: cuiuspiam magni Principis satellitium, alicuius Reginæ gynæceum; mulierum virorumque varios vestitus; monumenta lapidea, similésq; nugas oculis tradiderunt. Intereà ipsi fœdissimos morbos contraxerunt, patrimonia sua profuderunt, ære alieno se obruerunt, bonum tempus malè amiserunt, semetipsis non quidem meliores, deteriores autem euaserunt. Quid? labores, quibus macerantur: quid? pericula, quibus se isti offerunt, quanta sunt? quoties in fures, quoties in latrones, quoties in truculentas bestias incidunt? quoties de via aberrant? quoties sub dio pernoctant? quoties, vbi nihil timendum, vehementer timent? Demùm vbi diuitissimè vagati sunt, nec sibi commodare possunt, nec patriæ. Affecta est enim ætas, & natura debitum repetit, morísq; adest in foribus. Vtinam verò ne patriæ incommodarent, opibus, dum patrios mores, cum barbaris & peregrinis permutant. Sapienter itaq; Spartani legibus cauerunt, ne quis peregrinaretur, vt ne quid tale ciues sui experirentur. Istuc est sapere, inquit Terentius, non quod ante pedes modò est, sed etiam illa, quæ futura sunt, prospicere. Tu autem, cùm non prospicis, non sapis. AP. Semper foris inuenitur ac deprehenditur, quod domi inuentum, deprehensúmque non fuisset. Impendatur tempus,

pus, impendantur pecuniæ, maior est tamen qui inde prouenit quæstus. Quam suspiciuntur? quam in ore sunt omni populo, qui remotos locos, & alio sole calentes terras tentauerunt? AM. Id populus curat, scilicet. AP. Quàm permouetur & excitatur rerum varietate animus? quàm nonnunquam conspectis rebus nouis inflammatur: vt ad ea nimirum agenda incumbat, quæ domi nunquam cogitarat? Iulius Cæsar, cùm Quæstor in vlteriorem Hispaniam venisset, & mandato Prætoris jure dicundo conuentus circumiret, postquàm Gades venit, animaduersa apud Herculis templum Alexandri Magni imagine, ingemuit: & quasi pertæsus ignauiam suam, quod nihil tum à se memorabile actum esset ea ætate, qua jam Alexander orbem terrarum subegisset, missionem continuò efflagitauit, ad captandas quàm primùm maiorum rerum occasiones. Tot res posteà, tantásque gessit, vt vel Alexandro par, vel secundus sine controuersia haberi queat. Agè, responde mihi, si Iulius domi hæsisset, num ad immensam istam fortium, fœliciumque factorum gloriam aspirasset? Quid Plato? quid Apollonius? quid alij? nonnè peregrinatione longinqua in Italiam, Indiam & Græciam instituta doctiores facti? Si domi præstò erant illæ opes, cur eas foris quærebant? sic ego etiam in literis magistrum aliquem excellentem fortasse reperiam, à quo erudiar breui tempore quàm perfectissimè. Quis nomen aliquod gessit inter

doctos,

doctos, qui nullam Academiam vnquam vidit? Peregrinandum, aut omnis vita concidat necesse est. Nulla enim est Respublica, quæ omnia apud se habeat, & cui in omnem partem nihil desit. AM. *Talia perstabat memorans, fixusq; manebat:* audax nempe & inconsultus juuenis ille Turnus, cui tu similis. Sed me reprimo, ne durius ex me quidquam audias. Tui me pudet. AP. Pudeat, si scelestos, non si probos, & sapientes ad immortalitatem mihi præeuntes sequar. Peregrinationem esse vtilem, mihi ex animo exuri nunquam poterit.

ANNOTATIONES.

MENTEM MIHI DIVINITVS INIECTAM) *Quomodo Græci dicunt* ἐμποιεῖν, ἐμβαλεῖν νοῦν, *ita Latini dare, injicere mentem, impellere in mentem, pro excitare desiderium in pectore alicuius, subitóq; ad aliquid agendum impellere. Cic. 1. Catil. & pro Milone, Liuius lib. 6. Sed nunquam propter me de cælo descendent; vobis dent mentē oportet, vt prohibeatis. Plura Victor. lib. 7. cap. 5.* QVOD VLYSSES) *De hac peregrinatione viri sapientißimi tota est Odyssea. Cuius imago & effigies quædam, parua tamen, velut ex magna tabula depicta, à Virgilio nobis spectanda proponitur in 6 prioribus libris Æneidos, quemadmodum Iliados in 6. posterioribus.* CÆLVM NON ANIMVM) *Æschines contra Ctesiphontem*, οὐ γὰρ τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸν τόπον μετήλλαξεν. *Quod videtur expreßisse Cic pro Quintio. Fit, inquit, magna mutatio loci, non ingenij. Disputat vehementer aduersus eos Seneca, qui peregrinationibus suis animi* qua-

quærunt medicinam. Quid prodest, inquit, mare traÿcere, & vrbes mutare? Si vis ista, quibus vrgeris effugere, non alibi sis oportet, sed, alius. Et infrà, longè. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem. Nulla ars loco discitur. Quid ergo? sapientia res omnium maxima in itinere colligitur? Nullum, mihi crede, iter est, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat. Aut si quod esset, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Epistola est 104. quam legisse totam, proderit. SAPIENTER ITAQVE SPARTANI) Vagas peregrinationes, lege lata, sustulit Lycurgus: quod externos mores, ritus, & instituta diuersa inuehi Spartam nolebat. Eâdem de caussâ aduenas in vrbe citra necessitatem versari vetuit. Plutarch. ALEXANDRI MAGNI IMAGINES) Scribit hoc Sueton. in Iulio, cap. 6. M. Antonij Casanouæ argutum epigramma fertur, quo hosce duos inter se comparat.

> Spectat Alexandri picta & certamina Cæsar,
> Ast ego nondum aliquid gessi; ait illacrymans.
> Quid si & Alexander spectasset Cæsaris acta?
> Dixisset, Persas vincere pigritia est.

Quis porrò ornatus esset olim eorum, qui ad iter longinquum se accingerent, è pluribus Plauti locis diligenter collegit, & literis mandauit noster Victor. lib. 1. cap. 24.

PROGYMNASMA OCTOGESIMVM SECVNDVM.

Gratus

Gratus animus.

ACATIVS, TERENTIANVS.

ACATIVS. Quid aggressus es componere in præsens? T. Orationem de grata animi voluntate. A. Estnè comparata tibi materia, & ea quidem copiosa? Nam nisi subest res ab oratore percepta & cognita, oratio ipsa, quæ ex rerum cognitione efflorescere, ac redundare debet, elocutionem habet inanem, ac penè puerilem. Sic sub Crassi persona oratorum princeps M. Tullius. T. Congessi quædam, ac disposui, quæ verbis ornarem ac dilatarem. Sed tu optatò aduenisti. A. Quare? T. Multæ lectionis es, & quoddam quasi viuum cornucopiæ. Memora igitur mihi insigne exemplum relatæ gratiæ, Imperatoris aut Regis alicuius. Item insigne cuiuspiam animantis: nam quæ ego conquisiui, nescio quomodo non satis luculenta mihi videntur. A. Non est ita vulgatum illud Augusti, de quo in eius vita Suetonius. T. Nondum dedi me ad euoluendum Suetonium. Quale autem est? A. Pulchrum est, & memorabile. Veteranus quidam miles cùm in jus vocaretur, ad illum adiit in publico, rogauitque vt sibi adesse vellet. Cæsar è comitatu suo virum magnum delegit, cui litigatorem illum commendauit. Hîc miles, at ego, Cæsar, cum tu bello Actiaco periclitare, vicarium non quæsiui, sed ipse pro te pugnaui: simul cicatrices ostentauit. Erubuit

buit Augustus, & ne cùm superbus, tùm ingratus putaretur, veterani patrocinium suscepturus ad judicium accessit. T. Quis huic summissioni summam laudem non tribuat? Ponam vtique hoc factum in oratione mea. De animali jam quæro. A, Tu de vno quæris, ego de duobus narrabo. Est enim verè liberalis, cumulare altero tanto, quod gratis sit daturus. T. Euge, volenti & cupienti, & memori dabis, quidquid dederis. A. In oppido Sesto educauerat aquilam virgo. Quæ vt educatrici referret gratiam, aues captas ad ipsam comportabat. Vbi sua fata virginem tulerunt, & in rogum est imposita, deuolans in eundem rogum aquila simul cum virgine conflagrauit. T. Pulchrum & reginæ auium conueniens facinus. Quod est alterum? A. De rege quadrupedum. T. De leone? A. De leone. Romæ olim inter bestiarios in circum maximum est introductus quidam Dacus, Androdo nomen fuit. Erant ibi tum feræ, magnitudine & seuitia insignes; sed præter omnes leonum insignis & admirabilis immanitas; prætérque cæteros vnius, qui vastitate corporis, & terrifico fremitu spectantium in se oculos, aurésque conuerterat. Hic vbi Androdum vidit procul, repentè, quasi admirans, constitit: deinde sensim ad hominem perrexit: caudam, more canum adulantium, blandè mouit: crura & manus propè jam exanimati lambere cœpit. Ausus est paulatim inter talia blandimenta leonem intueri, cum se collegisset Androdus, & illum

reco-

recognoſcere, à quo recognoſcebatur. Accerſitur à Cæſare, quæritur cauſſa, cur ipſi leo atrociſſimus pepercerit? Narrat quiddam inauditum. Cùm, inquit, Africam dominus meus proconſulari imperio adminiſtraret, quotidianis verberibus coactus ſum ab eo profugere. Et quo tutior eſſem, in camporum, & arenarum ſolitudinem me contuli. Meridie, cum ſol eſſet rapidiſſimus, ſpecum latebroſam ſubeo, ad quam paullò pôſt hic leo venit, vno pede debili & cruento, gemitus edens, quibus dolorem ex vulnere prodebat. Primo aſpectu ſubito pauore pectus mihi percellitur. Sed cum intraſſet in latebram ſuam, méq; ibi deliteſcentem offendiſſet, mitis ad me adiit, ſublatúmq; pedem oſtendit, & quaſi opis petendæ gratia porrexit. Ibi ego ſtipitem ingentem veſtigio pedis eius hærentem reuulſi, conceptámq; ſaniem vulnere intimo expreſſi, & cruorem penitus deterſi. Mox ille hac medela mea curatus, pede in manibus meis repoſito requieuit. Inde triennium totum ego, & leo in eodem antro, eodémq; victu tranſegimus. Quas enim venabatur feras, membra opimiora ad me afferens ſuggerebat: quæ ego ignis copiam non habens, ſole meridiano torrebam. Poſtea huius vitæ pertæſus, leone in venatum profecto, ſpecum reliqui, & tridui viam permenſus, à militibus captus, atq; ad dominum ex Africa Romam deductus ſum. Is me rei capitalis damnandum, & beſtiis obiiciendum curauit. Intelligo autem hunc quoq; leonem captum, nunc mihi gratiam pro beneficio refer-

referre. T. Tantáne humanitas in tam audaci bellua? A. Fuit deinde hic Androdus petente populo Romano liber dimissus, & ipsi leo muneri datus: quē tenui loro reuinctum, per totā vrbem secum ducebat. Et donabatur quidem ære Androdus, leo autē floribus spargebatur, cùm omnes propemodùm, qui fierent obuij, dicerent: hic est leo, hospes hominis: hic est homo, medicus leonis. T. Inest lepos & admiratio magna in hoc miraculo, quòd certùm scio auditorum auribus fore acceptissimum. A. Mirum est igitur, homines non esse gratos, cùm grati sint leones, aquilæ, ciconiæ, canes, & aliæ animantes. Immò inanima: vt ipsa natura exprobrare nobis nostrum vitium videatur. Nam arbor putata quàm lætas emittit frōdes? quā suaues, vt cultorem suum remuneretur, progignit fructus? Vinea quantam circum vites vndiquaq; ad aspectum jucundissimè pendentium vuarum copiam profert? agri deniq; opere rustico subacti, quanto cū fœnore iniecta sibi semina refundunt? Etiam istis tum ad gratos laudandos, tum ad ingratos insectādos vti, fixum sedet animo.

ANNOTATIONES.

EX RERVM COP. EFFLORESCERE AC RED.) *Hæc in proœmio lib. de Oratore: in quo idipsum his verbis paulò antè. Est enim scientia comprehendenda rerum plurimarum, sine qua verborum volubilitas inanis, atq; irridenda est. Et Crassus postea. Hæc autem oratio, si res non*

subsit, ab oratore percepta & cognita, aut nulla sit necesse est, aut omnium irrisione ludatur. Quid est enim tam furiosum. quàm verborum vel optimorũ atq; ornatißimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia, nec scientia? Sunt autem hic duæ nobis explicandæ metaphoræ, efflorescere, & redundare. Prior ducta est, à floribus foras erumpentibus: oratio enim oratoris tanquã flos exoritur & nascitur. Sic Partit. in extremo lib. Quæ quidem è media illa nostra Academia effloruerunt. Posterior à liquoribus & aquis sumpta est, quæ superfluunt, & præ copia vasis suis contineri non possunt, quin aliquid effundatur. Sic oratio ex illa multiplici & multa rerum cognitione quodammodo effundi debet. BELLO ACTIACO) *Actium Epiri promontorium est, vbi nauali prælio cũ Antonio, & Cleopatra conflixit, eósq; superauit Octauius, in serũ diei dimicatione protracta, vt in naui victor pernoctauerit. Victi Alexandriam profugerunt. Quo autem Actiacæ victoriæ memoria celebratior in posterum esset, vrbem Nicopolim apud Actium condidit ludósq; illic quinquennales constituit, &c. Sueton. cap. 16. 17. & 18.* OPPIDO SESTO) *Narrat hoc Plin. lib. 10. cap. 5. additq;, Quam ob caussam incolæ, quod vocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Iouis & virginis, quoniam illi Deo ales adscribitur. Cur autem adscribatur, caussam affert c. 3. Negant, inquit, vnquã solum hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Iouis consuetudo iudicauit.* DE REGE QVADRVPEDVM) *Nemorum dominum, regémq; vocat Martial. lib. 10 epig. 61. Hanc historiam fusius percensuit Gell. lib. 5. cap. 14.*

PRO-

PROGYMNASMA OCTOGESIMVM TERTIVM.

Ignorantium institutio.

PAEDEVTICVS, DOCIMASIVS.

PÆDEVTICVS. Si quibus in beneficiis acceptis magna est gloria, ecquid in iisdem datis multa laus erit? D. Multa, maior etiam: non enim virtutis opus est accipere, sed dare. Quo fit, vt hoc quàm illud longè sit jucundius, tametsi id non statim apparet. P. Sic te responsurum diuinabam. Quod autem beneficium magis eximiũ potest accipi, quàm doctrina? D. Nullum profectò. P. Ergo nec dare quidquam maius possum, si nihil maius potest accipi. D. Non nego. P. Quid caussæ? D. Ignorantia malum maximũ: ex quo consequitur, vt scientia sit maximum bonum. Quin, vt Cicero affirmat: ne in Deo quidem sapientia est res vlla præstantior. P. Haud absurdè. Inprimis igitur dececet alios erudire: id est, hoc aliis impertiri, quod & danti & accipienti sit honestissimum. Num ita est? D. Pulcherrimum vtique munus, docere indoctos, atque etiam doctori vtilissimum. Nam vt vulgi verbum est, qui alium docet, seipsum docet: multò siquidem accuratius perpenduntur, & excutiuntur omnia, fiúntque notiora cum tra-

denda sunt nescientibus. Est quoq; bonitatis proprium, quibus ipsa abundat, ea ad alios transfundere, & alacriter cum ipsis diuidere: quod qui recusat, hic malignus, inuidus, ac superbus habeatur. Quocirca velut ab illo seruo, qui talentum suũ ad vsuram dare noluerat, etiam id, quod videtur tenere, auferetur. P. Ponendi ergo in vitio, quotquot Antisthenem imitantur. D. In quo? P. Nemini se ille ad docendum dabat: atq; etiam Diogenem, baculum intentans repellebat. Quem tamen perseuerantia sua ille expugnauit. Subiecto enim capite aliquando: cæde, inquit, non enim ita durũ baculum reperies, quo me abigere abs te possis, quamdiu aliquid dixeris. D. Quæ fuit ista humanitas? immò quæ immanitas? docétne istuc philosophia? P. Verùm vt hi reprehendendi, sic vehementer commendandi, & amandi, qui cupidissimè, ac nulla etiam proposita mercede instituunt ignorantes; idq; vel grauissimè dolent, si functionis huius nulla detur occasio. D. Quod ad me quidem attinet, prædico, & amo amare singulari homines huius generis, ac te inprimis, qui tot annos in sacris profanísq; rebus in schola, & extra scholam explicandis jam consumpsisti. P. De me cogitare desinito. Non ego quod hanc tuam laudationem aucuparer, hunc sermonem introduxi. Te potius ad eorum imitationem excitare volui, quos ipse diligo & admiror. Facere autem nequeo, quin vnius cuiusdam viri sancti exemplum tibi statuam ante oculos, Christianis omnibus studiosius imitan-

tandum. Id nuper, cùm Ioannis Damasceni vitam euoluerem, cum voluptate legi, & alta mente reposui. D. Quia tibi vsq; adeò delectationi fuit, non sim homo, si mihi non valde placeat. P. Saraceni, qui Damascum, Syriæ vrbem, incolebant, aliquando pro more piraticam facientes; Christianos captiuos secum frequentes rapuerunt: eorũ partim sub corona deindè venierunt, partim iugulati sunt. Fuit inter hos monachus, Cosmas nomine, vir & moribus innocentissimus, & omni tum sacrarum, tum profanarum literarum genere instructissimus. Hunc vbi Ioannis parens Christianus, & opibus pollens lachrymantem obseruauit, admirans, cur fleret percunctatus est? nam ei aut seruitutem intolerabilem, aut mortem ipsam horribilem videri debere, qui huius vitæ commodis, & voluptatibus nuntium remisisset, totúsque jam in cœlis animo, & cogitatione consisteret, non putabat. D. Responsionem ad illud interrogatum sitibundus quodammodo exspecto, & egregiam fore non dubito. P. Tum Cosmas. Non tyrannidẽ seruitutis, non huius lucis amissionẽ fleo. Hoc me excruciat, & in fletum vrget, quòd cum tot ingenuis disciplinis, diuinæque & humanæ philosophiæ tantum operæ dederim, multámq; mihi, & splendidissimam suppellectilem compararim, hactenus tamen eam opportunitatem non inuenerim, vt thesaurũ meũ in alios dispertirẽ, perq; philosophicã institutionem, quasi quendam mihi similem filium procrearem. Nam vt reliqui morta-

les ad perpetuandum genus & familiam miro liberorum suscipiendorum, desiderio afficiuntur: sic qui philosophiam imbiberunt, amant ipsi quoque alios informando, & sapientiam suam communicando filios progignere: nempe vt nobilissima illa philosophorum sapientúmq; successio per seculorũ ætates plurimas extendatur. Atq; huius partus auctores indelebile nomen sequitur. Cupiebam itaq; id quod mihi sapientiæ contigisset, donare aliis: ea spe deiectus sum. Nec talentum hoc meum vnà cum fidelibus seruis dare nummulariis conceditur: nec filium mihi eruditionis meæ hæredem generare possum, & ex hac vita tanquam orbus, & ἄτεκνος abire cogor. His auditis, Damasceni parens virũ consolatus, à Principe Saracenorum eum impetrat, suóq; filio Ioanni adolescenti magistrum adhibet, cuius ille præceptis eam scientiam est adeptus, quam in eius libris, qui feruntur, suspicimus. D. O incredibilem, & inusitatam huius Cosmæ humanitatem, ô præcellentem in homines charitatem, ô verè diuinum animum. P. Non ideo tantos in discendo labores exhauserat, non ideo sapientiæ compos factus erat, vt digito prætereuntium monstraretur, verùm vt alios erudiret. Ac poterat sanè illa Ecclesiastici de se non iniuria vsurpare. *Multam inueni in memetipso sapientiam, & multum profeci in ea. Respicite, quoniam non mihi soli laboraui: sed & omnibus exquirentibus disciplinam. Appropiate ad me indocti. Quid ad huc tardatis? comparate vobis sine argento sapientiam, & collum vestrum subijcite iugo eius, & su-*

& suscipiat anima vestra disciplinam. Non hic deside-rabat,quæ contemserat. Vnum optabat: pietatis & doctrinæ suæ hæredes relinquere. Et profectò vnum,multorum instar,reliquit. Est quippè inter Theologos,& Ecclesiæ Catholicæ proceres Ioannis Damasceni augusta memoria. Quo nihil habebat melius,quo nihil præstantius, ac salutarius judicabat,id ardentissimè gratis impertiri cupiebat; angebatúrq; longè amplius,quòd sibi prodesse nõ liceret, quam scelerati dolent, quod ipsis nocere non licet. Deum parentem munificentissimum imitari pro suo modulo connitebatur,qui dat omnibus affluenter,& improperat nemini. D. Vtinam ea esset eruditio mea,vt ad discendum alios inuitare possem. Voluntas quidem huius tam præclari officij nunquam à me discedet. P. Etiam pueros audire oportet, quæ senes aliquando facti obseruent. Tu adolescens jam optimis literis deditus, cùm ad pileum vocatus fueris,cingulúmq; scholasticæ militiæ deposueris,Cosmam hunc pro virili studebis exprimere. D. Haud surdo dictum.

ANNOTATIONES.

HOC, QVAM ILLVD, LONGE SIT IVCVNDIVS) *Cic. pro M. Marcello. Ille quidem (Marcellus) fructum omnis anteactæ vitæ hodierno die maximũ cepit, cùm summo consensu senatus,tum præterea judicio tuo grauissimo, & maximo: ex quo profectò intelligis,quanta in dato beneficio sit laus,cũ in accepto tanta sit gloria. Argumentatio est à minore.Sed magis laudari δι' ποιοῦντα quã δι' παθόντα,*

& gloriosius esse afficere, quàm affici beneficio, omnes fatebuntur. Delectari etiã vehementius illos, quã hos, nõ ita manifestũ est. Et tamen ita est profectò, si modò putas constantẽ, & sedatam, atq; à judicio profectam lætitiam gestienti quadam, & subita atq; effusa lætitia maiorẽ esse posse. PVLCHERRIMVM VTIQVE MVNVS) Pulchrúmne videtur tibi à multis liberis patrẽ, à plurimis nepotibus auũ nominari? Pulchrúmnè bonorũ, & nominis successores cõplures relinquere? Atqui erudire alios quid est, nisi eos iterũ generare, facereq́;, vt quod dicũtur, homines scelicet, id verè dicãtur, & eosdẽ non fluxi, sed permanentis patrimonij hæredes instituere? ἡ γὰρ σοφία μόνη τῶν κτημάτων ἀθάνατον inquit ad Demonicũ Isocrates. DOCETNE ISTVC PHILOSOPHIA) Si legamus, quæ litteris prodita sunt de vita & moribus multorũ philosophorũ, non eas magis philosophiæ, quàm philosophorũ vitas appellandas censebimus: non enim cũ decretis philosophiæ, sanctißimisq; præceptis cõsentiunt; vt Pharisæorũ quondã, de quib. Christus dicũt & nõ faciunt. Et rursus; quæ dixerint vobis, seruate & facite, secũdũ verò eorũ opera facere nolite. Cõqueritur hac de re etiam Cic. Tusc. 2. Sed hæc eadẽ nũ censes apud eos ipsos valere, nisi admodùm paucos, à quibus inuẽta, disputata, cõscripta sunt? Quotus enim quisq; philosophorum inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo ac vita constitutus, vt ratio postulat? qui disciplinam suam non ostentationẽ scientiæ, sed legẽ vitæ putet? qui obtemperet ipse sibi, & decretis suis pareat? EORVM PARTIM SVB CORONA VENIERVNT) Non est quidquam causæ, cur hoc loquẽdi genus insitatũ credatur, quo Ciceronẽ crebrò vti certũ est. lib. 2. de diuinat. Quorũ partim ficta apertè, partim effutita temerè nunquã ne me-

dio-

diocri quidem cuiquam, non modò prudenti probata sunt. 2. de Orat. Sed eorum partim in pompa, partim in acie illustres fuerunt. Prætermitto reliqua testimonia. Gellius lib. 10. cap.13. Partim hominum venerunt, plerumq; dicitur: quod significat, pars hominum venit, id est, quidam homines. Nam partim hoc in loco aduerbium est, neq; in casus inclinatur: sicuti, cum partim hominum dici potest, id est, cum quibusdam hominibus, & quasi cum quadam parte hominum, & quæ deinceps sequuntur. Cur autem serui pileati venderentur, & quid sit venire sub corona, exponit idem Gellius lib.7.cap.4.

PROGYMNASMA OCTOGESIMVM QVARTVM.

Amor, & amicitia.

SYMPHRASTVS, PASIPHILVS.

SYMPHRASTVS. De amore verba facturum te polliceris. De illône, quo de Platus? Qui in amorem præcipitauit, peius perit, quàm si saxo saliat. Et, Amor melle & felle est fœcundissimus. Amor mille modis ignorandus est. In quo Terentius ait inesse iniurias, suspiciones, inimicitias inducias, bellum, pacem rursum. De cuius cultoribus alius poëta:

Durius in terris nihil est quod viuat amante:
Nec, modò si sapias, quod minus esse velis

De hisce perditis & flagitiosis amoribus scholam tu explicabis? P. Nequaquam de isto amandi genere dicam, quod in auidè hauriendis libidinibus, & in impura quadam intemperantia cernitur, magisque belluarum, quam hominũ propriũ, ac diuinis legibus interdictum est. A quo multi ad exitium corporis & animæ præcipitati sunt, & adhuc alij præcipitantur. Nescierunt amare, quia modum non tenuerunt: fines transierunt, quos vltra citráque nihil rectum. Videndum, quem, cur, quantum amemus. Tres omninò sunt amicitiæ species, vt Plato voluit. Naturalis, qua parentes diligunt liberos, & ab iis diliguntur, cognati item à cognatis: qua etiam bestiæ inter se amant. Socialis quam sola consuetudo conciliat. Hospitalis, qua ex aliqua commendatione, aut literis cum hospitibus coniungimur. De omnibus istis, maximè autem de secundo genere, nostra est futura disputatio. S. Scio jam de quo amore auditurus sim, audiamque libentissimè. P. Non sine caussa Empedocles litem, & amicitiam cum rerum principiis induxit. Videbat enim quodam amoris fœdere vniuersam naturam, atque, ipsa elementa contineri. Id si non rumperetur, alias ex aliis rebus procreari, & eousque procreatas manere, dum amor ille, fœdúsq; stabile permaneret. Hic omnium artium fons, & origo est. Quando enim homines texendi, ædificandi, medendi, fabricandi scien-

ſcientias excogitaſſent, ſi eas impenſius non amauiſſent? hic omnium animantium pater eſt, inde enim generantur. Idem tutor eorundem, & conſeruator. Principiò, inquit Tullius, generi animantium omni eſt à natura attributum, vt ſe, vitam, corpuſq; tueatur, declinétque ea, quæ nocitura videantur, omniáque quæ ſint ad viuendum neceſſaria, inquirat & paret: vt paſtum, vt latibula, & alia eiuſdem generis. Commune item animantium omnium eſt, coniunctionis appetitus, procreandi cauſſa, & cura quædam eorum, quæ procreata ſunt. Quid hæc aliud ſunt, niſi, vt vno complectar verbo, amor? Atque vt mundus eſſe ſine ſole non poteſt, ſic, nec hominum vita ſine amore. S. Solem è mundo tollunt, qui amicitiam tollunt. P. Is enim maleuolentiam, rixas, iras, inuidiam, odia, ſimultates fugat, quæ ſunt vitæ peſtes. Contrà, tranquillitatem mẽtis, concordiam, pacẽ, familiaritates, multorúmq; officiorum coniunctionem parit: quæ omnia non magis ab amore ſecerni, & ſeparari queunt, quàm ab igne calor, à glacie rigor, à niue candor. Ab eo ductum eſt nomen amicitiæ, quam Cicero appoſitè ad noſtram ſententiam, vnde orſi ſumus, omnium diuinarum, humanarumque rerum cum beneuolentia, & charitate ſummam conſenſionem vocat. S. Sed ego te ab iſta generali amicitia, amoréque communi naturarum ad hominum inter ſe conſociationem velim deſcendere, & illius pulchritudinem, vtilitatémque de-

clara.

clarare. P. Descendam verò; nec tamen leges dabo, quod facit perbenè Tullius. Ac illud primùm aio. Cum fideli amico nec aurum, nec argentum, nec vllam rem pretiosam comparandam videri, esseque anteponendum quamuis Crœsi opulentiæ. Alexander interrogatus, vbi haberet thesauros suos, ostensis amicis, in his inquit. Rectè item Darius, cum prægrande malum punicum aperuisset, & quidam ex eo quæreret, cuius rei tantum sibi numerum optaret, quantus illic esset granorum, Zopyrorum respondit. Hic vt Babyloniam in regis potestatem redigeret, nares, aures, & labia sibi præciderat. Et cùm terra fruges efferat in anno semel, amicitia semper, hyeme, æstate, vere & autumno fructuosa est. Quot amicos parâris, tot oculos habes, quibus videas, quæ velis: tot aures, quibus, quæ decet, audias: tot consilia quibus de vtilibus consultes & prospicias. Non enim aliter se habet plurium amicitia, quàm si cui Deus vnum corpus habenti multas inderet animas, quæ omnes illi prouiderent & consulerent. Sine amicorum beneuolentia neq; in aduersa, neq; (quod mirabilius est) in secunda fortuna viuere quisquã potest. Quin placidus tolerantur cum amicis calamitates acerbissimæ, quàm sine illis feruntur prosperitates maximæ. Ea autem est jucundissima amicitia, quam similitudo morum bonorum coniugauit. Nihil hac amabilius, nihil copulatius. Nec nisi inter bonos vera est perfectáq; amicitia. Quid enim malis cum virtute? amicitia virtus est.

Hanc

Hanc colamus. Et oderimus quidem tanquam amaturi, non tamen etiam amemus, vt aliquando osuri: qua voce nullam inimiciorem amicitiæ reperiri potuisse affirmabat Scipio Africanus: nec id à Biante, qui vnus è septem sapientibus esset habitus, sed ab impuro quodam & ambitioso, & omnia ad suam potentiam reuocante dictũ credebat.

ANNOTATIONES.

QVI IN AMOREM PRÆCIPITAVIT) *Amantium miserias, & amoris æstus, euentúsq; infœlicißimos creberrimè ponit ante oculos Plautus. Exempli gratia; Mostellaria in persona Philolachetis, & Trinummo in persona Lysitelis. In Cistellaria verò sic ait adolescens Alcesimarchus, cui, quæ paßim in illis comœdiis inseruntur, per similia sunt.*

Credo ego amorem primum apud homines carnificinam commentum,
Hanc ego de me coniecturam domi facio, ne foris quæram:
Qui omnes homines supero, atque antideo cruciabilitatibus animi,
Iactor, crucior, agitor, stimulor, versor in amoris rota miser,
Exanimor, feror, differor, distrahor, diripior, ita nullam mentem
Animi habeo: vbi sum, ibi non sum, vbi non sum, ibi est animus.

ALIVS POETA) *Propertius est hic poëta, cuius præter hoc distichon etiam illæ voces sunt, lib. 2.*

Scilicet insano nemo in amore videt.
Nullus liber erit, si quis amare volet.

Sed nemo tam insigni exemplo, támq; luculenta oratione docuit,

enit, quàm alta conculcaret, quamq; indigna facere, & perpeti cogeret impurus amor, quam Ouid. 2. Metamorph.

Ille pater rectorq; Deûm, cui dextra trisulcis
Ignibus armata est, qui nutu concutit orbem,
Induitur faciem tauri, mistusq; iuuencis,
Mugit, & in teneris formosus obambulat herbis.

EMPEDOCLES LITEM ET AMICITIAM) *Empedocles Agrigentinus philosophiam suam explicauit versibus. Fuisse & orator, & discipulum erudisse Gorgiam Leontinum dicitur. Vixit annos LX. supra centum. Desiluit autem in crateras Aetnae, dum persuadere vult hominibus, se ad deos abisse, deúmq; factum. Est tamen res patefacta, cùm vna ex eius crepidis à flamma in altum sublevata & eiecta esset: areis enim crepidis vti solebat. Sequitur hanc de eius morte sententiam Horat. ad Pison. Cùm autem statuisset ignẽ, aërem, aquam, terram rerum initia, addebat illis amicitiam, qua contraherentur, & litem, qua dissiparentur. Meminit Cic. in Laelio. Laudat eum pluribus, & politissimis carminibus Lucretius in 1. quorum hoc est principium.*

Quorum Acragantinus cumprimis Empedocles est,
Insula quem triquetris terrarum gessit in oris.

Vide insuper Plutarch. de placitis Philosophorum lib. 1. cap. 3.
NEC TAMEN LEGES DABO) *Extat oratio Themistij Euphradae Philosophi, disertissima sane, multóq; pulcherrima de Amicitia. In qua praeter alia, haec tria explicat. Quibus indicijs cognoscamus, quis ad amicitiam nostram sit idoneus: seu, quaenam in deligendo amico spectare debeamus. Quomodo deinde, tanquam piscis hamo, capiendus, nobisque adiun-*

adiungendus. Quomodo tandem, seu quibus rationibus retinendus. Ad hoc tertium pertinet tota epistola Senecæ, numero tertia, qua docet, sincerè apertéque cum amico agendum. NARES, AVRES, ET LABIA) *Historia est apud Herodotum lib.3. Plutarch. in apophtheg. Regum, & imper. Iustinum lib.1.* TOT OCVLOS HABES) *Themistius. Beatus ille, qui priuatus cum sit, huiusce boni compos fieri potuit: is verò longè beatior: qui plurimis vrbibus, & immensæ alicui regioni præest. Cui enim multa opus est videre & audire, multa eodem tempore curare ac moderari, huic certè paucæ sunt aures duæ, oculi duo, corpus vnum, & vna perpetuò inhærens anima. Quod si is amicorum copia abundet, sæpissimè videbit ea, quæ propinqua non sunt, audiet longinquia, & remota vatum more prospiciet, eodémq; temporis momento pluribus, Deo certe similis, videbitur interesse. Eadem Dio Chrysostomus, & alia, vt plurima, ita præclarissima de amicitiæ fructibus, & suauitatibus orat.3. de regno.*

PROGYMNASMA OCTOGESIMVM QVINTVM.

Modesta eruditio.

SOPHRONISCVS, MODESTINVS.

SOPHRONISCVS. Quales tu inter literatos iudicas eos, qui ab animi moderatione alienissimi, suam eruditionem ipsi suspiciunt, & vsq; eò nemini se postponũt, vt etiam multis anteponant: se com-

commendari cupidissimè audiunt: quod ipsi somniauerunt, id omnes credere, & tueri cupiunt: maluntq; sursùm ac deorsùm ferri, & perire omnia, quàm opiniones vel absurdissimas deserere, & aliquid se nescisse confiteri. Nec refellere, nec refelli sine iracundia, & maledictis possunt. Et quamuis ipsi honores impensè consectentur, alienæ tamen gloriæ obtrectant: quasi hoc minus honorati futuri sint, quòd aliis quoq; honor tribuatur. Deniq; sicut modesti ingentem quendam, & commendatione inprimis dignum literarum amorem tantum præ se ferunt, eóq; solo sibi magnoperè placent; scientiam artificiosè dissimulant ac tegunt: ita hi, modestiæ inimici, quod didicerunt, dissimulare ac tegere nequeunt, séq; impotenter jactant, & nescire quædam malunt, quàm à quocunq; discere. Et cum sibi semitam non sapiant, aliis conantur monstrare viam, pollicentúrq; diuitias, à quibus ipsi drachmam petunt, vt ait apud Ciceronem Ennius. M. Quales obsecro judicare possim, nisi arrogantissimos, nec rationibus coarguendos, sed verberibus emendandos, vt deliros atq; insanos? S. Solent ex his quidam clamitare, cùm è vetustis Patribus locus aliquis eorum impurissimis, ac pestilentissimis dogmatibus aduersarius profertur, ipsos homines fuisse, & errasse. Quando igitur, aut in quo concilio, quibus comitiis ipsi dii renunciati sunt? In Philosophia item hodie reperiuntur, qui plus & aliis, & ipsomet Aristotele, & Platone se videre arbitrantur. Sunt

qui

qui plus Cicerone, Virgilio, & aliis infinitis. O audaciá non ferendam. M. Nulla virtus bene literato, ac potissimùm Christiano homini æq; necessaria, nulla commodior, nulla pulchrior, & ad nominis celebritatem conciliandam accommodatior, quàm modestia, animúsq; summissè de se existimans. S. Explica, & describe mihi paullò vberius hoc ipsum, modestè de se existimare. M. Sibi perpetuò displicere; per mediocres processus effecisse agnoscere: nulli se facilè anteponere: de suis laudibus prædicantes molestè, coactúmq; auscultare: suum judicium sententiámq; ad plurium, iisdem in artibus exercitatorum judicium, & sententiam adiungere animo æquo ac libenti: & sine contumelia, inconditísq;, & insulsis vociferationibus refellere alios, sinéq; stomacho refelli ab aliis paratum esse: neminem irridere: alienæ laudi tanquam suæ fauere; honores minimè sitire: delatos difficulter suscipere: quidquid discendo profecerit, munus ac donum esse Dei statuere, à quo & animum, & ingenium, & vires, & sanitatem, & eruditum Præceptorē acceperit: sine quibus disci profectò non potest. Demum nihil aliud, quam sciendi amorem, desideriúmq; ostendere: à quocunq; autem percipere queat, quod ignoret, ab eo discere: huic se in disciplinam tradere, neq; erubescere, & cum Solone gloriari, se quotidie aliquid addiscentem senem fieri. S. Perelegans dictum Aristotelis è quinto Nicomachiorum in disputationibus de Iustitia tritum est, quam ille ingeniosissimus, &

doctissimus Magister virtutum omnium præclarissimam ait; nec Luciferum, ac Hesperum tam videri admirabiles. Ego verò nec solem ipsum adeò fulgentem, admirabilémq; esse affirmo, vt est erudita modestia. M. Sapientem euasisse, & nihilominus se nescire sapientem, hæc mihi semper rara, inusitata, & eximia virtus visa est, victoriáq; omnium victoriarum clarissima & præstantissima siquidem nihil laboriosius, quàm edomare superbiam: attolentes se spiritus, inflatúmq; sui admiratione animum comprimere: & quasi equum exultantem, ac lasciuientem frænis ac vinculis cõpescere. Innumeros à reliquis vitiis, quibus seruire homines consueuerunt, integros, vnus gloriæ appetitus immoderatior superauit: qui quidem in præstantibus ingeniis innascitur facillimè. S. Sic est, & confirmat Tullius 1. de Off. In maximis animis, splendidissimísque ingeniis plerunque existunt honoris, imperij, potentiæ, gloriæ cupiditates. M. Etenim, quomodo gloriam facilè pro nihilo ducunt, qui se nihil gloria magnoperè dignum possidere sentiunt: sic ex aduerso eius adipiscendæ igniculis incenduntur, qui se ea dignissimos nouerunt. Quoniam verò tendit in ardua virtus, & ante eam dij sudorem posuerunt, vt Ascræus poëta canit, hoc præstabilius quidq; censendum est in rebus alioqui laudabilius, quò maiore fuerit cum difficultate coniunctum. Itaque si parui negotij arbitrarer esse summissionem animi cum eximia eruditione consociare, nunquam adeo hanc

con-

consotiationem extollerem. Nihilominus ipsa rei dignitas, & incredibilis quædam pulchritudo hortari, ac permouere nos omnino debet, vt modestiam adamemus, nihilque magnificum, & singulare de doctrina nostra sentiamus. S. Arbitror etiam, nos ab intelligentia humanæ infirmitate ac hebetudine, rerum plurimarum immensa obscuritate, ignorantiáq; ad modestiam compelli. M. Iuxta tecum arbitror. Quam diligenti, quàm crebra mentis agitatione, quot annorum curriculo, quàm varia & multa lectione, quot magistris opus est, donec ad quantulamcunque scientiam perueniamus? Quàm multa item, tametsi assiduè commentemur, libros omnes euoluamus, inuenire atque percipere nequimus? Quoties hallucinamur, labimur, decipimur, & ab itinere veritatis quàm longissimè aberramus? S. Peropportunè subit mentem meam factum quoddam Socratis, quo ad retundendos eruditorum fastus appositè vti quispiam poterit. Cùm Alcibiadem ob diuitias, & fundos ac villas, velut vnum de beatis, superbientem aduerteret, in quendam vrbis locum seduxit hominem, in quo orbem depictum continens tabula dependebat. Iussit ergo Atticam requirere. Eam postquam inuenit: age nunc, vise tua prædia. Quæ cùm Alcibiades nusquam ibi extare diceret: quid igitur, subiecit Socrates, ob eas res tantùm tibi places, quæ nullam orbis partem conficiunt? M. Prorsus ad eundem modum de nostra sapientia loqui licet. Quæ quisq; scit, ex

quemadmodum Theophrastus dixisse fertur, minima pars eorum sunt, quæ nescit. Et sanè, quò diutius dediti studiis sumus, quò maiorib° vigiliis doctrinas colimus, eò clarius deprehendimus, quàm multa ignoremus: vt eruditiores fuisse videamur in initio, quam post interuallum temporis longissimum; quódq; haud inscitè à Menedemo de philosophis prolatum refert Plutarch. libro de profectu virtutis sentiendo, id in omnes artium studiosos quodammodo cadat. S. Quid illud? M. Dixit ille. Qui Athenas se contulissent, plerosq; primùm sapientes sibi esse: deinde Philosophos, hoc est, sapientiæ amatores fieri: quòd primùm videantur sibi profecisse multum, & perfectam eruditionem consecuti. Posteà intelligunt, quàm præclarum & arduum sit, quod quærunt. Quare non se jam sapientes, vt prius, cùm adhuc cæci essent, sed cupidos illius sapientiæ videri posse censent, quam se adeptos existimabant. Tandem, dicebat, eos fieri oratores: & progressu temporis rudes, ac plebeios. Quò enim magis se doctrinæ præberent, eò magis fastum eos, arrogantiámque deponere. Quia videlicet quò longius philosophando processissent, eò clarius viderent, se nihil scire: quæ fuit ingenua, nimiúmq; decantata Socratis confessio, qui tamen sapientissimus est Apollinis oraculo judicatus; vt insipientissimos ducere oporteat, qui se omnia didicisse arrogantissimè jactitant. Magis nimirum sapiunt, qui acutius, & clarius cernunt, quàm parum sapiant, id est, quàm multa fun-

unditùs nesciant, quámq; imperfectè sciant, quæ didicerint. Quocirca si quis inscitiæ suæ agnitionem,& sciendorum notitiam, magnam quandam vult appellare sapientiam, appellet sanè: me certè,& compluribus fortasse approbantibus id faciet. Hinc tantum abest,vllum illorum,qui solidius docti sunt,quidquam de se gloriosius effari,vt alio etiam ipsorum laudes prædicante,ingenuo pudore suffundantur, valdéque erubescant. Qui verò remotius à doctrina distant, quam sibi superbissimè vendicant, hi plenas ostentationum voces emittere solent, & sunt intolerandum in modum arrogantes. S. Est omninò, quemadmodum affirmasti. Apud Sophoclem Minerua Vlyssem,cùm ipsi Aiacem Telamonium furentem, & de hostibus ab se jugulatis (sic enim putabat,cùm pecudes occidisset) insolenter gloriantem exhibuisset, grauiter admonet, ne se huius insani exemplo aliquid esse opinetur: ne omnes despiciat, si plusculum suprà cæteros manu,aut diuitiis possit. Hoc eruditus & modestus quilibet, velut sibi sigillatim dictum, mandatùmq; arripiet à Minerua,hoc est,ab ipsa recta ratione,à consilio,cœlestique sapientia,cuius illa vox, nemini nostrum non sæpe audita est: Quantò maior es, humilia te in omnibus. M. Hanc ob caussam plus laudis merentur Academici,quàm cęteri philosophantium greges,qui multum suis ingeniis freti, se scire multa affirmarunt; cum illi contra vbiq; hæsitantes, se potius opinari,quàm scire dixerint. Non ego qui-

dem eorum philosophiam valde laudauero, sed modestiores fuisse dico. S. Quam nos modestiam pra turgido fastu diligamus.

ANNOTATIONES.

SINE IRACVNDIA, ET MALEDICTIS) *Audire est operæpretium quod scripsit Tullius I. de finibus. Dissentium inter se reprehensiones non sunt vituperandæ; maledicta, contumeliæ, iracundiæ, contentiones, concertationes in disputando pertinaces indignæ mihi philosophia videri solent. Ibidem: Neq. enim disputari sine reprehensione, nec cum iracundia aut pertinacia rectè disputari potest. Fertur & ille ad rem hanc appositus senarius. Nimium altercando veritas amittitur.* MVNVS, AC DONVM ESSE) *Non esse paria, & æqualia inter se hæc duo verba, donũ & munus, in Iureconsultis & Cic. obseruat Victorius lib. IX. c. 22.* NIHIL LABORIOSIVS, QVAM EDOMARE) *Qui vincit animũ, hunc Cic. nõ cũ summis viris comparat, sed similem Deo iudicat. Plaut. Trinũ. Qui vincunt animũ, quam quos animus, semper probiores cluent. Ibidẽ. Tu si animum vicisti potius, quàm animus te, est quod gaudeas. Frequens in nobismetipsis cum affectibus nostris pugna, sed rara: gloriosa tamen victoria.* VNVS GLORIÆ APPETITVS) *Huius generis duo exempla recitantur I. Off. Callicratidæ, & Cleombroti Lacedæmoniorum ducum, quorum temeritas, & arrogantia bis populum Spartanum afflixit. His Q. Fabius maximus cunctator opponitur, de quo magnificè Ennius;*

> *Vnus homo nobis cunctando restituit rem:*
> *Non ponebat enim rumores ante salutem,*
> *Ergo magisq. magisq. viri nunc gloria claret.*

Dia

DECANTATA SOCRATIS CONFESSIO) *Cic. Acad. l. 1. Hic in omnibus ferè sermonibus, qui ab ijs, qui illũ audierunt, perscripti variè, & copiosè sunt, ita disputat, vt nihil affirmet ipse, refellat alios: nihil se scire dicat, nisi idipsum: eóque præstare cæteris, quod illi, quæ nesciant, scire se putent: ipse se nihil scire, id vnum sciat: ob eámque rem se arbitrari ab Apolline omnium sapientißimũ esse dictum, quod hæc esset vna hominis sapientia, non arbitrari sese scire, quod nesciat. Hæc Cic. Arcesilas tamen negabat idipsum sciri, quod Socrates sibi reliquerat.* MINERVA VLYSSEM) *In tragœdia videlicet, quæ Aiax μαστιγοφόρος inscribitur. Cum ostendisset Aiacẽ Vlyßi Minerua, & is valetudine mentis aliena, & stulta locutus esset, qui fuerat antea prudentißimus, dixißétque Vlysses, se in illo suæ etiam conditionis admoneri, subijcit illa.*

Τοιαῦτα τοίνυν εἰσορῶν, ὑπέρκοπον.
Μηδέν ποτ' εἴπῃς αὐτὸς εἰς θεοὺς ἔπος, &c. *Latinè.*
Hæc intuetor, nec ferocioribus
Vnquam lacesse cœlites dictis deos;
Nec insolenter te geras si plus sentum
Quam cæteri dextra, vel auro polleas.
Mortalium res auget & premit dies.
Amant modestos, execrantur dij malos.

Dictam porrò Mineruam in 2. de nat. deorum refert Cicero, quæ vel minueret, vel minaretur. Minueret videlicet neruos, ac robur literis addictorũ, vt quidã volunt: minaretur autẽ bello & armis: eadẽ enim Pallas. Vide Festũ. Lege etiam Isid. lib. 19. c. 20. VBIQVE HÆSITANTES) *Cum nihil percipi posse dicerẽt Academici, varijs tamen de rebus disputabãt, libróśque faciebãt. Hæc autẽ nõ esse cõtraria docet in 2. de Off. Cic. simulque paucis verbis sectæ illius institutũ explanat.*

Vellem, inquit, satis cognita esset nostra sententia. Non enim sumus ij, quorum vagetur animus errore, nec habeat vnquã, quod sequatur. Quæ enim esset ista mens, vel quæ vita potius, non modò disputandi, sed etiam viuendi ratione sublata? Nos autem, vt cæteri, qui alia certa, alia incerta esse dicunt: sic ab his dissentientes, alia probabilia, alia contrà improbabilia esse dicimus.

PROGYMNASMA OCTOGESIMVM SEXTVM.

Solatium paupertatis studiosorum.

PLVSIVS, ANARGYRVS.

PLVSIVS. Diuitiis, siue pecuniis vehementer opus esse confirmo iis, qui doctorum nomen consequi concupiscunt. Nemo enim ignorat quomodo exerceat, & delasset animum cura alendi tegendiq́; corporis: quod sine cibo & potu, sine indumentis, & tegumentis viuere, conseruariq́; non potest. Cùm ergo hæc necessaria nobis sint propter corpus, ipsúmq́; corpus de se cogitare, & sollicitum esse nequeat, animus, qui est eius inquilinus, & hospes, domicilii sui procurationem suscipere cogitur. Quò autem illud melius affectum, quò sanius ac robustius fuerit, eo ipse etiam vegetior, & ad sua munera obeunda alacrior fiet. Iã verò si sola cogitatione res ad vitam necessarias adipisci possemus, esset hoc ipsum non adeò molestum animo: impe-

impediret tamen eundem in rerum contemplatione. Nunc, qui opibus caret, is aut medicandò, aut opere aliquo liberali, & rustico se se alere compellitur. Quæ dum agit, quis studiis literarum relictus est locus? Contrà, diuiti referta est penus, refertæ apothecæ, commodè ædificata domus, sartores, sutores ad nutum præstò sunt: famuli præterea & ancillæ, qui culinam, qui mensam, qui focum sedulò curent. Ipse omni cura solutus tractat libros, excolitq; studia sua quàm liberrimè. A. Si vsque adeò necessariæ existimantur opes ad sapientiam, quid ergò est, quod in prouerbij consuetudinem venit: Paupertas sapientiam sortita est? ipsa nimirum multas artes suscitauit, laborandi doctrix, studiiq; magistra, vt cecinit Theocritus: non opulentia, quæ segnis, imbellis & ignaua est. Quid vult præterea, quod ab iis, qui securè philosophari instituerunt, aurum & diuitias tantoperè despectas legimus? Anaxagoras totum patrimonium suum in amicos dispertiit. Crates immodicum auri pondus in mare abiecit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima, remisit. Ne tamen regiam liberalitatem aspernari videretur, 30. minas accepit. Aristippus cùm seruus eius in via argentum portaret, eòq; onere grauaretur: abiice, inquit, quod vires tuas superat, & quantum potes, portato. Quæ fuerunt opes Socratis, Diogenis? hic etiam dicere solitus est, paupertatem ad philoso-

phiam subsidium esse αὐτοδίδακτον: nam quæ philosophia verbis persuadere conaretur, ea paupertatem ipsius rebus cogere. Quot putamus à literarum meditatione per rerum affluentiam prohiberi? Diuites magnis occupationibus assiduò distinentur; neq; solum augendi cura quod habent, sed etiam amittendi metu cruciantur. Paupertas ad philosophandum expedita, & parata est. Pauper sui tantum curam gerit, diues etiam aliorum: & illi multò plus otij, & quietis ad studendum suppeditat, quàm isti. Quales fuerunt opes Demosthenis? cultellos eius pater vendebat. Quales Euripidis? huius mater vendebat oluscula. Quales Plauti? hic molebat in pistrino. Zenonis naufragium passus esset ad philosophiam se nunquam contulisset. Quod ergo initiò afferebatur: pauperes in cura alendi, tegendiq; corporis totos esse, id verùm est, si eos intelligamus, qui Græcis πτωχοὶ, latinis mendici dicuntur. At quos ipsi πένητας, nos pauperes & egentes vocamus, hi nihil quidem, quod superfluat, res tamen vitæ necessarias, labore & industria comparatas habent: vt cùm nihil supersit, nihil desit tamen. Volumus autẽ has mediocres facultates, & hoc quasi patrimoniolum à maioribus relictum esse, vt nihil cogatur studiosus literarum quærere. Immò verò poterit etiam planè inops, & cui nec seruus est, nec arca, nec cimex, nec araneus, vt Catullus iocatur, proficere in literis, quod declarant exempla nonnulla. Commemorabo vnicum. Cleanthes

thes Athenas venit, liberali sanè viatico, 4. drachmis instructus. Ibi cum à Zenone erudiretur, cogente inopia, noctu in hortis hauriebat aquas, interdiu studiis operam dabat. Coactam aliquando stipem in medium familiarium proiecit, plenus animi magnitudine, cum his verbis. Cleanthes quidem alium Cleanthem posset alere, si vellet. P. Homini præterea, qui eruditionis amore flagrat, & altissima sperat, necesse est, mutare locum, & non in vno perpetuò affixum hærere. Videre & cognoscere varias regiones, multas vrbes, diuersos hominum mores, leges, instituta: qua quidem re mirum in modum augetur prudentia, eáq; virum doctum destitui non decet. In vna aliqua Academia non omnes docti Magistri reperiuntur: nec in vna omnes ingenuæ artes docentur: aut si docentur, non tam constanter & exquisitè, vt in alia. Cùm hæc ita sint, quis diuersas prouincias obire, & aliquot annis in diuersis Academiis sine sumptu versari poterit? A. Quod de variis regionibus & Academiis attulisti, parùm valet. Nam vt quidam eruditi hoc fecerint, non efficitur tamen, doctum esse non posse, qui id omittat: nec est necesse, vel in omnibus disciplinis Præceptorem audire, fœlicia quippe ingenia, tanquam generosæ stirpes, per se enituntur; rigationes, colonique curam non multùm desiderant. Neq; verò in multis Academiis versari scientiæ & progressus, sed magnæ tarditatis, & hebetudinis aliquando est indicium. P. In quibusdam locis magistro à discipulis

pulis salarium, & multum satis persoluitur. Vnde pauperi pecuniæ? A. Salarium bonus & ingenuus Magister, nisi fortè inopia prematur, ab ingenioso, & diligenti discipulo nullum exiget: aut certè aliqua opera sibi satisfieri pro institutione patietur. In Academiis item (de quibus scholis hîc loquimur) nulla merces penditur. P. Quis sine multis codicibus, sine locupletissima bibliotheca verè doctus, id est, multarum artium probè peritus fiat? Dicet aliquis, multitudo librorum neminem doctum reddit: quasi ego id assererem: hoc dico, habere multos, & legere, & legendo conterere, hoc sapientes reddit. Quomodò fecit philosophus ille, qui omnes bibliothecæ suæ libros memoriter recitabat. Pauperes exspectant, dum aliquis testamento ipsos 600. voluminum hæredes nominet: aut thesaurum humi defossum se reperturos sperant. A. Qui studiosus, ac literis vehementer deditus fuerit, facilè inueniet, qui mutuum dare non grauentur librorum quamuis ingentem numerum. Nam ex hominibus omnibus literati sunt humanissimi, & studiorum suorum comites, ac socios vehementer amant. Amicorum autem omnia communia. Sic Virgilius bibliothecam suam nemini claudebat. Hinc maximoperè laudandi Principes, & ciuitates opulentæ, quæ hoc studiosorum incommodum minimè ignorantes, publicas, & communes bibliothecas ad communem vsum comparauerunt. P. Quam multi quamuis excellentibus ingeniis præditi in tenebris, & noctе

nocte jacuissent, si opes ad doctrinam cumulationem, & ad perfruendam gloriæ lucem ipsis adiumento non fuissent? Virgilius, & Horatius Augusti liberalitate diuites effecti, ad literas se totos transtulerunt, libros coëmerunt, quorum lectione eruditionis adepti copias, poëmata immortalia condiderunt. Aristoteles, quæ in historia animalium tot libris prodidit, ab agricolis didicit, quorum aliquot millia ingenti pretio conduxit Alexander. Quam nobilia ingenia propter egestatem in luto hærent, qui vel eximii poëtæ, vel clari oratores, vel jureconsulti, vel philosophi, vel Theologi esse potuissent? A. Quod rarò eos emergere dicis, id potius ipsorum, quàm fortunæ culpa accidit. Si enim contenderent neruos suos; si ad lucernam noctu vigilarent aliquando; si non stertérent vsque in meridiem: si antelucanas fabrorum operas surgendo è electo cum Demosthene præuenirent, aliquid sine dubio proficerent.

ANNOTATIONES.

OPES SOCRATIS, DIOGENIS) *Frugalitatem Socratis, diuitiarúmq; contemptum præter alia dicta eius & facta, hæc etiam probant. Sæpe cùm eorum, quæ publicè vendebantur, multitudinem intueretur, secum ista voluebat: quàm multis ipse non egeo? Ac semper habebit in ore jambos illos, quibus argentum, & purpura, & cætera id genus tragœdijs potius, quàm vsui vitæ necessaria docentur. Hæc Laërt. Cic. autem Tusc. 5. in hunc modum. Socrates, in pom-*

pompa cum magna vis auri, argentiq; ferretur, Quàm multa non desidero, inquit. Vide etiam Diogenem Laërtij, in cuius paupertatem ex Græcis hæc duo epigrammata latina fecit Ausonius, quorum prius tetrastichon, est in extremo lib. 3. alterum octostichon lib. 1. Anthologiæ, tit. εἰς αὐτάρκειαν, *quo se cum Crœso comparat, eumq; irridet.*

Prius.

Pera, polenta, tribon, baculus, scyphus, arcta supellex
Ista fuit Cynici: sed putat hanc nimiam.
Namq; canis manibus cernens potare bubulcum,
Cur, scyphe, te dixit gesto supervacuum?

Posterius.

Effigium, Rex Crœse, tuam ditissime Regum
Vidit apud manes Diogenes Cynicus.
Constitit, utq; procul, solito maiore cachinno
Concussus, dixit: quid tibi diuitiæ,
Nunc prosunt, regum rex ò ditissime, cùm sis
Sicut ego solus, me quoq; pauperior?
Nam quæcunq; habui, mecum fero: quum nihil ipse
Ex tantis tecum, Crœse feras opibus.

CVLTELLOS EIVS PATER) *Duo quædam prodita sunt memoriæ super hoc Oratore: fuisse scilicet abstemium & patrem habuisse, qui cultros venderet, quorum vtrumq; vt falsum reijcit Brod. l. 4. cap. 26.* ZENO NISI NAVFRAGIVM) *Laërt principio Zenonis. Hic postquam se ex mercatore sapientē euasisse animaduertit, sibimet gratulans dixisse fertur. Tunc secundis ventis nauigaui, cùm naufragium feci. Ita sæpe fortuna aduersa hominibus secundum peperit: multiq; ad fælicitatem aspirare nunquam potuissent, nisi improuisis cladibus prius fuissent exerciti.* GRÆCIS

πλωχοί.)

πτωχοὶ.) *Qui latinis mendici, græcis πτωχοὶ dicuntur, de his non loquimur hoc dialogo. De ijs autē, quos, ipsi vocant πένητας, vos pauperes seu egentes, qui labore & industria victū, & res vitæ necessarias quæritant, quibus admodum exiguæ sunt facultates, nihilq; omnino superest. Itaq; Aristophanes Pluto non πτωχείαν, sed πενίαν finxit aduersariā, & huius, non illius, mendicitatis, inquam, plurimas vtilitates enumerauit. Atq; adeò cùm paupertas à doctis laudatur, πενίαν laudari intelligendum est.* EXEMPLA NONNVLLA *Frequens audiui, Adrianū VI. Pont. Max. qui fuit à studijs liberalibus Carolo V. Imp. adeò à pecunia fuisse inopē, vt Louanij ad lucernam publicam noctu lectitaret; candelas enim, seu oleū in lampadē, unde sibi emeret, non habebat. Et tamen primū nobilissimi & maximi Principis Magister, deinde Episcopus Dertusensis posteà Cardinalis, tandē Pontif. supremus est factus.* FOELICIA QVIPPE INGENIA) *Sit multorum instar D. Aug. cuius ingenium totus admiratur orbis. Hic de seipso Confess. lib. 4. cap. 16. categorias Aristotelis sese annos natum 20. legisse solum, & sine interprete intellexisse. Quas cùm contulissem cum iis, qui se dicebant vix eas magistris eruditissimis non loquentibus tantum, sed multa in puluere depingentib⁹ intellexisse, nihil indè aliud mihi dicere potuerunt, quàm ego solus apud meipsum legēs cognoueram. Alio loco nullum se librum, quamuis difficilem, legisse ait, quem non intellexerit statim.* MVLTOS LEGERE, ET LEGENDO) *Vix tamen vtrumq; fieri potest, quoniā vita breuis est. Quintil. lib. 10. cap. 1. Multa magis, quam multorū lectione firmanda mens, & ducendus color. Seneca etiam vagam lectionem reprehendit, cuius sententias primo volumine adduximus in medium. Attamen non multa solum, verùm*

etiam

etiam multos legit Plin. qui viginti millia rerum dignarum cura ex lectione voluminum circiter duûm millium, ex auctoribus exquisitis centum, libris suis de naturali historia inclusit. Multos Cicero, multos alij, cum delectu tamen, quem plerique nullum adhibent. FECIT PHILOSOPHVS ILLE) *Inter Exempla memoriæ Plin. lib. 7. capite vigesimo quarto, Charmidam Græcum hominem affert, qui, quæ quis exegerat volumina in bibliothecis, legentis modo repræsentabat. Carmadas legit Turneb lib. 20 cap. 26 & pro Carneade sic legendum censet 1. Tusc. quoniam philosophi Carneadis nomen clarissimum offecerit Carmadæ luminibus, & eius famam obscurauerit, laudémq; in se transmouerit.* INGENTI PRECIO CONDVXIT) *Alexandro magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegatáq; hac commendatione Aristoteli, summo in omni doctrina viro, aliquot millia hominum in totius Asiæ, Græciáq; tractu parere jussa, omnium quos venatus, aucupia, piscatúsq; alebant: quibusq; viuaria, armenta, aluearia piscinæ, auiaria in cura erant: ne quid vsquam gentium ignoraretur ab eo: quos percontando quinquaginta fermè volumina illa præclara de animalibus condidit. Hæc Plin. lib. 8. cap. 16.*

PROGYMNASMA
OCTOGESIMVM SEPTIMVM.

Erga mendicos, calamitosos, seruos.

PRO-

PROCESSVS, CRISPINIANVS.

PROCESSVS. Quod te crebrius factitare existimo, id oculis meis tertiùm, aut quartum vidi. C. Quid dixisti? P. Quòd nec mihi, nec cuiquam bono viro, nedum bono Christiano probabitur. C. Expecto quid velis. Quin tu vno verbo effare, quid est? P. Mendicos te irridentem in suis centonibus, ac seruum vestrum familiarem contumeliosissimè obiurgatum pugnis cædentem aspexi. Hęccine humanitas tua? C. Quis cohibere risum in tãta particularum diuersitate, quibus isti pallia conserunt, aspicienda posset? Quod ad seruum attinet, seruus cùm sit seruus, habendus est in seruilẽ modum, vt bestia, quæ arationi destinata est. P. Desipis, absurda loqueris. Nemini sua est exprobranda calamitas: nemo in aduersa fortuna vel irridendus, vel contemnendus. Quia sors communis est omnium, & futura sunt incerta. Potes tu aliquando ad mendicitatem redigi. Potes sacco è ceruicibus suspenso perambulare oppida. Potes vẽdi, & seruus fieri, quod facti sunt Imperatores ac Principes, quorũ res tutiore loco videbantur sitæ, quàm tuæ. C. Insaniam, si negem. P. Curillius Terentiani te cepit obliuio: Omnes cùm secundæ res sunt maximè, tum maximè meditari secum oportet, quo pacto aduersam ærumnam ferant. Egentes miseratione prosequendi, quibus pro facultatibus nostris benignè faciendum est: præsertim cùm tantum sit nobis ob hoc promissum præmiũ. Fœneratur Deo, qui miseretur pauperis. Præterea serui magis sunt,

quibus libido, auaritia, inuidia, iracundia, dominantur: non quorum animi à prauis cupiditatibus sese inuictos præstant. Seruierunt plures philosophi, & tamen liberi fuerunt. Imperemus igitur seruis, tanquam conditione subiectis, natura paribus; id est: æquè homines, deóq; charos illos esse meminerimus. C. Tua castigatio paucis verbis alium me reddidit: alius ad te veneram.

ANNOTATIONES.

IN SVIS CENTONIBVS) κέντρον, *latinè cento, vestis est rusticana & vilis, ex pannis versicoloribus multis, ac vel centum consuta. Eius mentio apud rusticæ, & militaris rei scriptores crebra. Appellatur, μεταφορικῶς hoc nomine genus poëmatis, cum alicuius poetæ versus integri, aut dimidiati, sine mutatione aliqua verborum ad alios sensus, sententiásq; exprimendas accommodantur. Sic ex Virgilio rerum sacrarum vtriusq; testamenti historiam contexuit Proba Falconia Romana mulier, & eam imitata Eudocia Imperatrix, Theodosij Iunioris uxor, ex Homero. Extat vtriusq; cento. Putatur à Christianis inuentus.* SERVVS, CVM SIT SERVVS) *Hoc verum sit fortasse Christianæ religionis expertibus, de quo disputat 1. de Repub. Aristoteles. Nobis certè, cum ijs, quorum opera vtimur, siue naturà, siue conditione serui sint, agendum est humanius: nempe vt de se confitetur Sosia Simo in Andria.*

Ego postquam te emi à paruulo, vt semper tibi
Apud me justa, & clemens fuerit seruitus.
Scis, feci e seruo vt esses libertus mihi,
Propterea, quòd seruiebas liberaliter.

Vbi

tibi Donat. Iusta, in qua nihil iniquum iubetur: clemens, in qua etiam de iusto multum remittitur. Sed hac ita demum præstanda illis, si, vt Sosia, seruiant liberaliter. Cic. 1. Offic. Meminerimus autem etiam aduersus infimos iustitiam esse seruandam. Est autem infima conditio & fortuna seruorum, quibus non malè præcipiunt, qui ita iubent vti, vt mercenarys, ad operam exigendam; & iusta prabenda. QVOD FACTI SVNT IMP. *Valerianus Imp. Roman. à Rege Persarum bello captus, ascendenti equum pro scabello fuit, quamuis esset septuagenarius. Henricus III. Imp. Germanus, eò necessitatis ac miseriæ venit, vt ab Episcopo Spirensi victum sibi dari apud Spiram in æde Dei genitricis, à se constructa, peteret, cùm diceret: se haud inutilem clericum fore, quod & literas calleret, & choro inseruire egregiè posset. Neq. id impetrauit. Sigon. de regno Italiæ, lib. 9.* SERVIERVNT ETIAM PHILOSOPHI) *Plato videlicet, Diogenes, qui Xeniadæ emptori sua dicebat: ipsum sibi, (quamuis esset seruus) obtemperare oportere. Nam & medicus, & gubernator, etsi seruus, vtiq. ipsi paretur.*

PROGYMNASMA OCTOGESIMVM OCTAVVM.

Formulæ bene precandi.

DIDASCALVS, BERNARDINVS, CAECILIVS, FVSCVLVS.

DIDASCALVS. Formulas illas, quibus alicui, aut aliquibus latinè, moréq; Christiano bene precari possumus, mihi recitate, Bernardine. B. Hem Præceptor. D. Quibus verbis peregrè abeunti, seu in viam se danti optares prospera? B. Istis. *Hoc iter fœlix faustúmq; tibi sit.* D. Aliter B. *Faxit Deus, vti saluus & incolumis reuertare. Benè prosperéq; istuc tibi itineris eueniat. Angelus Domini te per hanc viam comitetur.* D. Quibus peregrè redeunti? B. *Optatus mihi, & charus accidit tuus iste reditus. Reditione tua multùm me exhilaratum sentio. Quod sanus reuerteris, gaudeo. Deo sit laus, qui te firmum, valentémq; nobis restituit. Tua reuersione etiam atq; etiam lætor.* D. Prandentibus, & cœnantibus benè ominare Cæcili. C. *Escam potúmq; vestrum Deus benedicat. Sit vobis hoc prandium, seu cœna salutaris. Vtinam ista epulæ conducant vestris corporibus.* D. Ad te mox redibo, Bernardine, si Fusculum interrogauero. Age Fuscule, quid dices ægrotanti, quod audiat quàm libentissimè? F. *Deus Opt. max. tui misertus valetudinem tibi redintegret.* D. Dic reliqua, nam plures formas recordor me dictasse vobis. F. *Ab hac febri, ab ista colica, ab isto morbo liberet te Christus, qui sanauit omnem languorem. Christus Iesus Dei filius, te famulum suum sanare dignetur, cœlestis ille medicus te curare pro sua misericordia bonitatéq; velit. Auctor & largitor vitæ tibi vitam producat. Ex ista ægrotatione Dominus noster Iesus Christus te clementer eripiat. Medici-*

nam malo tuo faciat misericors Dominus. Leuare dolores tuos, & depellere morbum istum dignabitur omnipotens pater. D. Sat multas. Quid sternutanti? Bernardine. B. *Deus te seruet: sit saluti.* D. Nihil aliud? B. Nihil, quod sciam, aliud dixisti in hoc genere. D. Propinanti, seu bibenti? B. *Sit saluti, prosit, proficiat, conducat, quæ vulgi sunt: Sit fœlix haustus: sit salubris potio: bibe salutem. Accipio perlibenter.* D. Diem & noctem? B. *Hic tibi dies candidus illuxerit: fœlix procedat tibi hæc dies. Hæc nox tibi commoda transigatur: prosperam, placidam tibi istam noctem precor: somnus tibi placidus contingat.* D. Si quis vxorem ducturus sit domũ, qua ratione homini precabimur bona, Cæcili? C. *Matrimoniũ tibi Deus superiq; omnes fortunẽt. Nuptias istas Deus sanctificet. Quod tibi sempiternũ salutare sit procreãdis liberis. Quod Raguel Tobiæ iuniori & Saræ filiæ cõiugio copulãdis, idẽ ego tibi tuæq; precor. Deus Abrahã, & Deus Isaac, & Deus Iacob vobiscũ sit, & ipse coniungat vos, impleatq; benedictionem suam in vobis.* D. Optato aliquid boni honorem adipiscentib. Fuscule. F. *Hic honor tibi perpetuus sit. Deus hanc gloriam, istud decus tibi perpetuum faciat. Hunc honorem Deus tibi conseruet atq; augeat. Gratulor tibi honore isto: Deus faxit, vt eo dignus maneas.* D. Opus quodpiam aggredienti? F. *Quod bene vertat. Quod faustè fœliciterq; cadat, eueniat. Tuis cœptis adsit Deus. Cœpto aspiret Iesus. Deus incepta tua ad exitum fœlicem perducat. Deus hunc laborem tuum fortunet.* D. Nouo anno ineunte, quæ bona verba dicemus? F. *Hic annus tibi faustus procedat. Viue hunc annum sanus, & incolumis.* D. Nihil est præteritum. Amo vos multum de memoria & diligentia.

ANNOTATIONES.

Non me fugit à quibusdam ex Erasmo collectis esse variarũ huiuscemodi precationum formulas complures. Ego tamen ne puerorum memoriam obruerem plures adducendas non putaui. Deinde exempli harum, & exercitatione quadam latinè loquendi similes multas excogitari posse à studiosis existimaui. Quod si in talibus etiam per vestigia piorum sanctorumq; hominum, minus tamen ornatè loquentiũ incedere alumni nostri voluerint, rem gratam & jucundã, ut arbitror, viris religiosis facturi sunt: quorum aliquando voluntas, & judicium sequendum est, quanto res capitis nõ est. Propinantibus responderi solitum, bene vos, bene nos, bene te, bene me, subaudi precor viuere, aut valere, ex Plauti Sticho liquidò apparet.

PROGYMNASMA OCTOGESIMVM NONVM.

Alloquium, seu consolatio super excessu matris.

SOPHRONIS, AMELIVS.

SOPHRONIVS. Saluere jubeo Amelium. A. Tu saluus esto, mi Sophroni, mecum nulla jam est salus, occidi. S. Venit ad me heri conticinio Adrianus noster: & quid tu hic sedes? quid ni, inquam

quam, sederem? modò aliquid agam: & tu libris me nunc intentū aspicis. Sedeo igitur, & tamen nō sedeo. Quin tu Amelium consolatum properas? consolatum? Ita, inquit. Quare? Quia literæ ei venerunt tristissimæ, super obitu matris videlicet, quarū clausulā antequam legisset, abiecit, sparsitq; rorantibus ora lacrymis. Ego me tibi renuntiaturum dixi. Vade igitur, & in quem es fide & animo singulari, ei mœrorem leua cōsolando, fletúmq;, quod potes, absterge. Hæc ille. Quod nisi diei extremum fuisset, me illicò ad te contulissem. Ergo in istuc mane rem distuli; mihiq; deesse nolui, quin officium præstarem tibi. Ah, mi Ameli, quomodo tam dulci, & amabili solatio priuatus es? grauiter molestéq; fero casum tuum, vereórq; vt tibi id nauare possim, cuius gratia ad te approperandum putaui: quandoquidem pari tecum ægritudine afficior. Amor hoc facit, quo te jam inde à prima adolescentia complexus sum, & vsq; ad tumulū prosequar, vt nihil acerbum tibi aduersúmq; possit cōtingere, quin ego mox sentiam: nedum tanta calamitas, quantam ex interitu suauissimæ tuæ atq; optimæ matris, fœminæq; totius ciuitatis præstantissimæ accepisti. A, Heu, heu mater mea, quò abiisti? quis te mihi rapuit? cur me vnicū tuū deseruisti? patrem amisi annis abhinc tredecim, puer admodùm; restabas tu solamen meū, perfugium meum. At jam importuna mors, quæ omnia deuorat, te quoq; à me ante senectutē abstraxit. Illa aliquādo te viduā, me pupillū: nunc quid aliud me reddidit,

didit, nisi mortalem infœlicissimum? In me solum redundauit hoc malum: me pessundedit hic casus; me afflixit hæc fortuna; me perdidit hæc infœlicitas. Doleo, quantum in vita nunquam: augescitq; dolor propè in horas; nec eius magnitudinem sustinere, nec finē tamen reperire potero. Omnibus modis miserrimus sum, nec quid agam scio. S. Non mediocrem ex hoc matris tuæ interitu, & casu tuo tam funesto dolorem indipiscor. Veruntamen quoniam hic dolor meus non æquè cum acerbo luctu coniunctus est vt tuus, familiaritatis nostræ, meæque in te beneuolentiæ ratio postulat, consolationem tibi adhibere, quæ mœrorem tuum diminuat, si minus (quod nolim) vniuersum tibi possit eximere. Ergo age, Ameli charissime, nitere in aduersum, fac modum questibus istis, & quod dies longa sine dubio allatura est, quæ dolores maximos vetustate tollit, hoc prudentia præripiat. Cur te is perditum lamentis istis atq; lacrymis? A. Si me dolere ac flere non sinas, non tu mihi cruciatum minuas, sed exaggeres. Sinito quæso lugere, & istam consolationem tuam prætermittito. Vbiuis facilius passurus sim, quàm istac vna in re leuationem mihi afferri. In aliam ego partē, ac tu, mente atq; animo trahor. S. Siccine ais, Ameli? si mulier, non vir esses, haud mirarer, te istuc agere, propter naturæ molliciem, & imbecillitatem animi. Nunc tecum reputa, quàm deforme sit imitari mulieres. A. Durum est matrem non deflere, & talē matrē, cui paucas arbitror extitisse similes. Quàm

vere-

vereor, ne tu quoq; facias intelligendo vt nihil intelligas? S. Flere non prohibeo, sed moderatè vt fleas cupio, non in annos integros, vt facturus videris: & jam satis plorasti: tempus est, vt ad animi tranquillatem, lætitiamq; te conferas. Considera pro ingenio tuo, quanta necessitatis vis sit. Statutum est omnibus semel mori: nec fuit, aut erit quisquam, cui hoc fatale debitum à maioribus contractum non sit persoluendum. Quid ergô doleamus aut à nobis, aut ab aliis nostri similibus exigi, quod necessariò dandum est? quod retinere non licet? Cur admiremur, si scissum est, quod erat natura scissile: aut aliquatum, quod liquabile: aut crematum, quod vstile? si periit, quod erat ita natum, vt interire posset? Cur indignemur, si fiat aliquando, quod fit quotidie? quando enim vacamus à morte? In dies morimur: quotidie enim aliqua vitæ pars demitur: & tunc quoq; cùm crescimus, vita decrescit. Infantiam amissimus, deinde adolescentiam. Vsque ad hesternum quod transiit temporis, periit. Hunc ipsum, quem agimus, diem cum morte diuidimus. Non emigrasset modò ex hac luce mater tua, aliquando tamen emigrasset: & fortasè post annos paucos: mors enim ita impendet senibus, vt nec junioribus parcat: Mista senum ac juuenum densantur funera, nullum sæua caput Proserpina fugit. Iniquilini sumus, & natura nobis commorandi diuersorium, non habitandi dedit. Minus ergo grauatim, & exire nos, & alios exiisse jam, ferre debemus. Quod si etiam citius,

quàm voluissemus, (vt mater tua, annis nondum senilib⁹) cogitemus: vt fœliciores sunt, quos vetus acrior citò in portũ pertulit, quàm quos venti segnes, & longa tranquillitas lentissimo tædio delassarunt: ita fortunatiores esse eos, quos celerior mors à vitæ huius ærumnis, calamitatibúsq; abduxit^r.

Vita data est vtenda, data est sine fœnore nobis
Mutua, nec certa persoluenda die.

Quid præterea isti luctus tibi proderunt? proderunt autem? immò oberunt quàm maximè. Non tu eam à mortuis reuocabis, quamuis trecentis sæculis plores. A. Haud me istuc fugit: vis doloris tamen hæc, & alia cogitare me non permittit^s.

Non ego firmus in hoc, non hæc patientia nostro
Ingenio, frangit fortia corda dolor.

S. Adhibenda est vis contra vim, & reprimendus, fugandúsq; dolor. Quod si vnum aliquod remedium nihil proficit (multa autem sunt) ad aliud currendum est. A. Quæ sunt alia? S. Quod nobis quoque perindè, ac tibi, matres charæ fuerunt & huius vsuram lucis reddiderunt. Morientur adhuc aliorum matres, quos tamen macerare sese luctu, & in squalore jacere tu nolles. Ergo quod nolles committi ab aliis, seu, quod aliis suadere non auderes, cur tu ipse agis? Et cur præcipuè in eo dolendum tibi putas, quod tam multi senserunt, & adhuc sentient? aut quare præcipuam, singularémq; fortunam tu tibi postulas, communem recusas? hoccine sapientis? A. Heu mater, tu mihi fidelissima fuisti semper, & amasti me ardentissimè. S. Hanc can-

tile-

tilenam plures cantauerunt. Etiam illud ante oculos pone: Deo sciente hoc factum, & ipso eodem intuente fieri omnia. Si voluisset, an non auertere spiculum mortis à matre tua poterat, neque ad tempus tantum, sed in perpetuum? A. Poterat vtique. S. Quantò igitur satius est, eius patrocinio se committere, qui est orphanorum pater? Ille passerem curat, non te negliget. Insuper quæ innumera pæne legisti sapientum dicta de cōtemnenda morte, de breuitate huius vitæ ac miseriis, in mentē reuoca. Si tibi non credis, illis fidem habe. Mea quidem sententia gauisa est mater tua, quòd ante te sibi de vita exire daretur, cui mors tua nimium flebilis & luctuosa cecidisset: æternum ipsi sub pectore vulnus dedisset: nam in terris te vno charius nihil habuit. A. Facilè in tuam opinionem concedo. S. Existimo etiam, qua pietate ac virtute fuit, in beatorum domicilium receptam gaudiis omnibus affluere & circumfluere: cui tu quommodò fœlicitatem inuides, si cupis illam viuere vitam istam ærumnosissimam: id est enim, & carere gaudiis cœlestibus, & inuolui malis innumerabilibus. Nec possunt ei placere lacrymę tuæ, & mœrores isti. Desine, mi Amelī, & quæ mutari non queunt, tolera leniter. Animus æquus optimum ærumnæ condimentum. A. Istis abs te auditis aliquantulum acquiesco, & in ista sermonis tui suauitate luctum pænè omnem etsi non depono, tamē sepono. In metu porrò sum nō mediocri, ne mœro

rem

rem nihil præter tempus ipsum mihi demat è pectore. Ne, inquam, sola dies hunc mihi dolorem exhauriat. S. Optimum est, prudentia occurrere, & temporis longinquitatem non expectare. A. Vt potero, ita resistam, & te rogo, vt imbecillitati meæ des veniam: homo sum, nec mea, è silice constant præcordia. S. Homo tu es, homo ego sum: videndum tamen, ne quid nimis, & cùm nihil acquiramus, non tamen nihil perdamus: tempus quidem certè, & valetudinem, qua tu alioqui tenuissima es. In morbum te ex ægritudine diuturniore ne coniicias caue. Vide ne macescas, consenescas, ac tabescas, tantumq; ossa & pellis fias. Quod enim vermis ligno, hoc tristitia cordi, quæ ossa quoque exsiccat. A. Vna curatio tantum malum tollere nequit: sæpe me, vt medicus diligens, curatum venias oportet. S. Nullum amantissimi hominis ergà te officium prætermisero: nec vllum laborẽ, si spes sanitatis sit (nam desperatis medicinam adhibere vetant sapientes) recusâro. A. Immò spes est: tanta sunt verborum tuorum pondera. S. Valebis in crastinum. A. Et tu, mi Semproni, vale.

ANNOTATIONES.

HABEMVS *consolationem ad Apollonium de morte filij à Plutarcho, ad Polybium de morte fratris, ad Marciam de morte filij à Seneca: ex quibus virorum doctissimorum, sapientissimorúmq; libris assumere poterunt studiosi, quæ deesse nobis putauerint. Nostrum enim institutum est, non librum, sed dialogum, eúmq; non ita longum conscribere.*

Vtinam

Vtinam extaret quoq; M. Tullij Consolatio: non pauca nobis ex illa sententia suppeditassent. Quod attinet ad officium consolantium in hoc genere, satis disertè illud explanat Cic. ipse 4. Tuscul. ab illo loco. Hæc igitur officia sunt consolantium. Manut. in argumento epist. 5. lib. 4 qua Seruius Sulpitius Ciceronem de Tulliolæ filiæ obitu suauissimè consolatur. Et argumento epist. 16. lib. 5. qua Titium filij interitu mœrentem conatur à dolore auocare. Collegit etiam nonnulla in Oden. 28. lib. 1. Lamb. Eodem pertinet Ode 24. eiusdem lib. Qui ad mortem æquo animo subeundam: & ad metum eius depellendum quempiam cohortari voluerit, ei magnoperè plurimis in locis suarum disputationum prodesse poterit Seneca. CONSOLATVM PROPERAS) De verbis festinare & properare, quid ex catone, & Verrio Flacco afferat Gellius, vide eius lib. 16. cap. 14. RORANTIBVS ORA LACRYMIS) De lacrymis in morte charorum, cognatorúmq; apud Senecam epist. XCIX. hæc sunt, quæ nobis præcepti loco erunt. Stultius nihil est, quàm famam captare tristitia, & lacrymas approbare: quas iudico sapienti viro alias permissas cadere, alias vi sua latas. Dicam, quid intersit. Cùm primũ nos nuncius acerbi funeris perculit, cùm tenemus corpus è complexu nostro in ignem transiturum, lacrymas naturalis necessitas exprimit: & spiritus, ictu doloris impulsus, quemadmodùm totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorem premit, & expellit. Hæ lacrymæ per elisionem cadunt, nolentibus nobis: Aliæ sunt, quibus exitum damus, cum memoria eorum, quos amisimus, tractatur: & inest quiddam dulce tristitiæ: cùm occurrunt sermones eorum jucundi, conuersatio hilaris, officiosa pietas, tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur

Non

Non est itaq; quod lacrymas propter circumstantes assidentesque aut contineas, aut exprimas. Nec cessant, nec fluunt unquam tam turpiter, quàm finguntur. Eunt sua sponte. Iræ autem possunt placidis atq; compositis. Sæpe salua sapientis auctoritate fluxerunt, tanto temperamento, vt illis nec humanitas, nec dignitas deesset. Licet nonnunquam naturæ obsequi grauitate seruatâ. QVOD POTES, ABSTERGE) *Quod potes, valet quoad potes: seu quantum potes: quod Græci, ὡς δύνασαι, ὅ τι πλεῖστον δύνασαι, καθ' ὅτι, καθ' ὅσον.* ALIQVANDO TAMEN EMIGRASSET) *Lege initium epist. 70. apud Senecam, in qua vita humana nauigationi pulcherrimè comparatur. Quemadmodum in mari, sic in hoc cursu rapidissimi temporis primùm pueritiam abscondimus, deinde adolescentiam, deinde quidquid est illud inter iuuenem, & senem medium, & quæ sequuntur.* DE CONDEMNENDA MORTE) *Sit in manibus nostris assiduè 1. Tuscul. qua docemur, non tam metuere, quàm optare mortem, certè contemnere. De breuitate vitæ scripsit ad Paulinum Seneca. De miserijs vitæ humanæ præclara Plinius procemio lib. 7. & alij nonnulli in suis libris multa inseruerunt, cùm data est occasio deflendæ huius vitæ nostræ,* SOLA DIES HVNC) *Est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam affert longinquitas, & dies. Tuscul. 3. Consolationum autem multæ viæ; sed illa rectissima: Impetret ratio, quod dies impetratura est, ad Attic. lib. 12.*

PROGYMNASMA
NONAGESIMVM

Virtu-

Virtutis laus.

THAVMASIVS, DOXOLOGVS.

THAVMASIVS. Quî fit, vt cùm vel auditione accipimus, vel ipsimet legimus Alexandri Magni, Themistoclis, Scipionum fortitudinē militarem, Curij, & Fabricij diuitiarum contemptum, M. Attilij Reguli inuictum animi robur, & de nostris hominibus Hieronymi in vasta solitudine assiduum, periculosúmq; cum dæmonibus certamen, Cæciliæ, Catharinæ, Henrici, & Cunegundæ coniugum, atq; Imperatorum castitatem, alia demum à Græcis, Romanis, Christianis, aliísq; vbicunque terrarum populis piè, continenter, justè, humaniter, beneficè, fortiter, clementer, temperanter, toleranter, moderatè, sapienter, pudicè, fideliter gesta, innocentérq; ab aliquo exactam in terris vitam: quî fit inquam, vt eos homines tantoperè diligamus, admiremur, animo suspiciamus, collaudemus, eorumque nos similes fieri ardenter optemus? cùm tamen eos aliquando nec viderimus, nec, vt viderimus, sperare potuerimus: quippe quorum pleriq; ante nos mille, aut duobus annorum millibus & nati sint, & occiderint? D. Hæc vis, & natura virtutis: qua quidem nihil prouocat æquè homines ad se diligendum. Diliguntur, vt nôsti, pecuniæ: magis tamen diligitur virtus. Honores amantur: amplius amatur virtus. Amabilis pulchritudo; amabilior virtus. Chari sunt affines, cognati, parentes: charior virtus:

tus; quando nihil ea ditius, nihil honoratius, nihil formosius, nihil naturæ nostræ vicinius, atq; coniunctius. Dati sunt nobis paruuli eius igniculi statim atq; homines esse cœpimus: sunt ingeniis nostris semina innata virtutum: sed plurimi prauis cupidinibus capti, peruersisque opinionibus corrupti & excæcati, celeriter eos restinguunt, nec sinunt beatam à diuina semente prouenire segetem. Meritò itaq; nihil etiam eâdem dulcius, venerabilius, laudabilius, admirabilius: cui quidquid sub terra & supra terram est gemmarum, & thesaurorum non potest comparari. Quod si opes mundi, & bona omnia in libræ alteram lancem imponerentur, tamen virtutis lanx tantum propenderet, vt terram & mare deprimeret. T. Persimile quiddam vel in Tusculanis, vel in nescio quoto lib. de Finibus legisse memini, à Peripatetico philosopho, aut Stoico dictum. Egregia sanè laus illius etiam hæc: quod cum homine non interit, immortalis atq; æterna est. Improborum autem vitam, mortémq; juxta æstimamus, quoniam de vtraque siletur, ait Crispus Sallustius. Viuunt clari viri, claræq; mulieres, etiam postquam diem suum extremum viderunt: & viuunt in memoria atq; in animis viuentium, quæ est vita scilicet mortuorũ. Nec vlla sequens ætas de illorum potest laudibus conticescere: virtutis quippe lumen, & maiestatem obstupescunt barbari quoq;, & hostes in hoste diligunt. D. Quam multa sunt laude digna? attamen sine virtute nihil vspiam laudabile: quæ per

per se ipsa est laudabilis, quámq; gloria tanquam vmbra corpus, necessariò comitatur. T. Vt mihi suaue dat solatium illud in quadam Verrinarũ M. Tullij. Maior est virtutis iucunditas, quàm voluptas, quæ percipitur ex libidine, & cupiditate. In crucẽ cũ sua gula Apicii. Veniat, & nos amplectatur, nobiscúmq; dignetur habitare frugalitas. Discedat procul ebriositas, in eiúsq; locum sufficiatur sobrietas. Cedat superbia modestiæ, auaritia liberalitati, libido castimoniæ, ira mansuetudini, atrocitas clementiæ. Nulla, nulla est in scelere pura, & liquida lætitia: multa potius amarities, perpetui aculei, quibus animi nostri dies atq; noctes cruentantur, & confodiuntur. Non est oblectamentum (aiunt sacræ literæ) super gaudium cordis. Atque huius gaudij effectrix est, & parens virtus: quæ vt Sol oriens totam cœli amplitudinem radiis suis illuminat; sic ipsa mentem humanam postquam est ingressa, totam reddit lucidissimam. D. Ea item honestissimarum voluntatum, æquissimarum sententiarum, probatissimarum actionum mater est, & cõcitatrix bonorum omnium. Nam rectè Plautus: omnia assunt bona ei, quem penes est virtus. Hic solus dicendus diues, quando nulla inuenitur, neq; splendidior, neq; augustior, neq; permanentior, neq; immobilior, neq; amplior, neq; vtilior, neq; delectabilior possessio. Qui eius hæreditatem adierunt, nihil sibi deesse arbitrantur, nulla re indigent, nihil appetunt, nihil requirunt. Iterum dicam: habet omnia, qui virtutem adeptus est.

k Nec

Nec parùm diu vixit, qui perfectæ virtutis perfectò functus est munere. Qui autem habet vitium, nec seipsum quidem habet. Non enim in sua ipsorum potestate versantur dediti effrænatæ licentiæ, & indomitis cupiditatibus. Et quamuis imperitent aliis, ipsi nihilominus, vt mācipia, turpissimis dominis obsequuntur ac seruiunt. T. Quod de immobilitate, constantiáq; virtutis aisti, id verbis Tullianis ita explicabimus. Nec eripi, nec surripi, nec naufragio, nec incendio, nec temporum permutatione amitti, aut permutari potest. In sæua tempestate quieta est, in tenebris lucet, pulsa loco manet, nulla vi labefactatur, splendet per se semper, nec alienis sordibus vnquam obsolescit. D. Addamus hoc. Non vt ferrum & marmor, sic etiam virtus vsu conteritur & absumitur. Immò verò, quò vtimur ea frequentius, eò crescit magis, magisque perficitur. Quid verò nos mure exhaurire contendimus? T. Quî dum? D. Cùm nullum possit genus orationis reperiri, quod vnius alicuius virtutis dignitatem consequatur; quod erit tantum ingenij flumen, quæ tanta dicendi exercitatio, quæ omnium virtutum simul decus, & excellentiam vel adumbret? quanquam igitur multa de virtutis laudibus diximus, nihil tamē illius nobilitate satis dignum diximus. T. Haud quidquam secus est. In hoc apertissimè diuina se benignitas ostendit, cùm animi nostri ita componuntur & cōformantur, vt compressis perturbationibus, & sedatis motibus turbidis vitam tranquillissimam, & cœle-

cœlestium vitæ similem in terris degamus. Quin eiusdem beneficio in cœlum recipiamur: siquidē nihil hominem Deo tam charum efficit, vt virtus. Hinc in sanctis libris toties legimus, ipsum iis, in quibus magna virtus inerat, obtemperasse quodāmodo, & ad eorum sese arbitrium voluntatémq; inflexisse. D. Desinamus plura, cogitemúsque quamuis eiusmodi sit, tamen longam & arduam ad illam esse viam: quæ quidem sit aspera primùm, deinde plana, mollis & jucunda. Cæterùm ne deterreamur, atque ad ipsam virtutem, virtute duce, id est, cum labore perseuerantiáque tendamus.

ANNOTATIONES.

ATTILII REGVLI) *Quam crudeli supplicio à Carthaginensibus fuerit interemptus Regulus, narrat Gellius l. 6. c. 4. De eius facto disputat in 3. de Offic. & in 2. Paradox. eiusdem inuicti animi constantiam collaudat M. Tullius.* NIHIL FORMOSIVS) *Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius: nihil pulchrius, nihil amabilius. Cicero epist. 14. lib. 14. In quem locum ita Manut. ex forma & pulchritudine oritur amor: ideo amabilius tertio loco posuit. Apparet autem, cùm dicat: nihil formosius, nihil pulchrius quiddam esse, quo differant forma, & pulchritudo: idq; nisi fallor, tale est. Forma mouet, & ad venerationem quandam animum adducit, decora specie, & apta partium omnium compositione. Pulchritudo allicit, & fruenti cupiditatem gignit. Ex hac distinctione potest aliquid esse formosum nec*

tamen pulchrum: & aliquid pulchrum, nec tamen formosum. Itaq; formosus senex, propriè dicetur: pulcher non item: & contrà pulchra oratio, vestis, domus, non formosa. Confundit interdum Cicero, vt nihil à pulchritudine differre forma videatur. QVIDQVID SVB TERRA) *Platoni tribuit hanc sententiam Plutarch. lib. de vtilitate ex inimicis capienda. Similia sunt, quæ habet in 3. de finib. Cicero. Vt obscuratur & offunditur luce solis lumen lucernæ. & vt interit magnitudine maris Ægæi stilla muriæ, &c. sic aliæ res bonæ splendore & magnitudine virtutis obruuntur. Ex contentione aliarum rerum grauissimè, & dulcissimè, laudatur virtus à Plutarcho in Pericle, proœmio,* IN NESCIO QVOTO) *In 5. de finib. Est autem illa libra Critolai Peripatetici.* HOSTES IN HOSTE DILIGVNT) *Vt Porsena in Mutio, Liuius lib. 2. & Annibal in Marcello. Quem cum insidijs circumuentum interfectúmq; cognouisset, corpus eius eximiè ornatum, & cultum honorificè cremauit. Reliquias in argenteam conditas vrnam, iniectâ coronâ aureâ, remisit ad filium. Plutarch. in Marcello.* CVM SVA GVLA) *Voraces, ventriq; addictas enumerat Ælian. lib. 1. cap. 27. Vide etiam cap. 3. l. 1. apud Athen. de claris gulonibus. Appellati sunt hi diuersis vocabulis. Mandones, comedones, edones, phagones. Vide Victor. lib. 16. c. 9.* OBTEMPERASSE QVODAMMODO) *Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, est in sacris literis. Exempla autem sunt Moyses, Dauid, Elias, Daniel, & post legem à Christo datam hominibus quàm plurimi.*

FIDES, ET PIETAS CATHOLICORVM.

PROGYMNASMA NONAGESIMVM PRIMVM.

Catechiſmus.

HIPPOLYTVS, VITALIS.

HIPPOLITVS. Lætus ſum. V. Quamobrem? H. Quia didici. V. Quid didiciſti? H. Catechiſmum. V. Totúmne,& ad verbum? H. Totum,ad verbum. V. Quî tam breui ſpatio libellum paginarum adeò non paucarum? H. Diligentia quid non vincit? eam mihi ſubſidio comparaui. V. Atqui nec ego ſegniter ad hoc ipſum incubui, tamen vix dimidiatum comprehendi; itaq; animi valde diſcrutior. H. Fortaſſis memoria non perinde vales. V. Hæc cauſſa eſt, vti coniicio. Quando reddemus ex memoria? H. Perendiè, ante meridiem: ita juſſit Præceptor nobis renunciari. V. Intereà diſcam plurima. H. Non me ſuperabis. V. Quid ita verò? H. Quia poſt finem, quò ego perueni, reſtat nihil. V. Intelligiſnè totum? Immò etiam. V. Reliquum eſt, ſi & memoria tenes, &

probè intelligis, vti secundum eius doctrinam viuas. H. Viuam, Deo juuante. Et tu, quamuis non teneas, nihilominus decem præcepta seruare debes, & alia, quæ ibi mandantur, quæ ad duo capita rediguntur: declinare à malo, & facere bonũ. V. Scio nobis Catholicis temperandum à vitiis & criminibus, studendúmq; virtutibus, & fidem sine operibus esse mortuam. H. Incitauit me quoque permultùm genitor, qui, si scirem perfectè, nõ vile præmium mihi se daturum appromisit. V. Quod. H. Pallium nouum panni optimi. V. Satis honestum, magnúmq; præmium. H. Quid tu exspectas? V. Præter laudatiunculam à Præceptore nihil, si sciuero: præter verbera similiter nihil, si ignorauero. H. Vtraq; merx sua mercede condigna est. Sed vis te audiam prius, quàm in gymnasio recites? V. Admodum. H. Vbi? V. Domi meæ. H. Quo tempore? V. Cras post meridiem, cùm scilicet à studiis erit otium. H. Accedam igitur ad te? V. Accede.

ANNOTATIONES.

Quemadmodum nec in philosophia, nec in rhetorica nec in mathematicis artibus, nec in jurisprudentia parui ducũtur institutiones, & elementa ipsa, & progymnasmata doctrinæ: sic neq; Christianæ eruditionis & disciplinæ principia parui sunt facienda: quin imò tãtò magis amplectẽda, quantò eorum scientia est fructuosior. Illa enim ad gloriam, aut ad quæstum, aut ad finem aliquem humanum, ista ad diui-

diuinum cœleſtémq; conferuntur. Et quoniam aduerſarij juratíq; hoſtes noſtri hæretici adeò ſunt vigilantes, & aſſidui in excolendâ dogmatis pernicioſiſſimis pueritiâ, cur nos ſaluti puerorum filiorúmq; noſtrorum indormiendum putemus?

PROGYMNASMA NONAGESIMVM SECVNDVM.

Sacræ conciones.

ARSENIVS, REMIGIVS.

ARSENIVS. Vndénam de improuisò ſeſe offert Remigius, & quo greſſum dirigit? R. Ex æde rectà venio; domum ire propero. A. Quid prohibet, quin eam tecum? R. Si libitū eſt, ito, vt prandeamus vnà: jam enim habita concione, confectíſque ſacris, prandium haud longè abeſt: & ſtomachus exinanitus turbas dare incipit. A. Audiſtine igitur concionem? R. Verò. A. Vſq; ad finem? R. Satin' ſanus es, qui me id rogites? Nunquam mihi mos fuit, vt quibuſdam, ſub extremum, aut medium aduenire: à principio adſum: & vbi poſtrema verba Eccleſiaſtes effatus eſt: QVOD NOBIS CONCEDAT DEVS PATER, noſtri cætera, non me repentè domum capeſſo, exſpecto aliquantum, poſitis in terra genibus, dum vſitatam precationem, generalémque vt appellant, confeſſionem recitauerit. A. Benè tu quidem &

pie, sine controuersia. At interdum nescit modum tenere, nimium dicendo prouehitur: interdum, vt adulta hyeme, vel nolentem me asperitas frigoris è templo expellit. R. Frigus animi vel media æstate multos exire ante finem cogit, & quantumuis breues cõciones, facit videri quàm longissimas. Meo iudicio, vt bona oratio, seu bonus liber hoc melior, quò longior, sic bona concio. A. An tu singulis concionibus interesse morē habes? R. Singulis, nisi me aliqua cõmodiuncula opúsue necessarium impediat. A. Quid ais? R. Sic est res. Atq; hoc si tu minus, equidem miror. A. Ad hoc diligētiæ nō processi. Tamen domi spiritalē quempiam libellum, aut Chrysostomi, Augustini, aliorúmue Patrū homilias lego per id tempus. R. Non æquè lectis, vt auditis afficimur. Ipsa vox, vultus, gestus, & totius corporis venusta moderatio rebus momentum & pondus addunt, atq; ad motus animorum miscendos proficere solent maximoperè. A. De concionatore nostro quid dicis? R. Quid ego dicam? Esse virum probum, huic officio peridoneum, populo pergratum & salutarem. A. De probitate quod narras, tibi libens assentior; constanti enim fama vulgatum est, eū extra culpā viuere: nec verbis solùm, sed etiā exemplo docere, qui est modus docendi, ita viuam, optimus. Cætera velim demonstres; nam ex tuo sermone me commodorum quippiam excepturum spero. R. Primùm in ipsa persona hominis quanta dignitas? vultus grauis, non tetricus: capillus promissus & albus:

cor-

corporis ſtatura infra proceritatem, neq; tamen breuis, vt pumilionum. Num hæc auditorem conciliant? A. Credo. R. Vox canora, grauis, & firma; ſermo purus, dilucidus, limatus, feſtiuus, copioſus; actio varia, & ſententiis reſpondens, plena animi plena ſpiritus. Ardet ipſe, vt alios incendat; opus Euangeliſtæ facit, partéſq; doctoris Eccleſiaſtici cumulatè implet, ſi quis alius. A. Quas tu concionatoris partes arbitrare? R. Diuina myſteria populo interpretari; fidem Catholicam declarare; peſtiferos magiſtros refutare; ſuperſtitiones, & vitioſas morum conſuetudines radicitùs extirpare; ad vitæ integritatem & ſanctimoniam audientes inſtituere. Hæc autem omnia fient, quo regnum Dei amplificetur, diaboli imperium diſſipetur, funditúſq; euertatur. A. Vnam mihi dubitationem euelle, ſi potes. R. Propone. A. Quo pacto ſe ponere poteſt in gratiam apud populum, vt tu confirmas, cùm toties mala facinora tam acerbè inſectetur? ebrietatem, ludos infames, res Venereas, commeſſationes, & alia, in quibus volutari innumeros, & à quibus ægrè abſtineri palàm eſt, illo nunquam non accuſat; ieiunia, precationes, virginitatem, iniuriam patientiam, quæ naturæ humanæ ingrata, odioſa & iniucunda ſunt, ſemper crepat. R. Inter malos, Arſeni, fermè aliqui reperiuntur non mali, aut non æquè mali, qui omninò aut ſaltem aliquouſq; Deo placere enituntur. Deinde, quoniam ſacris Chriſtianis imbuti ſumus, etiam quæ facere nolumus, nihilominus & vera

esse credimus, & libenter audimus. Quæ autem peccata, præsertim ex animi quadam effœminata mollitie consciscimus, ea ipsa nequaquam in laudandis numeramus. Video meliora probóq; deteriora sequor, ait Medea apud Ouidium. A. Rectissimè. R. Huc accedit, quod Ecclesiastes noster non cum supercilio, & vt Pharisæus aliquis, cæteros hominum despiciens, sed mansuetè, cum significatione amoris, & obsecrando magis quàm increpando à sceleribus nos auocare, & ad veræ sanctitatis cultum atque studium allicere conatur. Quare crebrius audiui gemitus, vidi tundentes pectora, aspexi lacrymas concionis, quæ sunt præclari concionatoris certa testimonia: & tales illi, non alii plausus acclamationésque optandæ sunt. Tum enim profectò, BELLISSIME, tum: NON POTVIT MELIVS, & similia (quæ orationibus Romanis à corona Quiritum claris vocibus acclamabantur) dicere apud se quemq; fas est. A. Iam dudum exoritur mihi opinio, te concionatorem fieri destinasse, quando tam disertè personam eius nôsti describere. R. Scopum feris, destinaui. Etenim, si honorificum putamus, in oratorum cooptari ordinē, & ciuilis eloquentiæ laudes tam sunt eximiæ, tam copiosæ, cur nō æquè, cur non magis etiam honorificum ducimus, concionatorem, id est, Christianum ac cœlestem oratorem fieri, consectariq; diuinam eloquentiam, cuius magister non tam M. Tullius, quàm spiritus sanctus meritò statuatur? A.
Quod

Quod fœlix faustúmq; sit, Diui te omnes adiuuēt. R. Atq; ideò Rhetoricæ me dedo vehementius: quandò non mediocres eam afferre commoditates (vt etiam alia non sacra studia sacris literis mirabiliter prosunt) ex aliis didici, & ipsemet experiūdo cognosco. A. In posterum frequentius auscultatum ibo, auscultabóque diligentius, & studebo fidelius retinere, quæ disseruerit. Iuuabit eodem, quod distinctè & ordinatè dicit. Repetam quoq; capita concionis vel tecum, vel cum alio, in quem amicum incidero. Memini intra paternos lares cùm degerem, quomodo me parentes, antequam accumberem, facere compellebant. R. Quid illud? A. Si nihil retinuissem, cibum deducebant. R. Si multa, præmiolis diligentiam remunerabantur. Hoc si parentes sibi hodie imitandum sumerent, liberos suos tam indulgenter, ac dissolutè non haberent. R. Prô nefas, nec ipsi auditum eunt, nec, quantum illi in disciplina Christiana progrediantur, vlla sollicitudine curáue tanguntur. A. Agam, vt pollicitus, & meipso meliorem me reddam Deo propitio: id quod vnum concionator à nobis efflagitat. Nam quod nonnulli apud cerdones, fullones, & ignobile, ac rude vulgus philosophantur, demiror, cur templum in gymnasium conuertant. R. Mos vituperatione dignus. Nónne irridendos existimas, qui crebris prouerbiis, & fabellis, verborúmque lenociniis, & dicteriis plebem demulcent, ac sæpius Ciceronem, Horatium, Platonem adducunt, quàm Isaiam, Matthæū, Paulum

Nec parùm diu vixit, qui perfectæ virtutis perfecto functus est munere. Qui autem habet vitiosum, nec seipsum quidem habet. Non enim in sua ipsorum potestate versantur dediti effrænatæ licentiæ, & indomitis cupiditatibus. Et quamuis imperitent aliis, ipsi nihilominus, vt mãcipia, turpissimis dominis obsequuntur ac seruiunt. T. Quod de immobilitate, constantiáq; virtutis aisti, id verbis Tullianis ita explicabimus. Nec eripi, nec surripi, nec naufragio, nec incendio, nec temporum permutatione amitti, aut permutari potest. In sæua tempestate quieta est, in tenebris lucet, pulsa loco manet, nulla vi labefactatur, splendet per se semper, nec alienis sordibus vnquam obsolescit. D. Addamus hoc. Non vt ferrum & marmor, sic etiam virtus vsu conteritur & absumitur. Immò verò, quò vtimur ea frequentius, eò crescit magis, magísque perficitur. Quid verò nos mure exhaurire contendimus? T. Quî dum? D. Cùm nullum possit genus orationis reperiri, quod vnius alicuius virtutis dignitatem consequatur, quod erit tantum ingenij flumen, quæ tanta dicendi exercitatio, quæ omnium virtutum simul decus, & excellentiam vel adumbret? quanquam igitur multa de virtutis laudibus diximus, nihil tamẽ illius nobilitate satis dignum diximus. T. Haud quidquam secus est. In hoc apertissimè diuina se benignitas ostendit, cùm animi nostri ita componuntur & cõformantur, vt compressis perturbationibus, & sedatis motibus turbidis vitam tranquillissimam, & cœle-

cœlestium vitæ similem in terris degamus. Quin eiusdem beneficio in cœlum recipiamur: siquidẽ nihil hominem Deo tam charum efficit, vt virtus. Hinc in sanctis libris toties legimus, ipsum iis, in quibus magna virtus inerat, obtemperasse quodãmodo, & ad eorum sese arbitrium voluntatémq; inflexisse. D. Desinamus plura, cogitemúsque quamuis eiusmodi sit, tamen longam & arduam ad illam esse viam: quæ quidem sit aspera primùm, deinde plana, mollis & jucunda. Cæterùm ne deterreamur, atque ad ipsam virtutem, virtute duce, id est, cum labore perseuerantiáque tendamus.

ANNOTATIONES.

ATTILII REGVLI) *Quam crudeli supplicio à Carthaginensibus fuerit interemptus Regulus, narrat Gellius l. 6. c. 4. De eius facto disputat in 3. de Offic. & in 2. Paradox. eiusdem inuicti animi constantiam collaudat M. Tullius.* NIHIL FORMOSIVS) *Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Cicero epist. 14. lib. 14. In quem locum ita Manut. ex forma & pulchritudine oritur amor: ideo amabilius tertio loco posuit. Apparet autem, cùm dicat: nihil formosius, nihil pulchrius quiddam esse, quo differant forma, & pulchritudo: idq; nisi fallor, tale est. Forma mouet, & ad venerationem quandam animum adducit, decora specie, & apta partium omnium compositione. Pulchritudo allicit, & fruenti cupiditatem gignit. Ex hac distinctione potest aliquid esse formosum nec*

tamen pulchrum: & aliquid pulchrum, nec tamen formosum. Itaq; formosus senex, propriè dicetur: pulcher non item: & contrà pulchra oratio, vestis, domus, non formosa. Confundit interdum Cicero, vt nihil à pulchritudine differre forma videatur. QVIDQVID SVB TERRA) *Platoni tribuit hanc sententiam Plutarch. lib. de vtilitate ex inimicis capienda. Similia sunt, quæ habet in 3. de finib. Cicero. Vt obscuratur & offunditur luce solis lumen lucernæ, & vt interit magnitudine maris Ægæi stilla muriæ, &c. sic aliæ res bonæ splendore & magnitudine virtutis obruuntur. Ex contentione aliarum rerum grauissimè, & dulcissimè, laudatur virtus à Plutarcho in Pericle, proœmio.* IN NESCIO QVOTO) *In 5. de finib. Est autem illa libra Critolai Peripatetici.* HOSTES IN HOSTE DILIGVNT) *Vt Porsena in Mutio. Liuius lib. 2. & Annibal in Marcello. Quem cum insidijs circumuentum interfectúmq; cognouisset, corpus eius eximiè ornatum, & cultum honorificè cremauit. Reliquias in argenteam conditas vrnam, iniectâ coronâ aureâ, remisit ad filium. Plutarch. in Marcello.* CVM SVA GVLA) *Voraces, ventriq; addictas enumerat Ælian. lib. 1. cap. 27. Vide etiam cap. 3. l. 1. apud Athen. de claris gulonibus. Appellati sunt hi diuersis vocabulis. Mandones, comedones, edones, phagones. Vide Victor. lib. 16. c. 9.* OBTEMPERASSE QVODAMMODO) *Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, est in sacris literis. Exempla autem sunt Moyses, Dauid, Elias, Daniel, & post legem à Christo datam hominibus quàm plurimi.*

FIDES,

FIDES, ET PIETAS CATHOLICORVM.

PROGYMNASMA NONAGESIMVM PRIMVM.

Catechismus.

HIPPOLYTVS, VITALIS.

HIPPOLITVS. Lætus ſum. V. Quamobrem? H. Quia didici. V. Quid didiciſti? H. Catechiſmum. V. Totùmne,& ad verbum? H. Totum,ad verbum. V. Quî tam breui ſpatio libellum paginarum adeò non paucarum? H. Diligentia quid non vincit? eam mihi ſubſidio comparaui. V. Atqui nec ego ſegniter ad hoc ipſum incubui, tamen vix dimidiatum comprehendi; itaq; animi valde diſcrutior. H. Fortaſſis memoria non perinde vales. V. Hæc cauſſa eſt, vti coniicio. Quando reddemus ex memoria? H. Perendiè, ante meridiem: ita juſſit Præceptor nobis renunciari. V. Intereà diſcam plurima. H. Non me ſuperabis. V. Quid ita verò? H. Quia poſt finem, quò ego perueni, reſtat nihil. V. Intelligiſnè totum? Immò etiam. V. Reliquum eſt, ſi & memoria tenes, & pro-

probè intelligis, vti secundum eius doctrinam viuas. H. Viuam, Deo iuuante. Et tu, quamuis non teneas, nihilominus decem præcepta seruare debes, & alia, quæ ibi mandantur, quæ ad duo capita rediguntur: declinare à malo, & facere bonũ. V. Scio nobis Catholicis temperandum à vitiis & criminibus, studendúmq; virtutibus, & fidem sine operibus esse mortuam. H. Incitauit me quoque permultùm genitor, qui, si scirem perfectè, nõ vile præmium mihi se daturum appromisit. V. Quod. H. Pallium nouum panni optimi. V. Satis honestum, magnúmq; præmium. H. Quid tu exspectas? V. Præter laudatiunculam à Præceptore nihil, si sciuero: præter verbera similiter nihil, si ignorauero. H. Vtraq; merx sua mercede condigna est. Sed vis te audiam prius, quàm in gymnasio recites? V. Admodum. H. Vbi? V. Domi meæ. H. Quo tempore? V. Cras post meridiem, cùm scilicet à studiis erit otium. H. Accedam igitur ad te? V. Accede.

ANNOTATIONES.

Quemadmodum nec in philosophia, nec in rhetorica nec in mathematicis artibus, nec in jurisprudentia parui ducũtur institutiones, & elementa ipsa, & progymnasmata doctrinæ: sic neq; Christianæ eruditionis & disciplinæ principia parui sunt facienda: quin imò tãtò magis amplectẽda, quantò eorum scientia est fructuosior. Illa enim ad gloriam, aut ad quæstum, aut ad finem aliquem humanum, ista ad diui-

diuinum cælestémque conferuntur. Et quoniam aduersarij juratique hostes nostri hæretici adeò sunt vigilantes, & assidui in excolendâ dogmatis perniciosissimis pueritiâ, cur nos saluti puerorum filiorúmque nostrorum indormiendum putemus?

PROGYMNASMA
NONAGESIMVM SECVNDVM.

Sacræ conciones.

ARSENIVS, REMIGIVS.

ARSENIVS. Vndénam de improuisò sese offert Remigius, & quo gressum dirigit? R. Ex æde rectà venio; domum ire propero. A. Quid prohibet, quin eam tecum? R. Si libitū est, ito, vt prandeamus vnà: jam enim habita concione, confectísque sacris, prandium haud longè abest: & stomachus exinanitus turbas dare incipit. A. Audistíne igitur concionem? R. Verò. A. Vsq; ad finem? R. Satin' sanus es, qui me id rogites? Nunquam mihi mos fuit, vt quibusdam, sub extremum, aut medium aduenire: à principio adsum: & vbi postrema verba Ecclesiastes effatus est: QVOD NOBIS CONCEDAT DEVS PATER, nostri cætera, non me repentè domum capesso, exspecto aliquantum, positis in terra genibus, dum vsitatam precationem, generalémque vt appellant, confessionem recitauerit. A. Benè tu quidem &

piè, sine controuersia. At interdum nescit modum tenere, nimium dicendo prouehitur: interdum, vt adulta hyeme, vel nolentem me asperitas frigoris è templo expellit. R. Frigus animi vel media æstate multos exire ante finem cogit, & quantumuis breues cõciones, facit videri quàm longissimas. Meo judicio, vt bona oratio, seu bonus liber hoc melior, quò longior, sic bona concio. A. An tu singulis concionibus interesse morẽ habes? R. Singulis, nisi me aliquã cõmodiuncula opúsue necessarium impediat. A. Quid ais? R. Sic est res. Atq; hoc si tu minus, equidem miror. A. Ad hoc diligẽtiæ nõ processi. Tamen domi spiritalẽ quempiam libellum, aut Chrysostomi, Augustini, aliorũmue Patrũ homilias lego per id tempus. R. Non æquẽ lectis, vt auditis afficimur. Ipsa vox, vultus, gestus, & totius corporis venusta moderatio rebus momentum & pondus addunt, atq; ad motus animorum miscendos proficere solent maximoperè. A. De concionatore nostro quid dicis? R. Quid ego dicam? Esse virum probum, huic officio peridoneum, populo pergratum & salutarem. A. De probitate quod narras, tibi libens assentior: constanti enim fama vulgatum est, eũ extra culpã viuere: nec verbis solùm, sed etiã exemplo docere, qui est modus docendi, ità viuam, optimus. Cætera velim demonstres: nam ex tuo sermone me commodorum quippiam excepturum spero. R. Primùm in ipsa persona hominis quanta dignitas? vultus grauis, non tetricus: capillus promissus & albus:
cor-

corporis statuta infra proceritatem, neq; tamen breuis, vt pumilionum. Num hæc auditorem conciliant? A. Credo. R. Vox canora, grauis, & firma; sermo purus, dilucidus, limatus, festiuus, copiosus; actio varia, & sententiis respondens, plena animi plena spiritus. Ardet ipse, vt alios incendat: opus Euangelistæ facit, partésq; doctoris Ecclesiastici cumulatè implet, si quis alius. A. Quas tu concionatoris partes arbitrare? R. Diuina mysteria populo interpretari; fidem Catholicam declarare; pestiferos magistros refutare; superstitiones, & vitiosas morum consuetudines radicitùs extirpare; ad vitæ integritatem & sanctimoniam audientes instituere. Hæc autem omnia fient, quo regnum Dei amplificetur, diaboli imperium dissipetur, funditúsq; euertatur. A. Vnam mihi dubitationem euelle, si potes. R. Propone. A. Quo pacto se ponere potest in gratiam apud populum, vt tu confirmas, cùm toties mala facinora tam acerbè insectetur? ebrietatem, ludos infames, res Venereas, commessationes, & alia, in quibus volutari innumeros, & à quibus ægrè abstineri palàm est, illo nunquam non accusat; ieiunia, precationes, virginitatem, iniuriam patientiam, quæ naturæ humanæ ingrata, odiosa & iniucunda sunt, semper crepat. R. Inter malos, Arseni, fermè aliqui reperiuntur non mali, aut non æquè mali, qui omninò aut saltem aliquousq; Deo placere enituntur. Deinde, quoniam sacris Christianis imbuti sumus, etiam quæ facere nolumus, nihilominus & vera

Quod fœlix faustúmq; sit, Diui te omnes adiuuet.
R. Atq; ideò Rhetoricæ me dedo vehementius: quandò non mediocres eam afferre commoditates (vt etiam alia non sacra studia sacris literis mirabiliter prosunt) ex aliis didici, & ipsemet experiūdo cognosco. A. In posterum frequentius auscultatum ibo, auscultabóque diligentius, & studebo fidelius retinere, quæ differuerit. Iuuabit eodem, quod distinctè & ordinatè dicit. Repetam quoq; capita concionis vel tecum, vel cum alio, in quem amicum incidero. Memini intra paternos lares cùm degerem, quomodo me parentes, antequam accumberem, facere compellebant. R. Quid illud? A. Si nihil retinuissem, cibum deducebant. R. Si multa, præmiolis diligentiam remunerabantur. Hoc si parentes sibi hodie imitandum sumerent, liberos suos tam indulgenter, ac dissolutè non haberent. R. Prô nefas, nec ipsi auditum eunt, nec, quantum illi in disciplina Christiana progrediantur, vlla sollicitudine curáue tanguntur. A. Agam, vt pollicitus, & meipso meliorem me reddam Deo propitio: id quod vnum concionator à nobis efflagitat. Nam quod nonnulli apud cerdones, fullones, & ignobile, ac rude vulgus philosophantur, demiror, cur templum in gymnasium conuertant. R. Mos vituperatione dignus. Nónne irridendos existimas, qui crebris prouerbiis, & fabellis, verborúmque lenociniis, & dicteriis plebem demulcent, ac sæpius Ciceronem, Horatium, Platonem adducunt, quàm Isaiam, Matthæū, Paulum

Paulum,& huius notæ alios ? A. Ostentatores videntur mihi, & logodædali. Videntur, inquam, mihi fumum venditantes aucupari rumusculos,& inanem captare gloriolam πρὸς χάριν λέγοντες: eorum nempe oratorum persimiles,de quibus Demosthenes tam sæpe conqueritur. R. Prorsus ita res est, vt dixisti.

ANNOTATIONES.

FRIGVS ANIMI VEL MEDIA) *Quod Seneca scribit de quibusdam philosophiæ auditoribus epistola 108. hoc transferamus licet ad multos, qui concionatores audiunt. Non nouimus quosdam, qui multis apud philosophum annis persederint, & ne colorem quidem duxerint? Quidni nouerim? Pertinacißimos quidem, & aßiduos: quos ego non discipulos philosophorum, sed inquilinos voco. Quidam veniunt, vt audiant, non vt discant: sicut in theatrum, voluptatis caussa, ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducuntur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philosophi schola otij diuersorium fit. Non id agunt, vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores suos eligant, sed vt oblectamento aurium perfruantur.* VT PVMILIONVM) *Pumiliones latinè, græcè nanos dici vult Gellius lib. 19. cap. 13. quem lege.* SEMPER CREPAT) *Crepare per translationem, est aßiduè de re aliqua loqui, semperq́ eam in ore habere Horat. epist. 2. lib. 1. sulcos & vineta crepat mera. ad Pison. Aut immunda crepent ignominiosáq; dicta.* CREBRIVS AVDIVI GEMITVS) *Superior annotatio scripta est in auditores, rerum diuinarum curiosos, & otiosos: hac in ipsos concionatores scribe-*

scriberetur, qui exemplo cuiusdam Serapionis apud Senecam epist. 40. pro oratione grauitatis, auctoritatis, maiestatis, ac sanctimoniæ plena, comptam, calamistratam, papauere & sesamo sparsam, & ex mellitis verborum globulis contextam afferunt: ita vt ad eos non tanquam ad vitæ magistros, sed tanquam comœdos, aut histriones eatur. Stant illic, & cùm frontem bis, térue confricuerunt, barbámq; permulserunt, hiante, & mirificum aliquid, ac θεσπέσιον exspectante plebe, laxant habenas linguæ, & similiter cadentia, &c. Lege cætera apud Muretum in notis ad eandem epistolam: quibus illud columen Humanitatis, virq; optimus suum animum, Christianæ pietatis plenissimum, satis superq; aperuit.

PROGYMNASMA
NONAGESIMVM TERTIVM.
Missæ sacrificium, & instrumentum sacrum.

MACARIVS, SEBASTIANVS, VICTORIVS.

MACARIVS. *Cùm tua peruideas oculis mala lippus inunctis,*
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutùm,
Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius?

S. Eho, in me istos versus, de satyra (si ritè recordor) an in Victorinũ? M. In te. S. In me? M. Dixi. S. Haud

S. Haud equidem auspicatò hùc me attuli. Quid hic sibi vult? M. Quid vult? Te admonere, vt antè trabem de oculo tuo, quàm festucam de alieno. S. Videlicet hoc insinuas. Quoniam paulò antè culpas tibi quasdam exprobrauerim: quòd ad rem diuinam tardius nonnunquam accederes: quòd sacris aliquando nondùm absolutis furtim te proriperes: quòd susurrationib⁹ vicinos impleres, haud prudenter, nec humaniter me egisse, vtpotè qui plura offenderim. M. Benè augurare, & testem laudo Victorinum, quàm tu intereà, dum sacra fiunt, egregius sis, & ex spectatu dignus. V. Testimonium mihi Macarius denuntiat, vt audis: testimonium in te dicam. S. Res de compacto geritur, & in caput meum insidiæ componuntur: in me isthæc faba cuditur. Hoccinè placet? M. Tu vt te insontem, culpáque vacuum haberi postules? S. Remotior sum ab erratis, quàm vterque vestrûm. V. Tun' istuc tanta confidentia? S. Verùm est; veritas liberè proloquẽda est. V. Commemorabimus igitur honoris tui caussa, quas virtutes tuas, morùmq; elegantias tempore sacrorum obseruauerimus. S. Vos, quod & quantum libuerit, commemorate, nihil interdico; ego deindè credam quæ voluero. M. Centum testibus te coarguam, si negaueris. S. Titiuillitium, scarabæi vmbræ. Me solere in templis, aut sacellis adesse ad sacrificium festis, ac non festis diebus pro certo noui. V. Id non damus vitio, laudi potius. S. Hoc etiam certo certius est, me adesse corpore ad omnem mode-
stiam,

ſtiam, religionémque compoſito, nec, vt vos, circumſpicere. M. Hoc ſecùs eſt: habes caput verſatile, & curiosè oculos hûc illûc jactas. S. Semel ſi fortè, in hebdomade. V. Semel? in vna miſſa vicies. S. Prô ſuperiori, quid eſt mentiri, ſi hoc non eſt? M. Amabò, num hoc quoque inficiabere, te incubare ſedilibus, & vnum duntaxat genu humi figere: quales Iudæi Chriſtum per ludibrium, adorantes pinguntur? hoc vtique refugeres, ſi tot Angelorum myriadas præſentes aſtare facienti cogitares. S. Si quando in durum, & frigidum lapidem incido, cùm puluillo, & chirothecis, quas ſubiiciam more veſtro, caream, tum cogor mutare genua: præſertim vbi res diuina producitur. V. Quid producitur? Poſt recitatum Euangelium procumbitur primùm in genua. S. At manemus nixi genibus, donec ſacerdos ad populum cõuerſus ſublatâ manu figuram crucis expreſſerit, benéque precatus, eum dimiſerit. M. Eſt vnius horæ quarta pars totũ illud interuallum. S. Quando canitur muſicè, eſt vnius horæ propemodum. M. Cur non pudet? fœminæ hoc factitant. S. Viri tamen, quos me imitari honeſtius eſt, hoc non factitant. Fœminarum mores nihil moror. V. Vt inuitus genibus iſte nititur? M. Quæ ſunt tuæ preces? S. Roſarium, quas tu nuperrimè, neſcio quo auctore fretus, ſphærulas precatorias appellabas: tam bellam latinitatem ſtupeſcente Nizolio. M. Tu ſi diſplicet, ne vtare; interim exhibe roſarium. S. Nolo. V. Nullum habet: quid tu

caluum

caluum vellis? S. Mecum non tuli, domi reliqui. An ego, tanquam monachus, de cingulo ſuſpenſum circumferrem? V. Non hoc iubeo: ſed vt alij in ſacculo ſub tunica geſtares. S. E libello quoq; precationibus operam dare conceditur: aut meditari quippiam de Paſſione Domini. M. Nunc aliquid dicis. Eia, de Paſſione. Veruntamen inſolenter, ac raro in manibus tuis libellum animaduerto. Virgilium quidem abhinc triduum verſabas; ac fortaſſis cum poëta Muſam, aut Æolum cum Iunone orabas. V. Aſpexi, cum Æſopi fabellas legeret. S. Hoc demum eſt aſpectu vagari, & foris oculatum, domi cæcum eſſe: ad alium cogere medicos, ipſum ſcatere vlceribus. M. Caſu fit, vt quis interdum circumſpiciat, aliorúmq; ineptias intueatur. S. Num aliud eſt, quo me accuſes? V. Eſt S. Quid ergo eſt? V. Cùm nomen Iesv, aut Mariæ pronuntiatur, non inclinas genu, niſi rariſſimè. M. Hoc verè ruſticanum, non vrbanum eſt. S. Falſum eſt. V. Non falſum eſt, ſed ruſticanum eſt. S. At ego dico illum, & te falſum eloqui. An verò credis, nil notaſſe me, quod tibi iuſtè exprobrem? V. Mihin? S. Ita. T. Mihine? S. Tibi ergo. V. Profer, ſi audes. S. Per dies, proximè elapſos, quis ſacerdoti, ſacris operanti, miniſtrauit? V. Ego. S. Tenes artem? V. Melius, quàm tu, & Macarius. M. Caue ſis, ne ſi malè feras, malè metas. V. Quod res eſt affirmo. Nam tu neſcis nolam, ſeu tintinnabulum pulſare, cùm hoſtia ſalutaris ſublimè tollitur; & ille cereos non didicit emun-

emungere. S. Sed heus, quando tu hesterno die in simpulo, seu ampulla aquam pro vino porrexisti lectáq; epistola AMEN respondisti, quis lapsus fuit? linguæ, an memoriæ? V. Non recordor huius solœcismi. M. Tam citò oblitus? at illud puto, non effluxit, quòd cùm sacrosanctam hostiam supra verticem attollere sacerdos pararet, tu facem non accenderis. Aspergillum prætereà, seu lustricum aspersorium incommodè prębes, aquiminium seu sitellam æneam cum lustrali aqua malè sustines. Creabimus te æditu um, si vis: magis enim idoneus esse nemo potest. claret hoc. V. Irritaui crabrones. Quo in ludo eruditi estis vos? M. Magister nos aptè instituendos curauit: quid quæris? V. Si quod pretium dedistis, facite vt restituatur: siquidem imperitè videmini instituti. S. Mittamus hãc litem, & pro se quisq; det operam sacra peragentibus scitè, ciuilémq; in modum inseruire: quæque in audienda missa obseruanda sunt, obseruet in posterum diligentius. Potésne nobis enumerare, Victorine, quæ sacerdoti ad liturgiam opus sunt? Facillimè. M. Arrigimus aures. V. Vos fortasse aliquid à me vultis discere. S. Non, sed te docere, vbi hæsitaueris; nos quippe ista pridem scimus. V. Vt vt sit, non me pigebit documentum dare sedulitatis meæ; tamen ea conditione, vt quæ petiuero, vos etiam reddatis mihi memoriter. M. Habebis id. V. Hoc insuper oro, vt Ciceronem, Liuium, & alios latinitatis architectos ab istis limitibus, tanquam profanos, arceatis; hoc est, ne me coga-

tis ex eorum arculis omnia ſumere. Nam vbi res aliqua non fuit, quo pacto eius nomen extare potuit? Similitudo quædam rerum veterum ac nouarum & in hoc, & in aliis permultis generibus efficit, vt non pauca latinis vocibus afficere poſſimus. S. Quin dic modo. A. Epomidem lineam appello, quod ſuper humerale vulgus Clericorum. Sequitur alba, & ſubauditur veſtis. Hæc eſt illa lintea, & prælonga ac lacinioſa tunica, manicis laxiſſimis, quam ſacrificaturus induit, illiúſq; veſtis gerit imaginem, qua Chriſtum Herodes contumelioſè, vt fatuum operuit. Cingulum flagella ſignificat. Manipulus, id eſt, faſcia illa in ſiniſtro brachio, funes, quibus ad columnam eſt alligatus. Stola, laqueos collo eius iniectos, cùm ab vno judice ad alium raptaretur. Caſula, purpuram, quam milites eidem in prætorio circumdederunt: quod veſtimentum cruce à tergo ferè inſignitur. Ea quid moneat, nimis eſt manifeſtum. S. Cogitandum ſubiicit ſanctam illam, ligneámq; crucem, in qua tribus clauis affixa mundi ſalus pependit. Tu hæc myſteria in commentario aliquo legiſti? V. Et legi, & explicationes iſtas audiui à Magiſtro puerulus, cùm rudimenta fidei nobis interpretaretur. Locus, vbi ſe veſtiunt ſacerdotes, & ſacra ſupellex reponitur, à quibuſdam veſtiarium, communiore voce ſacrarium nominatur. Etiam dici poterunt templi penetralia, & adita. Sacriſtiam qui nominat, nulla neceſſitate loquitur barbarè. M. Procede ad reliqua. V. Opus eſt item calice,

opus

opus patena (sic enim maluerunt, cùm tamen sit patina, & rectè, quia ipsa hostia sanctissima cibus est, & cibus dicitur: Caro mea verè est cibus.) Calici quadratum, sed duratum, & linteum tegumen imponitur, pallam vocant. Ad eum præterea, & os extergendum adest quasi sudariolum, quod purificatorium dicunt. Operitur calix velo serico byssino, aut alioqui non abiecto. Expanditur item super aram corporale, linteum filo subtilissimo: quo admonemur illius mundæ sindonis, qua corpus Domini exanime inuolutum scribitur. Id in thecareponitur. Longus sim nimium, si singula declarem, quid velint. S. Non requirimus. V. Adhuc opus est hostia, è similagine, seu triticea farina: opus est aqua, vino, libro missarum, cui missale nomen fecerunt. Quos Pontificalia, & Agendas vocant, Romano vocabulo Rituales libri nominabuntur, vt omnes sacræ ceremoniæ, ritus. Vasculum, vnde populo Eucharistia promitur, ciborium, à genere poculi capacissimo, cui simile est. Id aurea plerumque, seu bombycina pallula, siue chlamydula contegitur. Quid amplius à me desideratis? S. Præstitisti quod voluimus, & placuisti. V. Dic tu, Sebastiane, ex pactis & conuentis de ara, seu altari. S. In altari, cui palla prætenditur, artificio quodam plerumq; elaborata, sunt candelabra stannea, lignea, alabastrina, ænea, argentea, inaurata, quibus infiguntur cerei flaui, candidi. Item imagines, signa, statuæ, icones, sigillaria, simulacra (quanquam hoc verbi, vt sculptile, sacræ

 Scri-

rum vt pariter omnis culturæ breuiarium peragatur. Linteus ille amictus & candidus, seu amiculum album, rugosum siue striatum, ineptè superpelliceum appellatur: nullæ sunt ibi pelles. Sacerdotes eo indutos quidam candidatos, albatos, & linteatos nuncupauerunt. Deinde Sacerdotes quidam sunt Curiones (barbaris curati) siue Parochi; melius Paroeci; templum & cœtus hominum eorum auctoritati subiectus parochia, seu parœcia. Ordines Clericorum, per quos ad sacerdotium ascenditur, sunt Ostiariorum, Exorcistarum, Lectorum, Acoluthorum, Hypodiaconorum, Diaconorum. Sacerdotis est, sacra facere, thus adolere. Arcula, in qua thura seruantur acerra: vas, vnde fit odorata suffitio, thuribulum nomen habet. Est item officii eius, Eucharistiam distribuere, confessiones excipere, moribundos sacro oleo perungere, baptismo seu sacro fonte infantes aspergere, matrimonio nubentes coniungere. Initiatio, seu sacrorum ordinum collatio, chrismatis vnctio Episcopi, ac Suffraganei est, quem initiatorem licebit appellatis. Nihil restat. S. Omnes docte.

ANNOTATIONES.

MISSÆ SACRIFICIVM) *Facere, legere, & celebrare Missam, celebrare absolutè, vt cùm dicunt quidam: ego nondum celebraui; quis celebrauit? tanquam illuuies quædam sermonis fugienda sunt studiosis Romani candoris. Dicemus igitur (vt vnũ in locũ coaceruentur omnia, quorũ nonnulla per hoc progymnasma sparsimus) rem sacrã, rem diuinã peragere, facere. Liuius dixit, sacra perpetrare. Sacrificiũ,*

que Christianæ religionis proprias refugiant, & in earum locum alias substituant, quarum nonnullæ etiam impietatem olent: qui non fidem, sed persuasionem: non sacramentũ corporis Dominici, sed sanctificum crustulum: non excommunicare, sed diris deuouere: non Angelos, sed genios: non baptizare, sed abluere dicunt. Hæc, viri optimi & eruditissimi, reprehensio in eos valet, qui Christianas voces omnes & semper repudiant: quasi piaculum commissuri, si eas aliquando in oratione ponant. Nam quin interdũ venustè, sacro fonte abluere, pro illo græco, baptizare, & pro corpore Dominico, cœlestes epulæ; & pro excommunicare, anathemate percellere, ferire, iugulare, piorum communione interdicere, alijsue modis religiosi doctiq; & eloquentes viri dixerint, & nos eorum exemplo dicere possimus, nunquam neq; negauerit, neq; vetuerit Muretus, aut ne sit Muretus. SACRARIVM NOMINATVR) *Seruius in illud Virgil. 12. ÆEned. duri sacraria Ditis, & Isidorus volunt sacrarium esse nõ ipsum locum sacrũ: sed in quo res sacræ deponantur. Suetonius autẽ in August. cap. 5. pro sacello videtur cepisse, vt aliquoties Cicero pro Milone. Ante ipsũ sacrariũ Bonæ Deæ. Et 1. Catil. Aquilã illam argenteã, cui sacrariũ scelerũ tuorũ domi tuæ constitutum est.* SACROSANCTA EVCHARISTIA) *Quid propriè sit sanctũ, & sacrosanctũ, disertè explicat Bud. in Pandect. Nos propter egestatem linguæ & rerum nouitatem sæpe cogimur verba mutua sumere, & minus priscè loqui.* CIBORIVM A GENERE POCVLI) *Vsus est Horat. pro capaci poculo l. 2. Ode 7. Vnde aũt ad pocula translata sit hæc vox, Iunius lib. 1. c. 10.* IMAGINIS SIMVLACRA) *Simulacrum & imago sunt idẽ, ab effigie quiddã differunt. Idem esse, indicat id, quod sequitur infra: qui neq; pictã, neq;*

 fictam,

fictam imaginẽ suam passus est esse. Nam simulacra iam vocauerat Cicero, pictam ab Apelle, fictam à Lysippo imaginem Alexandri. Sunt igitur simulacra & imagines, quæ pinguntur, & quæ finguntur: effigies autem, contra Vallæ sententiam, est, quæ fingitur: non quæ pingitur: quod ipsum nomen arguit. Plura Manut. in epist. quam ipse Cic. epist. 6. l. 4. ad Att. valdè bellam vocauit, duodecimam nempe lib. 5. Coram me tecum.

PROGYMNASMA NONAGESIMVM QVARTVM.

Piacularis confessio.

SYMMACHVS, VALERIVS.

SYMMACHVS. Præter solitum jam per dies aliquot in attentissima quadam cura defixum te ac nescio quid, tanquam super Aristotelis entelechia, aut Platonicis numeris meditantem, interdum altos gemitus cientem, & pectus pugno bis terq; continenter plangentem obseruo nec quæ caussa sit, dispicere queo. Si quid malâ tibi obiectum est manu; si quis te casus afflixit, quod vereor, μὴ κεῦθε νόῳ, ἵνα εἴδομεν ἄμφω. Perindè id ego dolenter feram, atque tu. Nihil enim potest mihi abs te seiunctum esse, à quo omnia summa in

te

te studia, officiáq; exspectare debes. Amicus sum: amicis secunda, & aduersa sunt communia. V. Agnosco, & recognosco quantam adhùc in me voluntatem contuleris. Cæterum nulla in me fortuna grauior incursauit; quamobrem nihil est, cur sollicitere. S. Quid ergo est? V. Nihil est. S. Quî hoc nihil est? Per amicitiam & per amorem obsecro, ne occultum habeas: non effluet, ne istuc time. V. Fiat, geratur mos tibi. Totius anteactæ vitæ noxas, ab vltima pueritia ducto initio, in memoriam mihimet redigo; eas in libellum confero, vt sacerdoti exponam: qui me deinde arctissimis vinculis, in quæ meopte nutu, heu miser, me indui, leuatum dimittat. S. Nunc demum clarè intelligo, quid suspiria, quid perpetuum pænè silentium sibi voluerint. Nam quod tu opus efficiendum suscepisti, mente omni alia cogitatione soluta, & cum silentio efficiendum est. Præterea religiosus animus sine acri doloris morsu sua piacula nunquam recolit. V. Probè, & ex tribus pœnitentiæ partibus prima, & potissima est, quæ contritio apud Theologos. O si commissa me cruciarent impensius: ita exploratior veniæ spes nasceretur. S. Quem ordinem, quam viam in delictis tuis recognoscendis sequeris? V. Perdifficile est, cum tam multa, tam diuersa, tam longo repetita principio recordari velis, id commodè præstare, nisi aliquem indicem inspicias, qui te moneat, in quo conscientiam excutere, & vbi in temetipsum debeas inquirere. Est igitur mihi liber percommodus, quo pec-

cata in certos ordines dispertiuntur, docetúrque, quibus modis & rationibus in Deum, quibus in seipsum, quibus in alium committi possit: idque dictis, cogitatis, & factis. Eum vbi videris, probabis: exhiberem, si esset in promptu. S. Emam continuò, quantumlibet carum, si in taberna libraria inuenero. V. Ecquid tu aliquando istam generalẽ exomologesin obiisti? S. Et quidem cum admirabili fructu animi placatissimi: postquam videlicet domum meam vna opera totam perpurgaui, omnésque inde sordes abrasi atque abstuli. V. Quis tibi confitenti aures dedit? S. Presbyter senectute reuerenda, egregiè pius, & vt ferebatur, doctissimus juxta ac prudentissimus: is me ignorantem erudiebat, suaui consolatione mœstum permulcebat: &, quo pacto à vitiis, flagitiisque cauerem, edocebat. V. Egit medicum; morbum sanauit, & antidota præscripsit. S. Sic agere par est eos, qui animarum nostrarum medici nominantur. V. Aliâs quoties per annum expiaris? S. Quinquies. V. Nimirum. S. Ad Pascha, hebdomade scilicet maiore (quo tempore Catholici omnes Ecclesiæ jussu id faciunt) ad Pentecosten: ad diem, quo assumptæ in cœlum Mariæ virginis anniuersaria gratulatio celebratur: ad Kalend. Nouembres, qui dies omnibus cœlitibus dicatus est. Postremò ad ferias natales IESV Christi, Seruatoris nostri. Veruntamen cogito posthac in singulos menses accusare me apud presbyterum: quod vt possim plenius, ac sincerius, sub noctem quotidie cogitationes, sermones, & actiones

meas quàm diligentiſſimè diſcutio. Quæ errata reperio, in palimpſeſtum inſcribo. Mirum dictu, quàm ſalubris medicina ſit, contra peccandi aſſiduitatem crebra accurataque confeſſio. V. Oſtende. S. Qui fieri poteſt, vt aliquem ſæpius iiſdem ſe commaculare piaculis delectet, quæ frequenter, ac proinde etiam maiore cum rubore, pudoréque apud virum grauem, ſuæ conſcientiæ judicem ac moderatorem enuntiat? Item, quoniam deteſtamur & odimus peccata, cum ea confeſſuri ſumus (alioqui confeſſio inanis, ac nulla ſit) qui crebrò ea ſacerdoti aperit, eorum execrandorum conſuetudinē adipiſcitur. Quæ autem execrari ſolemus, ea vix aliquando perpetrare audemus. Ipſa inſuper Dei gratia (munus inprimis optabile & amplectendū, quo ille hominē per ſacramētorum vſurpationem dignatur) vires miniſtrat ad contemnendas, repellendáſque omnium ſcelerum labes: ſtabiliórque & placidior ſemper animi pax & ſpes in Deo collocata abſterret nos à prauis actibus, quos moleſtiſſimæ perturbationes, ſtimuli & ægritudines comitantur, quibus mens diu noctúq; compungitur, dilaceratur & exeditur: vndéque amplius timetur Deus, vt truculentiſſimus judex, quàm diligitur, vt mitiſſimus pater. Nec verò qui rariſſimè confitentur, & ægrè ſemel toto anno, tam videntur expetere cœli gaudia, quàm fugere inferorum tormenta: quod illiberale, parúmque Chriſtianum eſt. V. Te auſpicem ſequar; & ob has, aliáſque cauſſas, quas me audire

& legere memini, sarcinulas meas apud confessarium sæpius deponam. Nam vacuum per iter ingredi, quàm cum onere, multò est commodius, multóq; jucundius. S. Censeo.

ANNOTATIONES.

SVPER ARISTOTELIS ENTELECHIA) ἐντελέχειαν *Cicer. 1. Tuscul. continuatam motionem & perennem interpretatus est, & sic Aristotelem appellasse ipsum animum dixit. in quo reprehensus est primum ab Argyropylo, deinde à Budæo, & alijs. Defensus autem à Politiano lib. Miscell. cap. 1.* MALA OBIECTVM MANV) *Illi mali quippiam mala manu objicitur, cuius mentem veneficus excantat. Siquidem in veneficijs non tantum est carmini locus, sed etiam manui, id est, ijs, quæ fiunt manus opera: vt cùm adhibentur herbæ, medicamenta, mala venena, etiam quadam interdum vincula. Virgil. 7. Æneid. Spargere qui somnos cantúq; manúq; solebat. Turneb. lib. 4. cap. 15.* ACRI DOLORIS MORSV) *Tristes animi morsus vocat Martial. lib. 12. quos vulgus conscientiæ stimulos. Tibull. lib. 3. Nec cor sollicitant facta nefanda meum. Cicer. 1. de finib. stulti malorum memoria torquentur: sapientes bona præterita grata recordatione renouata delectant. Surda verbera nominat Iuuenalis. Notanda sententia Isocratis ad Demonicum.* Μηδέποτε μηδὲν αἰσχρὸν ποιήσας, ἔλπιζε λήσειν. καὶ γὰρ, ἂν τοὺς ἄλλους λάθῃς, σαυτῷ γε συνειδήσεις. *Siquid vnquam turpe admiseris ne sperato fore clam. Nam vt alios id celes, at tibi ipse eris conscius. Hinc & Ausonius. Turpe quid ausurus, te sine teste time. Et illud tritum. Con-*

scium

scientia mille testes. IN PALIMPSESTVM) *græca vox latinè charta, seu membrana deletitia, in qua videlicet deleta priore scriptura, reponitur alia noua. Vtitur Cic. ad Trebat. lib. 7. epist. 18. & Catull. epig. 19. ad Varum.*

PROGYMNASMA NONAGESIMVM QVINTVM.

Sacratißima Eucharistia.

CANDIDVS, PATRICIVS.

CANDIDVS. Quandoquidem hac luce è cœlesti conuiuatore cælestibus atq; immortalibus epulis inter alios complures, viros, fœminas, adolescentes, pueros, pauperes, diuites ad aram honorificentissimè accepti sumus, agedùm, de hoc tam nobili conuiuio sermonem instituamus: hoc quippe maiori nobis emolumento futurum est, quàm vicissim ludicras historias, & aniles fabulas memorare. P. Decentissimè hoc abs te argumenti ad colloquendum proponitur. Nam sicut qui functi epulis recedunt, ipsum inprimis epuli dominum ab humanitate, ab liberalitate, magnificentiáq; commendant, & ciborum delicatissimorum, vinorúmq; varietatem ac præstantiam dilaudant: ita nos conuenit hunc generosissimum potum, hanc diuinam escam immensis prędicare laudibus;

dibus: quam non homo aliquis, non Princeps, non Rex, non Imperator pretio ingenti conquisitam apposuit; sed Deus ille omnium opifex: nec vti quondam in desertis locis populo Israëlitico manna, sed semetipsum, quantus quantus est, corpus & sanguinem, animam ac diuinitatem suam vescendam cælitus largitus est. O. Quo studio, quibus laboribus, quo impendio hoc ferculum has cupedias quærere debuerunt, qui in medio mari linguas psittacorum esitabant? P. O effusionem, ô luxum: haud enim dixero, ô voluptatem, qui existimem vitulorum aut agnorum, aut saltem perdicum linguas ad gustatum perinde suaues esse, vt illius peregrinæ volucris. C. Ignorabant fatui legitimum pecuniarum vsum. Ideò sæpè illas in res parui, aut nullius momenti, vel superbia tumefacti, vel aliqua libidine exagitati, sine caussa, sine modo luxuriosissimè profundebant. O ter & amplius fœlices Christianos, quos eorum solus, verúsque Deus in tam excelsum honoris, & amplitudinis culmen extulit. Si tot mundos ædificasset, & vnumquemque nostrûm vnius mundi rectorem possessorémque constituisset, quid hoc fuisset comparatione eiusdem sacratissimi numinis? Aut quot millenis mundorum myriadibus ille non est excellentior? Attamen beatiores illi, qui mente pura, & casto corpore has epulas ineunt, & non aliter, quàm principem potentissimum hospitio accepturi, domicilium suum exornant, parietes aulæis, id est virtu-

virtutibus conuestiunt. P. An non illos quoque beatos censes, qui non rarò huic diuinæ mensæ accumbunt? C. Beatissimos: fieri siquidem nullà ratione potest, quò tam admirabilis hospes, tantúsque Rex sæpe diuertit, quin ibidem plurima, & expressa dulcedinis, ac beneficentiæ suæ vestigia relinquat. P. Cur ergo tam multi à frequentanda synaxi refugiunt? C. Nonnulli id ex magna quadam animi summissione, modestiáque, & supremæ illius maiestatis reuerentia faciunt, seque tam inexplicabili beneficio indignissimos ex animo arbitrantur; neque secus de se, quàm de pannosis, & esurientibus mendiculis cogitant, quibus satis benignè fit, si frustulum cibarij panis ante fores exspectantibus, ac rogitantibus detur: cœnitare cum Regibus, etiam inuitati (quando autem inuitarentur? nequaquam volent. Atque hi quidem laudandi amandíque sunt, cùm semetipsos eousque despiciunt ac deprimunt. Verùm propositio ingenti Eucharistiæ fructu, & vtilitate, ad crebriorem eius vsum adducendi, atque excitandi essent. Quidam ob timorem hac frequentatione abstinent, vide obsecro qualem: ne salutem dicere suis cupiditatibus; ne ad mores vitamque continentem se dare cogantur. Hoccine Christianum? hoccine Catholicum? P. Nec hominis quidem, vt homo est, nolle scilicet probiorem fieri: sed ad voluptates inhonestas, tanquam ad Sirenum scopulos, adhærescere, ac lutum reputare rosas. C. Ipsa magni-

magnitudo, multitudóque commodorum, quæ cum hisce dapibus tribuuntur, excitare torpentes animos ad crebriorem earundem vsum deberet. Hinc enim, ceu leones quidam, contra diabolum fortes ac robusti efficimur. Cùm aduersis fortunæ flatibus jactamur, hinc solatium: cum rebus turbidis, quocunq; in genere vexamur, fatigamúrq;, hinc tolerantiam acquirimus, ne infracti abiectiq; concidamus. Quis verò explicet illam intelligentiæ lucem, illud fidei, spei, charitatis, virtutúmque omnium incrementum, illum fœlicissimum animi statum, quem iteratus identidem iste pastus nobis conciliat? Quod si indignè manducanti graue supplicium est constitutum, æquum est vicissim, dignè manducanti singulare præmium esse decretum, vitam in cœlo perennem. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Non te latet, cuius ex ore hæc profecta sit oratio. P. O incomprehensam bonitatem, ô nimis effusum amorē domini mei erga me seruulum suum, longè vilissimum. Quis pastorum aliquando quibus sanguinem suum bibendum dare cogitauit? etiam multæ matres cùm pepererunt, proles suas non ipsæ de fontibus lactis sui, quibus ad nutrimenta nascentis turgentibus mammis fœcundum pectus exuberat, vt Lactantius ait libro de opificio Dei, alere atq; educare dignantur: sed aliis mulieribus eas nutriendas committunt. Ast Dei filius suo ipsius corpore, suo pretioso sanguine omnes

omnes nos, & vnumquemq; vel in singulos dies, pascere paratus est. Quàm longo interuallo matrum alioqui ardētissimam charitatem superauit? prô quàm pudicos oportet esse oculos, qui hunc panem de cœlo descendentem, & vitā mundo impertientem aspiciunt? quàm innocuas manus, quę eundem contrectant? quàm purū os, per quod ingreditur? quam sanctum pectus, in quo recipitur? C. Catholici nos tantis bonis fruamur, dum è sterquilinio effossi homines litigant, dicētes: quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Illi interpretationes verborum Christi nouas, inauditásq; producant, quibus comminiscendis tempus, edendis chartæ, emendis pecunię, legendis credendisq; animæ perduntur. P. Occinamus licet illud Christi: finite illos, cæci sunt, & duces cæcorum. Piè autem, & sapienter etiam hoc Ecclesia sanxit, vt diuinissima hostia, auro & gemmis inclusa, quotannis per vias & regiones vrbis à sacerdote portetur sub vmbella, habeatúrque illi honor qui possit amplissimus. Nempe videmus templa, domos, compita ornari virentibus arboribus, spargi flores, sterni gramina, intendi sertis parietes. Præcedunt psallentium puerorum & sacerdotum chori: à tergo populus ac principes ciuitatum faculas gestantes consequuntur: tubarum clangores audiuntur: tormenta bellica, tonitruorum fragores æmulantia, exploduntur: quibus rebus dominum laudare iussit, & ipse laudauit Propheta magnus Rex Dauid. C. Hunc triumphum

contemplari malo equidem, quàm Romanum aliquem Cæsaris, aut Pompei. Est verò mihi in more carmina in S. Eucharistiam condere in annos singulos. Seruo collecta in scrinio, vt cùm perpoliuero, publicum accipiant, quod me amici hortantur. P. Idem ego te hortor: quæso ne præmas diutius: nam tua vena, quod comperi, probatur multis. Dic porrò, cùm toties scribas, vnumne semper argumentum persequeris? C. Minimè. P. Quæ igitur? C. Aliquando egi de præsentia Christi: aliâs de præparatione ad sumendam synaxin: aliâs de dignitate huius Sacramenti: aliquando de fructibus sacræ communionis. Etiam ad eandem quàm creberrimè repetendam cohortatus sum. Exageraui item Dei munificentiam, & precatiunculas quasdam sapphicis, jambicisq; dimetris contexui. Recens PANGE LINGVA hymnum paraphrasticōs explicaui hexametris. Quid multis moror? pelagus est; tantum suppediat materiæ. P. Et quia pelagus, maturè littus legamus, ne in altum longius prouecti, redire in portũ non queamus. Crede aũt mihi, mi Candide, ex tua oratione haud vulgarem voluptatem me percepisse. C. Et ego ex tua nihilo minorem, mi Patrici; id tibi persuadeas velim.

ANNOTATIONES.

SACRATISSIMA EVCHARISTIA) *In scriptis antiquorum Patrum videbis Eucharistiam panem Dei panem cælestem, mysterium, corpus Christi appellatam, & quoniam*

niam Saluator apud Ioannem dixit: Panis, quem ego dabo, caro mea est, pro sæculi vita. Punici Christiani Sacramentum corporis Christi nihil aliud, quàm vitam vocabant. Testis Augustinus contra Pelag. LINGVAS PSITTACORVM) *Heliogabali hic luxus fuit, de quo Lampridius, & Crinit. l. 23. c. 2. Nunquam minus centum sestertijs cœnauit, hoc est, triginta argenti libris. Nonnunquam tribus millibus cœnatus est, sexcentorum struthionum capita multis in cœnis exhibuit, vt conuiuæ cerebellis illorum vescerentur. Plura Iouian. Pontan. lib. de Conuiuentia, statim à principio. Lege c. 13. Sueton. in Vitellio.* PERDICVM LINGVAS) *De perdice multi hoc literis prodiderunt: eam alterius perdicis oua solere furari, eáq; excludere. Pullos autem veram matrem postea consectari, mentitam deserere. Tales sunt, qui metunt, quod non seminauerunt: tollunt, quod non posuerunt.* LVXVRIOSISSIME PROFVNDEBANT) *Vis exempla? en accipe. Septuagies quinquies centenis millibus dalerorum funerauit Hephæstionem Alexander. Plutarch. in Alexandro. Septuaginta millibus dalerorum Medeam, & Aiacem Timomachi emit Cæsar. Plinius lib. 7. cap. 38. Idem centum octoginta septem millibus dalerorum, & quingentis Seruiliæ margaritam mercatus est. Quingenties quinquagies centena aureorum millia prodiga Neronis donatione effusa sunt. Tacitus lib. 17.* NAM TVA VENA) *Ingenium faciendo carmini idoneum, ingenium poëticum, vim ingenij natiuam ad versus condendos sic sæpe appellamus, à metallis, aut fontibus ducta metaphora, quorum aliæ venæ latiores, aliæ angustiores sunt. Hinc arida, pauper, diues, beata, felix, benigna vena. Horat. ode 18. lib. 2. & epist. ad Pisones.*

PROGYMNASMA
NONAGESIMVM SEXTVM.

Ieiunia.

PASCHASIVS, ALPHONSVS, HONORATVS.

PASCHASIVS. Vtrum παρὰ τὸ πάσχειν, id est, à patiendo, an à Pascha (quæ vox à phase Hæbræo deflexa proditur, transitúmq; declarat, & tempus insuper maximis, gaudióq; effertissimis opimitatibus refertissimum, ac prorsus aureum, quo memoria triumphi illius omnium post homines natos justissimi, splendidissimiq; per orbem vniuersum recolitur, ac celebratur) ab vtro, inquã, horum nomen mihi dictum sit, haud pro certo affirmem. Hoc verò cineralium jeiuniorum tempore, quo inedia, maciéq; suprema confectus sum propemodũ, vti videtis, volo me à πάσχειν appellatum Paschasium: quandoquidem multa & dira patior: quo pacto res nomini suo, & nomen rei quadrabit. Simul esuriales istæ feriæ præterierint, (quæ vtinã postremùm jam venissent) tum verò à paschalibus mensis Paschasium, seu Paschalem me cognominabitis. A. Huic, Honorate, haleca, salsamenta, fabæ, pila, lupini, cicera, lentes, polenta, ficus aridæ, juglandes, ptisanæ, aliáq; huiusmodi

sacro-

ſacrorum dierum propria obſonia vileſcere jam ac ſordere cœperunt. Animus eius in bobus, ac vitulis totus eſt. H. Fortiter reliquum Quadrageſimæ perferamus, Paſchaſi, & de jeiunatinonibus omnia præclara ſentiamus. P. Septuageſima propemodũ dies per annum cibo nos priuare cogimur: an hoc parum eſt? A. Quî tam ad vnguem cognouiſti hũc numerum? P. Faſti hoc loquuntur; faſtos conſulite; faſtis credo. H. Reuera putaui dies eſſe pauciores: & tibi quoq; tam multi non videbuntur, ſi non repugnanter feceris, vt ventri bellum indicas, & cœna careas. P. Philippum, & Iacobum Apoſtolos laudo, qui ſua cauſſa inedia macerari neminem voluerunt. H. Per dies plus octoginta jeiuniis corpus affligunt monachi. P. Per me quidem cuiuis jeiunare licet bis quotidie, ſi velit: & vt neſcio quod genus animantis, aëre pro cibo vti. Quam rugiat venter meus, euidenter experior. A. Scin' tu qui jeiunia oderint? ſi fortè ad caſtra ipſorum deficere cogitares. P. Quæ tu mihi caſtra? non obtuſa adeò geſtamus pectora; non ita deliramus, vt hominum qui de conſilio, de ratione, de mente exierunt perfidioſiſſimum inſtitutum approbemus.

Et mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,

Aut pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras.

H. Quid ergo ſic loqueris, vt ſi cupias vltra Tanaim relegari jeiunia? P. Obſecro, cur iſta ex te audio? equidem certè cupio, & volo jeiunare: nec imperium Eccleſiæ aſpernor: ſed in me tamen fa-

mem dominari, & esurie me propè enectum quin dicam, hoc saltem non vetabitis. A. Amplificatione tanta nihil est opus: necdùm adipem funditùs perdidisti. P. Si potestas fieret, inspectantibus vobis ederem, ac biberem, & ambabus expletis malis vorarem, quo me à famis tyrannide absoluerem. Quid autem nouum ac singulare, nos, qui animo & corpore constamus, de corpore alendo sollicitos esse? atqui ego nondum tertium & vicesimum ætatis annum attingo: non multum abiit temporis, cùm inter cœnitantes stipendia facere desij: in hac militia tyro sum. A. Turpe tamen existimo, tam sanctum, & virtutis plenum opus necessitate potius compulsum, quàm voluntate libera inductum exequi. P. Quî possim alacriter? H. Etsi tu ipse id non ignoras, dicam tamen. P. Audio. H. Si dignitatem vtilitatémq; jeiunij perpenderis. P. Disserite pauca de vtroque, si lubet. Quamuis enim quædam me non fugiant, nihilominus ex ore vestro eadem, & alia accipere delectabit. Nec aliquando hoc officium apud me intermoriturum putetis. A. Ieiunauit Christus Dei Filius, cuius actiones omnes in maxima laude ponuntur. Ieiunarunt Apostoli, de quibus Propheta? constitues eos principes super omnem terram. Quid deinde in amborum testamentorum libris toties prædicatur, quoties jeiunium? Quid autem virtute pulchrius, quid speciosius? P. Perbenè & quàm breuissime de dignitate disseruisti. Restat vt de vtilitatibus aliquid afferatur. A. Hæ sunt tuæ

par-

partes. Honorate. H. Poteras hoc quoque largiri Paschasio. Verùm ne videar laborem defugere,& quia non tibi tantummodò, Paschasi, sed nobis quoque ista dicuntur, incipiam. Vix quisquam verbis expresserit, ad coërcendas animi cupiditates, comprimendáque flagitia quantoperè conducat jeiunium. Qui sitit & esurit, haud facile libidinibus se in seruitutẽ tradet. Aberit ab eo somnolentia, aberit sensuum,& mentis hebetudo, quam cibus & potio frequens atq; nimia creant. Difficile autem est in vtroque seruare modum. Cùmq; propter necessitatem, ad vires scilicet reficiendas, ad cibum potionémque capiendam accedamus, sæpe propter solam voluptatem vltra fines naturæ progredimur, & propter eandem ægrè desistimus. Res magnæ à Deo per jeiunium sunt impetratæ, cui merces ampla est constituta. Etiam ipsis conuiuiis jeiunium dat gratiam, inquit D. Ambrosius. Dulciores post famem epulæ fiunt, quæ assiduitate fastidio sunt, & diuturna continuatione vilescunt. Condimentum cibi jeiunium est. Quanto auidior appetentia, tanto esca jucundior. Etiámne audire vis, quæ illustrissimus ille Catholicæ fidei propugnator Athanasius scribat? P. Certè audiam. H. Ieiunium morbos sanat, destillationes exsiccat, dæmones fugat, prauas cogitationes repellit, mentem clariorem reddit, cor mundum efficit, corpus sanctificat, deniq; ad thronum Dei hominem sistit. Ieiunium angelorum cibus est: & qui eo vtitur, ordinis angelici censendus est. Plura

possem, ast intelligenti pauca sufficiunt. P. Vestræ humanitati ago gratias, quæ & me ad perferendam inediam animosiorem effecit.

ANNOTATIONES.

QVÆ VOX A PHASE) *Existimarunt quidam, græcam esse vocem pascha, deriuatam παρὰ τὸ πάσχειν à patiendo, significareq́ tempus, quo mortē passus est Seruator. Sed falluntur, est enim origine Hebræum, à transeūdo, significans scilicet festum, quo Iudæi memoriam eius diei celebrabant, quo, duce Moyse mare rubrum transierunt. Seu in memoriam noctis illius, quia angelus Domini in Aegyptiorum familijs primigenia quæq; peremerat, præteritis Iudæorum domicilijs. Hinc sibi Christiani ad suum mysterium declarandum eandem vocem vsurpandam censuerunt.*
NESCIN QVOD GENVS ANIMANTIS) *Chamæleon, de quo Plinius lib. 8. c. 33. in hunc modum. Ipse celsus, hianti semper ore, solus animalium nec cibo, nec potu alitur, nec aliō, quām aëris alimento: & coloris natura mutabilior; mutat namq; eum absolutè, & oculis, & cauda, & toto corpore, redditq; semper quemcunque proximè attingit, præter rubrum candidumq. Lege prouerb. Chamæleonte mutabilior. Veruntamen Brodæus Miscell. lib. 6. cap. 21. diuersum sentit à Plinio, quod ad pastum eius attinet, cuius verba recitabimus. Linguam sesquipalmum longam habens, eam in insecta, quibus maximè vescitur, exerit ac vibrat: eiusq; mucore scarabæos, locustas, formicas, muscas ad se adducit. Multos tamen menses famem tolerare cuncti fatentur. Et quia de ieiunio sermo fuit; discamus etiam de ieiunanti-*

ius latinius loqui, dicamúsq; eos colere, vsurpare jeiunium, adhibere inediam, cibo sibi interdicere, jeiunio exerceri. Ponere, & soluere jeiunia sunt Ouidÿ in Fast. Frangere, & violare dicit vulgus. Quod dies jeiuniorum nonnulli ferias esuriales ex Plauto vocandos putant, videntur jocari velle in re tristi ac seria. Non ineptè autem jeiunia cineralia pro Quadragesima.

PROGYMNASMA NONAGESIMVM SEPTIMVM.

Religiosi, seu vita monastica.

INNOCENTIVS, RICHARDVS.

INNOCENTIVS. Improuisum planè, & inexspectatum, ac lugubre tibi accidet, mi Richarde, de quo te celare diutius non fert tua in me incredibilis beneuolentia, meáq; item in te singularis. R. Percellunt me istæ voces, & timore cumulant mētem meam. Quid rei est? I. Cùm primum crastina cœlo Puniceis inuecta rotis aurora rubebit; separabimur. R. Quid? separabimur? I. Ita, inquam, amplius simul non viuemus, nec tu me post hac visurus. R. O verbum omni felle amarius! Tanquam spiculo transfixisti cor meum. Nos seiungemur? Irrupta copula nostra dirumpetur,

m 5 quę-

quomodò tandem, mi Innocenti? I. Quia discedam abs te. R. Esto, sed reuersurus. I. Neutiquam. R. Quô discedes? I. Extra mundum. R. Aufer jocũ. In illud infinitum inane fortassis, quod philosophos quosdam extra cœlũ somniasse didici à philosophis. I. Non abibo extra hunc mundum, qui ex elementis, & orbibus cœlestibus coagmentatus est: in quo sunt beati, & homines, & animantes. R. Estné alius mundus? nisi fortè Democriti mundos intelligis, quem Firmianus Lactantius Epicuro stultitiæ hæreditatem reliquisse, scribit. Ille quidem ex indiuiduorum, & insecabilium corpusculorum, quos atomos Græci vocant, fortuita concursione mundos infinitos fabricabatur. I. Extra illum mundum, quo de Saluator sæpe, & Apostoli, & sancti viri. Mundus gaudebit, vos autem contristabimini. Et mundus eum non cognouit. Filioli, nolite diligere mundum, nec ea, quæ in mundo sunt. Quid autem est aliud in mundo, quàm vt idem ait, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ? R. Iam perspicio, quò abiturus sis. In Religiosorum aliquod domicilium te includere vis, & eorum instituta profiteri; aut forsitan etiam omnino capite raso, cucullum induere. I. Stat sententia. R. Quam ob rem istuc? I. Roga Benedictum, Franciscum, Dominicum. Interroga tot Religiosorum millia, quare propinquos, amicos, omniáque vitæ huius blandimenta deseruerint, despexerint, conculcarint. Nimirum, vt pericula plurima & grauissi-

ma effugerent, & Christo, quem medullitùs amabant, expeditius perfectiúsque seruirent, cumulatiorémque in cœlo felicitatem adipiscerentur. Hic est thesaurus in agro absconditus: quem qui inuenerit, vendat vniuersa, quæ habet, etiamsi regna habet, & emat illum. Crede mihi, Richarde, aut nulli, aut Religiosi viri gustant & vident, quoniam suauis est Dominus: cui adhærent, & cum eo spiritus vnus efficiuntur. Illi vitam ducunt macularum puriorem, quam qui sæculi fluctibus adhuc inuoluuntur, nec ad istum beatissimum, & securissimum portum appulsi sunt. Vbi inter tot tamque manifestas peccandi occasiones difficillimum est non fieri malum; quantò difficilius euadere insigniter bonum? Si in delicta quandoque inciderint (quis enim non peccat?) ea sunt leuia, & propter consuetudinem rectè factorum citò ex iis sese emergunt. Cúmque illorũ studiũ sit, meditari in lege Domini die ac nocte, & libros sacros ac pios lectitare perpetuò, peccandi vias, & insidias diaboli non possunt ignorare. Itaq; eas cauent magis, nec se irretiri ab eo sinunt. Cœlestibus porrò solatiis quoties putamus eos suauissimè perfrui? quæ omnibus corporum deliciis, & quibuscúnq; mundi voluptatibus infinitis partibus præstant. Iam cùm moriendum est, illis omnis mora longa videtur, dùm, quem tamdiu totis medullis desiderarunt, & quem ipsorum animæ dies atque noctes sitierunt, egressi è luteis istis tabernaculis aspiciant.

Qualia verò præmia eos accipere existimamus? quantis remunerandos gaudiis, qui sese etiam concessis voluptatibus propter Christum priuauerunt? qui Deo multis annis seruierunt cum omni humilitate, in jeiuniis multis, in precibus assiduis in vigiliis plurimis, in afflictionibus corporum. R. Cùm soleres arcana tua mihi committere, mirari neque satis, cur hoc vnum tacueris. I. Sciebam tibi sermonem, atq; nuntium istum peracerbum fore; ideo tibi cruciatum parare nolui. R. Pars de corpore meo auelli videtur tuo discessu. Nullum hominem æquè ardendi studio, vt te, complexus sum. Quin de annis meis ad tuos libenter addiderim, si possim, propter multas ingenij tui suauitates, & propter singulares tuas eximiásq; virtutes, quas nouo isto, & omnibus laudibus efferendo vitæ genere exaggerabis, atq; concludes. Quid parentes? I. Etsi grauatè, quia vnicus, tamen obtestationibus expugnati, Deo me concesserunt: sperantes, sibi eundem, ob hoc meũ veluti holocaustum, beneuolum atq; propitium fore. R. Qui poteris, mi charissime Innocenti, tolerare inediam, cilicia, flagella, peruigilationes nocturnas, & impetus diaboli? Qui poteris in teipsum tam durus, ac seuerus existere? tam acriter tibimet imperare adolescens prognatus genere summo, summis diuitiis, corpore haud firmissimo? Nunquid non hæc tibi aliquem in pectus metum iniiciunt? I. Sequor consilium sapientis: accessurus ad seruitutẽ Dei, sto in timore, & præparaui ac præparo animam

mam meam ad tentationem. Spero etiam vehementer, Deum mihi suppetias laturum, perfecturúmq; in me opus bonum, quod cœpit: & cum tentatione facturum esse prouentum, vt possim sustinere. Permultum quoque addunt animi exempla tot millium, qui hac via cœlum petierunt, cùm ad finem perseuerassent: nec virorum modò, sed mulierum quoque. R. Haud aliter afficior, quàm si parentem ante oculos emori viderem. Vt angor? vt affligor desiderio tui? heu heu, lacrymæ prosiliunt. I. Ne opplora. Si nihil aliud, dies leniet atq; molliet ægritudinem tuam. Quin mecum Christo militatum vadis? R. Militatum? Ah, nimis alienus sum ab hoc spiritu: istis ego flammis nondum calesco, nedum vt ardeam. Prætereà parentes mei tuis pietate multum cedunt. Si vel minimam significationem darem vitæ istius amplectendæ, necem credo sibipsis afferrent. I. Deus tibi voluntatem eandem mecum largiri, & parentes tuos flectere atq; emollire potest. R. Potest. I. En libros meos tibi dono omnes, & hunc pugionem, istum ensem, hanc, qua curas meas solabar, testudinem: cætera domum portanda curabis. R. Obruis me donis haud merentem. Deus te in suam tutelam recipiat, amantissime Innocenti. Ne fueris immemor mei in tuis precationibus. Hoc te vehementer etiam atq; etiam rogatum volo. I. Ne istuc roges: faciam, vt tui meminerim. R. Illa, quæ mandasti curabuntur fideliter. I. Complectamur mutuùm. R. Vale, & salue.

ANNO-

ex diuturnis lustrorum tenebris. NVNTIVM ISTVM) *Nuntius non eum solum, qui nunciat, sed rem quoq; quæ nunciatur, significat, vtroq; numero, quod pluximis scriptorum locis probari potest. Nuncium autem neutro genere adiectiuum est, etiam numero multitudinis.* DE ANNIS MEIS AD TVOS) *Inter omnia loquendi genera, quibus veteres mirificam quandam vim amoris in aliquem sui exprimebant, illud mihi excellere videtur, quo indicabant, cupere se, si quo modo id fieri posset, annos sibi ad viuendum constitutos conferre ac contribuere cum eo, quem diligerent. Hæc, & plura Muret. cap. 1. lib. 9.* CILICIA) *A Cilicibus inuentæ vestes dicuntur, quæ cilicia vel ob id appellari solent, quibus veteres in castris & nauibus, sed maiores nostri ad affligendum corpus vtebantur.*

PROGYMNASMA NONAGESIMVM OCTAVM.

Templorum constructio & ornatus.

IVSTVS, ALBERTVS Ludimagistri.

IVSTVS. Euoluere superioribus diebus aggressus eram illud, quo nullum Latio clarius extat opus diuinam dico, omniúmq; gentiū linguis celebrandam Æneidem. Cùm autem legendo primo libro ad locum peruenissem, quo pater ille Romanæ poëse-

poëseos, & latinorum poëtarum Apollo, de Didone Carthaginensium regina hunc in modum canit,

Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum ac numine Diuæ:
Aerea cui gradibus surgebant limina, nexæq;
Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenis,

egomet continuò mecum: hem, isti mortales idololatriç teterrima caligine mersi, superstitionúmq; tenebris altissimis obsessi ac sepulti, diis deabúsq; suis commentitiis, seu dæmonibus potius, sumptu, & magnificentia incredibili, operosa & immania templa exædificabant, vbi eosdem statis sacris cæremoniisq; venerarentur: cur minus Christianorum populus, alumnus veritatis, & beatæ illius, ac magnæ ciuitatis hæres institutus, vero, vtique Deo suo templa passim condat, cùm id ipsi gratissimum esse sacrorum voluminum testetur auctoritas, & nos idem doceat regum sapientissimus Salomon, cuius templum cui non fando auditum est? A. Maiores nostri, mortales religiosissimi, Principes itē, Reges & Imperatores Catholici, vt multas passim ædes sacras cōstruxerunt, quas splendidissimè, ornamentísq; preciosissimis affatim locupletarunt? plenæ sunt historiæ, plena exemplorū antiquitas: vt probationes in medium afferre nihil sit aliud, quàm laborem capessere non necessarium. Ea nostro hoc æuo calamitissimo plurimis in locis hominum amentia, & scelere perditissimorum furor aut demolitus est, vt parietinæ tantum

tum extent; aut ad profanos vsus commodauit, ablatis donariis, anathematis, vasis, vestibus: statuis aureis, argenteis, campanisq; conflatis; sacra pecunia decocta, aut in ærarium redacta; sacerdotibus & monachis alicubi contrucidatis, virginibus Christo dicatis per sacrilegam libidinem turpissimè, flagitiosissiméq; contaminatis. I. Sunt ista verissima quæ dicis. At quàm execrandum ac detestabile, ex illo argento in conuiuiis luxuriosis vsq; ad ebrietatem & vomitum perpotari vinum, quo toties sacratissimus Christi sanguis exceptus est? substerníq; coctis quadrupedum, auium, pisciúmque carnibus illas patinas, quibus tã sæpe cælestis, immaculatúsq; ille agnus recubuit? A. Verendum sanè, ne istis templorum, monumentorúmq; prædonibus contingat aliquando, quod in libris Machabæorum Heliodoro contigisse proditum est, quã angeli duo Hierosolymitanum templum diripientem, flagris sæuissimè, & largissimè cooperuerunt. I. Memor sum, quo capite libri secundi id scriptum sit. A. Interrogemus aũt istos Dionysios. Hymnos & Psalmos dies noctésq; cantare, victimas incruentas immolare, homines peccatorum noxis exsoluere, aqua salutis lauare infantes, & catechumenos, concionari, reliquasq; Ecclesiasticas functiones obire, vbi commodius fieri ista possunt, quàm in sacris ædibus? Porrò si templum veluti aula est summi Regis, cur eius aulici ministrique sacerdotes sumptuosè exornati non incedant, dum ei quasi in cœlo quodam terrestri, terrestres

angeli inseruiunt, atq; in eius negotiis occupantur? I. Cur vasa auro grauia, gemmisq; distincte non sint? cur organa concentúsq; musici non perstrepant? cur diebus festis tanquam Regis, Reginæq;, Mariæ inquam virginis ac Dei matris, humanique generis deprecatricis in conspectum collocutionémq; venturi, cultum nitidiorem Catholici non sumant? cur non vestes, pecuniam, aurum, argentum, aliâq; ad templi vsus liberalissimè donent, quæ quidem illis, eorúmq; nepotibus honori sempiterno, & apud Deum, qui ea prius ipsis donauit, & cuius est orbis terræ, & plenitudo eius, magno merito sint? Cur demùm pulcherrima ornatissimáq; sacella non condant, quibus & suam pietatem, & erga Deum, diuósq; beneficam voluntatem declarent? A. Domos quidam suas ædificant magno; Dei domum malè materiatam, ac ruinosam esse patienter sustinent. Cæterùm ipsi viderint: nos pueros doceamus, cum portas templorum prætereunt, quoniam Dei domus est, & ibi in sacrosancta Eucharistia Deus ipsemet habitat, cœlestiúmq; cineres, atq; ossa ibidem asseruantur, vt caput reuerenter aperiant. Si per ea fortè transierint; aut si in ea sacrorum caussa intrauerint, versus Eucharistiam genua primùm flectant, eámq; breui quadam prece venerentur. Spatia in iis facere velut in porticibus, nemini prorsus concedamus. I. Sanè quidem hoc meis frequenter cantito.

AN-

ANNOTATIONES.

LINGVIS CELEBRANDAM ÆNEIDEM) *Ad commendationem huius operis ea omnia pertinent quæ de poëtæ laudibus dicta, & scripta sunt ab Imperatoribus, Philosophis, Historicis, Poëtis, Grammaticis doctissimisq; viris. Ego in præsens de Maronis præstantia ex Scaligeri Catullianis manibus perquam festiuum carmen adscribam.*

Dulcis Virgilius, Latina Siren,
Duplex Mæonides, triplex Apollo,
Vnus omnia, quæ ambiunt poëtæ.
O cycne, ô philomela, ver latinum,
Mel merum Latij, Latinæ Athenæ.
O monstrum vitio carens. Quid ergo?
O cœlum sine nube, lux serena.
O pontum sine fluctibus profundum.
Mens tecum trahis, incitámq; mentem
Ignoto attonitus rapis furore?
O si in te penitus migrem, meiq;
Tuis, nescius, inferar medullis:
Cur abs te doleam me abesse tantum,
Quantum frustra alij propè esse credant?

Addamus & hoc Mathæi Thoscani haud inuenustum, & ingeniosum tetrastichon:

Virgilium cœlo Phœbus demisit, vt esset,
Mæoniam posset qui superare tubam.
Se vinci vt sensit, tunc æmulus ipse canorum
Ante diem stygio mersit in amne caput.

DIONYSIOS ISTOS) *De sacrilegijs Dionysij huius quē hæretici studiosè imitantur cum similibus facetè dictis, & in*

in cuius imagine ipsi quodammodo cernũtur, hæc sunt apud Cic. lib. 3., de nat. deor. Cùm fanum Proserpinæ Locris expilauisset, nauigabat Syracusas: isq; cùm secundissimè cursum teneret: Videtisne, inquit, amici, quàm bona à dijs immortalibus nauigatio sacrilegis detur? Et paucis interiectis. Qui cùm ad Peloponnesum classem appulisset, & in fanum venisset Iouis Olympij, aureum ei detraxit amiculum, grandi pondere, quo Iouem ornârat ex manubijs Carthaginensium tyrannus Gelo. Atq; in eo etiam cauillatus est, æstate graue esse aureum amiculum, hyeme frigidum: eiq; laneum pallium iniecit, cùm id esse aptum ad omne anni tempus diceret. Idemq; Æsculapij Epidauri barbam auream demi jussit. Neq; enim conuenire, barbatum esse filium, cum in omnibus fanis pater imberbis esset. Iam mensas argenteas de omnibus delubris jussit auferri: in quibus quod more veteris Græciæ inscriptum esset: Bonorum Deorum, *uti se eorũ bonitate velle dicebat. Idem victoriolas aureas, & pateras, coronásq;, quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur, sine dubitatione tollebat: eáq; se accipere, non auferre, dicebat. Esse enim stultitiam, à quibus bona precaremur, ab ijs porrigentibus & dantibus nolle sumere. Ecquid tibi prælusisse nostris sacrilegis videtur Dionysius? De illa inscriptione,* Bonorum Deorum, *lege quæ scripsit Victor. lib. 1. c. 1. Et de hoc sacrilego eadẽ Arnobius lib. 5. Ælian. l. 1. c. 20.*

PROGYMNASMA NONAGESIMVM NONVM.

Indulgentiæ, bona opera, Christi Vicarius, cultus & imploratio Sanctorum, & alia demum.

CATECHISTES, CATECHVMENVS.

CATECHISTES. Respondebis mihi interroganti de nonnullis capitibus fidei Catholicæ, vt quantum tu me audiendo profeceris, & quid hæreticis in te inuadentibus dicturus contra sis, intelligere queam. CATECHVM. Quæcunq; vis: nam ad interrogata me haud imparatum fore confido. CATECH. Quid vocamus Purgatorium? CATECHVN. Locum & regionem apud inferos, in quo elapsi è corporibus humanis piorum animi antequam in beatorum sedes transferantur, salutarium flammarum ignibus lustrantur, & quasi perpoliuntur. Ex diuinis siquidem scripturis cognouimus, supplicium peccatis ad tempus constitutum non simul cum reatu condonari. Cùm autem nihil inquinatum cælos ingredi possit, oportet huiuscemodi labes, si in hac vita pœnis voluntariis, aut alia ratione deletæ & elutæ non fuerint, post obitum in Purgatorio deleri. Atq; hinc indulgentiarum, siue condonationum vsus existit. CATECH. Etiamne in mortuos indulgentiæ conferuntur? CATECHVM. Quidni? CATECH. Quis est ille Ecclesiæ thesaurus, quem se aperire dicit Pont. Max. cùm est indulgentias largiturus? CA-

TECHVM. Meritorũ, seu perpessionum Christi, & Sanctorum: thesaurus infinitarum opum, quæ nũquam exhaurientur. CATECH. Cur hæretici tam atrociter oppugnant editis libris indulgentias? CATECHVM. Non intelligunt earum rationem, vt alia Ecclesiæ mysteria, ideo blasphemant. Est enim verè consentaneum diuinæ clementiæ, patitum, qui soluendo non est, sibi per alium satisfecere. Est etiam iustitiæ, cùm, quod debetur, hoc vsq; ad extremum quadrantem exigitur, tametsi à debitore non soluatur. CATECH. Cùm Christus Patri pro nobis omnia persoluerit, quid bona opera? quorsùm attinet nos vexare corpora & animos rebus tam iniucundis, & asperis? CATECHVM. Non ideo necessaria sunt ad salutem, quia pretiũ, quod ille persoluit, non sit iustum satis; cùm pro mille mundorum peccatis fuerit plus satis magnum, atque nimium etiam futurum: sed quia ipse Christus nihilominus requirit à nobis, vt suæ voluntati obtemperemus, si liberationis huius participes cupiamus esse. In carcere tetro & horrendo clausi sunt trecenti homines. Princeps aut Rex aliquis pro omnibus liberandis numerat viginti aureorum millia: quantum videlicet non petebatur. Num idcirco in huius liberalissimi liberatoris potestate non erit captiuis præscribere, quid agant, si de carcere exire velint? potest nihil iubere. Sed si iusserit, non erit iniquus. Et profectò non tantum credentibus, sed agentibus quoque vltimo illo die dicturus est. Esuriui, & dedistis mihi

man-

manducare, & quæ sequuntur. CATECH. Cum Ecclesiæ caput sit Christus, quid nos Pontificem Romanum eiusdem caput facimus? CATECHVM. Primum, præcipuum & antiquissimum caput est Christus: fundamentúm enim aliud nemó potest ponere, præter id, quod positum est, Iesus Christus. Verumenimuero, cum eius corpus, quod est Ecclesia, sit aspectabile, cur non item caput habeat, quod videri, audiriq; possit? Et cur sub Christo capite aliud caput non sit? An quia Rex vnus est, & omnium Dominus, ideo alij magistratus sibi subseruientes non erunt? Petrus caput fuit, sed illo humanis rebus exempto, num cœlum claudi, & aperiri desiit? CATECH. Cùm scriptum sit: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli serui-es, cur nos adoramus cœlites, eisq; seruimus? CATECHVM. Adoratio aliquando communem quãdam venerationem, siue cultum significat; vt honorem exhibere caput aperiendo, genua incuruando, in terram se prosternendo, similibúsue modis, quomodo adoramus Præceptores, Parentes, Reges, Principes? & in scriptura sancta Abraham filios Heth, Iacob Esau fratrem suum, alij alios adorauerunt. Hac ratione nos adorare Sanctos consueuimus. Altera adoratio λατρεία vocatur, eáq; multò plus continet: cùm videlicet quispiam communibus illis, quæ diximus, non contẽtus, plenè perfectéq; se Deo summittit, intellectu eius magnitudinem præstantiámq; cognoscens, omnium ipsum auctorem confitens, voluntate se

TECHVM. Meritorũ, seu perpessionum Christi, & Sanctorum: thesaurus infinitarum opum, quæ nũquam exhaurientur. CATECH. Cur hæretici tam atrociter oppugnant editis libris indulgentias? CATECHVM. Non intelligunt earum rationem, vt alia Ecclesiæ mysteria, ideo blasphemant. Est enim verè consentaneum diuinæ clementiæ, pati eum, qui soluendo non est, sibi per alium satisfecere. Est etiam justitiæ, cùm, quod debetur, hoc vsq; ad extremum quadrantem exigitur, tametsi à debitore non soluatur. CATECH. Cùm Christus Patri pro nobis omnia persoluerit, quid bona opera? quorsùm attinet nos vexare corpora & animos rebus tam iniucundis, & asperis? CATECHVM. Non ideo necessaria sunt ad salutem, quia pretiũ, quod ille persoluit, non sit justum satis; cùm pro mille mundorum peccatis fuerit plus satis magnum, atque nimium etiam futurum: sed quia ipse Christus nihilominus requirit à nobis, vt suæ voluntati obtemperemus, si liberationis huius participes cupiamus esse. In carcere tetro & horrendo clausi sunt trecenti homines. Princeps aut Rex aliquis pro omnibus liberandis numerat viginti aureorum millia: quantum videlicet non petebatur. Num idcirco in huius liberalissimi liberatoris potestate non erit captiuis præscribere, quid agant, si de carcere exire velint? potest nihil jubere. Sed si jusserit, non erit iniquus. Et profectò non tantum credentibus, sed agentibus quoque vltimo illo die dicturus est. Esuriui, & dedistis mihi

man-

manducare, & quæ sequuntur. CATECH. Cum Ecclesiæ caput sit Christus, quid nos Pontificem Romanum eiusdem caput facimus? CATECHVM. Primum, præcipuum & antiquissimum caput est Christus: fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, Iesus Christus. Verumenimuerò, cum eius corpus, quod est Ecclesia, sit aspectabile, cur non item caput habeat, quod videri, audiriq; possit? Et cur sub Christo capite aliud caput non sit? An quia Rex vnus est, & omnium Dominus, ideo alij magistratus sibi subseruientes non erunt? Petrus caput fuit, sed illo humanis rebus exempto, num cœlum claudi, & aperiri desiit? CATECH. Cùm scriptum sit: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies, cur nos adoramus cœlites, eisq; seruimus? CATECHVM. Adoratio aliquando communem quandam venerationem, siue cultum significat; vt honorem exhibere caput aperiendo, genua incuruando, in terram se prosternendo, similibúsue modis, quomodo adoramus Præceptores, Parentes, Reges, Principes? & in scriptura sancta Abraham filios Heth, Iacob Esau fratrem suum, alij alios adorauerunt. Hac ratione nos adorare Sanctos consueuimus. Altera adoratio λατρεία vocatur, eáq; multò plus continet: cùm videlicet quispiam communibus illis, quæ diximus, non contẽtus, plenè perfectéq; se Deo summittit, intellectu eius magnitudinem præstantiámq; cognoscens, omnium ipsum auctorem confitens, voluntate se

totum ipsi subiiciens, omnia in eum velut supremum finem referens. Seruimus autem Deo sic, vt omni ex parte ei subiecti simus: sentientes ex animo idem, quod Apostolus: Siue enim viuimus, siue morimur, Domini sumus. CATECH. Sed cur ab ipsis opem petimus? CATECHVM. Tanquam ab amicis Dei, & à fratribus nostris, qui non minus curant res nostras, quàm cùm nobiscum versarentur. Immò magis jam sunt nobis solliciti, quoniam eorum status atque dignitas communem erga nos amorem auget. Nec verò dicimus, S. Paule miserere nobis; sed, ora pro nobis. Quamuis & illud, similiáque liceret dicere, hoc sensu; miserere nostri, vt Deum nobis tuis precibus placatum reddas. CATECH. Quis aquæ, cereorum, herbarum, aliarúmque rerum benedictiones instituit? CATECHVM. Apostoli illarum precationum, consecrationùmque primi auctores sunt, vt diaboli potestas, quæ res creatas sæpe inficit & corrumpit, indè pellatur, & per illas ab aliis seu locis, seu hominibus rebúsque cæteris excludatur. CATECH. Qui sunt effectus aquæ lustralis? CATECHVM. Multi sanè, atq; varij. Dæmones fugantur; peccata leuiora eius aspersione remittuntur; cogitationes improbæ, imagines à diabolo in animis excitatæ euanescunt: mens à rebus perituris auocatur: ad preces castè faciendas comparatur: sancti Spiritus fauor impetratur. CATECH. Cur accenduntur cerei, & primùm quidem ante ædiculam, in qua Eucharistia seruatur? CATECHVM. Quòd Christus

est lux mundi: & quomodo cereus è cera, quam apes, Veneris omnis expertes bestiolæ fecerunt, lychno & igne constat: sic Christus è corpore, quod ex virginis Mariæ sanguinibus concretum est, anima, & diuinate tanquam lychno & igne constat. CATECH. Cur ante imagines & reliquias Sanctorum? CATECHVM. Vt significemus, eos splendoribus virtutum, & sanctitatis orbem illustrasse; de diabolo triumphum egisse (nam triumphantes cum facibus deducere mos erat) & in cœlis clarissima, ac sempiterna luce circunfundi. CATECH. Cur ad lectionem Euangelij? CATECHVM. Quoniam illud gentibus humanis quasi lumen fuit ad cognoscendum Deum. CATECH. Cur in supplicationibus lumina præferuntur cum crucibus? CATECHVM. Vt nouerimus, in hac militia Christiana sub vexillo crucis fidei lumen adhibendum, & secundum eam viuẽdum. CATECH. Cur in funeribus? CATECHVM. Docemus, mortuos, tanquam inuictos milites, triumphasse de hostibus, nósq; ipsis perpetuam optare lucem. CATEH. Quas vtilitates præbet crucis forma? CATECHVM. Est Christianorum oratio, qua, cùm se signant, Deum precantur, vti suum ipsius auxilium præstare in omnibus actionibus velit. Est oblatio, qua nos & nostra omnia Deo offerimus. Valet item ad frangendos impetus dæmonis. Excitatur hoc signo spes nostra, & fiducia in Deum de obtinenda peccatorum remissione, aliísq; bonis: charitas etiam erga Chri-

totum ipsi subiiciens, omnia in eum velut supremum finem referens. Seruimus autem Deo sic, vt omni ex parte ei subiecti simus: sentientes ex animo idem, quod Apostolus: Siue enim viuimus, siue morimur, Domini sumus. CATECH. Sed cur ab ipsis opem petimus? CATECHVM. Tanquam ab amicis Dei, & à fratribus nostris, qui non minus curant res nostras, quàm cùm nobiscum versarentur. Immò magis jam sunt nobis solliciti, quoniam eorum status atque dignitas communem erga nos amorem auget. Nec verò dicimus, S. Paule miserere nobis; sed, ora pro nobis. Quamuis & illud, similiáque liceret dicere, hoc sensu; miserere nostri, vt Deum nobis tuis precibus placatum reddas. CATECH. Quis aquæ, cereorum, herbarum, aliarúmque rerum benedictiones instituit? CATECHVM. Apostoli illarum precationum, consecrationùmque primi auctores sunt, vt diaboli potestas, quæ res creatas sæpe inficit & corrumpit, indè pellatur, & per illas ab aliis seu locis, seu hominibus rebúsque cæteris excludatur. CATECH. Qui sunt effectus aquæ lustralis? CATECHVM. Multi sanè, atq; varij. Dæmones fugantur; peccata leuiora eius aspersione remittuntur; cogitationes improbæ, imagines à diabolo in animis excitatæ euanescunt: mens à rebus perituris auocatur: ad preces castè faciendas comparatur: sancti Spiritus fauor impetratur. CATECH. Cur accenduntur cerei, & primùm quidem ante ædiculam, in qua Eucharistia seruatur? CATECHVM. Quòd Christus

est lux mundi: & quomodo cereus è cera, quam apes, Veneris omnis expertes bestiolæ fecerunt, lychno & igne constat: sic Christus è corpore, quod ex virginis Mariæ sanguinibus concretum est, anima, & diuinate tanquam lychno & igne constat. CATECH. Cur ante imagines & reliquias Sanctorum? CATECHVM. Vt significemus, eos splendoribus virtutum, & sanctitatis orbem illustrasse; de diabolo triumphum egisse (nam triumphantes cum facibus deducere mos erat) & in cœlis clarissima, ac sempiterna luce circunfundi. CATECH. Cur ad lectionem Euangelij? CATECHVM. Quoniam illud gentibus humanis quasi lumen fuit ad cognoscendum Deum. CATECH. Cur in supplicationibus lumina præferuntur cum crucibus? CATECHVM. Vt nouerimus, in hac militia Christiana sub vexillo crucis fidei lumen adhibendum, & secundum eam viuẽdum. CATECH. Cur in funeribus? CATECHVM. Docemus, mortuos, tanquam inuictos milites, triumphasse de hostibus, nósq; ipsis perpetuam optare lucem. CATEH. Quas vtilitates præbet crucis forma? CATECHVM. Est Christianorum oratio, qua, cùm se signant, Deum precantur, vti suum ipsius auxilium præstare in omnibus actionibus velit. Est oblatio, qua nos & nostra omnia Deo offerimus. Valet item ad frangendos impetus dæmonis. Excitatur hoc signo spes nostra, & fiducia in Deum de obtinenda peccatorum remissione, aliisq; bonis: charitas etiam erga Christum

stum, qui pro nobis in cruce vitam reliquit: & eius imitandi desiderium. CATECH. Quis auctor fuit religiosarum, & votiuarum peregrinationum ad reliquias, & sepulchra Sanctorum? CATECHVM. Deus, qui nunc ibi, nunc alibi, nunc isto nunc illo loco ad monumenta, cineresq; beatorum, seu ad templa eorum magna & insolita opera edidit, & hominibus dona varia eximiaq; impertiuit. Vnde pij commoti sunt ad eiusmodi locos religiosè visendos, ibique ad Deo gratias pro innumeris in genus humanum beneficiis agendas, & ad opem impetrandam, qualem cæteris ibi præstitam accepissent. CATECH. In numerato te habere, quod respondeas, animaduerto, si rogeris vel in singulis, quæ institutionibus primis Catholicæ fidei continentur. CATEHVM. Operam quidem dedi, vt haberem.

ANNOTATIONES.

Ex tanto numero rerum ab hæreticis in controuersiam vocatarum paucissimas selegimus, quas pinguiore Minerua, & breuiter explicaremus, eo consilio, vt aliquid electorum verborum, locutionumq; nitidiorum iuuentuti in hoc genere suppeditemus. Optamus tamen, multò magis eam res tenere ipsas, quibuscunque tandem modis loquendi efferant, quā illis ignoratis, nosse quo pacto vel latinissimè vnamquamq; declarent. Non enim sunt res propter verba, sed verba propter res excogitata. Nec ideo parum quis Christianus erit, si barbare loquatur, at parum certè Christianus sit oportet, qui Catechismum, hoc est, præcipua religionis Christianæ

capita

capita non didicerit. Nec verò nobis quidquam ignominiosius potest accidere, quàm cum aduersarij in sua perfidia & impietate tuenda tam sint prompti atq; diserti, nos balbutiamus, ac penè obmutescamus in congressibus, & disputationibus improuisò interdum existentibus. Sed hæc parentibus, & Magistris relinquamus.

PROGYMNASMA
CENTESIMVM.
Veneratio, & laudes Dei matris.

MELCHIOR, FRANCISCVS, BARTHOLOMAEVS, GASPAR.

MELCHIOR. Mariæ virginis patronæ ac dominæ nostræ, immò cumulo totius humani generis aduocatæ dignitatem prædicemus nos, qui in eius tutela sumus, & Sodalitati nomen dedimus. F. Num sanctis Patribus hac in re disertiores sumus? quorum pleni sunt libri Mariæ prædicationibus. Et cùm multa sæpe legerim, quæ ad eam commendandam pertinerent, nunc vnius tantum loci mentionem faciam, qui est apud D. Ambrosium: & hoc modo quasi meam symbolam ad hanc cœnam contulero. M. Accipiemus libenter, quod dabis. F. *Quid nobilius* inquit, *Dei Matre? quid splendidius ea, quam splendor elegit? quid castius ea, quæ corpus sine corporis contagione generauit?* B. Quoniam vnica sententia eáq; aliena con-

contentus es, peto abs te, Melchior, vt eandem mihi facultatem aliena recitandi concedas, quibus ego profectò meliora inuenire nequeo: & existimo Virgini gratum accidere, si vel non nostris verbis dictísq;, nostro tamen ex affectu, & pietate concelebretur. Nam sic quoq; eius filium quotidie laudamus, dum in precibus sanctorum hominum psalmos, hymnos & postulata quasi nostra ipsorũ propria proferimus. M. Affer, quæ lubet, & vndè lubet: promptè auscultamus. B. *Quid nos tantilli*, ait Hieronymus: *in eius laudibus referamus, cùm etiam si omnium nostrûm membra verterentur in linguas, eam laudare sufficeret nullus. Altior enim cœlo est, de qua loqui nitimur: abysso profundior, cui laudes dicere conamur.* G. Pauca quidem, sed nihil potuit ἐναργέστερον. Etsi verò aliud statueram, tamen ne à vestigiis horum duorum discedam, adducam ego ad eundem modum, quod apud Chrysostomum legisse me recordor. M. Hoc prius: posterius quæ statueras dicere, dices omninò: nam te alioqui non dimittemus. G. Atqui à vobis par officium requiram. F. De nobis pone curam; nihil promisimus: si quid dederimus, vltrò dederimus. G. Spero nullum vestrûm fore mutum. Ergo Chrysostomi verba hæc sunt. *Magnum reuera miraculum fuit beata semper virgo Maria. Quidnam illa maius: aut illustrius vllo vnquam tempore inuentum est, seu aliquando inueniri poterit? Hæc sola cœlum, & terram amplitudine superauit. Quidnam illa sanctius? non Prophetæ, non Apostoli, non Martyres, non Patriarchæ, non Angeli, non Throni, non Dominationes, non*

Seraphin, non Cherubin, non denique aliud quippiam inter creatas res visibiles, aut inuisibiles maius aut excellentius inueniri potest. Et nonnullis interiectis, audite quomodo eam veneretur, quomodo roget. *Aue igitur mater, cœlum, puella, virgo, thronus, Ecclesiæ nostræ decus, gloria & firmamentum. Assiduò pro nobis precare Iesum Filium tuum, & dominum nostrum, vt per te misericordiam inuenire in die iudicij, & quæ reposita sunt ijs, qui diligunt Deum, bona consequi possimus.* M. Os aureum, verba aurea. Quia porrò vobis ita visum est, ordiri colloquium hoc à grauissimorum sanctissimorúmq; Patrum vocibus, patiemini me quoque, quamuis huius sermonis ducem, aliquid è Cyrillo Alexandrino Episcopo libare. F. Si vel totam homiliam adducas, non graue nobis acciderit auscultare. M. Non longum faciam, vt Gasparem audire quam primùm possim. G. Sic dicam, vt tibi maiores dicendi partes relinquam. B. Quomodocunq; rem partiri fueritis, & siue tu, Gaspar, siue tu, Melchior, plura dilserueris, ego, & Franciscus hunc totùm diem in audiendo libenter ponemus. Sed quæ est illa gnome? M. Die quodam, ipsi festo, cùm ad populum concionaretur: *Laus & gloria sit tibi, sancta Trinitas, quòd omnes nos ad hanc celebritatem conuocaris. Sic etiam tibi sancta Dei mater laus: tu enim es pretiosa margarita orbis terrarum, tu lucerna inextincti luminis, corona virginitatis, sceptrum orthodoxæ fidei, templum indissolubile, continens eum, qui nusquam contineri potest, mater & virgo. Tu benedicta inter mulieres, eius parens, qui venit in nomine Domini.* G. Præclarè Cyrillus, & magni-

magnificè, vt cæteri. M. Dic tu jam Gaspar, quæ cogitaras. G. Extra dolum, partem orationis meæ, quam ad studiosos adolescentes dixi de Deipara abhinc triennium, volebam ex memoria dicere. Etenim quia non longa, necdum oblitus sum. F. Age. G. Laudabam Annam, & Simeonem, de quibus D. Lucas, eos, cùm portaretur in templum Iesus infantulus, occurrisse. Quos item credibile, ambos eundem non aspexisse modò, sed complexos etiam, & osculatos esse. Dehinc addebam hæc. Beatos oculos pronuntiare non dubito, qui rem tantam, & omnibus inauditam sæculis contemplati sunt. Beatas manus, quæ tractauerunt. Beata labia, quæ illam pulcherrimam, suauissimam ac cœlestem faciem osculata sunt. Beatas aures, quæ postmodùm loquentem in corpore diuinam sapientiam audierunt. Hæc cùm ita sint, quantò fœliciorem ac beatiorem ipsam Dei nostri genitricem statuemus, quæ non semel duntaxat aspexit hoc ingens cœli terræque miraculum, sed quàm sæpissimè: non tantum contrectauit, verùm etiam educauit: nec educauit modò, sed etiam de suo purissimo sanguine formatum vtero gestauit, gremio consouit, vlnis circumtulit. O rem, admiratione omni superiorem: Quem cælorum immensa capacitas, terrarum ingens amplitudo, mundus vniuersus non capit, eum puellaris vteri angustiæ totum ceperunt. B. Disertus orator fuisti, quantum apparet. G. Quis potest, obsecro, esse indisertus, cùm de hac virgine loquen-

loquendum eſt? cuius paruo lacte paſſus eſt, per quem ne ales eſurit, vt canit Sedulius. Lacta ô, beata puella, lacta eum, quẽ cum Deo patre communẽ habes filium. Nec totus de illo, nec totus de te eſt: quantus quantus tamen eſt, totus Dei eſt, totus tuus eſt. Tibi ſalutis noſtræ pretium eſt creditum. In manibus tuis eſt libertas, vita, ſalus noſtra. In ſinu tuo, inter vbera tua commoratur agnus ſine macula, quẽ pro nobis immolari oportebit. Te velut arborẽ fertiliſſimam cum ſumma animorũ jucunditate aſpicimus: velut irriguum atq; amœnum, & omni florum diuerſitate conſitum hortulũ intuemur: velut limpidiſſimum fontẽ contemplamur. Fructum protuliſti, quẽ qui comederit, non morietur. Sumſiſti florem, cuius odor venenatas fugat beſtias. Fudiſti aquam, quam qui biberit, nunquam ſitiet. F. Tua facundia rumpit meum ſilentium. In quo ordine collocabimus hanc Dei parentẽ? Cum coniugibus? incorrupta eſt. Cum virginibus? mater eſt. Cum viduis: virum habet. Cum hominib⁹ vniuerſis? nobilior, ſanctior, excelſior eſt omnibus. Cum angelis? hos ipſos puritate vincit, dignitate antecellit. B. Nec ego tacebo. Sedet ad dexteram filij mater in cœlis, vt Salomonis illa in terris. Hanc ſpirituum beatorum myriades, vt conditoris ſui parentem, laudibus eximiè venerantur. Quà porriguntur ſpatia orbis Chriſtiani, carmina illi perpetuò concinuntur, honoréſque maximi tribuuntur. Et quidem meritò: quandò nunquam fuit, nunquam erit, cui ſecundũ Deum plus debea-

debeamus. Per illam (vt comprehendam vno verbo) durissimæ seruitutis jugum à ceruicibus nostris depulsum, & interclusus in cœlum aditus nobis est apertus. Eua vulnerauit, Maria sanauit. Illa mortem inuexit, ista vitam apportauit. G. Noli à nobis postulare plura, Melchior, cùm possis vnus disserere in noctem, si velis, de hoc argumento, in quo te scimus & sæpe versatum, & versari quàm cupidissimê. M. Si quid præsto, aut præstaturus sum, quod Mariæ non displiceat, & lectores atque auditores meos nullo tædio afficiat, & gaudeo mihi, & gratulor illis. Epicurus cùm docuisset deos neque benè meritis capi, neq; gratia flecti, neque irasci, neq; res mortalium curare, nihil deniq; neq; habere ipsos negotij neq; aliis exhibere, propter præstantem nihilominus eorum excellentémque naturam venerandos ab hominibus, & colendos judicauit: habet enim venerationem justam, quidquid excellit, vt inquit M. Tullius. Quid jam secundum Deum inter res omnes ab eo conditas nobilius, quid præstantius hac virgine animo concipi potest? quomodò sol iste vniuersum orbem fulgore suo illustrat, suæq; lucis aspectu mortales mirificè exhilarat: sic mulier hæc amicta sole, & verissimi solis mater orbi Christiano diem ac lucem gratissimam infert. Atque vt in istum, qui supra nos voluitur, globum, sine offensione aciei oculos intendere nequimus: ita neque in hunc celestem, diuinumq; solem animi obtutum penitùs defigere, ob incredibilem lucis eius, immensamq; claritatem.

tatem. Hæc est illud lignum vitæ, fructum afferens immortalitatis. Hæc domus, quam sibi excisis septem columnis sapientia ædificauit. Hæc tabernaculum Dei cum hominibus. Hæc stella matutina, in medio nebulæ refulgens, lilium in medio spinarum, oliua speciosa in campis, cinnamomum, & balsamum fragrãtissimum. Illa tanquam vitis fructificauit suauitatem odoris, & flores eius fructus honoris & honestatis, cuius memoria in generatione sæculorum. Hæc omnia, & longè plura, quæ omittere cogor in præsentia, nonnè perspicua illius excellentiæ sunt argumenta? B. Sunt verò maximè perspicua. M. Iustè igitur illam suspicimus, & cum pietate colimus. Sed ob hoc etiam multò iustius, cum tot eius, tamque magna & singularia in genus humanum extent promerita. Verè illa ciuitas refugij, & clypeus omnium in se sperantium dicitur. Clamant vrbes, clamant prouinciæ clamat omnis ordo, omnis ætas, clamant omnes pænè anguli orbis terrarum, & Mariæ pietatem, clementiam, beneficientiam extollunt. Quot miseri, & incommoda fortuna vsi, per eam solatium, quot morbidi sanitatem, quot periclitantes salutem, quot scelerati veniam, quot mortui vitam inuenerunt? Mira huius sanctissimæ parentis in homines benignitas, inexplicabilis amor. Et quamuis ipsa gaudiis innumeris circumfluat, atque cum filio fœlicissimè regnet, nostri tamen, velut bona mater liberorum, nunquam potest obliuisci. Quo enim pacto cesset esse miseri-

ras, & barbita seruire voluerunt. Veruntamen quoniam liber aliôqui haut ita paruam in molem euasit, & quia ipsa me copia inopem facit, nihil adiungam. Existimaui autem faciendum, vt cùm omnis hic labor noster ad Dei gloriam propagandam ab initio susceptus sit, eius quoq; celebrarem memoriam, per quam maxime semper Dei gloria creuit, illustrataq; fuit. Id autem hoc altero volumine, & quidem in extremo quàm oportunissimè fieri posse visum est. Sed tamen quid obstat, cur non de primis exercitationibus meis poëticis aliquid ad Deiparam celebrandam attexam, & hoc pio lectori gratificer? ὑμνῳδήσαντες igitur librum claudamus.

HYMNVS IN MARIAM VIRGINEM.

Magnæ decus puerperæ
Gentes per orbem pangite:
Dei parentem virginem
Tellus & astra prædicent.
Cælestis hæc est plantula,
Sabæa vincens germina.
Hæc est pudoris lilium,
Mater salutis omnium.
Quàm luna fulgit pulchrius,
Stellis micat formosius.
Cedit suis cui plurimum
Phœbea lampas ignibus.

Qui fecit vnus omnia,
Terras, fretúmq; & ſydera,
Quem non capit quidquid capit,
Vtero puellæ captus eſt.
O ter beata, ô millies,
O numini gratiſſima,
Quæ lingua te mortalium,
Quantum mereris, efferat?
Idem tibi ſponſus, Deus:
Idem parens, & filius.
Fouetur amplexu tuo,
Qui cuncta rerum amplectitur.
Vetus quod Eua perdidit
Tu repperiſti gaudium.
Aures benignas ſupplici
Tu fida ſemper commodas.
Diſſolue noſtra vincula,
Hoſtes & arma diſſipa:
Æternitatis præmia
Piis roga clientibus.
Per te bonus nos audiat
Mundi ſupremus arbiter,
Noſtris ſuper ceruicibus
Ne ſtringat enſem feruidus.

FINIS.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

P. principium, m. medium, f. finem significat.

A.

Augustus

Cento

Con-

Crates

Deficere

Digiti

Diuitiæ

Fimus

Horatij

Luscus

Mater-

O.

P.

Tibulli

Vitia

Z.Zeno

FINIS.